

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
ПРАВОВИХ НАУК
УКРАЇНИ

КОНСУЛЬТАТИВНА
МІСІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ

Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки

*Збірник тез
Міжнародної
науково-практичної конференції*

22–23 лютого 2024 року

Київ–Львів–Харків

УДК 355.01(477-651.2:470-651.1)

В 71

Рекомендовано до розміщення в електронних сервісах
Львівського державного університету внутрішніх справ
(*протокол від 28 лютого 2024 року № 9*)

Упорядник

У. О. Цмоць,

старший науковий співробітник

Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні
уроки : збірник тез Міжнародної науково-практичної
конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць.
Львів : Львівський державний університет внутрішніх
справ, 2024. 1084 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки», яка відбулася 22–23 лютого 2024 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

The collection contains the participants' reports of the International Scientific and Practical Conference «The War in Ukraine: Conclusions Drawn and Lessons Not Learnt», which was held on February 22–23, 2024, at Lviv State University of Internal Affairs.

The reports are published in the author's edition. The authors are responsible for the reliability of the facts, statistical data, and the accuracy of the material presented.

УДК 355.01(477-651.2:470-651.1)

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

ЗМІСТ

<i>Вітальне слово</i> Інна ЯЩУК	25
<i>Вітальне слово</i> Олександр ТАРАСЕНКО	27
Благута Р. І. ВІЙНА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ (<i>вступне слово</i>).....	29
Авраменко О. В., Луцький Т. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 438 КК УКРАЇНИ.....	35
Азаркова О. І., Сокирко К. О. ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	39
Акімов М. О. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	43
Ангеленюк А.-М. Ю. ОКРЕМІ РИЗИКИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА СПОСОБИ ЇМ ЗАПОБІГАННЯ.....	47
Андрусишин Р. М. ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	51
Андрухів Є. М. ВАЖЛИВІСТЬ НАЯВНОСТІ ЯКІСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СТАНОВИЩА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ.....	57
Артимович А. М., Татарин І. І. ПРАВА ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	62

Бабін Б. В. КАТЕГОРІЯ ГЕНОЦИДУ ТА ПОТОЧНА ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ.....	66
Балло Я. В., Сізіков О. О. ПІДГОТОВКА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОЇ ІНЖЕНЕРІЇ.....	71
Бандурка С. ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	74
Бандурка О. ДО ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	77
Барабаш О. О. ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	82
Басалик С. А. ОПИТУВАННЯ ОСІБ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	87
Басиста І. В. ВИЗНАННЯ РОСІЇ МІЖНАРОДНИМ СУДОМ ООН ПОРУШНИЦЕЮ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ЧЕРГОВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ПРИТЯГНЕННЯ ЇЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (продовження огляду).....	91
Берчук А. В. УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ.....	103
Бесага І. В. ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА СТРАХУВАННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ В УКРАЇНІ.....	109
Богайчук В. В., Адамчук Ю. Д. ДІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	114
Богатирчук О. М. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ НАДР, АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	117
Богаченко В. В., Марков М. М. НАСЛІДКИ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	120

Богуславський В. В., Петрушин Д. В. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	125
Богуцький П. П. МІЖНАРОДНА ВІЙСЬКОВА ПІДТРИМКА ТА СИСТЕМА ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	129
Боднарчук М. М. ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРОТИ ОБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ.....	133
Бондар В., Голодишин А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	139
Бондаренко В. А., Мороз Х. І. THE INTERNET: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES IN WARTIME.....	143
Боняк В. О., Горобець В. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ЧЛЕНІВ ЇХ РОДИН.....	148
Бориславський Р., Кіслова О. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.....	151
Бориславський Р., Яцишин Т. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	154
Боровікова В. С. ЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	159
Брич Л. П. ПРО ІДЕАЛЬНУ СУКУПНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ І РОЗКРАДАНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	164
Броневицька О. М., Штангрет М. Й. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ЗА АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	169
Будяченко О. М. ЩОДО УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ РОЗГЛЯДУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ.....	175

Булайтіс А. В. ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПІРОТЕХНІКІВ ДСНС ПРИ ВИКОНАННІ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ.....	178
Булачек В. Р., Гречанюк А. О., Крук А. Я. КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОВІДНОСИНИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	180
Бурда С. Я. ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ.....	184
Бутинська Р. Я. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ОСНОВНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	187
Винник С. С. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТОДІВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	192
Винник А. О., Шрамко О. В. СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ РФ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГЕННЯ В УКРАЇНУ.....	196
Висоцька І. Б., Нагірна О. В. ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	200
Висоцький В. М. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	203
Вишневецька І. А., Деркач О. Р. ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМБАТАНТА: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ІМУНІТЕТУ.....	206
Войтюк М. П. ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕНОГО В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	210
Волкова С. М., Савчин Г. Я. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ.....	213
Ворожбит-Горбатюк В. В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСІБ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ.....	216

Галайко Н. В., Огірко О. І. СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	220
Галкіна О. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ АМНІСТІЇ У 2024 РОЦІ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ДЛЯ УЧАСТІ У ЗАХИСТІ СУВЕРЕНІТЕТУ І ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ.....	224
Ганаба С. О. ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ВНУТРІШНІ РЕСУРСИ.....	229
Гапчич В. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ МАТЕРІАЛІВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ПІД ЧАС ОГОЛОШЕННЯ СИГНАЛУ «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА».....	234
Гарасимів О. І., Ряшко О. В. РАШИЗМ ЯК СЕРЦЕВИНА КОНЦЕПЦІЇ «РУССКОГО МІРА».....	238
Глинська Н. В., Клепка Д. І. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТРОФЕЇВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ РЕЧОВИМИ ДОКАЗАМИ.....	243
Гловюк І. В. ПИТАННЯ СКЛАДУ СУДУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАУВАЖЕННЯ.....	249
Гришук В. К. ДОМІНУЮЧІ МАКРОСОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	253
Грубі Т. В., Ставицький О. І. ІДЕЯ «ВЕЛИКОДЕРЖАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» У РОСІЙСЬКІЙ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІЙ ДОКТРИНІ.....	259
Гурковська К. А., Ткачук М. Р. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	263
Дем'янова О. В. ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ІМУНІТЕТУ В ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО): ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	266

Jonathan Jackson EXAMINING THE COMPLEXITIES OF WAR CRIMES INVESTIGATION – BOSNIA AND HERZEGOVINA.....	271
Дідик Н. І., Хай І. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	278
Дмитришин О. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	281
Дмитрієнко Ю. С., Конопельський В. Я. ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ – НЕОБХІДНА УМОВА РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	288
Долинська М. С. ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	292
Дусяк О. С., Павлова Н. В. ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА МІСЦЯХ ОБСТРІЛІВ.....	297
Дутко А. О. ПРАВО УЧАСНИКІВ ВІЙНИ НА БІОЛОГІЧНЕ ПОСТТРАВМАТИЧНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО.....	301
Дуфенюк О. М., Стецик Б. В. РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	306
Д'яков А. В. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ ПРИ АНАЛІЗІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....	310
Єрмоєнко В. О. ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОЛАБОРАНТІВ.....	314
Єсімов С. С. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	318
Жила О. Б. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	322

Жовтюк О. В. ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ.....	327
Зайцев Р, Членов М. В. ЩОДО ПРОБЛЕМ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	332
insp. dr Piotr Zalewski, podinsp. dr Janusz Kiszka, lt. colonel dr Vasyl Franchuk THE ACTIVITIES OF THE POLICE IN THE BORDER REGIONS OF POLAND DURING THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE.....	335
Зачек О. І. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПРОТИ ІПСО.....	339
Здреник І. В. РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	344
Землянський О. М., Ненько Ю. П. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМУВАННЯ ЩОДО НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	348
Зозуля О. І. ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ПІДСТАВ ВІДСТРОЧКИ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ.....	352
Зубахіна А. К., Косолапов О. М. РЕІНТЕГРАЦІЇ У СУСПІЛЬСТВО ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	357
Іванюк В. В., Адамчук Ю. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ВНАСЛІДОК ДЕОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ.....	360
Ільницький О. М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	364
Ільницький О. В., Ільків Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІСЦЯХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	367
Йосипів А. О., Жиравецький А. М. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ.....	371

Йосипів Ю. Р., Савич О. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ.....	377
Кавєріна Т. П. ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ПОШУКУ ТА ВИЛУЧЕННЯ ТІЛ ЗАГИБЛИХ ОСІБ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	382
Кальченко А. О., Адамчук О. В. СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ІПСО.....	387
Карпенко Р. В. ДЕРЖАВНЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ.....	390
Карчевський М. В. РАЦІОНАЛЬНА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: «НЕВИЛКОВНА ХВОРОБА» ЧИ НОВІ МОЖЛИВОСТІ?.....	393
Кіржецький Ю. І., Кіржецька М. С. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	401
Кірієнко Т. П. БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ.....	404
Клименко А. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	409
Коваленко А. В. ОГЛЯД КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТИПОВІ ОБ'ЄКТИ ТА ПРИКЛАДИ З ПРАКТИКИ.....	413
Коваленко В. В. ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДІАНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ.....	418
Ковалів М. В., Гамулець М. І. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	422

Ковальчук З. Я., Скорнякова Н. Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПОРУШЕНЬ ПРИ ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ СТРЕСОВОМУ РОЗЛАДІ.....	426
Козут Я. М. ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ ШКІДЛИВОМУ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ НА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ.....	431
Колб Р. О., Дучимінська Л. М. ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ ТА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	435
Колб О. Г., Бусел А. О. СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	438
Коліч О. І. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	442
Колісник Р. Я. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАДІЙ РОЗВИТКУ ТРЕНІНГОВОЇ ГРУПИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ, ЩО ЗРОСТАЮТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	446
Кононець В. П., Богуславський М. Г. ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ.....	449
Копитко М. І., Вінічук М. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЦИВІЛЬНИМ ТА ВІЙСЬКОВИМ СЕКТОРАМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	452
Коробкін В. Ф., Михайлова А. В. БІЛА КНИГА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ОСНОВНОГО ЕТАПУ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	456
Коротюк М. Г. ПРАВОМІРНІСТЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОЗНАКА ЇЇ ПРАВОВОЇ І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.....	460
Косяченко К. Е. ВЗАЄМОДІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	467

Крисько В. А., Павлова Н. В. ДОПИТ ОСІБ, ЯКІ ПІДДАВАЛИСЯ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМ СТАНОМ.....	470
Крячко О. І. ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	474
Кудінов С. С. УЧАСТЬ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	479
Кучер В. О. КРИТЕРІЇ ВТРУЧАННЯ У СФЕРУ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	484
Кушнірчук В. О., Марков М. М. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ.....	487
Лационов Ф. Ф. АСПЕКТ ПСИХОФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	490
Лепісевич П. М. ПРОБЛЕМИ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	494
Лизогуб Я. Г. ЗНОВУ ПРО КОЛІЗІЇ ЧИННОГО КК УКРАЇНИ.....	498
Лисак В. М., Решетило Л. І. АСПЕКТИ НАЦІЄЦЕНТРИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	501
Лиса М. О., Крушельницька К. О. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ.....	505
Лігун А. І. ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ В ДІЯННІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	509

Літвінова Ю. О., Татарин І. І. ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	513
Лужецька В. Р., Татарин І. І. ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: СУДОВА ПРАКТИКА.....	517
Лучик С. Д. НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ В КРАЇНАХ ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ.....	521
David B. Lewis (Дейвід Льюїс) REMEMBERING THE DEAD? THE DILEMMA BETWEEN RESPECTING HUMAN SACRIFICE AND THE STRATEGIC NEEDS OF WAR ПАМ'ЯТЬ ПРО МЕРТВИХ? ДИЛЕМА МІЖ ПОВАГОЮ ДО ЛЮДСЬКИХ ЖЕРТВ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ПОТРЕБАМИ ВІЙНИ.....	526
Любавіна В. П., Кабачна О. В. КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ІНСТИТУТ СПРАВЕДЛИВОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	529
Макаренко С. В. ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО ШПИГУНСЬКОЇ ТА ДИВЕРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	534
Маковський А. О., Бондар І. О. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	537
Марін О. К., Махомет В. В. НАСИЛЬНИЦЬКА ПЕРЕДАЧА ДІТЕЙ З ОДНІЄЇ ГРУПИ В ІНШУ ЯК ФОРМА ГЕНОЦИДУ.....	540
Матківська Х. С., Саміло А. В. HR-МЕНЕДЖМЕНТ БЕЗПЕКО-ОРІЄНТОВАНИХ СИСТЕМ.....	546
Матняк В. М. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	549
Матюшенко О. І. ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД, ВОЄННИЙ СТАН, БОЙОВА ОБСТАНОВКА: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ.....	553
Мелех Л. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МАНІПУЛЯЦІЙ З ІНФОРМАЦІЄЮ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ТА СОЦМЕРЕЖАХ.....	556

Мельник М., Ревак І. БЕЗПЕКОВІ ЗАХОДИ ЄС У СФЕРІ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	559
Мельник Н. В. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	563
Мельниченко І. Д., Руфанова В. М. ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ, ПРОКУРАТУРИ ТА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ В УКРАЇНІ.....	567
Мислива О. О. ПІДГОТОВКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО РОБОТИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	572
Міняйло А. А., Дмитренко Л. А. ЕКОЛОГІЧНІ ЗБИТКИ (ШКОДА), ЗАВДАНІ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РФ.....	577
Мітченко К. В. ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ.....	581
Миронюк Р. В. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ГРОМАДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	584
Мовчан А. В. НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	588
Мовчан Р. О. КВАЛІФІКОВАНИЙ СКЛАД КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (Ч. 8 СТ. 111-1 КК): ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	592
Мокряк В. Д. АНАЛІЗ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ (СТ. 332 КК).....	596
Моргунов О. А. АКТУАЛЬНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ, ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	600

Мусійовська М. М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БОРОТЬБІ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ.....	604
Nalyvaiko Larysa ENSURING THE RIGHTS AND FREEDOMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL: THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS.....	607
Начиняний Д. ДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОТУРАННЯ НЕЗАКОННИЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР, ЛОТЕРЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	612
Некора В. С., Жихарев О. П. ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИПОЖЕЖНИХ ВИМОГ ДЛЯ ПОЇЗДА-КУХНІ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	617
Ніжник В. В., Михайлов В. М. ВИЗНАЧЕННЯ КОНСТРУКТИВНИХ ПАРАМЕТРІВ БУДІВЕЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИМІЩЕНЬ БЕЗПЕКИ ЖИТЛОВИХ БАГАТОПОВЕРХОВИХ БУДИНКІВ.....	620
Ніколайчик О. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ПРОЕКТНИХ РОБІТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	625
Ноздрачов О. О. ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	629
Обиход О. В. ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ.....	632
Огірко О. В. ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	636
Омельчук Л. В. СТАТУС ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЯК ПІДОЗРЮВАНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ.....	642
Онишко О. Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ.....	646

Острогляд О. В. КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	653
Павко Я. А. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТЬ РФ ЗА ЗАВДАНУ ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ ТА КЛІМАТУ.....	658
Павленко Т. А., Попов В. В. ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	663
Павлович-Сенета Я. П. ВОЄННИЙ СТАН ЯК РІЗНОВИД НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....	666
Парасюк В. М., Артимович А. М. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	671
Парасюк В. М., Літвінова Ю. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	676
Пархоменко Н. М. ІНФОРМАЦІЙНА РЕІНТЕГРАЦІЯ КРИМУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ.....	681
Пашенко О. О. КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	687
Перепеліцина С. Д., Лизогуб Я. Г. ЕКОЦИД ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	691
Перетятко М. А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ОТРИМАНИХ В ІНШОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	695
Петрів С. Ю., Єсімов С. С. РОЛЬ МЕДІА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЯК ВПЛИВАЄ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ?.....	699
Письменський Є. О. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ).....	701

Підхомний О., Ревак І. О. ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ УМОВ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ МИТНИМИ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛОМ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ.....	708
Плетенець В. М., Кісільова В. І. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК УМОВА ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ.....	711
Плотніков О. В. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ЕКОЦИДУ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	714
Подойніцин В. М., Дегтяр Н. О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ.....	719
Політило М. А., Цюприк А. Я. ВПЛИВ ІПСО НА СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....	722
Політова А. С. СТАН ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	725
Полуніна Л. В. ПОНЯТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МІЖНАРОДНОМУ І НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	730
Попович Р. А. ПРОЦЕСУАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ, УСКЛАДНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	736
Похиленко І. С. ДО ПИТАННЯ ПРО РАШИЗМ.....	741
Поцюрко М. М. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ БОРОТЬБИ З РАШИЗМОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	745
Поцюрко О. Ю. ФОРМАЛЬНО-ЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	748
Поштаренко І. В. МАЛОЛІТНЯ ДИТИНА ЯК ПОТЕРПІЛИЙ У СТ. 150-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	753

Приходько А. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ АГРЕСОРА.....	758
Проць І. М, Росяк С. Т. ПРАВО НА АЛЬТЕРНАТИВНУ (НЕВІЙСЬКОВУ) СЛУЖБУ В УКРАЇНІ.....	763
Пряхіна Н. О., Жидецький Ю. Ц. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВЕТЕРАНІВ ЗА ПРОЄКТОМ «РІВНИЙ – РІВНОМУ».....	767
Пуш С. М. ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ДОПИТ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ.....	769
Рішко В. В. ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЕГІДУЮ ЄВРОПОЛУ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВопорушенням, пов'язаним з ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ.....	773
Рубан А. В. ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ФІКСАЦІЇ ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	777
Рудий Н. Я. «РУССКІЙ МІР» ЯК СКЛАДОВА РАШИСТСЬКОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.....	782
Савайда О. І. ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	788
Савко Н. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ЗПО.....	792
Савчук Х. М., Марков М. М. СУСПІЛЬНИЙ ДОСВІД І СМИСЛИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	795
Сав'юк О. В., Михалик С. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ.....	800
Сагайдак Ю. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	805

Сахарова К. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕМОЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	810
Сергієнко І. В., Назаров О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ ПІД ОКУПАЦІЄЮ.....	815
Сибірна Р. І., Калитяк Б. С. МОТИВАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ.....	818
Сибірний А. В., Зарічна О. З. САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНІ ЗАХОДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ.....	821
Синенький В. М., Курляк М. Д., Алембець М. М. ОПТИМАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ У РАЗІ РАПТОВОГО АБО ЗБРОЙНОГО НАПАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	825
Сідоренко Ю. М., Бабін Б. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННІЙ ДЕПОРТАЦІЇ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	830
Сіренко О. В. ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	835
Скакун К., Зеленська І. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМАНДИРІВ ЗС РФ ЗА НАНЕСЕННЯ РАКЕТНИХ УДАРІВ.....	839
Скиба Е. К. ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА ЦІЛЬ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ.....	842
Смерницький Д. В., Тригубенко М. В. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ.....	845
Смутчак З. В. ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	849
Солдатенко А. В., Павлова Н. В. СКЛАДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	853
Солоджук В. В., Балобанова Д. О. ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ОХОРОНИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	856

Степаненко К. В. ФОРМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	860
Стецюк Н. В. ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	864
Стецюк Н. В., Шумик О. М. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	868
Stoliar Yu. A., TRAFFICKING IN PERSONS IN CONDITIONS WARS.....	873
Сукмановська Л. М. ВОЛОНТЕРИ ЯК СУБ'ЄКТИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ.....	878
Тарасова Р. Р., Павлова Н. В. ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	882
Тимофеев А. О. ПОНЯТТЯ «ТЯЖКИХ НАСЛІДКІВ» В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	887
Тимчук О. Л. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІДЕОЛОГІЇ РАШИЗМУ.....	889
Титаренко О. О. СПРОМОЖНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ЗНИЖЕННІ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	894
Тищенко А. Д., Газдайка-Василишин І. Б. ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ».....	898
Тищук В. В. СПРОБИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	903
Топчій В. В., Топчій О. В. ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТУ ТА ІНШИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	909

Трещов М. М. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	914
Tuz O. S. INFORMATIONAL SECURITY OF UKRAINE, DEVELOPMENT, PROSPECTS.....	918
Тугова В. В., Павлова Н. В. ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	921
Усач В. В., Адамчук О. В. УКРАЇНСЬКІ СТАРТАПИ ЯК ДОПОМОГА ПРИ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....	925
Устименко В. В., Павлова Н. В. ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ОГЛЯДУ ВЕЛИКИХ ЗА ОБСЯГОМ ДІЛЯНОК МІСЦЕВОСТІ.....	927
Федіна Н. В., Ришканич С. М. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	931
Федіна Н. В., Бурнадз К. Б. ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	936
Фещук Ю. Л. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАСІННЯ ПОЖЕЖ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСНС УКРАЇНИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	940
Фіалка М. І. ВТРАТА ДОКУМЕНТІВ АБО МАТЕРІАЛІВ, ЩО МІСТЯТЬ ВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	944
Філонова А. О., Масюк О. П. ПРОФІЛАКТИКА ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПИТАНЬ КІБЕРБЕЗПЕКИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	949
Фільчук І. Ю. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСТКРИЗОВОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	954
Фролов М. М. ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У НІДЕРЛАНДАХ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ).....	956

Харламов М. І. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ (НА ПРИКЛАДІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НУЦЗ УКРАЇНИ).....	961
Хатнюк Ю. А., Козачук В. О. БЕЗПЕКОВІ ЗАГРОЗИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	965
Хитра О. Л. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ.....	968
Христич І. О. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ.....	971
Христюк О. Л. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ З ФАНТОМНИМИ БОЛЯМИ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЙ КІНЦІВОК: АЛГОРИТМ РОБОТИ.....	976
Церковник С. І., Козут В. М. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА РОСІЙСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	979
Цехан Д. М., Чернов О. В. ТАКТИКА РОЗШУКУ ПІДОЗРЮВАНИХ, ЯКИМИ ВЧИНЕНО УМИСНІ ВБИВСТВА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	984
Цицик О. І. ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДИ ЯК МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	989
Чайковська А. Р., Татарин І. І. ФІКСАЦІЯ ТА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	993
Чвалюк А. М. ЗЛОЧИННА «ГЛЮРИФІКАЦІЯ» ВІЙСЬКОВИХ КРАЇНИ-АГРЕСОРА В КРИМУ ЯК БЕЗПЕКОВА ЗАГРОЗА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	997
Черненко О. М., Ілляш В. І. РЕІНТЕГРАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	1002
Чернієнко Є. О., Марков М. М. ВАЖЛИВІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЗМІНИ, ВНЕСЕНІ ДО ЗАКОДАВСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	1006

Членов М. В. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	1010
Чорномаз О. Б. СТАН ТА ЗАПОБИГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	1014
Шведова Г. Л. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА СЛУЖБОВИХ ЗЛОВЖИВАНЬ.....	1019
Шевців М., Звізло Б. ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	1022
Шевченко С. І., Каторкін Р. А. ВІЙНА ЯК ДЕТЕРМІНАНТ ДЕЛІКТІВ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ.....	1027
Шинкаренко І. О. ПРОБЛЕМА ДЕПРИВАЦІЇ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	1031
Шкарабан А. В. ПОРУШЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	1035
Шопіна І. М. ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	1040
Шульгін С. О. ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ У ФОРМІ НАДАННЯ ІНОЗЕМНІЙ ДЕРЖАВІ ДОПОМОГИ В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОТИ УКРАЇНИ, ВЧИНЕНОЇ ПОЛІТИЧНИМИ ДІЯЧАМИ. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	1045
Шумейко О. М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.....	1050
Юрченко Л. І. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯНИНА, СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ.....	1053

Юрченко В. О., Адамчук Ю. Д. ВІРТУАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ.....	1058
Юсупов В. В. ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РЕЗУЛЬТАТІ БОЙОВИХ ДІЙ РФ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	1063
Явтушенко А. М., Конопельський В. Я. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА «ЗЛОЧИННИМИ АВТОРИТЕТАМИ» В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	1068
Янінович І., Мельник Н. В. ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ВІД МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	1071
Ярема В. В. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	1074
Яремко Р. Я., Михайлецька А. Ю. ФЕНОМЕН ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	1078

**Добрий день,
вельмишановні колеги-співорганізатори цього заходу,
високоповажні іноземні партнери,
шановні учасники конференції!**

Післязавтра виповнюється два роки, як Україна перебуває в умовах воєнного стану. Причому це не тільки законодавчо визначений специфічний правовий режим, це страшна реальність, у якій вимушено опинилося українське суспільство.

Така реальність вимагає від усіх учасників соціальних процесів зосередження особливої уваги на змінах, які спричинила війна. Ці зміни торкнулися практично всього, а в контексті функціонування Міністерства внутрішніх справ найбільше треба наголосити на окремих моментах:

– по-перше, змінилася структура злочинності, бо на передній план вийшли посягання, які раніше практично не вчинялися (це і порушення законів та звичаїв війни, і державна зрада, і колабораційна діяльність, і незаконне переправлення осіб через державний кордон, і група кримінальних правопорушень, пов'язаних із призовом за мобілізацією, і військові кримінальні правопорушення тощо). Звісно, така зміна повинна обумовлювати й адекватну реакцію і у практичній підготовці правоохоронного сектору, і в освітній та науковій діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання;

– по-друге, реальність учинення військовими держави-агресора й іншими особами міжнародних злочинів проти України та наших громадян потребує визначення і врахування особливостей фіксації та збирання доказів у відповідних кримінальних провадженнях; використання спеціальних знань у таких провадженнях, зокрема під час проведення окремих слідчих і розшукових дій; запровадження міжнародних стандартів розслідування воєнних злочинів у практику національних органів досудового розслідування;

– по-третє, гостро актуалізується розуміння особливостей взаємодії органів та підрозділів Національної поліції України між

собою, а також їх співпраці з прокуратурою, Державною службою надзвичайних ситуацій України, Державною прикордонною службою України, Національною гвардією, Службою безпеки України та іншими суб'єктами правоохоронних органів і відповідними міжнародними інституціями в умовах війни, а саме – у виявленні та документуванні фактів учинення міжнародних злочинів.

Загалом міжнародний контекст перебування України у війні є надзвичайно значущим. Адже, попри всі провокативні інформаційно-пропагандистські закиди наших ворогів, українці не самі у протистоянні росії. Раціональне опрацювання форм і засобів міжнародної військової підтримки й міжнародної гуманітарної допомоги біженцям та особам, яких депортували, міжнародна співпраця у протидії торгівлі людьми та незаконній міграції, створення і налагодження ефективного функціонування міжнародних слідчих інституцій та багато інших показників не тільки відіграють важливу роль у збереженні української державності, а й сприяють активному входженню України у міжнародний політичний простір як рівноправного партнера.

Ці й інші питання, сподіваюся, стануть предметом обговорення сьогодні. Однак і завтра, на жаль, вони не втратять своєї проблемності, на нас знову чекає насичений спробами розв'язання важливих проблем день. У стані війни перебувають не лише Сили оборони України та державний правоохоронний сектор. Без перебільшення можна сказати, що війна відчутна у кожному куточку нашої країни, у кожній сфері життєдіяльності суспільства.

Шановні колеги, я переконана, що ця науково-практична конференція, яка впродовж двох днів об'єднуватиме інтелектуальні зусилля провідних науковців і практиків України та наших зарубіжних колег і партнерів, забезпечить комплексну оцінку вже зроблених висновків і запропонує ймовірні варіанти вирішення незасвоєних уроків, які щодня дає нам ця війна.

Дякую за увагу та бажаю успішного заходу!

Слава Україні!

Інна ЯЩУК,
*Державний секретар
Міністерства внутрішніх справ України,
доктор педагогічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Добрий день, шановні учасники конференції!

Сьогодні – другий день нашого спільного засідання з обговоренням висновків та уроків, які дає українцям і всьому світові війна, що фактично розпочалася десять років тому і практично два роки демонструє відвертий геноцид і жорстоку агресію.

І в кожний із цих 730-ти днів відвертої російської агресії підступний ворог руйнує українські міста і села, калічить душі й тіла українців, розкидає по світу осиротілих дітей... Але водночас кожний із цих днів пише книгу кривавої історії України, а нам із вами належить читати цю книгу та засвоювати всі її уроки, щоби потім можна було дописати переможні висновки.

Зрозуміло, що під час війни перед органами державної влади та місцевого самоврядування, зрештою перед всім суспільством, постають численні виклики:

- війна насамперед призводить до трагічної втрати людських життів, а серед тих, хто переживе війну, чимало страждатимуть від проблем психічного здоров'я, що зумовить довготривалі суспільні проблеми;

- вимушена міграція формує не притаманну для українців категорію біженців, які стикаються з проблемами пошуку житла, їжі та медичної допомоги;

- прийом внутрішньо переміщених осіб перенавантажує ресурси та інфраструктуру громад, що призводить до соціальної та економічної напруги;

- руйнується інфраструктура та проявляється різкий економічний спад;

- з'являються нові осередки злочинності та різні форми насильства;

- порушується екологічний баланс, що проявляється у формі деградації навколишнього середовища через використання зброї, вирубки лісів і забруднення з подальшим впливом на екосистеми.

Подолання таких викликів війни потребує комплексних зусиль, включаючи довгострокові ініціативи з реконструкції для

відновлення суспільства та сприяння стабілізації суспільних відносин.

На окреме осмислення заслуговує такий соціальний феномен, як волонтерство, яке по суті стало вагомим чинником збереження державності. Це соціальне явище, яке в трагічних українських реаліях проявилось надзвичайно потужно, заслуговує на всебічний розгляд: і з погляду психології, і як предмет правового регулювання, і, звісно, як економічний фактор.

Важливо також зосередитися і на низці інших сфер, які в умовах війни стають пріоритетними. Йдеться про соціальну роботу з внутрішньо переміщеними особами; про захист прав дітей під час війни; про реінтеграцію учасників бойових дій тощо.

Не можна залишати поза увагою й такі складові сучасної реальності, як інформаційно-психологічні спеціальні операції, які проводить ворог для дестабілізації і без того пораненого війною українського суспільства. Вміння відрізнити інформацію від дезінформації, новини від пропаганди – це навичка, якою мають володіти не лише правоохоронці та державні службовці. Цьому варто навчитися всім громадянам, хоча б для того, щоб аналітично й критично сприймати поточну інформацію і не піддаватися зухвалому інформаційному впливові ворога.

Вагомого значення набуває також наукове обґрунтування політичної підтримки суверенітету та територіальної цілісності України на противагу політичній ідеології рашизму. Таке протистояння активно відображається у соціальних медіа і доволі впевнено перетворюється на всезагальну соціальну практику українців, спрямовану на пояснення, викриття і подолання причин агресії проти нашої держави.

Переконаний, що саме для перемоги над ворогом, а також для подолання тяжких наслідків воєнної агресії ми маємо врахувати всю сукупність політико-правових, соціально-економічних, ментально-психологічних та інших чинників, які будуть предметом обговорення на цій конференції.

Бажаю конструктивних дискусій!

Слава Україні!

Олександр ТАРАСЕНКО,
директор Департаменту освіти,
науки та спорту МВС України,
кандидат юридичних наук

ВІЙНА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Сьогодні Україна переживає складний історичний період. Закінчується другий рік повномасштабної війни. Російська воєнна агресія не лише спричинила руйнівні наслідки для нашої країни, але й поставила низку нових викликів.

Як влучно зазначив Міністр оборони України Руслан Умеров: «Наші воїни відбили навалу агресора, захистили нашу державність і продовжують щодня захищати нашу незалежність. Але війна не залишається однаковою. Війна змінюється та вимагає змін. Бойові дії 2022, 2023 та 2024 – це три різні реальності. 2024-й принесе нові зміни, до яких мусимо бути готові. Потрібні нові підходи, нові стратегії».

Аналогічна ситуація не лише на лінії боєз'яткнення. Ситуація в державі загалом у 2022, 2023 та 2024 роках – це три різні реальності.

Кожен із нас робить посильний вклад на своєму фронті: освітньому, науковому, правничому, економічному, соціальному тощо. Але ситуація вимагає оцінки та виправлення допущених помилок, пошуку нових оптимальних підходів і стратегій, щоби врешті перемогти у цій війні та відбудувати Україну.

Очевидно, що ми як представники правничого освітньо-наукового середовища маємо долучитися найперше до пошуку юридичних шляхів вирішення нагальних суспільних проблем.

Тривалий характер широкомасштабної збройної агресії російської федерації гостро порушує питання про вдосконалення системи мобілізації та підготовку громадян до військової служби. Забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань вишколеним і високо мотивованим особовим складом потребує злагодженої роботи всього суспільства, всієї держави і на всіх рівнях.

Недостатня опрацьованість загальнодержавної стратегії мобілізаційної підготовки і процедури мобілізації породжує численні соціальні конфлікти, пов'язані із суб'єктивним сприйняттям справедливості застосовуваних державою заходів.

Особлива увага у цьому напрямі, як видається, має бути спрямована на надання базових військових навичок здобувачам освіти закладів передвищої та вищої освіти. Тут у нагоді може стати накопичений закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання досвід організації адаптації курсанток та курсантів до умов несення служби, напрацювання організаційного, педагогічного та психологічного характеру, що загалом спрямовані на полегшення трансформації особистості вчорашнього школяра відповідно до вимог військових і правоохоронних професій.

Задля вирішення окреслених питань Верховна Рада схвалила у першому читанні урядовий законопроект № 10449 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Не даючи оцінки положенням цього законопроекту, слід зазначити, що окремі його положення викликали критику і з боку пересічних громадян, і фахівців – правників, військових, освітян тощо.

Ми розуміємо, що напрацювати такий законопроект, який би повністю задовольнив усіх, – неможливо, але водночас треба усвідомлювати, що він має бути компромісним і базуватися на Конституції України.

Беззаперечно, що в Україні за час війни відбулося чимало змін у правовому полі. Законодавець доволі активно використовує метод регулювання суспільних відносин кримінально-правовими засобами. Відбулася активна новелізація Кримінального кодексу України: внесено десятки змін і доповнень, якими запроваджено декілька нових складів кримінальних правопорушень, посилено відповідальність за існуючі посягання, здійснено диференціацію кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в умовах воєнного стану. З'явилися нові обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння за шкоду, завдану особам, які здійснюють збройну агресію проти України. На різних етапах розгляду у Верховній Раді України перебувають ще декілька десятків

законопроектів про внесення змін до КК України, поява яких зумовлена воєнними діями в нашій державі.

Водночас новели кримінального законодавства України актуалізували проблеми кваліфікації не тільки нових складів кримінальних правопорушень і тих, які можуть бути вчинені лише під час війни (наприклад, порушення законів і звичаїв війни), а й так званих «класичних» посягань, зокрема економічного характеру, які в умовах ведення війни є більш суспільно небезпечними.

Повертаючись до проблеми поповнення Збройних Сил України новими бійцями, слід згадати про ідею амністії для осіб, що вчинили кримінальні правопорушення (за відповідних умов), з наступним залученням їх до сил оборони. Відповідний проект Закону «Про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України» викликав дискусію і серед фахівців (правників та військових), і у суспільстві загалом.

Ще один момент, на якому варто зупинитися, – це необхідність змін у міжнародному кримінальному та гуманітарному праві, що дасть змогу притягнути до відповідальності воєнних злочинців – учасників збройної агресії проти України. Важливо зазначити, що на сьогодні здійснено низку важливих заходів для притягнення воєнних злочинців до відповідальності. Було створено Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора, який проводить ефективну роботу зі збору доказів та переслідування воєнних злочинців. Україна також співпрацює з Міжнародним кримінальним судом (МКС), який може розслідувати злочини проти людяності та геноцид; ведеться системна робота над створенням спеціального міжнародного трибуналу, модель якого дозволить притягнути до відповідальності виконавців та все вище керівництво російської федерації за злочинні накази здійснювати збройну агресію проти України та нашого народу.

Притягнення воєнних злочинців до відповідальності – це не лише питання справедливості, а й запобігання майбутнім злочинам у всьому цивілізованому світі. Вирішення цього питання в нашій державі продемонструє країні-агресору, що такі злочини не будуть залишатися безкарними, а це може

стримати майбутніх агресорів, які матимуть злочинні наміри порушити незалежність, суверенітет і територіальну недоторканність будь-якої держави.

Що стосується діяльності органів кримінальної юстиції в умовах війни, то слід констатувати, що війна не лише «підсвітила» відомі проблеми у цій сфері, а й «спровокувала» нові, відносно несподівані. Із-поміж таких нововиниклих проблем слід назвати, зокрема, порядок здійснення виклику під час досудового розслідування та судового розгляду за процедурою *in absentia* у кримінальному провадженні стосовно особи, котра перебуває на тимчасово окупованій території, дотримання у таких справах основоположних засад кримінального провадження (що є суттю та змістом справедливого судового розгляду); значне зростання кількості клопотань/подань про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого; належне врегулювання повноважень представників сторони обвинувачення щодо обрання та продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; зупинення строку досудового розслідування у кримінальних провадженнях в умовах війни; дієве та ефективне співробітництво з Міжнародним кримінальним судом тощо.

Виявилось, що КПК України, на жаль, не готовий до належного реагування на ці виклики. Водночас правосуддя має здійснюватися належно навіть в умовах воєнного стану. А тому законодавець всіляко намагався та намагається усунути наявні прогалини, неузгодженості та суперечності.

Не можна оминати увагою і низку соціально-економічних проблем, які спричинила війна. Одна з таких – стійка тенденція до погіршення стану довкілля, що матиме тривалий негативний вплив на стан клімату, зумовлюючи у підсумку зміни стану всіх елементів екосистеми. Особливо болючою у цьому контексті є проблема «замінованості» українських територій. Це надзвичайно складна проблема, яку треба буде вирішувати, мабуть, ще тривалий час. За даними фахівців, в Україні потрібно розмінувати близько 174-х тисяч квадратних кілометрів території. Через залишки вибухонебезпечних предметів від російських загарбників територія України стала найзамінованішою у світі, випередивши Сирію та Афганістан. Найбільше постраждали Харківщина та Херсонщина.

За оцінками GLOBSEC, один сапер може очистити від 15 до 25 квадратних метрів на день. Це залежить від рельєфу місцевості та концентрації вибухівки. Забруднена територія України настільки велика, що, за оцінками експертів, для завершення такої роботи знадобиться 757 років. Окрім того, за оцінками Світового банку, розмінування коштує від 2 до 8 доларів за квадратний метр. Тож протягом наступних 10 років Україні на це знадобиться приблизно 40 мільярдів доларів.

До злочинних слід віднести і проблему ефективного використання державних коштів та протидії корупційним проявам у воєнно-військовій сфері, що може бути вирішено головним чином за допомогою належно побудованої системи правових засобів, які забезпечують не тільки економне витрачання таких коштів, оптимізацію структури бюджетних надходжень і видатків, а й формування стабільної економіки соціально орієнтованого типу. Засоби господарсько-правового характеру виконують у цьому процесі особливу роль, адже їх комплексний економіко-правовий регулятивний вплив спрямовано на підвищення соціальної та економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання, а також досягнення господарсько-економічного результату. Завдання вдосконалення окремих господарсько-правових засобів забезпечення ефективного використання державних коштів визначено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і низкою національних актів стратегічного характеру. Саме тому проблема забезпечення ефективного використання державних коштів потребує комплексного вирішення, що передбачає не тільки вдосконалення господарського законодавства у відповідній сфері, а й підвищення ефективності організаційно-правових механізмів діяльності відповідних уповноважених органів.

Але є в України і беззаперечні позитивні перспективи. Післявоєнна відбудова нашої держави відкриє виняткові можливості радикальної модернізації економіки країни та проведення структурних реформ. Післявоєнний етап відбудови країни обов'язково буде характеризуватися пошуком нових шляхів щодо розробки стабілізаційних заходів пришвидшення економічного розвитку й подолання значних руйнувань промислової та соціальної інфраструктури. Курс системних трансформацій та економічної реконструкції має задаватися

європерспективою України та наближати країну до повноправного членства у Європейському Союзі.

Підсумовуючи, хочу висловити сподівання, що окреслені вище й інші питання будуть предметом обговорення на нашій конференції. Впевнений, що спілкування буде професійним і плідним, а його результатом буде вироблення конкретних рішень і пропозицій, спрямованих на налагодження ефективного функціонування нашої держави та її інститутів в умовах війни та в час повоєнної відбудови.

Слава Україні!

Роман БЛАГУТА,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

О. В. Авраменко,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Т. М. Луцький,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФНП,
доктор філософії в галузі права
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 438 КК УКРАЇНИ

Порушенням законів та звичаїв війни відповідно до ч. 1 ст. 438 КК України є жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Такі дії караються позбавленням волі на строк від 8 до 12 років. Якщо вони були поєднані з умисним вбивством (ч. 2), то караються позбавленням волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі.

Аналіз формулювання порушення законів та звичаїв війни на національному рівні свідчить про те, що законодавець, визначаючи об'єктивну сторону злочину передбаченого ч. 438 КК України, визначив приблизний перелік дій, в яких може виражатися таке порушення, а саме жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; вигнання цивільного населення для примусових робіт; розграбування національних цінностей на окупованій території; застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом;

а також інше порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Таким чином, з-указаного формулювання вбачається, що національне формулювання складу порушення законів та звичаїв війни характеризується бланкетністю. При цьому ця бланкетність носить міжнародно-правовий характер, оскільки стосується порушення винуватим тих міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (т.зв. «міжнародні норми права війни») [1, с. 166]. Неможливо з'ясувати, що таке, наприклад, «жорстоке поводження» або «заборонені засоби ведення війни», а тим більше «інші порушення», не звернувшись до відповідних міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права.

Поруч з цим ст. 438 – порушення законів та звичаїв війни на практиці викликає низку питань, зокрема стосовно її співвідношення з воєнними злочинами, формами об'єктивної сторони, особливостями кваліфікації.

Порушення законів та звичаїв війни є міжнародним злочином, який завдає великої шкоди людям, об'єктам критичної інфраструктури, культурним цінностям, та зумовлює високий ступінь суспільної небезпечності. З метою гуманізації збройних конфліктів та зменшення заподіюваної ними шкоди підписано низку міжнародно-правових документів, у яких сформульовано правила ведення війни, зокрема це: Декларація про скасування застосування вибухових та запалювальних куль 1868; Декларація про невикористання куль, що легко розвертаються або сплющуються, 1899; Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 і 1907; Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925; Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 та Додаткові протоколи до них 1977; Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту 1954; Конвенція про заборону розробки, виробництва і нагромадження запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення 1972; Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976; Конвенція про заборону або обмеження

застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних пошкоджень або мають невибіркову дію, 1980; Конвенція про заборону розробки, виробництва, нагромадження і застосування хімічної зброї та про її знищення 1993; Конвенція про заборону застосування, нагромадження, виробництва і розповсюдження протипіхотних мін та їх знищення 1997 та інші [2].

Відповідно до звіту Офісу Генерального прокурора України за 2023 рік обліковано 62677 кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства. З них 31 – за статтею 436 КК України «Пропаганда війни», 367 – за ст. 436-1 КК «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів», 1282 – за ст. 436-2 КК «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», 25 – за ст. 437 КК «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», 60944 – за ст. 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни», у тому числі 1844 поєднане з умисним вбивством (ч.2 ст. 438 КК), 7 – за ст. 441 «Екоцид», 7 – за ст. 442 «Геноцид», 4 за ст. 447 «Найманство». Аналізуючи зазначену статистику серед кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства, встановлено, що 97,2 % становить такий злочин, як порушення законів та звичаїв війни, в 3% вчинення даного злочину було поєднане з умисним вбивством. І лише в 37 випадках кримінальні провадження по даному злочині було направлено до суду з обвинувальним актом, що становить 0,06 %, 5 кримінальних проваджень закрито і у 60 869 випадках, станом на кінець 2023 року рішення по справах не прийнято.

Кількості осіб, яких повідомлено про підозру у вчиненні порушень правил та звичаїв війни – 67; стосовно 46 осіб здійснювалося спеціальне досудове розслідування; виявлено 40 осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, у тому числі до 14 з них застосовано запобіжний захід взяття під варту. Щодо віку осіб, які вчинили зазначений злочин, то 18 осіб – віком від 18 до 28 років, 16 осіб – віком від 29 до 39 років, 5 осіб від 40 до 54 років та 1 особа старше 60 років. Серед зазначених осіб 2 жінок, 14 осіб мали вищу і перед фахову вищу освіту,

7 – професійно-технічну освіту, та 18 осіб мають лише базову середню та профільну освіту, 1 особа взагалі без освіти, 6 громадяни України та 34 іноземні громадяни.

Проаналізувавши статистичні дані, зазначимо, що серед кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства зареєстрованих в Україні протягом 2023 року, 97,2 % становить такий злочин, як порушення законів та звичаїв війни, в трьох випадках зі ста, зазначений злочин був поєднаний з умисним вбивством. Конструкція статті 438 КК України, є бланкетною, та зумовлює необхідність аналізу різного роду міжнародних нормативно-правових актів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список використаних джерел

1. Ковбан А. В. Імплементація міжнародних норм права війни як об'єкту глобальних прав в законодавство України. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 165–169.

2. Яценко С. С. Порушення законів та звичаїв війни. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/> Порушення законів та звичаїв війни (дата звернення: 18.01.2024)

О. І. Агаркова,

доцентка кафедри поліцейської діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
кандидат юридичних наук
(Луганський навчально-науковий
інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ)

К. О. Сокирко,

курсантка
факультету підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Луганський навчально-науковий
інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві є необхідною умовою для боротьби зі злочинністю, яка стає все більш міжнаціональною. Воєнний стан в Україні та велика кількість людей, яка перебуває на території інших країн, ускладнює здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції при наданні міжнародної правової допомоги є ефективним способом співпраці між правоохоронними органами різних країн. Відеоконференція дозволяє значно скоротити час, необхідний для проведення процесуальної дії та забезпечує ефективність їх проведення.

Законодавством України передбачено, що проведення слідчих (розшукових) дій з допитуваною особою можливе, якщо слідчий або прокурор надсилає запит про міжнародну правову допомогу до уповноваженого (центрального) органу України (ст.ст. 551–553 КПК України) [3]. Відповідно до ст. 567 КПК України, в порядку міжнародного співробітництва можливе використання відео- або телефонної конференції. Застосування цієї технології надає можливість його учасникам

«бути присутніми» на процесі, брати участь у досудовому провадженні або судовому розгляді, не перебуваючи безпосередньо у приміщенні органу, який здійснює досудове розслідування або суду, використовуючи термінали, які розташовані в органах досудового розслідування, в суді та інших приміщеннях [4, с. 1052].

Таким чином, судом, прокурором або слідчим, які здійснюють розслідування кримінального правопорушення, може бути подано запит до компетентного органу іншої держави про проведення процесуальних дій за допомогою відеоконференції. Це є законною підставою для надання правової допомоги в режимі онлайн. Необхідно погодитись з О.О. Мохонько, що у дорученні мають бути зазначені причини, які не дають змогу одержати показання традиційним способом, а також дані про компетентний орган і конкретних осіб, що будуть проводити допит у режимі відеоконференції з боку держави яка запитує. Слід враховувати те, що запит про міжнародну правову допомогу має включати в себе витяги з викладенням повного тексту відповідних норм законодавчого акту сторони, що запитує щодо порядку проведення такої процесуальної дії [5, с. 117]. Тобто, підставою проведення допиту в режимі відеоконференції є відсутність можливості допитуваної особи прибути до суду чи слідчого з об'єктивних або суб'єктивних причин, а також щоб показання цієї особи були важливими для кримінального провадження. Тому в запиті про правову допомогу слід навести обґрунтування, що підтверджує неможливість прибуття допитуваної особи до місця проведення досудового розслідування. Наприклад, дослідження укладеної угоди між Україною та Королівством Нідерландів у 2017 році «Про міжнародне співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малазійських авіаліній 17 липня 2014 року» [6], визначає особливості виконання на території України окремих процесуальних дій, в тому числі у режимі відеоконференції, необхідних для здійснення міжнародного співробітництва.

Також, необхідно підкреслити, що відповідно до ст. 567 КПК України підставами проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави крім неможливості прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави,

є необхідність забезпечення безпеки осіб та інші підстави, визначені слідчим суддею (судом) [3]. Як приклад, можна навести ухвалу Вищого Антикорупційного суду України в м. Київ від 21 вересня 2023 року № 991/1870/22, в якій розглянуто клопотання захисників ОСОБА_4 та ОСОБА_5 про проведення судового засідання в режимі відеоконференції у кримінальному провадженні від 17 квітня 2018 року за № 5201800000000385 [7]. Підставою, в зазначеній ухвалі, є перебуванням ОСОБА_6 та ОСОБА_7 у відрядженні за межами України, що робить неможливим їх участь в судовому засіданні безпосередньо в приміщенні суду. Враховуючи наведені в клопотанні захисників доводи, з урахуванням перебування їх за межами України, суд вважає за необхідне задовольнити подані клопотання, також суд бере до уваги, що ухвалою суду від 12.04.2023 на 21.09.2023 призначено допит свідка в режимі відеоконференції в порядку міжнародної правової допомоги з компетентним судом Республіки Болгарія.

В той же час необхідно погодитись із думкою В. В. Зуєва, який зазначає, що закон не дає вичерпного переліку підстав, за наявності яких у порядку надання міжнародної правової допомоги може бути проведено допит особи за допомогою відео-або телефонної конференції [2, с. 59]. Також досить влучно зазначає Н.М. Ахтирська, що рішення про проведення відеоконференції та спосіб її проведення підлягають погодженню між зацікавленими державами відповідно до національного законодавства та міжнародних актів [1, с. 91].

Варто зазначити, що процесуальне становище осіб, які допитуються у режимі відеоконференції, визначається законодавством країни, в якій вони перебувають. Однак, якщо це законодавство суперечить законодавству запитуваної сторони, то перевага надається останньому.

Під час допиту в режимі відеоконференції важливо переконатися, що ніхто і ніщо не перешкоджає особі давати показання, заявляти клопотання, надавати докази тощо. Застосування відеоконференції під час судового провадження у зв'язку із міжнародним співробітництвом є важливим гарантом прав осіб, які беруть у ньому участь. Цей порядок передбачений законом і вимагає від сторін кримінального провадження дотримуватися визначеної послідовності процесуальних дій та особливостей їх виконання.

Також, необхідно додати, що відеоконференція також вирішує проблему щодо заяв двох і більше держав, які збігаються за часом стосовно тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою на території запитуваної держави, для проведення за її участю процесуальних дій. Одночасне задоволення звернень двох держав про тимчасову передачу такої особи в межах діючої системи міжнародного співробітництва та правової допомоги буде неможливим.

Отже, проведення допиту в режимі відеоконференції є ефективним інструментом міжнародного співробітництва в галузі кримінального правосуддя. Однак, при їхньому проведенні необхідно враховувати ряд особливостей, які можуть вплинути на результати процесуальної дії.

Список використаних джерел

1. Ахтирська Н. М. Особливості збору доказів на території інших держав у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*, 2017. Вип. 45. Т 2. С. 89–94.

2. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2017. 204 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2921> (дата звернення: 03.02.2024)

4. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

5. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / О. О. Юхно, С. Є. Абламський, О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, С. О. Книженко, Т. П. Матюшкова, Романюк В. В., Сичов С. О., Терещук С. С., Чича Р. П. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків, 2017. С. 327–354.

6. Угода між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року від 07.07.2017 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528_002-17/conv (дата звернення: 02.02.2024)

7. Ухвала ухвали Вищого Антикорупційного суду України м. Київ від 21 вересня 2023 року. Справа № 991/1870/22. Провадження 1-кп/991/24/22 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/113655698> (дата звернення: 02.02.2024)

М. О. Акімов,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Ще з 2014 року (та особливо із початком збройної агресії проти нашої держави два роки тому) особливої актуальності для України набуло питання правової регламентації такого суспільного феномену як колабораціонізм. Як відомо, встановлення кримінальної відповідальності за нього обговорювалось ще при розробці законопроекту «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», проте в остаточній редакції Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII [4] відповідні положення були відсутні.

Ситуація докорінним чином змінилась після 24 лютого 2022 року: Законом України від 03 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2] до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1] була включена стаття 111-1 «Колабораційна діяльність». Сам лише її обсяг (вісім частин та примітка з чотирьох пунктів) свідчить про складність та багатоаспектність поняття колабораціонізму. Небезспірними виглядають і розбіжності у понятійному апараті, і невідповідність кримінального покарання за колабораційну діяльність принципу пропорційності його призначення, і питання відмежування діянь, передбачених нею та статтями 111, 111-2 і 436-2 КК України. Крім цього, широкий спектр проявів колабораціонізму свідчить і про значний обсяг майбутньої роботи правоохоронних органів та судів із переслідування цього діяння, і про велику кількість потенційних підозрюваних, обвинувачених і засуджених за цією статтею.

З урахуванням викладеного цілком закономірною уявляється постановка питання запровадження звільнення

від кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Природно, що таке звільнення має бути не просто виявом гуманізму у кримінально-правовій політиці та складовою перехідного правосуддя після закінчення бойових дій, але і відігравати певну стримуючу, запобіжну роль, стимулювати як до самостійного припинення співпраці особи з окупаційними органами влади, правоохоронними органами та спеціальними службами держави-агресора, так і – що набагато важливіше – до використання можливостей, що їх надає наразі така співпраця, на користь України.

Про що йдеться? Стаття 43 КК України визначає виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння. До того ж відповідно до частини третьої статті 13 Закону України від 30 червня 1993 року № 3341-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення під легендою прикриття в складі організованого злочинного угруповання, відшкодовуються за рахунок державного бюджету, а сам він не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення [6].

Проте вказане вище стосується виключно протидії організованій злочинності і не може бути застосоване до колабораційної діяльності. Остання – набагато складніше (невипадково вітчизняний законодавець, крім статті 111-1, відповідно до Закону України від 14 квітня 2022 року № 2198-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» [3] доповнив КК України ще й статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору»), а її прояви – суттєво небезпечніше.

Утім, на нашу думку, суб'єкт права на законодавчу ініціативу припустився помилки. не передбачивши жодної можливості уникнути кримінальної відповідальності завдяки певній позитивній соціально корисній поведінці навіть після вчинення

кримінально протиправного діяння (на кшталт спеціального звільнення згідно положень частини другої статті 111, частини другої статті 255, частини шостої статті 258, частини шостої статті 260, частини п'ятої статті 447 КК України тощо).

Також поточна редакція статей 111-1 та 111-2 КК України унеможлиблює використання кадрових співробітників та осіб, які співробітничали на конфіденційній основі з розвідувальними та контррозвідувальними органами України, у боротьбі з ворогом шляхом їх впровадження під легендою прикриття до окупаційних органів влади, правоохоронних органів та спеціальних служб держави-агресора. Згідно частини першої статті 21 та частини четвертої статті 35 Закону України від 17 вересня 2020 року № 912-IX «Про розвідку» кадрові співробітники та особи, залучені до конфіденційного співробітництва, в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони можуть виконувати заздалегідь затверджені керівником розвідувального органу розвідувальні (спеціальні) завдання, перебуваючи у складі організацій, що створюють зовнішні загрози національній безпеці України, а шкода, завдана рішеннями, діями чи бездіяльністю таких осіб у зв'язку з виконанням розвідувальних завдань, відшкодовується державою в порядку, визначеному законом, і не тягне за собою відповідальності такої особи, крім випадків встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили [7]. Як бачимо, сам факт вчинення особою одного з діянь, передбачених статтями 111-1 чи 111-2 КК України (хоч би і на виконання розвідувального (спеціального) завдання) матиме своїм наслідком притягнення до кримінальної відповідальності. Що ж до боротьби з ворожою шпигунською діяльністю, то ситуація ще гірша: жодних подібних норм Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV «Про контррозвідувальну діяльність» [5] не містить.

Беручи до уваги зазначене, уявляється за доцільне доповнити КК України новою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння (умовна назва – «Виконання розвідувального (спеціального), контррозвідувального завдання»), сформулювавши її за прикладом статті 43 та розташувавши після неї (під умовним номером 43-2). Це дозволить не тільки виключити випадки притягнення

до відповідальності штатних та негласних співробітників розвідувальних і контррозвідувальних органів лише за виконання ними поставлених керівництвом завдань. Така обставина уможливить непритягнення до кримінальної відповідальності тих колабораціоністів, які не вчинили інших кримінально протиправних діянь (окрім, наприклад, зайняття певних посад, організації та проведення тих чи інших заходів та ін.), прийняли пропозицію розвідувального або контррозвідувального органу України про співробітництво (чи самі його ініціативно запропонували) і суттєво сприяли відсічі і стримуванню збройної агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.01.2024)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 20.01.2024)

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#n8> (дата звернення: 20.01.2024)

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII#Text> (дата звернення: 20.01.2024)

5. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 20.01.2024)

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 20.01.2024)

7. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 20.01.2024)

А.-М. Ю. Ангеленюк,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
кандидат юридичних наук
(Державний науково-дослідний інститут України)

ОКРЕМІ РИЗИКИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА СПОСОБИ ЇМ ЗАПОБІГАННЯ

Україна сьогодні перебуває у складних умовах, що потребує максимального використання свого потенціалу для ведення бойових дій, відновлення суверенітету та забезпечення національної безпеки держави. Слід зауважити, що серед запланованих способів провадження війни Російської федерації в Україні наявна дестабілізація суспільно-політичної ситуації у середині країни, зокрема підживлення сепаратистських настроїв. Одним із елементів протидії цьому є досягнення національної єдності та консолідації суспільства, шляхом подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі повноцінного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини та громадянина.

З метою запобігти спробам дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні під час війни необхідно визначити окремі ризики такої дестабілізації та окреслити можливі шляхи їх усунення:

Ризик 1. Використання Російською федерацією релігійної (міжконфесійної) ситуації в Україні

Росія продовжує поширювати свою агітаційну пропаганду, де використовуючи ресурси Української православної церкви московського патріархату, намагається розпалити міжконфесійну боротьбу в середині України, в тому числі використати релігію як зброю проти українців, виправдати напад на Україну серед своїх громадян тощо [1, с. 65; 2].

З метою виявлення чи попередження порушень Конституції та законів України, правоохоронним органам необхідно системно перевіряти діяльність Української православної

церкви московського патріархату, а також інших осіб чи організацій, що можуть бути пов'язані з використанням релігії на шкоду національним інтересам держави.–

Ризик 2. Використання розширених прав національних меншин для поширення серед них антисемітських настроїв

1 липня 2023 року набув чинності Закон України «Про національні меншини (спільноти) України», який розширює їх права [3]. Національні меншини зможуть впливати на формування місцевих та державних політик через свої громадські об'єднання, оскільки тепер мають право делегувати представників громадських об'єднань до дорадчо-консультативного органу Кабінету міністрів, а також ініціювати створення при місцевій раді дорадчих органів, чії зауваження та пропозиції щодо питань, які стосуються національних меншин, будуть обов'язковими для розгляду.

Необхідною, в межах забезпечення національної безпеки України, є профілактика появи антисемітських настроїв серед національних меншин, а також вчасне реагування у випадку наявності таких настроїв.

Ризик 3. Загострення питання мови та етнічної приналежності на фоні внутрішнього переміщення осіб та їх адаптації у межах місцевих територіальних громад

У зв'язку з внутрішнім переміщенням населення та вимушеною комунікацією серед груп населення з різним менталітетом, питанням мови та етнічної приналежності слід більше надавати уваги з урахуванням реальних викликів.

Органам місцевого самоврядування необхідно, у разі потреби, організувати безкоштовні навчання та ознайомчі курси з питань української мови та етнічної культури України. Також слід проводити навчально-виховну роботу серед населення громади (в тому серед внутрішньо переміщених осіб) щодо застосування ними правил етичної поведінки та взаємоповаги один до одного.

Ризик 4. Порушення проведення планових заходів мобілізації в Україні

Ефективність проведення планових заходів мобілізації в Україні безпосередньо впливає на забезпечення обороноздатності держави та національну безпеку України [4; с. 10–11].

Необхідним є моніторинг інформації щодо порушення законного порядку проведення планових заходів мобілізації в Україні, а також відомостей про можливі корупційні ризики чи вчинені корупційні порушення під час проведення мобілізації, у разі виявлення яких реагувати згідно чинного законодавства.

Ризик 5. Збільшення корупції

В умовах провадження воєнних дій на території України корупційні ризики є підвищеними, оскільки виникає широке коло питань, які можуть створити сприятливе середовище корупції. Так, під час провадження війни в Україну поступає допомога від зовнішніх партнерів, збільшені витрати на забезпечення армії, провадяться мобілізаційні заходи, здійснюються призначення та грошові виплати внутрішньо переміщеним особам, військовим, сім'ям загиблих тощо. Окрім ризику збільшення корупції, небезпечним є також поширення в інформаційному просторі недостовірних відомостей, які стосуються корупційних діянь, що може негативно вплинути на інформаційну безпеку держави загалом, розхитуючи настрої суспільства.

Важливою у цьому аспекті є профілактика та боротьба з кримінальними правопорушеннями, а також взаємодія між органами влади щодо проведення роботи у напрямі виявлення корупційних ризиків у своїй діяльності та реалізації заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм.

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що вказані вище ризики не є вичерпними, однак потребують особливої уваги, оскільки впливають на настрої широких кіл суспільства, та можуть призвести до дестабілізації в середині країни, що є недопустимим, особливо в умовах перебування України у стані війни.

Список використаних джерел

1. Росія продовжує використовувати релігію як зброю, щоб дискредитувати Україну – ISW. *Голос Америки* (08.01.2023) URL: <https://www.holosameryky.com/a/6909235.html>
2. Саган О. Московський патріархат як складова нинішньої гібридної війни проти України: ідеологічний та політичний аспект діяльності. *Релігійний чинник та його використання у сучасній гібридній війні* :

збірник матеріалів круглого столу-дискусії (18 листопада 2022 р.). Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. С. 58–65. URL: https://tntu.edu.ua/storage/news/00004729/Zbirnyk-Religiynyu_chynnyk.pdf

3. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

4. Ширалієв Р. Ш., Волотівський П. Б., Леонтович С. П. Чинники, що впливають на процес мобілізаційного планування національної економіки України. *Наука і оборона (Актуальні питання національної безпеки та оборони)*. Вип. 3. 2019. С. 10–17. doi : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-10-17>

Р. М. Андрусишин,
заступник декана
факультету № 2 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сьогодні інформаційні ресурси правоохоронних органів, зокрема оперативних підрозділів Національної поліції, безсумнівно мають стратегічне значення. Від якості та кількості оперативно значущої інформації залежить ефективність усього комплексу заходів, спрямованих на вирішення поставлених завдань із протидії злочинності. Найбільш суттєвим і важливим джерелом згаданої інформації стають ресурси як інформаційно-аналітичних центрів всіх рівнів, які є базовою системою реєстрації інформації, зібраної на всіх стадіях виконання правоохоронних функцій відомства та систематизованої за окремими інформаційними ознаками, так і інших джерел інформаційного простору держави.

Ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення (далі – ІАЗ) Національної поліції завжди було одним із напрямів реформування й розвитку діяльності правоохоронного відомства. Вирішення завдання системного наповнення, підтримання на відповідному рівні, впровадження в практичну діяльність поліції дієвої інформаційної мережі та її вдосконалення й нині залишається одним із головних пріоритетів МВС України [1, с. 146].

Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності складається з ряду підсистем, проте вони не є відокремленими, а поєднані стійкими структурними зв'язками. Нормативно-правову базу організації та функціонування інформаційно-аналітичного забезпечення становлять закони України, постанови та розпорядження Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України,

відомчі накази, інструкції та настанови МВС України, міжвідомчі та міжнародні нормативно-правові акти [1, с. 146–147].

Крім того, до основних нормативно-правових актів відносяться Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про Національну поліцію» тощо. Усі ці та нормативна база стосовно законодавства про інформацію: закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» тощо, регулюють діяльність підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Насправді нормативних документів у цій галузі достатньо, проте незважаючи на це результативність роботи інформаційно-аналітичного забезпечення залишає бажати кращого, тобто фактично не створюються умови до повного і якісного виконання завдань оперативними підрозділами Національної поліції України [1, с. 146–147].

Варто зауважити, що ефективність роботи оперативних підрозділів Національної поліції України залежить від кількості і якості оперативно значущої інформації, яка є підставою для проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів або інших дій. Зокрема, джерелом таких відомостей є інформаційно-аналітичні ресурси всіх рівнів та джерела інформаційного простору держави. Вони є базовими та систематизованими обліками, з використанням їх даних здійснюється оперативно-розшукова діяльність [2, с. 90].

Слід зауважити, що одним із завданням правоохоронного відомства було і залишається реформування інформаційно-аналітичного забезпечення, його оптимізації і підвищення рівня ефективності для того, щоб воно дійсно функціонувало. На нашу думку, сьогодні, на жаль, інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності існує тільки де-юре, обов'язковість створення і функціонування банків інформації закріплена в наказах, інструкціях та інших нормативно-правових актах Міністерства внутрішніх справ, але де-факто на практиці часом виникають ситуації, коли уповноважена службова особа не може виконати свої посадові обов'язки лише через відсутність підстави для здійснення

певних оперативно-розшукових заходів, тобто оперативно ко-рисної інформації [2, с. 90].

Варто також відмітити і той факт, що оскільки органи На-ціональної поліції користуються значною кількістю інформа-ційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікацій-них систем, які були створені в різний час (зокрема за часів існування міліції, незважаючи на те, що деякі представники державної влади стверджують, що поліція не є правонаступ-ницею міліції, а є абсолютно новим органом в системі органів виконавчої влади), відтак вони мають різну будову і викорис-товують різні програмно-технічні платформи [5, с. 225].

Тому результати аналізу структури зазначених систем щодо можливості їх спільного використання або інтеграції да-ють підстави вважати, що залишаються неузгодженими про-цедури взаємного інформаційного обміну, відсутня стандар-тизація та класифікація інформації, існує великий ступінь дублювання інформації, не розв'язано проблему оперативно-го доступу до інформаційних ресурсів територіальних підроз-ділів, що призводить до унеможливлення проведення комп-лексного аналізу та оцінки ефективності заходів, які вжива-ються для запобігання, розкриття та розслідування злочинів, роз'єднання зусиль і низького рівня інформаційної взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів [6].

Оптимізація вирішення завдань пошуку, відбору та систе-матизації інформації, необхідної в діяльності поліції, базуєть-ся на конструкті єдиного інформаційного простору системи МВС України, який логічно визначити як сукупність спеці-алізованих баз і банків даних, технологій їх ведення та вико-ристання, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж, суб'єктів інформаційно-аналітичної діяльності, які функціо-нують на основі єдиних принципів і за загальними правилами забезпечують інформаційну взаємодію системи Міністерства внутрішніх справ України і громадян [3, с. 267; 8].

Системоутворюючими компонентами єдиного інформа-ційного простору є:

- інформаційні ресурси, що містять дані, відомості і зна-ння, зафіксовані на відповідних носіях інформації;
- організаційні структури, що забезпечують функ-ціонування та розвиток єдиного інформаційного простору,

зокрема збір, обробку, зберігання, поширення, пошук і передачу інформації, об'єднання різних мереж, систем і комплексів засобів зв'язку;

– засоби інформаційної взаємодії громадян із системою Міністерства внутрішніх справ України та доступу в певному правовому режимі до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій [3, с. 267].

Очевидно, що функціонування єдиного інформаційного простору сприяє суттєвому розширенню інформаційної бази, необхідної для інформаційно-аналітичної діяльності, зниженню витрат на процеси пошуку, обробки, зберігання та відбору вихідної інформації, виявлення тих аспектів, у рамках яких слід здійснювати аналітичну обробку інформації, виявлення суті та динаміки просторово-часових і причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними фактами, явищами, процесами. Спочатку наявні дані перетворюються в нову інформацію про стан злочинності та результати оперативно-службової діяльності поліції, оперативно-довідкову, розшукову, криміналістичну, архівну, науково-технічну та іншу інформацію більш високого порядку, яка дозволяє приймати обґрунтовані оперативні й управлінські рішення, здійснювати координацію та взаємодію [7, с. 51–52].

Усе це дає можливість значно оптимізувати діяльність Національної поліції – заощадити час, кошти та внутрішні ресурси при здійсненні поставлених завдань, але питання інформаційної безпеки повинно бути актуальним завжди, незважаючи на досягнення та здобутки у сфері виявлення, запобігання, нейтралізації реальних і потенційних загроз інформаційній безпеці поліції [5, с. 228].

У ракурсі зазначеного та з урахуванням вищевикладеного доцільно відомчим нормативно-правовим актом Міністерства внутрішніх справ України визначити порядок інформаційної взаємодії між Національною поліцією та Департаментом інформатизації МВС України, територіальними органами Національної поліції та відповідними підрозділами організаційно-аналітичного забезпечення й оперативного реагування. Форма реалізація можлива у вигляді Державної цільової науково-технічної програми створення державної інтегрованої інформаційної системи забезпечення управління

в системі МВС України або відомчій цільовій науково-технічній програмі. Указаний підхід до організації інформаційного обміну відповідає положенням Стратегії кібербезпеки України. Здійснення заходів сприятиме адаптації національної правової бази діяльності поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення до стандартів Європейського Союзу, що передбачено у ст. 22 «Боротьба зі злочинністю та корупцією» Розділу III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [7, с. 52–53].

Таким чином, порушення питання стосовно відсутності належної кількості нормативно-правових актів у сфері оперативно-розшукової діяльності немає жодного сенсу і актуальності, тому що із вищенаведеного вбачаємо, що нормативно дана діяльність добре забезпечена, проте проблема полягає у повноті тих даних, якими володіють оперативні підрозділи під час виконання своїх функцій. Саме тому проблематика інформаційно-аналітичного забезпечення полягає у правильному структуруванні отриманої інформації, повноті даних, які знаходяться в обліках та вміння з ними працювати, що свідчить про необхідність реформування самого порядку зберігання наявних даних [2, с. 91].

Отже, вважаємо за необхідне зазначити, що для вирішення завдань сучасного інформаційного забезпечення оперативних підрозділів Національної поліції має бути розроблено комплексний підхід для досягнення високого рівня в діяльності правоохоронних структур, а саме: упровадження єдиної політики інформаційного забезпечення [3, с. 267]; створення багатоцільових інформаційних підсистем діяльності поліції; удосконалення організаційно-кадрового забезпечення інформаційних підрозділів; інтеграції та систематизації інформаційних обліків органів поліції на всіх рівнях; розбудови інформаційної мережі; створення умов для ефективного функціонування інформаційних обліків, забезпечення їх повноти, вірогідності, актуальності та безпеки; перенадання інформаційних підрозділів сучасною потужною комп'ютерною технікою; поширення мережі комп'ютерних робочих місць користувачів інформаційних підсистем; подальшої

комп'ютеризації інформаційних обліків; установа взаємодії поліції з населенням у розробці ефективних способів такого забезпечення; упровадження нових форм і методів інформаційного забезпечення органів поліції; правове виховання через засоби масової інформації (медіа).

Список використаних джерел

1. Пеньков С., Шендрик А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України: нормативно-правове регулювання. *Jurnalul juridic national: teorie si practica. Naționalul juridic jurnal. Teoria i practica. National law journal: teory and practice.* August 2015. С. 146–151.

2. Рец А. А., Олексенко В. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: проблематика. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності* : матеріали круглого столу (ДДУВС, 22.05.2020). С. 89–92.

3. Шорохова Г. М. Інформаційне забезпечення діяльності територіальних органів поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал.* №6/2018. 264–268.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-УІІ. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 40-41. Ст. 379.

5. Нікулін Є. В. Зміст інформаційного забезпечення органів Національної поліції України. *Юридична наука.* № 3(105)/2020. С. 223–229.

6. Про схвалення Концепції Державної програми інформаційно-телекомунікаційного забезпечення правоохоронних органів, діяльність яких пов'язана з боротьбою із злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 754-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/754-2007-%D1%80>.

7. Єсімов С. С. Юридична природа інформаційно-аналітичної діяльності Національної поліції. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : збірник матеріалів науково-практичної конференції. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. 396 с.

Є. М. Андрухів,
аспірант кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ВАЖЛИВІСТЬ НАЯВНОСТІ ЯКІСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СТАНОВИЩА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Реалії сьогодення для України, після настання 24 лютого 2022 року, змінилися назавжди. Повномасштабна війна оголила наявні проблеми держави та посилила наростання нових важких та важливих питань, які потребують негайного вирішення. Саме волонтерська діяльність стала свого роду панацеєю для вирішення багатьох складних ситуацій, які почали виникати одна за одною із веденням воєнних дій на території України ще з 2014 року та проявила себе як стійкий фундамент, що стабілізує ритм існування української незалежності.

І вже у 2021 року Україна піднялася зі 150-го (у 2010 році) на рекордне 44 місце у світовому рейтингу World Giving Index, котрий оцінює участь громадян у волонтерському русі [1, с. 262].

Волонтери допомагають в забезпеченні безпеки, гуманітарної допомоги, медичної підтримки та інших аспектів, що сприяють поліпшенню ситуації в умовах війни.

Таким чином, у рік повномасштабного вторгнення у Реєстрі волонтерів в Податковій зареєструвалися 2383 українці. Це у 8,4 рази більше, аніж за весь час існування переліку.

Загалом Державна податкова служба нарахувала 2 699 волонтерів на початок 2023 року. Реєстр волонтерів антитерористичної операції створено ще у 2014 році, й до повномасштабного вторгнення у ньому було лише 320 осіб [2, с. 125].

У зв'язку із чим приділення уваги правовому регулюванню такої діяльності є надзвичайно важливим аспектом аби вберегти його як феномен стійкості, непорушності та незламності українського духу.

Для кращого розуміння необхідності якісного правового регулювання того чи іншого суспільного явища необхідно

в першу чергу зрозуміти сутність такого явища, що потребує відповідного регулювання.

Найбільш широке визначення феномена волонтерства міститься у документах Організації Об'єднаних Націй: вклад особи у розвиток благополуччя своїх сусідів і суспільства в цілому, що зроблений поза рамками власної кар'єрної діяльності на засадах безкорисливості, безоплатності.

Таке визначення є узагальнюючим і нібито розмитим, проте воно дає підстави для виокремлення чітких засад волонтерської діяльності [3, с. 73].

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [4].

Відтак, волонтерська діяльність є широким поняттям, що потребує відповідного регулювання з метою належного його функціонування як у мирний так і воєнний час, а саме правильного правового регулювання.

В юридичній літературі попри різні підходи до його визначення сформувався певне розуміння сутності правового регулювання.

Термін «регулювання» походить від латинського слова «regūo» – правило та означає впорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось. Під правовим регулюванням більшість авторів розуміють сукупність прийомів та засобів юридичного впливу на поведінку суб'єктів суспільних відносин [5, с. 82].

Держава в особі її уповноважених органів відповідно до закономірностей розвитку й потреб суспільного життя встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) й розробляє основні засоби правового регулювання. Це здійснюється передусім шляхом формування системи законодавчих та інших нормативних правових актів з відповідних питань [6, с. 13].

Враховуючи вищенаведене, правове регулювання тих чи інших відносин у державі в першу чергу полягає саме у нормативному-правовому забезпеченні, яке є посилює необхідність якісного правового регулювання волонтерської діяльності в цілому.

На міжнародному рівні питання організації та здійснення волонтерської діяльності регулюють документи (угоди, резолюції, рекомендації), розроблені різними міжнародними організаціями.

Одним із основоположних документів правового регулювання волонтерської діяльності в усьому світі є Загальна декларація волонтерів, прийнята 14 вересня 1990 року у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної асоціації добровольчих зусиль (IAVE). IAVE було створено в 1970 році, кожні два роки вона проводить Всесвітні конференції волонтерів [7, с. 70].

Фундаментом для формування законодавчої бази волонтерської діяльності України слугували наступні міжнародні нормативно-правові акти: Загальна Декларація Прав Людини, Міжнародна Конвенція про права дитини, Загальна Декларація волонтерів, що була прийнята 14 вересня 1990 р. у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації, Декларація про волонтерську діяльність була прийнята у січні 2001 р. на XVI Всесвітній конференції добровольців, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами [8, с. 115].

Висвітлення правових засад волонтерської діяльності в Україні здійснено нами шляхом систематизації нормативно-правових актів відповідно до статусу органів, що їх запровадили, на такі групи: 1) міжнародні угоди, резолюції, рекомендації та конвенції; 2) закони України; 3) укази Президента України; 4) постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; 5) накази міністерств і відомств [7, с. 70].

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність волонтерського руху в Україні, є Закони України: «Про волонтерську діяльність», «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність і благодійні організації». Позитивні зміни, пов'язані з прийняттям в Україні цих нормативних новацій відзначило Агентство США із міжнародного розвитку (USAID) в контексті дослідження «Індексу сталості неурядових організацій» (CSOSI) [9, с. 134].

Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства в Україні,

доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації та регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації. Водночас перед волонтерами та волонтерськими структурами постають суттєві проблеми, які можна згрупувати за такими напрямками: невідповідність волонтерської діяльності законодавству, новації у законодавстві, що ускладнюють волонтерську діяльність; спротив чиновників і консерватизм державних структур; випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів [1, с. 263].

Дослідження динаміки змін українського волонтерства на підґрунті залучення можливостей сучасних ІКТ, цифрових та мережевих технологій виступає важливим завданням для наукової, управлінської спільноти, громадських діячів, представників волонтерського руху і державних органів влади. На сьогодні ці питання досліджено недостатньо, хоча потужний вплив сучасних технологій на процеси інституціоналізації волонтерства в Україні, на форми та напрями взаємодії та самоорганізації волонтерської спільноти, є очевидним [10, с. 113].

Все це потребує правильного правового регулювання, зокрема шляхом зміцнення законодавчої бази у відповідній сфері, яка повинна не лише встановлювати чіткі рамки такої діяльності, але й вирішувати нагальні, а то й перспективні проблеми волонтерської діяльності.

Крім цього, варто розуміти, що війна на території України зумовила збільшення напрямків розвитку волонтерської діяльності, що потребує постійної гнучкості законодавця з метою їх правильного оформлення. Відтак, у зв'язку із вищеведеним та наявністю певних прогалин у правовому регулюванні волонтерської діяльності, останнє повинно постійно розвиватися, адже саме цей вид діяльності в першу чергу працює для перемоги України.

Список використаних джерел

1. Врублевська-Місюна К. М., Ісичко К. О. Проблеми правового регулювання волонтерства в Україні під час воєнного стану. URL: <http://surl.li/qjoaa> (дата звернення: 11.02.2024).
2. Сірко В. С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023 № 2. С. 124–129.

3. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Грані*. 2017. Т. 20; 7 (147). С. 72–79.
4. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. *База даних «Законодавство України» ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
5. Тарахонич Т. І. Ефективність правового регулювання. URL: <http://surl.li/qjorpk> (дата звернення: 11.02.2024)
6. Куракін О. М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (41). С. 10–15.
7. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
8. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 114–117.
9. Костенко В. О., Горбаченко Ю. М. Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності у сфері цивільного захисту в умовах мирного часу та особливого періоду. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 30. С. 133–136.
10. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Українське волонтерство в умовах збройної Російської агресії: зміцнення потужностей через залучення ресурсів цифровізації, платформізації, ікт та мережевих технологій. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2(68). С. 113–123.

А. М. Артимович,
здобувач освітнього рівня «бакалавр»
факультету № 1 ІПФПП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

І. І. Татарин,
доцент кафедри
кримінального процесу і криміналістики
факультету № 1 ІПФПП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВА ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення армії рф на територію України внесло значні корективи у життя держави у всіх сферах діяльності: військовій, політичній, соціальній, культурній та цивільно-правовій. Проте на фоні боротьби з окупантом за можливість жити у демократичній та правовій державі необхідно неухильно дотримуватися закону, зокрема прав та свобод громадян. Не виключенням є і правовий стан обвинуваченого.

У Кримінальному процесуальному кодексі України права та обов'язки обвинуваченого передбачені статтею 42.

За Маленко О. В. під час реалізації своїх прав як у мирний так і у воєнний час обвинувачений та захисник можуть заявляти відводи з відповідних підстав та посилатися на істотність порушення норм КПК України в судах апеляційної та касаційної інстанції, вивчення актуальної судової практики свідчать, що такі доводи ігноруються й тлумачаться судом як не істотні порушення норм процесуального закону, які не впливають на права та законні інтереси обвинуваченого [3, С. 72].

Пеліхос Є. М. наголошує, що незважаючи на наступні прагнення законодавця заповнити прогалини і неузгодженості, що перешкождали практичній реалізації права на захист під час здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого), всеодно тривають

процеси вдосконалення, надання стабільного характеру забезпеченню права на захист відповідно до конвенційних стандартів [4, С. 79].

Під час воєнного стану скоротився строк вручення письмового повідомлення про підозру. Відтепер в умовах воєнного стану та «у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі підозри протягом 24 годин з моменту її затримання, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до 48 годин. При цьому строк 48 годин визначено відповідно до змін, внесених згідно із Законом України № 2462-ІХ від 27.07.2022 року. В попередній редакції ч. 7 ст. 615 КПК України дозволялось вручення такого письмового повідомлення протягом 72 годин. У разі «якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 48 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню» [2, С. 200].

Під час дослідження судових рішень, пов'язаних з запобіжними заходами, у першу чергу звертає на себе увагу імперативність розгляду клопотань у дистанційному режимі або без участі підозрюваного, обвинуваченого, який тримається під вартою. Це пов'язано з орієнтирами, викладеними в листі Верховного Суду від 03.03.2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», де зазначені «умови розгляду клопотання без участі особи, якої воно стосується:

1) об'єктивні обставини,

2) як виняток,

3) належна мотивація такої процедури розгляду [2, С. 200].

Крім того, з листа Верховного Суду від 03.03.2022 р. вбачається, що «розгляд відповідних клопотань за відсутності підозрюваного можна допускати, тобто це не має бути загальним правилом. Окреме питання полягає в тому, чи можливе поширення такого порядку на стадію судового розгляду, адже в листі використовується лише поняття «підозруваний», тоді як під час судового розгляду особа набуває статусу обвинуваченого» [5].

За Барабашем А. А., відповідно до змін внесених у квітні 2022 році до ч. 2 ст. 336 КПК України проведення дистанційного

судового провадження в умовах воєнного стану віднесено виключно на розсуд суду: «...суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження. Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану» [1, С. 19–20].

Варто відмітити, що положення ч. 2 ст. 336 КПК України, що обмежує право суду прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження в якому: «... поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, ...» суперечить частині 9 цієї ж статті відповідно до якої «дистанційне судове провадження може здійснюватись в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Верховному суді України та під час здійснення судового провадження з будь-яких питань, розгляд яких віднесено до компетенції суду». Дослідження змісту нормативної конструкції частини другої статті 336 КПК дозволяє стверджувати, що її застосування у кожному випадку залежить від волевиявлення обвинуваченого (засудженого), котрий перебуває «...поза межами приміщення суду» [1, С. 19–20].

На відміну від інших учасників судового провадження, волевиявленню обвинуваченого при вирішенні питання про форму проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження та під час воєнного стану, надається правозобов'язуючого значення: «Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану». Вимог, у якій формі може або має бути викладене заперечення, КПК не містить» [1, С. 21].

Отже, проведене дослідження показало, що правозастосовча практика у питанні дотримання державою прав обвинуваченого та здійснення ним своїх волевиявлень має позитивні тенденції та практично цілком реалізовується.

Проте необхідно удосконалювати певні норми для уникнення колізій у подальшому та забезпечення відкритого та справедливого судочинства відносно обвинуваченого у воєнний час.

Список використаних джерел

1. Барабаш А. А. Проведення судового засідання у режимі відеоконференції крізь призму права на справедливий суд. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру* : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол. : В. С. Батиргареєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтеєва ; [уклад. : Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 18-22. (дата звернення: 06.02.2024)

2. Боксгорн А. В., Волошанівська Т. В., Федорів І. В. Забезпечення дотримання конституційних прав громадян під час проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. №3, 2023. С. 196–202. (дата звернення: 06.02.2024)

3. Маленко О. В. Забезпечення права обвинуваченого на роз'яснення суті обвинувачення за КПК України. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 70–72. (дата звернення: 05.02.2024)

4. Пеліхос Є.М. Розвиток законодавства України щодо забезпечення права на захист у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (обвинуваченого). *Науково-практична конференція*. Львів, 2022. С. 76–79 (дата звернення: 06.02.2024)

5. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : лист Верховного Суду від 03.03.2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf. (дата звернення: 05.02.2024)

Б. В. Бабін,
експерт,
доктор юридичних наук, професор
(Асоціації реінтеграції Криму)

КАТЕГОРІЯ ГЕНОЦИДУ ТА ПОТОЧНА ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Масштабна російська агресія максимально загострила у правовій системі України питання імплементації у вітчизняній практиці категорії міжнародного злочину геноциду та протидії геноциду, закріплених у Конвенції 1948 р.

Питання національного закріплення конвенційних вимог мають радше формальний характер. Довгий час вітчизняні правники посилалися на російськомовний текст Конвенції 1948 р., оприлюднений на сайті Верховної Ради України та потім видалений. Відсутність наразі у відкритих джерелах офіційно оприлюдненого перекладу Конвенції 1948 р. українською мовою потребує на вирішення. Але така відсутність не впливає ані на юридичну силу для України цієї Конвенції, ані на чинність національного законодавства з протидії геноциду. Втім ці питання є лише фоном для більш складних викликів: стосовно відображення і застосування у судовій практиці приписів Конвенції.

До 2014 р. в Україні практичний вимір застосування норм Конвенції 1948 р., та й Конвенції ООН про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людяності 1968 р., був обмеженим. У Кримінальному кодексі України 1960 р. відповідний склад злочину геноциду не містився узагалі. Кодекс 2001 р. (далі – ККУ) запровадив ст. 441, перша частина якої встановила відповідальність за геноцид та надала йому визначення, яке у цілому відповідає Конвенції 1948 р. Друга частина статті передбачила відповідальність за окремий склад злочину, а саме – за публічні заклики до геноциду, а також за виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або за розповсюдження таких матеріалів.

Відповідно до ч. 4 ст. 12 та ч. 5 ст. 49 ККУ, злочин, передбачений ч. 2 ст. 442 ККУ, є нетяжким, та на нього поширюється строк давності. Але, відповідно до ч. 4 ст. 27 ККУ,

відповідальність для підбурювачів у вчиненні геноциду, як до осіб, що «умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилили іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення», має наставати не за ч. 2 ст. 442 ККУ, а саме за ч. 4 ст. 27 та ч. 1 ст. 442 ККУ.

Згідно з вимогами ст. 2 Конвенції 1968 р., у разі скоєння геноциду, її положення застосовуються до осіб, які не тільки виступають як виконавці або співучасники таких злочинів, але й щодо осіб, які безпосередньо підбурюють інших осіб до скоєння цих злочинів, або беруть участь у змові для їх вчинення, незалежно від ступеня їх завершеності, так само як і до представників державної влади, що допускають їх вчинення. У Конвенції 1948 р. в ст. 3 передбачається покарання для осіб, які вчинили відповідно геноцид; змову з метою геноциду; пряме та публічне підбурювання до здійснення геноциду (пункт «с» статті); замах на геноцид; співучасть у геноциді. Межа відносно підбурювання у вчиненні геноциду як міжнародного злочину та відповідно – щодо публічних закликів до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду за ч. 2 ст. 442 ККУ є гострим та актуальним питанням, яке потребує й на аналіз судової практики.

До 2014 р. єдиним верифікованим українським судовим процесом у цій сфері була кримінальна справа № 1-33/2010 про Голодомор-геноцид 1932–1933 років в Україні. Її специфікою було те, що кримінальний процесуальний закон того часу передбачав можливість судового розгляду справи щодо померлих обвинувачених. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПКУ) 2012 р. такої процедури не передбачає, за виключенням реабілітації [1].

Інший описаний дослідниками висновок цієї справи стосується зворотної дії ст. 442 ККУ, згідно з положеннями міжнародного права. Після 2014 р. тривалий час основною доступною для певного аналізу була справа про геноцид кримськотатарського народу. Це кримінальне провадження (далі – КП) 2201500000000401 2015 р. стосується насильницького переселення понад 225 тисяч кримських татар та осіб інших національних груп з території Кримської АРСР, вчиненого представниками органів державної влади СРСР за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 442 ККУ [2]. Надалі це КП

було зупинене на підставі п. 3 ч. 1 ст. 280 КПКУ [3], тобто через наявну необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Інші судові справи періоду до 2022 р. згадували геноцид насамперед у вимірі відмови слідства та суду кваліфікувати певні діяння за ст. 442 ККУ, як того вимагали заявники; такі відмови були очевидно обґрунтовані та вимагали від суду оцінки фабули злочину геноциду [4].

До 2022 р. громадяни писали заяви про «геноцид» під явним впливом окремих деструктивних політичних гасел, невірно кваліфікуючи ймовірно протиправні діяння у сфері ненадання комунальних послуг або забруднення навколишнього середовища, чи навіть про «умисне вчиненні дій з метою повного позбавлення життя заявника, членів його сім'ї, створення життєвих умов, розрахованих на повне фізичне знищення, тобто вчинення геноциду» [5]. Іноді такі заяви від громадських структур носили явно політичний декларативний характер [6], й окремі такі звернення можна спостерігати й сьогодні [7].

Окремо слід вказати на КП 4201400000000980, порушене у вересні 2014 р. Генпрокуратурою України за ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 343, ч. 2 ст. 344, ч. 2 ст. 372, ч. 2 ст. 375, ч. ч. 1, 2 ст. 438, ч. 1 ст. 442 ККУ. Ця справа, як випливає з тексту рішень слідчих суддів, була процесуальним реагуванням на повідомлення російської пропаганди про нібито «вчинення злочинів» у зоні провадження антитерористичної операції військовослужбовцями Збройних Сил України, справа була й реагуванням на ведення відповідних «кримінальних справ» слідчим комітетом рф [8]. Втім рішення слідчих суддів у цьому КП саму категорію геноциду детально не аналізують.

Слід додати аналіз судової практики за ст. 442 ККУ та одразу констатувати, що станом на січень 2024 р. рішень Верховного Суду або апеляційних судів у відповідних провадженнях ще не виявлене. Наразі у Єдиному реєстрі судових рішень виявлене щонайменш чотири вироки, винесені районними судами міста Києва (далі – РСМК), та відносно велика кількість ухвал слідчих суддів РСМК; ці судові рішення стосуються злочинів, передбачених ч. 2 ст. 442 ККУ.

Усі виявлені вирокі стосуються покарання за сукупності злочинів, включно з ч. 2 ст. 442 ККУ; це вирок Дарницького РСМК 2022 р. у КП 22022101110000092 щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 109, ч. 2 ст. 110, ст. 436, ч. 2 ст. 436-2, ч. 2 ст. 442 ККУ, на 6,5 років позбавлення волі з конфіскацією майна [9]; це й вирок Деснянського РСМК 2023 р. у КП 22022000000000316 щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 2 ст. 436-2, ч. 2 ст. 442 ККУ, на 3 роки позбавлення волі без конфіскації майна [10].

Це й вирок Шевченківського РСМК 2023 р. у КП 42022000000000379 винесений in absentia щодо злочинів, передбачених ч. 3 ст. 109, ч. 2 ст. 442 ККУ на 5 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна [11]; це також вирок Шевченківського РСМК 2023 р. у КП 42022000000000377 винесений in absentia щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 442, ч. 2 ст. 110, ч. 3 ст. 109 ККУ на 10 років позбавлення волі з конфіскацією [12].

Ці провадження ставлять питання щодо реальної та ідеальної сукупності злочинів у публікаціях, які містять протиправні заклики; якщо кваліфікація описаних вище громадян України щодо ч. 2 ст. 442 ККУ у зовнішнього спостерігача принципових питань не викликає, то ключові російські пропагандисти явно могли бути оцінені судом не тільки щодо ч. 2 ст. 442 ККУ, але й у вимірі співучасті у вчиненні передбаченого ч. 1 ст. 442 ККУ геноциду.

Найбільш гострим викликом наразі є відсутність вироків саме щодо ч. 1 ст. 442 ККУ, включно з покаранням співучасників геноциду Українського народу – це ставить питання процесуальних перспектив суду над конкретними виконавцями чи іншими співучасниками геноциду, включно з підбурювачами до геноциду, до судового процесу над організаторами геноциду.

Список використаних джерел

1. Вісник Служби безпеки України. 2010, № 57, Спецвипуск. За матеріалами кримінальної справи про Голодомор-геноцид 1932–1933 років в Україні. К., 2010. 224 с.
2. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 05.08.2016 р. URL: <https://web.archive.org/web/20240109145431/https://reyestr.court.gov.ua/Review/59659658>

3. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва. URL: <https://web.archive.org/web/20240109145430/https://reyestr.court.gov.ua/Review/115411712>
4. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 23.03.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95738066>
5. Ухвала Заводського районного суду м. Николаєва від 19.10.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92433922>
6. Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 23.09.2020 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91766391>
7. Ухвала Вільнянського районного суду Запорізької області від 26.05.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111112837>
8. Ухвала ПРСМК від 27.03.2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82126917>
9. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 31.10.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107195357>
10. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 07.07.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112569403>
11. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 13.02.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109397364>
12. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 14.11.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114881278>

Я. В. Балло,
заступник начальника відділу
нормативно-технічного забезпечення
науково-дослідного центру протипожежного захисту,
кандидат технічних наук, старший дослідник
(ІДУ НД ЦЗ)

О. О. Сізіков,
провідний науковий співробітник відділу
нормативно-технічного забезпечення
науково-дослідного центру
протипожежного захисту,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
(ІДУ НД ЦЗ)

ПІДГОТОВКА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Відносини між Великою Британією та Україною історично є дружніми. Обидві країни підтримують дипломатичні, економічні та культурні зв'язки, при цьому в умовах сьогодення, Велика Британія має чітку позицію щодо підтримки територіальної цілісності та суверенітету України [1]. За підтримки уряду Великої Британії, Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України реалізує перспективні проекти зі сталого відновлення та захисту критичної національної інфраструктури України. Зокрема, в рамках такої взаємодії, фахівці ДСНС України мають змогу пройти практичний курс забезпечення захисту критично важливої інфраструктури України. Інженери мають змогу вивчити або підвищити свою кваліфікацію у галузі класифікації основних загроз та оцінки їх небезпеки. Навіть базові знання, щодо визначення швидкості осколків та їхнього проникнення в будівельні матеріали та конструкції дозволяє військовим інженерам та інженерам служби цивільного захисту більш ефективно реалізовувати проекти щодо захисту критичної інфраструктури або укриттів для цивільного населення [2].

Важливим етапом навчання є дослідження моделей супутньої шкоди від сили вибуху та розрахунки глибини

проникнення бойових снарядів у ґрунт та визначення діаметру і глибини кратеру від вибуху. Дані знання є важливими під час проектування інженерних мереж для об'єктів різного функціонального призначення або організації забезпечення їх захисту.

Серед важливих етапів навчання є опанування методики прогнозування потенційного пошкодження об'єктів. Дана методика дозволяє оцінити потенційні ризики та загрози як для невеликих але важливих інфраструктурних об'єктів так і для цілих населених пунктів або районів. На першому етапі проводиться ідентифікація усіх об'єктів та оцінка критичності взаємозв'язків між ними. Отримані дані дозволяють зробити рейтинг важливості об'єктів з врахуванням їх функціональної важливості та, відповідно, раціонально розподілити ресурси, як матеріальні так і людські, щодо забезпечення їх захисту. На рис. 1 наведено приклад матриці взаємозв'язків об'єктів, а також «колесо загроз», яке дозволяє реалізувати оцінку потенційних небезпечних впливів для об'єктів критичної інфраструктури.

	Ocean	River	Lake	Reservoir	Filtration Plant	Desalination Plant	Recycling Plant 1	Recycling Plant 2	Waste WTW	Recycling Plant Large	Bus-Soldis Transport	Storm Drains	Homes	School	Business	Farms	Wetland	Golf Course	Football Field	Weighted Score	Average Weight	
Ocean																					0	0
River			2																		1	2
Lake																					0	0
Reservoir																					0	0
Filtration Plant																					1	3
Desalination Plant																					1	3
Recycling Plant 1																					1	3
Recycling Plant 2																					1	1
Waste WTW																					1	1
Recycling Plant Large																					2	2
Bus-Soldis Transport																					4	4
Storm Drains																					1	1
Homes																					4	4
School																					4	4
Business																					5	5
Farms																					1	1
Wetland																					0	0
Golf Course																					3	3
Football Field																					1	1
Total Dependents	2	3	2	3	0	3	2	5	4	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Weighted Score	4	3	5	6	0	3	2	10	6	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Average Weight	2	1	3	2	0	1	2	1	2	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0

1 = Low Dependency, 2 = Medium Dependency, 3 = High Dependency

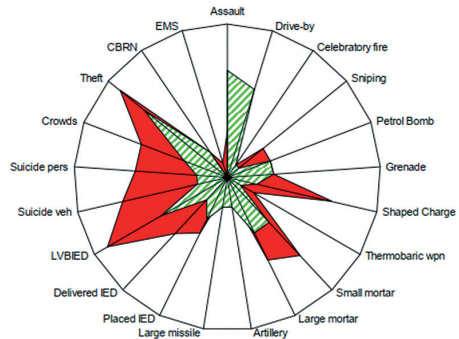

Рис. 1. Приклад матриці критичності взаємозв'язків між об'єктами та оцінка потенційних загроз для них

Окремо слід відмітити курс щодо створення оборонних споруд на базі бар'єрів HESCO. Дані бар'єри часто використовуються у військових операціях для швидкого створення оборонних структур або блокування в'їздів. Їх також можна побачити в застосуванні при зміцненні об'єктів під час природних лих (укріплення дамб, доріг тощо). Завдяки своїй мобільності

та можливості швидкого монтажу ці конструкції стали популярними в різних сферах, де необхідно швидко створити протидарні бар'єри чи інженерні перешкоди.

Отримані знання щодо типових схем розміщення бар'єрів HESCO, раціональність різних типів їх конфігурацій та видів наповнювачів дозволяють реалізовувати ефективні інженерно-технічні заходи щодо захисту об'єктів критичної інфраструктури та цивільних об'єктів.

Як висновок, доцільно відзначити, що отримані знання для військових інженерів та інженерів служб цивільного захисту є важливими та допомагають забезпечити захист для енергетичних систем, транспорту, водопостачання, телекомунікацій та мінімізувати економічні втрати країни в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Стужук Ю. Співробітництво України та Великої Британії в умовах російсько-української війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. (2022): 135–140.

2. ДБН В.2.2-5:2023 Захисні споруди цивільного захисту : Наказ про затвердження Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 10.08.2023 № 702, С. 131.

С. Бандурка,
доктор філософії, докторант
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» зазначено, що безоплатна правнича допомога гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Правнича допомога полягає в наданні правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Правнича допомога реалізується через надання правничих послуг шляхом надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, забезпечення захисту особи від обвинувачень, наданні особі допомоги в забезпеченні її-доступу особи до безоплатної правничої допомоги та медіації.

Ст. 7 вказаних вимог Закону розкриває поняття безоплатної первинної правничої допомоги як вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов'язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадках їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У зв'язку з російською агресією проти України мільйони громадян постраждали від руйнувань та знищення житла, вимушеної евакуації і переселення, втрати роботи, а найбільше від втрати рідних і близьких людей.

Громадяни звертаються за правничою допомогою: у відновленні особистих документів, зокрема, паспортів,

документів на право власності, відшкодування збитків, завданих воєнними діями, підтвердження трудового стажу, розшуку рідних і близьких людей, з якими втрачений зв'язок внаслідок евакуації, поновлення на роботі тощо.

Безоплатну правничу допомогу в Україні згідно законодавства можуть надавати органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, центри з надання безоплатної правничої допомоги, спеціалізовані установи з надання безоплатної правничої допомоги, утворені органами місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади, юридичні особи приватного права, які мають право надавати правничу допомогу, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку, адвокати та інші фахівці у відповідній галузі права, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку.

Якщо враховувати перелік суб'єктів надання безоплатної правничої допомоги, то нібито і не повинно бути проблем з її наданням з огляду на умови воєнного стану, коли люди, як ніколи потребують своєчасної і якісної юридичної підтримки у вирішенні життєвих негараздів, обумовлених війною. Але через відсутність контролю, визначеного законом, якість надання безоплатної правничої допомоги в країні поступово знижується. Стан системи надання безоплатної правничої допомоги громадянам, потерпілим від війни, зокрема, біженцям, внутрішньо переміщеним особам, ветеранам та інвалідам війни, членам сімей загиблих (померлих) захисників України, особам, що зазнали моральної та матеріальної шкоди від дій країни-агресора, людям з низьким доходом, потребує удосконалення. Практика усунення державою інституту адвокатури, як найбільш підготовленої когорти правозахисників, від участі у забезпеченні функціонування системи безоплатної правничої допомоги призводить до порушення права людини на захист і правову допомогу, передбаченого Конституцією України.

Сьогодні в Україні в електронному кабінеті на сайті Національної асоціації адвокатів України зареєстровано 41713 адвокатів, які здатні надавати всебічну правничу допомогу.

Звернення громадян зі скаргами на відсутність надання безоплатної правничої допомоги, або на її неякісний рівень

та інші факти ненадання своєчасної безоплатної правничої допомоги свідчать про повне блокування роботи Наглядової ради Координаційного центру з надання правничої допомоги, яка мала б забезпечувати демократичний розвиток системи в умовах воєнного стану та мінімізувати корупційні ризики у ній (до речі, цей орган майже два роки не функціонує).

Також адвокатуру фактично усунуто від нормотворчого та організаційного процесів забезпечення функціонування системи безоплатної правничої допомоги, хоча Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надання безоплатної правничої допомоги адвокатами передбачена.

Адвокати, як висококваліфіковані фахівці, практично не беруть участі у наданні первинної допомоги, яка сьогодні надається здебільшого за рахунок штатних працівників органів державної влади та місцевого самоврядування і не в повній мірі.

Спілкування з громадянами, які потребують правничої допомоги, показує потребу у наданні саме професійної адвокатської допомоги, оскільки для вирішення тих чи інших питань необхідні вузькопрофільні консультації в окремих галузях права.

Список використаних джерел

1. Вісник Національної асоціації адвокатів України № 12 (97) 2023. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2023-12-26-vidannya_v-snik_12-2023_658abaf540d6b.pdf.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 27. Ст. 282.
3. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 51. Ст. 577.

О. Бандурка,
перший віце президент,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія правових наук України)

ДО ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Національна академія правових наук України тісно співпрацює з вищими навчальними закладами МВС України, Національною поліцією України, іншими органами і структурними підрозділами системи МВС України на основі Меморандуму про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України і Національною академією правових наук України, укладеному в жовтні 2023 року.

Предметом спільних наукових досліджень є удосконалення кримінального і кримінального процесуального законодавства, спрямованого на протидію російській агресії, розслідування воєнних злочинів, захисту прав і свобод людини, інших актуальних питань забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану.

Війна, яку російська федерація веде проти України, торкнулась абсолютно всіх. Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія, Державна служба з надзвичайних ситуацій України, інші підрозділи і органи системи МВС України знаходяться на передньому краї боротьби за звільнення тимчасово окупованих територій, в забезпеченні життєдіяльності українського суспільства в умовах війни.

Україна звільнила понад 50% територій тимчасово окупованих ворогом. На деокупованих територіях люди різного віку, соціального статусу та професій звертаються за юридичною допомогою.

Органи поліції, які або відновлюють свою роботу, або створюються відповідно до оперативної ситуації, спільно з військовими адміністраціями, військовим командуванням та органами Служби безпеки проводять роботу по виявленню та розслідуванню воєнних злочинів, вчинених окупантами, виявляють диверсійно-розвідувальні групи та вживають заходів

по їх знищенню, виявляють колаборантів, проводять стабілізаційні заходи, розмінування, евакуацію населення з прифронтової зони, пошуку зниклих осіб, поширюють інформацію щодо ситуації на деокупованих територіях, роз'яснюють можливості чи небезпеки повернення до нещодавно звільнених від росіян населених пунктів України.

Особливо важливим є роз'яснення правил безпеки в разі виявлення вибухонебезпечних предметів та поведінки на територіях необстежених вибухонебезпечною службою поліції.

Для МВС України, зокрема, для органів поліції, особливо актуальною є роз'яснювальна робота з населенням, оскільки разом з відкритою агресією ворог постійно здійснює атаки в інформаційному просторі та активізує компанії з дезінформації населення на звільнених територіях.

На деокупованих територіях за юридичною допомогою звертаються люди різного віку, але переважно це люди старшого покоління, молоді або вже евакуйовані, або служать в збройних формуваннях. Молодь мобільніша та має більше можливостей переміститися в безпечні райони.

Найбільш поширеними є звернення до правоохоронних органів з питань жорстокого поводження, катування, сексуального насильства під час окупації.

На деокупованій території відбувалися активні бойові дії, які призвели до масового руйнування чи пошкодження житла. Більшість постраждалих не обізнані з процедурою фіксації зруйнованого та пошкодженого майна. Їм необхідні роз'яснення щодо фіксування майнових вимог центрами надання адміністративних послуг чи реєстрації через портал «Дія». Поліція перша з адміністративних служб, яка з'являється на звільнених територіях як суб'єкт владних повноважень, тому громадяни і звертаються до поліцейських, як до єдиних представників влади.

Багато громадян, що приживають на деокупованих територіях, втратили особисті документи, зокрема, паспорти, які могли відібрати окупанти, або вони могли згоріти разом з житлом, або втратили документи на іншу власність.

Відсутність документів, що підтверджують право власності унеможливорює отримання компенсації за зруйноване або пошкоджене житло. Через це люди також звертаються

до поліції. Їм необхідно роз'яснювати та надавати допомогу в процедурі відновлення документів, ідентифікації та верифікації особи через органи Державної міграційної служби.

Виникають потреби у наданні правової допомоги при отриманні свідоцтва українського зразка про народження або смерті, оформлення спадщини, отриманні довідки вимушено переміщеної особи або з питань соціальних виплат, підтвердження трудового стажу, відновлення або пошуку трудових книжок. В поліцейській діяльності на деокупованих територіях виникає безліч індивідуальних проблем, за яких поліція не може сказати, що її це не стосується, вона цим займатися не буде.

Переважає більшість людей, що знаходяться на деокупованих територіях не можуть отримувати фахову юридичну допомогу через віддаленість території, особливо в сільській місцевості, і за відсутності адвокатури чи відповідних фахівців у відновлених органах влади. Тому поліцейські мають бути компетентними і різних ситуаціях, що виникають на деокупованих територіях.

Важливим моментом на шляху відновлення та підтримання безпечного середовища на деокупованих територіях має стати взяття під ефективний контроль основних суспільних процесів, що на них відбуваються, в тому числі реалізація проекту «Поліцейський офіцер громади».

Варто мати на увазі, що деокуповані території знаходяться у прифронтовій зоні і піддаються постійно артилерійськими та ракетними обстрілами. Сам факт деокупації території не значить повернення органів поліції тільки до виконання властивих їм службових функцій, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

На деокупованих територіях поліцейські залучаються не тільки до розслідування воєнних злочинів, вони спільно з місцевою військовою адміністрацією забезпечують евакуацію населення з небезпечних територій, беруть участь в рятувальних заходах, у фільтраційних заходах та підтриманні публічної безпеки в умовах воєнного стану.

Населення деокупованих територій потребує різної допомоги, зокрема у отриманні гуманітарної допомоги, доставки якої поліція забезпечує в усі населенні пункти.

30% територій України заміновано, чим довше ворог знаходився на українській території, тим складніше її розмінувати. Вибухотехнічна служба поліції працює на всіх деокупованих територіях, але для повноти розмінування звільнених територій потрібен тривалий час.

Болючим питанням для мешканців деокупованих територій є пошук безвісті зниклих, відновлення зав'язків з членами сім'ї та рідними, місце захоронення загинутих та потрапивших в заручники чи в полон.

Якщо до 24 лютого 2022 року кількість зниклих безвісті за особливих обставин (військові дії на сході України, тимчасова окупація) налічувала до тисячі осіб (з них вісімсот – цивільні особи), то за підсумками 2023 року за офіційними даними МВС України кількість безвісті зниклих становить близько 26 тисяч, з яких 95% військовослужбовці та правоохоронці. Такі дані не в повному обсязі враховують інформацію про цивільних осіб, зниклих за особливих обставин під час тимчасової окупації окремих районів Київської, Чернігівської, Харківської, Запорізької та Херсонської областей, зокрема таких великих міст як Маріуполь, Бердянськ, Мелітополь, Ізюм, Куп'янськ. Тож реальна кількість осіб, безвісті зниклих за особливих обставин, з якими намагаються встановити зв'язки чи з'ясувати їх долю набагато більше.

У кожного із зниклих є члени сім'ї або близькі родичі, які мають права, визначені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про правовий статус осіб зниклих за особливих обставин», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Потребують допомоги і особи, які раніше мали статус безвісті зниклих за особливих обставин, але яких знайдено живими та повернуто на підконтрольну українську територію (наприклад, повернуто з полону, чи ті, хто самостійно повернувся на звільнену територію, але був у розшуку як безвісті зниклий). Усі ці особи стикаються з необхідністю перевірки, документування, поновлення майнових, сімейних, трудових прав, оформлення, передбачених законом грошового утримання, пенсій чи пільг. І хоч існують деякі проблеми, які можливо без-

посередньо і не стосуються діяльності поліції, але поліції доводиться ними займатися.

Російські окупанти на територіях тимчасово окупованих вчинили тисячі воєнних злочинів. На Київщині проводиться розслідування майже 11 тисяч військових злочинів. На Харківщині після деокупації виявлено тіла вбитих 936 осіб, з них 739 цивільних. В ході розслідування виявлено 37 катівень, стихійне масове поховання 451 особи, з них 429 цивільні. Зафіксовані факти викрадення або зникнення понад 1007 цивільних осіб. Загалом в Харківській області виявлено понад 12 тисяч воєнних злочинів. На Херсонщині розслідується 11 тисяч воєнних злочинів. У Херсоні та звільнених районах області попередньо підтверджено існування 10 катівень. Зафіксовано факти викрадення або зникнення 1232 осіб.

Поліція, в межах своїх можливостей, надає правову допомогу потерпілим від воєнних злочинів та бере активну участь в розслідуванні воєнних злочинів російських окупантів, виконує іншу роботу з надання правової допомоги та захисту прав і свобод громадян, законних інтересів суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 12 (97)2023. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2023-12-26-vidannya_v-snik_12-2023_658abaf540d6b.pdf.
2. Меморандум про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ та академією правових наук України.
3. Про Національну поліцію України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2015, № 40–41. Ст. 379.
4. У Генпрокуратурі розповіли скільки воєнних злочинів скоїла Росія на деокупованих територіях. URL: <https://news.meta.ua/uk/news/u-genprokuraturi-rozpovili-skilki-voennikh-zlochiviv-skojila-rosiia-na-deokupovanih-teritoriiakh-ukrajini-2385259/>.

О. О. Барабаш,
професор кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Безпека – це стан, при якому людині, суспільству та державі не загрожує небезпека, тобто коли захищені їхні права, свободи та інтереси від соціальних, природних, економічних та інших небезпек. Принцип безпеки пронизує всі права, свободи та інтереси людини, громадянина, держави, утворюючи систему різних видів національної безпеки, в якій первинною є безпека особистості в різних сферах, наприклад у військовій, інформаційній, екологічній, економічній. Право людини на безпеку має бути захищене в будь-який час, а особливо під час війни. В умовах війни практично беззахисним є основне право людини – право на життя. Порушення прав людини в умовах збройної агресії та, зокрема, окупації частини території України, є порушенням основних міжнародних принципів права у сфері прав людини [1]. Необхідність посилення захисту прав людини під час війни зумовлена збільшенням кількості злочинів проти цивільного населення, де російські злочинці застосовують різноманітні стратегії, зокрема й пов'язані із штучним інтелектом (далі – ШІ).

Отож, поява та розвиток інформаційних технологій значно послаблює рівень недоторканності приватного життя людей. Люди, не надаючи особливого значення своїй активності в інтернеті, не знають наскільки важливо дотримуватися заходів безпеки: перевіряти безпеку відвідуваного сайту, використовувати надійні паролі, не переходити за підозрілими посиланнями. Часто безконтрольна публікація особистої чи некоректної, неточної інформації значною мірою збільшує ймовірність зіткнення з небезпечними ресурсами. Нині з'явилося багато доступної інформації. В Інтернеті зберігається величезний обсяг інформації. Щохвилини на YouTube завантажуються понад 500 годин відео, щогодини у Facebook

розміщується майже 9 мільйонів фотографій, а в Instagram публікується понад 500 мільйонів історій на день [2].

Практично кожна людина залучена до технологічних процесів. Надання компанією OpenAI безкоштовного доступу до свого чат-бота ChatGPT, публікація в соцмережах великої кількості зображень, створених з допомогою Midjourney та інших нейромереж, зробили цей інструмент як ніколи близьким для пересічних інтернет-користувачів. Це актуалізувало дискусії про ризики та можливості, які створює штучний інтелект під час інформаційних воєн [3]. Отож, чим більше глобальні мережі втручаються в життя людини, тим більше вони впливають на нього, внаслідок чого поступово стираються кордони особистого простору. Відбуваються значні зміни у суспільстві, у тому числі у напрямку його цифровізації.

Як наголошують дослідники у сфері штучного інтелекту, нейромережі ледь не щодня демонструють покращення своїх навичок зі створення графічного, текстового та аудіовізуального контенту. Його якість зростатиме з урахуванням можливостей машинного навчання. Утім, сьогодні популярні нейромережі використовуються інтернет-користувачами скоріше як іграшка, ніж інструмент для створення фейків. Вже зараз є приклади того, як згенеровані нейромережами зображення не просто ставали вірусними, а й сприймалися користувачами як реальні. Зокрема зображення «хлопчика, який вижив під час ракетного удару в Дніпрі». Цей приклад наочно демонструє, що створені за допомогою нейромереж зображення вже конкурують із реальними за рівнем яскравості та емоційності, і це обов'язково буде використано з метою дезінформації [3].

Дослідження показали, що помилкові відомості поширюються значно швидше, мають більш глибоке і широке охоплення, ніж правдиві, у всіх категоріях інформації, доступної в інтернеті. Згідно з результатами дослідження, проведеного Масачусетським технологічним інститутом, помилкова інформація або така, що вводить в оману висвітлюється на 70 відсотків частіше, ніж правдиві історії; а на те, щоб ознайомити 1500 осіб з історіями, що ґрунтуються на достовірній інформації, потрібно майже в шість разів більше часу, ніж на ознайомлення такої ж кількості людей з хибною інформацією [4].

Сьогодні ШІ може видавати запити на пошукових системах, зручні російській владі, а також генерувати картинки з «реальними» людьми буквально за секунди. Тобто стає легше створювати фейки, а також вирішувати, яка інформація доходить до українців, ворого має великий досвід застосування фото- та відеомонтажу для створення фейків та проведення психологічних операцій та активно освоюють ШІ. [3].

Кілька років тому соціолог Зейнеп Туфекчі висунула тезу про те, що YouTube є так званим «двигуном радикалізації». На думку Туфекчі, алгоритми Google засновані на припущенні про те, що людей приваблює більш екстремальна інформація, ніж перший фрагмент контенту, спочатку переглянутого ними на платформі. Соціолог називає це явище «обчислювальною експлуатацією природного бажання людини заглянути «за лаштунки», щоб ще глибше пізнати те, що її приваблює». З кожним новим «кликом» ми відчуваємо все більше збудження від можливості розкривати нові таємниці і досягати все глибші істини. YouTube заводить глядачів у «кролячу нору екстремізму», а Google збільшує продаж реклами» [5].

YouTube є другим за відвідуваністю веб-сайтом у світі, при цьому 70 відсотків його активності користувачами є результатом перегляду відео, рекомендованих самою платформою (іншими словами, не матеріалів, спеціально знайдених користувачами при допомозі функції пошуку, а тих відео, які вони переглядають за рекомендацією самої платформи YouTube або які автоматично включаються після закінчення відео). Таким чином, поширення дезінформації на цій платформі може набувати величезних масштабів.

Інструменти ШІ (наприклад, «армії ботів»), які використовуються з метою здійснення неавтентичних дій, сприяють поширенню дезінформації та посилюють її вплив. В останні роки спостерігається хвиля активності ботів та тролів, які намагаються маніпулювати громадським дискурсом з таких важливих питань, як війна в Україні. Наразі дезінформація – це те, що нажаль ворог активно використовує у війні проти України. Так, у листопаді 2023 року в соцмережах Facebook і X (раніше Twitter) почали масово з'являтися фото різних відомих людей: Леді Гаґі, Шакіри, Гвінет Пелтроу, Опри Вінфрі та інших з нібито їхніми цитатами проти підтримки України. Серед інших

знаменитостей, чії фото були використані у цій дискредитаційній кампанії, були Бейонсе, Джіджі Хадід, Леді Гага, Дженніфер Лопес, Джастін Бібер, Шакіра, Гвінет Пелтроу та інші. Завдяки тому, що ці цитати пропагандисти накладали на фото зірок, Facebook важко було помітити цю скоординовану кампанію. Розпочалася агресивна дезінформаційна кампанія проти України, спрямована на розпалювання ворожнечі проти українців та зрив підтримки від Євросоюзу. Особливістю цієї пропаганди, спрямованої переважно на людей у Франції та Німеччині, є використання фейкових цитат відомих людей.

Ще одна небезпека, яка загрожує Україні – кібератаки. Вітчизняні ІТ-вчені протидіють їм за допомогою розробок на основі ШІ. Вони працюють у галузі кібербезпеки. ШІ допомагає їм розрізняти атаки на комп'ютер, мережеве середовище. Тобто вони вивчають трафік попередніх атак, тренують нейронну мережу і вже можуть визначити, що це за атака. Ця розробка дає непогані результати. Але хакери постійно вигадують нові атаки, із цим важко боротися. Ключовою проблемою у боротьбі з дезінформацією є неможливість провести чітку межу між фактами та вигадками та встановити явний намір завдати шкоди. Більше того, дезінформація, призначена для заподіяння шкоди, часом поширюється в інтернеті третіми сторонами, які не мають такого наміру (що класифікується як ненавмисне поширення хибної інформації). При цьому, джерелами інформації можуть бути: дані із супутників у будь-який час доби та у будь-яку погоду; постійна інформація з БПЛА; дані від приладів, що фіксують активність та зміст мобільного та радіозв'язку; дані від приладів, що фіксують рух транспорту; інформація з датчиків, що фіксують коливання земної кори під час переміщення певної кількості людей тощо.

Таким чином, ворог використовує дезінформацію як зброю і зараз активно веде пропаганду у західних ЗМІ проти України. Одна з її цілей – позбавити Україну підтримки західних союзників, схилити до переговорів, досягти територіальних поступок з українського боку та припинити військову та гуманітарну допомогу наших міжнародних партнерів, проте це йому ніколи не вдасться.

Список використаних джерел

1. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? Visit Ukraine. 10.08.2022 р. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>
2. Domo, Data Never Sleeps. 2020. URL: <https://www.domo.com/learn/infographic/data-never-sleeps-8>
3. Штучний інтелект і дезінформація: можливості та ризики в умовах війни. *Укрінформ*. 05.02.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3691961-stucnij-intelekt-i-dezinformacia-mozlivosti-ta-riziki-v-umovah-vijni.html>
4. Dizikes, Study: On Twitter, false news travels faster than true stories, MIT News. 2018. URL: <https://news.mit.edu/2018/study-twitter-false-news-travels-faster-true-stories-0308>
5. Friedersdorf, YouTube Extremism and the Long Tail, The Atlantic. 2018. URL: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2018/03/youtube-extremism-and-the-long-tail/555350/>

С. А. Басалик,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат юридичних наук
*(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького)*

ОПИТУВАННЯ ОСІБ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

В умовах воєнного стану в Україні, силами безпеки і оборони проводяться комплексні заходи зі стримування та відсічні збройної агресії РФ проти нашої держави, звільнення тимчасово окупованих територій, у зв'язку з чим гостро постає питання фіксації та збирання доказів злочинної діяльності країни-агресора в цілому, військово-політичного керівництва РФ та всіх без виключення осіб, причетних до скоєння злочинів проти України та населення зокрема, основними з яких є військові злочини: поранення чи вбивство цивільних осіб; катування, фізичне насилля, зґвалтування, нелюдське поводження чи позбавлення волі; використання цивільних для прикриття військових; депортація та незаконне переміщення населення; умисне нанесення ударів по персоналу, транспорту, обладнанню пов'язаному з наданням гуманітарної допомоги.

Одними з основних, дієвих форм по підтриманню безпеки і стабільності та створення умов на деокупованих територіях України, що унеможливають ескалацію та відновлення воєнного конфлікту є стабілізаційні та контрдиверсійні заходи, в проведенні яких приймають участь співробітники оперативно-розшукових підрозділів органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби України.

Під час проведення стабілізаційних та контрдиверсійних заходів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, з метою отримання даних про готування та скоєння на окупованих та деокупованих територіях України кримінальних правопорушень, широко застосовується комплекс перевірочних та оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», одним з яких є опитування осіб за їх згодою, використання їх добровільної допомоги [1, ст. 8].

Практика діяльності оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби показує, що з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, в ході реалізації покладених на оперативно-розшукові підрозділи прав та обов'язків, застосування опитування осіб на деокупованих територіях України, як методу оперативно-розшукової діяльності, виявилось досить ефективним.

Громадяни України, перебуваючи під тимчасовою окупацією ворога, в наслідок злочинних дій РФ, зазнавали тяжких фізичних та емоційних страждань, майнових та фінансових збитків, піддавались тортурам, іншим видам знущань, за прояви української позиції, що створює передумови до встановлення стійкого психологічного контакту між оперативним співробітником та громадянином, який опитується, виявлення з його ініціативного бажання повідомлення про всі відомі факти скоєння злочинів, або які готуються, у відношенні себе та оточуючих.

Правильно обрана тактика здійснення опитування, сприяє одержанню повної та об'єктивної інформації, про особу, факти та інші відомості що становлять оперативну зацікавленість.

Заходи з опитування вищезазначеної категорії громадян здійснюється як правило при проведенні заходів контрдиверсійної боротьби та стабілізаційних заходів на прифронтових та деокупованих територіях; під час слідування громадян через блок-пости при в'їзді-виїзді з районів ведення бойових дій; проведенні оперативним складом відповідних заходів в управліннях праці та соціального захисту населення, де обслуговується зазначена категорія громадян; при скоєння зазначеною категорією кримінальних та адміністративних правопорушень та фізичного їх затримання; під час здійснення планової оперативної роботи.

Під час проведення стабілізаційних та контрдиверсійних заходів опитування осіб, повинно бути спрямовано передусім на отримання наступної інформації:

– встановлення осіб, які приймали участь у бойових діях на стороні агресора, є членами незаконних збройних формувань, отримання даних у відношенні громадян України, в діях яких є ознаки скоєння злочинних дій, пов'язаних з державною

зрадою, колабораційною та глорифікаційною діяльністю тощо;

- встановлення серед опитуваних осіб, жертв злочинних дій російських окупаційних військ, пов'язаних з катуваннями, фізичним насиллям за проукраїнську позицію тощо;

- отримання інформації про скоєння представниками російських окупаційних військ, незаконних збройних формувань, масових вбивств мирного населення, військовослужбовців сил безпеки та оборони України, місць їх захоронення, для подальшої ексгумації тіл, документування злочинних фактів;

- отримання інформації про форми і методи розвідувально-підривної діяльності ворога проти України, даних про злочинні плани агресора щодо ескалації ведення бойових дій та отримання іншої оперативно-вагомої інформації тощо.

Отримані дані, встановленим порядком фіксуються, здійснюється їх відповідна оперативна, правова перевірка та оцінка, в подальшому здобута інформація направляється за підслідністю до органу досудового розслідування та вона може слугувати як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісти зникли [1, ст. 6].

Стаття 99 Кримінального процесуального кодексу України регламентує, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [2, ст. 99].

Відповідно при порушенні органами досудового розслідування кримінальних проваджень, за направленими оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби матеріалами, особи, які надали під час здійсненого опитування інформацію, про скоєння злочинів

окупантами можуть бути учасниками кримінального провадження, в якості потерпілого, заявника, свідка.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/how/2135-12> (дата звернення: 01.02.2024)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024)

І. В. Басиста,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ВИЗНАННЯ РОСІЇ МІЖНАРОДНИМ СУДОМ ООН ПОРУШНИЦЕЮ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ЧЕРГОВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ПРИТЯГНЕННЯ ЇЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (продовження огляду)

Ця публікація продовжує серію оглядів, присвячених національним та міжнародним заходам, які ініціюються та вживаються для притягнення росії до відповідальності за вчинені та вчинювані на українських теренах тяжкі міжнародні злочини, а також відшкодування нею вже заподіяної та заподіюваної шкоди. Поряд із тими аспектами задекларованої проблематики, котрі вже перебували у полі зору¹, хотіла б зупинитися на таких крайніх із подій, які особливо привернули увагу правників у кінці січня 2024 року.

¹ Розпочато на шпальтах збірника Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> (Басиста І. В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності С. 17–44). Продовжено у розділі «Захист прав дітей та забезпечення їх безпеки за умов воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності» колективної монографії «**Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense**» (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs): Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 42–78. 552. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/287/7881/16459-1> <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-2> та у розділі «Перспективи та невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності (діяльність Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JIT); співробітництво

Перебіг подій у зв'язку з поданим Україною до Міжнародного суду ООН (далі по тексту – МС ООН, Суд) позову проти росії щодо порушення Конвенції про заборону фінансування тероризму та Конвенції про заборону расової дискримінації розпочався юридично з 16 січня 2017 року («Україна стала першою в історії державою, що використала Міжнародну

із Міжнародним кримінальним судом; перспективи створення Міжнародного трибуналу *ad hoc* тощо) (продовження огляду)» колективної монографії «Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика» (Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 25–72. (876 p).<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/322> DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-2>, а також у тезах доповідей: «Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах»: Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів : ЛьвДУВС. 2022. С. 6–11. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; «Порушення прав дітей в Україні та злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року (продовження огляду)» : Матеріали круглого столу «Кримінально-правові й процесуальні відповіді на виклики воєнного стану в Україні. Факультет правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (27 січня 2023 року). Київ : НаУКМА, 2023. С. 4–11; «Злочини щодо дітей, скоєні російською армією під час широкомасштабної війни, розв'язаної росією 24 лютого 2022 року та перспективи притягнення до відповідальності (співробітництво із Міжнародним кримінальним судом; кроки до створення Міжнародного трибуналу *ad hoc*)». VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти». 17 березня 2023 року. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 351–355. DOI: 10.31733/17-03-2023-351-355 <https://doi.org/10.31733/17-03-2023>. <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10997>; «Окремі проблеми притягнення до відповідальності за вчинення тяжких міжнародних злочинів, відшкодування завданої шкоди та кроки на їх вирішення (продовження огляду)». Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір». 31 березня 2023 року. м. Львів: ІППО НУ «Львівська політехніка». 2023; «Притягнення до відповідальності за вчинені міжнародні злочини в Україні: нові кроки у розслідуванні Міжнародного кримінального суду (продовження огляду)». Всеукраїнська науково-практична конференція «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи». 18 травня 2023 року. м. Запоріжжя: Класичний приватний університет...2023. Львів–Торунь :

конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму для позову проти іншої держави. Що стосується Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, то до нас її використовувала для позову лише Грузія у 2008 році, і також проти Росії. Тоді грузинська сторона мала успіх – рішення Суду ООН щодо тимчасових заходів – а потім отримала поразку, бо Суд відмовив їм у юрисдикції. Росія тоді перемогла» [1]).

Liha-Pres, 2023. С. 144–150. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/220> <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-36>; «Притягнення Міжнародним кримінальним судом до відповідальності за вчинені та вчинювані міжнародні злочини в Україні, в тому числі щодо дітей (продовження огляду)». Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів : матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 р. Частина I. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 12–18. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-1> <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/193/3962/9374-1>; Невідворотність відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція присвячена пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана. 19 травня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет. 2023. С. 17–21.; Притягнення до відповідальності за агресію (нові кроки до створення Міжнародного трибуналу) (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах» (31 травня 2023 року, Одеса). Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ. 2023. С. 24–29.; Перспективи відповідальності за незаконну депортацію і незаконне розміщення українських дітей (співробітництво із Міжнародним кримінальним судом) (продовження огляду). Міжнародна науково-практична конференція «Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ». (Львів, 09 червня 2023 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 35–43. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Насильницька передача українських дітей– акт геноциду чи воєнний злочин? Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція : матеріали ІХ (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 18–64. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; Притягнення до кримінальної відповідальності за геноцид за чинним КК України: окремі проблеми. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (01 грудня 2023 року) / упор. А. Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС. 2023. С. 10-17. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> та ін.

Але поданню цього позову передувало фактичне вторгнення росії на український Донбас і окупація українського Криму. Вдаючись до вельми цікавих деталей перебігу цього розгляду, варто звернутися до розлогої та інформативної колективної публікації про рішення Суду ООН у Великій справі проти Росії, де значиться, що «...у лютому–березні 2014 року фокус був на відповідальності Росії як держави за злочинні рішення Путіна і його найближчих поплічників...щоб Міжнародний суд ООН взявся за суперечку між двома державами, недостатньо, щоб обидві вони були членами ООН. Необхідно також, щоб держава-відповідач надала згоду на вирішення цим Судом спорів, які виникають у неї з іншими державами. Ані СРСР (і згодом Росія), ані Україна таку згоду не надавали (в історії України була лише одна справа, яку розглядав Суд за згодою обох країн – спір з Румунією про розмежування моря та континентального шельфу в Чорному морі)... У багатосторонніх міжнародних договорах, які розробляються та приймаються в рамках міжнародних організацій (в першу чергу в рамках самої ООН), часто є положення про вирішення спорів у МС ООН. Ми перевірили договори, стороною яких є Росія, і виявили два кластери таких документів, при ратифікації яких Росія не відмовилася від юрисдикції Суду ООН: це антитерористичні конвенції та конвенції про захист прав людини (до багатьох із них Москва приєднувалася на початку 2000-х років, коли в Росії був тренд на імітацію нормальності держави). Під парадигму поведінки Росії в Криму та на Донбасі найбільше підходили Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року та Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації 1965 року. Це зумовило вибір інструментів переслідування РФ. Україна заявила, що Росія здійснює фінансування терористичної діяльності на сході України, а у Криму здійснює систематичну політику дискримінації етнічних українців та кримських татар. Утім, відтоді багато змінилося...» [1]. Виконання тривалих формальностей було нашим зобов'язанням, зокрема «...вирішити суперечку шляхом переговорів» [1], які звісно були безрезультатними і такий стан справ був очікуваний та прогнозований. «Загалом протягом 2014–2016 років МЗС надіслало Росії понад 80 дипломатичних нот, ми провели сім раундів переговорів лише для того,

щоб переконатися (і переконати Суд), що Росія не має жодного наміру вирішувати спір шляхом переговорів» [1]. Тому й лише 16 січня 2017 року було подано позов за двома конвенціями. «19 квітня 2017 року, коли Суд задовольнив наше клопотання про застосування тимчасових заходів – тобто видав наказ, де зобов'язав сторони (а по суті, Росію, яка контролювала окуповані Крим та ОРДЛО) запобігти погіршенню ситуації» [1]. Процедура розгляду справи передбачає два етапи: спершу Суд має підтвердити свою юрисдикцію (право розглядати спір), і лише позитивне рішення, яке у нашому випадку мало місце 8 листопада 2019 року, передбачало початок розгляду справи по суті [1]. «Суд наголосив, що Україною були дотримані всі процесуальні досудові процедури» [2]. «Проведення в Суді ООН відбувається переважно у письмовій формі. Кожна зі сторін спору по черзі подає по два фундаментальних письмових документи, в яких викладає свою позицію та наводить докази. Вони називаються меморандум (memorial), контрмеморандум (counter-memorial), відповідь (reply) та репліка (rejoinder). 12 червня 2018 року ми подали свій меморандум – документ на тисячі сторінок з понад 20 додатками. Докази немає сенсу вимірювати сторінками, вони вимірюються томами, або ящиками..., для доставки меморандуму до Суду ми замовили мікроавтобус. Настільки масштабний масив доказів у Великій справі навіть спровокував Суд внести зміни до власних правил, встановивши надалі обмеження у 750 аркушів на додатки до основних документів. Суть порушень Росії за Конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму зводилася до того, що Росія нічого не робила аби запобігти передачі активів так званим «ДНР» і «ЛНР», які вчиняли діяння, спрямовані на примушування Уряду України до зміни конституційного ладу в нашій державі. В рамках Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації ми заявляли, що Росія здійснює кампанію по культурному знищенню етнічних українців та кримських татар в окупованому Криму» [1] (розлогіше: «...звинувачення, висунуті Росії, включають: надання зброї та інших видів допомоги незаконним збройним формуванням; збиття літака «Малайзійських авіаліній» рейсу МН17; обстріли житлових районів Маріуполя та Краматорська; знищення цивільного пасажирського автобуса неподалік Волновахи;

вибух під час мирного зібрання в Харкові; дискримінацію щодо української та кримськотатарської громад; заборону діяльності Меджлісу кримськотатарського народу; хвилі зникнень, вбивства, самовільні обшуки, затримання; обмеження на викладання української й кримськотатарської мов» [3]).

«...9 серпня 2021 року, після безпрецедентного продовження строків подання, РФ подала Контрмеморандум по суті справи, де сконцентрувалася на неналежності доказів України, а також на зустрічних звинуваченнях, що, мовляв, Україна сама вчинила багато діянь, які в Росії вважають «терористичними». Для подачі Відповіді на Контрмеморандум Суд встановив термін до 8 квітня 2022 року. Але йому передувало 24 лютого 2022 року... тож Україна з дозволу Суду подала Відповідь із затримкою всього на три тижні. Утім, тоді ж сталася ще одна зміна. На початку процесу Росію у Суді представляли світові імена у міжнародному праві, але у березні 2022 року вся міжнародна юридична команда, а також частина російської юридичної команди заявила про припинення співпраці з урядом РФ і про те, що більше не представлятиме інтереси Москви у цій справі. Тому тепер Росія заповнила свою юридичну команду професорами міжнародного права з Китаю та Ірану...» [1]. «Також РФ прагнула залучити хоч когось з Європи. Цю роль виконав Міхаель Свейнстон (див. детальніше у публікації «Україною керують фашисти та Захід» [4]). Четвертим міжнародним радником РФ став адвокат-африканець з французькою ліцензією Жан-Шарль Чікая. «Його головним завданням було донести думку: «Я знаю, що таке расова дискримінація, і Росія на таке не здатна» [5]. «...10 березня 2023 року подано Репліку – останній письмовий документ по суті справи. 6–18 червня 2023 року відбулися усні слухання по суті справи» [1], на які розпорядженням №99/2023-було затверджено склад української делегації («...главою делегації призначено посла з особливих доручень Міністерства закордонних справ України Антона Кориневича. Також до складу делегації увійшли директор Департаменту міжнародного права МЗС Оксана Золотарьова, митрополит Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент (Павло Куш) та голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров») [6]. Тобто мали місце «...два раунди виступів сторін: 6 та 12 червня виступала юридична команда України,

8 та 14 червня – Росії» [2]. «...Суд почув раунд концентрованої розпропаганди про «київський режим», «танки, викопані у шахтах Донбасу» та інше відверте пропагандистське сміття, тільки тепер з китайським та іранським акцентами. «Європейська правда» дуже детально та цікаво розповідала про цей театр абсурду у статті «Право на теракти під час війни» [1].

Також у цьому ж руслі варто підкреслити ще про два важливі факти. Перший із них про те, що у перебігу розгляду Судом («...складається з 15 суддів, яких обирає Генеральна асамблея та Рада безпеки ООН терміном на 9 років» [7]) Великої справи «...уперше в історії росія не потрапила до його складу. Її представник Кірілл Геворгян програв (проголосувало 77 членів Генасамблеї) румунському кандидату, ексміністру закордонних справ Богдану Ауреску (проголосувало 117 членів Генасамблеї)» [7], про це з'явилось повідомлення ще на початку листопада 2023 року [7]. «Юрист-міжнародник і суддя Європейського суду з прав людини від України Микола Гнатівський у Facebook зауважив, що це другий випадок в історії, коли постійний член Радбезу – у цьому випадку московія – не буде представлений у Міжнародному суді ООН» [7].

Суть другого факту полягає в тому, що протягом всього означеного періоду, як і міжнародна спільнота, так і Україна прикладали зусиль для отримання нових доказів фінансування росією терористичних організацій, у тому числі й такої із них, як ПВК «Вагнер». Україна й неодноразово ініціювала окремі заходи припинення. Щодо крайніх ініціатив, то «...у день відкриття нового пленарного засідання Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) у Парижі (проходило з 23 до 27 жовтня 2023 року) вкотре (бо 19–23 червня така ж ініціатива не знайшла підтримки) Україна закликала цю організацію внести Росію до «чорного списку» через подальше зростання ризиків для глобальної фінансової безпеки. «Росія продовжує систематично порушувати стандарти групи, зокрема: співпрацює та торгує зброєю з країнами, що внесені до чорного списку FATF – Іраном та Північною Кореєю, а також визнала фінансування терористичної організації ПВК «Вагнер», – наголосив Міністр фінансів України...» [8].

Повертаючись до рішення Суду, варто констатувати, що за датою воно було анонсоване і правнича спільнота перебувала

в стані очікування...» ...у середу, 31 січня 2024 року, має відбутися подія, яка матиме історичне значення для України та світу. О 15:00 за Гаагою Міжнародний суд ООН оголосить рішення по суті за справою, яку Україна подала у січні 2017 року проти Росії». Про це повідомляла колишня заступниця міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції Лана Зеркаль на своїй сторінці у Facebook». За словами Зеркаль, фактично Суд визначить, чи може держава, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН, безкарно порушувати всі норми міжнародного права, маніпулювати фактами та цинічно брехати світові, розповсюджуючи свою брудну пропаганду. «Міжнародний суд ООН може визнати порушення Росії міжнародних зобов'язань щодо заборони фінансування тероризму та расової дискримінації; роз'яснити засадничі стандарти цих конвенцій. Наказати Росії виконати вимоги обох конвенцій. Утримувати постійну юрисдикцію для тримання дій Росії під безперервним судовим наглядом, доки не буде визначено повну та справедливу компенсацію», – зазначила дипломатка [9].

І вже наступного дня з'явилася заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН у справі проти російської федерації. У ній йдеться про те, що **рішення Міжнародного суду ООН не залишає жодних сумнівів у тому, що російська федерація зневажає міжнародне право**. «Справа, ініційована Україною, задокументувала кампанію терористичних актів, що розпочалась з 2014 року та принесла страждання українському народу. Контрольовані росією особи та угруповання атакували українців, обстрілювали цивільні об'єкти, бомбили мирні міста. Йдеться, зокрема, про Волноваху, Маріуполь, Краматорськ, Авдіївку, Харків, Одесу. Крім того, росія здійснювала кампанію, спрямовану на культурне знищення етнічних груп українців та кримських татар в тимчасово окупованому Криму починаючи з 2014 року», – йдеться в заяві [10].

«Велика справа досягла свого апогею. Суд встановив порушення Росії по обох Конвенціях. У якості приемного бонусу – Суд встановив, що Росія порушила обов'язковий до виконання наказ про застосування тимчасових заходів. Росія – порушник міжнародного права. Тепер офіційно. Можна довго дебатувати про об'єм задоволених і відхилених претензій України. Залишимо це науковцям. Зазначимо лише, що у юриспруденції

часто застосовується так званий «метод кухонної мийки», куди ти складаєш всі аргументи в надії, що хоч один з них спрацює і забезпечить досягнення успіху... Хоча факт встановлення Судом порушення Росією міжнародного права – це вже самодостатній результат та величезний успіх, він запускає також інші процеси. Політичний і репутаційний ефект для Росії стане черговим, а можливо, і тисячним порізom на міжнародній легітимності режиму Путіна, особливо для тих держав, хто ще не став на наш бік, бо поки не відчув вплив російської війни на свою безпеку (наприклад, через географічну віддаленість)...» [1].

Також, як повідомляла АрміяInform, «...Міжнародний суд ООН відкинув більшість звинувачень України проти росії у справі про порушення РФ Конвенцій ООН про заборону фінансування тероризму й подолання всіх форм расової дискримінації. Але визнав, що росія все-таки порушила деякі частини Конвенції про запобігання фінансуванню тероризму, бо не розслідувала фінансову підтримку бойовиків на сході України у 2014-му» [11].

Варто зауважити й такий факт, що «...**судді Міжнародного суду ООН залишили низку коментарів до рішення у позові України проти Росії зі звинуваченнями в утисках кримських татар, фінансуванні бойовиків на Донбасі та збиття пасажирського літака MH17 із 298 іноземцями на борту влітку 2014 року, та іншими діями, які порушують міжнародні договори...**Суд відкинув більшість обвинувачень на адресу Росії, визнавши її винною лише за 2 статтями міжнародних конвенцій з 8, на які посилалася Україна. Рішення ухвалювалось колегією із 15 суддів, які є представниками різних країн-членів ООН. Деякі судді були не згодними з частиною рішень суду, зокрема тими, що стосуються визначення поняття фінансування тероризму та оцінки утисків кримськотатарського народу... Трактування судом поняття «фінансування тероризму» вплинуло на велику частину справи. Термін funds (фінанси, кошти з англійської) був роз'яснений лише як грошові ресурси, що дозволило суду відмовитись від розгляду питання постачання Росією зброї бойовикам на Донбасі, адже зброя та тренування бойовиків таким чином виходили за межі поняття «фінансування тероризму». Як наслідок, суд, наприклад, не поклав на Росію відповідальність за збиття пасажирського літака,

хоча факт доставки Росією на непідконтрольну владі України територію ракетно-зенітного комплексу «Бук», яким був збитий літак, уже було встановлено іншим судом у Нідерландах. На думку судді Міжнародного суду ООН Гіларі Чарлсворт (Австралія), таке трактування Міжнародної конвенції про запобігання фінансуванню тероризму «суперечить інтуїції та ускладнює застосування Конвенції на практиці, оскільки створює плутанину щодо ситуацій, у яких сторони мають вжити заходів відповідно до Конвенції». Про це суддя написала у своїй декларації до колективного рішення суду, під час ухвалення якого вона голосувала проти відхилення низки звинувачень України на адресу Росії. Суддя Міжнародного суду ООН Далвір Бхандарі, колишній суддя верховного суду Індії, також підготував декларацію, в якій наполіг, що «суд помиляється», постановляючи, що фінансування не стосується зброї. Суддя пояснив, що у відповідній Конвенції «кошти означають будь-які активи» без обмежень. Він звернув увагу, що в своєму тлумаченні суд, з одного боку, говорить про лише грошові активи, а з іншого, додає у перелік також нерухомість, нафту, газ та інші ресурси, які можна обміняти на гроші. «Тлумачення Суду, згідно з яким термін «кошти» також поширюється на низку активів, що підлягають обміну або використовуються за їхньою грошовою вартістю, є провальним. Як і інші активи, зброю можна продати і таким чином обміняти на її грошову вартість», – зауважив суддя Бхандарі. Незгоду з деякими колективними рішеннями висловила президентка Міжнародного суду ООН, колишня радниця президента США **Джоан Доног'ю**. Зокрема, вона написала, що вважає, що Росія порушила більше статей Конвенції про запобігання фінансуванню тероризму, ніж вирішив суд. І що, «заборонивши Меджліс, РФ порушила свої зобов'язання за Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації». Суд не визнав заборону Меджлісу порушенням, назвавши мотиви переслідування кримськотатарського населення політичними, а не расовими. Більше аргументів щодо неправомірності заборони Меджлісу навела суддя Міжнародного суду ООН з Уганди, **Джулія Себутінде**. «Невибіркове застосування Російською Федерацією свого антиекстремістського законодавства щодо членів кримськотатарської громади призвело до дискримінації кримських татар за ознакою їх етнічного

чи національного походження», – написала суддя Себутінде і наполягає, що заборона законодавчо-представницького органу кримських татар є ні чим іншим як «актом расової дискримінації». «Заборона призвела до порушення не лише громадянських прав окремих членів Меджлісу, а й громадянських і культурних прав кримськотатарської громади визначати своїх культурних лідерів, що є порушенням Конвенції», – наголошує суддя Себутінде. Розкритикувала висновок щодо Меджлісу і суддя **Гіларі Чарлсворт**, назвавши оцінку судом претензій України в цій справі «не повністю послідовною». Суддя послалась на звіти Управління Верховного комісара з прав людини і не погодилась із твердженням, що заборона Меджлісу пояснюється політичною діяльністю деяких його лідерів, а не їхнім етнічним походженням. Рішення Міжнародного суду ООН остаточне та не підлягає апеляції. *Суд визнав Росію винною в утисках української мови в окупованому Криму та неналежному розслідуванні випадків фінансування тероризму. Попри те, що інші звинувачення на адресу Росії суд відкинув, все ж цим рішенням Російська Федерація була вперше офіційно визнана порушницею міжнародного права» [12].*

Список використаних джерел

1. Антон Кориневич, Оксана Золотарьова, Андрій Пасічник, МЗС. Україна все одно перемогла: стаття юристів про рішення Суду ООН у Великій справі проти Росії. *Українська Правда. Європейська Правда*. 31.01.2024 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/01/31/7178665/>
2. У Міжнародному суді ООН починаються публічні слухання у справі «Україна проти Росії». *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3718808-u-miznarodnomu-sudi-oon-pocinautsa-publicni-sluhanna-u-spravi-ukraina-proti-rosii.html>
3. Міжнародний суд ООН у червні проведе публічні слухання у справі «Україна проти Росії». *Урядовий кур'єр*. 17.05.2023 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/mizhnarodnij-sud-oon-u-chervni-provede-publicni-s/>
4. Росія доводить у Страсбурзі, що Україною керують фашисти та Захід. *Українська Правда. Європейська Правда*. 11.09.2019 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/09/11/7100601/>
5. Сергій Сидоренко Право на теракти під час війни: як Росія намагається зупинити поразку в Міжнародному суді. *Українська Правда. Європейська Правда*. 19.06.2023 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/06/19/7163959/>
6. Порушення міжнародних конвенцій Росією: Зеленський утворив делегацію на слухання суду ООН (ukrinform.ua)

7. «ООН почала очищатися»: уперше в історії росія не потрапила до складу Міжнародного суду». 10.11.2023 р. URL: <https://www.5.ua/svit/oon-pochala-ochyshchatysia-upershe-v-istorii-rosiia-ne-potravyla-do-skladu-mizhnarodnoho-sudu-316867.html>

8. Україна знову закликає FATF внести РФ до «чорного списку». 23.10.2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/942984.html>

9. Анна Павлова Суду Гаази 31 січня оголосить історичний вирок у справі про збиття малайзійського «Боїнга»: які це матиме наслідки. 31.01.2024 р. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-mir/sud-u-gaazi-31-sichnya-ogolosit-istorichnij-virok-u-spravi-pro-zbittya-malajzijskogo-boingu-yaki-tse-matime-naslidki.htm>

10. Заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН у справі проти Російської Федерації | Міністерство закордонних справ України (mfa.gov.ua)

11. Міжнародний суд ООН визнав, що РФ – порушник міжнародного права: у МЗС України відреагували. 1.02.2024 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/01/mizhnarodnyj-sud-oon-vyznav-shho-rf-porushnyk-mizhnarodnogo-prava-u-mzs-ukrayiny-vidreaguvaly/>

12. Олена Абрамович «Суд помиляється» та «створює плутанину» – коментарі суддів про рішення суду ООН щодо Росії. Радіо Свобода. 4.02.2024 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-rosiya-sud-oon/32804165.html>

А. В. Берчук,
аспірант відділу правових проблем політології
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
(Національна академія наук України)

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Волонтерство як чинник збереження держави

Вторгнення Росії в Україну поставило перед нашою країною надзвичайно складні завдання щодо збереження її територіальної цілісності, незалежності та демократичних цінностей. Цей конфлікт виявився серйозним випробуванням для українського суспільства, яке, на жаль, не було повністю готовим до таких викликів.

Ось кілька ключових факторів, які сприяли неготовності України до російської агресії:

1) Незавершена реформа армії: Українська армія не була повністю реформована та підготовлена до ведення війни на сучасному рівні. Багато років знехтування оборонною сферою та недостатня фінансова підтримка призвели до того, що військові сили не були належним чином підготовлені до відповіді на агресію.

2) Політична нестабільність: Певні політичні сили в Україні не проявили достатньої рішучості і єдності у відповіді на загрозу з боку Росії. Крім того проросійські партії впливали на дестабілізацію ситуації в країні.

3) Економічна нестабільність: Відсутність стабільної економіки та досить ефективного управління фінансовими ресурсами робили Україну вразливою перед зовнішніми загрозами.

4) Невіра в масштаби російської загрози: Багато людей в Україні і за її межами не сприймали серйозно загрозу з боку Росії, що призвело до недооцінки потенційної небезпеки.

Однак, незважаючи на ці складнощі, українське суспільство виявило надзвичайну солідарність і готовність боротися за свою незалежність та демократію. Одним з найбільш потужних виявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства є самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли у зв'язку зі збройною агресією та післявоєнним відновленням.

Яскравим виявом такої самоорганізації був «спалах» волонтерської активності українців, що розкриває потужну силу громадянського суспільства як суб'єкта суспільних перетворень в Україні [1, с. 25].

Волонтерство є одним з ключових чинників у збереженні держави, оскільки воно втілює дух громадянської активності, солідарності та взаємодопомоги. У контексті сучасних викликів та загроз, волонтерство виявляється важливим інструментом для підтримки і розвитку державності.

Тактика та сценарії, які застосовує росія для руйнування державності

Міжнародні правозахисні організації в тому числі Amnesty International та Human Rights Watch зафіксували масові випадки злочинів регулярних військ армії російської федерації проти мирного населення України [2; 3].

Після різанини в Бучі генеральний секретар Amnesty International А. Калларам заявила, що вчинені злочини «не є поодинокими інцидентами і, ймовірно, є частиною ще більшої схеми воєнних злочинів, включаючи позасудові страти, катування та зґвалтування в інших окупованих регіонах України». Директор Amnesty International в Україні звинуватив росію у використанні цілеспрямованої тактики для виснаження цивільного населення в обложених містах (умисно блокуючи доступ до їжі, води, електроенергії та тепла) та створення гуманітарної катастрофи. Відзначені випадки блокування гуманітарних коридорів, обстрілів автобусів, вбивств мирних жителів, які намагалися покинути населені пункти у зоні активних бойових дій.

В Україні росія намагається реалізувати чеченський сценарій, який складається з трьох основних етапів. Перший – пацифікація, який проходить швидко там, де це можливо, і повільно й виснажливо там, де складно. В Чечні швидко частина пройшла у найбільш віддалених регіонах, в містах і селах на колись мальовничому узбережжі річки Терек. У випадку України агресору вдалося швидко захопити південні регіони: Херсон і Мелітополь в перший же тиждень війни потрапили під окупацію. У випадку відмови від безумовної капітуляції Росія намагається знищити не лише захисників, а й їхні сім'ї, зокрема у Чечні російські військові регулярно влаштовували

розправу і масові розстріли у селах чи районах міст. Те ж саме трапилося у Бучі, Ірпені і Бородянці. На другому етапі, після завершення окупації, Москва шукає когось на роль маріонетки, здатної впливати на місцеве населення. Останній етап передбачає встановлення нового порядку. Спершу окупаційні сили будуть застосовувати силу, щоб стримати місцевих, але з часом опір повинен згаснути, щоб окуповані регіони стали самодостатніми у власному пригнобленні. Окупантам також вдається насадити новий апарат домінування, що повинен повністю викоринити будь-які ознаки руху опору [4].

Наразі ведеться цілеспрямована робота щодо визнання міжнародною спільнотою дій російської федерації геноцидом Українського народу. 14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла постанову, згідно з якою дії російських військ та російського керівництва в Україні визнаються геноцидом українського народу [5]. Відповідно до заяви ВР щодо постанови, акти геноциду в діях Російської Федерації проявляються наступним чином:

- масові звірства, вчинені російськими військами на тимчасово окупованих територіях
- систематичні випадки умисного вбивства мирного населення
- масові депортації мирного населення
- переміщення українських дітей-переселенців до системи освіти Російської Федерації
- захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів господарської інфраструктури
- системні дії Російської Федерації, розраховані на поступове знищення українського народу.

Також геноцид українського народу визнали Естонія, Ірландія, Латвія, Литва, Канада та Чехія. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948) спрямована на забезпечення кримінального переслідування та відповідальності фізичних осіб, винних у безпосередньому вчиненні геноциду. Ст. I Конвенції покладає на держави обов'язок запобігати вчиненню геноциду і здійснити покарання у разі його вчинення. Міжнародний суд ООН має юрисдикцію також і щодо встановлення відповідальності держави за вчинення геноциду.

Особливу роль у захисті прав найбільш вразливих груп населення під час збройних конфліктів відіграють різноманітні волонтерські групи. Періоди збройних конфліктів, в тому числі війни та конфлікти внутрішнього характеру, надзвичайно небезпечні для цивільного населення, зокрема дітей, жінок, національних меншин, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій.

З метою забезпечення взаємодії органів державної влади з благодійними та волонтерськими організаціями, надання допомоги людям похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщеним особам, учасникам антитерористичної операції ще в 2015 році було створено Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України» [6]. Основні її завдання:

- визначення потреб осіб похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції;

- сприяння забезпеченню координації дій регіональних рад з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги;

- визначення шляхів, механізму та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час організації надання волонтерської та благодійної допомоги;

- вироблення пропозицій щодо внесення змін до законодавства України з питань волонтерства та благодійності.

Волонтерські організації можуть відігравати ключову роль в тому числі у допомозі внутрішньо переміщеним особам облаштуватися на новому місці, забезпеченні предметами першої необхідності, пошуку житла чи роботи.

Волонтери сприяють вразливим групам у відстоюванні їхніх прав перед урядовими органами та суспільством. Вони можуть допомагати у складанні петицій, лобюванні законодавчих змін і виступати як голос груп, що потребують підтримки.

Для консолідації інформації про благодійні організації створюються ресурси зі зведеною інформацією щодо волонтерських проектів. Прикладом такої ініціативи є платформа «Паляниця.Інфо» [7], яка налічує понад 950 організацій та ініціатив створена для того, аби спростити пошук допомоги та зробити його ефективнішим. Організації класифіковані за 15 категоріями, актуальними під час війни та розподіляються за локаціями в Україні. Кожна організація, додана на платформу, верифікується Українською Волонтерською Службою.

Участь волонтерських організацій у питанні захисту прав вразливих груп під час збройних конфліктів відображає високий рівень розвитку громадянського суспільства та прагнення небайдужих громадян забезпечити гідність і безпеку всім членам суспільства, незалежно від їх статі, віку, національності чи фізичних можливостей.

Волонтерські організації є суттєвими учасниками в підтримці та захисті прав вразливих груп населення в Україні та в інших країнах. Вони сприяють зростанню соціального капіталу та допомагають покращувати побутові умови представників соціально незахищених груп та підвищують обізнаність про соціальні проблеми та потреби цих груп. Їх роль в умовах повномасштабної війни важко переоцінити, адже з огляду на тривалість бюрократичних процедур саме вони, а не представники органів публічної влади, першими надають допомогу людям, які стикнулися з труднощами повномасштабної війни.

Список використаних джерел

1. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 27. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40_no-2_vol-57_2016_UKR.pdf
2. Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas Summary Executions, Other Grave Abuses by Russian Forces. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

3. Російські війська без суду і слідства страчують цивільних осіб в Україні. Це вважається воєнним злочином. URL: <https://www.amnesty.org.ua/rosijski-vijska-bez-sudu-i-slidstva-strachuyut-cyvilnyh-osib-v-ukrayini-cze-vvazhayetsya-voyennym-zlochynom/>

4. The Atlantic: План Росії для України схожий на той, який був реалізований у Чечні. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/the-atlantic-plan-rosiji-dlja-ukrajini-skhozhij-na-toj-jakij-buv-realizovaniy-u-chechni.html>

5. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» : Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 р. № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>

6. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України; Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15#Text>

7. Платформа для швидкого пошуку допомоги в Україні. URL: <https://palyanytsya.info/>

I. В. Бесара,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФНП,
доктор філософії у галузі знань «Право»
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА СТРАХУВАННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ В УКРАЇНІ

Внаслідок воєнних дій на території України західні регіони, що раніше вважалися безпечними, стали місцем значного переплину населення через прибуття біженців та їх скупчення, а також через наближеність до кордонів з країнами Європи. Ця ситуація призвела до значного ускладнення на дорогах: збільшення кількості транспортних засобів та, відповідно, приросту аварій. Нові об'їзні маршрути та недостатня адаптація місцевої інфраструктури до великої кількості приїжджих стали причиною численних дорожньо-транспортних пригод. На даний час суди перевантажені судовими спорами, пов'язаними з вирішенням спорів щодо відшкодування завданої шкоди, завданої внаслідок порушень правил дорожнього руху. Особливо активно розглядаються спори за участю страхових компаній. Проблемним моментом у таких справах часто виступає визначення належного відповідача, особливо, якщо заподіювач шкоди і особа, яка на відповідній правовій підставі володіє транспортним засобом (також особа, що застрахувала відповідальність у випадку завдання збитку майну третіх осіб), є різними, а у справі заявлено субрегаційний позов. Такі випадки зачасти трапляються, коли винуватцем дорожньо-транспортної пригоди є особа, що перебуває у трудових відносинах з власником транспортного засобу, а страхова потерпілого на підставі власних розрахунків виплатила останньому страхове відшкодування та витребує витрачені кошти зі сторони, що винна у завданні шкоди.

Згідно зі статтею 993 ЦК України та статті 108 Закону України «Про страхування» від 18.11.2021 р. № 1909-IX до страховика потерпілого переходить право вимоги до завдавача шкоди у деліктному зобов'язанні у межах виплаченого потерпілому страхового відшкодування [1; 2; 3]. Після такої

виплати деліктне зобов'язання не припиняється. У ньому відбувається заміна кредитора: до страховика потерпілого переходить *право вимоги, що належало цьому потерпілому у деліктному зобов'язанні, у межах виплаченого йому страхового відшкодування*. Такий перехід права вимоги є суброгацією.

Частиною 1 ст. 90 Закону України «Про страхування» передбачено, що сторонами договору страхування є страховик та страхувальник. У відповідності до п. 66) та п. 68) ч. 1 ст. 1 цього Закону страховик – фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність із страхування на території України; страхувальник – особа, яка уклала із страховиком договір страхування або є страхувальником відповідно до законодавства.

У частині другій статті 1187 ЦК України визначено, що шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, *відшкодується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку*. Згідно статті 1194 ЦК України *особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням)*.

Таким чином, позов про стягнення різниці між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням) має бути поданий до особи, яка застрахувала свою відповідальність.

Відповідно до частини першої статті 1172 ЦК України юридична або фізична особа відшкодує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Саме власник автомобіля є зобов'язаною особою та несе відповідальність перед потерпілим за завдану джерелом підвищеної небезпеки шкоду у випадку, якщо в момент дорожньо-транспортної пригоди він керував транспортним засобом (тобто є заподіювачем шкоди) або у випадку, передбаченому частиною першою статті 1172 ЦК України.

Оскільки стороною договору страхування є роботодавець, то у випадку, передбаченому ст. 1194 ЦК України, саме до нього має бути звернений позов про стягнення грошових коштів у порядку суброгації. Однак це можливо лише у тому випадку, якщо страхова доведе, що здійснила страхову виплату у тому обсязі, як це передбачено договором.

Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Згідно висновком сформованим в п. 72 постанови Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі №755/18006/15-ц [3], відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Закону № 1961-IV у Страховика *не виник обов'язок з виплати страхового відшкодування, чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика*. В останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування. *Покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності* [4].

Уклавши договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страховик на випадок виникнення деліктного зобов'язання *бере на себе у межах суми страхового відшкодування виконання обов'язку страхувальника, який завдав шкоди, а тому страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, згідно зі статтями 3 і 5 вказаного Закону реалізує право вимоги, передбачене статтями 993 ЦК України та 108 чинного Закону України «Про страхування», шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність*. Такі висновки викладені в правових позиціях Великої Палати Верховного Суду від 03.10.2018 року у справі №760/15471/15-ц [5].

Отже, виплата страхового відшкодування у розмірі, визначеному домовленістю між потерпілим (Позивачем) та Страховиком, якщо воно менше страхової суми (ліміту відповідальності), не створює обов'язку для заподіювача. Отже, основний тягар відшкодування шкоди, спричиненої за наслідками ДТП, повинен нести страховик та саме він є належним відповідачем у справах за позовами про відшкодування шкоди в межах страхової суми [6; 7].

Визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову є обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи [8].

Залучення належного співвідповідача до участі у справі має принципове значення, оскільки це пов'язано також й з обранням належних та ефективних способів захисту прав, на захист яких заявлено позовні вимоги. Обраний спосіб захисту особи, яка наполягає на застосуванні судового захисту її цивільного права та інтересу, має відповідати характеру та природі спірних правовідносин.

Оскільки згідно із договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та Закону у страховика виник обов'язок з виплати страхового відшкодування потерпілому, та страховик такої виплати не здійснив, законним буде винесення судом рішення про відмову у задоволенні позову, заявленого до особи, яка не є страхувальником чи власником транспортного засобу, у зв'язку з неналежністю складу учасників справи.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#top> (дата звернення: 15.02.2024).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 755/18006/15-ц від 4 липня 2018 року.
4. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 1. Ст. 1.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі від 03.10.2018 р. № 760/15471/15-ц.
6. Постанова Верховного Суду у справі від 18.05.2022 р. № 686/24364/1.
7. Постанови Верховного Суду у справі від 15.04.2020 р. № 201/7200/18.
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі від 17.04.2018 р. № 523/9076/16-ц.

В. В. Богайчук,
курсант факультету правоохоронної діяльності
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

Ю. Д. Адамчук,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ДІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основне завдання будь-якої держави – недопущення збройних конфліктів та забезпечення мирного життя людей. У світі існують сотні організацій, діяльність яких спрямована на гарантування безпеки своїх громадян та людей в цілому. Але, на жаль, нашу державу не оминуло лихо, яке зруйнувало сотні тисяч життів.

В цей важкий період існування кожен українець потерпає від порушення своїх прав, але по-особливому страждають саме діти. Забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану вимагає негайного об'єднання зусиль великої кількості організацій та установ. Ми повинні дати дітям відчуття спокою та легкості, навіть під час ведення бойових дій. Важливими напрямками діяльності України у сфері захисту прав дитини є наступні: матеріальна допомога всім, хто постраждав в наслідок війни; забезпечення належного морально-психологічного стану; допомога з пошуком родин для дітей, які залишились сиротами; якісне медичне забезпечення, освіта, тощо. Крім того, громадяни України спільно з органами державної влади, волонтерами та всіма охочими можуть допомогти в мінімальному забезпеченні функціонування та розвитку кожної дитини, яка є жертвою вторгнення росії в Україну. Ми повинні дати дітям все те, що вони могли б отримати у мирний час: якісну освіту, розвиток своїх вмінь та талантів.

Основним напрямом держави у сфері охорони прав дітей в умовах воєнного стану є удосконалення чинного

законодавства. Наразі існує Закон України «Про охорону дитинства» який визначає охорону дитинства в Україні, як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України [1]. Актуальними в цьому законі є стаття 30, яка визначає що держава повинна вжити всіх заходів щодо запобігання вербуванню та використання дітей у воєнних діях, а також стаття 30/1, в якій передбачено, що держава повинна вжити всіх заходів щодо забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні ведення бойових дій, а також збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, догляд за ними, звільнення з полону, повернення їх в Україну [2]. Цей закон передбачає, що кожна дитина може отримати статус тої, яка постраждала в наслідок воєнних дій чи збройного конфлікту. Держава повинна забезпечити додатковий чи тимчасовий захист дітям біженцям, а також органи опіки та піклування повинні вжити заходів щодо тимчасового влаштування їх у відповідні дитячі заклади [3].

Крім національного закону, ми керуємось іншими міжнародними нормативними актами, які ратифіковані вищими органами державної влади. Основними міжнародно-правовими актами, які виступають основою для захисту дітей, які постраждали в наслідок воєнних дій чи збройного конфлікту є:

- Конвенція ООН про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002);
- низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [4].

Зауважимо також, що крім законодавства, ми повинні враховувати людський фактор, який безумовно впливає на забезпечення дотримання прав дитини під час воєнного стану. Кожен з нас може допомогти дітям, які постраждали в наслідок воєнних дій, відчутти себе захищеними.

У підсумку зазначимо, що наша держава дійсно гідно реалізує виконання своїх функцій в умовах воєнного стану, які стосуються забезпечення прав дітей. При цьому ми повинні

сприяти та допомагати людям і дітям, які цього потребують, тому що ми, одна нація та держава. Єдність людей пришвидшує нашу перемогу!

Список використаних джерел

1. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>
2. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359877>
4. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

О. М. Богатирчук,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ НАДР, АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Охорона довкілля є однією з найактуальніших функцій сучасної України. Вона реалізується за допомогою регулювання відносин у сфері охорони, використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на довкілля. Для цього держава реалізує екологічну політику та встановлює юридичну, зокрема й кримінальну відповідальність за порушення у сфері довкілля [1, с. 262–263].

Норми про відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря містяться у восьмому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України та охоплюються його ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 240, 241, 254 [2]. На тлі загострення екологічної ситуації в нашій країні, в тому числі, породженої нікчемними методами ведення війни росією на території України, спостерігається стрімке зростання показників злочинності у зазначеній сфері [3, с. 322]. За таких умов актуальною проблемою є створення ефективного механізму притягнення винних до відповідальності за вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Насамперед, має бути забезпечене належне документування означених протиправних діянь, що спростить увесь процес їх розслідування.

Сутність організації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря обумовлено специфічними умовами події і спеціальними правилами, що регулюють охорону довкілля. Складність зазначеного етапу полягає в тому, що відомості про стан, наприклад, водоймища, ґрунту

у зв'язку з конкретною подією, містяться в різноманітних документах відомчого характеру, а також актах службового розслідування. Для того щоб не залишити поза увагою будь-який нормативний акт або спеціальне правило, слідчий повинен отримати довідки у відповідних органах державного контролю та нагляду за станом довкілля, з'ясувати, які правила охорони водоймищ, землі, повітря є чинними для такого виду діяльності підприємства або установи [4, с. 235].

Як свідчить слідча, практика інформація щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 240, 241, 254 КК України, зазвичай надходить від посадових осіб підприємств, закладів, організацій, отримується з відкритих джерел інформації. Найпоширенішим приводом є інформація від природоохоронних органів, зокрема, органів, що здійснюють державний екологічний контроль за станом навколишнього природного середовища. Повідомлення таких органів супроводжуються протоколом про порушення екологічного законодавства, інформацією про місце події та завдані збитки, приблизний час вчинення злочину, за рідкісним винятком інформацією про особу та спосіб вчинення злочину [5, с. 72].

На початку досудового розслідування кримінальні провадження здебільшого розпочинають за фактом виявлення події, що містить ознаки відповідного кримінального правопорушення у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря відносно невизначеного кола осіб, тобто коли не встановлено конкретну особу, причетну до його вчинення. В такому разі основною метою буде встановлення наявності або відсутності події кримінального правопорушення, виявлення й викриття особи, винної в його вчиненні. У подальшому зусилля органу досудового розслідування мають бути спрямовані на встановлення конкретної особи (кола осіб), причетних до вчинення кримінального правопорушення.

Для повного та всебічного розслідування слідчий повинен встановити не лише коло обставин, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України) [6], а й усі факти, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, правильної кваліфікації вчиненого та призначення справедливої міри покарання. Під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 240,

241, 254 КК України, серед іншого, з'ясуванню підлягають такі обставини: які екологічні норми були порушені; хто винен у їх порушенні; до яких наслідків призвело порушення; яка матеріальна шкода спричинена тощо. Перелік таких обставин, визначають у кожному випадку окремо, виходячи з предмета й меж доказування, кваліфікуючих ознак злочину та обставин, зумовлених особливостями кожного провадження.

Таким чином, якісний і своєчасний аналіз криміналістичної інформації про кримінальне правопорушення у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря робить можливим розпізнання тих криміналістично значущих ознак, які дозволяють прийняти своєчасне рішення про початок кримінального провадження. Організація початкового етапу розслідування зазначених кримінальних правопорушень обумовлена специфічними умовами події і спеціальними правилами, що регулюють охорону довкілля. Типовою є ситуація, коли на початку досудового розслідування кримінальні провадження розпочинають за фактом виявлення події, що містить ознаки одного з протиправних діянь у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря відносно невизначеного кола осіб. Основна мета наступного етапу – виявлення й викриття конкретної особи, винної в учиненні кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Ревенко О. І. Використання можливостей судово-екологічної експертизи при розслідуванні незаконного видобування вугілля. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 262–269.
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Кравчук І. Використання можливостей судових експертиз у межах розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Лідризм-ництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 322–326.
4. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
5. Артеменко О. В. Особливості провадження у справах про проступки у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія «Право та державне управління»*. 2013. № 1. С. 71–76.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 25.01.2024 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11–12, № 13, ст. 88.

В. В. Богаченко,
курсант навчально-наукового інституту №1
(Національна академія внутрішніх справ)

М. М. Марков,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

НАСЛІДКИ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Серед наслідків військової агресії з боку РФ, вплив на психологічне здоров'я мирного населення України – є одним із найвагоміших аспектів, який сьогодні набуває все більшого значення для української спільноти [1, с. 9]. Дослідження населення у цілому показують певне збільшення захворюваності та поширеності психологічних розладів громадян. Питання психологічного здоров'я поступово визнається важливим питанням розвитку, особливо у випадку країн, які постраждали від воєнного конфлікту.

Незважаючи на те, що питанням психологічного здоров'я приділяється підвищена увага у постконфліктних умовах, існує тенденція припускати, що вплив травми, спричиненої масовим насильством, може бути тимчасовим і не призводити до інвалідності [2, с. 6]. Проте невелика, але зростаюча кількість досліджень чинників, що впливають на психологічне здоров'я та ефективне лікування в постконфліктних умовах, ставить під сумнів обидва припущення.

Військова агресія в Україні призвела до спалаху однієї з найстрімкіших криз вимушеного переміщення населення та гуманітарних криз в історії держави. Інтенсивна воєнна ескалація та безпрецедентне погіршення ситуації у сфері безпеки призвели до загибелі людей та поранень, що зумовило масове переміщення цивільного населення як по території України, так і до інших країн світу. При цьому значну кількість громадян уже кілька разів було переміщено в результаті попередніх бойових дій [1, с. 12]. Сучасні дослідження показують, що важка депресія та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є поширеними і хронічними серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців [3, с. 3].

Посттравматичний стресовий розлад – психологічний розлад, різновид неврозу, що виникає внаслідок переживання однієї чи кількох подій, що травмують психіку, таких як, наприклад, військові дії, теракти, аварії чи стихійні лиха, катастрофи, важкі фізичні травми, побутові або статеві насильства, загроза смерті тощо. ПТСР проявляється як довготермінова реакція на стрес. Лікування складається з експозиційної та медикаментозної терапії. Діти є найбільш уразливою групою в умовах конфлікту. Завдяки своїй чутливій неврологічній системі вони більш сприйнятливі до шоків у процесі розвитку.

Ці шоки можуть включати насильницькі та травматичні події через конфлікт або більш непрямі наслідки, такі як недоїдання, що призводить до затримки росту та когнітивних порушень. У конфліктних ситуаціях матері можуть перебувати в депресії або посттравматичному стресовому розладі,

тому не можуть забезпечити належний догляд чи стимул для своїх дітей [2, с. 10]. Жінки мають підвищену вразливість до психологічних наслідків воєнних дій. Є докази високої кореляції між стражданнями матерів і дітей під час війни. Зараз відомо, що материнська депресія в пренатальному та постнатальному періодах передбачає гірший ріст у вибірці немовлят у громаді.

Соціальна підтримка та традиційні помічники відіграють важливу роль у сприянні психосоціальному благополуччю матерів у регіонах, уражених бойовими діями [3, с. 9]. Військова агресія в Україні вплинула на психоемоційний стан людей – збільшилася кількість тривожних та депресивних станів, психосоматичних проявів (шлунково-кишкові розлади, головні болі, стрибки артеріального тиску, алергічні реакції, порушення сну тощо) неконтрольованої агресії, насильства, схильності до зловживання алкоголем і наркотичними засобами, суїцидальних думок, що супроводжуються переживанням втрати: близьких, дому, ідентичності.

За цей час можна було спостерігати різні реакції людей на воєнний стан. В одній частині населення була реакція «тікай» – вони іммігрували за кордон, в іншій частині – «бий» – багато українців звернулись у військкомат, щоб захищати свою країну. У когось була реакція «завмири», вони ховались в домівках в надії, що все скоро завершиться [3, с. 16].

Людська психіка має здатність адаптуватися до різних викликів, тому зараз люди дещо інакше реагують на повітряні тривоги та інші загрози, аніж в перші дні лютого 2022 року. Для полегшення процесу адаптації психіки у воєнний період рекомендовано вчитись повертатися у відчуття та стан, які були характерні до війни, згадати те, що було для людини цінним та важливим у мирний час. Потрібно дозволяти собі невеликі приємності, проводити час з близькими, навчатися та розвиватися, або ж відпочивати, залежно від індивідуальних потреб. Підтримка близьких чи друзів, повернення до звичного режиму дня (наскільки це можливо), достатня кількість внутрішнього ресурсу допомагають вистояти у випробуваннях. Для цього необхідно дотримуватися режиму сну, збалансованого харчування та відпочинку.

Зіткнувшись із досвідом воєнних дій, люди відчують різні емоції: страх, злість, безсилля, відчай, розгубленість. Слід пам'ятати, що така реакція нормальна, для ненормальної ситуації. Радість почали сприймати як щось заборонене під час війни, але зараз цей стереотип втратив свою силу і люди почали відчувати радість теж. Немає правильних чи неправильних емоцій, тим паче в такій ситуації.

Потрібно пам'ятати, що якщо хочеться плакати – плачте, якщо сміятись – смійтесь. Для стабілізації власного емоційного стану можна займатись різними справами. Варто не забувати про свої хобі та уподобання, адже комусь зняти емоційну напругу допомагає малювання, спів чи написання віршів. Як варіант, можна зайнятися прибиранням, приготуванням їжі тощо. Це допомагає повернути хоч трохи відчуття безпеки [1, с. 15].

Збройна агресія, що триває в Україні, стосується всіх її мешканців без винятку. Тож впливу воєнних дій зазнають і військові, і цивільне населення, що перебуває в зоні бойових дій або в окупації, а також мешканці тилу, внутрішньо переміщені особи та ті, хто виїхав закордон. Тобто все населення України зазнає впливу стресорів воєнного часу. Через війну мільйони українців матимуть негативні наслідки для психологічного здоров'я. За прогнозами ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), у майбутньому близько 15 млн. українців потребуватимуть психологічної підтримки, із них 3-4 млн. – медикamentозного лікування.

Під час військової агресії виникають соціальні проблеми, зокрема такі, що пов'язані безпосередньо з надзвичайною ситуацією: розлучення родин, брак безпеки, втрата засобів до існування, розрив соціальних зв'язків, низький рівень довіри, нестача ресурсів, зростання дітей без батьків тощо. Також мають вплив такі гуманітарні чинники, як переповненість місць проживання, відсутність можливості для усамітнення та відпочинку, розпад традиційних механізмів підтримки. Як наслідок, виникають проблеми психологічного здоров'я, зокрема, загострення наявних психологічних захворювань (депресія, шизофренія), зміни стану психологічного здоров'я через страждання, гострі реакції на стрес, зловживанням алкоголем і наркотичними засобами, розвиток депресій і тривожних станів.

На жаль, в Україні також наявні ці проблеми, і пов'язані вони насамперед із воєнними діями та всіма їх наслідками (безпосередньо бойові дії, втрата близьких і житла), процесах міграції в межах України та за її кордонами, інформаційною складовою, переживанням за рідних і близьких, фінансово-економічною і соціальною кризою, неочікуваною зміною звичного життя, проблемами особистості на мікро-рівні (негараздами в сім'ї, її розпадом, дистанціюванням родин), проблемами у професійній сфері (втратою роботи, зменшенням заробітної платні), психоемоційними порушеннями (відчуттям розчарування, тривоги, безнадійності), порушенням фізичного благополуччя [2, с. 2].

Типовими клінічними ознаками депресивних розладів є знижений настрій, втрата кола зацікавленості, втрата енергії, наявність песимістичних думок про майбутнє, суїцидальні думки, наміри та дії, а також різноманітні порушення сну. До додаткових симптомів належать втрата інтересу до роботи, неспроможність отримувати задоволення, зниження життєвої активності, погана концентрація уваги, знижена самооцінка, почуття провини, плаксивість, нездатність приймати рішення, втрата надії на майбутнє, зменшення ваги (або навпаки, її збільшення), зниження сексуальної активності тощо.

Клінічними особливостями депресивних розладів, зумовлених війною, є:

– відтермінований розвиток симптомів депресії та тривоги;

- переважання в скаргах переживань того, що відбувається;
- очікування погіршення загальної ситуації в Україні;
- переживання щодо нерозуміння того, коли закінчиться війна;
- хвилювання за своїх близьких;
- очікування сирен та обстрілів;
- переживання, пов'язані зі зниженням матеріальних можливостей через втрату роботи;
- неочікувані спогади про те, що довелося пережити;
- жахливі сновидіння пережитих подій.

Отже, руйнація психологічного здоров'я – є частиною воєнного конфлікту та найвизначнішою його рисою. Військова агресія, вбиває людей, руйнує капітал і завдає шкоди всім. Військові дії, впливають як на безпосередніх учасників конфлікту, так і на мирне населення України.

Тому, питання психологічного здоров'я поступово визнається важливим питанням розвитку, особливо у випадку країн, які постраждали від воєнного конфлікту. Серед наслідків військової агресії, вплив на психологічне здоров'я населення України, сьогодні є одним із найвагоміших аспектів, який потребує звернення уваги з боку не тільки української наукової спільноти, але й державних органів влади, волонтерів, міжнародних організацій інституцій, професійних лікарів, небайдужих громадян та власне самих громадян, які постраждали від бойових дій, під час військової агресії.

Список використаних джерел

1. URL: <https://naurok.com.ua/vpliv-voennih-diy-v-ukra-ni-na-psihichne-zdorov-ya-lyudini-345285.html> Станіславська Л. І. Вплив воєнних дій на психологічне здоров'я людини. 2023.
2. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/40.pdf>. Пиголенко І. В., Пиголенко Ю. А., Кукса К. М., Вплив воєнного конфлікту на психологічне здоров'я, 2023.
3. URL: <https://health-ua.com/article/72686-depresya-vjna>. Панько Т. В., Депресія і війна, 2023.

В. В. Богуславський,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Д. В. Петрушин,
доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Волонтерство сьогодні – це не лише допомога в складних життєвих ситуаціях, але й важливий фактор змін у політиці, соціальній сфері та економіці. Волонтери стали важливою ланкою в системі реагування на кризи, вирішення соціальних проблем та формування позитивного образу України у світі.

Багато українських вчених розглядають волонтерство як форму суспільної благодійної діяльності. Вітчизняна наука розуміє волонтерство як:

- 1) благодійну діяльність;
- 2) відсутність матеріальної вигоди та примусу, тобто альтруїстична праця;
- 3) гуманістичні мотивації;
- 4) соціальна підтримка [1].

Волонтери працюють у різних напрямках. Психологічна підтримка, матеріальна допомога, юридичні консультації, допомога з побутовими справами, спілкування по відеозв'язку або по телефону, догляд за домашніми тваринами, купівля продуктів та ліків, дрібний ремонт, винесення сміття – все це та багато іншого роблять добровольці. Вони беруться за все, про що їх попросять.

Сьогоднішньому волонтерському руху в Україні мало аналогів не тільки в країнах колишнього СРСР, а й на Заході, звідки, власне, й прийшов термін «волонтерство». Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації. В історії людства навряд чи знайдеться суспільство,

якому не були б притаманні ідеї добровільної та безкорисливої допомоги [2].

Неабияку роль в наближенні перемоги над росією відіграють громадські волонтерські організації, які, крім означених вище видів діяльності,

- вивчають потреби фронту;
- здійснюють збір коштів з різних джерел;
- здійснюють пошук, замовлення та придбання як в Україні, так і за кордоном певного обладнання;
- працюють як логістичні компанії, які забезпечують завантаження, оформлення й транспортування до зони бойових дій [3].

В даний час в Україні є надзвичайно велика кількість волонтерських організацій, серед яких найвідомішими є: «АрміяSOS», Благодійний фонд допомоги армії «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Підтримай армію України», «Волонтери без кордонів» тощо. Вважаємо, що війна в Україні тепер не лише показала важливість наявності в державі волонтерів, а й пришвидшила їх розвиток та масштабування [3].

Щодо законодавчого регулювання, то зазначимо, що основні інституції щодо регулювання волонтерської діяльності в Україні такі:

1. Закон України «Про волонтерську діяльність». Він визначає основні принципи та норми, які регулюють провадження волонтерської діяльності в країні [4]. Цей закон є ключовим документом, що встановлює правову основу для волонтерів та організацій, які займаються цією формою громадянської активності. Волонтерська діяльність, відповідно до цього закону, визначається як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність. Волонтери, згідно із законодавством, надають волонтерську допомогу, спрямовану на різноманітні сфери громадського життя, такі як соціальний захист, медична допомога, освіта, культура, екологія та інші.

Волонтерська діяльність базується на засадах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості. Тобто, за законами воєнного часу, навіть, якщо перед тобою умовно зрадник, поки не доведено, що він є колаборантом за законом України (через судовий процес), то ти зобов'язаний, як волонтер, надати йому допомогу,

якої він потребує. У такому випадку можна провести таку аналогію: якщо людина вчинила вбивство, то вона не є злочинцем доти, доки не буде винесено рішення судовим процесом і поки, відповідно, вона спокійно пересувається вулицями.

2. Процес реєстрації волонтерських організацій забезпечується в установах державного реєстрування або уповноважених органах. Реєстрація дозволяє організаціям отримувати правовий статус і доступ до певних пільг і ресурсів. У Законі «Про благодійну діяльність та благодійні організації» зазначено про створення реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі та стримування збройної агресії російської федерації [5].

3. Волонтерські організації підлягають фінансовій та податковій регуляції відповідно до законодавства України. Вони можуть отримувати благодійні внески, гранти та інші джерела фінансування для своєї діяльності. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії російської федерації проти України» регулює, зокрема, відшкодування неприбутковою організацією волонтерам документально підтверджених витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги [6].

4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зокрема надає можливість волонтерам ставати членами опікунських рад при закладах охорони здоров'я, надає право волонтерам з відповідною кваліфікацією надавати медичну допомогу в закладах охорони здоров'я, залучати медичних працівників, фахівців з реабілітації, які є іноземцями (крім громадян рф або республіки білорусь) або особами без громадянства та прибули в Україну для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на запрошення закладу охорони здоров'я або іншого підприємства, організації чи установи [7].

Підсумовуючи, слід сказати, що добровільна діяльність у цей складний всім період дозволила людям згуртуватися і стати сильнішими, впевненішими у собі. Складно уявити, як світ обходився без волонтерів, особливо під час воєнних дій,

коли допомоги потрібно в кілька разів більше, ніж у звичайний час. Отже, добровільність – найважливіший ресурс, який з кожним днем стає дедалі актуальнішим.

Список використаних джерел

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики. 2022. 240 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39498/Volonterska%20diialnis%20v%20Ukraini.pdf?sequence=1>

2. Алмашій А. Волонтерська діяльність під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. *Редакційна колегія*. 2023. 265 с.

3. Сухицька Н. В. Волонтерська діяльність як чинник супротиву в російсько-українській війні. 2023.

4. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text2>

5. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 25, ст. 252. № 5073-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-17?find=1&text=%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80#w1_1

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України : Закон України № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text>

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 4, ст. 19. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

П. П. Богуцький,
завідувач наукової лабораторії військового
та міжнародного гуманітарного права,
доктор юридичних наук, доцент
*(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»)*

МІЖНАРОДНА ВІЙСЬКОВА ПІДТРИМКА ТА СИСТЕМА ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Гарантії безпеки України в умовах агресії РФ набувають особливої актуальності. Дискусії стосовно змісту гарантій безпеки мають не стільки онтологічне значення, скільки прикладне. Праксеологічний вимір гарантій безпеки України засновується на дієвому механізмі правового забезпечення, де першість належить на національному рівні – військовому праву, на міжнародному рівні – багатостороннім та двостороннім військово-політичним договорам (угодам), якими встановлюються системи відповідно колективної або двосторонньої безпеки.

Міжнародна військова підтримка України як певний комплекс міжнародних дій та рішень щодо надання військової допомоги не охоплюється жодною з відомих форм правового забезпечення гарантій безпеки.

Проте значення та важливість такої міжнародної діяльності окремих держав, а також колективних міжнародних акторів, об'єднаних у воєнно-політичні або ж економічні союзи, для підтримання стану безпеки держави, яка потребує цього внаслідок агресії чи протиправних дій інших держав (держави) применшувати підстав немає.

Вкрай важливе значення міжнародна військова підтримка в умовах збройної агресії РФ має для України.

Можливо стверджувати про належність міжнародної військової підтримки до системи гарантій безпеки України. Але необхідно розуміти, що така міжнародна підтримка не утворює систему гарантій безпеки, є допоміжною складовою цілісної системи гарантій безпеки, де вирішальне значення мають ефективний сектор безпеки і оборони, входження держави до колективної системи безпеки, наявність дієвих двосторонніх міждержавних угод про гарантії безпеки [1].

Міжнародна військова підтримка України іншими державами безумовно залежить від двосторонніх відносин, а тому дипломатичні стосунки, рівень довіри та розуміння між Україною та державами, що прийняли рішення підтримувати Україну у відсічі збройній агресії РФ, набувають пріоритетного значення.

Зовнішня політика таких держав, стратегічне бачення нинішнього та майбутнього світового порядку стають визначальними у вирішенні питань щодо військової підтримки України як жертви агресії, як держави, що відчайдушно відстоює власний суверенітет відповідно до принципів та норм міжнародного права.

Лідерство щодо міжнародної військової підтримки України належить США. Важливо, що уряд Сполучених Штатів до початку широкомасштабної агресії РФ забезпечив надання необхідної інформації про плани та характер дій агресора, здійснив поставки необхідних на початковому етапі наступу російських військ засобів ураження, озброєння. У подальшому з урахуванням розвитку збройного конфлікту допомога США набула системного та цілеспрямованого характеру.

Активними були і є заходи щодо військової підтримки України Великобританією як на початку збройної агресії РФ, так і в подальших діях щодо відсічі збройній агресії.

Європейський Союз вибудував послідовну та дієву політику щодо військової підтримки України, надання всебічної допомоги у відстоюванні суверенітету від реальних загроз, спричинених агресією РФ.

Держави-члени ЄС, окрім консолідованої допомоги у рамках Європейського Союзу, упродовж усього періоду неспровокованої агресії РФ проти України надають військову допомогу Україні відповідно до прийнятих національними урядами рішень.

Зазначимо, що важливими є зусилля кожної держави, однак варто загострити увагу на активній та послідовній політиці країн Прибалтики, а також Польщі. Військова допомога має більш відчутне значення для перебігу протистояння агресорові від держав, що мають потужні оборонні спроможності. Серед таких держав необхідно виділити, окрім США та Великобританію, Німеччину, Францію, Італію, Нідерланди, Норвегію.

Окремої уваги заслуговує військова допомога Турецької республіки, яка була вкрай актуальною та необхідною на початку відсічі агресії рф.

Отже, міжнародну військову підтримку Україні можна визначити як добровільну, засновану на міжнародних принципах і правилах, зовнішню діяльність держав та міжнародних організацій щодо надання військової допомоги з метою забезпечення реалізації Україною свого права на суверенітет, сприяння відсічі агресії рф та звільнення окупованих територій з метою відновлення територіальної цілісності.

Міжнародна військова підтримка Україні має також спільну для держав-донорів мету – захист демократії у регіональному та глобальному вимірі, захист національних інтересів від загроз воєнного характеру, що виходять від міжнародно-протиправних дій рф. Бажання росії домінувати у європейському регіоні засновується на воєнних погрозах Північноатлантичному альянсу та державам-членам альянсу, а обґрунтування такої політики полягає у претензіях рф на одну із позицій лідерства у світовому порядку. За цих обставин військова допомога Україні отримує цілком прагматичний зміст для усіх держав, які здійснюють таку допомогу.

Необхідно зауважити, що з окремими державами (США, Великобританія, Туреччина та інші), які надавали та надають військову допомогу Україні, у попередні роки до початку широкомасштабної агресії рф були укладені двосторонні угоди, де передбачені певні заходи з військового та військово-технічного співробітництва. Однак зазначені угоди не містили зобов'язань сторін щодо військової підтримки, надання зброї, озброєння, військової техніки. Такі угоди фактично засвідчили певні наміри держав, з якими вони були укладені, надавати допомогу Україні без визначення змісту на обсягів допомоги.

Отже, стан двосторонніх відносин між Україною та державами, які стали донорами військової підтримки Україні, не давав та не дає підстав для визначення зобов'язань щодо допомоги Україні у протистоянні агресору. Це підтверджує позицію стосовно добровільної участі держав-донорів у наданні військової підтримки Україні.

Важливою формою участі держав у міжнародній військовій підтримці Україні розглядається платформа для

обговорення та прийняття рішень стосовно допомоги у форматі «Рамштайн», учасниками якої є понад 50 держав, представники НАТО та Європейського Союзу.

Міжнародна військова підтримка Україні має більш широкий характер, ніж надання озброєння, техніки, зброї та бойових припасів, хоча в основі своїй має саме такий зміст. Залишаються актуальними питання економічної підтримки, у тому числі розвитку оборонно-промислового комплексу, відновлення зруйнованої агресором критичної інфраструктури, надання гуманітарної допомоги, прийняття біженців з України тощо.

Міжнародна військова підтримка Україні має тенденцію до входження України до системи колективної міжнародної безпеки, якою є Північноатлантичний альянс. Правове забезпечення або ж правовий режим відповідних дій та рішень передбачає укладення Україною угод з державами-партнерами про гарантії безпеки, прикладом чого є угода з Великобританією про співробітництво у сфері безпеки, та подальший вступ України до НАТО.

Список використаних джерел

1. Богуцький П. П. Правовий режим гарантій безпеки України: досвід міждисциплінарного дослідження. *Український часопис міжнародного права : науково-практичний журнал*. 2022.№2. С. 16–26.

М. М. Боднарчук,
головний консультант Дослідницької служби
Верховної Ради України,
аспірант кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРОТИ ОБ'ЄКТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ

Умови життя в Україні після 24 лютого 2022 року розділись до даної дати та після неї. Саме у цей день Росією проти України розпочалась повномасштабна війна, окупаційні війська агресора розпочали військові дії вторгнувшись на територію нашої держави. Тим самим держава-агресор, її збройні сили та кожний військовий, що є складовою цієї злочинної організації здійснили посягання на національні багатства України.

Відповідно до змісту статей 13, 14 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [1].

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [1].

Зазначені положення, тільки частково відкривають склад об'єктів національного багатства України.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про власність» (був чинним з 07.02.1991 р. до 20.06.2007 р.) національне багатство України – земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, основні засоби виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, житловий фонд, будівлі та споруди, фінансові ресурси, наукові досягнення, створена завдяки зусиллям народу України частка в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, національні, культурні та історичні цінності, в тому числі й ті, що знаходяться за її межами, є власністю народу України [3].

Національне багатство України забезпечує право кожного громадянина на одержання частки з суспільних фондів споживання, на соціальний захист, зокрема, у разі непрацездатності та безробіття, а також право працюючого на особисту участь в управлінні народним господарством.

Звідси, з системного тлумачення зазначених положень, можемо прийти до висновку, що об'єктами національного багатства України, окрім його основного багатства – землі є все те, що знаходиться на землі та під нею, зокрема – це: надра; повітряний простір; водні та інші природні ресурси; природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; основні засоби виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку; житловий фонд; будівлі та споруди; фінансові ресурси; наукові досягнення; алмазний фонд; валютний фонд; золотий запас; національні, культурні та історичні цінності, в тому числі й ті, що знаходяться за межами України.

Зазначений перелік, не є вичерпним, так як кожний із означених об'єктів розщеплюється на об'єкти, які з ним пов'язуються або ж входить у його склад. Посягання на будь який із зазначених об'єктів національного багатства, завдає неправних збитків державі в цілому, та конкретно визначеній особі, чи колу осіб.

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України), зокрема, у статті 1 зазначено, що КК України має своїм завданням

правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [2].

Проблема, яка існує у питаннях злочинів проти об'єктів національних багатств, полягає в тому, що воєнні конфлікти часто призводять до серйозного погіршення стану згаданих об'єктів, що тягне за собою їх знецінення, пошкодження, повну ліквідацію чи втрату. Ось кілька ключових аспектів цієї проблеми:

- збитки для історичної і культурної спадщини, полягають в тому, що воєнні дії можуть призводити до руйнування, пошкодження або втрати історичних та культурних об'єктів, які є невід'ємною частиною національного багатства, такими об'єктами є музеї, пам'ятники архітектури, археологічні розкопки та інші цінності;

- збитки у зв'язку із захопленням українських земель та природних ресурсів, що на них містяться;

- збитки що спричиненні у зв'язку із знищенням об'єктів нерухомості державної та приватної форм власності, зокрема, житлових будинків, будівель, споруд, заводів, державних установ, шкіл, дитячих садків та ін.

Отже, проблема полягає в тому, що воєнні конфлікти можуть призводити до серйозного погіршення стану об'єктів національного багатства, що має важливі наслідки для суспільства та ідентичності країни.

Чи відбулось 24 лютого 2022 року Росією посягання, а відтак і злочини щодо об'єктів національних багатств України, безумовно так. При чому таке посягання відбулось, як щодо основного національного багатства – землі, так і до різного роду об'єктів, зокрема надр, повітряного простору, водних та інших природних ресурсів, лісів, заповідних зон та в цілому території нашої держави, шляхом її окупації та знищення об'єктів житлового фонду, будівель та споруд, основних засобів

виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, культурних та історичних цінностей. Такі злочини вчиняються за допомогою застосування сучасних засобів озброєння, Також, державою-агресором та її військовим керівництвом та безпосередньо кожним російським солдатом, здійснені злочини на території нашої держави.

За офіційною інформацією, з початку військової агресії Росії 24 лютого 2022 року, в Україні пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 4431 житловий будинок, 92 заводів/підприємств, 378 закладів освіти, 138 закладів охорони здоров'я, 8 цивільних аеропортів та 10 військових аеродромів, 7 ТЕС / ГЕС тощо [4].

Сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. Ця оцінка враховує також збитки, завдані Україні через підриг країною-агресором Каховської ГЕС 6 червня 2023 року [5].

Такими злочинами, за період повномасштабного вторгнення на територію України, окрім злочинів, що визначені у Розділі XX КК України є:

– **злочини проти основ національної безпеки України**, серед яких: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (стаття 109 КК України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (стаття 110 КК України); пособництво державі-агресору (стаття 111-2 КК України);

– **злочини проти власності**, серед яких: умисне знищення або пошкодження майна (стаття 194 КК України); умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (стаття 194-1 КК України); самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (стаття 197-1 КК України);

– **злочини у сфері господарської діяльності**, до якого можна віднести протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (стаття 206-2 КК України); забруднення або псування земель (стаття 239 КК України);

– **злочини проти довкілля**, серед яких: порушення правил екологічної безпеки (стаття 236 КК України); порушення законодавства про континентальний шельф України (стаття 244 КК України); знищення або пошкодження об'єктів

рослинного світу (стаття 245 КК України); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (стаття 251 КК України);

– **злочини проти громадської безпеки**, серед яких: терористичний акт (стаття 258 КК України); створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 258-3 КК України); перетинання державного кордону України з терористичною метою (стаття 258-6 КК України); напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (стаття 261 КК України); умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (стаття 2701 КК України);

– **злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту**, серед яких: пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 270 КК України); порушення правил використання повітряного простору (стаття 282 КК України); пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (стаття 292 КК України);

– злочини проти громадського порядку та моральності, серед яких: наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (стаття 297 КК України); незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (стаття 298 КК України); знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (стаття 298-1 КК України);

– **злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів**, серед яких: захоплення державних або громадських будівель чи споруд (стаття 341 КК України); умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі (стаття 360 КК України).

Звідси, перелік зазначених злочинів не є вичерпним. Їх вчинення здійснюється суб'єктами військової агресії держави-агресора, в основному солдатами, що тягнуть за собою пошкодження та знищення об'єктів національного багатства, що у свою чергу спричиняє шкоду та негативні наслідки для конкретної особи, осіб та держави в цілому.

Загострення безпекових загроз, зокрема, воєнний стан ускладнює забезпечення безпеки об'єктів національного багатства в Україні через підвищений ризик військових атак, терористичних актів та інших форм агресії.

Отже, за злочини, що вчиняються солдатами держави-агресора на території України, повинна бути забезпечена справедливе розслідування, судочинство та покарання. Проте, станом на нині, із дієвих механізмів є санкційний тиск, як спосіб змусити Росію, заплатити за завдану шкоду та збитки, задля подальшого відновлення об'єктів національного багатства України. Ще одним із дієвих засобів, які можуть реалізуватись спільно із західними партнерами є арешт майна Російської Федерації, що перебуває за кордоном чи на рахунках іноземних банків. Зазначені дії дадуть змогу здійснити відшкодування шкоди та збитків, яких зазнали об'єкти національного багатства України.

Список використаних джерел

1. Конституція України, 1996 р. Верховна Рада України : веб сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.02.2024)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України : веб сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.02.2024)
3. Про власність : Закон України від 07.02.1991 р. № 697-XII. Верховна Рада України (був чинним з 07.02.1991 р. до 20.06.2007 р.) : веб сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 13.02.2024)
4. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$63 млрд. Загальні втрати економіки \$543–600 млрд : веб сайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/> (дата звернення: 15.02.2024)
5. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. : веб сайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення: 15.02.2024)

В. Бондар,

доцентка кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

А. Голодишин,

курсант факультету №3 ІПФНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України виникла необхідність у ще більш ефективному застосуванні заходів, спрямованих на забезпечення захисту прав дітей під час воєнного стану. Діти – це найуразливіша група населення, котра потребує постійного захисту прав, особливо, у період коли ці права можуть обмежуватись у зв'язку з веденням бойових дій. Діти, які опиняються у ситуаціях злочинних дій військових, стають жертвами з незворотними наслідками, включаючи навіть фатальні випадки. Воєнний конфлікт створює небезпечні умови для всіх дітей, які перебувають у зоні конфлікту. Вони зазнають втра-ту близьких людей, що призводить до психологічних травм, а також стикаються зі стресом та травматичними подіями. Усі ці фактори серйозно впливають на їхнє фізичне й психічне здоров'я, а також подальший розвиток і життя [1, с. 3].

Під час воєнних конфліктів, взаємодія з дітьми вимагає додержання принципів та виконання стандартів, які закріплені в міжнародному гуманітарному праві та Конвенції про права дитини [2]. Працівники органів Національної поліції, зокрема підрозділів ювенальної превенції, здійснюють заходи щодо захисту прав дітей відповідно до установлених стандартів.

Правоохоронні органи здійснюють не лише заходи щодо попередження правопорушень неповнолітніми особами, а й заходи щодо дотримання їх прав і можливостей максимально

безпечно розвиватися у суспільстві. Тож важливим є недопущення зростання рівня злочинності серед неповнолітніх під час війни і необхідність постановки на профілактичний облік тих, хто потрапив під негативний вплив осіб з неправомірною поведінкою, на територіях, де ведуться бойові дії [3, с. 410].

Враховуючи реалії сьогодення іноді ті умови, котрі здаються безпечними для дитини, можуть нести шкоду її здоров'ю. Наприклад, дитина може проживати у повноцінній сім'ї, де є все необхідне для її розвитку і життя, але переживати стресові ситуації, пов'язані з ракетними обстрілами, переїздами на незнайомі безпечні території, що провокуватиме поведінку опору та незгоди з такими обставинами і відповідно вимагатиме необхідності реагування на такі події. Для цього в Україні розроблено і прийнято Інструкцію з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, котра визначає її основні важливі напрямки діяльності:

1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – превентивний поліцейський захід, що застосовується стосовно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування;

2) профілактика адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей – діяльність підрозділів НПУ, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;

3) профілактичний облік дітей – комплекс заходів із взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота [4].

Представники органів ювенальної превенції ведуть тісну співпрацю з волонтерами, педагогами, центрами проживання тимчасово переміщених осіб для виявлення дітей, схильних до неправомірної поведінки, або таких, що потребують особливої соціально-психологічної адаптації. У час війни поширеним негативним явищем у суспільстві є протиправне залучення дитини до праці. Це можуть бути умисні дії сторонніх осіб країни-агресора, що спрямовані на трудову експлуатацію дітей та зміну їх мислення.

До найгірших форм дитячої праці належать:

1) усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

2) використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

3) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

4) робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини [3, с. 411].

Працівники підрозділів ювенальної превенції Національної поліції в межах наданих їм повноважень виявляють причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, здійснюють заходи щодо їх усунення, беруть участь у правовому вихованні дітей; повертають дітей до місць постійного проживання, навчання або направляють їх до спеціальних установ для дітей, яких було підкинуто або які заблукали чи залишили сім'ю, здійснюють розшук безвісно зниклих дітей, а також ведуть профілактичний облік дітей, виявляють дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; а також осіб, які виготовляють та розповсюджують порнографічну продукцію, видання, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту; інформують відповідні служби про дітей, які потребують посиленої уваги та проведення з ними профілактичної роботи [5, с 246–247].

На виконання Указу Президента України Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України разом з Національним інформаційним бюро, Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Офісом Президента в особі радниці-уповноваженої з прав дитини і дитячої реабілітації об'єднано зусилля задля створення платформи «Діти війни». Це єдина платформа, на якій зібрана інформація про дітей, які постраждали внаслідок війни: загиблі, поранені, зниклі безвісти, депортовані, а також інформація

про випадки, коли дітей вдалося розшукати і повернути. Крім того, платформа слугує каналом повідомлення правоохоронним органам, зокрема, Національній поліції України, а також Національному інформаційному бюро про випадки зникнення дитини, злочину, скоєного проти дитини, виявлення дитини без супроводу дорослих, депортації, примусової зміни громадянства та документів та інші порушення прав дитини під час війни через реєстрацію звернень на сайті [6].

Отже, органи ювенальної превенції уживають усіх необхідних заходів для надання допомоги та забезпечення захисту дітей та їх прав в умовах воєнного стану. Правоохоронні органи систематично здійснюють збирання та фіксацію усіх випадків правопорушень прав дитини та працюють над документуванням вчинених воєнних злочинів, зокрема тих, що вчинені відносно дітей, а також встановлюють факти вчинення правопорушень неповнолітніми, уживають заходів щодо їх припинення. Також надають кваліфіковану допомогу неповнолітнім, які опинилися в складних ситуаціях під час конфліктів та співпрацюють з місцевими органами влади, громадськими організаціями, волонтерськими групами для забезпечення ефективного захисту прав дітей та протидії вчинення ними правопорушень під час війни.

Список використаних джерел

1. Матеріали міжн. наук.-пр. конференції. Крижановська О. В. 2023. С. 3. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/59c6e688-c473-4e8a-8183-5745fcb8574a/content>.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифіковано Постановою ВРУ № 789-XII від 27.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Романова А. С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 410–411. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/75.pdf>
4. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#n15>
5. Опацький Р. М. Ювенальна політика в Україні: адміністративно-правові засади формування та реалізація. 2022 р. С. 246–247. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5585https://test-english.com/use-of-english/b1-b2/>.
6. Лубінець Д. Спеціальна доповідь. Дії влади України, спрямовані на захист прав дітей. 2023. URL: <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/dii-vlady-ukrainy-spriamovani-na-zakhyst-prav-ditei>

В. А. Бондаренко,

доцент кафедри іноземних мов та культури
фахового мовлення факультету № 2 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Х. І. Мороз,

здобувач вищої освіти Інституту права
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

THE INTERNET: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES IN WARTIME

The connection between the legal system, communication and society has always been an important and relevant issue. This paper deals with the impact of communication on the legal structure and social order and determines the essential roles of these components in forming the modern social-legal paradigm.

The period of war is a difficult time for Ukraine. Firstly, it is once again a reminder to the world about the existence of our courageous strength in the fight against the enemy, which was manifested even in the past centuries in the struggle for our freedom and independence. Secondly, it is a significant loss of people fighting to win our Motherland's victory.

By knowing our rights, communicating with each other and with foreigners, holding conferences and making voluntary contributions to our army, we are getting closer to victory.

The right to access information is a constitutional human right, which is provided for and guaranteed by Art. 34 of the Constitution of Ukraine [1], namely, the right of everyone to freedom of thought and speech, to the free expression of their views and beliefs; the right to freely collect, store, use and disseminate information orally, in writing or in any other way of your choice [2].

The law in the interests of national security, territorial integrity or the public may restrict these rights to ensure the prevention of riots or crimes, to protect public health, to protect the reputation or rights of other people, to prevent the disclosure of information, to preserve confidentiality or to maintain authority and impartiality of justice [2].

The right to information, enshrined in the Constitution of Ukraine, is ensured primarily by the Laws of Ukraine «On Citizens' Appeals», «On Information», «On Access to Public Information», and other regulatory acts [2].

The Law of Ukraine «On Information» establishes that everyone has the right to freely receive, use, distribute, store and protect information necessary to implement their rights, freedoms and legitimate interests. According to the Law, information is any information and/or data that can be stored on physical media or displayed electronically [3].

Internet network (Internet) is a global electronic communication network designed for data transmission and consisting of physically and logically interconnected separate electronic communication networks, the interaction of which is based on the use of a single address space and the use of Internet protocols defined by international standards [4].

The Internet allows us to communicate, have fun, and play without leaving our homes and being far away from each other. The Internet is a world of information. The Internet has both positive and negative criteria. The positive ones include information for learning; sometimes, we look for entertainment on the Internet, watch films, download books, buy various goods and pay for many services.

In wartime, we exchange information with each other, including with foreigners, and there are particular websites to search for fallen heroes; most donations are made through this network. The Internet catalyzes rapid communication and information sharing within the military. It facilitates effective decision-making, allowing the armed forces to respond quickly to changing circumstances.

It is important to remember that the introduction of martial law allows for restrictions on the constitutional right to secrecy of correspondence and telephone conversations. In particular, under Article 64 of the Constitution of Ukraine and Article 8 of the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law», under martial law, the military command, together with military administrations (if established), may, if necessary, independently or with the involvement of executive authorities, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, and local self-government bodies, interfere with telephone conversations and read correspondence,

collect confidential information, limit freedom of speech, and also in a certain way limit the activities of the mass media. Legal prohibitions have yet to bypass the information exchange process on the Internet [5].

It is forbidden to distribute on the Internet:

1. Information about the sending and movement of weapons, armaments and military cargo to Ukraine, including their movement through the territory of Ukraine, if such information was not publicly available or in official sources of the relevant agencies of the partner countries, committed under martial law or a state of emergency. These acts are punishable by imprisonment for three to five years [6].

2. Information on the movement, relocation or deployment of the Armed Forces of Ukraine or other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, if it is possible to identify them on the ground, unless such information has been made public by the General Staff of the Armed Forces of Ukraine. It, in turn, is punishable by imprisonment for five to eight years. [6]

Aggravating circumstances are:

- committing previous acts by a group of persons by prior conspiracy,
- selfish motive,
- to provide such information to a state that carries out armed aggression against Ukraine or to illegal armed groups,
- if they have caused severe consequences.

In this case, the penalty is imprisonment for eight to twelve years.

It is also prohibited from being distributed on the Internet:

- missiles that fly or hit somewhere,
- air defense operation;
- wounded or killed (except for official data)
- intelligence gathering;
- the effectiveness of enemy electronic warfare;
- postponed or cancelled transactions;
- missing or downed aircraft, ship and search and rescue operations;
- plans for the security of our troops (disinformation, disguise, countermeasures);

- information and psychological operations that are being conducted or planned;
- propaganda or justification of Russia's large-scale armed aggression against Ukraine [6].

In addition, the Internet improves intelligence gathering and sharing, providing military leaders with real-time data essential for strategic planning. The speed at which information is transmitted through digital channels can be a force multiplier, potentially leading to more efficient military operations and reduced risks to personnel.

However, in times of war, the darker side of the Internet is revealed. The ease with which disinformation can be spread poses a severe problem, as false narratives can manipulate public perceptions and influence the course of a conflict. In the era of information warfare, the Internet is becoming a battleground for competing narratives, where propaganda and disinformation campaigns can have as much impact as physical clashes.

Cybersecurity vulnerabilities add another layer of complexity. The interconnected nature of critical infrastructure makes countries vulnerable to cyberattacks, potentially disrupting communications networks, power grids and other essential services. In this context, the Internet is becoming a tool of asymmetric warfare, where even non-state actors can cause significant damage to a technologically dependent society.

Furthermore, the Internet is a platform for recruitment and radicalization. Propagandists use the digital sphere to amplify their messages, reach global audiences and foment ideological conflicts.

Many fake information circulating on the Internet must be carefully checked. To do this, you must use official and trusted websites, avoid links to chatbots, as some accounts automatically generate disinformation using artificial intelligence, and not be negatively influenced after reading the information.

The Internet emerged as a powerful tool during the war, facilitating information exchange, communication with foreigners, and aiding military operations.

While the Constitution guarantees the right to access information, wartime necessitates legal restrictions to safeguard national security. The Internet's positive aspects, such as rapid communication and information sharing within the military,

are evident. However, the darker side unfolds with the potential for spreading disinformation, manipulating public perceptions, and posing cyber security threats.

It is necessary to use the Internet with caution in times of war and to rely on official and reliable sources to counter the spread of fake information.

References

1. Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. The right to access to information as an element of the legal status of a person. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40016
3. The Law of Ukraine «On Information» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
4. The Law of Ukraine «On electronic communications». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82#Text>
5. The Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. The Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine on Ensuring Counteraction to the Unauthorized Dissemination of Information on the Sending, Transferring of Weapons, Weapons, and War Supplies to Ukraine, Movement, Transfer, or Placement of the Armed Forces of Ukraine or Other Military Formations Formed in Accordance with the Laws of Ukraine, committed under conditions of war or state of emergency». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>

В. О. Боняк,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
доктор юридичних наук, професор
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

В. В. Горобець,

здобувач вищої освіти ННППФПНП
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ЧЛЕНІВ ЇХ РОДИН

В умовах широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави особливої актуальності набувають питання реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин, які постраждали від військової агресії. Здійснений нами аналіз наукових і публіцистичних джерел за обраною тематикою ще раз засвідчив, що соціальна реабілітація досліджуваної категорії осіб не тільки підтверджує турботу держави про самих воїнів, але й членів їх сімей і виступає важливим складовим елементом національної безпеки України. Вважаємо, що саме такий захист є остовом, фундаментом, рушійною силою для надання гідної відсічі збройній агресії російської федерації.

Для удосконалення діяльності державних та громадських організацій України із соціальної реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин необхідно звернення як до вітчизняного досвіду, який наша держава, починаючи з 2014 року, вже напрацювала, так і до зарубіжної практики в цьому напрямку.

Зокрема вивчення набутого зарубіжного досвіду у цій сфері засвідчує, що питання покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей є наріжним каменем діяльності урядів європейських держав. Наприклад, у Хорватії учасникам бойових дій/ветеранам надається право безоплатної забудови землі, а період участі у військових діях подвійно зараховується у страховий стаж.

У Естонії такі особи можуть звернутися до капелана з питань релігії та сповіді, богослужіння, реєстрації шлюбу, душпастирства тощо. Уряд Естонії також фінансує відпочинок у спа для військових/ветеранів та членів їх родин протягом трьох місяців з моменту повернення з місії (для підтримки морального здоров'я). У цій державі кошти від продажу благодійного об'єкту для збору коштів – брошки у вигляді блакитної квітки – направляються на підтримку родин ветеранів [1].

Водночас, вивчення проблеми, що досліджується, засвідчило необхідність визначення і в Україні тих пріоритетних напрямків діяльності державних і громадських організацій із соціальної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей, які мають бути не тільки сформульовані на папері (задекларовані), але й комплексно вирішені.

Першим кроком вважаємо започаткування на державному рівні роботи «гарячої лінії» з питань соціального захисту та реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей, що забезпечить не тільки надання консультацій такій категорії осіб із широкого кола питань (включно й юридичних), але й з психологічної підтримки та поширення інформації про проекти соціальної реабілітації суб'єктів громадянського суспільства. Саме через такий канал мають оприлюднюватись різні інформаційні матеріали, насамперед роботодавців. Така лінія має шляхом диджиталізації сприяти створенню «єдиного порталу», де учасники бойових дій та члени їх родин черпатимуть інформацію від організацій/установ про місця можливого працевлаштування.

По-друге, наявність у нашій державі більше як мільйона учасників бойових дій, а також в рази більша кількість членів їх родин, включно і тих, які вимушено стали переселенцями та біженцями, ставлять завдання з розробки та реалізації Стратегії надання соціальної допомоги учасникам бойових дій та членам їх сімей (на кшталт Національної стратегії у сфері прав людини), метою якої має стати подальше удосконалення діяльності державних і недержавних інституцій з метою покращання існуючої системи із надання такої допомоги, що має зводитись до:

- активізації роботи із розробки нормативних актів, спрямованих на покращення «третинної профілактики», насамперед, розробки законопроекту «Про соціальну реабілітацію учасників бойових дій та членів їх сімей»;

- розширення пільг та компенсацій учасникам бойових дій та членам їх сімей;
- вироблення стійкої психологічної підтримки цієї категорії осіб на різних етапах життя;
- повноцінної інтеграції таких осіб у цивільне життя та участі у громадському житті суспільства;
- удосконалення усталених методик проведення реабілітаційних заходів та опробування нових, модерних, що будуть більш ефективними та результативними (з урахуванням напрацьованих вітчизняних та зарубіжних методик);
- усунення дубляжу у повноваженнях органів державної влади задля зменшення бюрократичних перепон щодо надання різних видів соціальної реабілітації учасникам бойових дій та членам їх сімей, покращення взаємодії між різними міністерствами і відомствами, особливо в питаннях планування та здійснення обліку надання соціальної допомоги вказаним категоріям населення;
- подальшого розвитку громадського сектору (волонтерського руху) соціальної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей;
- налагодження системної та активної співпраці з зарубіжними партнерами з питань надання високоякісних послуг у сфері соціальної реабілітації та з опанування нових методик й технологій такої допомоги, впровадження найкращих міжнародних практик у систему соціальної реабілітації даної категорії осіб в Україні;

Отже, окреслення основних напрямків удосконалення діяльності державних і громадських організацій України із соціальної реабілітації досліджуваної категорії осіб в умовах запровадженого в державі правового режиму воєнного стану є питанням першочергової важливості, яке торкається не тільки інтересів кожного воїна та захисника, членів їх родин, але й виступає проблемою першочергової важливості для нашої держави. Саме реалізація цих напрямків сприятиме втіленню у життя людиноцентристського принципу «рівний-рівному».

Список використаних джерел

1. Соціальна політика: Україна використовує кращий міжнародний досвід організації та функціонування ветеранської патронатної служби. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76517.html.

Р. Бориславський,
викладач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
доктор філософії
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. Кіслова,
здобувач вищої освіти ІПФНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

Останнє десятиліття в Україні спричинило радикальні зміни в соціокультурному середовищі українського суспільства, пов'язані з переосмисленням ціннісних пріоритетів та справжніми зламами на рівні суспільної свідомості внаслідок подій кінця 2013–початку 2014 років та до сьогоденних днів.

Найефективнішим проявом громадянської активності українського населення, свідченням функціонування в Україні громадянського суспільства після Революції Гідності виявився волонтерський рух.

Ще у 2011 р. Верховною Радою України було прийнято Закон «Про волонтерську діяльність». Відповідно до Закону під терміном «волонтерська діяльність» слід розуміти – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги, а також волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [1].

Якщо звернути увагу на термін «волонтер», то це люди, котрі надають безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації.

Добровольців, які йшли до війська раніше називали волонтерами (добровольцями), проте, традиції змінюються, і сьогодні волонтерами називають людей, які добровільно працюють заради суспільного блага. Робота волонтерів завжди носила суспільно корисний характер.

Ще на початку грудня 2014 року, відома соціологічна та маркетингова компанія «GfK Ukraine» провела дослідження стану волонтерського руху в Україні. Результати змусили нагадати іншим дослідникам про те, що волонтерський рух в Україні на даний момент найпотужніша сила, яка присутня в секторі громадянського суспільства, діяльність якої потребує детального та більш глибокого дослідження. Згідно висновків дослідження, яке провела компанія GfK Ukraine, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства [2].

Отже, волонтерський рух в Україні став рушійною силою, невід'ємною частиною глибоких соціальних змін в структурі українського суспільства.

Сплеск волонтерського руху в Україні спостерігався у 2014–2015 рр., коли громадяни країни масово брали участь у благодійних акціях, волонтерській допомозі добровольчим батальйонам на сході країни, а також, у допомозі переселенцям і біженцям із окупованих регіонів Донеччини та Луганщини. У 2016 році по мірі налагодження діяльності державних структур, частина функцій волонтерів, які вони взяли на себе в силу жорсткої необхідності, відпала. Проте сьогодні існує потужний волонтерський рух у країні, що свідчить про існування розвинутого громадянського суспільства.

Всі громадські волонтерські організації в країні мають всеукраїнське, регіональне або локальне значення. Останнім часом волонтери надають нашим військовим допомогу, яка зазвичай потребує інтелектуальних зусиль, знань, умінь і навичок. Наприклад, створення унікальних систем управління військами, систем зв'язку між військовими підрозділами, навчальних військових програм для підготовки кадрів та розроблення інших системних програмних рішень тощо. Сучасними та найвпливовішими волонтерськими організаціями є: «Повернись живим», «Миротворці України», «Благодійний фонд освітніх інновацій», БО «БФ Марини Шеремет», БФ «Союз Волонтерів України» та багато інших. Серед військових організацій особливо виділяється ДУК (Добровольчий Український Корпус) «Правого сектору».

Якщо характеризувати волонтерський рух з позицій гендерного аналізу, то специфіка, яка проявилась з початком війни у 2014 році на сході країни, полягає у тому, що кількість волонтерів-жінок перевищує кількість волонтерів-чоловіків. Проте, як у засобах масової інформації, так і на рівні висловлювань політиків громадські активістки, зайняті у цій сфері діяльності, продовжують розглядатися як помічниці чоловіків. Вочевидь, тут спрацьовують усталені гендерні стереотипи, закріплені на ментальному рівні [3].

На жаль, недосконале законодавство у секторі громадянського суспільства встановлюють певні перепони для діяльності волонтерів. Але кризовий стан який охопив всі сфери життєдіяльності українського суспільства, змушує волонтерський рух розширюватись та ставати однією з рушійних сил в процесі глибоких соціальних змін українського суспільства. Сьогодні в нашій країні з'являється нове розуміння волонтерства. Все більше людей виявляють соціальну активність і свідомість. Суспільство бере участь в акціях допомоги військовим, учасникам АТО, їх сім'ям, дітям-сиротам та людям з обмеженими можливостями, очищають місто і здають донорську кров [4].

Вважаємо, що є велика необхідність щодо удосконалення інституту волонтерства, об'єднань і організацій, пробудження та заохочення громадянського суспільства до більш активної участі збереження держави її незалежності і демократичності.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

2. Звіт компанії GfK Ukraine проведеного соціологічного дослідження на тему «Волонтерський рух в Україні». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247800125>

3. Репрезентація архетипів у гендерних стереотипах української культури. Монографія. Київ : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 196 с. ; Грабовська І. Розділ 9. Гендерна складова європейського цивілізаційного вибору сучасного українства // Сучасне українство: цивілізаційні виклики та відповіді : монографія. Київ : Вид-во «Україна», 2015, С. 190–211.

4. Козачук М. Б. Волонтерський рух в Україні в період кризового стану: соціологічний вимір. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Соціологія.* 2015. Т. 258, Вип. 246. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2015_258_246_17

Р. Бориславський,
викладач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
доктор філософії
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Т. Яцишин,
здобувач вищої освіти ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ ТА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Збройна агресія РФ та окупація частини території України призвела до збільшення фактів колабораційної діяльності на окупованій території та, як результат, зростання кількості зареєстрованих та розслідуваних правоохоронними органами кримінальних проваджень за такими фактами, що станом на 18.02.2024 становить 7325 [1].

15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який спрямований на врегулювання одного з найважливіших питань, яке наразі гостро постало перед Україною – питання заборони колабораціонізму.

Змінами, внесеними до статті 55 Кримінального кодексу України передбачено покарання, яке полягає у позбавленні права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Крім цього, Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму та його форми, а також відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею.

Особливість злочинів про колабораційну діяльність – вчинення їх на тимчасово окупованій території України,

до якої не мають доступу працівники правоохоронних органів. Це ускладнює проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Науковцями відмічалось, що під час розслідування колабораційної діяльності у вигляді добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора, як і під час розслідування участі осіб у терористичній групі чи терористичній організації, для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення необхідним є проведення наступних слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів: 1) встановлення та проведення допитів свідків, яким можуть бути відомі обставини щодо підтвердження участі осіб у відповідних злочинних об'єднаннях; 2) проведення огляду інформації, яка міститься у відкритій мережі інтернет, зокрема акаунтів у соціальних сторінках осіб, причетних до участі в незаконних злочинних об'єднаннях; 3) проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж з метою встановлення умислу осіб на добровільне вчинення кримінального правопорушення та для підтвердження інших обставин його вчинення; 4) проведення тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, зокрема, до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок винної особи з метою підтвердження її місцезнаходження, в тому числі, на тимчасово окупованих територіях України, а також її зв'язків з представниками незаконних збройних чи воєнізованих формувань та/або збройних формувань держави-агресора; 5) за можливості проведення обшуку за місцем проживання особи з метою отримання доказів щодо її причетності до участі у зазначених вище формуваннях, а саме: виявлення та вилучення зброї; комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв, на яких може міститись інформація щодо підтвердження зв'язків такої особи з представниками таких формувань; документів, виданих представниками зазначених вище незаконних формувань тощо [2].

Відмічається, що документування та розслідування вищезазначених видів колабораційної діяльності передбачає застосування українськими слідчими наступних методів: 1) фіксація та систематизація доступних фактів (дій, діяльності) підозрюваних осіб у ЗМІ, в тому числі в інтернет-ресурсах, на місцевому телебаченні тощо; 2) аудіо-, фото- та відеосвідчення очевидців (постраждалих) з числа місцевих жителів окупованої території; 3) аналіз ЗМІ країни-терориста щодо висвітлення стану справ на окупованих територіях; 4) оригінали/копії розпорядчих документів місцевих «керівників» населеного пункту, письмові заяви, відомості оплати праці та ін. [3 с. 16].

Наразі розповсюдженими є випадки фіксації воєнних злочинів, а також злочинів про колабораційну діяльність, громадськими організаціями, волонтерськими рухами та приватними особами, у яких можуть зберігатися відповідні відомості. Встановлення таких організацій, рухів та осіб можливе шляхом витребування відомостей в органах державної влади та місцевого самоврядування, що дозволить отримати документи, які підтверджують факт колабораційної діяльності та проведення вже слідчим огляду відповідних джерел інформації. Таким чином можна встановити можливих очевидців, свідків, яких у подальшому за можливості слід допитати.

У випадку, коли відповідна інформація фіксувалася приватними особами та на момент проведення досудового розслідування вже відсутня у відкритому доступі, потрібно орієнтувати таких приватних осіб щодо надання відповідних хронологічних протоколів документування, допитувати їх про обставини виявлення та збереження відповідної інформації. Такі протоколи волонтерів є документами, вони мають значення для оцінки допустимості та достовірності як доказу відповідної інформації, збереженою волонтером з відкритих джерел [4 с. 84–85], що може бути перевірена слідчим шляхом та оглянута безпосередньо слідчим чи прокурором, та належним і допустимим доказом у суді.

Важливим доказом колабораційної діяльності також можуть бути матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, які в сукупності з іншими доказами, дозволять підтвердити або спростувати факт такої діяльності.

Отримання відповідної інформації про проведення негласних (слідчих) розшукових дій стосовно певних фігурантів можливе шляхом витребування або отримання в порядку тимчасового доступу до речей і документів слідчим або прокурором таких відомостей від слідчого або прокурора, які ініціювали проведення таких дій в межах іншого кримінального провадження.

Після отримання запитуваних відомостей доречним є ініціювання перед прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у іншому кримінальному провадженні, звернення до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій у іншому кримінальному провадженні в порядку ст. 257 КПК України.

За результатами надання слідчим суддею такого дозволу необхідним є виготовлення за участі спеціаліста копій відповідних протоколів та додатків до них у вигляді матеріальних носіїв інформації для подальшого їх використання в іншому кримінальному провадженні.

У кримінальних провадженнях вказаної категорії не завжди можливо отримати показання очевидців, свідків, тому встановлення таких осіб є першочерговим завданням слідства, що передбачає вжиття різного роду заходів.

Такими заходами можуть бути витребування відомостей в порядку ст. 93 КПК України або тимчасового доступу до речей і документів від органів державної влади (військово-цивільних адміністрацій, правоохоронних, судових та контролюючих органів) та місцевого самоврядування щодо працівників, які виїхали з тимчасово окупованої території України, а також працівників, що залишились на цій території. Подальший допит осіб, які виїхали з тимчасово окупованої території України, може призвести до отримання свідчень від безпосередніх очевидців факту колабораційної діяльності.

В органах державної влади, центрах надання адміністративних послуг можна отримати відомості про внутрішньо переміщених осіб з певної тимчасово окупованої території України, серед яких можна встановити очевидців колабораційної діяльності конкретних осіб.

Витребування відомостей від органів державної влади (військово-цивільних адміністрацій, правоохоронних, контролюючих органів) та місцевого самоврядування щодо функціонування пунктів перетину лінії розмежування, а також фільтраційних пунктів сприятиме встановленню осіб, які виїхали з тимчасово окупованої території, серед яких є ймовірні очевидці, свідки вказаної діяльності. Отримання зазначених відомостей також допоможе перевірити можливість (неможливість) виїзду з тимчасово окупованої території у певні періоди часу з метою перевірки суб'єктивної сторони особи, яка підозрюється у колабораційній діяльності.

Список використаних джерел

1. Офіційна веб-сторінка Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : офіц. текст від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Вайда Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 13–17.
4. Пашковський М. І. Особливості використання OSINT при документуванні та розслідування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 82–86.

В. С. Боровікова,
науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Захист державних реєстрів на деокупованих територіях України є критично важливим імперативом серед кіберзагроз, що розвиваються. Подолання наслідків окупації та необхідність налагодження сталого функціонування інформаційної інфраструктури в таких регіонах підсилило вразливість цих територій до кібератак. Цей ландшафт загроз виходить за рамки простого витоку даних, охоплюючи потенційне порушення основних послуг через цілеспрямовані напади на цивільну інфраструктуру, зокрема телекомунікаційні мережі, державні реєстри та ін.

Статистичні дані засвідчують актуальність дослідження, вказуючи як на готовність української інфраструктури кібербезпеки, що зазначено в рейтингу Національний індекс кібербезпеки, так і на збільшення частоти та серйозності кіберінцидентів і атак, що підкреслює важливість постійної пильності та посилення заходів кіберзахисту. Національний індекс кібербезпеки ставить Україну на 4 місце в світі, що свідчить про високий рівень готовності до захисту кібербезпеки та інфраструктури [1]. Водночас, у 2023 році в Україні спостерігався значний сплеск кіберінцидентів: аналітики безпеки виявили та обробили 1105 інцидентів, що на 62,5% більше, ніж у попередньому 2022 році [2]. Дослідники безпеки електронної пошти помітили 20-кратне збільшення кількості кібератак, націлених на Україну, до кінця листопада 2022 року, підкреслюючи підвищену картину кіберзагроз в країні [3].

У цьому контексті контроль над комп'ютерними мережами стає ключовим полем битви, де маніпуляції та збої в роботі послуг можуть значно підірвати стабільність і функціональність державних реєстрів. Крім того, ескалація масштабів кібератак підкреслює нагальну потребу в посиленні заходах кіберзахисту для захисту цілісності та доступності баз даних.

Вивчення слабких місць, пов'язаних із використанням державних реєстрів у цих регіонах, виявляє вразливі місця, що походять від недоліків програмного забезпечення, застарілих систем і неадекватного контролю доступу, які можуть бути використані зловмисниками для несанкціонованого доступу. Ці вразливості наражають конфіденційні дані на такі ризики, як порушення даних, викрадення особистих даних і несанкціоновані модифікації, підкреслюючи нагальну потребу в надійних заходах кібербезпеки. Крім того, не завжди наявна можливість регулярних оцінок вразливості робить державні реєстри вразливими до нових кіберзагроз. Отже, оцінка слабких місць у системі державного реєстру, включаючи такі ризики, як витік даних і маніпуляції, стає обов'язковою для визначення конкретних загроз і вразливостей. Усунення чи зменшення вразливостей вимагає комплексних заходів кібербезпеки, включаючи багатофакторну автентифікацію, протоколи шифрування та регулярні аудити безпеки, а також використання таких технологій, як блокчейн [7, с. 112], модель з нульовою довірою [6], гомоморфне шифрування [5, с. 56–57], застосування технологій штучного інтелекту та машинного навчання [4, с. 7–8] для підвищення цілісності даних. Спільні зусилля, що передбачають постійний моніторинг, навчання працівників та співпрацю з експертами з кібербезпеки, мають вирішальне значення для забезпечення безпеки та цілісності державних реєстрів. Активно усуваючи ці вразливості, урядовці можуть підвищити стійкість державних реєстрів проти нових кіберзагроз.

Оцінюючи *ефективність поточних протоколів кібербезпеки*, спрямованих на захист державних реєстрів в Україні, відзначимо, що вони наразі показали помірний успіх. Ухвалення постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту державних інформаційних ресурсів (49 постанов тільки станом на лютий 2024 року) [8], у тому числі державних реєстрів, від кіберзагроз свідчить про активну позицію щодо кібербезпеки. Спільні зусилля з міжнародними організаціями та союзниками покращили обмін інформацією та технічну допомогу, ще більше зміцнюючи зусилля з кібербезпеки [9]. Однак постійні проблеми залишаються. Напад росії 2022 року порушив свободу Інтернету та створив нові вразливості кібербезпеки, тоді як відновлення телекомунікаційної інфраструктури

на раніше окупованих територіях представляє потенційну вразливість із наслідками для кібербезпеки. Постійна оцінка та адаптація стратегій кібербезпеки є обов'язковими для пом'якшення нових загроз і забезпечення стійкості державних реєстрів. Розуміння конкретних загроз і вразливостей, поширених на деокупованих територіях, включаючи фішинг, зловмисне програмне забезпечення та атаки розподіленої відмови в обслуговуванні, підкреслює критичну потребу в надійних механізмах захисту, підвищеній обізнаності про кібербезпеку та узгоджених зусиллях для зменшення ризиків і захисту критичних активів у цих регіонах. Незважаючи на схвальні зусилля, існують можливості для вдосконалення, підвищення ефективності заходів кібербезпеки для захисту державних реєстрів від нових загроз.

Оцінка існуючих стратегій не лише підкреслює спільні зусилля української влади та міжнародних організацій у боротьбі з кіберзагрозами в регіоні, а й підкреслює важливість поточних операцій спостереження збройними силами та спецслужбами України на окупованих територіях для підтримки безпеки та виявлення потенційних загроз з боку російських окупантів. Крім того, активна підготовка української влади до рекультивації тимчасово окупованих територій у поєднанні з розробкою Європейським Союзом плану дій на випадок надання Україні значної фінансової допомоги підкреслюють колективну відданість посиленню стійкості України проти російської агресії [10, с. 78, 80–81]. Аналітичні оцінки безпекового ландшафту в Україні додатково сприяють процесам прийняття обґрунтованих рішень, надаючи розуміння ефективності стратегій і прогнозуючи майбутні події. Цей комплексний підхід, що охоплює як внутрішні, так і міжнародні ініціативи, відображає узгоджені зусилля щодо посилення кіберстійкості та заходів безпеки в регіоні.

Запропоновані рекомендації щодо посилення кібербезпеки на зазначених територіях, зокрема щодо державних реєстрів, узгоджуються з кількома пропозиціями. По-перше, впровадження передових заходів безпеки, таких як системи виявлення вторгнень, брандмауери та протоколи шифрування, мають вирішальне значення для запобігання несанкціонованому доступу та кібератакам. По-друге, створення

спеціалізованих підрозділів кіберзахисту, укомплектованих підготовленими професіоналами, схожих на успішні моделі в інших державах у післявоєнний період, підкреслює важливість постійного моніторингу та швидкого реагування на загрози. Крім того, впровадження технології блокчейн та інших вищезазначених пропонує багатообіцяюче рішення для посилення безпеки та цілісності державних реєстрів, а заохочення міжнародного співробітництва та обміну інформацією ще більше покращує можливості кіберзахисту. Окрім того, законодавчу та нормативну базу, що регулює питання кібербезпеки, слід постійно переглядати та оновлювати, щоб забезпечити відповідність загрозам, що розвиваються і технологічному прогресу. Ці рекомендації та пропозиції разом сприяють посиленню заходів кібербезпеки, захисту критично важливих державних реєстрів в т.ч. і на деокупованих територіях. Крім того, передові методи, такі як гомоморфне шифрування, докази з нульовим розголошенням, диференціальна конфіденційність і брандмауери баз даних, додають додаткові рівні безпеки, ще більше підвищуючи конфіденційність і захист від несанкціонованого доступу та атак.

Для зміцнення кібербезпеки на деокупованих територіях вкрай необхідно реалізувати *низку стратегічних заходів*. Це включає в себе розробку індивідуальної та комплексної політики кібербезпеки, спрямованої на вирішення унікальних проблем, поширених у цих регіонах, з особливим акцентом на захист державних реєстрів. Крім того, інвестиції в навчальні програми з кібербезпеки, орієнтовані на державних службовців, IT-персонал і співробітників, які працюють з конфіденційними даними, мають вирішальне значення для підвищення обізнаності та готовності проти кіберзагроз. Застосування багаторівневого підходу до захисту, що включає брандмауери, системи виявлення вторгнень, технології шифрування та регулярні оцінки вразливості, має важливе значення для підвищення безпеки державних реєстрів та критичної інформаційної структури. Крім того, сприяння співпраці та обміну інформацією між урядовими органами та міжнародними партнерами може сприяти обміну розвідувальною інформацією про загрози та скоординованим реагуванням на кіберінциденти. Регулярні аудити безпеки, надійне планування реагування

Єна інциденти, суворий контроль доступу, методи шифрування, безперервний моніторинг і стратегії резервного копіювання є життєво важливими компонентами зміцнення кіберстійкості та захисту критично важливих баз даних та реєстрів на деокупованих територіях.

Список використаних джерел

1. National Cyber Security Index. Ukraine. URL: <https://ncsi.ega.ee/country/ua/>
2. Статистичний звіт за результатами роботи Системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки в 2023 році. URL: <https://scrc.gov.ua/uk/articles/334>
3. Daksh Kapur, Tomer Shloman, Robert Venal and John Fokker. Cyberattacks Targeting Ukraine Increase 20-fold at End of 2022 Fueled by Russia-linked Gamaredon Activity. 2023. URL: <https://www.trellix.com/blogs/research/cyberattacks-targeting-ukraine-increase/>
4. Дзюндзюк В. Б., Дзюндзюк Б. В. Публічне управління за допомогою бокчейн-технології та платформ: нові можливості. *Актуальні проблеми державного управління*. Т. 2. № 61. 2022. С. 104–115.
5. Microsoft. Проактивний захист завдяки моделі нульової довіри. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/zero-trust>
6. Єсін В. І., Вілігура В. В. Дослідження основних схем шифрування з можливістю пошуку у базах даних, які підтримують SQL. *Радіотехніка*. Вип. 210. 2022. С. 53–74.
7. Савченко В. А., Шаповаленко О. Д. Основні напрями застосування технологій штучного інтелекту у кібербезпеці. *Сучасний захист інформації*. № 4 (44). 2020. С. 6–11.
8. Верховна рада України: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://v.gd/ftE47g>
9. Nick Beecroft. Evaluating the international support to Ukrainian cyber defense. November 03, 2022. URL: <https://v.gd/xvrtCk>
10. Anne Himmelfarb. Ukraine. Rapid damage and needs assessment February 2022 – February 2023. March 2023. The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-03/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

Л. П. Брич,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРО ІДЕАЛЬНУ СУКУПНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ І РОЗКРАДАНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ініціатива Президента України прирівняти на час дії воєнного стану корупцію до державної зради [1], не отримала підтримки з боку фахового середовища. Основні аргументи противників цієї ідеї – представників громадських організацій полягали в тому, що у разі запровадження пропозицій Президента корупційні діяння будуть підслідними Службі безпеки України, що несе ризики для стабільності антикорупційної системи державних органів [2, 3]. Проте, у кримінально-правовому аналізі слід абстрагуватись від політичних аргументів, зокрема того, вертикаль якої гілки влади може підсилити чи ослабити відповідне законодавче рішення. У кримінально-правовій політиці визначальними мають бути принципи: загально-правові, спеціально-галузеві.

У поданому до Верховної Ради України законопроекті від 30.08.2023 р. № 9659 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняння карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» [4] запропоновано доповнити КК України статтю 111-3 «Вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану», диспозиції кожної з шести частин якої передбачають основні склади злочинів, кожний з яких за однією або двома ознаками відрізняються від тих, що уже передбачені відповідними частинами чинних статей інших розділів Особливої частини КК України.

Прийняття проекту в існуючому вигляді, як слушно виснувано Головним науково-експертним управлінням апарату Верховної Ради України, призвело б до конкуренції кримінально-правових норм, де спеціальною буде норма, закріплена у відповідній частині запропонованої ст. 111-3 [5, п. 1 абз. 2].

Така спроба поглибити диференціацію кримінальної відповідальності потягне порушення принципу системності кримінального права, який сам по собі є великою цінністю кримінального права, оскільки уможливило б правильну кримінально-правову кваліфікацію.

Водночас корупційні правопорушення, вчинені під час дії правового режиму воєнного стану, немає потреби прирівнювати, тобто «визнавати кого-, що-небудь у якомусь відношенні рівним кому-, чому-небудь» [6], до державної зради.

Аналіз механізму заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам в умовах війни корупційними діяннями, що вказані у примітці до ст. 45 КК України, приводить до висновку, що за наявності ознак, які підвищують їхній ступінь суспільної небезпеки, зокрема тих, за якими у аналізованому законопроекті запропоновано диференціювати кримінальну відповідальність за вчинення окремих корупційних правопорушень, тобто, вчинення службовою особою, яка займає відповідальне або особливо відповідальне становище, великий або особливо великий розмір, що, крім визначального об'єкта, – на заподіяння шкоди якому, перш за все спрямоване означене суспільно небезпечне діяння, вони заподіюють шкоду ще й тим самим об'єктам злочину, що і державна зрада.

Родовим об'єктом державної зради, як відомо, є національна безпека [7, с. 334]. Безпосередні об'єкти цього складу злочину альтернативно перелічені у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України: суверенітет, територіальна цілісність, недоторканність, обороноздатність, державна, економічна, інформаційна безпека України. Так само національній безпеці можуть заподіювати шкоду означені корупційні кримінальні правопорушення. Найбільш наочним прикладом заподіяння шкоди обороноздатності України є виявлені завдяки журналістським розслідуванням мільярдне розкрадання оборонного бюджету України, вчинені в умовах війни [8, 9]. Прикметно, що це цілком очевидно, в тому числі й для суб'єктів кримінального правопорушення. Тобто, службові особи усвідомлюють суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачають невідворотність заподіяння шкоди обороноздатності України і бажають або свідомо припускають заподіяння шкоди такому об'єкту кримінально-правової охорони.

В Україні ще з тих часів, коли ні керівництво держави, ні пересічні громадяни не передбачали екзистенційної загрози з боку північного сусіда, на законодавчому рівні було визнано, що корупція, незаконне використання бюджетних коштів і державних ресурсів становить загрозу національній безпеці. «Поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності» було передбачено як одну із загроз національним інтересам і національній безпеці України у сфері державної безпеки ще у первинній редакції ст. 7 вже не чинного Закону України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 р. [10]. Через десять років в редакції Закону України від 18 квітня 2013 р. № 221-VII те саме положення зазнало незначних редакційних змін, які не змінили його суті: «Поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності». Ще в більш ранньому документі – «Концепції національної безпеки» «створення необхідних умов для ефективної боротьби з корупцією та злочинністю» було передбачено серед основних напрямів державної політики національної безпеки України у політичній сфері, а «недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх перетікання в тіньову економіку» – в економічній сфері [11]. У чинному на сьогодні документі – «Стратегії національної безпеки України» [12, п. 24] також згадано про загрозу національній безпеці з боку корупції.

Як відомо, якщо одним і тим самим суспільно небезпечним діянням заподіяно шкоду кільком різним об'єктам кримінально-правової охорони, й таким чином вчинено два або більше злочини, то це є ідеальною сукупністю кримінальних правопорушень. Саме через заподіяння шкоди кільком неоднорідним об'єктам кримінального правопорушення, які перебувають у різних сферах суспільного життя, кваліфікація вчиненого одного й того самого діяння як ідеальної сукупності кримінальних правопорушень відповідає принципу повноти кримінально-правової кваліфікації та не суперечить принципу *non bis in idem*. Саме за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191 та ч. 1 ст. 114-1 КК України було кваліфіковано мільярдні розкрадання, про які йшлося вище, у повідомленні про підозру колишньому заступнику міністра оборони України [8].

Корупційні кримінальні правопорушення, вчинені в умовах війни, і державна зрада могли б становити ідеальну сукупність злочинів. Але склад державної зради у ч. 1 ст. 111 КК України містить вичерпний (закритий) перелік видів альтернативних суспільно небезпечних діянь. За своїм змістом вони – передбачають зв'язок із зовнішнім ворогом України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Для того, щоб уможливити кваліфікацію означених корупційних правопорушень за сукупністю із державною зрадою потрібно змінити диспозицію ч. 1 ст. 111 КК України. Тут можливими є кілька шляхів. Перший – повністю виключити з диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України перелік суспільно небезпечних діянь, якими вчиняється державна зрада. Проте, в умовах війни дуже широке коло злочинних діянь заподіює шкоду об'єктам кримінально-правової охорони, переліченим у ч. 1 ст. 111 КК України. Виключення з її диспозиції переліку суспільно небезпечних діянь, якими вчиняється державна зрада, зробить аналізовану норму занадто невизначеною. Більш прийнятним є інший шлях – доповнити існуючий альтернативний перелік суспільно небезпечних діянь у складі державної зради й одночасно за допомогою формулювання «та інші» зробити його відкритим. Питання про зміст видів суспільно небезпечних діянь, якими потрібно доповнити диспозицію статті про державну зраду потребує окремого ґрунтовного дослідження. Для того ж, щоб ідеальну сукупність з державною зрадою становило розкрадання державного бюджету в умовах війни, перелік видів суспільно небезпечних діянь у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України можна доповнити, відтворивши формулювання суспільно небезпечного діяння у складі, передбаченому ст. 114-1 КК України: «перешкоджання діяльності Збройних Сил України та інших законних військових формувань в умовах війни». Одночасно потрібно змінити конструкцію складу злочину, передбаченого чинною ст. 114-1 КК України, встановивши у ній лише необережну форму вини.

Ось таке вирішення проблеми, на мою думку, адекватно відображатиме характер і ступінь суспільної небезпеки вчинення розкрадання державного бюджету в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Зеленський запропонує Раді прирівняти корупцію до державної зради. 27.08.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3753754-zelenskij-zapronoue-radi-pririvnati-korupciu-do-derzavnoi-zradi.html>

2. Ржеутська Л. Чому не варто прирівнювати корупцію до державної зради. 28.08.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/pririvnuvanna-korupcii-do-derzavradi-so-ne-tak-z-iniciativou-zelenskogo/a-66652950>

3. 6 причин, чому корупцію не можна прирівняти до державної зради. 28.08.2023 р. URL: <https://ti-ukraine.org/news/6-prychyn-chomu-koruptsiyu-ne-mozhna-pririvnyaty-do-derzhzrady/>

4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняння карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» від 30.08.2023 р. № 9659. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/3014d65f-d44b-43c6-a7f8-8d19c16e8118>

5. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняння карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/ad47e89-bdba-43f7-95df-4e52dc4dc304>

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <https://1531.slovaronline.com/search?s=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8>

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М., Брич Л. П., Дудоров О. О. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Харвонюка. Вид. 11-те, перероб. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

8. Екзаступнику міністра оборони оголосили підозру за розтрату майже 1 млрд. грн. 6 листопада 2023 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/06/novyna/suspilstvo/ekszastupnyku-ministra-oborony-oholosyly-pidozru-roztratu-majzhe-1-mlrd-hrn>

9. Державне бюро розслідувань оголосило ще одну підозру екзаступнику міністра оборони та екскерівнику одного з департаментів МО за розтрату понад 250 мільйонів гривень, виділених на закупівлю бронезилетів. 10 жовтня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/590841-dbr-ogolosilo-se-odnu-pidozru-zastupniku-ministra-oboroni/>

10.«Про основи національної безпеки»: Закон України від 19 червня 2003р. №964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20030619#Text>

11.Концепція (основи державної політики) національної безпеки України: схвалена постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97 – ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80/ed19970116#Text>

12.Стратегія Національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/print>

О. М. Броневицька,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. Й. Штангрет,

доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ЗА АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Історично міжнародне право не змогло належним чином врегулювати співучасть держави у протиправних діях інших держав. Ще у своїх лекціях 1939 року в Гаазі професор Аго стверджував, що, виявляється, міжнародне право не передбачає жодної форми співучасті, сприяння або підбурювання до злочинів іншими державами. Ці конструкти характерні за лише для вітчизняного кримінального права [2].

Однак у 2001 році Комісією з міжнародного права було прийнято Акт про відповідальність держави за вчинення міжнародних правопорушень, який був затверджений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 56/83 від 12 грудня 2001 року [3]. Статтею 16 цього Акту передбачено, що держава, яка допомагає або сприяє іншій державі у вчиненні останньою міжнародно-протиправного діяння, несе міжнародну відповідальність за це, якщо:

(а) ця держава вчиняє це, знаючи про обставини міжнародно-протиправного діяння; і

(б) діяння було б міжнародно-протиправним, якщо б воно було вчинене цією державою.

Стаття 16 Акту стосується ситуації, коли одна держава надає допомогу або сприяє іншій державі з метою вчинення міжнародно-протиправного діяння. Такі ситуації виникають, коли держава добровільно допомагає або сприяє іншій державі у порушенні міжнародних зобов'язань, наприклад,

свідомо надаючи певні засоби, можливість використання своєї території або здійснює фінансування відповідної протиправної діяльності, надає допомогу у перекритті водного шляху, сприяє викраденню людей з іноземної держави або сприяє знищенню майна громадян третьої країни. Основна відповідальність лягає на державу, яка порушує свої міжнародні зобов'язання, а держава, яка надає допомогу, виконує лише допоміжну роль. Відповідно до цієї статті, допомога або сприяння держави-пособника, не слід плутати з відповідальністю держави-виконавця. У цьому випадку держава, що надає допомогу, нестиме відповідальність лише за свою власну поведінку лише в тому розмірі, який був спричинений її поведінкою. Таким чином, у випадках, коли міжнародно-протиправне діяння відбулося б в будь-якому випадку, відповідальність держави-пособника є обмежено, тобто така держава не буде нести відповідальності за вчинення самого діяння.

Відповідно до вимог Декларації про принципи міжнародного права стосовно дружніх відносин та співпраці між державами у відповідності до Статуту ООН, забороняється одній державі надавати допомогу у вчиненні певних протиправних дій іншим державам, а в певних випадках є зобов'язання запобігати та припиняти вчинення протиправних дій.

Обсяг відповідальності держави-пособника за допомогу або сприяння у вчиненні міжнародно-протиправного діяння має обмеження. По-перше, відповідний державний орган, що надає допомогу чи сприяння, повинен знати про обставини незаконної поведінки держави, якій надається допомога; по-друге, допомога або сприяння повинні надаватися з метою полегшення вчинення протиправного діяння; і по-третє, вчинене діяння має бути протиправним, коли воно було б вчинене самою державою-пособником.

Перша вимога про те, щоб держава, яка надає допомогу, була обізнана про обставини вчинення протиправного діяння є важливою, бо держава, яка надає матеріальну чи фінансову допомогу іншій державі, як правило, не передбачає ризиків, що така допомога може бути використана на вчинення протиправного діяння. Якщо держава, яка надає допомогу, не знає про мету використання такої допомоги іншою державою, вона не несе міжнародної відповідальності.

Друга вимога про те, що допомога або сприяння повинні надаватися з метою полегшення вчинення протиправного діяння, то держава-пособник не несе відповідальності, якщо відповідний державний орган не мав на меті надавати допомогу у вчиненні протиправного діяння намір і не буде доведено, що саме вчинення злочину виконавцем відбувалося завдяки допомозі держави-пособника. Тут важливим є те, чи надання такої допомоги істотним чином сприяло вчиненню протиправного діяння.

Третя вимога стосується того, що держава, яка надає допомогу, не може навмисно спонукати до порушень тих міжнародних зобов'язань, якими зв'язані обидві держави; держава не може підштовхувати іншу державу на вчинення того, що вона може здійснити сама. З іншого боку, держава не пов'язана зобов'язаннями іншої держави проти третіх держав. Цей основний принцип також втілено в статтях 34 і 35 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1969 року. Відповідно, держава вільна діяти самостійно в спосіб, який суперечить зобов'язанням іншої держави проти третіх держав. Будь-яке питання про відповідальність у таких випадках стосуватиметься держави, якій надавалася така допомога проти держави-потерпілого. –Таким чином, необхідною умовою відповідальності держави-пособника за відповідну поведінку є вирішення питання, чи дії такої держави-пособника становлять порушення її власних міжнародних зобов'язань.

Практика держав підтримує покладення міжнародної відповідальності на державу, яка свідомо бере участь у міжнародно-протиправному діянні іншої держави, надаючи їй допомогу за обставин, коли порушене зобов'язання однаково протиставляється державі, яка надає допомогу, і державі, яка вчиняє протиправне діяння. Наприклад, у 1984 р. Іран протестував проти надання фінансової та військової допомоги Іраку Сполученим Королівством, яка нібито включала хімічну зброю, і ця зброя використовувалась під час нападів на іранські війська, на тій підставі, що така допомога сприяла актам агресії з боку Іраку. Уряд Великобританії спростував обидва звинувачення про наявність у неї хімічної зброї та що ця зброя постачалася Іраку. У 1998 р. з'явилося подібне звинувачення в тому, що Судан допомагав Іраку виробляти хімічну зброю, дозволяючи іракським спеціалістам використовувати обладнання

Судану для виробництва нервово-паралітичних газів. Ці звинувачення були спростовані представником Іраку в ООН.

Держава також може порушити зобов'язання не застосовувати силу як держава-пособник, коли, наприклад, надає дозвіл на використання своєї території іншою державою для здійснення збройного нападу на третю державу. Прикладом є зроблена заява урядом Федеративної Республіки Німеччина у відповідь на звинувачення в тому, що Німеччина брала участь у збройному нападі, дозволивши військовим повітряним суднам Сполучених Штатів Америки використовувати аеродроми на своїй території у зв'язку з втручання США в Ліван. Заперечуючи той факт, що дії Сполучених Штатів та Великобританії на Близькому Сході становлять інтервенцію, все ж Німеччина визнала той факт, що надання державою своєї території для розміщення військових сил іншої держави з метою сприяння незаконного застосування сили цією іншою державою є окремим міжнародно-протиправним діянням.

Іншим прикладом є вибух у Тріполі в квітні 1986 р. Лівія звинуватила Великобританію, яка надала США кілька своїх повітряних баз, які використовуватися США для запуску винищувачів Сполучених Штатів для нападу на лівійські цілі. Лівія стверджувала, що Великобританія є частково відповідальною за те, що підтримувала і безпосередньо сприяла бомбардуванням. Великобританія спростувала це звинувачення на тій підставі, що бомбардування США були законними як акт самооборони проти нападів лівійських терористів на цілі Сполучених Штатів. Генеральна Асамблея ООН видала резолюцію, засуджуючи цю військову атаку як порушення Статуту ООН і норм міжнародного права, закликаючи всі держави утримуватися від надання будь-якої допомоги або засобів для вчинення актів агресії проти Лівії.

Щодо ситуації із повномасштабним вторгненням в Україну, то одні юристи вважають, що згідно з міжнародним правом, Білорусь є співагресором, тому що *добровільно надала свою територію для російських збройних сил*, щоб ті здійснили акти агресії проти України. Завдяки цій підтримці російські війська за два дні підійшли до Києва, взяли Чорнобиль та інші міста на півночі України. Білорусь надавала свою інфраструктуру російській армії – з білоруської території летіли ракети

у бік України, у нападі було задіяно білоруську залізницю, медичну інфраструктуру. А надання своєї території для здійснення нападу однієї держави на іншу чітко кваліфікує як агресію Резолюція Генеральної асамблеї ООН «Визначення агресії» від 1974 року. Надавши свою територію для нападу, Білорусь порушила низку своїх зобов'язань щодо України, зокрема, принцип незастосування сили або погрози силою. Крім того, нашими державами було укладено «Договір про дружбу, добросусідство та співробітництво», який виключає можливість агресії [1].

Інша точка зору – Білорусь є державою-пособником, яка надала свою територію для вчинення агресії росією.

З факту визнання Білорусі агресором – хоч і не активним учасником війни - випливає, що рано чи пізно країна зіштовхнеться з відповідальністю, кажуть експерти. Якщо Україна притягне Білорусь до відповідальності, то їй, як державі, доведеться відповідати за вчинене. Це залежить від багатьох факторів - чи вимагатиме Україна відповідальності Білорусі, чи вдасться це вирішити дипломатичним шляхом або доведеться йти до суду, чи буде ця вимога до теперішнього уряду Білорусі або до нового. Але у будь-якому разі Україна має і матиме право притягати Білорусь до відповідальності. Стосовно форми відповідальності, в даному випадку йдеться про компенсацію, її обсяг розраховуватиметься сторонами або судом, але лише за те, що Білорусь здійснила – тобто за надання території для агресії [1].

Зобов'язання не надавати допомогу чи сприяти вчиненню міжнародно-протиправного діяння іншою державою не обмежується заборонаю на застосування сили. Наприклад, держава може нести також відповідальність, якщо вона допомагає іншій державі обійти накладені санкції Радою Безпеки або надає матеріальну допомогу державі, яка використовує цю допомогу для порушення прав людини. У зв'язку з цим Генеральна Асамблея ООН в ряді випадків закликала держави-члени утриматися від постачання зброї та іншої військової допомоги країнам, які вчиняли серйозні порушення прав людини. В цьому випадку слід встановити, чи знала держава, яка надає допомогу, що своєю допомогою вона сприяє порушенню прав людини іншою державою.

Держава, яка надає допомогу, несе відповідальність за власні діяння, якщо умисно допомагає іншій державі порушувати міжнародні зобов'язання, якими вони обоє зв'язані. Держава-пособник не несе відповідальності за дії держави виконавця протиправного діяння. Якщо ж допомога є необхідною ознакою відповідного діяння, без якої таке діяння не могло бути вчинене, відповідальність нести будуть і держава-виконавець, і держава-пособник. В іншому випадку, коли така допомога може бути незначною або несуттєво вплинути на вчинення протиправного діяння, держава-пособник буде нести відповідальність і відшкодовувати шкоду залежно від її участі та наслідків надання нею допомоги державі-виконавцю.

Список використаних джерел

1. Богуславська О. Як Білорусь буде нести відповідальність за участь у війні в Україні? URL: <https://www.dw.com/uk/yak-bilorus-vidpovidatyme-za-uchast-u-viini-v-ukraini/a-61810627>
2. Jackson Miles. Complicity in International Law. URL: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:4f6db506-c5a7-43d6-af49-fec9ad2d7461/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=THESIS02&type_of_work=Thesis
3. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

О. М. Будяченко,
доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Одеський державний
університет внутрішніх справ)*

ЩОДО УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ РОЗГЛЯДУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Універсальна юрисдикція щодо воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності є надзвичайно актуальним питанням для України в умовах сьогодення, адже дозволяє здійснювати провадження щодо злочинів незалежно від місця їх скоєння чи громадянства підозрюваного. Це, в свою чергу, суттєво збільшує шанси покарання винних та сприяє реалізації превентивної функції кримінальної відповідальності.

Особливо актуальним це є у випадках, коли українські правоохоронці та суди, зважаючи на воєнні дії в країні, не можуть провести справедливе розслідування чи судовий розгляд. Більш того, застосування універсальної юрисдикції сприяє розвитку міжнародного права у сфері міжнародного кримінального правосуддя, створюючи прецеденти зміцнює основи міжнародного права. Втім, застосування цього правового інституту є дуже складним процесом, який потребує належного правового забезпечення.

Ключове значення у процесі судочинства в рамках універсальної юрисдикції має доказова база. Основними суб'єктами, які сьогодні займаються збором таких доказів є громадські організації або міжнародні фонди, зокрема Гельсінська спілка прав людини (Helsinki Human Rights Union), Міжнародна організація «Відкритість міжнародний моніторинг» (Open International Monitoring), Центральний апарат Правозахисної служби України та інші. Наприклад, 26 жовтня 2023 року Фонд Клуні за справедливість (The Clooney Foundation for Justice, CFJ) звернувся до федеральної прокуратури Німеччини із заявою про необхідність провести розслідування щодо трьох епізодів воєнних злочинів, скоєних російськими військовими в Україні.

Є очевидним, що основним для справедливого та ефективного кримінального правосуддя в іноземних судах, у тому

числі і в рамках універсальної юрисдикції, є забезпечення справедливості та дотримання прав людини під час здійснення судочинства. Докази мають бути зібрані та подані відповідно до закону та міжнародних стандартів. Неприпустимість незаконно одержаних доказів є основним принципом судочинства. При зборі та використанні доказів необхідно суворо дотримуватися прав людини, включаючи право на справедливий судовий розгляд, право на неприпустимість катування та жорстокого поводження, а також право на конфіденційність та захист особистого життя.

На допомогу громадським організаціям в рамках проекту «Діалог задля порозуміння та справедливості II: посилення внеску громадянського суспільства у врегулювання конфліктів, демократичний та регіональний розвиток, та підготовку безпечної реінтеграції на сході України» було розроблено Методологію розслідувань для громадських організацій [2].

Втім, ознайомлення з нею дає право стверджувати про опосередковане висвітлення багатьох важливих аспектів збору доказової бази. Зокрема, поза увагою залишилися питання використання дипломатичних каналів, бази даних I-DOC, відкритих даних та цифрових технологій, розвиток яких може значно сприяти збиранню відповідних доказів. Варто наголосити і про важливість регламентації умов та порядку допиту свідків, про що слушно наголошується у літературі. Так, Т. П. Матюшкова стверджує про необхідність дотримання принципу усвідомленої інформованості потерпілих і свідків, який передбачає до початку проведення будь-яких слідчих дій за їх участю, уточнення у них інформації про те, чи розуміють вони наслідки участі у розслідуванні, чи розуміють надану їм інформацію тощо [3, с. 120].

Спільні зусилля країн щодо розслідування військових злочинів можуть посилити ефективність універсальної юрисдикції. Адже в процесі розробки українськими фахівцями правил збирання та оформлення відповідних доказів велике значення має національне кримінальне законодавство країни, в якій буде здійснюватися судочинство та міжнародні норми.

Підсумовуючи викладене, варто констатувати про наявність нагальної потреби розробки нормативно-правових актів щодо умов та правил збору доказової бази для розгляду

іноземними судами кримінальних справ в порядку універсальної юрисдикції. При розробці таких правил варто зважати на їх спрямованість щодо правової бази певної країни.

Реалізація цих пропозицій може значно покращити ефективність здійснення правосуддя щодо воєнних злочинців в порядку універсальної юрисдикції.

Список використаних джерел

1. Фонд Клуні передав до прокуратури ФРН три справи проти командирів армії РФ, які вчинили злочини в Україні. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/943686.html> (дата звернення: 10.02.2024)

2. Воєнні злочини: методологія розслідувань для громадських організацій. URL: https://civilmplus.org/wp-content/uploads/2023/03/Guidelines_UKR.pdf (дата звернення: 10.02.2024)

3. Матюшкова Т. П. Процесуальні та тактичні особливості допиту потерпілих і свідків воєнних злочинців. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 6 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 115–120. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/21be4515-5544-4397-bbd6-2f480eb5a1d1/content> (дата звернення: 10.02.2024)

А. В. Булайтіс,
ад'юнкт
(Національний університет
цивільного захисту України)

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПІРОТЕХНІКІВ ДСНС ПРИ ВИКОНАННІ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабна війна росії проти України триває майже два роки. За цей період Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) зіткнулась з низкою нових викликів та завдань. Ліквідація надзвичайних ситуацій під постійними обстрілами, евакуація цивільного населення, забезпечення людей гуманітарною допомогою у фронтових та прифронтових областях стали буденними завданнями для рятувальників. Але самим важким та нагальним питанням сьогодні для служби порятунку стала проблема гуманітарного розмінування території України.

Зауважимо, що гуманітарне розмінування – це діяльність, внаслідок якої відбувається усунення загроз від мін, вибухонебезпечних залишків війни, включаючи технічне обстеження, складання карт, очищення, маркування, складання документації після очищення, зв'язок з громадами з питань протиміної діяльності та передача очищеної території. Розмінування може виконуватися різними організаціями на зразок неурядових організацій, комерційними компаніями, національними органами з протиміної діяльності або військовими підрозділами. Розмінування може здійснюватися як при негайному реагуванні в аварійному порядку, так і під час звичайного перебігу подій або під час військових дій [1].

Зазначимо, що із початку повномасштабного вторгнення, під час виконання завдань із гуманітарного розмінування на території України станом на 04 листопада 2023 року загинув 21 піротехнік Державної служби України з надзвичайних ситуацій, ще 77 були травмовані [2]. Виходячи з цих трагічних показників, можна зрозуміти, наскільки важливим є питання безпеки піротехніків під час виконання ними службових обов'язків при подоланні наслідків воєнної агресії рф. Для психологічної служби ДСНС, поряд з безпековими

заходами щодо недопущення травмування та загибелі особового складу, в пріоритеті зараз знаходяться і питання збереження саме ментального здоров'я піротехніків через підвищення рівня їх психологічної безпеки.

Уперше в науковому товаристві, у розгорнутому вигляді, психологічне вивчення проблеми безпеки зустрічається у роботах М.А. Котика, який розглядає психологічні питання безпеки, що зумовлюють профілактику нещасних випадків на виробництві, тобто те, що розробляється в рамках психології праці й інженерної психології [3]. М. А. Котик дає визначення психології безпеки – це галузь психологічної науки, яка вивчає психологічне запобігання нещасним випадкам, що виникають у процесі праці та інших видів діяльності, і шляхи використання психології для підвищення безпеки діяльності [3].

Розглядаючи психологічну безпеку піротехніків, для нас було важливим знайти її визначення саме для фахівців екстремальних видів діяльності, до яких вони відносяться. І, на наш погляд, найбільш влучно його описує І. І. Приходько [4]. Проведений ним аналіз наукових досліджень дозволив запропонувати авторське визначення психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності як складної багаторівневої динамічної системи, що відбиває ступінь психічної захищеності людини, її здатність підтримувати оптимальний рівень функціонування, можливість усувати зовнішні та внутрішні загрози, які виникають, і зберігати на достатньо стійкому дієздатному рівні виконання службово-бойових завдань у звичайних та екстремальних умовах [4].

Виходячи з цього, ми можемо констатувати, що питання забезпечення психологічної безпеки персоналу ДСНС взагалі та фахівців-піротехніків зокрема, буде максимально актуальним протягом найближчих років.

Список використаних джерел

1. Протимінна діяльність. *Міністерство оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist/> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Ukrinform. За час повномасштабної війни загинув 21 сапер ДСНС – Клименко. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3782704-za-cas-povnomasstabnoi-vijni-zaginuvti-21-saper-dsns-klimenko.html> (дата звернення: 31.01.2024).
3. Котик К. Психологія і безпека. 3-тє вид. Талін : Валгус, 1989. 448 с.
4. Приходько І. І. *Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності* : монографія. Вид. 2-ге. Х. : НАНГУ, 2016. 758 с.

В. Р. Булачек,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат історичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

А. О. Гречанюк,

старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

А. Я. Крук,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАВОВІДНОСИНИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підрозділи МВС України в умовах воєнного стану забезпечують безпеку тилу Збройних Сил. Національна поліція в умовах воєнного стану поряд із завданнями визначеними Законом України «Про Національну поліцію», реалізує положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1; 2].

Контрольно-наглядова діяльність патрульної поліції як об'єкт забезпечення законності включає: наглядову діяльність щодо встановлення відповідності вимогам о законодавства про дорожній рух учасників дорожнього руху; діяльності суб'єктів, відповідальних за безпечний стан транспортних засобів і доріг; контрольну діяльність; процесуальні дії поліцейських щодо провадження у справі про адміністративне правопорушення. [3, с. 1].

В. Б. Авер'янов зазначає, що юридична правомірність діяльності виконавчої влади – стрижень всього режиму законності [4, с. 428]. Здійснюючи державне управління, виконавчорозпорядчу діяльність, органи виконавчої є основною ланкою, що забезпечує реалізацію чинного законодавства.

Відповідно до закону «Про Національну поліцію» поліція здійснює повноваження: організує та здійснює відповідно до законодавства нагляд у галузі безпеки дорожнього руху, здійснює спеціальні контрольні, наглядові та дозвільні функції у галузі забезпечення безпеки дорожнього руху [1].

Контроль і нагляд у сфері внутрішніх справ є державною правоохоронною контрольно-наглядовою функцією, яка реалізовується в межах встановленої компетенції і виступає як засіб забезпечення безпечних умов існування людей, витіснення негативних соціальних зв'язків і явищ з суспільного життя, є домінуючим способом контрольного впливу [5, с. 171].

Якщо говорити про загальні підходи до визначення державного контролю (нагляду), то в законі «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» використовуються поняття: державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [6].

Контрольно-наглядова процедура є базовим елементом структури контрольного процесу, має всі ознаки правової процедури, орієнтована на досягнення конкретного соціального результату. Діяльність складається з послідовних актів поведінки, внутрішньо структурована доцільними суспільними відносинами; володіє моделлю розвитку, попередньо встановленої на нормативному або індивідуальному рівні; ієрархічно побудована; знаходиться в динаміці розвитку; має службовий характер, виступає засобом реалізації суспільних відносин [5, с. 178].

Права та обов'язки Національної поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та завдання МВС України не узгоджені між собою та виходять за межі спеціальних контрольно-наглядових і дозвільних повноважень [7, с. 135].

Проте зробити однозначний висновок у тому, які функціональні напрями діяльності патрульної служби охоплюються контрольно-наглядовою діяльністю, досить складно. Не менш складно розмежувати наглядові та контрольні повноваження.

Адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху – це суспільно небезпечні, винні вчинені протиправні діяння, що посягають на суспільні відносини щодо підтримання безаварійного дорожнього руху, на встановлений законом порядок його належної організації, за вчинення яких встановлена адміністративна відповідальність [9, с. 46].

За загальним правилом, закріпленим у КУпАП протокол про адміністративне правопорушення складається після виявлення скоєння адміністративного правопорушення [10, с. 515].

Ужиття контрольно-наглядових заходів повинно охоплювати упереджене ставлення до підконтрольного суб'єкта та ґрунтуватися винятково у межах правового поля. Встановлення істини необхідно здійснювати за допомогою контрольно-процесуальних дій і процедур, що дозволяють отримати незаперечні докази наявності (відсутності) в діях підконтрольного суб'єкта порушень обов'язкових вимог [11, с. 79].

Контрольно-наглядові правовідносини, спрямовані на виконання функції здійснення нагляду в галузі безпеки дорожнього руху за дотримання вимог законодавства про дорожній рух; правил, стандартів, технічних норм у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху під час будівництва, реконструкції, ремонту та експлуатації автомобільних доріг.

Контрольно-наглядові правовідносини, що забезпечують дотримання правил участі у дорожньому русі, орієнтованих на забезпечення безпеки руху.

Здійснення контролю та нагляду покладається на поліцейських патрульної служби. Норми, що закріплюють підстави та порядок застосування примусових заходів, закріплені в законі «Про Національну поліцію», Кодексі України про адміністративні правопорушення [12].

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12. 05.2015 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>
3. Булачек В. Р. Зміст законності контрольно-наглядової діяльності патрульної поліції у сфері дорожнього руху. Юридичний науковий електронний журнал. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
4. Виконавча влада і адміністративне право / ра заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
5. Сkochияс-Павлів О. Співвідношення контролю та нагляду в діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2020. № 3 (27). С. 166–172.
6. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/877-16>
7. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Процесуальна діяльність Національної поліції при реалізації контрольно-наглядової функції. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія юридична.* 2020. № 4 (28). Том. 7. С. 177–184.
8. Благодир А. А., Благодир В. С., Благодир С. М. Питання вдосконалення діяльності патрульної поліції щодо забезпечення безпеки дорожнього руху. *Право і суспільство.* 2021. № 1. С. 132–138.
9. Бортник Н., Єсімов С. Зміст адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 38–47.
10. Адміністративне право України (загальна частина) : навчальний посібник. Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616. Гурковський М. П., Сидор М. Я. Принципи процесуального режиму державного нагляду (контролю) у сфері діяльності МВС України. *Соціально-правові студії.* 2020. Випуск 3 (9). С. 77–83.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 9073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

С. Я. Бурда,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

У статті 3 Конституції України чітко визначено те, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. На варті цих прав та свобод стоїть кримінальне законодавство України, яке передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Дослідження кримінальної відповідальності за окремі склади кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, її механізму набуває особливого значення на сучасному етапі реформування кримінального законодавства України.

В процесі історичного розвитку людство постійно потерпало від злочинів міжнародного характеру, які ставили під загрозу його існування в цілому чи існування певних етнічних груп. Це спонукало міжнародне співтовариство працювати в напрямку формулювання норм, що забороняють найбільш суспільно небезпечні діяння і встановлюють відповідальність за їх вчинення.

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку вперше в історії національного кримінального права виділено КК України 2001 року в окремий XX розділ Особливої частини. Це є безумовно саме ті кримінальні правопорушення, які світове співтовариство визнає особливо небезпечними для всього людства, оскільки

вони підривають основи міжнародної безпеки, шкодять між-державним відносинам і здатні завдати непоправної шкоди людству в цілому.

В розділі XX КК України встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зокрема, пропаганду війни (ст. 436 КК України), виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників (ст. 436-2 КК України) планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України), екоцид (ст. 441 КК України), геноцид (ст. 442 КК України), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 КК України), піратство (ст. 446 КК України), найманство (ст. 447 КК України) [2].

Родовим об'єктом даних кримінальних правопорушень є мир, безпека людства та міжнародний правопорядок. Факультативними додатковими об'єктами можуть бути честь і гідність особи, її життя, здоров'я, власність.

З об'єктивної сторони більшість кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку вважаються закінченими з моменту вчинення *відповідного* суспільно небезпечного діяння, тобто є формальними за конструкцією складу. Діяння, передбачені статтями 438, 439 та 446 КК України є кримінальними правопорушеннями з матеріальним складом, а діяння, передбачене ст. 443 КК України є *кримінальним* правопорушенням з усіченим складом.

Суб'єкт кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є загальним

(фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку), окрім кримінального правопорушення, передбаченого ст. 443 КК України, кримінальна відповідальність за який настає з 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку характеризується прямим умислом.

Дана категорія кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язана із сучасним міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються злочинами. Обмеження прав громадян проявляється у будь-яких дискримінаційних діях, що позбавляють громадян можливості повністю використовувати свої конституційні та інші права. Таке обмеження може стосуватися будь-яких прав, якими громадянин наділений за законом. Обмеження прав передбачає відкритий характер дій винного щодо дискримінації прав громадянина або обмеження прав громадян під надуманими приводами, які приховують справжню позицію стосовно тих чи інших громадян.

Вироблені багаторічними зусиллями всієї прогресивної спільноти, міжнародні кримінально-правові норми встановили підстави й умови відповідальності за найнебезпечніші групи злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, незалежно від того, чи є конкретне діяння порушенням внутрішнього законодавства країни, в якій вчинено злочин, а також від місця його вчинення.

Список використаних джерел

3. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/show/254к/96-вр>.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид.10-ге, переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

Р. Я. Бутинська,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ОСНОВНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Унаслідок збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої 20 лютого 2014 року, частина території України (Автономна Республіка Крим і місто Севастополь) є анексованою, деякі райони Донецької та Луганської областей є тимчасово окупованими. Починаючи з 24 лютого 2022 року збройна агресія російської федерації проти України набула повномасштабного характеру. Головну роль в обороні України відіграють Збройні Сили України та інші військові формування, які своєю мужньою боротьбою здійснюють ефективний захист Української держави та Українського народу [1].

Відповідно до Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [2]. Таким чином, Україна зобов'язана вживати всіх можливих заходів для мотивації військовослужбовців та забезпечення соціальної підтримки членів їх сімей.

Соціальними правами є: право на працю, право на відпочинок; фінансове забезпечення; окремі виплати; право на охорону здоров'я та медичну допомогу; право на освіту; права у сфері культури тощо.

Соціальний захист військовослужбовців – діяльність держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника,

безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [1].

Військовослужбовцям надаються соціальні гарантії та компенсації. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та організації мають право встановлювати додаткові соціальні гарантії та компенсації військовослужбовцям, громадянам України, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей. Адже, військовослужбовці під час виконання службових обов'язків під час захисту Вітчизни несуть високий ризик ушкодження здоров'я чи навіть загибелі. Згідно з Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо людських прав військовослужбовців від 24 лютого 2010 року CM/Rec (2010)4: якщо військовослужбовці отримують поранення під час служби, їм слід надавати належне медичне обслуговування та, за потреби, надбавки; має також існувати система компенсацій і, за потреби, надбавок у разі смерті на службі у збройних силах; для осіб, які залишають збройні сили, та які отримали поранення або захворіли внаслідок служби, має бути доступна відповідна компенсаційна схема (пункти 72, 73) [3].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлює право на одноразову грошову допомогу у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві (стаття 16) [4]. Зокрема, для отримання одноразової грошової допомоги в більшому розмірі, якщо військовослужбовцю, військовозобов'язаному або резервісту встановлено вищу групу інвалідності або більший відсоток втрати працездатності, Законом встановлювалась умова – дворічний строк після первинного встановлення інвалідності або ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності. У разі зміни групи інвалідності, її причини або ступеня втрати працездатності понад дворічний термін після первинного встановлення інвалідності виплата одноразової грошової допомоги у зв'язку зі змінами, що відбулися, не здійснюється (пункт 4 статті 16-3 Закону) [4].

Конституційний Суд України у Рішенні від 6 квітня 2022 року № 1-р(П)/2022 виходить з того, що: «в умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави» [5].

У разі загибелі, смерті військовослужбовця, що настала під час виконання військового обов'язку, смерті внаслідок каліцтва (поранення, травми, контузії), захворювання членам сім'ї виплачується одноразова допомога. Члени сімей загиблих, померлих військовослужбовців мають право на пенсію через втрату годувальника. У разі загибелі, смерті військовослужбовця за контрактом, визнання його безвісно відсутнім, оголошення його померлим члени сім'ї, опікуни, піклувальники, усиновлювачі неповнолітніх дітей-інвалідів з дитинства незалежно від віку, особи, які перебували на утриманні, мають право на отримання грошової компенсації. Також після загибелі, смерті військовослужбовця за ними зберігається право поліпшення житлових умов.

Особливістю правового статусу військовослужбовців є те, що в силу специфіки виконання ними особливого виду державної служби – військової служби, вони користуються правами і свободами з певними обмеженнями, які передбачені законодавством, і визначаються особливостям проходження військової служби. По-перше, військовослужбовці як громадяни своєї держави виконують конституційні обов'язки щодо збройного захисту та оборони держави, пов'язані з необхідністю беззаперечного виконання наказів і поставлених завдань у будь-яких умовах, у тому числі із ризиком для життя і здоров'я, із додатковим фізичними і психологічними навантаженнями. З цього випливає, що військовослужбовець, як громадянин, повинен наділятися конституційними правами і свободами, нести обов'язки і відповідальність. По-друге, права і свободи військовослужбовців, їх обов'язки і відповідальність визначаються з урахуванням можливостей їх реалізації в умовах військової служби, що спричиняє деякі обмеження в правах і свободах. По-третє, виходячи із особливостей військової

служби, їм надаються додаткові права та покладаються додаткові обов'язки, а також надаються гарантії реалізації прав, пільги і компенсації для забезпечення соціального захисту. А держава, відповідно до Конституції, забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Пільги та компенсації які встановлені для військовослужбовців і членів їх сімей, покликані компенсувати додаткові навантаження військової служби, а також обумовлені специфікою військової служби обмеження їх прав [6].

Таким чином, для військовослужбовців існує єдина система соціального захисту, матеріального та інших видів забезпечення з урахуванням займаних військових посад, присвоєних військових звань, загальної тривалості військової служби, у тому числі, з огляду на виконувані завдання, умови та порядок проходження ними військової служби. Соціальний захист військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, членів їх сімей передбачає: реалізацію соціальних прав, соціальних гарантій та компенсацій органами державної влади, органами військового управління, місцевого самоврядування; удосконалення механізмів та інститутів соціального захисту; охорону життя та здоров'я, інші заходи, спрямовані на створення умов життя та діяльності, що відповідають характеру військової служби та її ролі в суспільстві.

Реалізація заходів соціального захисту є обов'язком командирів. Реалізації соціальних прав також можуть сприяти громадські об'єднання.

Список використаних джерел

1. Окремі аспекти соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану. URL: <https://law-in-war.org/okremi-aspekty-soczialnogo-zahystu-vijskovosluzhbovcziv-v-umovah-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 10.02.2024)

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2024)

3. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо людських прав військовослужбовців від 24 лютого 2010 року CM/Res (2010)4. База даних «Законодавство України» / ВР України (дата звернення: 10.02.2024)

4. «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»: Закон від 20.12.1991 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10.02.2024)

5. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text> (дата звернення: 10.02.2024)

6. Пашинський В. Й., Медвідь Л. П., Шамрай Б. М. Правовий статус та соціальний захист військовослужбовців: поняття і правове регулювання. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/342/9400/19630-1?inline=1> (дата звернення: 10.02.2024)

С. С. Винник,
аспірант кафедри соціально-гуманітарної підготовки
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МЕТОДІВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Необхідність запровадження санкційної політики як окремою державою, так і країнами-партнерами визначається низкою системних чинників, пов'язаних із загрозами національній чи міжнародній безпеці, територіальній цілісності, дотриманням демократичних цінностей, верховенства права тощо. Санкційна політика є сукупністю примусових заходів, що спрямовані на захист державних інтересів та протидію агресії й недружнім діям з боку третіх країн. Санкції загалом мають на меті змінити політику чи поведінку країни-агресора та можуть бути спрямовані на окремі країни, сектори економіки, види діяльності, окремих осіб (політичних лідерів, фізичних і юридичних осіб, чиновників, бізнесменів).

Запровадження санкцій є не звичайним, а винятковим заходом зовнішньоекономічної політики, спрямованим на досягнення певних політичних цілей. Економічні санкції в поєднанні з іншими заходами (наприклад, військовими чи політичними) можуть мати дестабілізуючий вплив на економічну систему країни, до якої введено санкції. До основних цілей застосування санкцій відносять: політичний тиск, покарання за неприйнятні дії або порушення прав людини; захист економічних, політичних або територіальних інтересів; підтримку демократії та прав людини; вплив на геополітичний баланс, послаблення конкурентів або створення сприятливого геополітичного середовища; запобігання поширенню зброї масового знищення та фінансування тероризму [1].

У наукових джерелах представлені різні підходи до класифікації методів санкційної політики, що відображають еволюцію міжнародних відносин та характер зовнішньої політики. Аналіз основних чинників, механізмів та соціально-економічних наслідків економічних санкцій у світовій економіці потребує концептуального осмислення. Особливої уваги також заслуговує використання міждисциплінарної

методології дослідження моделей економічних санкцій у світовій економіці, оскільки їх причини та наслідки виходять далеко за межі економічної сфери.

Для дослідження політики санкцій використовуються різні теоретико-прикладні підходи, зокрема системний, інституціональний, конструктивістський, транснаціональний та ін. Системний підхід передбачає аналіз взаємодії санкцій з іншими елементами міжнародної системи, інституціональний – дослідження ролі міжнародних організацій у формуванні та реалізації санкційної політики, конструктивістський – дослідження ролі ідентичності та норм у формуванні санкційної політики, транснаціональний – аналіз впливу глобалізації та транснаціональних гравців на санкційну політику.

У контексті функціональної диференціації та прийняття рішень існують дві основні концепції політики економічних санкцій: реалізм і лібералізм та дві похідні: космополітизм (у рамках ліберальної концепції) і гегемонізм (як похідна від реалізму). Останній деякі автори називають конструктивізмом. Теорія суспільного вибору є ліберальною і використовується як важливий прикладний механізм для оцінки соціально-економічних наслідків санкцій у торгівлі, інвестиціях, фінансах тощо [2, с. 71].

Сучасні підходи до класифікації методів санкційної політики охоплюють системний та історичний підходи, а також аналіз ефективності міжнародних санкцій як інструменту зовнішньополітичного впливу. Визначальним чинником при формуванні санкційної політики держави є її зовнішня політика, а також спільність преференцій суб'єктів зовнішньополітичного процесу. Концепція ефективності міжнародних санкцій побудована на синтезі різних підходів, а їх ефективність залежить від функціонування відповідних політичних інститутів та рівня їх поінформованості.

Розрізняють традиційні та сучасні підходи до класифікації методів санкційної політики. Зазвичай методи санкційної політики класифікуються за ступенем їх суворості або характером застосовуваних заходів. Відповідно до цього підходу розрізняють дипломатичні, економічні, військові або правові санкції. Дипломатичні санкції передбачають скорочення або призупинення дипломатичних відносин,

тоді як економічні санкції спрямовані на обмеження торгівлі, інвестицій або фінансових операцій з цільовою країною. Військові санкції передбачають застосування військової сили, а юридичні санкції стосуються накладення юридичних покарань або обмежень.

Останніми роками вчені та політики пропонують альтернативні підходи до класифікації методів санкційної політики. Ці сучасні підходи враховують складність і взаємопов'язаність глобальної системи та змінний характер санкцій. У контексті дослідження варто виокремити такі види санкцій:

- цільові, які спрямовані на конкретних осіб, організацій або сектори економіки цільової країни та комплексні санкції, що передбачають запровадження широкого спектру обмежень на всю економіку;

- «розумні санкції», спрямовані проти правлячої еліти або конкретних осіб, відповідальних за неприйнятну поведінку з одночасною мінімізацією негативного впливу на цивільне населення. Ці санкції вважають більш точними, та пристосованими для досягнення конкретних політичних цілей;

- позитивні, спрямовані на покарання або стримування небажаної поведінки, та негативні санкції, сфокусовані на винагороду або стимулювання бажаної поведінки;

- поетапні (поступові) санкції – передбачають поетапний підхід, коли інтенсивність заходів поступово збільшується з часом. Цей підхід забезпечує гнучкість і можливість деескалації у випадку бажаної зміни поведінки. Поетапні санкції можуть включати такі заходи, як попередження, дипломатичний тиск, економічні обмеження та військові дії;

- односторонні, введені в односторонньому порядку окремою країною, та багатосторонні санкції, запроваджені міжнародними організаціями чи коаліцією держав, наприклад, ООН, ЄС. Багатосторонні санкції, як правило, мають більшу вагу та мають ширший вплив;

- кіберсанкції, націлені на цифрову інфраструктуру країни чи організацій.

Держави та міжнародні організації, такі як ООН, ЄС можуть ухвалювати рішення про запровадження санкційних списків.

Варто зауважити, що ефективність санкцій підвищується, якщо вони отримують підтримку від широкого міжнародного

співтовариства, а об'єднані дії кількох країн можуть посилювати тиск на цільову країну. Ефективність проведення санкційної політики залежить від багатьох чинників, включаючи взаємодію між країнами, які застосовують санкції, їх здатність дотримуватися спільних цілей та стратегій, забезпечити координацію та взаємодію між собою. Водночас слід враховувати, що санкції не завжди є універсальним та повністю ефективним інструментом. Актуальність цієї проблематики актуалізовує розробку все нових методів, що використовуються в санкційній політиці.

Список використаних джерел

1. Роль санкцій у сучасному світі: між інструментом тиску та геополітичною стратегією. URL: <https://finap.com.ua/rol-sanktsij-u-suchasnomu-sviti-mizh-instrumentom-tysku-ta-geopolitychnoyu-strategiyeyu/>
2. Filipenko A., Bazhenova O., Stakanov R. Economic Sanctions: Theory, Policy, Mechanisms. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-2-69-80>

А. О. Винник,

доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету №1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук,
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

О. В. Шрамко,

курсантка факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ РФ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГЕННЯ В УКРАЇНУ

Унаслідок російської агресії, яка розпочалася у 2014 році та її переростанням у повномасштабний збройний напад у 2022 році актуалізується проблематика пов'язана із дослідженням воєнних злочинів, фіксація яких сьогодні на території України здійснюється на жаль майже щодня.

Термін «воєнний злочин» є відносно новим і вперше знайшов своє об'єктивування у Статуті Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі у 1945 році. Зокрема, у ст. 6 вказано Статуту воєнний злочин визначається, як порушення законів і звичаїв війни, які включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [4].

Тобто це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, які здійснюються під час воєнних конфліктів, за які передбачена кримінальна відповідальність, як в українських так і міжнародних судах, а головною їх особливістю є те, що вони не мають строків давності [3].

Сьогодні поряд із поняттям «воєнний злочин» широко використовується і термін «військовий злочин» які вживають у синонімічному значенні. Однак за правовою сутністю це абсолютно різні форми порушень закону. Згідно положень чинного КК України військові злочини – це правопорушення,

що регулюються відповідним розділом кодексу, який містить положення про кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби [1].

Масштаби у яких воєнні злочини документуються сьогодні такими правоохоронними органами України, як Національна поліція, Служба Безпеки України, Державне бюро розслідувань, а також Національне антикорупційне бюро, громадськими організаціями, «Truth Hounds», «Україна. П'ята ранку/ Ukraine. Fife AM Coalition», «Трибунал для Путіна», а також міжнародними експертами вражає та є безпрецедентними з часі Другої Світової війни [5]. А в умовах коли незважаючи на міжнародний тиск і зусилля, агресія росії продовжує призводити до жертв серед мирного населення та руйнування інфраструктури України, звернення до цієї проблеми має вагомое значення не тільки для допомагати постраждалим, а і розвитку вітчизняної кримінально-правової науки та міжнародного права загалом.

Станом на зараз слідчі Національної поліції України відкрили 112 703 кримінальних проваджень щодо вчинення злочинів на території України військовослужбовцями збройних сил рф. З них станом на 08.02.2024:

- 98 012 - за ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни);
- 9 266 - за ст. 110 КК України (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України);
- 3 612 - за ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність);
- 246 - за ст. 111 КК України (Державна зрада) та ін. [2].

Окрім цього за даними проекту CHILDREN OF WAR - зафіксовано низку злочинів проти дітей: 19 546 дітей - було насильницько депортовано до рф (з яких всього 388 повернуто додому); 5 233 дітей - загинули; 1 217 - поранені; 2 169 - зникли безвісти [6].

Також варто зазначити, що окрім наведених вище, рф вчинила злочин пов'язаних із сексуальним насильством, яких на сьогодні офіційно зареєстровано 86 випадків.

Офіс Генерального прокурора виділяє 17 видів воєнних злочинів, які вчинила росія на території нашої держави, саме: 1) поранення або вбивство цивільної особи; 2) катування

та згвалтування; 3) незаконне утримання цивільної особи; 4) викрадення і примусова депортація людей; 5) недотримання правил поводження з військовополоненими; 6) мародерство; 7) використання військової техніки в житлових кварталах; 8) насилля щодо медичного персоналу; 9) відмова чи позбавлення доступу до медичної допомоги; 10) використання цивільних для прикриття військових (живі щити); 11) примушування громадян до участі у військових діях проти власної держави; 12) пошкодження або знищення об'єктів цивільної інфраструктури; 13) руйнування пам'яток культури, творів мистецтва, релігійних об'єктів, навчальних закладів; 14) використання символіки Червоного Хреста або форми ЗСУ для маскування; 15) використання отруйних речовин; 16) руйнування населених пунктів, яке не має воєнної необхідності; 17) умисне завдання удару по персоналу, транспорту, обладнанню, пов'язаному з наданням гуманітарної допомоги [3].

Однак, варто зазначити, що це лише ті види воєнних злочинів, які вдалося задокументувати, відтак отримавши доступ до окупованих території ми потенційно матимемо іншу картину, як в частині їх видів, так і у кількісному вираженні. Так, наприклад, на деокупованих територіях у Харківському, Запорізькому, Херсонському, Донецькому, Київському, Сумському, Миколаївському, Чернігівському регіонах було виявлено 88 місць несвободи та катівень, де незаконно утримували та катували українських військових та цивільних громадян, про що українським правоохоронним органам та правозахисникам стало відомо лише згодом [2].

Звернення до статистичних даних має важливе прикладне значення адже розкриває дійсну картину та обсяг усіх тих проблем які нам доведеться вирішувати у майбутньому. Мова іде не лише про відсіч збройної агресії, а дотримання при цьому засад верховенства права, що є невід'ємною складовою існування європейського співтовариства та проявляється в контексті сказаного щонайменше у двох аспектах. По-перше, важливим є повне, своєчасне та об'єктивне документування фактів вчинення воєнних злочинів та недопущення фальсифікацій цього процесу. А по-друге, забезпечення правової реакції на вчинення таких діянь, їх правильна кримінально-правова оцінка, якісне розслідування та подальший судовий розгляд

із дотриманням гарантій ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів держави, людства та міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2002 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.02.2024)
2. Об'єктивні новини Лозової: злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 08.02.2024). URL: <https://sigmatv.net.ua/xarkivshhina/175320-zlochini-vchineni-vijskovimi-rf-pid-chas-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-v-ukrainu-stanom-na-08-02-2024/> (дата звернення: 10.02.2024)
3. Офіс Генерального прокурора: головне про воєнні злочини. URL: <https://war.gp.gov.ua/crimes.html> (дата звернення: 10.02.2024)
4. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права. 2009. Вип. 1. С. 120–125.
5. Шпіляревич В. В. Воєнні злочини на території України в умовах міжнародного збройного конфлікту XXI століття : збірник наукових статей. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/7266/7515> (дата звернення: 10.02.2024)
6. Children of war: 24 February 2022 – 11 February 2024. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/en/> (дата звернення: 10.02.2024)

І. Б. Висоцька,
доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. В. Нагірна,
доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повне вторгнення російської федерації проти України призвело до значних втрат у економічному потенціалі нашої країни. Усі аспекти національної безпеки зазнали негативного впливу через цей конфлікт. В першу чергу це стосується втрат серед цивільного населення та військових. Політичні наслідки включають можливу втрату територіальної цілісності та суверенітету країни. Значні збитки зазнала і економіка, включаючи втрати у фінансовій, виробничій та експортній сферах. Економічні втрати можуть бути різноманітними – вони охоплюють як майнові, так і немайнові активи, а також фактичні та потенційні збитки. У зв'язку з продовженням воєнних дій поки що важко дати повну оцінку збитків та визначити шляхи відновлення. Тим не менш, уже зараз приймаються заходи щодо післявоєнної реконструкції та відновлення економіки. в умовах активної трансформації світової економіки на засадах цифрової економіки важливо, щоб відновлення спрямовувалося не лише на відтворення зруйнованих інфраструктури і технологій, а й на цифрову трансформацію української економіки. Упродовж останніх двох років Україна отримала підтримку світу. За допомогою європейської та світової спільноти було розроблено та представлено План відновлення України, який представлено спільноті на Міжнародній конференції з питань відновлення України (м. Лугано, Швейцарія) [1].

План передбачає реалізацію 15 програм: оборона та безпека, інтеграція в ЄС, довкілля та сталий розвиток, енергетика, бізнес середовище, доступ до фінансування, макро-

фінансова стабільність, сектори з доданою вартістю, логістика та сполучення, модернізація регіонів та житлового будівництва, модернізація соціальної інфраструктури, освіта, охорона здоров'я, культура та спорт, забезпечення таргетованої і ефективної соціальної політики [1]. Розроблені заходи представляють собою цілісну програму, проте без належного центрального процесу, який є центром притягання для всіх економічних трансформацій, повоєнне відновлення може призвести до подальшої фрагментації економічного простору України. Це може стати причиною–перетворення України на сировинний додаток до господарських комплексів інших країн. В такому випадку Україна втратить свій статус повноцінного економічного суб'єкта, який може встановлювати власні цілі, відповідні інтересам народу та потребам розвитку національного господарського комплексу.

Саме по собі відновлення чи вступ до Європейського економічного простору не можуть бути повноцінною метою, оскільки може відбуватися на старих засадах. Інтеграція України до Європейського економічного простору повинна стати засобом для розвитку української економіки, збільшення добробуту громадян і розширення їхніх можливостей для повного розвитку. Україні потрібна реконструкція, спрямована з самого початку на створення національного господарського комплексу, який забезпечує підвищення рівня життя громадян і стійкий розвиток в умовах нестабільного середовища.

За вищезазначеними умовами та факторами центральною ідеєю реконструктивного відновлення економіки має стати формування повноцінного національного господарського комплексу на основі таких принципів, як інтровертність (зосередженість на власних інтересах країни), інклюзивність (загальне включення у світові економічні відносини з метою розвитку національної економіки) та інноваційність (проведення економічних трансформацій на інноваційних засадах) [2]. Такий підхід, насамперед, передбачає необхідність визначення основних потреб населення та розроблення шляхів їх монетизації, перетворення їх у попит, стимулювання пропозиції та механізмів її взаємодії з попитом, що включає в себе використання як ринкових, так і взаємних підходів, зміни в інституціях та механізмах грошово-кредитної політики

та системі управління. Також цей підхід базується на оцінці співвідношення світового попиту на високотехнологічні товари та наявності в Україні сировинних, робочих і технологічних ресурсів для створення ланцюгів переробки сировини в проміжну і кінцеву продукцію. Таким чином, буде створено національно укорінений технологічний розвиток, спрямований як на внутрішній, так і на світовий ринки.

Швидкість і результативність відновлення національної економіки після війни будуть залежати від ефективності державного регулювання, яке потрібно змінити навіть під час конфлікту. Основною проблемою у цьому контексті стане відсутність достатніх фінансових ресурсів, що виникає внаслідок серйозного економічного спаду України, розриву стійких економічних зв'язків та значних втрат її виробничого та інфраструктурного потенціалу. Країна вперше за всю період незалежності стикається з настільки наслідковим знищенням своїх економічних можливостей. В цьому контексті швидке відновлення потребуватиме активного залучення зовнішнього фінансування за допомогою нових можливостей міждержавного та приватного партнерства. Одночасно створення комфортних умов для бізнесу повинно однаково стимулювати як закордонних, так і вітчизняних підприємців, причому державна підтримка у вигляді компенсації збитків, завданих країною-агресором, матиме особливе значення.

Отже, повоєнне відновлення України повинно мати на меті не просте відтворення зруйнованої інфраструктури та відбудов зруйнованих об'єктів, а здійснюватися на основі новітніх технологій, що дасть можливість перебудувати та модернізувати економіку країни.

Список використаних джерел

1. План відновлення України. URL: <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2022. 305 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Vidnovlennjajta-rekonstrukcija-povojennoji-economiky.pdf>

В. М. Висоцький,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році в Україну, питання запобігання домашньому насильству не стає менш важливим. Хоча необхідно відзначити, що кількість зафіксованих випадків домашнього насильства зменшилася. Відповідно до даних звіту Аналітичного центру Юрфем у першому півріччі 2022 року до Національної поліції України надійшло 18 104 295 звернень про домашнє насильство, що на 27,5% менше ніж у відповідний період попереднього року. Також варто відзначити, що офіс Генерального прокурора в означений період зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень стосовно домашнього насильства у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [1, с. 6]. Однак ми вважаємо, що наведені статистичні дані не означають що випадки домашнього насильства зменшились. Скоріше за все, це зумовлене тим, що під час війни постраждали від домашнього насильства не бажують акцентувати увагу на цій проблемі. Можливо, ще однією поширеною причиною є відсутність у постраждалих можливості звернутися по допомогу через те, що знаходяться під окупацією або в нещодавно деокупованих громадах, в яких ще не поновили роботу відповідні органи, які мали б реагувати на випадки домашнього насильства чи надавати допомогу постраждалим від нього. І ще один фактор, який можливо вплинув на зменшення кількості повідомлень про домашнє насильство є те, що багато хто не ідентифікує домашнє насильство як таке. Постраждали можуть самотійно нівелювати проблему домашнього насильства, проявляти певну пасивність у захисті своїх прав, оскільки вважають, що в умовах воєнного стану отримання допомоги від насильства недоречно. Іншою не менш важливою причиною

зменшення показників звернень в правоохоронні органи з приводу домашнього насильства, є те, що багато людей виїхало за межі нашої держави.

Таким чином, означені чинники у своїй сукупності впливають на кількість звернень постраждалих від домашнього насильства. **Водночас домашнє насильство в умовах воєнного стану не зникло, не стало менш важливим, а пов'язані з цим проблеми залишилися такі ж, які були і в мирний час.** Отримана статистика показує, що домашнє насильство в Україні під час воєнного стану не втратило своєї актуальності, немає сумніву щодо поширеності цієї проблеми у суспільстві. Припускаємо, що збройний конфлікт загострює проблему насильства, оскільки агресія, зміна звичного ритму життя, необхідність пристосовуватись до нових обставин життя можуть бути тими факторами, які впливають на вчинення домашнього насильства.

Також необхідно відзначити, що аналіз звернень про домашнє насильство вказує на те, що на сьогодні збільшилась кількість звернень від осіб, які зверталися до правоохоронних органів в інтересах постраждалих від домашнього насильства. За отриманими даними, 174 190 звернень надійшло від осіб, які зверталися до правоохоронних органів в інтересах постраждалих від домашнього насильства. Тобто, у 2022 році 71% звернень з приводу фактів домашнього насильства надійшло саме від осіб, які зверталися в інтересах постраждалих. Наведені дані вказують на те, що до правоохоронних органів звертаються не тільки постраждалі, але й особи в інтересах самих постраждалих, що означає те, що поступово українське суспільство відходить від наративу «моя хата з краю», а домашнє насильство перестає бути особистою справою кожного. Суспільна увага до проблеми домашнього насильства, висвітлення її в ЗМІ, активна громадська діяльність у світлі цієї теми та безумовно законодавча робота народних обранців призвела до того, що українське суспільство не розглядає домашнє насильство крізь призму проблеми чужої сім'ї, а навпаки не замовчує ці випадки та намагається допомогти постраждалим [2]. Отже, ми спостерігаємо нетерпиме ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках та небайдуже ставлення суспільства до постраждалих осіб.

Підсумовуючи наведене вище, зроблено висновки, що проблема домашнього насильства в умовах воєнного стану надалі є актуальною для України. Воєнний стан у державі вплинув на динаміку вчинення домашнього насильства, постраждали дедалі більше замовчують такі випадки, що ймовірно пов'язано з небажанням обтяжувати інших «своїми» проблемами з огляду на збройний конфлікт у країні.

Водночас у суспільстві поступово прослідковується тенденція до того, що суспільство не відвертаються від випадків домашнього насильства щодо інших та відходять від стереотипу «це приватна справа». Байдужість та мовчання вже не є ґрунтом розвитку домашнього насильства в українському суспільстві. Вважаємо, що така позитивна тенденція пов'язана передусім з тим, що протягом останніх декількох років було систематичне висвітлення в засобах масової інформації стосовно домашнього насильства, а також активна діяльність громадських організацій вплинула безпосередньо на обізнаність та розуміння суспільством даної проблеми. Тому сьогодні є важливим висвітлювати питання стосовно домашнього насильства та удосконалювати практику запобігання та протидії домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 р.) : звіт, підготовлений Аналітичним центром ЮрФем за фінансової підтримки Ради Європи (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні»). 35 с. URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reakhuvannya-vumovakh-viynu>

2. Змисла Марта. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chivtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html>

І. А. Вишневська,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

О. Р. Деркач,
курсант факультету № 1 ІПФПНП,
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМБАТАНТА: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ІМУНІТЕТУ

24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що призвело до масової загибелі–громадян України, знищення житлових будинків, підприємств, установ та пам'яток культурної спадщини України. Наслідки вторгнення відчутні у кожному куточку нашої держави, світова спільнота повинна притягнути агресора до відповідальності, але слід детально розглянути: за які саме дії це можна зробити? Хто такі комбатанти? Чи можна вважати учасників збройного конфлікту проти України – комбатантами?

Комбатанти – це особи, які мають право брати участь у воєнних діях між державами, члени регулярних збройних сил сторони конфлікту (за винятком медичного і духовного персоналу), партизани за умови відкритого носіння ними зброї під час бою та при розгортанні в бойові порядки перед боєм і за наявності особи-керівника, відповідальної перед стороною конфлікту за їхні дії.

Також комбатантами можуть бути особи з цивільного населення неокупованої території, що стихійно взяли в руки зброю при наближенні супротивника і не встигли зорганізуватися в регулярні війська сторони конфлікту (за умови відкритого носіння зброї та поваги до законів і звичаїв війни). Окрім збройних сил, комбатантами також вважаються підрозділи поліції, прикордонної служби або аналогічних частин і підрозділів, що входять до складу збройних сил держави. Обов'язковою ознакою для комбатантів є розрізнявальні знаки, за якими їх можна відрізнити від цивільного населення.

Широкомасштабна збройна агресія рф проти України поставила перед правоохоронними органами України завдання щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку та основ національної безпеки України, зокрема воєнних злочинів, злочинів проти людяності, колабораціонізму та державної зради.

Зазначені вище злочини, відповідно до ст. 216 КПК, віднесені до підслідності СБУ. Починаючи з 24 лютого 2022 року, за наявними даними, слідчі СБУ проводили досудове розслідування у більше ніж 30 тисячах кримінальних провадженнях за фактами вчинення злочинів, пов'язаних із відкритою воєнною агресією рф проти України, більше третини з яких – за фактами вчинення злочину, передбаченого статтею 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Слід зазначити, що станом на 01 лютого 2024 року слідство триває у майже 20 тисяч провадженнях. [2]

Аналіз даних проваджень дає чітко зрозуміти, що у слідчих органів та органів прокуратури немає єдиної позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень агресора, що має негативний вплив на досудове розслідування та на його результат в цілому.

Здебільшого, непорозуміння виникають у питанні розмежування категорії злочинів, передбачених статтею 438 КК України, з іншими кримінальними правопорушеннями. Ця ситуація виникла із самого початку російської збройної агресії, тобто ще з 2014 року, та триває дотепер.

Так, унаслідок неоднозначної та різнопланової оцінки зазначеної категорії злочинів поступово закладалася подвійна природа в механізмі попередньої та остаточної кримінально-правової кваліфікації обставин вчинення злочину та дій підозрюваних осіб, коли одні й ті ж події одночасно оцінювалися і як участь у злочинах агресії, і як терористичні акти, а в інших окремих випадках – як порушення законів та звичаїв війни.

Одним із прикладів, що свідчить про започаткування застосування такої «подвійної» кваліфікації, є кримінальне провадження за обвинуваченням Єрофєєва Є. В. та Александрова О. А. – військовослужбовців рф, які у травні 2015 року поблизу міста Щастя Луганської області застосували вогнепальну

зброю, що призвело до смерті громадянина України. Досудове розслідування у вказаному кримінальному провадженні було розпочато слідчими СБУ. В подальшому підслідність цього кримінального провадження визначено за Головною військовою прокуратурою Генеральної прокуратури України.

Голосіївським районним судом м. Києва вказаних осіб засуджено до 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна за ч. 2 ст. 28 ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 437 КК України, а за ч. 2 ст. 28 ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 332-1, ч. 1 ст. 263 КК України їх виправдано [1].

Також суддя зазначила, що якщо особа йде на ворога з «голими руками», то вона вважається цивільною і має статус захищеного, а якщо цивільна особа йде на ворога зі зброєю – то стає комбатантом і втрачає статус захищеності: «Цивільна особа повинна розуміти, що, направляючи на комбатанта зброю, вона втрачає статус захищеності та дає можливість ворогу застосувати зброю проти неї» [3].

Водночас у військовій агресії проти України беруть участь особи, які не є учасниками регулярних військових формувань рф (наприклад, члени так званих збройних сил днр/лнр або інших незаконних формувань, учасники диверсійно-розвідувальних груп).

Дії таких осіб мають кваліфікуватися за ст. 111 КК України «Державна зрада» (якщо такі особи є громадянами України), ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (для представників так званих збройних сил днр/лнр), ст. 447 КК України «Найманство» (для членів приватних військових компаній, які воюють на боці країни-агресора і не є громадянами України або рф), у разі вчинення ними воєнних злочинів – за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв ведення війни» та за іншими статтями.

Водночас варто зауважити, що комбатанти мають військовий імунітет і не несуть відповідальності за воєнні дії відносно військових об'єктів чи комбатантів протилежної сторони. Водночас такий імунітет не є абсолютним і не поширюється на вчинення воєнних та інших злочинів (зокрема, злочинів проти людяності, злочинів геноциду та інші). Про це зазначила і суддя Верховного Суду України Надія Стефанів, яка слушно

зауважила, що право комбатанта брати безпосередню участь у бойових діях передбачає імунітет від переслідування за законні воєнні дії. При цьому комбатанти не мають такого імунітету щодо порушень міжнародного гуманітарного права – порушення законів і звичаїв війни, скоєння злочинів щодо захищених осіб.

Список використаних джерел

1. В'ячеслав Хрипун. Воєнні злочини РФ проти України: що не так з усталеною практикою їх кваліфікації. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/254675-voennye-prestupleniya-rf-protiv-ukrainy-cho-ne-tak-s-ustoyavsheysya-praktikoy-ikh-kvalifikatsii-fe5fd2> (дата звернення: 04.02.2024)

2. Олексій Єрмачков. Яка відповідальність чекає на російських загарбників: імунітет комбатанта і хто може ним скористатись. *Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/iaka-vidpovidalnist-chekaie-na-rosiiskykh-zaharbnykiv-imunitet-kombatanta-ta-khto-mozhe-nyum-skorystatysia/> (дата звернення: 04.02.2024)

3. Надія Стефанів. Статус комбатанта та цивільної особи, захищеної нормами міжнародного права. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1389139/> (дата звернення: 04.02.2024)

М. П. Войтюк,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕНОГО В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже як десятиліття триває війна в нашій державі, з них два роки повномасштабно. На сьогодні захист прав дитини є пріоритетним, а тим паче в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану. Захист прав дітей в Україні бере свій початок ще з 2014 року, з того часу держава Україна разом із міжнародною спільнотою намагається допомогти тим дітям, чий права було порушено країною-терористкою.

Прикро констатувати, що з лютого 2022 року тисячі українських дітей стали сиротами через вбивство, незаконне позбавлення волі їх батьків країною-агресором чи депортовані на територію росії. Статистика називає лише приблизну цифру кількості викрадених дітей, оскільки в перші місяці вторгнення та подальшої окупації українських територій підрахунок вести надто складно.

З метою сприяння координації діяльності органів влади різного рівня Кабінетом Міністрів утворено консультативно-дорадчий орган – Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Це дозволить захистити права тих дітей, які вимушено переселилися із тимчасово окупованих територій, з місць де проходять бойові дії, або потребують евакуації з небезпечних територій. Головні завдання Координаційного штабу з питань захисту прав дитини: «Евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або захищені до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів

(далі – діти), з небезпечних територій, створення безпечних умов для їх перебування. Окрім того, задоволення потреб дітей, евакуація та розміщення більш безпечні райони України, або для тимчасового перебування у інші держави; здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій. Координаційний штаб проводить моніторинг випадків прояву насильства щодо дітей з числа внутрішньо переміщених осіб» [1].

Тисячі дітей разом із батьками (деякі втратили батьків) вимушені покинути свої домівки починають «жити з нуля» в більш безпечних регіонах країни, а тому потребують допомоги у отриманні житла, одягу, засобів гігієни, продуктів харчування. Після надання статусу «внутрішньо переміщеної особи» діти отримують право на:

- соціальний захист, відновлення соціальних виплат за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи;
- отримання медичної допомоги;
- забезпечення допоміжними засобами реабілітації;
- одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання;
- продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України;
- безкоштовне харчування під час навчання у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах та ін.

На даний час, допомога дітям реалізується за підтримки органів державної влади, міжнародних інституцій, волонтерських організацій. З вирішення нагальних потреб дитини уповноваженими суб'єктами розробляється постійний механізм підтримки тих дітей, які опинилися в окупації, депортовані, внутрішньо переміщені.

Показовим прикладом захисту прав дитини є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України. Під час виступів у різних організаціях системи ООН український омбудсмен привертає особливу увагу до проблеми викрадення та депортації дітей в умовах збройних конфліктів, та закликає міжнародну спільноту відреагувати та допомогти повернути

українських дітей, примусово вивезених з тимчасово окупованих територій до російської федерації».

В підсумку додаю, впродовж останніх десяти років російська федерація безпрецедентно порушує норми міжнародного права, та посягає на найцінніше – життя та здоров'я українських дітей. А тому, забезпечення та захист прав дитини в умовах воєнного стану є прерогативою не лише Української держави, а й всього цивілізованого світу. В цей надскладний та важливий для нашої країни період кожен небайдужий громадянин України має докласти сил захистити й реалізувати права найбільш незахищеної категорії осіб – дітей.

Список використаних джерел

1. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : Постанова Кабінет Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>.

С. М. Волкова,
фахівець відділення організації
освітньо-наукової підготовки (аспірантура)
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Г. Я. Савчин,
заступник начальника
відділу організації наукової роботи,
кандидат юридичних наук
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Через вторгнення росії на наші території, з'явилась велика кількість потерпілих, жертв та біженців серед нашого населення, які потребують термінової допомоги. Волонтерська діяльність, на даний момент, стала для нас як одним із способів підтримки нашої держави та громадян під час війни. Така допомога є не лише вираженням громадянської позиції, а й засобом відстоювання незалежності України.

У сучасних умовах волонтерство є соціокультурним феноменом України, її цивілізаційним брендом, одним з елементів національної самоідентифікації української нації, визначальною засадою зовнішньої та внутрішньої політики держави на національному та міжнародному рівнях. Волонтерство за своєю структурою є унікальним явищем, що не знає кордонів і не залежить при цьому від рівня матеріального достатку його учасників, проте розвиток волонтерської діяльності, як правило, припадає на період загострення кризових ситуацій у суспільстві [1].

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [2].

Станом на середину червня в Україні зареєстровано майже 5 тисяч офіційних волонтерів. Лише за півроку 2023 в Реєстр

волонтерів було додано 2 294 людини – майже стільки, як за весь минулий рік. Проте, реальна кількість людей, які займаються збором коштів та допомогою, не повідомляючи про це державі, значно більша [3].

Якщо аналізувати нормативну основу діяльності волонтерів, то можна виокремити ряд законодавчих актів та нормативних документів, які її регулюють:

- Конституція України; Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996.

- Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (уред. від 16.04.2022р.).

- Закон України «Про волонтерську діяльність».

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності».

Попри таке, досить велике, нормативне закріплення волонтерської діяльності, існують деякі прогалини у правовому регулюванні. Волонтери часто у своїй діяльності хаотичні, як наслідок – це призводить до відсутності комунікації та налагодженої співпраці із іншими волонтерськими організаціями та органами державної влади. Тому, виникає проблеми із налагодженням структурованої роботи, а також підтримки та захисту з боку держави таких осіб.

Волонтерство в Україні, після повномасштабного вторгнення набуло дуже багато різноманітних напрямків таких, як:

- Гуманітарна допомога внутрішньо-переміщеним особам;

- Надання притулку людям, які втратили свої домівки;

- Збір коштів для закупки усього необхідного для наших захисників;

- Психологічна допомога особам, які її потребують;

- виготовлення власноруч засобів, які допомагають нашим бійцям на полі бою;

- Готування їжі потребуючим;

- Наданням медичної допомоги;

- Інформаційна підтримка наших громадян та публікування на інформаційних просторах актуальних новин.

Таких напрямків можна назвати велику кількість, оскільки наші волонтери задіяні у кожній сфері, що дає змогу наблизити чимскоріш нашу державу до перемоги.

Висновки. Наявність волонтерів під час війни відіграє дуже важливу роль щодо підтримки наших військових на фронті та осіб, які були змушені покинути свої домівки через небезпеку. Внаслідок збройної агресії росії на територію України, істотно зросла чисельність волонтерської діяльності у різних її проявах. Істотною причиною збільшення цієї статистики є саме надзвичайно високий рівень патріотизму наших громадян, які бажають допомагати своїй країні та наблизити її до перемоги.

Оскільки волонтери охоплюють різні сфери життя, то відповідно, збільшується взаємодія із правоохоронними органами, органами державної влади. Тому, я вважаю механізм такої співпраці повинен завжди удосконалюватись. Найкращим способом стане постійна комунікація один між одним.

Займатись волонтерською діяльністю може кожний, проте щоб якісно допомагати під час війни дуже важливо знати її основний механізм роботи.

Список використаних джерел

1. Горінов П., Драпушко Р. «Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження»: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
2. Про волонтерську діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
3. Скільки людей насправді допомагають країні у війну та як їх систематизувати. URL: https://galinfo.com.ua/articles/lyshe_5_tysyach_ukraintsiv_zareiestruvalysya_u_reiestri_volonteriv_401491.html
4. Конституція України; Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp:max50:nav7:font2/>

В. В. Ворожбіт-Горбатюк,
головний науковий співробітник
відділу дослідження проблем
кримінально-виконавчого права,
доктор педагогічних наук, професор
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСІБ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Активна фаза збройної агресії проти України актуалізує потребу системної роботи з формування національної і громадянської ідентичності. На превеликий жаль такої системної роботи з різними віковими категоріями громадян України, у різних соціальних інститутах системно не велось. Зазвичай, це було лише елементом морального виховання в закладах освіти. У 2022 році було прийнято відповідний Закон України, згідно з яким визначено «мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України» [4].

У цій публікації актуалізуємо потребу розроблення і науково-методологічного обґрунтування сучасних підходів до формування національної і громадянської ідентичності осіб у місцях несвободи. Проблема, заявлена у назві, ускладнюється тим, що в місцях несвободи видозмінюються, а інколи – обмежуються, різновиди соціальних практик. Як відомо, місця несвободи знаходяться під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядження державного органу чи за його вказівкою, з його відома чи мовчазної згоди [2].

Соціальну практику ми розглядаємо у традиційному розумінні: «свідома й доцільна діяльність людей, спрямована на задоволення їхніх потреб, економічних і соціальних інтересів, що веде до зміни соціально-економічних умов життя» [6]. Дослідження, присвячене заявленій у назві проблемі,

здійснюється у межах розроблення фундаментальної теми дослідження «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні» РК УкрІНТЕІ № 0121U114397, номер бюджетної програми: 6581040, відділом дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Ключові аспекти зазначеної проблеми в означеному напрямку презентовано у виданнях науковців цього відділу [3; 5]. У цих наукових виданнях систематизовано стан, виклики і перспективи в реалізації права засуджених на освіту у контексті трансформацій національної освітньої системи у зв'язку із провадженням воєнними станом, поширенням навчання онлайн, інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій як засобів навчання [3]. Багато уваги приділено проблемам розширення переліку напрямів роботи із засудженими особами, взятими під варту, на різних етапах реалізації пробаційних і програм соціально-виховної роботи з опорою на компетентнісний підхід; урахування у тематиці і змісті реабілітаційних заходів особливостей уже сформованих психотипів мислення і свідомості, поведінкових стереотипів у дайджесті стендових доповідей [5].

Разом з тим, потребує окремого ретельного наукового і прикладного розроблення сучасних підходів до формування національної і громадянської ідентичності осіб у місцях несвободи. Зокрема, у межах розроблення фундаментальної теми актуалізовано правоосвіти як основи цільових і змістових аспектів громадянської освіти – складника соціально-виховної роботи, який має стати обов'язковим у місцях несвободи [1]. Також вважаємо доцільним звернення до філософсько-педагогічного спадку українських учених, просвітників, зокрема ортобіотичного підходу, розробленого І. Мечниковим, теорією спорідненої праці Г. Сковороди, виховання відчуття захищеності особистості в колективі А. Макаренка. Маючи солідний гуманістичний потенціал, ці методологічні підходи і теорії дають актуальний в умовах сьогодення місць несвободи арсенал методичних засобів, методів та методичних інструментів для формування громадянської компетентності, громадянської стійкості, реалізації духовно-морального виховання, формування свідомого діяльного патріотизму осіб у місцях несвободи.

Наприклад, актуальним в наш час є система близької, середньої і далекої перспектив за А. Макаренком як інструмент формування доцільних програмі формування національної і громадянської ідентичності. Для формування громадянської стійкості і громадянської ідентичності вартісним є так званий організаційний регламент ортобіотичного життя І. Мечникова. Осмисленню цінностей духовно-морального виховання, апріорних концептів громадянської і національної свідомості доцільно формувати з опорою на людиноцентричність пропозицій і міркувань Г. Сковороди. Ідея просвітителя щодо виховного впливу засобом листування в наш час актуалізована можливостями цифрових застосунків і спілкування, опосередкованого мережевими ресурсами. Переконані, що глибоке ретельне вивчення творчого доробку саме українських просвітників дасть змогу не лише творчо ретроспектувати позитивні надбання, але й створити нові напрями імплементації світових стандартів комунікації і соціально-виховної роботи у місцях несвободи, утвердити істинні ціннісні категорії і гуманізувати соціальні практики у місцях несвободи.

Список використаних джерел

1. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Правоосвіта і соціально-виховна робота в установах виконання покарань у контексті реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2023. С. 437–440. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/102>
2. Місця несвободи в Україні / кол. авт. Харків : «ХІСД», 2013. 224 с.
3. Право засуджених на освіту в установах виконання покарань: виклики, рішення, перспективи : монографія : електрон. наук. вид. / І. Яковець, В. Пивоваров, В. Ворожбіт-Горбатюк; наук. ред. В. В. Пивоваров ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2023. 110 с.
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України. Документ 2834-IX, чинний, прийняття від 13.12.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

5. Реалізація прав засуджених в суспільстві змін: науковий і прикладний дискурс : дайджест стенд. доп. наук.-метод. семінару у формі круглого столу онлайн (м. Харків, 04 квітня 2023 р.), електрон. наук. вид. / уклад.: В. Пивоваров, В. Ворожбіт-Горбатюк ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2023. 48 с. URL : <http://surl.li/qoago>

6. Соціальна практика. Велика українська енциклопедія. Електронна версія. Інститут програмних систем НАН України, 2015–2024. URL : <https://vue.gov.ua/>

Н. В. Галайко,
викладач кафедри інформаційного та аналітичного
забезпечення діяльності правоохоронних органів
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. І. Огірко,
доцент кафедри інформаційного
та аналітичного забезпечення
діяльності правоохоронних органів,
кандидат технічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна в Україні, зокрема події, пов'язані зі збройним конфліктом на сході країни, має значний вплив на соціальний та економічний розвиток країни. Серед економічних наслідків війни в Україні слід виокремити: втрати виробництва та інфраструктури, зменшення ВВП, зростання рівня інфляції, втрати на ринках експорту та імпорту через зруйнування та порушення торгових шляхів, погіршення фінансової стабільності країни, зниження інвестицій тощо. Важливо враховувати, що економічні наслідки війни можуть бути довготривалими, і їх подолання вимагатиме ретельного планування, реконструкції та реформ для відновлення стабільності та економічного зростання.

Війна в Україні має величезну ціну у вигляді людських страждань. Люди, які проживають в зонах бойових дій, часто зазнають загрози для своєї особистої безпеки, відчувають психологічний тиск та стрес. Невизначеність та страх за власну та родинну безпеку можуть спонукати до рішення про міграцію в пошуках стабільності. Велика кількість людей, які виїжджають з районів конфлікту, стають біженцями та шукають притулок в інших регіонах або країнах. Це може впливати на демографічні, економічні та соціальні аспекти як у конфліктній зоні, так і в місцях, куди прибувають мігранти.

За дослідженнями Київської школи економіки з початком повномасштабної війни, у 2022 році близько 5,8 млн. українців стали біженцями, що значно зменшило чисельність населення, близько половини біженців – діти, а менш як 2% –

пенсіонери. МЗС повідомило, що станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебували 8 млн. 177 тис. українців. Порівняно з даними на 1 лютого 2023 року, тобто за неповні 5 місяців, ця кількість зростає на майже 188 тис. осіб. – Понад половину українців перебуває лише в трьох країнах: Польщі – 22%, Німеччині – 14,6% та США – 11%. Також багато громадян України знайшли прихисток у Чехії – 7,9%, Італії – 5%, Канаді – 4,9%, Іспанії – 3,4% та Ізраїлі – 2,75%. Майже 63% українців, які перебувають за кордоном, повнолітні, 22% – діти до 18 років. Ця інформація свідчить, що нині за кордоном через війну перебуває близько 20% наявного населення України до 24 лютого 2022 року. Вимушена еміграція українців за кордон через війну, яку розв'язала Росія, призведе до скорочення населення України з 37 млн. до 32 млн. у 2030 році, а робочої сили – з 17,4 до 11,7 млн [1].

Ще одним соціальним наслідком спричиненим війною в Україні є зростання бідності. Відповідно до розрахунків Світового банку, бідністю вважають ситуацію, за якої населення проживає менш ніж на 5,5 доларів на день. У 2017 році 10,8% населення України проживало за межею бідності, у 2018 році – 9,4%, у 2019-2020 роках – 7,1%. У 2021 році, до початку повномасштабної війни, в Україні був найкращий показник за рівнем бідності – лише 5,5%. За оцінкою Світового банку, у 2022 році рівень бідності зріс до 24,1%, тобто кожен четвертий українець є бідним. У Світовому банку заявили, що Україну через повномасштабне вторгнення було відкинуто на 15 років назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності [2]. Серед причин зростання рівня бідності слід відзначити: зменшення економічної активності, втрата житла та майна, зниження інвестицій, збільшення витрат на соціальні послуги.

Серйозною соціальною проблемою, яка виникла в умовах війни, є продовольча криза. Процеси війни негативно впливають на всі етапи продовольчого ланцюжка. Бойові дії призвели до руйнування сільськогосподарських угідь, ферм, об'єктів зберігання продукції та іншої інфраструктури. Це суттєво обмежило можливість вирощування та доступу до продуктів харчування. А зменшення пропозиції сільськогосподарської продукції та збільшення попиту через втрату доступу до продуктів

супроводжується різким зростанням цін на харчові товари. Так у березні 2022 року індекс цін на продукти харчування досяг нового максимального історичного рівня, перевищивши свій лютневий рівень на 12,6 % і 33,6 % від значення, зафіксованого роком раніше, і 15,8 % від піку лютого 2011 року. Ситуація зараз дещо стабілізувалася, індекс споживчих цін на продукти харчування у цілому у лютому 2024 склав 100,61%. Порівняно з попереднім місяцем ціни в середньому зросли на 0,61%. В січні 2024 індекс цін на продукти харчування відносно попереднього місяця склав 102,84% [3].

Оскільки Україна є одним з основних суб'єктів у світовій торгівлі продовольчих та сільськогосподарських товарів, то нинішня війна має численні наслідки і на світових ринках. У цьому контексті відбувається значний вплив на постачання продовольства, що створює напруження у багатьох країнах, особливо в країнах із низьким рівнем доходу, які залежать від імпорту продовольства, а також у вразливих групах населення [4]. 25 африканських країн імпортують більше 1/3 своєї пшениці з двох країн, що перебувають у стані війни. Для 15 з них ця частка перевищує половину. Зростання цін на продукти харчування вплине на найуразливіші верстви населення, змусить їх витратити найбільшу частку свого доходу на їжу, що може призвести до голоду.

Підводячи підсумки слід зазначити, що війна на території України суттєво вплинула як на економіку країни, так і на соціальну сферу. Наша країна стикнулася зі значними руйнуваннями об'єктів інфраструктури та житла, втратами підприємств, зменшенням інвестицій. Однак головним наслідком війни в Україні є людські втрати та гуманітарна криза. Понад 8 млн. людей в пошуках безпеки не мали іншого вибору, окрім як покинути свої домівки та виїхати з країни. Мільйони інших стали внутрішньо переміщеними особами на території України. Більше 24% українців опинилися за межею бідності через повномасштабне вторгнення Росії. Очевидно, що війна призвела до погіршення продовольчої безпеки не тільки в середині країни, а також вплинула на глобальну продовольчу безпеку. А подолання наслідків війни буде складним та довготривалим процесом, який вимагатиме спільних зусиль уряду, громадського суспільства та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 12.02.2024)
2. Як змінювався рівень бідності в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua> (дата звернення: 12.02.2024)
3. Індекс цін на продукти. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 12.02.2024)
4. Жила Г. (2023). Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. Економіка та суспільство, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>.

О. М. Галкіна,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем наукового забезпечення правоохоронної
діяльності та якості підготовки кадрів,
кандидат юридичних наук
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АМНІСТІЇ У 2024 РОЦІ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ДЛЯ УЧАСТІ У ЗАХИСТІ СУВЕРЕНІТЕТУ І ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації на сьогоднішній день перед українським суспільством гостро постала необхідність оперативного доукомплектування української армії та інших військових формувань, а також надання можливості громадянам України, придатним до військової служби за станом і віком, реалізувати конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни в умовах воєнного стану.

З цією метою було розроблено проєкт Закону про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України (реєстр. № 10419 від 19.01.2024). Даним законопроектом передбачається оголосити амністію і поширити її дію на категорії засуджених, які виявили бажання проходити військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період. Завданням проєкту є закладення обґрунтованої системи критеріїв визначення кола осіб, до яких амністія застосовується, та обмежень щодо її застосування [1].

Загалом підтримуючи ініціативу авторів законопроекту, зазначимо, що деякі його положення потребують уточнення та доповнення.

Так, статтю 1 законопроекту передбачається звільнити від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та від інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, осіб, визнаних винними у вчиненні необережного або умисного злочину, які не є особливо тяжкими відповідно до статті 12 Кримінального кодексу України, а також осіб,

кримінальні справи стосовно яких за зазначеними злочинами розглянуті судами, але вироки стосовно них не набрали законної сили крім тих, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335-337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 Кримінального кодексу України, за умови, що особа підпадає під проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, відповідно до висновку про придатність особи до несення військової служби в умовах воєнного стану, за умови що вона придатна до військової служби за станом здоров'я і віком та надає особисте зобов'язання невідкладно, але не пізніше протягом 24-х годин з'явитись для призову на військову службу під час мобілізації.

Отже, законодавець визначає дві умови для амністії засуджених, а саме: добровільне рішення проходити військову службу та придатність до несення військової служби.

Придатність до несення військової служби є, на нашу думку, основним критерієм проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Відповідно до Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» від 14.08.2008 року № 402, військово-лікарська експертиза визначає придатність за станом здоров'я до військової служби призовників, військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, установлює причинний зв'язок захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям.

Військово-лікарська експертиза – це:

– медичний огляд призовників; військовослужбовців та членів їхніх сімей (крім членів сімей військовослужбовців строкової військової служби); військовозобов'язаних, офіцерів запасу, які призиваються на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, резервістів (кандидатів у резервісти); громадян, які приймаються на військову службу за контрактом...;

– визначення ступеня придатності до військової служби, навчання у ВВНЗ, роботи за фахом;

– установалення причинного зв'язку захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів.

Медичний огляд включає в себе вивчення та оцінку стану здоров'я і фізичного розвитку громадян на момент огляду в цілях визначення ступеня придатності до військової служби, навчання за військово-обліковими спеціальностями, вирішення інших питань, передбачених цим Положенням, з винесенням письмового висновку (постанови). Під придатністю до військової служби у цьому Положенні розуміється такий стан здоров'я і фізичного розвитку громадян, який дозволяє їм виконувати передбачені статутами, інструкціями службові обов'язки з конкретної військової спеціальності у виді Збройних Сил України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону (далі - інші військові формування), у мирний та воєнний час.

Медичний огляд громадян під час мобілізації, на особливий період проводиться військово-лікарськими комісіями Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки ВЛК ТЦК та СП або гарнізонними (госпітальними) військово-лікарськими комісіями.

Відповідно до розділу 3 «Медичний огляд військовозобов'язаних у мирний час та під час мобілізації, на особливий період» медичний огляд військовозобов'язаних проводиться за рішенням керівників ТЦК та СП ВЛК ТЦК та СП на збірних пунктах районних (міських) ТЦК та СП або за місцем провадження медичної практики у закладах охорони здоров'я комунальної або державної форми власності лікарями, які включаються до складу ВЛК ТЦК та СП. Після закінчення медичного обстеження під час мобілізації ВЛК вносить щодо військовозобов'язаного одну із таких постанов:

«Придатний до військової служби»;

«Тимчасово непридатний до військової служби (вказати дату повторного огляду)»;

«Непридатний до військової служби з виключенням з військового обліку»;

«Обмежено придатний до військової служби» [2].

Отже, виникає питання щодо можливості організації повного та кваліфікованого медичного огляду осіб, які зазначені у тексті законопроекту та підлягають амністії.

На нашу думку, в такому випадку необхідно внести зміни до Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» від 14.08.2008 р. № 402 з метою організації проведення медичного огляду у місцях позбавлення волі із залученням відповідних медичних фахівців, оскільки на сьогодні така можливість діючим законодавством не передбачена.

Наступне питання стосується розширення переліку статей, за якими амністія не може бути застосована.

Стаття 9 законопроекту визначає, що «амністія не застосовується до осіб, зазначених у статті 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», а також до осіб: ... е) які вчинили або яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335–337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 Кримінального кодексу України.

На нашу думку, перелік статей Кримінального кодексу України, за якими до осіб, що вчинили зазначені злочини з цього переліку і не підлягають амністуванню, потребує розширення.

Такими статтями Кримінального Кодексу України також мають бути:

- Стаття 391. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань;
- Стаття 392. Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань;
- Стаття 393. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, тобто самовільне залишення місця позбавлення волі або місця перебування під вартою особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні;
- Стаття 436-2. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників [3].

Вважаємо, що наявність серед військовослужбовців осіб, які вчинили злочини, передбачені, окрім перелічених авторами законопроекту, також і статтями 391–393 та 436-2 КК України, може призвести до дезорганізації діяльності військових підрозділів, неможливості керованості ними та неефективного виконання запланованих завдань особовим складом підрозділу. До того ж є велика гіпотетична можливість співпраці вказаних осіб з країною-агресором або, навіть, перехід на сторону ворога.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо доповнити статтю 1 законопроекту вказаними статтями, а також пункт е статті 9 викласти в наступній редакції:

«е) які вчинили або яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335–337, 391–393, 401-414, 426- 433, 436, 436-2, 437–442 Кримінального кодексу України».

Список використаних джерел

1. Проект Закону про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України від 19.01.2024 р. № 10419. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43557> (дата звернення: 11.02.2024)

2. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 р. № 402. *Офіційний вісник України*. 2008. № 89. С. 76. Ст. 2996.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 0.04.2001 р. № 2341-III; із останніми змінами, внесеними згідно із Законом № 3233-IX від 11.08.2023 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

С. О. Ганаба,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософських наук, професор
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ВНУТРІШНІ РЕСУРСИ

Наприкінці ХХ століття науковці дедалі частіше звертають увагу на позитивні та адаптивні зміни особистості у результаті переживання психо травматичної події. Очевидно, розуміння того, що страждання можуть мати для людини позитивні наслідки не є новаторським. Ідеї про те, що страждання роблять людину духовно сильнішою й здатні наповнити її життя новими сенсами присутні у низці релігійних вчень, як-то: індуїзм, іслам, буддизм, християнство тощо. Ілюстрацією є міркування психіатра В. Франкла. У своїй праці «Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі» дослідник стверджував, що життя людини ніколи не може бути безглуздом. Воно завжди має сенс, котрий тримає людину у бутті. Навіть у найтрагічніших моментах свого життя людина здатна відшукати сенс, те заради чого їй необхідно жити. Не завжди свобода від страждань, переконує науковець, приносить радість людині. Натомість зумовлені психологічною травмою страждання надають змогу людині проявити внутрішню свободу волі, сформувані власні неповторні сенси свого буття відповідно до своїх цінностей та переконань [5, с. 37, 38]. Прагнення й пошук сенсу є рушійною силою розвитку людини, яка визначає її поведінку та неповторність внутрішнього світу. Зауважимо, що у критичній екзистенціальній ситуації людина найчастіше знаходить опертя у джерелах особистісних сенсів, як-то любов та турбота про інших, служіння суспільству, створення родини й народження дітей; прагнення зробити світ кращим, відданість справі й відповідальність за неї; творчість створення чогось нового; повнокровне проживання життя; передача свого досвіду іншим людям; різноманітна соціальна активність;

самоактуалізація – реалізація людиною своїх здібностей й свого потенціалу тощо [1, с. 7].

Релевантним визнається розвиток індивідуальних якостей на основі отриманого травматичного досвіду. Мова йде радше не просто про виживання, а про самозміну людини (через розкриття внутрішнього потенціалу, розвитку духовної сфери, набуття життєвого досвіду), про позитивне зростання у сенсі фокусування на сильних сторонах, на ресурсах, на здатності психіки адаптуватися, справлятися з негараздами та перетворювати їх на потенціал до змін [9, с. 3, 4].

Людина, яка творить своє життя, приймає для себе важливі рішення й окреслює свою унікальну траєкторію життя. Результати її власних рішень розвивають у неї переконання й смисл того, що вона робить, як робить й для чого робить. Ресурси людина може віднайти не стільки зосереджуючись на причинах й факторах протікання захворювання, а й на внутрішньому потенціалі й готовності активно діяти з метою повернення до стану гомеостазу (рівноваги). Якщо людина може щось робити, то вона мусить це робити. У широкому сенсі цей підхід розглядає психологічну реабілітацію як створення умов у суспільстві для відновлення й розвитку здібностей та навичок людей у ліквідації наслідків психотравми й розумінні того, що відбувається «тут і зараз», а не лише того, що було у минулому чи станеться у майбутньому. Людина не є безпорадною. Зауважимо, що заохочення травмованих людей покладатися, насамперед, на себе та свої внутрішні сили, може зменшити необхідність використання заходів зовнішнього психо реабілітаційного впливу. Посттравматичне зцілення та зростання пов'язане із відкритістю людини до нового досвіду, оптимізмом та вірою. Як приклад, дослідники продемонстрували взаємозв'язок між посттравматичним зростанням та силою духу, хоробрістю людини [8, с. 215].

Отож, травматичні події презентують людині абсолютно новий досвід, який зрозуміти, осмислити чи до якого підготуватися вона не мала часу й можливостей. Цей досвід опрацьовується людиною після самої травми. Окреслення шляхів поєднання нового досвіду з отриманим й осмисленим раніше передбачає початок одужання. Відновлення, попри травми та потрясіння, узвичаєних координат свого життя, «передбачає

побудову нової моделі життя, яка включатиме досвід травми та дозволить керувати своїм життям» [2, с. 20].

Відновлення діяльності дає людині відчуття опори, усвідомлення, що життя триває. Ідея безперервності є базовою у моделі «BASIC Ph». Недарма автор моделі, ізраїльський психолог Мулі Лаад, назвав її «міст, що з'єднує». Модель «BASIC Ph» – це уявний «міст над прірвою», що допомагає людині «вирости» з кризової ситуації, «з'єднати» її внутрішнє «Я» та зовнішній «Світ» [4]. Духовний світ людини (віра, світоглядні орієнтири, морально-етичні цінності тощо) є релевантним у подоланні наслідків психотравми й визначення можливостей психотравматичного зростання. Крізь ціннісно-смыслову призму за критеріями: осмисленість минулого, оцінка теперішнього, бачення майбутнього, науковець визначив пріоритетні ландшафти особистісних трансформацій отриманих респондентами внаслідок травматичного досвіду.

Наступна складова моделі «BASIC Ph» виражена у модальності – емоції. До емоційних ресурсів належать активності, які дають змогу людині бути у контакті з її почуттями: малювати, танцювати, насолоджуватися живописом чи фотографією, співати чи слухати музику, піклуватися про тварин тощо. Чинником, який дозволяє людині розуміти, усвідомлювати, інтерпретувати й управляти емоціями є емоційний інтелект. Це поняття було введено до наукового обігу у 90-х роках ХХ століття як «здатності мотивувати себе і, незважаючи на труднощі, наполегливо йти до мети, вміння стримувати імпульсивні дії та відкладати задоволення, контролювати свій настрій і не дозволяти стражданням блокувати раціональне мислення, співпереживати й сподіватися [3, с. 77]. Потужним джерелом натхнення й відновлення є уява. До ресурсів уяви дослідники відносять медитацію, насолода тишею, захоплення символами, які надихають й творчість. Науковці та психологи-практики використовують різні методи арт-терапії у роботі з психічною травмою. Ці методи, на думку Шона Мак-Ніффа, варто розглядати як цілювальні можливості мистецтва у реалізації творчого потенціалу людини. Саме творчість, на думку дослідника, сприяє відновленню ресурсів, розвитку упевненості, уяви, налагодженню контактів з іншими людьми, зцілення від психотравм [6, с. 30]. Знання й мислення

є також ресурсом моделі «BASIC Ph». Вміння ретельно аналізувати ситуацію, виокремлювати основне й визначати пріоритети є важливим для самоорганізації та самоконтролю тощо. Йдеться про пізнавальну діяльність як складову у структурі психологічного благополуччя, здатність людини розуміти та осмислювати життєву ситуацію й цілісно сприймати картину світу та себе у ній. Дослідники звертають увагу на взаємозалежність рівня інтенсивності та вираженості в особі посттравматичних стресових розладів та рівня інтелекту [6]. Вони стверджують, що низький показник IQ притаманний особам з високим рівнем нейротизму. Відповідно, якщо людина має невисокий рівень нейротизму, вона є емоційно стійкішою до впливу різних стресогенних факторів, зокрема у бойовій обстановці [6].

Важливими ресурсами у подоланні психотравми та відновленні психічного здоров'я є фізичні (тілесні) ресурси. Рух дає людині відчуття життя на рівні тіла. Біг, плавання, велопогулянки, фітнес, йога тощо, а ще улюблені смаки та аромати, ванна, сауна, гарячий чи прохолодний душ поповнюють життєві й енергетичні ресурси людини. Релевантними також є відчуття пов'язані із отриманням задоволення й розслаблення. Важливими, на його думку, є ледь вловимі зміни у тілі людини (ритм дихання, відчуття у животі, ледь помітні жести й зміни у рухах тощо). Фізичне самоусвідомлення – це перший крок до визволення від «гніту минулого».

Отже, душа як тіло, уміє гоїти рани та відновлювати ресурси. Психіка людини є системою, що самоорганізацією, знаходиться в постійному розвитку. Завданням терапії є трансформації травми, що вимагає мобілізації особистісних якостей та ресурсів та здатність керувати ними.

Список використаних джерел

1. Ганаба С. О. Сенс життя як екзистенційна цінність у поглядах Віктора Франкла. *Актуальні проблеми філософії та соціологія*. 2022. №35. С. 3–8.
2. Герберт К. Розуміти травматичний досвід. Путівник для безпосередніх учасників та їхніх родин. Львів : Вид-во «Скриня», 2015. 68 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект; пер з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.

4. Микитенко Р. В., Грищенкова О. С., Золотарьов П. В. Застосування моделі BASIC Ph в програмі психоневрологічної реабілітації учасників бойових дій на сході України. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С.44–48.
5. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу: Психологія у концтаборі. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 286 с.
6. Mc Nally, R. J. (2006). Cognitive abnormalities in post-traumatic stress disorder. *Trends in Cognitive Sciences*. Vol. 10. № 6. 271–277.
7. Mc Carl, L. I. (2013). «To have no yesterday»: The rise of suicide rates in the military and among veterans. *Creighton Law Review*. Vol. 46(3). 393–432.
8. Pfefferbaum, B., & North, C. S. (2020) Mental health and the Covid-19 pandemic. *N. Engl., J. Med.*, doi.org/10.1056/NEJMp2008017.
9. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. № 1. Vol. 15. 1–18.

В. О. Гапчич,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ
ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ МАТЕРІАЛІВ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
ДОРОЖНЬОГО РУХУ ПІД ЧАС ОГОЛОШЕННЯ СИГНАЛУ
«ПОВІТРЯНА ТРИВОГА»**

У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ (зі змінами, внесеними Указом від 6 листопада 2023 року № 734/2023, затвердженим Законом України від 8 листопада 2023 року № 3429-ІХ), продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 14 лютого 2024 року строком на 90 діб.

В складних умовах загрози життю та здоров'ю громадян під час масованих ракетних атак зі сторони ворога та у зв'язку з цим оголошення сигналу «Повітряна тривога», профільними центральними органами виконавчої влади, а також місцевими органами самоврядування, були розроблені алгоритми дій у разі оголошення такого сигналу як для певних груп населення так і в цілому для всіх громадян. В залежності від сфери життєдіяльності, та з врахуванням специфіки функціонування різних галузей, розроблені Алгоритми дій під час оголошення сигналу «Повітряна тривога» для освіти, медицини, державного сектору, тощо, в яких, окрім загальної послідовності дій для населення, в окремих випадках визначені й повноваження керівників підприємств, установ та організацій.

Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру стали без заперечення не просто алгоритмом уникнення небезпеки, а своєрідною інструкцією збереження життя та здоров'я.

Національною поліцією України як центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1], розроблялися та впроваджувалися через інформаційний простір окремі, специфічні Алгоритми дій, зокрема у разі виявлення підозрілого предмета, схожого на вибухонебезпечний [2].

Однак, в на сьогоднішній день попри формування уніфікованого для громадян інформаційного контенту щодо дій в умовах оголошення небезпеки, відсутній нормативно визначений алгоритм дій посадовими особами, зокрема Національної поліції, під час забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення в частині оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Безпека дорожнього руху – невід’ємний та комплексний сектор загальнодержавного безпекового простору зі складною структурою взаємодії його різнорівневих елементів та суб’єктів.

Розділом IV Кодексу про адміністративні правопорушення України (КУпАП) [3] визначено основні засади Провадження в справах про адміністративні правопорушення. З точки зору забезпечення процесу якісного провадження справ про адміністративні правопорушення, як комплексу процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, повне і об’єктивне з’ясування обставин кожної справи, є безумовне дотримання усіх стадій провадження. Складання процесуальних документів, як процесуальний момент порушення справи, необхідна умова первинної стадії провадження.

Аналіз діючих норм КУпАП, а також Інструкцій з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення [4, 5], якими останні керуються у своїй діяльності в частині провадження справ про адміністративні правопорушення, не регламентовано поняття перенесення або відкладання строків складання процесуальних документів, у зв’язку із обставинами, які зумовлюють небезпеку для життя та здоров’я як осіб, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення так і безпосередньо суб’єктів, уповноважених розгляд справ про адміністративні

правопорушення, зокрема працівників органів Національної поліції (ст. 222 КУпАП).

Судова практика з початку збройної агресії, в контексті проблематики питання, свідчить про однозначність правової позиції з приводу обставин, пов'язаних з оголошенням сигналу «Повітряна тривога!» під час провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини [6] і основоположних свобод, яка відповідно до статті 9 Конституції України [7] є частиною національного законодавства України, передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку належним і безстороннім судом, встановленим законом.

Так «при розв'язанні питання про наявність підстав для відкладення розгляду справи, у якій на початок судового засідання оголошено сигнал «повітряна тривога», суд має керуватися пріоритетом збереження життя і здоров'я людини, а обов'язком суду є сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними процесуальних прав, зокрема на участь у судовому розгляді, та виходити з того, що відсутній учасник справи не з'явився в судові засідання з об'єктивних і поважних причин, за відсутності клопотання про розгляд справи за його відсутності. При цьому обставини оголошення сигналу «повітряна тривога» у певному регіоні слід вважати загальновідомими, тобто такими що не потребують доказування, а неявка у судові засідання учасників справи може бути спричинена такою надзвичайною ситуацією, яка об'єктивно унеможливує завчасне подання клопотання про відкладення розгляду справи з цих причин.

Такі висновки суду викладені в постанові Верховного Суду від 22.12.2022 у справі № 910/2116/21 (910/12050/21) [8].

Однак, у відповідності до ст. 218–244-24КУпАП перелік суб'єктів розгляду справ про адміністративні правопорушення значно ширший і не обмежується виключно судовими органами.

Отже, збереження життя і здоров'я учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення має бути пріоритетом при розгляді поліцейськими справ про

адміністративні правопорушення на будь-якій стадії адміністративного провадження.

Висновок

Проблемним питанням з огляду на умови запровадженого правового режиму воєнного стану залишається необхідність уточнення та унормування підстав для призупинення або відкладання на момент оголошення сигналу «Повітряна тривога» процесу складання процесуальних документів під час виявлення адміністративних правопорушень та подальшого забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, при цьому з однієї сторони не порушувати фундаментальні принципи адміністративного законодавства: верховенство права, законності, доцільності, обґрунтованості, своєчасності, справедливості, невідворотності та індивідуалізації покарання, а з іншої забезпечити дотримання та керування пріоритетом збереження життя і здоров'я людини.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40–41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;
2. Національна поліція України. Алгоритм дій у разі виявлення підозрілого предмета, схожого на вибухонебезпечний. URL: <https://patrolpolice.gov.ua/2023/09/26/alorytm-dij-u-razi-vyuvlennya-pidozrilogo-predmeta-shozhogo-na-vyuhonebezpechnyj/>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)* 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
4. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі : Наказ МВС України від 07.11.2015 р. № 1395.
5. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : Наказ МВС України від 06.11.2015 р. № 1376.
6. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Постанова Верховного Суду від 22.12.2022 у справі № 910/2116/21 (910/12050/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108360142>

О. І. Гарасимів,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. В. Ряшко,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

РАШИЗМ ЯК СЕРЦЕВИНА КОНЦЕПЦІЇ «РУССКОГО МІРА»

Повномасштабне вторгнення росії в Україну показало, що реальні погляди господаря кремля, які він прищепив і мільйонам росіян, значно жорстокіші й небезпечніші, ніж політична ностальгія за СРСР під православними іконами. Фашизм був переможений лише на полі битви Другої світової. Тепер він повернувся. Цього разу фашистську війну на знищення веде росія. Таврувати інших словом «фашист» і до того ж самому бути фашистом – головний метод путінізму. Одні називають його підривною пропагандою, інші – шизофашизмом.

Як написав американський історик Тімоті Снайдер: «Найкрасивіше формулювання дали українці: це рашизм» «Рашизм» – це дивна постмодерністська суміш, куди увійшли шовіністський «великоросійський» світогляд давно померлої російської імперії, ностальгія за Радянським Союзом, реваншистські настрої пострадянських силовиків, псевдоісторичні екскурси путіна, а також православ'я з одночасним вшануванням Миколи II і Сталіна, і на додачу – цитати з фільму «Брат-2», нанесені на шеврони російських військових.

Це саме та ідеологія, що уможливила мобілізацію сотень тисяч російських громадян на війну з Україною та заклики «вдарити ядерною зброєю», які можна зустріти в російських соцмережах. А завдяки публікаціям Тімоті Снайдера й десятків інших публіцистів «рашизм» вже фактично стає терміном на позначення ідеології путінського режиму [1, с. 4].

Термін, яким багато українців неформально називали російську владу, і якому намагались дати визначення західні науковці, відтепер є частиною українського законодавства. Верховна Рада ухвалила постанову «Про використання політичним режимом Російської Федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких». Депутати зібрали в офіційному документі визначення та характеристики нинішньої російської влади, які озвучували як в Україні, так і намагались науково пояснити такі західні історики, публіцисти та культурологи як Тімоті Снайдер, Енн Еплбаум чи Марк Липовецький. Навіщо цей термін привнесли із преси, соцмереж і наукових праць у законодавство?

Депутати пояснюють, що це дозволить сформувати єдиний підхід міжнародних інституцій до російської політики, яка стала підґрунтям невиправданої збройної агресії проти України. У майбутньому це має допомогти притягнути до реальної відповідальності керівництво Росії. Але, звісно, зараз на реальні політичні рішення у світі ухвала парламенту навряд чи матиме. Документ Верховна Рада розробляла майже пів року. Його планували ухвалити ще у березні, проте через низку технічних обставин голосування перенесли аж на травень.

«Жорстока, неспровокована війна Росії проти України відкрила всьому світові реальну сутність політичного режиму В. Путіна, як неоімперської, тоталітарної диктатури, яка наслідує найгірші практики минулого та втілює ідеї фашизму та націонал-соціалізму в сучасній версії російського фашизму (рашизму)», – дається коротке визначення у поясненні до постанови. Ознаками ідеології «рашизму» там радять вважати масове та систематичне порушення прав людини як всередині Російської Федерації, так і на окупованих територіях України. А також переслідування громадян за найменші прояви інакшумства, які в сучасній Російській Федерації трактуються виключно як зрада «національних інтересів». Другою базовою ознакою режиму Путіна є, за твердженнями депутатів, покладання ідей «руського націоналізму» в основу державної ідеології. Це призводить до самозвеличування Росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення, заперечення права на самовизначення, або взагалі – права на існування інших народів. Це, мовляв, стало зараз головною світоглядною концепцією

в Російській Федерації. І головне, йдеться у поясненні до постанови, що ці ідеї зараз агресивно насаджуються на окупованих територіях України та супроводжуються заборонаю всього українського. Основою «рашизму» і її витоком депутати вважають державну ідеологію російського націоналізму, яка більше відома як концепція «русского мира» [2].

П'ять ознак, які свідчать про те, що Росія – фашистська держава.

1. Сьогоднішня Росія відповідає більшості критеріїв, на які зазвичай спираються вчені. У Росії є культ одного лідера – Путіна. Є культ мертвих, збудований навколо Другої світової. Є міф про золотий вік імперської величі, який треба відродити у війні зцілюючого насильства – злочинної війни з Україною. Україна не вперше стає об'єктом фашистського нападу. У 1941-му Гітлер бачив захоплення цієї країни своєю головною метою. Він уважав Радянський Союз, до складу якого тоді входила Україна, єврейською державою.

Гітлер планував повалити радянську владу та захопити українські родючі землі: у Радянському Союзі розпочнеться голод, а Німеччина стане імперією. Гітлер думав, що легко цього досягне, тому що вважав СРСР штучним утворенням, а українців – колоніальним народом.

Подібність із війною, розв'язаною Путіним, разюча. Кремль бачить Україну штучним утворенням, і доказом цього вважає президента-єврея. На думку Кремля, після ліквідації нечисленної української еліти розрізнені маси з розкритими обіймами приймуть російське панування. Сьогодні саме Росія блокує експорт українського продовольства, загрожуючи голодом півдню планети.

2. Багато хто не наважується назвати нинішню Росію фашистською, тому що сталінський Радянський Союз вважав себе антифашистською державою. Але від цього визначення фашизму не стало точнішим, і сьогодні це не просто плутанина – це набагато гірше. СРСР не завжди протистояв фашизму. До того, як Гітлер прийшов до влади у 1933-му Радянський Союз розглядав фашистів просто як ще один різновид ворогів-капіталістів. А у 1939-му Радянський Союз фактично став союзником нацистської Німеччини, і вони разом вторглися до Польщі. Радянська преса публікувала промови нацистів,

а нацистські офіцери захоплювалися ефективністю масових депортацій у Радянському Союзі.

Росія намагається монополізувати жертовність та перемогу. Про той найважливіший факт, що Сталін вступив у союз із Гітлером і тим сприяв розв'язанню Другої світової, не можна говорити і думати.

3. Гнучка політика Сталіна щодо фашизму – ключ до розуміння сьогоденної Росії. За Сталіна до фашизму спочатку ставилися з байдужістю, потім оголосили злом, потім – добром. А коли Гітлер зрадив Сталіна, і Німеччина вторглася до Радянського Союзу – знову злом. Але ніхто так і не дав визначення фашизму. З нього зробили коробку, у яку можна було покласти все, що завгодно. Радянський антифашизм став політикою поділу на «ми» та «вони». Це не боротьба із фашизмом. Адже, як говорив нацистський ідеолог Карл Шмітт, фашистська політика починається з визначення ворога. Оскільки радянський антифашизм лише визначав, кого вважати ворогами, він відкрив лазівку, за допомогою якої фашизм зміг повернутися до Росії.

4. У Росії XXI століття «антифашизм» просто вилився у право російського лідера призначати ворогів держави. Справжнім російським фашистам на зразок Дугіна та Проханова дали ефірний час. Сам Путін спирався на роботи фашиста Івана Ільїна, опубліковані у міжвоєнний період. Для президента Росії «фашист» чи «нацист» – це просто той, хто виступає проти нього чи його плану знищення України. А українці – «нацисти», бо не вважають себе росіянами і чинять опір.

Якби хтось перемістився в нашу епоху з 1930-х років, він легко розпізнав би режим Путіна як фашистський. Символ Z, мітинги, пропаганда, війна як очисний акт насильства та масові поховання навколо українських міст роблять це цілком очевидним. Війна з Україною – це не лише повернення на традиційне фашистське поле бою: це ще й повернення до традиційної фашистської мови та методів. Інші країни існують для того, щоб перетворитися на колонії. Минуле Росію знімає з неї провину. Існування України – це міжнародна змова. Війна – це відповідь.

Оскільки Путін каже, що фашисти – вороги, можливо важко усвідомити, що він сам фашист. Але у війні Росії проти

України «фашист» означає просто «ворога-недолюдину» – того, кого росіянам дозволено вбивати. Мова ненависті щодо українців полегшує їхнє вбивство. Ми бачимо це у Бучі, Маріуполі та у всіх інших окупованих частинах України. Масові поховання – це не випадковість, а очікуваний наслідок фашистської війни знищення.

5. Фашисти, які називають «фашистами» інших, – це фашизм, доведений до алогічності, культ абсурду. Це кінцева точка, в якій мова ненависті робить біле чорним, а пропаганда заснована лише на завзятості. Таврувати інших словом «фашист» і до того ж самому бути фашистом – ось головний метод путінізму. Американський філософ Джейсон Стенлі називає його «підривною пропагандою», я – «шизофашизм». Найкрасивіше формулювання дають українці: «рашизм» [3].

Рашизм є різновидом нацизму, фашизму і синонімом терміна «російський нацизм». Термін «рашизм» штучно утворений шляхом поєднання англійської назви Russia (тобто росія, вимовляється: раша) із терміном «фашизм». Рашизм є різновидом тоталітарної, фашистської ідеології, це поєднання основних засад фашизму і сталінізму. Він є обґрунтуванням геополітики Росії, спрямованої на окупацію та анексію територій інших держав під девізом «збирання земель російських» [4, с. 55]

Список використаних джерел

1. Обережно, рашизм! / Збірник інформаційно-аналітичних матеріалів / А. М. Романишин, С. В. Черевичний, О. П. Остапчук та ін. К. : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 48 с.

2. «Рашизм в законі». Навіщо Верховна Рада визначила, як називати режим Путіна. Веб-сайт. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64976427>. (дата звернення: 08.05.2023).

3. Снайдер Т. П'ять ознак того, що Росія – фашистська держава. Думка Тімоті Снайдера для The New York Times. Веб-сайт. URL : <https://forbes.ua/inside/pyat-priznakov-togo-chto-rossiya-fashistskoegosudarstvo-mnenie-timoti-snaydera-dlya-the-new-york-times-20052022-6137>. (дата звернення: 08.05.2023).

4. Безрукова О. А. Рашизм як ідеологія: спроба соціологічної інтерпретації. *Спеціальні та галузеві соціології*. Вип. 46. 2023. С. 54–60.

Н. В. Глинська,
завідувачка відділу дослідження
проблем кримінального процесу та судоустрою,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
*(Науково-дослідний
інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)*

Д. І. Клепка,
старша наукова співробітниця
відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою,
кандидат юридичних наук
*(Науково-дослідний
інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТРОФЕЇВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ РЕЧОВИМИ ДОКАЗАМИ

Відповідно до Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України військовими трофеями є захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила. Таке озброєння, військова техніка та інше військове майно може бути речовими доказами у провадженнях щодо розслідування злочинів проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку (за статистичними даними Офісу Генерального прокурора лише за січень–грудень 2023 року зареєстровано 62667 таких правопорушень [1]). Крім того, зібрані речові докази можуть бути використані не лише в межах національного кримінального правосуддя, але й іноземного (на підставі універсальної або іншої екстериторіальної юрисдикції) та міжнародного (розслідування, що проводиться Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду, та розслідування, що потенційно буде проводитися Спеціальним трибуналом щодо злочину агресії проти України). Зазначене зумовлює необхідність визначення пріоритетного

правового режиму трофеїв, захоплених у ворога та вирішення низки проблемних питань кореляції національного законодавства щодо поводження з військовими трофеями.

За загальним правилом, на матеріальні об'єкти, визнані речовими доказами, розповсюджуються правовий режим, передбачений КПК України. Тобто такі об'єкти мають зберігатися відповідно до ст. 100 КПК та Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104. Враховуючи, що відповідно до ст. 23 КПК України не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом, речові докази мають зберігатися протягом усього кримінального провадження до набрання вироком законної сили або спливом строку на його оскарження. Крім того, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) безпосередність дослідження судом доказів та можливість обвинуваченого надати на такі докази заперечення є складовою частиною фундаментального права особи на справедливий суд. Наприклад, у рішенні «Костовський проти Нідерландів» (заява № 11454/85) від 20 листопада 2008 року ЄСПЛ зауважив, що: «...всі докази мають пред'являтися у присутності обвинуваченого на відкритому слуханні ...» [2].

Водночас у співвідношенні інтересів кримінального провадження та відсічі збройної агресії беззаперечним видається надання пріоритету останній. Однак враховуючи необхідність забезпечення належної правової процедури та дотримання фундаментальних прав особи в кримінальному провадженні, у тому числі з метою упередження можливих звернень до ЄСПЛ у майбутньому, необхідним видається запровадження додаткових компенсаторних механізмів. Адже, попри активну фазу збройного конфлікту, що триває вже третій рік кримінальне процесуальне законодавство й досі не повністю адаптоване до здійснення розслідування кримінальних правопорушень в умовах бойових дій.

По-перше, вважаємо, що щодо військових трофеїв, які відіграють важливе доказове значення в кримінальному провадженні, має бути запроваджено особливу процедуру фіксації таких матеріальних об'єктів у матеріалах досудового розслідування. З метою закріплення найдрібніших деталей приналежності зброї, військової техніки ворогові, та використання такого майна як знаряддя вчинення злочину особливе значення має фіксація місця знаходження такого майна з відображенням відповідних координат; детальна зйомка (не тільки фото фіксація, а й (або) відео фіксація) виявлених трофеїв з обов'язковим відображенням емблем і знаків противника. Крім того, у контексті фіксування воєнних злочинів, у літературі зазначається, що важливо, намагатися зібрати докази не лише щодо самої події, а й щодо можливих виконавців. Зокрема, варто намагатися зафіксувати інформацію про: військову частину, причетну до нападу; інформацію, що стосується командування та управління, наприклад зв'язок; присутність командирів у полі; вид використовуваної зброї; і тип військової техніки, використаної у злочині [3].

Варто зазначити, що фактичне виявлення та захоплення зброї, військової техніки та іншого військового майна ворога здійснюється силами оборони та безпеки України в зоні безпосередніх бойових дій. Тому, як правило здійснення традиційного огляду місця події, в ході якого збираються та фіксуються речові докази є практично неможливим. У цьому сенсі постає питання щодо можливості зміни національної парадигми суб'єктного складу та порядку фіксації кримінального правопорушення. Як зазначають у дослідженні «The soldier's role in responding to war crimes» «солдати можуть зіграти важливу роль у виявленні можливих воєнних злочинів і повідомленні про них, включаючи збереження доказів...»¹ [3, с. 8].

¹ *Примітка.* Беззаперечно, збирати докази воєнних злочинів не входить до обов'язків звичайних солдатів. Розслідування воєнних злочинів – це справа професійних слідчих, як цивільних, так і військових. ... Поле бою – це хаотичне та мінливе середовище. Рішення повинні прийматися швидко, щоб захистити життя під час досягнення військових цілей. Отже, солдати можуть мати лише обмежений час, щоб мати справу з місцями воєнних злочинів або зберегти докази. Командири повинні надати своїм військам чіткі та практичні інструкції щодо того, коли вони мають право збирати

У контексті зазначеного видається, що належним способом фіксування кримінального провадження має визнаватися й фото та відео, отримані від військових. Наприклад, відео, зроблене військовими за допомогою квадрокоптерів, за своїм змістом може замінити протокол огляду місця події.

Цікавим у сенсі розглядуваної проблеми є захоплення в противника так званих «кібер» трофеїв під якими розуміють комп'ютери, планшети, смартфони тощо. Дійсно, виходячи зі змісту ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»², у якій наводиться поняття військового майна перелічені інформаційні системи можуть охоплюватися поняття військові трофеї. Як зазначають у літературі, кібертрофеї можуть відігравати важливе значення для відсічі збройної агресії. Їх злом може: дати багато оперативної інформації, свідчень щодо військових дій власників; можливо, й збережні паролі та доступи до закритих систем; отримати інформацію щодо логінів та паролів; російські сім-картки для отримання доступів до кодування російських операторів; аналіз месенджерів, мережі контактів; отримати доступ до можливого спеціального програмного забезпечення військовослужбовців РФ (умовно додатки для перегляду супутникових знімків, закриті месенджери, системи наведення артилерії тощо) [4]. Варто зазначити, що така інформація може бути цінною як для військових, так і для органів досудового розслідування. Водночас в абзаці 2 ч. 2 ст. 237 КПК України

докази та зупиняться під час бою для документування воєнних злочинів, а також тип інформації чи доказів, які вони мають збирати. Як зазначалося вище, хоча розслідування та збір доказів воєнних злочинів, скоєних противником під час війни, не є основним обов'язком солдатів, вони можуть відігравати важливу роль у притягненні винних у ці злочини до відповідальності та документуванні контексту всередині які конкретні злочини могли статися. [3, с. 8–9].

² *Примітка.* Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боеприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

передбачається чіткий порядок огляду комп'ютерних даних³, що не завжди може бути реалізовано оперативно в умовах бойових дій. Позначене вимагає вирішення на нормативному та практичному рівні низки питань, що впливають на дотримання належної правової процедури фіксації, оперування та зберігання вилучених «кібер» трофеїв (комп'ютерів, планшетів, смартфонів тощо).

По-друге, вважаємо, що в аспекті дотримання засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, дотримання права особи на справедливий суд, і враховуючи можливість знищення та пошкодження військових трофеїв під час їх використання на полі бою, може бути запроваджений механізм депонування речових доказів – військових трофеїв⁴. Крім того, у перебігу такої процедури може бути визначено й порядок передання таких доказів відповідній частині, що на додаток забезпечить кореляцію чинного КПК України з Інструкцією з обліку військового майна у Збройних Силах України затвердженої Наказом Міністерства оборони України № 440 від 17.08.2017.

Список використаних джерел

1. Статистика кримінальної протиправності (офіційний сайт Офісу Генерального прокурора). URL: <https://erdr-map.gp.gov.ua/csp/map/index.html#/map>

2. Справа «Костовський проти Нідерландів» (заява № 11454/85) : рішення Європейського суду з прав людини від 20 листопа. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_089#Text.

3. Grazvydas Jasutis, Rebecca Mikova, Jody Prescott and William Schabas The soldier's role in responding to war crimes. Dcaf – Geneva Centre for Security Sector Governance. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/War_crimes_Evidence-EN.pdf

³ *Примітка.* Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

⁴ *Примітка.* Депонування речових доказів визначено як процес їх формування під час досудового розслідування слідчим суддею за участі сторін кримінального провадження у випадках, які внаслідок існування об'єктивних причин можуть унеможливити дослідження речових доказів у ході судового провадження [5].

4. Кучеренко М., Тарасюк Т. Що робити з трофеями, які здобувають українські захисники на полі бою. URL: <https://savelife.in.ua/materials/analytics/shcho-robyty-z-trofeyamy-yaki-zdobuvayut/>

5. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : автореф. дис.. доктора юрид. наук. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9905/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9E..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

І. В. Гловюк,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(*Львівський державний
університет внутрішніх справ*)

**ПИТАННЯ СКЛАДУ СУДУ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВІЙСЬКОВИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАУВАЖЕННЯ**

На розгляді у Верховній Раді України знаходяться проекти, якими пропонується уточнити склад суду у кримінальних провадженнях щодо військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження спеціалізації суддів з розгляду військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (10301 від 29.11.2023) та проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо складу суду у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (10302 від 29.11.2023). Ними не пропонується запровадження військових судів, утім, передбачається спеціалізація суддів зі здійснення кримінального провадження у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Зокрема, пропонується:

- 1) запровадити таку спеціалізацію у місцевих загальних судах та апеляційних судах;
- 2) судді обираються зборами суддів, кількість також визначається зборами суддів;

3) на таку спеціалізацію може бути обрано суддю із досвідом здійснення кримінального провадження в суді;

4) судді не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Тобто закладено той же підхід, що існує для ювенальних суддів (з певними особливостями).

Зважаючи на кількість таких злочинів та їх значну специфіку, слід підтримати цю пропозицію. Утім, шляхи її реалізації потребують певного удосконалення.

1. У ст. 31 КПК України (ч. 15) (проект 10302) пропонується вжиття формулювання «кримінальне провадження у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Утім, зважаючи на назву Розділу XIX Кримінального кодексу України, доречно прописувати нормативну назву кримінальних правопорушень: кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Крім того, з формулювання проєкту слід виключити термін «справа», який не характерний для ст. 31 КПК України. Отже, зазначене формулювання у ч. 15 коректніше викласти так: «Кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

2. Військові кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку не є тотожними, а отже, це мають бути дві окремі спеціалізації суддів. Це питання особливо актуалізується після ратифікації Римського статуту МКС.

3. Такі спеціалізації доречно запроваджувати, лише якщо відповідні судді матимуть спеціальну підготовку за напрямком спеціалізації. Просто визначення зборами суддів, навіть з числа суддів з досвідом у кримінальних провадженнях, не вирішить питання якісного розгляду та вирішення цих категорій проваджень, де потрібним є знання специфіки військової служби (для військових кримінальних правопорушень),

міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права (для кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку). Слід відмітити, що експерти сформулювали ряд рекомендацій для вироків по ст. 438 КК України [1, с. 771–775], аналіз яких указує на підвищену складність підготовки таких вироків. А це потребує часу на посилену підготовку, зважаючи на новельність застосування українськими судами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Додатково слід наголосити, що поки немає одноманітності практично по усім ключовим питанням викладу вироків [2].

4. Проектом 10301 пропонується формулювання: судді не звільняються від виконання обов'язків судді відповідної інстанції, проте здійснення ними таких повноважень ураховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення. Утім більш доречним буде запровадження таких спеціалізацій, якщо суддя буде розглядати виключно провадження за цією спеціалізацією (у силу їх складності та постійно зростаючої кількості). Разом з тим, складність реалізації саме цієї пропозиції є очевидною через проблеми з кадровим складом у судах.

5. Проектом 10302 пропонується наступне формулювання ч. 15 ст. 31 КПК України: «щодо розгляду обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Тобто, про слідчих суддів – не йдеться. Утім, зважаючи на те, що слідчі судді оцінюють обґрунтованість підозри при здійсненні передбачених КПК України повноважень, зокрема, при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження та даванні дозволів на проведення деяких слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, вважаємо доречним поширити спеціалізацію і на слідчих суддів.

Отже, реалізація пропозиції спеціалізації суддів у кримінальних провадженнях у справах про військові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (які правильно було б поіменувати: кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку) потребує уточнення за параметрами:

- термінологічного характеру;
- поділу спеціалізації;
- ґрунтування спеціалізації на додатковій підготовці;
- запровадження таких спеціалізацій, якщо суддя буде розглядати виключно провадження за цією спеціалізацією;
- запровадження спеціалізації слідчих суддів.

Список використаних джерел

1. Настільна книга судді з матеріалами для розгляду справ про міжнародні злочини. URL: <https://nsj.gov.ua/files/1687510022%20%9c%20%96%20%b6%bd%b0%80%be%b4%bd%1%96%20%97%bb%be%1%87%b8%bd%b8%20%9d%b0%1%81%1%82%1%96%bb%1%8c%bd%b0%20%9a%bd%b8%b3%b0%20%a1%83%b4%b4%1%96.pdf>

2. Гловюк І. Дослідження: вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни – з 24 лютого 2022 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1BsWp84Q_pB_2oHkTS_A_PN_OPKwBY8kk/

В. К. Гришук,
керівник Західного наукового центру,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія правових наук України)

ДОМІНУЮЧІ МАКРОСОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загарбницька війна Росії проти України спонукає до переосмислення форм і методів здійснення українською державою своєї внутрішньої та зовнішньої політики. Особливо це стосується протидії корупції, оскільки саме вона стала чи не найвагомим чинником дестабілізації, послаблення обороноздатності та безпеки України, функціонування механізму публічного управління, всіх гілок державної влади та політичної організації суспільства загалом. Від початку проголошення незалежності України протидія корупції декларується на державно-політичному рівні як одне з найважливіших реформаційних завдань на шляху до Євросоюзу та НАТО. За більше як тридцять років такої «організованої протидії» корупцію, на жаль, ще не подолано, хоча їй вже нанесено істотну шкоду. Результати соціологічного опитування, проведеного 29 вересня 9 жовтня 2023 року, показали: **59% українців вважають, що в Україні дійсно є позитивні зрушення, спроби боротися з корупцією.** Разом з цим, істотна частка респондентів (34%) переконані у «безнадійній корумпованості України і у відсутності позитивних змін (1). Як думається, є підстави стверджувати, що в справі протидії корупції спостерігається істотний позитивний поступ. До числа здійснених заходів обмеження причин та умов корупції можна віднести, зокрема, часткове успішне проведення децентралізації та адміністративної реформи через дуже істотне укрупнення адміністративних районів, реформування механізму державних закупівель, адміністративної служби, поліції, сектору банківських послуг, оподаткування, хоча практика їх реалізації вже потребує удосконалення. Створена і уже доволі ефективно діє спеціалізована система державних антикорупційних органів – Національне антикорупційне бюро, Національне агентство

з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд, Бюро економічної безпеки. Наявна широка законодавча база, яка, попри всі нарікання, спрямовує діяльність цих органів в правовому полі. Зокрема, Закони України: «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про державну службу», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»; «Про вищий антикорупційний суд»; «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень». «Про Бюро економічної безпеки України». Поряд з цим, Кабінет Міністрів прийняв на їх виконання ряд відповідних постанов. постанов.

Термін «корупція» походить від латинського слова *corruptio* псувати. Тобто, на рівні державно-політичному під цим поняттям можна розуміти протиправні, звісно ж аморальні діяння – дія або бездіяльність, які псують нормальний, цивілізований, гуманний порядок людських суспільних відносин.

Ряду держав вже вдалося дуже істотно протидіяти корупції, звести її наявність до можливого об'єктивного мінімуму, різко змінивши сфери і особливо форми її прояву, кількісні і якісні показники. Наприклад, Гонконг, Португалія, Сінгапур, Швеція. Чого, як перший крок, слід прагнути також і в Україні, застосовуючи системний науковий підхід на трьох умовних рівнях: загальнодержавний (мегарівень); відомчий (макрорівень); та місцевий (мікрорівень) Соціологічне опитування громадян свідчать, що в свідомості громадян вони немає одностайної оцінки рівня корумпованості українського суспільства після початку війни: 33% вважають, що зараз рівень корупції вищий, ніж був до 24 лютого 2022 року, 30% – що він не змінився, 21% – що він став нижчим, а 17% не змогли дати оцінку змін у цій сфері. Опитування громадян свідчить також про рівень корумпованості соціальних інститутів, яке здійснене за шкалою від 1 до 10, де «1» означає «відсутність корупції», а «10» – дуже високий рівень корупції», респонденти

оцінили корумпованість української влади в цілому 6,8 балами. Зокрема, Верховної Ради України – 6,8 балами, Кабінету міністрів України – 6,1 балами, Міністерства оборони України – 5,8 балами, влади своєї області проживання – 5,7 балами, Офісу Президента України – 5,6 балами, Антикорупційних органів (НАБУ, САП, НАЗК) – 5,6 балами, місцевої влади у своєму населеному пункті – 5,4 балами. Найнижчим є рівень корумпованості громадських організацій, які займаються протидією корупції (4,7 бала), та Президента України (4,0 бали)(2).

У сучасних зарубіжних та українських наукових джерелах висловлено цілу низку цікавих і цінних підходів, пропозицій щодо протидії корупції. Серед них заслуговує на увагу формула корупції, запропонована професором Робертом Клітгаардом. Вона виглядає так: $K = M + D - B$, де: K – корупція, M – влада монополій, D – довільність прийняття рішень, B – відповідальність(5). Ця формула загалом видається продуктивною на рівні загальносуспільного аналізу тих соціальних умов «суспільного порядку з відкритим доступом», які при цьому аналізувалися автором. В Україні соціальна корупційна дійсність має свої особливості. Суспільно-політичний устрій сучасної України в цілому, як твердять Володимир Дубровський та Джон Лаф, має виразні ознаки «суспільного порядку з обмеженим доступом». Ця система не просто корумпована: вона заснована на корупції (4). Можна не погодитися повністю з такою-категоричністю суджень названих авторів, але відома частка істини в їх оцінці української корупційної дійсності наявна.

Враховуючи особливості української корупційної дійсності, можна запропонувати умовну теоретично-прикладну формулу можливого рівня корупції у сфері публічного управління. Вона, як видається, проста і зрозуміла:

$$P_k = \frac{K_{дч}}{N_{мд}} \rightarrow 0.$$

В ній: P_k – рівень корупції; $K_{дч}$ – кількість державних чиновників, $N_{мд}$ – наявні ефективні можливості держави та суспільства у протидії корупції в їх середовищі; 0 – знаменує тенденцію можливого зниження рівня корупції серед державних чиновників у такій постановці питання. Тобто, йдеться лише про сферу публічного управління, тобто про державний

сектор суспільної управлінської діяльності. Чому, власне, про державний сектор? Тому, що державний сектор в управлінні суспільством є домінуючим, він контролює всі інші сектори суспільного буття, реально організаційно впливає на них. Саме в ньому коріняться головні детермінанти корупції, мета-стазами якої, як свідчать соціологічні опитування, вражена законодавча, виконавча і судова гілки єдиної державної влади.

Повернемося до формули рівня корупції. Отже, рівень корупції прямо пропорційний кількості чиновників в апараті державного управління усіх гілок влади та їх рівнів і обернено пропорційний наявності ефективних державних та суспільних можливостей протидії корупції. З пункту бачення математичного підходу можна ніби дуже просто вплинути на рівень корупції: раціонально зменшуємо кількість державних чиновників і розширюємо можливості держави у контролюванні їх діяльності – у першу чергу, істотно скорочуючи їх владні (дозвільні і заборонні) компетенції та наявні можливості безпосередніх контактів з громадянами. Фактично ж ситуація в психологічному плані більш складна, оскільки маємо справу не з суто мертвими цифрами чи фізичними предметами, а з живими людьми, які наділені певними власними інтересами та потребами, а також відповідними індивідуальними позитивними та негативними рисами характеру.

Ситуація з протидією корупції, її причинами у сфері публічного управління настільки складна, що викласти її параметри в одній науковій праці неможливо. Разом з цим, як перший крок, продуктивним може бути окреслення лише загальних, першочергових підходів до визначення окремих наявних домінуючих системних причин і умов корупції на мегарівні. Найбільш очевидними і, як думається, вагомими та першочерговими, домінуючими мегарівневими причинами та умовами, які забезпечують сприятливе середовище для системного і безпроблемного процвітання корупції, є наступні:

- 1) *незавершеність гармонізації методів протидії корупції;*
- 2) *інституційні антикорупційні недоліки механізму державної влади та політичної організації суспільства, які зумовлюють потребу посилення якості та інтенсивності професійної державно-політичної та суспільної сили волі для попередження, усунення причин та умов корупції. Домінуючими,*

найбільш очевидними, серед них, як видається, є наступні: а) відсутність на загальнодержавному рівні спеціалізованого державного органу, здатного здійснювати, на професійному рівні, системну інформаційну протидію корупції; б) незавершеність адміністративно-правової реформи та децентралізації управління; в) певна розбалансованість механізму урівноваження між гілками влади: законодавчої, виконавчої та судової; г) відсутність гармонійного поєднання інститутів опосередкованої та безпосередньої форм народовладдя; д) недостатній професійний рівень Верховної Ради України як законодавчого органу; ж) організаційно-правова недосконалість нічинної судової гілки влади; з) передчасний перехід до підвищення ролі партій в політичній організації суспільства; е) відсутність високопрофесійного законопроектного органу, здатного забезпечити високу якість проектів законів на наукових засадах; є) незавершеність роздержавлення правоохоронної діяльності; и) недостатній рівень запровадження сучасних цифрових трансформацій в державному управлінні; і) недорозвиненість інститутів громадянського суспільства, відсутність достатнього рівня системного громадського антикорупційного контролю;

3) *недостатня ефективність чинного законодавства* щодо усунення причин та умов корупції та відповідальності за вчинення, співучасть у вчиненні корупційних діянь, а також інших злочинів, які сприяють або є наслідками корупційної діяльності.

Автор не розглядає викладені вище судження теоретико-прикладного характеру як беззаперечну істину. Вони пропонуються науковій спільноті та зацікавленим особам як предмет дискусії, подальшого поглибленого наукового аналізу, можливого широкого публічного обговорення.

Список використаних джерел

1. Сприйняття боротьби з корупцією в Україні : результати телефонного опитування, проведеного 29 вересня–9 жовтня 2023 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1306&page=1>.

2. Оцінка громадянами ситуації в країні та дії влади, довіра до соціальних інститутів (лютий-березень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r>.

3. Дубровський Володимир, Лаф Джон. Державне управління. URL: <https://voxukraine.org/ukrayina-maye-zosereditsiya-na-zapobiganni-korup-tsiyi-a-ne-pokaranni-velikij-antikoruptsijnij-analiz>.

4. URL: <https://www.facebook.com/updownchronicles/photos>.

6. Грищук В. К. Формула корупції. *Юридичний Вісник України*, 2016. №№ 1, 2.

Т. В. Грубі,

доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
кандидат соціологічних наук, доцент
(НАДПСУ імені Б. Хмельницького)

О. І. Ставицький,

курсант спеціальності «психологія»
(НАДПСУ імені Б. Хмельницького)

ІДЕЯ «ВЕЛИКОДЕРЖАВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» У РОСІЙСЬКІЙ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІЙ ДОКТРИНИ

В основу сучасної російської воєнно-політичної доктрини закладено ідею великодержавної ідентичності (державності), яка досить міцно викорінилася в російську культуру. Сутність ідеї зводиться до позиції великої держави минулого, яка не вбачає можливого не бути великою державою у ХХІ ст., оскільки її політичні лідери, так само як і більшість еліт та й в цілому широких верств громадськості, не втратили звички розуміти себе саме в цьому статусі. Така ідея призвела до того, що росія в даний час шукає способи повернення свого колишнього геополітичного статусу великої держави. При цьому фактично вона є такою, що втратила цей статус. Хоча сучасне російське вище державне керівництво, так само, як і широка російська громадськість позиціонують свою країну великою державою, але позиція США та Заходу до неї як до держави із регіональним впливом, детермінує постійне роздратування в Москві. При пошуку відповідей на запитання «чого хоче росія?», головною відповіддю є: міжнародне визнання її великодержавного статусу. Як писав ще в 2006 році російський політолог, директор Московського центру Карнегі Дмитро Тренін, кінцевий інтерес росії – це статус великої світової держави, на одному рівні із США і Китаєм [2].

Проте наслідки російського самосприйняття як великої держави для її зовнішньополітичної поведінки є не вельми приємними. Саме тому, замість того, щоб шукати відповіді про російські наміри як такі, ми, погоджуючись із позицією британських вчених Беттіни Ренц та Ханни Сміт [4, с. 14–22], пропонуємо розглянути цю проблему з позицій трьох різні

геополітичних рівнів: глобальний рівень, пострадянський регіон і система європейських зв'язків та інтересів. Такий диференційований підхід, ймовірно, приведе до більш точних висновків, оскільки російські підходи щодо збереження свого великодержавного статусу будуть відрізнятися від випадку до випадку.

На глобальному рівні претензії росії на статус великої держави, насправді, є досить умовними і базуються насамперед на її історичній ролі як світової держави. Військова потужність і ті аспекти, які забезпечували їй статус великої держави – ядерна програма і минулі військові перемоги – були центральними у радянському, а пізніше й російському самосприйнятті як великої держави глобального рівня, і вони залишаються такими й сьогодні. Історичний статус росії як великої держави з точки зору її військової сили ґрунтується на перемозі СРСР над Німеччиною в Другій світовій війні і її статусі ядерної наддержави. Крім того, місце росії в якості постійного члена у Раді Безпеки ООН є позицією статусу, який був наданий їй на підставі участі у коаліції переможців за результатами Другої світової війни. Після розпаду СРСР військова потужність росії та її участь у системі ядерного стримування зіграли найбільш важливу роль у збереженні свого статусу по відношенню до США та НАТО, а зовсім недавно визначило її відношення до нового геополітичного ваговика – Китаю.

На пострадянському просторі росія була і залишається «найбільш впливовою» країною, як і найсильнішою державою з демографічної, економічної і військової точки зору. Хоча росія й розглядає пострадянський регіон як найбільш важливий пріоритет зовнішньої політики, процеси формування різних національних і державних ідентичностей в багатьох країнах колишнього СРСР посилили їх стійкість проти російського впливу. Як виявилось, нові незалежні держави (за винятком країн Балтії, хоча росія іноді включала й їх в цю категорію) розглядали її в якості привабливого партнера по співпраці, тільки якщо дійсно вигравали від цього економічно. Коли ж це було не так, вони одразу ж відверталися від росії на користь США, ЄС або, в разі деяких держав Центральної Азії – Китаю, що становило загрозу росії в регіоні її привілейованих інтересів. Для запобігання цього і збереження свого статусу

домінуючого регіонального актора, росія реагувала жорстко, диктуючи сусідам свої умови співпраці, використовуючи при цьому різні інструменти державної влади, в тому числі і військову силу. Подібна тактика зумовила подвійний образ (негативний і позитивний) росії в багатьох колишніх радянських державах.

Прагнення статусу наддержави для росії породжують вкрай складні і неоднозначні відносини із Європою, причому ці відносини складні як для росії, так і для Європи. Так, впродовж останніх років головною мішенню конфронтації розглядаються насамперед Сполучені Штати, проти яких російським режимом фактично ініційовано політику геополітичного протистояння. Водночас країни ЄС також стають все більш важливою ціллю такої конфронтації. У російській офіційній риторичі ЄС знаходиться в стані занепаду.

Більшість дослідників відзначають, що відносини росії з Європою дуже неоднозначні, і вони не зовсім відповідають тональності російської офіційної зовнішньої політики і риторики політики безпеки. Так, хоча більшість росіян сприймають свою країну в основному європейською, вони невдоволені тим фактом, що росія не отримала статус європейської великої держави, якого вона, на їх погляд, заслуговує. Незважаючи на те, що ЄС ставиться до росії як до частини європейської культурної спадщини та історії, самі європейці поки не розглядають росію як таку, що належить до сучасної Європи, як таку, що поділяє європейські норми і цінності.

Росія хоче бути рівноправним членом в клубі європейських великих держав, але водночас, як велика держава, вона не хоче вказівок ззовні і опирається примушуванням у впровадженні європейських норм і цінностей. Для відносин росії з ЄС це означає, що для сильної Європи немає жодного інтересу розглядати росію в якості європейської великої держави на власних умовах останньої. При цьому, замість того, щоб ізолювати себе від Європи, росія вирішила забезпечити свою політичну участь у європейському співтоваристві, використовуючи політичні сили, які критикують ЄС. Мова йде про крайні ліві сили, що відкидають західний капіталізм, або ж крайні праві партії, що пропагують антиліберальні ідеї (наприклад, антиімгрантські настрої).

Сучасна зовнішня російська політика надзвичайно подібна до радянської. Для неї властиві непередбачуваність і реагування на міфічні загрози та виклики. Як і за радянських часів активно практикується «інформаційна війна», в основі якої доволі якісна пропаганда, суперечливі повідомлення, упереджене тлумачення історичних подій та активні спроби дестабілізувати політичну ситуацію в Західній Європі шляхом тиску на певні політичні сили. Як і за радянських часів внутрішня, російська громадськість інформується про загрози, які приховані звідусіль, і так фактори страху, які активно застосовувались і застосовуються в дипломатичних переговорах [3].

Тут слід вкотре наголосити на головному протиріччі, що врешті й призводить до виявленої амбівалентності у відносинах Росії та Європи – російській претензії на геополітичну великодержавність і несприйняття її такою з боку європейських лідерів.

Підсумовуючи, відмітимо, що саме ідея великодержавності сьогодні є однією із тих фундаментальних доктрин, які врешті й визначають і формують сучасну російську політику. Без опору саме на цю доктрину навряд чи вдасться зрозуміти амбівалентну суть сьогоднішньої російської політики, зрозуміти її причини та цілі, базові мотивації російських політичних і державних лідерів та об'єктивно оцінювати зумовлені такою політикою наслідки.

Список використаних джерел

1. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов, К. Є. Войтовський. К. : НІСД, 2016. 52 с.
2. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики. К. : Логос, 2010. 223 с.
3. Leites N. The Operational Code of the Politburo / Nathan Leites. The RAND Corporation, 1951. 113 p. UPL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a473408.pdf> (дата звернення 22.01.2024)
4. Renz B., Smith H. Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label / Bettina Renz, Hanna Smith. University of Helsinki. 2016. 66 p. UPL: http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1 (дата звернення: 23.01.2024)

К. А. Гурковська,
старший викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету №3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. Р. Ткачук,
курсантка факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Охорона публічного порядку безпеки є одним із основних завдань діяльності Національної поліції України. Важливість охорони порядку полягає в тому, що від ефективної її реалізації залежить внутрішньодержавна стабільність та безпека. Питання безпеки набули своєї актуальності з появою перших людей та суспільств. Процес розвитку людства та державності супроводжувався вдосконаленням форм та методів забезпечення безпеки. Розглядаючи категорію «безпека», Платон зазначав, що стан безпеки характеризується відсутністю зла і має забезпечуватись вартовими (за станом воїнів), які оберігали б державу від зовнішніх та внутрішніх загроз [1].

У зв'язку з розв'язанням росією повномасштабної війни, з 24 лютого 2022 року на всій території України діє правовий режим воєнного стану. Питання публічної безпеки особливо актуалізуються під час виникнення загроз для громадян країни в умовах війни. При цьому дослідження науковців не оминають увагою не лише саме явище публічної безпеки, а й розглядають її ключові сегменти. Проте, вивчення публічної безпеки в умовах війни характеризується обмеженою кількістю таких досліджень. На думку багатьох науковців поняття «публічна безпека» усе ще залишається новелою для національного безпекового законодавства.

У нинішніх умовах поняття «публічний порядок» трактується по-різному:

1) неухильне дотримання громадянами правил поведінки у публічних місцях (на вулицях, площах, стадіонах, у парках,

гуртожитках, житлових будинках тощо), що забезпечує спокійні умови для суспільно-корисної діяльності, побуту та відпочинку людей;

2) регульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя та здоров'я, пошану честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі;

Разом із тим нормативно-правове регулювання цього питання на сучасному етапі розвитку України є дещо ускладненим. Ідея всеосяжного адміністративного контролю успадкована від радянських часів і виглядає рудиментом, неспроможним надалі ефективно розвиватися [2]

Як відомо, діяльність поліції має тісний зв'язок із усіма процесами життєдіяльності сучасного суспільства. А забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави є одним із основних напрямків діяльності підрозділів поліції. Коли ми розглядаємо правозастосовну діяльність поліції, ми повинні розуміти, що взаємини громадянина та держави перебувають у пріоритеті.

Надання допомоги населенню, ще один напрямок діяльності Національної поліції України, але ця функція поліції в різних країнах виконується по-різному, будучи більш менш розвиненою. Надавши допомогу, включаючи її в основні завдання поліції, трохи трансформується її роль у суспільстві. Поліція є необхідною для підтримки інтересів у суспільстві, перетворюється на систему, до функцій якої входить надання «послуг» суспільству.

Отже, завдання поліцейських – профілактика злочинів, виховання громадян для захисту свого цінного майна від правопорушень. Діяльність поліції пов'язана з проведенням арештів та затримань у разі потреби. Вони мають здійснюватися відповідно до принципів прав людини.

З метою оптимізації роботи НПУ 15 березня народні депутати ухвалили Закон (проект № 7147) «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» [3].

Так наприклад, поліція може здійснювати також адміністративні функції (наприклад, видача паспортів, різних дозволів), здійснювати функції кримінального переслідування

(як правило, до певного рівня), займатися охороною високопосадовців тощо.

Такі зміни у законодавство є важливим кроком для забезпечення служби НПУ, вони надають можливість керівництву підрозділів Національної поліції України стимулювати працівників до подальшого покращення виконання завдань із забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]

Більша частина поліцейських наразі працює на вулицях, забезпечують правопорядок і несуть службу на КПП. Їхні дії спрямовані на забезпечення безпеки та порядку в громаді.

Отже, можемо сказати, що зміни у законодавстві та удосконалення діяльності поліції є кроком у напрямку забезпечення прав і свобод громадян, а також зміцнення правопорядку в Україні.

Список використаних джерел

1. Дубенко О. М. Публічна безпека та порядок як комплексне явище в поліцейській діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1, 2023. ОДУВС, 2023. С. 138–142.
2. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія : Право*. 14. 2023. С. 95–100.
3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» : Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX.

О. В. Дем'янова,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ІМУНІТЕТУ В ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО): ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Запровадження воєнного стану в Україні спонукало правову систему до численних змін. При цьому не останнім завданням правової спільноти є належна організація в нових умовах процесу притягнення до кримінальної відповідальності. Адже Україна як демократична цивілізована держава виконує взяті на себе зобов'язання з дотримання міжнародних стандартів здійснення кримінального провадження навіть в умовах воєнного стану.

Одним з інститутів кримінального процесу, що відчуває тенденцію до розвитку є провадження *in absentia*. Таке кримінальне провадження здійснюється за відсутності підозрюваного (обвинуваченого), тобто представляє собою певною мірою заочне провадження. Важливо, що у світовій практиці інституту, аналогічні вітчизняному спеціальному досудовому розслідуванню та спеціальному судовому провадженню, функціонують тривалий час. Деякі справи, пов'язані із застосуванням провадження *in absentia* були предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Тому напрацьовані певні загальноновизнані правила і стандарти здійснення провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого). Зокрема, слід згадати прийняту Комітетом Міністрів Ради Європи Резолюцію (75)¹¹ від 19 січня 1973 р. «Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться у відсутність обвинуваченого».

Втім, норми вітчизняного законодавства не можна назвати досконалими, а практика виявляє усе нові проблемні аспекти, адже різноманіття життєвих ситуацій складно передбачити на нормативному рівні. Зокрема, до проблемних належить питання ефективних процесуальних механізмів встановлення наявності імунітету у підозрюваного (обвинуваченого)

при здійсненні провадження *in absentia*. Застосування імунітету цілком можливе як елемент стратегії захисту, однак суд та учасники справи опиняються в складній ситуації вибору процесуальних алгоритмів поведінки з огляду на явну стислість правого регулювання.

За ч. 2 ст. 6 КПК України кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

Питання імунітету посадових осіб іноземної держави від національної кримінальної юрисдикції, врегульовано рядом міжнародних договорів, основними з яких є Віденська конвенція про дипломатичні зносини, Віденська конвенція про консульські зносини, Конвенція про спеціальні місії, Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів та Конвенція про представництво держав у відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру. Разом з тим, головним джерелом міжнародного права стосовно імунітету посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції є міжнародний звичай.

Імунітет посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції широко застосовується міжнародними судовими інституціями та національними судовими установами цивілізованих держав. В якості прикладу можна навести рішення Міжнародного Суду ООН у справі про «Ордер на арешт», що стосується спору щодо видачі та міжнародного поширення Бельгією ордера на арешт чинного міністра закордонних справ Демократичної Республіки Конго. Міжнародний Суд ООН у рішенні по цій справі підкреслив, що у міжнародному праві встановлено, що як дипломатичні та консульські агенти, деякі високопоставлені посадові особи держав, такі як глава держави, уряду та міністр закордонних справ, володіють імунітетами від юрисдикції інших держав, як цивільної, так і кримінальної.

Кодифікація міжнародних звичаїв з метою нормативного закріплення цього питання здійснена Комісією міжнародного

права ООН (далі – КМП ООН). На сьогоднішній день в результаті тривалої діяльності в цьому напрямку КМП ООН прийнято 7 статей нормативного акту щодо надання імунітетів посадовим особам та можливості притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також коментарі до зазначених статей. Отже, запропонована КМП ООП кодифікація може вважатись найбільш докладним, обґрунтованим та авторитетним джерелом міжнародного права з питання імунітету посадових осіб іноземної держави. Немає жодних перешкод тому, щоб суди України не керувались її положеннями.

Статті КМП ООН визначають два види імунітету – *ratione personae* та *ratione materiae*.

У 2017 році на 69-ій сесії КМП ООН було схвалено ст. 7 кодифікації, що стосується злочинів з міжнародного права, щодо яких імунітет *ratione materiae* не повинен застосовуватись. Відповідно до проекту ст. 7 імунітет не поширюється на такі злочини: геноцид, злочини проти людства, військові злочини, тортури, апартеїд, та насильницькі викрадення.

Згідно ч. 2 ст. 6 КПК кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

Таким чином, з урахуванням реалій сьогодення цілком можливим є виявлення в ході здійснення кримінального провадження підстав для визнання наявності імунітету в обвинуваченого. Однак, діюче законодавство не визначає ні порядку, ні наслідків такого встановлення. Не слід з чинних норм КПК і однозначного висновку про суб'єкта, який би мав встановити наявність імунітету в обвинуваченого. Також залишається невизначеною можливість слідчого і прокурора встановити вказані обставини під час досудового розслідування чи віднесення цих повноважень до виключної компетенції суду.

Очевидно, що для розуміння поставлених проблем та вироблення справедливих і ефективних механізмів потрібні ґрунтовні дослідження, в тому числі і в сфері кримінального процесуального права. Адже окрім самої сутності імунітету,

обсягу його застосування, виключень та привал, є суто прикладна проблема застосування процесуальних механізмів поведінки учасників кримінального провадження в ситуації наявності підстав для встановлення ознак імунітету. Наразі можна лише констатувати наявність пробілів у правовому регулюванні та практичну потребу в їх вирішенні.

Втім, з огляду на загальні засади кримінального провадження на нашу думку на сьогоднішній день суди мають підходити до вирішення проблеми встановлення імунітету та застосування його наслідків з використанням аналогії. В цьому напрямку важливе значення має позиція Верховного Суду щодо схвалення використання інституту аналогії в кримінальному судочинстві. Так, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 8 червня 2022 р. у справі № 2-591/11 визначила, що інститут аналогії закону і аналогії права первісно був доктринально обґрунтований і застосовувався судами задовго до часткового відображення цього інституту в законодавстві. Відповідно, Велика Палата Верховного Суду вважає, що відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для її застосування.

З огляду на те, що застосування імунітету безпосередньо залежить від правової кваліфікації кримінального правопорушення, навряд чи це буде можливим до моменту формування остаточного обсягу обвинувачення, який найбільш доцільно пов'язати з направленням обвинувального акту до суду. Крім того, під час досудового розслідування підлягають встановленню обставини, що мають значення для кримінального провадження, в тому числі і для висновку про наявність чи відсутність в особи імунітету. Тому більш доцільним видається віднесення питання про встановлення наявності імунітету до виключних повноважень суду, що застосовуються під час судового розгляду.

Щодо наслідків встановлення наявності імунітету, то найбільш прийнятним видається наслідок у вигляді закриття кримінального провадження. Щоправда, такої нормативної підстави для закриття кримінального провадження в КПК наразі не передбачено. Разом з тим, неможливість подальшого здійснення кримінального провадження обумовлює доцільність застосування саме такого наслідку.

В якості альтернативного наслідку може розглядатись повернення обвинувального акту прокурору. Однак, такий наслідок застосовується у разі виявлення формальних недоліків обвинувального акту, в той час як встановлення імунітету взагалі унеможлиблює подальше кримінальне провадження. Крім того, повернення обвинувального акту прокурору є тимчасовим заходом, що повинен передбачати можливість усунення виявлених недоліків та належного вирішення долі обвинувачення. Також слід врахувати, що повернення обвинувального акту можливе тільки на етапі підготовчого провадження, тому ефективність цього інституту є обмеженою в часі. Отже, наслідок встановлення імунітету в обвинуваченого у вигляді повернення обвинувального акту прокурору представляється неприйнятним.

Разом з тим, встановлення імунітету в порядку вітчизняного кримінального судочинства не свідчить про те, що особа має залишатись безкарною. Адже йдеться саме про процесуальні перешкоди для здійснення провадження. Тому безумовно мають бути розроблені механізми направлення матеріалів до міжнародних судових юрисдикцій.

Підсумовуючи викладене, ми приходимо до висновку про те, що проблема відсутності належного регулювання процесуальних механізмів розгляду питання про наявність імунітету у кримінальному існує, і потребує вирішення, котре у свою чергу вимагає проведення досліджень, результати яких у перспективі мають втілюватись у кримінальному процесуальному законодавстві.

Jonathan Jackson,
Associate Professor for Policing & Investigation
(Leeds Trinity University, Great Britain)

EXAMINING THE COMPLEXITIES OF WAR CRIMES INVESTIGATION BOSNIA AND HERZEGOVINA

On 20 April 2015, in a small regional courtroom in Luneburg, Germany, a relatively unknown elderly defendant was waiting to stand trial. His crime was being an accessory to the destruction of 300,000 people at the most infamous of all the Nazi factories of death, Auschwitz-Birkenau. Oskar Groning was about to join the list of names of some of the most brutal killers in history, infamous for their involvement in the Holocaust, a Nazi extermination policy designed to rid their conquered territories of «undesirables.» The victims included the Jewish populations of much of Eastern Europe, gypsies, homosexuals as well as millions of citizens from Poland and the Soviet Union. The methods of killing varied from mass shootings to the establishment of death camps, containing gas chambers and crematoria, creating an organized system of genocide.

What is unusual about the case of Oskar Groning (other than his age of 93) is that he was a relatively low-ranked SS perpetrator. Serving at the camp from 1942, his role was to collect and count the stolen currencies from those deported to the camp, all of which were willingly received by the Nazi apparatus. The process created by this hierarchy of evil was in part an opportunity to steal as much as kill, with businesses, property, jewellery, and even gold teeth, methodically taken from the desperate before their death. Groning was eventually found guilty of the offences he was charged with, but due to a series of appeals and illness died before beginning his prison term.

The case against him is of course a wonderful example of the hard work, commitment, and dedication of individuals and organizations to continue to find those responsible for one of the crimes of humanity. It represents the human scale in examining the investigation and prosecution of the perpetrators of these monstrous offences. It is those on the ground, holding the weapons and pulling the triggers, which appear the hardest to catch and bring to justice. Whether it be Germany in 1945 or Bosnia in 1999,

these «soldiers» tasked with the destruction of people disappear into the chaos that forms during and at the end of major conflicts. The investigations into these men and women are increasingly hard to start, expensive to pursue, and impossibly difficult to resource. This paper attempts to shine a light on some of the issues faced by war crimes investigators in seeing these killers brought to trial and to identify why it may take as long as 70 years to judge those responsible.

Investigating War Crimes in Bosnia and Herzegovina. Conflict Context

The end of the Second World War and the revelations of the crimes committed ensured international condemnation and a combined agreement by states not to allow these injustices to go unpunished. The promises made to ensure security and prosperity would prove to be hollow, with the latter half of the 20th century returning to the bloodletting of the first 50 years. In an old, abandoned factory just outside of Sarajevo, the ghosts of these dreams of unity and peaceful coexistence are laid bare and manifest themselves in the plastic identity bags of some 30,000 missing from Bosnia's war (Anderton & Brauer, 2016). The last remnants of people and their lives are scattered around the building much as their bodies had themselves been dug up by their killers and redeposited across much of this war-torn region. The conflict that emerged after the break-up of the former Socialist Republic of Yugoslavia and its division in 1991 marked the beginning of yet another episode in this century of continuous violence.

With the collapse of the Berlin Wall in 1989 and the eventual demise of the Soviet Union a few years later, some, like Fukuyama, were bold enough even to declare «the end of history,» in which the victory of the liberal free markets would usher in the end of international conflict. The events that were to take place in the small, yet multicultural country of Bosnia and Herzegovina would see the subsequent resurfacing of ethnic and religious hatreds which would make a mockery of this ideal. Rather than unifying communities, political leaders in the region would provoke public fear to justify the re-emergence of genocidal policies and the world was to become yet again familiar with demonic terms such as «cleansing of the ground.» (Caldwell, & Williams, 2006).

The thread that held Yugoslavia together started to unravel in the early 1980s. With the death of its President Josip Broz Tito in 1980, Yugoslavia's cohesive force was gone and Investigating war crimes in Bosnia and Herzegovina in 1981 the country faced its first major challenge to its internal security and territorial integrity, when riots by Kosovo Albanians fuelled Serbian nationalism. Another challenge was rooted in economics. Foreign credit dried up and foreign debt was being called in by an increasingly unsympathetic international financial community. This resulted in increasing antagonism between the Yugoslav republics, as well as debates over the causes and cures of the economic ills of the country. It also created popular unrest; the populace was ripe for political mobilization and nationalism became the means for such mobilization. With the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War, Yugoslavia's strategic and political significance to both East and West came to an end. Its fate was now in its own hands and the pressure for political change was overwhelming. In the first multi-party elections in all the republics in 1990, nationalist parties and leaders triumphed (Caldwell, & Williams, 2006).

Serbian leader Slobodan Milosevic and Croatian leader Franjo Tudjman concerned that their states were being «genetically eroded,» forged a strategic alliance and a secret agreement to invade and partition the country. Their strategic mission was to destroy the Bosnian Muslim communities which made up two-fifths of the country's population. In October 1992, the «Yugoslav National Army» which was heavily dominated by Serbian forces, launched an offensive into Bosnia, surrounding and besieging the capital. The siege of Sarajevo was to last 1,200 days and cost the lives of 12,000 of its citizens (Dinstein, 2004). The Bosnia conflict followed the pattern of horror which had been laid out during previous wars of the 20th century, with ethnic nationalism taking centre stage. The self-declared Bosnian-Serbian leader, Radovan Karadzic, who was sponsored and supported by Belgrade, encouraged Bosnian Serb military leader General Ratko Mladić to launch a campaign to take control of parts of Bosnia and to purge the areas of non-Serb peoples. Under the guise of providing «protection» to «endangered» Serbs living in Bosnia, paramilitary kill squads, working together with conventional military forces, sought out and destroyed the innocence of the region (Horvitz et al, 2011). Units with names

such as The Tigers or White Eagles swept through Eastern Bosnia, annihilating anyone that they encountered. Civilians of all sides became victims of terror and sexual violence, with sites such as the Bikavac Hotel in Visegrad becoming makeshift centres in which members of the White Eagles would commit their terrible offences.

Collins (2019) suggests that the international response was piecemeal and ineffective, with European and NATO powers preferring to use «soft» actions through arms embargoes rather than deploying troops on the ground. The United Nations refused to intervene but did support the small-scale delivery of humanitarian aid. Events such as the massacre of Srebrenica in 1995 highlighted the callous attitudes of Serb commanders towards their victims and the international community, pushing aside the small contingent of blue helmets charged with the protection of the town. The escalation of violence forced eventual intervention from the US and NATO, with combat air power being used to drive the Serbian leaders and their regional allies to the negotiating table (Fierke,2007). The Dayton Accords, along with a greater presence of alliance troops acting as peacekeepers, allowed for international law enforcement investigations to begin and a voice to be given to the victims of this bloodiest of conflicts.

Below, some of the factors that contributed to the difficulties in investigating war crimes during the conflict are identified:

1. Complexity of the Conflict: The Bosnian War was characterized by complex and interrelated conflicts involving multiple parties, including Bosnian Croats, Bosnian Serbs, and Bosniaks (Bosnian Muslims). The presence of various factions and the fluid nature of alliances made it challenging to attribute specific crimes to individuals or groups.

2. Lack of Cooperation: Cooperation from the involved parties was often limited. Some individuals and factions were uncooperative or actively obstructed investigations, hindering the collection of evidence and the pursuit of justice. This lack of cooperation included the non-extradition of suspects and the refusal to provide access to relevant documents.

3. Destroyed Evidence: During the conflict, many areas witnessed extensive destruction, including the deliberate destruction of evidence of war crimes. Mass graves were discovered, but the identification and preservation of evidence were complicated by deliberate attempts to conceal or destroy it.

4. Political Influence: Political considerations played a significant role, both domestically and internationally. Political pressure could impede investigations or influence the willingness of certain countries to cooperate in apprehending and extraditing individuals accused of war crimes.

5. International Dimension: The involvement of multiple international actors, including the United Nations (UN), NATO, and individual countries, further complicated the legal and jurisdictional aspects of war crimes investigations. Issues related to sovereignty, jurisdiction, and the competing interests of different nations added layers of complexity.

6. Refugee and Witness Issues: Many potential witnesses and victims were displaced or became refugees during the conflict. This made it challenging to locate and secure the cooperation of witnesses. Additionally, fear of retaliation and concerns for personal safety hindered the willingness of individuals to come forward.

7. Limited Resources: International bodies and local authorities often face resource constraints, including a lack of personnel, financial resources, and technical capabilities. This limitation hindered the speed and effectiveness of investigations.

8. Legal Challenges: Establishing a legal framework for prosecuting war crimes, ensuring fair trials, and addressing the competing legal systems (national and international) posed significant challenges. The establishment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) helped address some of these challenges but did not eliminate all obstacles.

9. Chaos and Instability: The Yugoslav Wars, including the Bosnian War, were characterized by chaos, widespread violence, and ethnic tensions. This chaotic environment made it difficult for investigators to access crime scenes, gather evidence, and ensure the safety of witnesses.

10. Lack of Infrastructure: The infrastructure in Bosnia was severely damaged during the war, which hindered the ability of investigators to carry out their work effectively. Roads, bridges, and communication networks were often destroyed, making it challenging to transport personnel and equipment to remote areas where crimes occurred. (Dinstein, 2004) & (Caldwell, & Williams, 2006).

War has often been defined as a crime but what we do know is that chaos can create opportunities for the most barbarous aspects of the human condition. These behaviours often become clouded by a fog of confusion, which allows the key tools necessary for an unbiased, transparent, and effective investigation to take place. The difficulties in investigating war crimes in Bosnia during the 1990s were multifaceted, stemming from the complex nature of the conflict, lack of cooperation, destruction of evidence, political influences, international dimensions, issues related to refugees and witnesses, resource limitations, and legal challenges. The pursuit of justice in such contexts requires sustained efforts, international collaboration, and a commitment to overcoming these challenges. The Bosnian War, which took place between 1992 and 1995, was marked by widespread atrocities, ethnic cleansing, and human rights violations.

References

1. Anderton, C. & Brauer, J. (2016) *Economic Aspects of Genocide, Other Mass Atrocities, and their Prevention*. Oxford: Oxford University Press.
2. Beevor, A. (2012) *The Second World War*. London: Weidenfeld & Nicolson.
3. Bell, P. M. H. (2011) *Twelve Turning Points of the Second World War*. New Haven and London: Yale University Press.
4. Bellinger, G. (2004) «Emerging perspectives' Systems Thinking.» Available at: <http://systems-thinking.org/dikw/dikw.htw> (accessed August 2021).
5. Bess, M. (2008) *Choices under Fire: Moral Dimensions of World War II*. New York: Vintage.
6. Bishop, C. (ed.) (2002) *The Encyclopaedia of Weapons of World War II*. New York: Metro Books.
7. Bourke, J. (1999) *An Intimate History of Killing: Face-to-Face Killing in the Twentieth-Century Warfare*. New York: Basic Books.
8. Burleigh, M. (2010) *Moral Combat: Good and Evil in World War II*. New York: Harper Collins.
9. Caldwell, D. & Williams, R. (2006) *Seeking Security in an Insecure World*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
10. Collins, A. (2019) *Contemporary Security Studies* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.
11. Cryer, R. (2007) *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Davies, N. (2008) *No Simple Victory: World War II in Europe, 1939–1945*. New York: Penguin Books.

13. Dinstein, Y. (2004) *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Fierke, K. (2007) *Critical Approaches to International Security*. Cambridge: Polity Press.
15. Gilbert, M. (1981) *Auschwitz and the Allies*. London: Michael Joseph.
16. Hagopian, P. (2013) *American Immunity: War Crimes and the Limits of International Law*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press.
17. Horvitz, L. A. & Catherwood, Christopher (2011) *Encyclopedia of War Crimes and Genocide*. (Revised ed.). New York: Facts on File.

Н. І. Дідик,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

І. Хай,
здобувач вищої освіти факультету №2 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реагування на безпекові виклики в умовах війни та воєнного стану стало фундаментальною потребою громад, що значно актуалізувало розвиток практик взаємодії правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями і простими громадянами. Функціонал правоохоронних органів та пріоритети органів місцевого самоврядування значно змінились, і часто профілактика правопорушень відійшла на задній план. Виклики воєнного стану дали поштовх до вдосконалення процесу взаємодії між цими органами. Однак, умови війни накладають на суспільство значні обов'язки щодо забезпечення безпеки, підтримки правопорядку та надання гуманітарної допомоги. У цьому контексті взаємодія між правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування є життєво важливою для успішної адаптації суспільства до труднощів, пов'язаних із воєнним станом.

Розглянемо особливості такої взаємодії:

1. Якщо розглядати взаємодію в умовах воєнного стану, то вона перевищує прості норми та обмеження, адже у вирішенні важливих завдань, таких як забезпечення безпеки місцевого населення та підтримка порядку, правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування повинні ефективно співпрацювати [1];

2. Також потрібно пам'ятати про гуманітарну сторону такої взаємодії. Допомога постраждалим, організація евакуації

та розподіл гуманітарних ресурсів можуть залежати від місцевого самоврядування та громадських організацій [1, 3];

3. Варто зазначити, що підтримка законності та легітимності в умовах війни є життєво важливою. Для забезпечення захисту прав та свобод громадян правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування повинні враховувати особливості використання сил. Це вимагає не лише технічної співпраці, але й глибокого розуміння, довіри та спільного зосередження на забезпеченні безпеки і правопорядку [2];

4. В умовах воєнного стану активна залученість громадськості стає особливо важливою. Громадські організації можуть нести відповідальність за мобілізацію ресурсів, волонтерів та координацію гуманітарної допомоги. Взаємозв'язок правоохоронних органів з громадським сектором сприяє формуванню здорового партнерства між державою та громадою, що сприяє більш ефективній роботі у вирішенні невідкладних завдань.

5. В умовах воєнного стану є необхідне забезпечити ефективну інформаційну взаємодію. Правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування повинні спільно працювати над забезпеченням об'єктивної та швидкої інформації для громадськості [2].

Важливо наголосити на потребі формування партнерства між державою та громадою, враховуючи активну роль громадськості у вирішенні кризових ситуацій. Зміцнення комунікаційних зв'язків, врахування потреб населення та ефективна робота з громадськими ініціативами є важливими аспектами успішної взаємодії [3].

Зауважимо, що взаємодія під час війни не обмежується реакцією на кризу. Крім того, це може бути часом для покращення співпраці, підвищення кваліфікації кадрів і систем управління. Важливо пам'ятати, що взаємозв'язок цих структур не тільки дозволяє реагувати на кризові ситуації, але й створює основу для подальшого розвитку та створення суспільства, яке є стійким.

І тому, щоб досягти успіху у взаємодії в умовах воєнного стану, необхідно постійно розвивати способи співпраці, покращувати розуміння один одного та підтримувати один одного. Тільки такий комплексний підхід може захистити права

та інтереси громадян, зберегти стабільність у суспільстві та сприяти відновленню після військового конфлікту. Культурні та історичні характеристики суспільства є важливою частиною взаємодії під час війни [4].

Таким чином, взаємозв'язок правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями в умовах війни є надзвичайно складним завданням, яке вимагає розуміння та урахування багатьох соціальних факторів. Щоб досягти успіху в управлінні кризовими ситуаціями та відновлення суспільства після війни, необхідно використовувати комплексний підхід і враховувати різні аспекти.

Список використаних джерел

1. Новіченко А. Взаємодія поліції та органів місцевого самоврядування у забезпеченні правопорядку в Україні. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 52–57. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b1ef4b1-f8fa-4d8f-ad1f-e91558549f66/content>

2. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 398 с. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/08/materialy_konferencziyi_donduvs_01_07_2022.pdf

3. Наконечна І. Взаємодія правоохоронних органів (підрозділів) з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та юридичними особами під час перевірки заяв і повідомлень щодо порушень антикорупційного законодавства. *Підприємництво, господарство і право. Адміністративне право і процес*. 2019. №4. С. 130–135. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/25.pdf>

4. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень К., 2011. 54 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-06/Vzayemodiya-00350.pdf>

О. О. Дмитришин,
ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Домашнє насильство й досі залишається одним з тих негативних явищ, які під час війни, скоріше, посилюються аніж навіпаки. Однією із найбільш уразливих категорій, які потерпають від домашнього насильства, є, безперечно, діти. В умовах сьогодення проблема домашнього насильства над дітьми набуває нових аспектів. Відкрита збройна агресія російської федерації (далі – рф) проти України лише посилює цю проблему.

Адже, по-перше, це призвело до того, що більшість соціальних контактів як дорослих, так і дітей та підлітків втрачається. Особливо це стосується саме дітей та підлітків, адже вони вимушені разом з батьками покидати своє звичне життя та переїжджати або до інших регіонів України [1, с. 5], або до інших країн, а відтак відбувається втрата звичного кола спілкування. По-друге, батьки, або особи, що їх замінюють, перебувають у стані стресу, та не завжди здатні опанувати свої емоції, а, відтак, вдаються до непедагогічних та навіть жорстоких методів виховання дітей.

Зауважимо, що незважаючи на досить значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють питання щодо протидії домашньому насильству та забезпечення прав дітей а також значну кількість методичних матеріалів та наукових праць з цього питання, проблема домашнього насильства щодо дитини та захисту їх прав існує і залишається актуальною – [2, с. 486].

Лише після початку збройної агресії рф проти України 24 лютого 2022 року, Верховна Рада України 20 червня 2022 року, ратифікувала Стамбульську конвенцію [3], яка є золотим стандартом прав жінок та дітей, що є частиною прав людини та європейських цінностей, 21 червня цього ж року Закон про ратифікацію підписав Президент, і 01 листопада 2022 року

ця конвенція набрала чинності для України. Положення Конвенції передбачають, що права та інтереси потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин в державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями [2, с. 487].

Основним законом України, який регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів є Закон України «Про охорону дитинства» (із змінами № 76-VIII (76-19) від 28.12.2014) [4]. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон).

Також Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (із змінами № 77-VIII від 28.12.2014) [5]; Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян» № 835/2014 від 29.10.2014 р. [6]. Також 26 січня 2016 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» [7]. А 5 липня 2017 року уряд України ухвалив постанову № 268 про надання дітям статусу постраждалих внаслідок воєнних дій [8], Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 року № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» [9].

Згідно з останнім документом була оновлена відповідно до змін редакція Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки

та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» [10], яка була доповнена новим розділом «Особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану». Саме цим розділом було передбачено можливість влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, під час воєнного стану у прийомні сім'ї чи дитячі будинки сімейного типу на умовах тимчасового влаштування.

Ще у 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration) [11], в якій наголошувалось, що належним чином організована освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації. Положення Декларації ще не імplementовані в українське законодавство, проте у серпні 2021 року Кабінет Міністрів затвердив план заходів щодо її реалізації [12].

Серед поставлених завдань – забезпечення безперервності навчання, запровадження моніторингу нападів на заклади освіти, їх захист від нападів та відновлення в разі пошкодження.

Ратифікувавши Конвенцію про права дитини у 1991 році, Україна зобов'язалась неухильно дотримуватися її положень, що знайшло відображення у національному законодавстві, зокрема, передбачені Конституцією України (статті 24, 51, 52), Сімейним кодексом України (глави 13, 14), Законами України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей». Крім того, Кримінальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення дитина визнається особливим об'єктом, що захищається державою [13].

Також Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Законом України № 1845-IV (1845-15) від 23.06.2004), Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 (Законом України № 2022-III (2022-14) від 05.10.2000) тощо [16, с. 737].

Слід зазначити, що незважаючи на існування значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють різні аспекти захисту прав дітей, за даними Гельсінської спілки, «сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання права дітей в умовах збройного конфлікту» [14, с. 28], а крім того виникали певні труднощі щодо отримання дітьми статусу «внутрішньо переміщеної особи». Таке становище дітей здебільшого пояснюється елементарною правовою необізнаністю їхніх

батьків (інших законних представників), але траплялися й випадки безпідставної відмови у реєстрації неповнолітніх. З огляду на вищевикладене,

Законом України «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України

щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» від 26 січня 2016 р. 936-VIII були внесені відповідні зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року з метою забезпечення гарантованих Конституцією України соціальних прав дітей, які вимушено покинули рідні домівки, місця проживання.

Тому сьогодні кожна дитина, яка була вимушено покинута або залишила місце проживання разом з батьками чи сама внаслідок військової (збройної) агресії РФ проти України, отримує довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи на підставі п. 2 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. 1706-VII, яка надає їй право на відповідні пільги та соціальні виплати [5]. Ті ж діти, які виїхали з батьками за кордон, сьогодні отримують або статус біженця, або статус тимчасового захисту на підставі Директиви Ради Європейського Союзу 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансуванню зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому» від 20 липня 2001 р., яка дає їм право залишитися на території приймаючої держави на термін від 6 місяців до трьох років з правом отримання матеріальної допомоги, медичного страхування, освіти [16, с. 737]. Також,

діти, батьки яких загинули, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України, мають право отримати статус члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці та користуватися всіма пільгами, гарантованими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ (у редакції від 2022 р.) [15].

Чинним законодавством розмежовується статус дітей як внутрішньо переміщених осіб та дітей, що залишаються на тимчасово окупованих територіях, як постраждалих унаслідок воєнних дій і збройних конфліктів [16, с. 738].

Право на отримання такого статусу має дитина, а також особа, яка здійснює відсіч і стримування збройної агресії РФ під час проведення антитерористичної операції та заходів із забезпечення національної безпеки і оборони регіонів, які не досягли 18 років (повноліття), та внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів:

- 1) отримали поранення, забій, каліцтво;
- 2) зазнавали фізичного та сексуального насильства;
- 3) були викрадені чи незаконно вивезені за межі України;
- 4) були залучені до дій воєнізованих або збройних формувань;

- 5) незаконно утримувані, в тому числі в полоні;

- 6) зазнали психологічного насильства. Статус надається органом піклування про дітей, у тому числі за місцем реєстрації проживання/проживання дитини як внутрішньо переміщеної особи або за місцем проживання/проживання дитини в населеному пункті, на території якого встановлено антитерористична операція та заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та обмеження збройної агресії РФ або за місцем виявлення такої дитини місцевими органами виконавчої влади та/або органами місцевого самоврядування. Але це передусім стосувалось дітей Донецької та Луганської області, і не враховує нових юридичних фактів – повномасштабної військової агресії РФ проти України та введення воєнного стану, чим позбавили дітей, які під час воєнного стану проживали в інших регіонах України, де велися активні бойові дії, законного права на отримання відповідного статусу [16, с. 738].

Крім того, Порядок надання статусу дитині, яка постраждала внаслідок бойових дій та збройних конфліктів, лише визначає порядок отримання цього статусу, а сам статус та передбачені ним пільги та гарантії встановлюються виключно законодавцем, проте ст. 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» не встановлює жодних пільг чи гарантій. Зараз для дітей, що зростають в умовах війни, досі не передбачено жодних гарантій, окрім безоплатного гарячого харчування в державних і комунальних закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Звіт дослідження: Швидка оцінка ситуації щодо кібербезпеки дітей 10–18 років. Київ, 2022. 48 с.
2. Павленко Т. А., Корабель М. Г. Домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2023. С. 486–488.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Ратифіковано із заявами Законом від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
4. Про охорону дитинства : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, N 30, ст. 142.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 1, ст. 1.
6. Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремих категорій громадян : Указ Президента України від 29.10.2014 р. № 835/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 88. Ст. 2516.
7. Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 10. Ст. 99.
8. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінет Міністрів України від 05.04.2017 р. №268. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/GI05602A>.
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова Кабміну № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#>
10. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
11. Декларація про безпеку шкіл. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_safe_schools_declaration_ukrainian.pdf.

12. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 898-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo-realizaciyideklaraciyi-pro-bezpeku-s408211>

13. Міжнародні стандарти та досвід інших країн із захисту прав дітей, постраждалих внаслідок збройних конфліктів. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Mizhnarodni-standarty-ta-dosvid-inshyh-krayin-u-zahysti-prav-ditej.pdf>

14. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройних конфліктів на сході України / за ред. А. П. Бущенко. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ : КИТ, 2016. С. 28.

15. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.

16. Рибачек В. К. Захист прав дітей в Україні в період військової агресії РФ. A protection of rights for children is in Ukraine in the period of military aggression of Russian Federation : *Scientific monograph. Riga, Latvia* : «Baltija Publishing». 2023. 952 p. (С. 729–749). DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-37>.

Ю. С. Дмитрієнко,
аспірант кафедри кримінального права та кримінології
*(Одеський державний
університет внутрішніх справ)*

В. Я. Конопельський,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології,
доктор юридичних наук, професор
*(Одеський державний
університет внутрішніх справ)*

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ – НЕОБХІДНА УМОВА РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Як показує практика, процес виконання – відбування покарань забезпечується різноманітними видами кримінальної інформації (про особу засудженого, на підставі чого складається так звана кримінально-виконавча характеристика; про детермінанти вчинення злочинів, які сприяли формуванню та реалізації протиправної мотивації зазначених осіб; про кримінологічне середовище, у якому проходить процес відбування покарання засудженими; про віктимологічні аспекти кримінально-виконавчої діяльності тощо).

Поряд з цим звертає на себе увагу той факт, що у кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 2 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)) є низка правових прогалин і колізій, які знижують потенційні можливості кримінологічної інформації у забезпеченні процесу виконання – відбування покарань, а тому потребують у зв'язку з цим усунення у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань. Мова, в першу чергу, ведеться про вживання в нормах права таких термінів, як: запобігання, профілактика, попередження, протидія тощо, які у практичній діяльності мають свої особливості реалізації та не завжди відображають у цілому сутність запобіжної діяльності.

Зокрема, як і при профілактиці, у ході попередження здійснюються заходи щодо недопущення адміністративних та дисциплінарних, але не кримінальних правопорушень, а тому

і в цій ситуації використання кримінологічної інформації у даному виді діяльності звужується та зводиться до формалізму.

Та, попри все, найбільше питань з цього приводу, як свідчить практика, виникає при реалізації визначених у законі заходів виправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК). При цьому варто зазначити, що вказані заходи, як це витікає зі змісту ч. 4 ст. 6 даного Кодексу, застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру і ступеня суспільної небезпеки, а також мотивів вчинення кримінального правопорушення поведінки засудженого під час відбування покарань. Поряд з цим, в нормах Особливої частини КВК (ст. ст. 95–98) ще й вживається словосполучення «кримінологічна характеристика», тобто знову мову можна вести про правову прогалину та безсистемність положень Загальної і Особливої частини кримінально-виконавчого права [1, с. 35–57].

З метою їх усунення та з урахуванням законів формальної логіки, цілком обґрунтованим було б доповнення ч. 4 ст. 6 КВК у кінці речення словосполученням «та іншої кримінологічно значущої інформації».

Такий законодавчий підхід, крім цього, об'єднає (систематизує) й ті положення Загальної частини КВК, які стосуються кримінологічної інформації, а саме:

а) мету кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1) та змістовну спрямованість засобів виправлення та ресоціалізації (ч. 3 ст. 6);

б) гармонізує поміж собою такі принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, як: законність, справедливість, диференціація та індивідуалізація виконання покарань і поєднання покарання з виправним впливом (ст. 5), при цьому змістовну основу у ході їх реалізації на практиці буде складати кримінологічна інформація про особу засудженого;

в) дасть можливість запобігти дискримінації засуджених за різними ознаками, включаючи кримінологічного характеру (ч. 5 ст. 7);

г) дозволить системно здійснювати й інші заходи, які пов'язані із забезпеченням процесу виконання – відбування покарань (наприклад, реалізовувати належним чином обов'язок адміністрації органів та установ виконання

покарань (УВП) щодо забезпечення права засуджених на особисту безпеку (ст. 10) та визначення для них тих чи інших рівнів безпеки у виправних колоніях (ст. 18); ін.) [2, с. 55–64].

Додатковим аргументом щодо видозміни норм чинного кримінально-виконавчого законодавства України в означеному напрямі (доповнення словосполученням «кримінологічна інформація») виступають й положення відповідних підзаконних та відомчих нормативно-правових актів з даної проблематики, що, хоча й регулюють сферу виконання покарань, але суперечать положенням ч. 2 ст. 19 та п. 14 Конституції України, у яких зазначено, що організація і діяльність органів і УВП визначається виключно законом.

Зокрема, мова ведеться про такі із них, як:

1) Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (ПВР УВП), що затверджені Міністерством юстиції України, а не суб'єктом законодавчої діяльності (наприклад, Кабінетом Міністрів України);

2) Положення про центральну та міжрегіональну комісію з питань розподілу засуджених [3];

3) Інструкція щодо здійснення профілактичного обліку засуджених у кримінально-виконавчих установах; ін.

Об'єднуючим змістовним елементом кожного із зазначених та інших відомчих нормативно-правових джерел є те, що вони, по-перше, не відносяться до джерел кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 2 КВК), а, по-друге, ці правові акти ґрунтуються на положеннях кримінологічної інформації про особу засудженого, що важливо з огляду вирішення завдань кримінально-виконавчої діяльності (ч. 2 ст. 1 вказаного Кодексу).

Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу нормативно-правових актів, які регулюють сферу виконання покарань України, варто констатувати, що кримінологічна інформація є невід'ємною і необхідною складовою (елементом) забезпечення процесу виконання – відбування покарань, але в умовах правових прогалин і колізій кримінально-виконавчого законодавства зазначений вид відомостей про особу використовується вкрай не результативно та безпредметно, що виступає однією з детермінант, які знижують ефективність кримінально-виконавчої діяльності України,

а також в період воєнного стану виступають реальними загрозами для національної безпеки нашої держави.

Саме тому та враховуючи зазначене, у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань України, варто на всіх рівнях її забезпечення (нормативно-правовому, доктринальному, організаційно-управлінському тощо) у процесі виконання – відбування покарань більш активно і цілеспрямовано використовувати кримінально значущу інформацію.

Список використаних джерел

1. Поняття та зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України та шляхи їх подолання : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Колба. Одеса : Вид дім «Гельветика», 2021. 336 с.

2. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Сучасна політика у сфері виконання покарань України: зміст та особливості. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. №1 (11). С. 55–64.

3. Положення про центральну та міжрегіональну комісію з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання: затв. наказом Міністерства юстиції України від 13.03.2020 р. № 932/5. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.

М. С. Долинська,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під впливом нових реалій існування сучасної України, нових гібридних викликів система національної безпеки держави доповнюється новим виміром, який забезпечує більш гнучке, адекватне, швидке та ефективне реагування на ці виклики – національною системою стійкості.

Держави світу по-різному визначають для себе пріоритети в забезпеченні національної стійкості. Одні – роблять акцент на посиленні спроможностей щодо прогнозування загроз і небезпек із метою їхньої-мінімізації та запобігання. Інші – спрямовують основні зусилля на підвищення рівня готовності до реагування на надзвичайні ситуації і загрози будь-якого походження, враховуючи, що більшість із них складно спрогнозувати і ідентифікувати на початковому етапі. Особливо це стосується загроз гібридного характеру. Іноді більше уваги приділяється аспектам, пов'язаним із формуванням необхідних резервів і ресурсів для швидкого відновлення після надзвичайної або кризової ситуації. [1, с. 178–179].

О. Резнікова пропонує здійснювати забезпечення національної безпеки за принципами національної стійкості, уточнюючи, що розбудова окремих механізмів національної стійкості (зокрема на рівні організацій чи суспільства) може виходити за межі системи національної безпеки й існувати незалежно [2, с. 174].

Етнонаціональна стійкість на думку В. Явір – це здатність етнополітичної системи (держави у взаємодії з поліетнічним суспільством) підтримувати розвиток шляхом стабілізації етнополітичного середовища, яка здійснюється за допомогою нормативно-правового та інституційного формування системи та стратегії забезпечення: 1) передбачення, виявлення,

запобігання та протидії внутрішнім та зовнішнім етнополітичним загрозам; 2) інкорпорування етнополітичних загроз, трансформації їх у додатковий ресурс / імпульс розвитку етнополітичної системи [3, с. 555].

Дійсно, починаючи з 2014 р., етнонаціональна стійкість оформлюється як невід'ємна ознака, властивість етнополітичної системи України, що полягає не лише у випередженні, виявленні, запобіганні та протидії гібридним загрозам, а й у перетворенні їх на внутрішній ресурс / імпульс для подальшого розвитку, який мобілізує всі складові системи на досягнення цілі збереження / відновлення територіальної цілісності та збереження цивілізаційної суб'єктності України [3, с. 557–558; 4, с. 204].

Ми погоджуємося з В. Явір, що недосконала законодавча база стає джерелом деструктивних явищ у етнополітичній сфері, на зразок політизації етнічності окремих етнічних груп, які не знаходять засобів збереження свого етнокультурного середовища, реалізації мовно-культурних прав в українській системі етнополітичних координат, що підштовхує їх до застосування нелегітимних, неправових форм участі у політиці – до проявів сепаратизму, поширення закликів та вимог до порушення територіальної цілісності держави.

Зокрема, одним із таких актів, став Закон України № 1616-IX від 1 липня 2021 року «Про корінні народи України» [5], у якому закріплено не лише поняття корінного народу України, але й визначено їх основоположні права. У акті наголошено, що державна політика у сфері освіти та державної інформації базується на принципі поваги до ідентичності корінних народів України.

Розпочата у лютому 2022 році війна Росії проти незалежної України продемонструвала високий рівень стійкості всього українського народу. Експерти НАТО неодноразово відзначали, що поняття стійкості знову стало відігравати ключову роль під час ухвалення рішень у сфері безпеки та оборони, позаяк готовність цивільного населення до опору агресору є не менш стратегічним завданням, ніж співробітництво держави з союзниками чи боєздатність армії [6].

З метою консолідації українського народу та формування єдності нації та етнонаціональної стійкості в державі,

13 грудня 2022 року прийнято Закон України № 2827-IX «Про національні меншини (спільноти) в Україні», який набрав чинність 1 липня 2023 року [7].

Вважаємо, що етнонаціональна політика в Україні повинна здійснюватися виважено та з дотриманням принципу верховенства права, а також принципу поваги до ідентичності корінних народів України та національних меншин (спільнот) [8, с. 98].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 429-р від 12 травня 2023 року, затверджено Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у різномаяті» на період до 2034 року. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту – 26 вересня 2023 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № № 850-р затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у різномаяті» на період до 2034 року.

Одним з головних завдань програми – сприяння зміцненню соціальної стійкості, згуртованості та загальнонаціональній єдності українського суспільства.

Погоджуємося з вченими, в тому числі О. Резніковою, що модель забезпечення національної стійкості в Україні має базуватися на широкому підході і не обмежуватися лише формуванням ефективної системи кризового менеджменту на основі систем захисту населення від надзвичайних ситуацій та безпеки об'єктів критичної інфраструктури [1].

У червні 2016 р. на зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО були затверджені керівні рекомендації з питань забезпечення стійкості, які спрямовані передусім саме на посилення кризового менеджменту, зокрема, шляхом запровадження концепції «total defence», яка передбачає залучення до процесу всіх цивільних, військових, державних і приватних установ, чіткий розподіл відповідальності і належну координацію дій до, під час і після кризової події у мирний і воєнний час [1, с. 178].

Вказані рекомендації НАТО були враховані при розробленні в Україні Національної системи стійкості, яка є багаторівневою та охоплює три рівні: національний, регіональний та місцевий.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1025-р від 10 листопада 2023 року затверджено Плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року [9].

Вищевказаний План передбачає виконання наступних заходів:

1. Ідентифікацію загроз, виявлення вразливостей, оцінювання та пріоритезація ризиків національній безпеці;

2. Реагування на загрози і кризові ситуації

3. Подолання наслідків виникнення загроз або настання кризових ситуацій, а також відновлення сталого функціонування

4. Проведення моніторингу реалізації та аналізу ефективності ухвалених рішень [9].

Ми погоджуємося, що надзвичайно велике значення має налагодження ефективної взаємодії державних і недержавних суб'єктів у різних сферах, а поліетнічне громадянське суспільство активно бере участь у забезпеченні етнопонаціональної стійкості – набагато швидше від держави реагує на виникнення гібридних загроз етнічного характеру [1].

Таким чином, в Україні створюється багаторівнева (трьох рівнева) система етнопонаціональної стійкості, а саме: національна, регіональна та місцева, де органи місцевого самоврядування можуть забезпечувати виконання плану у межах своїх повноважень.

Прийняття нового законодавства у сфері етнопонаціональної політики протягом 2022–2023 років сприятиме подальшому становленню системи етнопонаціональної стійкості в Україні.

Список використаних джерел

1. Ольга Резнікова Порівняльний аналіз основних концептуальних підходів до розбудови національної стійкості. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 28, с. 175–181.

2. Резнікова О. О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні риси і відмінності. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2018. № 19. С. 170–175.

3. Явір В. А. До концепту етнопонаціональної стійкості. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 551–559.

4. Явір В. А. Формування етнонаціональної стійкості в умовах російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 1. С. 201–205.

5. Про корінні народи України: Закон України від 1 липня 2021 року № 1616-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

6. Стимування гібридних загроз: як стійкість формує спільне бачення безпеки в Україні та НАТО. Українська призма. URL: <https://bit.ly/3D9Z3x9>

7. Про національні меншини (спільноти) в Україні : Закон України від 01.07.2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

8. Долинська М. С. Еволюція правового регулювання етнонаціональної політики в незалежній Україні. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал*. 2024. № 1(29) 2024. С. 91–100.

9. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 р. № 1025-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text>

О. С. Дусяк,

курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Н. В. Павлова,

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
Університет внутрішніх справ)

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА МІСЦЯХ ОБСТРІЛІВ

Однією з основних, специфічних та найскладніших сфер діяльності правоохоронних органів є ефективно, швидко, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень та виявлення осіб, винних у злочинній діяльності. У останній час спостерігається стабілізація рівня злочинності, що є результатом поєднання законодавчих, організаційних та наукових заходів, спрямованих на підвищення ефективності розслідування загалом та вдосконалення проведення окремих слідчих дій зокрема. Один із ключових етапів у проведенні розслідування – огляд, що займає особливе місце серед усіх слідчих дій, спрямованих на збір інформації зі слідів та відображень.

Огляд місця події на місцях обстрілів є ключовою складовою тактичного аналізу в умовах надзвичайних ситуацій. Дії рятувальників, військових та інших службовців вимагають високого рівня підготовки та використання ефективних тактичних прийомів для забезпечення безпеки та координації дій. У цьому контексті важливо розглянути тактичні прийоми огляду місця події на місцях обстрілів, оскільки вони визначають успішність рятувальних операцій та мають прямий вплив на життя та безпеку громадян.

В чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, а саме в ч. 3 ст. 214, законодавець надав можливість уповноваженим особам проводити огляд місця події до внесення

відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1]. На нашу думку, це дійсно правильне законодавче рішення, адже завдяки йому на початковому етапі розслідування масових заворушень можна зібрати максимально велику кількість матеріальної доказової інформації. Особливо це має важливе значення в сучасних умовах, під час масованих обстрілів та інших загарбницьких дій «держави-терориста».

У місцях проведення активних бойових дій підготовка та виїзд до місця події, а також його проведення з подальшою фіксацією результатів має свою специфіку. По-перше, це піклування про особисту безпеку членів слідчо-оперативної групи; по-друге, зменшення кількості цивільного населення у зонах проведення бойових дій що впливає на пошук очевидців, понятих; по-третє, значна віддаленість установ, які можуть бути задіяні у досудовому розслідуванні (експерти, бюро СМЕ). Також можлива активна протидія проведенню огляду з боку незацікавлених осіб. Варто зазначити, що окремі події як-то влучання снарядів ракетної артилерії (РСЗВ), значні пошкодження будівель, велика кількість постраждалих вимагають багато часу та людських ресурсів (яких дуже часто не вистачає) для проведення якісного огляду та фіксації слідів та обстановки події.

В умовах бойової обстановки перед виїздом на місце події слідчому як керівнику слідчо-оперативної групи (СОГ) рекомендується підготувати маршрут слідування до місця пригоди, вивчити рельєф місцевості куди повинна виїхати СОГ, подбати про забезпечення безпеки членів СОГ та супровід. Отримати інформацію щодо зосередження військових об'єктів, зон активного проведення бойових дій, про мінні загрози можна від військового командування на місці дислокації. В умовах військових дій аксіоматична криміналістична рекомендація про невідкладність огляду місця події набуває особливої актуальності. Бойові дії з одного боку суттєво ускладнюють її реалізацію через небезпеку для життя учасників слідчої розшукової дії, з іншого є причиною знищення слідової картини через переміщення військової техніки, застосування важкого озброєння та ін. Причиною зниження оперативності огляду у деяких випадках є також порядок інформування військовослужбовцями про надзвичайні події, який передбачає доповідь

керівництву, яке і вирішує про повідомлення інформації правоохоронним органам [2, с. 168–169].

Слід наголосити на тому, що до проведення огляду, слідчий обов'язково повинен залучити працівників вибухотехнічної служби, які проводять заходи з розмінування та перевірки на вибухобезпечність місця (об'єкту) огляду. Після перевірки місцевості, працівники вибухотехнічної служби надають дозвіл на проведення такої слідчої дії як огляд і тільки після цього слідчо-оперативна група має право приступати до проведення огляду.

Під час огляду обстрілів слідчому, як головному у слідчо-оперативній групі, необхідно завчасно запланувати дії, які йому необхідно буде здійснити. Слідчий відповідає за повне та об'єктивне дослідження обстановки, фіксацію ходу та результатів огляду. Він повинен визначити межі місця події та обрати необхідний та ефективний метод проведення огляду серед можливих. Також слід подбати про відсутність сторонніх осіб на місці огляду прильотів та обстрілів: після прильоту бувають випадки, коли на те ж саме місце прилітає повторно; люди, що не мають відношення до такої слідчої дії як огляд, можуть заважати працівникам поліції виконувати огляд.

Під час огляду слідчими встановлюється місце вчиненого злочину, а саме населений пункт та координати; орієнтовна дата і максимально точний час прильоту а також засіб ураження противника (цю інформацію можна отримати під час огляду снарядів, ракет або інших вибухових пристроїв, що було знайдено на місцях прильоту). Всю інформацію, отриману під час огляду, необхідно зафіксувати у протоколі огляду місця події (обстрілу), до якого також долучаються фототаблиця, аудіо-, відеозапис із зазначенням дати та часу фіксації обстрілу, напрямку, з якого він здійснювався, що його визначає запрошений спеціаліст із питань озброєння, фрагментів боєприпасів; схема обстрілу, тобто вогнева позиція, з якої здійснювався обстріл, вид зброї, відстань, час обстрілу з обов'язковою прив'язаністю до сторін світу, яку виготовляє спеціаліст із питань озброєння та письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду, тощо.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновки про те, що проведення якісного, невідкладного огляду

місця події, документування кожного факту воєнного та тяжкого злочину в умовах воєнного часу, супроводжується великою кількістю труднощів та небезпеко. Використання спеціальних знань у формі залучення спеціалістів з різних сфер знань сприяє отриманню повної та об'єктивної доказової інформації та неминучому притягненню винних та всіх причетних до відповідальності [3, с. 80].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.01.2024)
2. Корнієнко В. В., Савчук Т. І. Тактичні особливості проведення огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 29(2), 167–179. <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.2.12>
3. Рубленко А., Ясенюк А. Специфіка огляду місця події під час дії воєнного стану. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький. 2023. С. 78–80.

А. О. Дутко,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВО УЧАСНИКІВ ВІЙНИ НА БІОЛОГІЧНЕ ПОСТТРАВМАТИЧНЕ БАТЬКІВСТВО/МАТЕРИНСТВО

Конституція України закріплює політичні, правові, організаційні та інші засади для формування нормативно-правової основи четвертого покоління прав людини, до яких належать репродуктивні права фізичної особи.

Значимість проблематики репродуктивних прав фізичної особи в Україні визначається, з одного боку, необхідністю забезпечення права на життя, розвитком біомедичних технологій, включаючи допоміжні репродуктивні технології, а з іншого, тим, що у зарубіжних країнах репродуктивні права закріплюються як основні права фізичної особи на конституційному рівні та (або) забезпечуються спеціальним законодавством.

Однак, репродуктивні права фізичної особи в Україні досі не мають ні прямого конституційного, ні законодавчого закріплення. А це, по-перше, порушує баланс публічних та приватних інтересів у зазначеній сфері суспільних відносин та, по-друге, переводить нормування репродуктивних прав фізичної особи у сферу підзаконного правового регулювання.

Репродуктивні права фізичної особи мають такі властивості, як невідчужуваність, універсальність, екстериторіальність. У зв'язку з цим можна говорити про обов'язок держави закріпити у своїй національній правовій системі відповідні норми, спрямовані на регулювання репродуктивних прав людини. Проблеми, пов'язані з фізіологічною неможливістю людини до нормального зачаття і народження дитини можуть бути вирішені шляхом застосування інноваційних методів допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ): одним з таких і виступає кріоконсервація, що є способом тривалого зберігання генетичного матеріалу людей за рахунок їх заморозки.

Завдяки ДРТ, що включають використання кріоконсервованих репродуктивних клітин або ембріонів, наприкінці ХХ ст. стало можливим зачаття дитини навіть після смерті її генетичних батьків, що означило проблеми постмортальної репродукції. Кількість зачатих таким чином дітей в останні десятиліття зростає у всьому світі. Посмертна репродукція породила складні юридичні питання, які торкаються водночас прав людини у сфері репродукції та права посмертно зачатої дитини: зокрема, чи може бути встановлений правовий зв'язок між посмертно зачатою дитиною та її померлим генетичним батьком/матір'ю. Ключовими моментами при встановленні походження посмертно зачатої дитини від померлого батька згідно законодавству інших держав є згода померлого на посмертну репродукцію та згода особи бути батьком такої дитини.

22 листопада 2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)» [1], яким передбачено, що «У період дії воєнного стану військовослужбовці, мають право на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України». На підставі цього Закону України цими ж правами та соціальними гарантіями користуються у період дії воєнного стану поліцейські, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, або виконують свої службові завдання в районах воєнних (бойових) дій [1].

Однак цей нормативний акт стосується, по-перше, лише військовослужбовців (осіб рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, осіб начальницького складу управління спеціальних операцій Національного антикорупційного бюро України, осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої

служби України, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії) та поліцейських, по-друге, стосується випадків отримання травми; по-третє, медична послуга надається у період дії воєнного стану; по-четверте, медична послуга (забір, кріоконсервація, зберігання репродуктивних клітин) здійснюється безоплатно.

Таким чином, вказаний Закон України не знімає всіх питань постмортальної репродукції, зокрема, відсутні чітко закріплені терміни зберігання кріоконсервованого матеріалу. Вирішення цієї проблеми полягає у встановленні максимального терміну зберігання кріоконсервованих ембріонів, репродуктивних клітин. За законодавством інших держав цей термін становить 24–36 місяців з дня видачі свідоцтва про смерть або винесення рішення суду про встановлення факту смерті, якщо воно передувало видачі свідоцтва [2]. Цей термін визначений, щоб дозволити партнеру оговтатися від горя і прийняти усвідомлене рішення про використання ДРТ, а також виходячи з серйозної ймовірності невдалих спроб досягти вагітності. В інших країнах термін зберігання кріоконсервованих репродуктивних клітин, ембріонів строго визначений на законодавчому рівні: наприклад, у Великобританії термін зберігання кріоконсервованих репродуктивних клітин не може перевищувати 55 років, а в Іспанії бути понад репродуктивного віку жінки, якій вони належать [3].

В Законі визначено, що у разі загибелі або визнання померлою в установленому порядку особи, репродуктивні клітини якої зберігаються, їх зберігання припиняється з подальшою утилізацією [1], тобто особа обмежена у праві розпоряджатися своїми кріоконсервованими клітинами після своєї смерті. О. Данченко та Ю. Левчук справедливо зазначають, що «з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України законодавча неврегульованість питання постмортальної репродукції гостро і болюче постала для української правової системи та нотаріату. Річ у тім, що до лав Збройних сил України постійно приєднується чисельна кількість призовників та добровольців, що стають на захист України, на превеликий жаль, в деяких випадках навіть і ціною власного життя. Тому представники закладів охорони здоров'я

дедалі частіше отримують запити від пацієнток, чиї чоловіки загинули на війні, із наміром використати кріоконсервованний біоматеріал, який зберігається у клініці. З іншого боку, деякі пари заздальгідь аналізують найгірший сценарій і намагаються задекларувати своє волевиявлення до від'їзду чоловіка на фронт. З цією метою вони звертаються до нотаріальних контор щодо оформлення будь-якої можливої та дозволеної законом «фіксації» волі особи щодо розпорядження її біоматеріалом у випадку смерті» [4]. Вирішенням цієї проблеми міг би стати відповідний нормативний акт, зокрема, у проекті Закону України «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство», зареєстрованому у Верховній Раді України під № 6475-2, вносилося пропозиція, що «У разі смерті, визнання померлим, визнання недієздатним пацієнта (пацієнтів), репродуктивні клітини або ембріони яких кріоконсервовані, подальше використання таких репродуктивних клітин та ембріонів забороняється, якщо не існує письмово оформленого розпорядження (заповіту) пацієнта (пацієнтів) щодо подальшого їх використання» [5].

На законодавчому рівні слід також визначити порядок встановлення походження дитини, зачатої після смерті батька/матері. Відповідно до законодавства тих держав, у яких посмертна репродукція не тільки практикується, а й ретельно врегульована, ключова умова її здійснення та подальшого встановлення походження дитини від особи, яка надала свій генетичний матеріал, але померла раніше зачаття дитини, полягає у згоді цієї особи на посмертне використання ДРТ. Форма такої згоди, як правило, має бути письмовою. За відсутності письмового волевиявлення згода, наприклад, в Ізраїлі, може бути встановлена судом.

Слід не забувати, що реалізація постмортальної репродукції безпосередньо торкається сфери фізичного та психічного здоров'я дитини, її самоідентичності. Розуміння дитиною, що вона народилася через кілька років після смерті одного або обох батьків, не найкраще може позначитися на її психіці.

Отже, сьогодні жодна країна у світі не має чіткого правового регулювання постмортальної репродукції. Погоджуємось з висловлюваннями, що щоб оперативно реагувати на виклики теперішніх часів повномасштабної війни,

оптимальним шляхом для регулювання постмортального використання кріоконсервованих гамет та ембріонів задля реалізації права родин військовозобов'язаних осіб на продовження роду є системне внесення поправок і змін до відповідних нормативно-правових актів України [4].

Оскільки репродуктивні рішення є надзвичайно персоніфікованими, дуже важливо, щоб померлий знав, хто реалізуватиме це право після його смерті, бо надання необмеженої можливості реалізації права на використання постмортальної репродукції може призвести до негативних етичних та соціальних проблем. Особа повинна мати право висловити згоду на використання свого генетичного матеріалу як за життя, так і після смерті, та на самостійне вирішення питання щодо реалізації своїх репродуктивних прав, навіть якщо ці права переживуть самого суб'єкта права.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство) : Закон України від 22.11.2023 р. № 3496-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text> (дата звернення 15.02.2024)
2. California Probate Code §249.5. URL: http://www.leginfo.ca.gov/.html/prob_table_of_contents.html (дата звернення 15.02.2024)
3. Чечерський В. І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : дис. на здобуття наук. ступеня д-а юрид. наук (доктора наук). Ужгород, 2020. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/26604> (дата звернення: 15.02.2024)
4. Данченко О., Левчук Ю. Правові та етичні проблеми постмортальної репродукції в умовах воєнного стану. URL: <https://pravo.ua/pravovi-ta-etychni-problemy-postmortalnoi-reproduktsii-v-umovakh-voiennoho-stanu/> (дата звернення: 15.02.2024)
5. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство від 11.04.2023 р. № 6475-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75944 (дата звернення 15.02.2024)

О. М. Дуфенюк,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Б. В. Стецик,

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Актуальність воєнної проблематики не знижується і тільки набуває гостроти другий рік поспіль. З перших днів стало зрозуміло, що від консолідації зусиль громадянського суспільства та держави залежить майбутнє українців, адже йдеться не про тимчасові суперечності, ідеологічні, політичні, соціальні чи територіальні конфлікти, а про екзистенційну війну, захист права на існування. У цих екстремальних умовах система кримінального провадження зазнала збільшення у рази навантаження, а разом з тим і відповідальності, адже до поточних численних проблем додалися нові безпекові виклики і потреба ефективно розслідувати воєнні злочини. посилюється роль неурядових організацій (далі – НУО). Йдеться про «інституції, які не залежать від держави та є поза бізнесом, а також здійснюють свою діяльність у різних сферах громадянського суспільства, таких як: освіта, охорона здоров'я, екологія, наука, спорт, економіка, гуманітарна допомога, захист прав людини, демографія, безпека, релігія тощо» [1, с. 99]. За окремими даними, станом на липень 2022 року відбулося зниження надання послуг НУО від 3% до 50% за різними видами порівняно періодом до 24 лютого 2022 року. Частина НУО (25%) змінили географію надання послуг [2, с. 7]. Сьогодні найбільш відомими НУО в Україні вважаються благодійний

фонд «Повернись живим», ГО «Армія SOS», Фонд «Голоси дітей», Всеукраїнський центр волонтерів «People's Project», Фонд Сергія Притули та інші [3, с. 232]. Серед міжнародних НУО можна назвати Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Human Rights Watch, Amnesty International, Freedom House та ін.

Тематику участі НУО у збиранні доказів воєнних злочинів розглядали О. Щербанюк, О. Сінькевич [4], А. Демиденко [5] та інші фахівці. Основними напрямками громадської активності в рамках кримінальних проваджень є: по-перше, надання допомоги (матеріальної, психологічної, медичної тощо) потерпілим; по-друге, сприяння розшуку осіб, документів, активів, матеріальних цінностей тощо, аналітична робота з відомостями з відкритих джерел, ідентифікація осіб за фото та відеоматеріалами, встановлення зв'язків, контактів тощо і в такий спосіб забезпечення завдань сприяння органам досудового слідства та прокуратури у збиранні доказів воєнних злочинів.

Додатково можна виокремити інші напрями діяльності, які опосередковано можуть впливати на сферу правосуддя:

(1) консультаційна діяльність, зокрема залучення іноземних експертів для обміну досвідом;

(2) протидія розповсюдженню «фейкової» інформації у ЗМІ та соціальних мережах;

(3) реалізація функції «фабрики думок» (так званих «мозкових центрів»), тобто здійснення досліджень, консультацій та підготовку аналітичної інформації високого кваліфікаційного рівня, що може слугувати підставою для корегування політики держави, змін в законодавстві;

(4) організація дискусійних майданчиків для обговорення проблем кримінального правосуддя в умовах війни, спеціалізованих вебінарів, тренінгів, фінансування підготовки та видавництва методичної літератури, інформаційних буклетів для практичних фахівців, громадян, які стали свідками чи потерпілими;

(5) налагодження зв'язків із міжнародними партнерами.

Перевагами діяльності НУО вважається гнучкість, оперативність у застосуванні інновацій, у той час, коли бюрократична система правоохоронних органів може виявляти сповільнені темпи до роботи з інформацією, брак ресурсів, значне навантаження через необхідність виконання

поточних завдань, передбачених правовими приписами. До НУО, які безпосередньо займаються збиранням та фіксацією інформації про воєнні злочини, вчинені на території України, можна віднести команди розслідувачів та аналітиків Bellingcat, Truth Hounds, Центр прав людини ZMINA, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Ukrainian Legal Advisory Group, Регіональний центр прав людини, Медійна ініціатива за права людини, Харківський інститут соціальних досліджень, фундація DEJURE. 34 правозахисних організацій України започаткували Коаліцію документування воєнних злочинів «Україна. П'ята ранку» [6; 7]. Головні місія цих організацій – моніторинг відкритих джерел даних, проведення виїздів на місця події, архівування даних, збір інформації від осіб, які стали свідками чи потерпілими воєнних злочинів, формування баз даних (наприклад, I-DOC, «Український військовий архів» від Docudays тощо).

Прикладом успішної реалізації проєкту документування інформації може бути інтерактивна карта «eyesonrussia», формування якої ініційоване організацією Centre for Information Resilience та широкої спільноти дослідників інформації з відкритих джерел (Bellingcat, Geomouse, Geonconfirmed та ін.), для фіксації та верифікації важливих інцидентів в ході війни в Україні (обстрілів цивільної інфраструктури, житлового фонду, руйнування або пошкодження об'єктів і т.д.). Мета проєкту – надавати достовірну інформацію для журналістів, політичних інституцій та органів правосуддя про ситуацію. Інтерфейс карти пропонує пошукові поля для фільтрування інформації і в такий спосіб дає змогу концентрувати увагу на певних конкретних напрямках (наприклад, місця заподіяння шкоди для навколишнього середовища, місця виявлення «братських» могил, місця влучання бомб та вибухи, місця пошкодження цивільної інфраструктури і т.д.) (див.: <https://eyesonrussia.org/>). Станом на 24 липня 2023 року карта мала понад 3.5 мільйона переглядів. Було завантажено понад 11 600 відео та зображень, які були верифіковані та відмічені для точного та своєчасного і детального відображення того, що відбувається в Україні [8].

Завершуючи, слід підкреслити, що війна стала чинником, який спровокував високу громадську активність та об'єднаність державних та недержавних організацій для

реалізації спільної мети справедливого правосуддя. Однак документування порушень міжнародного гуманітарного права ще триває і ймовірно триватиме ще довго, а якість та ефективність цієї роботи можна буде оцінювати з позиції історичної ретроспективи у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості. *Регіональні студії*. 2019. № 18. С. 94–99.
2. Коломійчук О., Воловод М. Робота неурядових організацій в умовах збройного конфлікту : практичний посібник з безпекових питань. 2023. 45 с.
3. Ткачук І. Роль неурядових організацій в російсько-українській війні: фінансовий аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 76. С. 229–234.
4. Щербанюк, О. В., Сінкевич О. В. Роль неурядових правозахисних організацій у забезпеченні збору доказів для міжнародного кримінального суду в контексті війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 80 (2). С. 395–402.
5. Демиденко А. Взаємодія неурядових правозахисних організацій з органами державної влади у процесі документування воєнних злочинів. *Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики* : міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня Конституції України (22 черв. 2023 р.). Харків, 2023. С. 48–51.
6. Мамедов Г. Співпраця неурядового сектора та держави – це дорога з двостороннім рухом. lb.ua. 6.02.2023. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/544923_spivpratsya_neuryadovogo_sektora.html
7. Прізова В. Воєнні злочини РФ в Україні: громадські організації, що документують їх та збирають свідчення для трибуналу. *Суспільне*. 07.07.2023. URL: <https://suspilne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/>
8. Стрік Б. Більше ніж 500 днів російського вторгнення на моніторинговій карті. 24.07.2023. URL: <https://uk.bellingcat.com/rozsliduvannya/2023/07/28/over-500-days-russia-ukraine-map-ua/>

А. В. Д'яков,
доцент кафедри інформаційно-аналітичного забезпечення
діяльності правоохоронних органів,
кандидат технічних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІІ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ ПРИ АНАЛІЗІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Особливого значення та актуальності в спектрі суспільних відносин набуває використання штучного інтелекту (ШІ) в системі забезпечення інформаційної безпеки, оцінка та аналіз інформаційних загроз та практичне застосування штучного інтелекту в контексті інформаційного опору з метою захисту територіальної цілісності України та суверенітету, що належить до концептуальних основ діяльності суспільства [1].

Інформаційне протисторство – це форма боротьби сторін в інформаційному просторі з використанням політичних, економічних, дипломатичних, військових та інших методів, способів та засобів, для впливу на інформаційне поле супротивника та захисту власного інформаційного поля в інтересах досягнення поставлених цілей [2]. Сьогодні інформаційне протисторство, в тому числі і в соціальних мережах, відіграє важливу роль, де величезна кількість людей отримує інформацію через відповідні платформи. Це явище включає в себе різноманітні методи та техніки, які використовуються для впливу на громадську думку, маніпуляції інформацією та досягнення стратегічних цілей. До методів інформаційного протисторства можна віднести наступне:

дезінформація – розповсюдження неправдивої, прихованої або маніпульованої інформації з метою впливу на громадську думку або спотворення фактів;

фейкові новини – створення та поширення медійних матеріалів, які спотворені чи вигадані, щоб створити певну негативну або позитивну інформаційну картину;

боти та фальшиві акаунти – використання автоматизованих акаунтів або фальшивих профілів для розповсюдження певної інформації або створення штучної підтримки;

тролінг – агресивні коментарі, образи та провокації з метою викликати конфлікти та розпалювати розбрат у спільнотах;

меми та вірусні контенти – створення та поширення вірусних мемів або контенту з метою впливу на настрої та переконання аудиторії;

маніпуляція алгоритмами – використання знань про роботу алгоритмів соціальних мереж для максимізації досягнення або впливу певної інформації;

соціальні експерименти – проведення психологічних експериментів або тестів на аудиторії з метою вивчення їхньої поведінки та реакції на певну інформацію;

кампанії впливу – організовані кампанії з використанням соціальних мереж для маніпуляції громадською думкою або впливу на політичні або суспільні процеси.

З огляду на такі властивості, як доступність, анонімність, оперативність, високий рівень довіри, сегментацію за інтересами, соціальні сервіси є гнучким та зручним інструментом прихованого інформаційного впливу – маніпулювання суспільною або масовою свідомістю [3].

Одним з результатів взаємодії людей за допомогою соціальних мереж є отримання величезної кількості інформації різних форматів: тексти, картинки, аудіо, відео та ін. Сьогодні соціальні мережі надають користувачам широкий функціонал для обміну інформацією, їх відвідує більш ніж дві третини онлайн-аудиторії у всьому світі, і це четверта за популярністю онлайн-категорія після пошукових і інформаційних порталів та програмного забезпечення. До методів поширення інформації в соціальних мережах слід віднести: контекстна реклама, масова розсилка особистих повідомлень (спам), несанкціонована розсилка повідомлень по «стінам» великих спільнот, розміщення інформації у власному співтоваристві або тематичному обліковому записі, конкурси в соціальній мережі [4].

Штучний інтелект здатний автоматизувати процес аналізу поведінки в соціальних мережах для виявлення різних аспектів, включаючи психологічні впливи, розповсюдження дезінформації та ідентифікацію впливових осіб. Можливості штучного інтелекту включають:

Аналіз текстового вмісту. ШІ може використовувати алгоритми обробки мови для аналізу текстового вмісту в соціальних

мережах, що дозволяє виявляти та класифікувати повідомлення залежно від їх тону, емоційної забарвленості та інших параметрів.

Мережевий аналіз. ШІ здатний аналізувати зв'язки між користувачами соціальних мереж, виявляючи ключові особи, їх зв'язки та впливових учасників. Це допомагає ідентифікувати основні джерела інформації та поширювачів дезінформації.

Моделі прогнозування. ШІ використовує моделі машинного навчання для прогнозування та передбачення розповсюдження дезінформації, а також виявлення та прогнозування психологічних впливів на користувачів.

Системи виявлення аномалій. ШІ встановлює системи аномалій для автоматичного виявлення підозрілих або незвичайних зразків поведінки в соціальних мережах, що може свідчити про розповсюдження дезінформації або психологічний вплив.

Аналіз зміни думок. ШІ відстежує та аналізує зміни думок та переконань користувачів соціальних мереж з часом, що дозволяє виявляти та реагувати на психологічний вплив та розповсюдження дезінформації.

Вказані можливості ШІ дозволяють аналізувати активність користувачів у віртуальних спільнотах, включаючи їх взаємодії, пости, коментарі та інші спільнотні дії. Це може бути доречним в розумінні динаміки спільноти та її інформаційних потреб. При цьому, є можливість проведення аналізу настроїв та емоцій як спільноти загалом, так і окремих суб'єктів спільноти, а також проводити виявлення трендів та популярних тем. Все це дозволяє розуміти гуманітарні аспекти спільноти.

Використання ШІ в аналізі поведінки в соціальних мережах включає в себе різні етичні, технічні та соціальні особливості, які неможливо залишати без уваги. До таких особливостей слід віднести наступне:

Приватність та захист даних. Аналіз поведінки в соціальних мережах може порушувати приватність користувачів та викликати ризики щодо захисту особистої інформації.

Соціальна маніпуляція та вплив. Використання штучного інтелекту для аналізу поведінки може бути використано з метою маніпуляції громадською думкою, підвищення партійного або комерційного впливу, що піднімає питання етичності та відповідальності.

Алгоритмічний біас. Моделі штучного інтелекту можуть бути викладені впливу алгоритмічного біасу, що може призвести до недооцінки або перекручення результатів аналізу.

Легітимність та довір'я. Важливо визначити, наскільки легітимним є використання штучного інтелекту в аналізі поведінки в соціальних мережах та чи мають користувачі повну інформацію про цей процес.

Запобігання зловживанням. Необхідно приділяти увагу розробці механізмів запобігання зловживанням та недопущенню використання штучного інтелекту для шкідливих цілей.

Психологічні наслідки. Використання штучного інтелекту в аналізі поведінки в соціальних мережах може мати психологічні наслідки для користувачів, зокрема, впливати на їх емоційний стан, ставлення до соціальних мереж та взаємодію з ними.

Потенційні помилки і недоліки. Алгоритми штучного інтелекту можуть мати помилки та недоліки, що може призвести до неточних аналітичних результатів або неправильних висновків.

Таким чином, інформаційне протиборство у соціальних мережах стає все більш складним і важливим фактором сучасного суспільства, і ефективна боротьба з ним вимагає розуміння його механізмів та впливу, а також розвинених стратегій протидії. ШІ повстає потужним засобом інформаційної протидії ризикам і загрозам, що виникають у віртуальному середовищі мережевих спільнот.

Список використаних джерел

1. Гбур З. В. Використання штучного інтелекту в інформаційній безпеці України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2601> (дата звернення: 14.02.2024).

2. Сучасний стан розвитку інформаційної протидії / Г. В. Форос // *Правова держава*. 2012. № 15. С. 336–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2012_15_61.

3. Панченко В. М., Полевий В. І. Методика виявлення ознак інформаційного впливу в засобах масової інформації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2011. № 3(7). С. 67–73.

4. Мехед Д. Інформаційна безпека в соціальних мережах. Методи поширення інформації в соціальних мережах. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні* : науково-технічний збірник. 2015. Вип. 2(30). С. 14–18.

В. О. Єрмоєнко,

старший викладач кафедри спеціальних дисциплін
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОЛАБОРАНТІВ

Загальновідомим є факт, що поняття «колабораціонізм» походить від французького слова «collaboration» – співробітництво. У сучасному розумінні воно почало вживатись із 1940 року коли французький маршал Анрі Філіп Петен, який на той час очолював уряд окупованої нацистами Франції, після зустрічі з Гітлером, у своїй заяві зазначив: «Une collaboration a ete envisage entre nos deux pays... J'en accepte le principe» («Між нашими двома країнами намітилось співробітництво... Я схвалюю це в принципі»).

Історично, українці з питанням колабораційної діяльності знайомі з тих же часів. Наприклад представники ОУН, яких недолугі «московити» ще називають «бендеровцями», до певної міри, помилково вважаючи гітлерівців союзниками, співпрацювали з німецькою окупаційною владою, намагаючись відновити українську державу та позбавитись комуністичного ярма. І як результат, боротьби за незалежність, переслідувались як першими так і другими.

«Vae victis» (горе переможеним), як зазначають історики, цю фразу сказав ватажок сенонських галлів Бренн, якого переможено ним римляни у 386 р до н.е, звинувачували у шахрайстві під час отримання відкупу за поразку, маючи на увазі, що по праву сильнішого саме переможець визначає умови капітуляції. Напевно і прибічники Віші у Франції не вважались би «колаборантами», якби не були переможени. Так само і за представниками ОУН не закріпилось би поняття «вороги народу» на довгі роки в радянській Україні, якби вони змогли б вибороти та відстояти незалежність в той час. Як ми бачимо, все одно правда перемагає і тепер ми, віддаючи шану героям, що боролись за незалежність, на привітання «Слава Україні!» відповідаємо «Героям слава!».

На сучасному етапі української історії, ми знову зіштовхнулись з питанням колабораціонізму. Вже Україні, як самостійній і незалежній державі, доводиться протидіяти цьому негативному явищу. Це поняття знову стало актуальним починаючи з 2014 року – окупації росією Криму та окремих районів Донецької Луганської областей. Ще більш актуальним питання протидії колабораціонізму стало після початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ 24.02.2022. Під час цієї, нічим не спровокованої агресії, активізувалась глибоко законспірована агентура кремля та латентні «ждуни» – колаборанти.

Нажаль кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність була запроваджена не з 2014 року, як того вимагала тогочасна обстановка, а лише після початку повномасштабного вторгнення із прийняттям законів України:

1) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року №2108-IX [1];

2) «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 року № 2198-IX [2].

Загалом з моменту запровадження кримінальної відповідальності (згідно зі статистикою наданою Офісом Генерального прокурора), по січень 2024 року в Україні було розпочато 7443 досудових розслідування за статтею 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» (2022 – 3851, 2023 – 3207, січень 2024 – 385), з яких:

– по кримінальним проступкам (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК) зареєстровано 1733 проваджень (2022 – 949, 2023 – 709, січень 2024 – 75);

– по злочинам (ч. 3, 4, 5, 6, 7, 8 ст. 111-1 КК) зареєстровано 5710 кримінальних проваджень.

З цих же зареєстрованих кримінальних правопорушень передано до суду лише 1628 матеріалів (600 по проступкам та 1028 по злочинам).

Тобто фактично до суду передано лише близько 22% реєстрованих матеріалів (2022 – 620 (16%), 2023 – 984 (31%), січень 2024 – 24 (6%)) [3].

В той же час, згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень, станом на 13.02.2024 року по статті 111-1 КК України винесено 1176 вироків. При цьому, аналізуючи винесені вирoki, переважна більшість з них винесена по кримінальним проступкам (ч.1 та ч.2 цієї статті) [4].

Тобто, в загальному, лише п'ята частина всіх матеріалів до судових розслідувань передано до суду. На нашу думку, на такі досить невеликі статистичні показники може впливати недосконалість законодавства та відсутність практики застосування цієї статті.

Зміни до законодавства, що запроваджували відповідальність за колабораційну діяльність, були прийняті, на нашу думку, поспіхом, без належного вивчення самої проблематики, врахування нюансів, ототожнення з іншими нормативно-правовими актами, правок та інше. Звичайно це можна пояснити тодішніми умовами обстановки. Разом з тим, на даний момент необхідно на законодавчому рівні усунути ці колізії.

Наприклад ч. 1 ст. 111-1 КК України визначає кримінальним правопорушенням «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України». Частина 1 ст. 436-2 КК визначає кримінально караним «виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України», тобто фактично те ж саме.

Чи наприклад ч. 7 ст. 111-1 КК України визначає кримінально караним таке діяння як «добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території», аналогічне є і у диспозиції статті 260 КК «Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності», «Створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності» [4]. І таких прикладів можна знайти дуже багато.

Точне ж формулювання протиправної діяльності осіб вкрай необхідне для належного відправлення правосуддя.

Крім цього, як відображають вітчизняні науковці і практики, існує висока імовірність того, що при неправильній

кваліфікації протиправної поведінки колаборантів та притягнення їх внаслідок цього до відповідальності, Європейський суд з прав людини, враховуючи вимогливість тамтешньої «Феміди» саме літері закону, може стати на бік колаборантів.

На даний момент вже багато хто з вітчизняних науковців та практиків у сфері юриспруденції та правоохоронної діяльності займаються вивченням даної проблематики, розробленням механізмів протидії цим негативним проявам, а також усуненням прогалин і колізій. Разом з тим ця робота тривала і кропітка та потребує конкретних цілеспрямованих заходів для її вирішення. Початок цьому вже покладений і ми впевнено йдемо до успіху на цьому шляху.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. №2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 12.02.2024)

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 22.05.2023)

3. Статистика діяльності прокуратури. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 13.02.2024).

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Офіційний сайт*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 13.02.2024)

5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.02.2024)

С. С. Єсімов,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Центральним елементом європейського механізму правового регулювання вимушеної міграції є Спільна європейська система притулку. Її появі передувало прийняття у 1990 р. Конвенції про застосування Шенгенської угоди від 14 червня 1985 р. між урядами держав економічного союзу Бенілюкс, ФРН та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на загальних кордонах та Конвенції, що визначає державу, відповідальну за розгляд про надання притулку, поданих в одній із держав-членів Європейських спільнот (Дублінська конвенція) [1]. Якщо перший акт був прийнятий поза межами ЄС та присвячений питанням вимушеної міграції лише в певній незначній частині, то Дублінська конвенція, навпаки, стала частиною правового простору ЄС і концентрувалася виключно на визначенні відповідальності держав-членів ЄС у сфері примусового переміщення осіб.

Формування Загальної європейської системи притулку почалося в 1999 р. Система визначення відповідального за подання клопотання про надання притулку мігранта перетворилася на складову частину новоствореного ЄС масиву правових норм і всієї політики в галузі вимушеної міграції. У доктрині Дублінська система визнається основним критерієм виділення конкретних етапів у розвитку правового регулювання вимушеної міграції.

Н. П. Бортник розглядає зазначену проблематику в контексті трьох послідовних стадій, ознаменованих змінами в Дублінській системі: Дублін I (Дублінська конвенція 1990 р.), Дублін II (Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 343/2003 від 18 лютого 2003 р., що встановлює критерії держави-члена, відповідальної за розгляд клопотання про надання притулку, поданого в одній із держав-членів громадянином третьої держави) та Дублін III (Регламент (ЄС) № 604/2013 Європейського

Парламенту та Ради ЄС від 26 червня 2013 р. щодо встановлення критеріїв та механізмів для визначення держави-члена, відповідальної за розгляд клопотання про надання міжнародного захисту, поданого в одній із держав-членів громадянином третьої держави або особою без громадянства.

Дещо ширше трактування ретроспективної складової розвитку європейського правового регулювання вимушеної міграції ґрунтується на виділенні етапів відповідно до прийнятих ЄС робочих програм у цій галузі.

У рамках зазначеного підходу становлення Загальної європейської системи притулку пов'язане з наступними етапами: Тамперським (з 1999 р.), Севільським (з 2002 р.), Гаазьким (з 2004 р.) етапами, етапом після ухвалення Глобального підходу з міграції та мобільності (з 2011 р.), «кризовим» етапом (після ухвалення «Європейського порядку денного з міграції» з 2015 р.) та сучасним етапом (після ухвалення нового «Пакту з міграції та притулку» з 2021 р.).

Агентство ЄС з питань притулку (EUAА) виділяє у розвитку Загальної європейської системи притулку чотири фази: перша фаза (1999–2005 рр.); друга фаза (2006–2013 рр.); фаза після ухвалення «Європейського порядку денного з міграції» (2015–2020 рр.); фаза після 2020 р. (після прийняття нового «Пакту з міграції та притулку»). Ознаками, що лежать в основі цієї хронологічної класифікації, є політичний зміст і правове оформлення ініціатив ЄС у сфері вимушеної міграції.

У суто правовому сенсі законодавство ЄС про притулок може бути представлене двома частинами чи елементами: інституційним (організаційним) та матеріальним. Інституційна частина регулює організаційні засади політики ЄС у сфері вимушеної міграції, тоді як матеріальна частина охоплює питання щодо змісту правового захисту, який надається ЄС вимушеним мігрантам.

Відповідно до п. 2 ст. 78 Договору про функціонування ЄС, Загальна європейська система притулку складається з: універсального статусу біженця для громадян третіх держав, дійсного на всій території ЄС; універсального статусу додаткового захисту для громадян третіх держав, які не набувають статусу біженців у ЄС, але потребують міжнародного захисту; загальна система тимчасового захисту для переміщених осіб

у випадках масового припливу; загальних процедур щодо надання та позбавлення статусів біженця або додаткового захисту; критеріїв і механізмів визначення держав-членів, відповідальних за розгляд клопотання про надання притулку або додаткового захисту; стандартів прийому прохачів притулку чи додаткового захисту; співробітництва з третіми державами з метою управління потоками вимушених мігрантів.

Вищезазначені елементи Загальної європейської системи притулку в рамках політики ЄС у сфері вимушеної міграції віднесені до внутрішнього (п. 1–6) та зовнішнього виміру (п. 7). Нову системну реформу політики ЄС у сфері вимушеної міграції було ініційовано Європейською Комісією 23 вересня 2020 р. Правові обриси передбачуваної реформи були позначені в повідомленні ЄК «Про новий Пакт з міграції та притулку».

Особливостями спроби реформування політики ЄС у сфері вимушеної міграції є: зв'язок проблематики вимушеної міграції з прикордонним контролем та імміграційною політикою; еволюція принципу солідарності, що виражається у можливості добровільного диференційованого застосування державами-членами ЄС у рамках пошуково-рятувальних операцій, міграційного тиску та кризи міграційної системи; значне прискорення процедурних дій у сфері вимушеної міграції; посилення заходів охорони зовнішніх кордонів за допомогою запровадження нових інститутів – комплексної перевірки осіб, які перетинають зовнішні кордони ЄС, прикордонних процедур у сфері притулку та повернення; націленість на створення матеріальних і правових засад для функціонування механізмів прогнозування, готовності ЄС до надмірного міграційного тиску та реагування на кризові ситуації, що розвиваються; удосконалення політики у сфері повернення та підтримка узгодженого підходу до процедури повернення на території ЄС; підтвердження особливої значущості взаємовигідного міжнародного співробітництва з ключовими третіми державами; розвиток стійких законних шляхів в'їзду на територію ЄС осіб, які потребують міжнародного захисту, залучення висококваліфікованих фахівців із третіх держав до ЄС; підтримка ефективних стратегій та заходів щодо інтеграції мігрантів у європейські суспільства.

Дане дослідження виходить з базових засад політики ЄС у сфері вимушеної міграції та деформації її складових інститутів під впливом правозастосовчої практики, що склалася у структурі політико-правового регулювання вимушеної міграції до ЄС (виділення двох вимірів політики та права ЄС у галузі вимушеної міграції: внутрішнього, присвяченого статусу вимушених мігрантів та системі визначення відповідальності держав-членів ЄС у сфері вимушеної міграції, та зовнішнього, націленого на вибудовування міжнародного діалогу з питань вимушеної міграції), розвитку правового регулювання інших елементів, органічно пов'язаних із проблемою вимушеної міграції до ЄС, дихотомії наданого правового захисту, що полягає в паралельному існуванні та комбінованому застосуванні універсального та європейського механізмів правового регулювання статусу вимушених мігрантів, а також зазначених особливостей нової системної реформи політики ЄС у сфері вимушеної міграції.

Список використаних джерел

1. Конвенція про застосування Шенгенської угоди від 14.06.1985 р. між урядами держав економічного союзу Бенілюкс, ФРН та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на загальних кордонах від 19.06.1990 р. URL. https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/12/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A8%D0%B5%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BD.pdf

О. Б. Жила,

заступник начальника управління
Офісу Генерального прокурора,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри кримінального процесу
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX доповнено Кримінальний кодекс України новою статтею 111-1 Колабораційна діяльність [1].

Термін «колаборація», «колабораціонізм» походить від французького «collaboration», що означає співпраця, співробітництво з ворогом. «Колабораціонізм» часто використовують для означення добровільної співпраці (на противагу вимушеній) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [2].

Словник української мови визначає «колабораціонізм» як зрадницьке співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни [3]. Криміналізація колабораціонізму, як окремого складу злочину (без ототожнення з державною зрадою чи з воєнним злочином), не надто поширена практика у правових системах країн Європи.

Ураховуючи сфери у яких знайшов прояв колабораціонізм, виділяють його певні форми: воєнний (служба у військових формуваннях, поліцейських структурах); економічний (співробітництво у будь-яких галузях економіки); культурний (поширення серед окупованого населення освіти, культури та релігії окупанта); побутовий (встановленням дружніх відносин між окупантами та населенням); політичний, адміністративний колабораціонізм (робота в окупаційних органах влади) [4; 5, с. 50; 6 с. 42,].

Виходячи із наведеної вище класифікації, диспозиції частин статті 111-1 Кримінального кодексу України [7] можна згрупувати за формою взаємодії з окупаційною державою:

– інформаційна діяльність на користь та у співпраці із державою-агресором;

- робота на інтереси держави-агресора;
- освітня співпраця;
- політична підтримка держави-агресора;
- економічна взаємодія із державою-агресором;
- воєнна участь і допомога державі агресору;

Нажаль законодавець не приділив уваги формування юридичної диспозиції самого поняття колабораційної діяльності, а кодифікував лише сфери її проявів.

Розробники нового Кримінального кодексу України більш конкретніше пропонують визначити ознаки і прояви колабораціонізму, навіть визначають імунітети, які виключають караність діяння [8].

Так, зазначений проект Закону чітко вказує на те, що колабораційна діяльність – діяльність громадянина України на тимчасово окупованій території України на підтримку держави-агресора у добровільній співпраці у певній сфері.

Не вважається колабораційною діяльністю співпраця з державою-агресором, яка була:

- а) вимушеною, тобто здійснюваною проти волі особи, яка вжила можливих за конкретних умов заходів, щоби не спричинити чи мінімізувати шкоду національній безпеці України, або
- б) спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громади, що не суперечать законам України і міжнародному праву [8].

Серед проблем, які наразі постають перед правоохоронними органами у застосуванні ст. 111-1 Кримінального кодексу України, можна виділити наступні:

- дотримання положень міжнародного договору України;
- суб'єкт вчинення злочину;
- місце вчинення злочину;
- відмежування від інших злочинів (ст.ст. 111, 111-2, 114-2, 436-2 Кримінального кодексу України).

Коротко зупинившись на суті проблемних питань варто зауважити, що права і обов'язки окупованої і окупаційної держави визначені Женевськими конвенціями 1949 року [9] та Гаазькою конвенцією 1907 року [10], які ратифіковані Україною.

Вказані міжнародні договори надають паво узуфрукту державі-окупанту адміністративних будівель, нерухомості, лісів та сільськогосподарських угідь, які належать державі-супротивнику і перебувають на окупованій території.

У той же час окупаційній державі забороняється змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань совісті. Окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалами, забезпечувати та підтримувати діяльність медичних установ [9].

Незважаючи на окупацію, життя громадян на окупованій території продовжується, однак існуючий нормативний інструмент кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність широко загалом важко опанувати. До цього часу національна правова система не випрацювала межу прийнятної, після якої вже починається кримінальна відповідальність за колабораціонізм.

Не визначення у тексті ч.ч. 4, 6 ст. 111-1 КК України громадянина України, як суб'єкта вчинення злочину, створює прецеденти притягнення осіб іншого громадянства за вказані кримінальні правопорушення.

Відсутність розуміння місця вчинення колабораційної діяльності призводить до ототожнення її з державною зрадою і створення формул кваліфікації дії у ідеальній чи реальній сукупності ст.ст. 111 і 111-1 КК України. Такі факти, на наш погляд, нівелюють мету законотворця впровадити менш тяжкий злочин проти основ національної безпеки України в умовах окупації.

На наше переконання, колабораційна діяльність може бути оцінена як спеціальна (менш суспільно небезпечна) форма державної зради, вчинена у наслідок збігу тяжких обставин окупації. А тому матиме місце лише на окупованій території.

Питання відмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України від суміжних, а в деяких випадках навіть тотожних складів кримінальних правопорушень, стоїть дуже гостро на практиці, через брак повноважного аналізу судової практики і визначення певних критеріїв доказування. Крім цього, наразі активним корупційним ризиком у правоохоронній сфері є відсутність, передбачених законом ознак відмежування між складами кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111-2

КК України, ч. 6 ст. 111-1 та ч. 2 ст. 111 КК України, ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України.

Крім тяжкості покарання, варто зауважити на економічних компенсаторних заходах реагування за вчинення колабораційної діяльності.

Так, у ст. 111-1 КК України конфіскація майна як додаткове покарання визначено у шести частинах, при цьому безальтернативно лише у частині четвертій. У той же час більш тяжкий злочин економічного колабораціонізму – пособництво державі-агресору, передбачений ч. 1 ст. 111-2 КК України, передбачає в санкції покарання у вигляді конфіскація майна альтернативно. Варто розуміти, що об'єктами конфіскації крім майна підсудної особи, стануть і активи здобуті ним у результаті вчинення кримінального правопорушення, а так само майно яке було предметом вчинення кримінального правопорушення (спеціальна конфіскація). У більшості випадках ці ситуації стосуються складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК України. Виходячи із практики ухилення осіб від кримінальної відповідальності за колабораціонізм і виїзд їх за кордон не лише України, а і держави-агресора, ми маємо оптимізувати процеси накладення арешту майна не лише в межах національної юрисдикції, а і за кордонами нашої держави. У зв'язку із чим потребує нормотворчого удосконалення одна із найкоротших статей Кримінального процесуального кодексу України – стаття 175 виконання ухвали про арешт майна [11].

На останок залишу відкритим питання, які потребуватимуть вирішення наукою і практикою найближчим часом. Варто зазначити, що приведені нижче питання вже осмислюються у наукових колах [12].

– Чи можлива сукупність державної зради і колабораційної діяльності, якщо так, то яка необхідність існування окремих складів злочинів колабораціонізму?–

– Чи є ст. 111-1 КК України спеціальною перед ст. 111 КК України в умовах окупації (декриміналізація державної зради на окупованих територіях)?

– Після криміналізації колабораційної діяльності чи можуть вважатись державною зрадою колабораційні дії (до прикладу зайняття посад в окупаційній адміністрації) вчиненні до введення в дію ст. 111-1 КК України?

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Заєць О. М. Юридична характеристика дефініції колаборація. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 45–46.
3. Портал української мови та культури Словник UA. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swgd=колабораціонізм>.
4. Албул С. В. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. Одеський державний університет внутрішніх справ. URL: <http://oduv.edu.ua/news/колабораційнадіяльність-питання-ви/>.
5. Заєць О. М. Колаборація: поняття, сутність та перспективи застосування. *Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України* : матер. Науково-практичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2022. С. 50.
6. Єгоров С. О. Деякі правові аспекти відповідальності за колабораційну діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 року). Одеса, 2022. С. 42–45.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 0.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1662>
8. Реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newscriminalcode.org.ua/criminal-code>
9. Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12.08.1949 р. про захист жертв війни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114%D0%B0-03#Text>
10. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
12. Симоненко Н. О. Колабораційна діяльність: кримінально-правова кваліфікація: матеріали XIV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2023 року) Присвячено пам'яті професора П. П. Михайленка. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27723>, С. 200–203.

О. В. Жовтюк,
начальник відділу міжнародного співробітництва
(Національна академія внутрішніх справ)

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Після запровадження 24 лютого 2022 року в Україні правового режиму воєнного стану [1], виросла необхідність розслідування воєнних злочинів, вчинених російською армією на території України. – Для досягнення цієї мети необхідні нові підходи до організації та криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Станом на початок лютого 2024 року в Україні зареєстровано понад 124 тисячі воєнних злочинів, вчинених окупаційними військами, з яких близько 121 тисячі кваліфіковано за статтею 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Порушення законів та звичаїв війни» [2]. Приписи цієї норми законодавцем встановлено кримінальну відповідальність за протиправні дії, які полягають у жорстокому поводженні з військовополоненими або цивільним населенням, вигнанні цивільного населення для примусових робіт, розграбуванні національних цінностей на окупованій території, застосуванні засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [3].

Досліджуючи судову практику, І. В. Гловюк стверджує про те, що дії російської армії, які полягають у серйозних порушеннях норм міжнародного гуманітарного права кваліфікуються судами за статтею 438 КК України. До таких дій відносять, як правило, навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження, навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини, напад на осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права, здійснення нападу невибіркового характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат

серед цивільного населення і спричинило збиток цивільним об'єктам, напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинило надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам, напад на місцевості, що не обороняються та демілітаризовані зони, неправомірний напад на культурні цінності, які чітко розпізнаються, проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів, нелюдське поводження, яке супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації та ін. [4, с. 3].

Умови правового режиму воєнного стану в Україні й необхідність забезпечення виконання завдань кримінального провадження щодо їх належного розслідування обумовили науковий та практичний інтерес до «інструментарію», який використовується правоохоронцями з метою виявлення, фіксації, та вилучення криміналістично значимої інформації. У таких умовах доволі важливо якісно задокументувати злочинні дії винних осіб, які у майбутньому будуть предметом розгляду не лише у системі національного кримінального судочинства, а й міжнародного.

Техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів завжди є відкритим питанням як для практиків, так і для науковців. Проведені дослідження дозволяють приєднатися до думки, що техніко-криміналістичне-забезпечення розслідування кримінальних правопорушень – це сукупність засобів, знарядь та система прийомів і рекомендацій їх застосування, які задовольняють уповноважених суб'єктів кримінального провадження, та створюють умови для ефективного проведення досудового розслідування, судового провадження та запобігання кримінальним правопорушенням [5].

У кримінальному процесуальному законодавстві відсутня спеціальна норма, яка б містила чітке визначення правових засад застосування криміналістичної техніки при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень такої категорії [6, с. 91]. Лише про окремі технічні засоби, методи і прийоми їх застосування йдеться у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). Наприклад, згідно зі статтею 71 КПК України, «спеціаліст може бути залучений

для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків» [7].

Деякі аспекти техніко-криміналістичного забезпечення згадуються й у інших нормативно-правових актах. Так, у частині 1 статті 40 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що «поліція для виконання покладених на неї завдань та здійснення повноважень, визначених законом, може застосовувати такі технічні прилади, технічні засоби та спеціалізоване програмне забезпечення:

1) фото- і відеотехніку, у тому числі техніку, що працює в автоматичному режимі, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень;

2) технічні прилади та технічні засоби з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз;

3) безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню;

4) спеціальні технічні засоби перевірки на наявність стану алкогольного сп'яніння;

5) спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- і відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб та номерних знаків транспортних засобів» [8].

Очевидно, що в сучасних умовах надмірної інтенсивності досудового розслідування воєнних злочинів кримінальне процесуальне законодавство, правозастосовна практика, а також криміналістичний супровід зазнали великої кількості змін.

Так, передовий досвід іноземних держав дозволив використовувати технології 3D сканування проведення процесуальних дій. Важливим напрямом є застосування мобільних ДНК-лабораторій, які результативно застосовуються на практиці.

Доволі корисною є технологія відеоконференції під час проведення процесуальних дій. Вона має широку сферу використання, адже процесуальні дії у режимі відеоконференції проводяться як під час досудового розслідування, так і судового розгляду, а також під час здійснення кримінального

провадження як у межах України, так і в порядку міжнародного співробітництва. Криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції потребує формування єдиних уніфікованих на міжнародному рівні підходів, що стосуються правової основи, технології, організації й тактики [9, с. 48].

В. Ю. Шепітько зазначає про суттєві кроки для вирішення поставлених завдань. Так, Офіс Генерального прокурора спільно з провідними національними експертами із міжнародного гуманітарного права розробив та представив методичні рекомендації «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина», направлені на вдосконалення цієї сфери [10].

Ще один аспект дослідження пов'язаний із тим, як зауважує Р. Л. Степанюк, що в умовах війни надзвичайної актуальності набули молекулярно-генетичні дослідження, які, в першу чергу, пов'язані з масштабністю завдань з ідентифікації загиблих. Нині необхідні зміни у кримінальному процесуальному законодавстві України, з метою ефективного використання приладів швидкого ДНК-тестування (rapid-DNA) поза межами судово-експертних установ. Практика підрозділів криміналістичного забезпечення досудового розслідування Національної поліції України підтверджує їх корисність на прикладі використання американських систем експрес-аналізу ДНК ANDE [12, с. 36].

Отже, ключові завдання, які вирішуються із застосуванням техніко-криміналістичних засобів під час розслідування порушення законів та звичаїв війни, є: виявлення, фіксація, вилучення і дослідження криміналістично значимої інформації; фіксація слідчих (розшукових) дій; інформаційно-довідкове забезпечення розслідування та ін. У зв'язку з активним залученням досягнень науково-технічного прогресу при проведенні слідчих (розшукових) дій, приведенням правозастосовної діяльності до міжнародних стандартів, проблематика має особливу актуальність та значення, а запозичення міжнародного досвіду та передових технологій активно сприяє їх виконанню.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 09.02.2024).
2. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 09.02.2024)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.02.2024)
4. Гловюк І. Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни (з 24 лютого 2022 року) : дослідження. Київ : Higher school of advocacy. 2022. С. 73.
5. Черноус Ю. М., Дульський О. Л. Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. № 7. 2023. С. 445–449.
6. В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. Криміналістика : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. С. 752.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 09.02.2024)
8. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 09.02.2024)
9. Черноус Ю. М. Актуальні питання криміналістичного забезпечення розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 45–49.
10. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина : метод. рекомендації. затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. С. 112.
11. Шепітько В. Ю. Міжнародні стандарти щодо використання та дослідження цифрової інформації в розслідуванні воєнних злочинів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2023 р.) / редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 27–30.
12. Степанюк Р. Л. Окремі аспекти розвитку криміналістики та судової експертизи в Україні в умовах війни. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 35–37.

Р. Зайцев,
курсант ІПЮК для СБ України
(НЮУ ім. Ярослава Мудрого)

М. В. Членов,
старший викладач спеціальної кафедри № 1
ІПЮК для СБ України
(НЮУ ім. Ярослава Мудрого)

ЩОДО ПРОБЛЕМ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

На кінець осені 2023 року під окупацією рф знаходиться 109 тис. км кв. території України, а саме частини Луганської, Запорізької, Донецької, Херсонської, Харківської, Миколаївської областей та повністю окупована Автономна Республіка Крим. Розслідування злочинів, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях, мають свою проблематику у зв'язку з тим, що органи досудового розслідування не мають доступу до цих територій для належної організації розслідування.

1. Неможливість проведення певних слідчих дій. Одними з найпоширеніших слідчих дій є допити свідків, потерпілих, підозрюваних. Проте, у зв'язку з тим, що злочини вчиняються на окупованій території, то, окрім самого суб'єкту злочину, на ній знаходяться і свідки. Тому встановлення осіб і проведення допиту свідків є проблемним. Неможливість зв'язатись з ними (зокрема, через відсутність стільникового та інших засобів зв'язку) зменшує кількість інформації, доступної для доказування вини особи та ускладнює встановлення інших обставин справи.

Також неможливо здійснити такі слідчі дії, як огляд місця події, місцевості, приміщень, житла чи іншого володіння особи, які є необхідними для фіксації кримінальних правопорушень, скоєних окупантами, пошкодженого або знищеного майна потерпілої особи унаслідок збройної агресії рф, що знаходиться на тимчасово окупованій території. Окрім цього, навіть після деокупації населеного пункту, де був здійснений злочин, проведення цих дій з метою отримання та збереження доказів є не лише небезпечним, а й неможливим у зв'язку

із замінуванням окремих територій. Іноді безпечно деактивувати снаряд спеціалісти-вибухотехніки не мають можливості, тому єдиним варіантом залишається його знищення на місці події.

Також неможливо провести певні негласні слідчі (розшукові) дії у зв'язку з тим, що мобільні телефони на окупованій території підключені до операторів або російських, або штучно створених маріонеткових утворень «ЛНР» та «ДНР».

2. Відсутність необхідних документів. Правопорушення, що пов'язані з добровільним зайняттям посади в незаконних правоохоронних, судових органах та ін. органах влади, зайняття яких передбачає виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій на тимчасово окупованій території, провадження господарської діяльності у взаємодії з незаконними органами влади або державою-агресором та подібні злочинні дії мають основну доказову базу на підставі дослідження документів, які створюються і знаходяться на непідконтрольній території України. Це можуть бути розпорядження, накази, статuti, договори, первинні бухгалтерські документи, в яких вказуються посадові обов'язки та посада правопорушника. Проте, оскільки вони знаходяться на тимчасово окупованій території, то дістати їх можливо лише після деокупації населеного пункту, в якому функціонували незаконні органи влади.

При вирішенні даної проблеми, на практиці в доказуванні цих злочинів застосовується наступний метод. Для встановлення кола посадових обов'язків здійснюється пошук посадових обов'язків за аналогічними посадами. Наприклад, на офіційних Інтернет-сайтах аналогічних органів вказано, який вид діяльності вони здійснюють, яку мету досягають, які функції виконує як орган в цілому, так і окремі його працівники.

3. Відсутність підозрюваного. Відсутність підозрюваного та його перебування на непідконтрольній Україні території викликає певну невизначеність щодо суб'єктивної сторони правопорушення, а саме щодо умислу особи, мотиву та мети скоєння злочину. Також неможливо точно встановити всі ознаки об'єктивної сторони злочину – що конкретно скоїв підозрюваний, спосіб вчинення дій, час їх вчинення, які наслідки були завдані, тощо.

4. Підслідність. При розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях, необхідно правильно визначати підслідність. Згідно ч. 1 ст. 218 КПК досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення. При цьому, підслідність кримінальних правопорушень визначається не тільки згідно ст. 216 КПК. Наприклад, згідно ч. 2 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII, Генеральний прокурор, перший заступник чи заступник Генерального прокурора, який виконує його обов'язки, визначає підслідність кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованій території. Цей Закон є спеціальним по відношенню до КПК України, у зв'язку з чим існує неоднакова практика визначення підслідності кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях.

Таким чином, при розслідуванні злочинів, що вчиняються на тимчасово окупованих територіях слідчим, прокурорам доводиться вирішувати чимало проблемних питань для забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування.

insp. dr Piotr Zalewski,

Deputy Regional Police Chief in Rzeszów
(Jan Kochanowski University of Kielce)

podinsp. dr Janusz Kiszka,

City Police Chief in Przemyśl
(Police Academy in Szczytno)

lt. colonel dr Vasyl Franchuk,

Head of International Educational Activity Unit
(Lviv State University of Internal Affairs)

**THE ACTIVITIES OF THE POLICE
IN THE BORDER REGIONS OF POLAND
DURING THE MILITARY AGGRESSION
OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE**

The full-scale armed conflict that the troops of the Russian Federation launched on the territory of Ukraine on February 24, 2022, has caused serious political and social consequences not only in Ukraine itself, but also in the regional dimension in the countries of the European Union and among the governments of many countries of the world. In the political dimension, it shook the foundations of security in the region, while at the same time unleashing significant layers of solidarity among the countries of the transatlantic community, which took steps to stabilize the security of their members in the Central European region, and at the same time became advocates and donors of military and financial aid to Ukraine. On the social level, the war in Ukraine has led to unjustified aggression directed at civilians and critical infrastructure facilities, resulting in a mass flight and mass evacuation of elderly people and mothers with children outside Ukraine.

The escalating military crisis in Ukraine resulted in the need to meet new challenges and tasks to be faced by the public administration in Poland, of which the Police of the Subcarpathian Voivodeship – as a province directly bordering Ukraine – is an important component. On the one hand, these were challenges resulting directly from the ongoing war in Ukraine that caused, among others, the direct reception of war refugees on the border with Ukraine and providing them with humanitarian, medical, social, and legal assistance, recognition and neutralization of

threats to the Polish state resulting from the war, as well as ensuring the safety of VIPs from all over the world traveling from Jasionka Airport in Rzeszow to Ukraine. On the other hand, the permanent task of the Police was to carry out existing tasks to maintain public safety and order in the Subcarpathian Voivodeship. The third area requiring significant activity at the time included the need to direct police officers to support the Lublin and Podlasie garrisons on the border with Belarus, as well as compliance with regulations related to the ongoing COVID-19 pandemic.

The outbreak of war in Ukraine on February 24, 2022, made the Lubaczow, Jaroslaw, Przemysl and Bieszczady districts the first links in the system of assistance to war refugees from Ukraine performing primarily reception and transit functions. Refugees who crossed the border with Poland in the Subcarpathian Voivodeship, after being provided with appropriate humanitarian, social and legal assistance, were directed to other parts of the country, from where they traveled to other countries or sought accommodation in Poland.

The mounting pressure of Russian Federation aggression on Ukrainian territory has set in motion a cycle of preparation for managing a possible crisis in the Subcarpathian Voivodeship in Poland. The adopted management system assumed:

- ensuring round-the-clock continuity of command at the level of the leadership of the Regional Police Headquarters in Rzeszow and the field units involved in crisis operations;
- introducing daily briefings for service in the videoconference system for heads of police units and organizational units of the Subcarpathian Voivodeship;
- implementation of a 24-hour communication system, reporting system and information flow scheme between the Staff of the Operation Commander and the staffs of sub-operation commanders.

With the increase in the credibility of media information regarding the concentration of troops of the Russian Federation on the territory of Belarus, from February 2, 2022, the Regional Police Commander in Rzeszow or his deputies participated in meetings of the Provincial Crisis Management Team. These meetings were attended by, among others: directors of the Subcarpathian Provincial Office, representatives of the Fire Department, Border

Guard, Customs Service, Road Transport Inspection, Marshal's Office and local government of border municipalities. In addition, from February 24, 2022, daily and every few days thereafter, working meetings of representatives of the Team were held stationary or via video conference, the subject of which was the current situation resulting from the influx of migrants on the territory of Subcarpathia. A total of 55 meetings were held as part of the Provincial Crisis Management Team, including 8 before the outbreak of the war.

In parallel with the meetings of the Provincial Crisis Management Team at the Rzeszow Provincial Police Headquarters, a stage of conceptual and planning work has begun in the field of preventive, operational and logistical preparations, as well as ensuring an adequate level of security in the Subcarpathian Voivodeship in connection with the possibility of mass migration in the event of an armed conflict. Estimation of the necessary police forces and resources for securing border crossings with Ukraine, reception points, access roads and hotspots on the territory of the Subcarpathian Voivodeship has begun.

The Rzeszow Provincial Police Headquarters developed a planning document called «Action Plan of the commander of the police operation under the code name «GRANICA», which included, among other things, the findings developed during the meetings of the Provincial Crisis Management Team, the guidelines of the National Crisis Management Plan, as well as orders and guidelines received from the Police Headquarters.

As part of these activities, a catalog of potential threats that could occur in the Subcarpathian Voivodeship was identified. Areas of potential threats included:

- unauthorized border crossing,
- an increase in the activity of domestic and foreign criminal groups, including those related to human trafficking, smuggling of firearms, hazardous materials, drugs;
- the risk of acts of sabotage and terrorist attacks against groups of people and critical infrastructure facilities, as well as espionage activities;
- the emergence of nationalist and racist threats;
- destruction of public facilities;

- the introduction of counterfeit money or documents into circulation;
- obstruction of traffic.

Since the beginning of operations, police officers on duty at the Polish-Ukrainian border have carried out their tasks in four areas: preventive (information and prevention activities); road traffic safety; criminal (operational and reconnaissance); counter-terrorism.

Preventive activities included: securing the routes of movement of groups of foreigners from the area of the border crossing, as well as carrying out constant observation of the assigned area in terms of not allowing behavior that violates the legal order; securing reception points on the territory of the districts bordering Ukraine, i.e. Przemysl, Jaroslaw, Lubaczow and Bieszczady; providing assistance to refugees from Ukraine: transferring luggage, helping organize transportation, providing information; the Subcarpathian Police also conducted provincial prevention activities under the name «Open and Responsible» aimed at people who came from Ukraine – children, young people and adults, as well as the environments in which these people functioned. As part of the activities, officers familiarized refugees with Polish regulations, informed them of their rights and obligations, as well as forms of obtaining assistance and drew their attention to possible dangers.

The war in Ukraine, which erupted on February 24, 2022, and the refugee crisis it triggered, as well as the relief efforts of the North Atlantic Alliance countries and the international community, posed challenges and tasks to the Subcarpathian Police Force that it had not experienced in decades. A particular problem was the unpredictability of the threats that could occur, the intensity of their course, the threat of sabotage and disinformation, as well as the creation of emotions and chaos among the residents of the region, the country and international public opinion.

Managing the activities of the Subcarpathian Police during the war in Ukraine and the refugee crisis caused by it consisted of ensuring security and public order in the Subcarpathian region, recognizing and neutralizing the threat of human trafficking and other forms of organized crime appropriate to the time of destabilization and growing security crises.

О. І. Зачек,

т.в.о. завідувача кафедри інформаційно-аналітичного
забезпечення діяльності правоохоронних органів,

кандидат технічних наук, доцент

(Львівський державний

університет внутрішніх справ)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПРОТИ ІПСО

Інформаційно-психологічна операція (ІПСО) – це попередньо спланований та послідовно реалізований вплив на думки, настрої, світоглядні позиції людей з метою реалізувати власні цілі організатора. В основі всіх інформаційно-психологічних операцій лежить маніпуляція свідомістю [1, с. 6]. Для здійснення маніпуляції свідомістю використовують різноманітні інформаційні ресурси, до яких належать:

- ЗМІ рф;
- ЗМІ інших держав, в яких може оприлюднюватися інформація, надана агентами російського впливу чи російськими пропагандистами;
- телебачення рф;
- Інтернет-сайти, які перебувають під впливом спецслужб рф;
- сторінки та акаунти в соціальних мережах [1, с. 8].

Основною задачею під час боротьби з ІПСО є їх виявлення та нейтралізація їх впливу.

Штучний інтелект (ШІ) в наш час використовується в різноманітних галузях діяльності людини, полегшуючи виконання різноманітних завдань. Зокрема, ШІ має великі перспективи застосування для підвищення ефективності правоохоронної діяльності в Україні [2]. Тому цілком закономірним є використання ШІ у протидії ІПСО.

Але кожне явище має як позитивні сторони, так і негативні. ChatGPT OpenAI активно використовується для навчання та роботи, і коли його запитати про його можливості у протидії неправдивій інформації, він видає чимало позитивних можливостей. Але той же ChatGPT може з успіхом використовуватись для створення фейків та здійснення ІПСО, якщо написати відповідний запит та скерувати чат-бота у потрібному напрямі [3, с. 599–600].

Протидія інформаційним загрозам від ІПСО містить такі етапи:

1. Ідентифікація загрози шляхом аналізу інформаційного простору для виявлення маркерів ймовірного виникнення загрози.

2. Оцінювання загрози, а саме аналіз параметрів загрози, її першоджерела, організованість та скоординованість тих, хто загрозу створює, можливість залучення ботів до ІПСО.

3. Реакція на загрозу, коли шляхом комунікації чи регулювальних дій загроза нейтралізується [4].

Штучний інтелект може допомогти під час перших двох етапів. Саме штучний інтелект дозволяє опрацьовувати велику кількість інформації та визначати маркери загроз у автоматичному режимі. Прикладом використання ШІ для протидії ІПСО може бути діяльність української компанії Osavul, яка розробила та впроваджує три продукти:

1. CommSecure – software-платформа для оцінювання інформаційного простору, виявлення та аналізу наративів, а також інформаційних загроз у медіасередовищі.

2. CIB Guard – модуль для аналізу скоординованої неадекватної діяльності між акаунтами в медіапросторі, месенджерах і соціальних мережах.

3. InfoOps – інтегрований сервіс компанії, коли компанія надає програмне забезпечення, опікується аналітикою та протидії дезінформації, крім того відстежується динаміка поширення наративів, їх джерела та шляхи поширення [4].

ШІ у платформі Osavul працює у двох основних напрямках: пошук контенту та аналіз поведінкових характеристик. Компанія в основному опрацьовує текстові дані за допомогою інструментів, які виділяють наративи, емоції, точки зору, сентименти. Тобто пошук здійснюється не лише за ключовими словами, але і за поведінковими характеристиками, і при цьому здійснюється передбачення щодо перспектив тексту статі інформаційною загрозою [4].

Ще одним прикладом може бути використання бота UA Anti Spam Bot для автоматичного видаляння коментарів у соціальних мережах, де наводяться координати блокпостів, місць попадання ворожих ракет чи дронів, переміщення військової техніки ЗСУ. Розробники цього бота працюють також

над автоматичним видаленням у соціальних мережах коментарів з наративами російської пропаганди [5].

А загалом, напрями використання штучного інтелекту для протидії ІПСО можуть бути наступними:

1. Аналіз соціальних мереж: штучний інтелект може використовуватися для аналізу масових потоків інформації в соціальних мережах, щоб виявляти підривну або дезінформаційну діяльність; він може виявляти та аналізувати характеристики та шаблони поширення фейкових новин, провокаційних повідомлень тощо.

2. Виявлення ботів та автоматизованих акаунтів: штучний інтелект може аналізувати активність користувачів в мережі, щоб виявити підроблені облікові записи або автоматизовані боти, які можуть бути використані для поширення дезінформації.

3. Системи виявлення маніпуляцій: інструменти машинного навчання можуть бути застосовані для виявлення психологічних методів маніпуляції аудиторією, таких як емоційний вплив або маніпулювання інформаційними потоками.

4. Моніторинг медіа: штучний інтелект може автоматизувати моніторинг масових медіа, виявляючи та аналізуючи тренди в інформаційному просторі, а також виявляти дезінформацію або підривну діяльність.

5. Розвідувальний аналіз: аналітичні системи, побудовані на основі штучного інтелекту, можуть аналізувати великі обсяги структурованих та неструктурованих даних для виявлення зв'язків, патернів та загроз.

Використання штучного інтелекту для протидії ІПСО може покращити здатність реагування та захисту від маніпуляційної інформації. Однак важливо бути уважним у використанні таких технологій, оскільки вони можуть також призвести до деяких ризиків:

1. Порушення приватності: збір та аналіз великих обсягів особистих даних для виявлення дезінформації може порушувати права на приватність користувачів.

2. Фільтроманія та цензура: використання штучного інтелекту для виявлення дезінформації може призвести до неправильних фільтрів, які можуть вплинути на свободу слова та цензуру правдивої інформації.

3. Алгоритмічна прихильність: штучний інтелект може виявляти прихильність до певних груп чи ідеологій, що призводить до вибіркового аналізу та впливу на інформаційний ландшафт.

4. Недооцінка контексту: машинні алгоритми можуть недооцінювати складність та контекст деяких інформаційних ситуацій, що може призвести до неправильного розуміння та виявлення дезінформації.

5. Контрпродуктивність: використання штучного інтелекту для боротьби з дезінформацією може викликати контрпродуктивну реакцію, коли деякі групи стають більш недовірливими до всієї інформації, навіть тієї, яка є правдивою.

6. Вразливість до маніпуляції: штучний інтелект може бути підданий маніпуляції самого процесу аналізу, що може призвести до введення неправдивої інформації або зміни результатів.

7. Відсутність етичних стандартів: використання штучного інтелекту в цій сфері може бути викликом з погляду етичних стандартів та прав людини.

Для мінімізації цих ризиків необхідно ретельно розробляти та впроваджувати етичні стандарти, забезпечувати прозорість у використанні штучного інтелекту та захищати права користувачів на приватність та свободу висловлювання. Також важливо постійно оцінювати та вдосконалювати системи для виявлення та протидії ІПСО з використанням штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Мегель А., Яремчук М. Ворожі ІПСО. Як визначити та протистояти. Київ, 2022. 98 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/IPSO-Textbook.pdf> (дата звернення: 09.02.2024).

2. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сенік В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* № 3 (2023). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 148–156.

3. Мороз, А., Поліщук, К. Роль сучасних технологій у системі протидії засобам застосування ІПСО рф в широкомасштабній війні проти України. *Scientific Collection «InterConf»*, (152). *Science and Practice: Implementation to Modern Society* : Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference, April 26–28, 2023. 594–602. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3223> (дата звернення: 09.02.2024)

4. Молодковець М. Боротьба з вкидами, ІПСО та пропагандою. Як працює український стартап Osavul, в який інвестував фонд Косована та партнерів. // DOU.ua від 16.06.2023 р. URL: <https://dou.ua/lenta/interviews/anti-rso/> (дата звернення: 09.02.2024)

5. Ткачук І. Як росіяни можуть використати ChatGPT у війні проти України. // DOU.ua від 17.02.2023 р. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/chatgpt-and-ai-in-war/> (дата звернення: 09.02.2024)

І. В. Здреник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

В Україні спостерігається зростаюча популярність волонтерства, що визначає важливий внесок у соціальне життя. Широкий загал обирає волонтерство як засіб допомоги особам, які потрапили у складні ситуації, і водночас, як спосіб особистісного зростання та активної участі в громадському житті. З урахуванням унікальності волонтерства, це виявляється ефективним методом вирішення проблем як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях. Волонтерська діяльність виступає як джерело нестандартних підходів до вирішення різних проблемних питань та представляє собою форму участі будь-якого члена суспільства в поліпшенні якості життя.

Волонтери виконують ключову роль у забезпеченні допомоги та підтримки для військових, біженців та постраждалих на цивільному фронті. Їхні функції включають організацію гуманітарної допомоги, медичної підтримки, психологічної реабілітації та інших необхідних послуг. Зростання числа волонтерів та їхній активний внесок у справу оборони і гуманітарної допомоги є необхідністю у забезпеченні внутрішньої стійкості та відновлення країни під час кризи. Крім того, волонтерський рух стає невід'ємною складовою соціальної активності громади, сприяючи об'єднанню суспільства та формуванню патріотичної свідомості [1, с. 80].

Досліджувана активність щодо розгляду природи волонтерського руху в Україні в умовах збройної агресії пов'язана із періодами розвитку воєнного протистояння слід визначити наступне. Вперше період активізації волонтерського руху з'явився від 2014 до 2016 років, що співпав із початковим етапом збройного конфлікту на сході України. Навіть під час пандемії волонтерський рух не тільки не припинив свою діяльність, але й розширив свої можливості за допомогою нових

форм, зокрема, віртуального волонтерства. Громадянська активність та участь волонтерів в житті країни ішли вперед, навіть поза воєнним періодом.

Друга хвиля активізації волонтерства, пов'язана з повномасштабним російським вторгненням в Україну, що привернула увагу дослідників до цього явища. Стало актуальним через масштаб та реальну роль волонтерства у протидії збройній агресії та подоланні її наслідків [2, с. 280–281].

Згідно з ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги, а саме виконання волонтерами робіт та надання послуг на безоплатній основі [3].

Розвиток волонтерського руху в Україні стикається з численними проблемами в умовах повномасштабного вторгнення. Тому слід наголосити на таких проблемних питаннях нижче.

Першим проблемним питанням є невідповідність волонтерської діяльності законодавству та ускладнення законодавчого середовища. Зміни в законодавстві можуть створювати виклики для волонтерів, оскільки вони можуть бути невідповідними до нових вимог чи обмежень. Важливо забезпечити відповідність волонтерської діяльності законам та вчасно інформувати волонтерів про будь-які зміни в законодавстві [4, с. 34].

Існує ризик зловживань і неетичної поведінки з боку окремих волонтерів. Також існує небезпека псевдоволонтерів, які можуть намагатися використувувати популярність волонтерських ініціатив для власних корисливих цілей. Важливо встановити механізми контролю та етичні стандарти для запобігання таким випадкам і збереження репутації волонтерського руху.

По-третє, виникає серйозний виклик у зв'язку з нестабільною ситуацією на передовій, що ускладнює організацію та координацію волонтерських заходів. Безпека волонтерів стає пріоритетною проблемою, адже вони виставлені на значний ризик у зоні конфлікту.

На останок взаємодія з офіційними структурами та владою часто натикається на бюрократичні та організаційні

перешкоди. Недостатня підтримка та визнання волонтерської діяльності можуть обмежити їхню здатність впливати на ситуацію та максимально допомагати потребуючим.

Загалом, під час повномасштабного вторгнення волонтерський рух в Україні стикається із складністю, пов'язаною із забезпеченням безпеки, обмеженістю ресурсів та викликами взаємодії з офіційними структурами. Проте, незважаючи на зазначені труднощі, волонтери продовжують віддано служити своїй країні та спільноті, намагаючись подолати ці виклики для покращення умов в умовах воєнного конфлікту.

Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерські діяльності» (№ 7363 від 10.05.2022 р.) та проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України для підтримки розвитку неприбуткових установ та організацій в умовах агресії росії проти України (№ 7364 від 10.05.22 р.) спрямовані на певне удосконалення законодавчого регулювання в сферах волонтерської діяльності. Їхнє прийняття значно покращить ефективність діяльності волонтерів в Україні. Зазначені законопроекти розширюють перелік напрямків волонтерської діяльності, зокрема додаючи новий аспект – допомогу у подоланні наслідків збройної агресії росії проти України, який відсутній у попередніх версіях законодавства. Зазначені законопроекти також відкривають можливість для розробки та впровадження державних цільових програм з підтримки волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів. Такі ініціативи сприятимуть створенню сприятливих умов для розвитку волонтерського руху в країні. Законопроекти також покликані сприяти практиці укладання договорів між неприбутковими організаціями та волонтерами, що в подальшому може зміцнити та зробити більш структурованою волонтерську діяльність в Україні [5, с. 263].

Загальна мета полягає в тому, щоб розвивати волонтерський рух, забезпечуючи йому необхідну правову та інституційну підтримку, одночасно контролюючи можливі ризики та недоліки.

Отже, у контексті повномасштабного вторгнення в Україні волонтерський рух стає важливим інструментом суспільної реакції та допомоги. Зіткнувшись із викликами безпеки, обмеженими ресурсами та бюрократичними перешкодами,

волонтери залишаються визначальною силою у наданні підтримки воєнним зусиллям, гуманітарній допомозі та розбудові суспільства. Законодавчі ініціативи, спрямовані на розвиток волонтерства та підтримку його діяльності, виступають важливим кроком у забезпеченні ефективності та стабільності волонтерського руху під час складної внутрішньої ситуації.

Список використаних джерел

1. Блоха Я. Є. Світоглядні засади волонтерства в Україні в умовах війни. *Філософські обрії*. 2023. № 47. С. 80–88.
2. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних–та глобальних викликів–і можливостей післявоєнного–відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. Том 21. № 3 (82). 2022. С. 277–294.
3. Про волонтерську діяльність: Закон України від / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. ст. 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 03.02.2024)
4. Пенькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. № 2. 2016. С. 25–40.
5. Врублевська-Місюна К. М. Проблеми правового регулювання волонтерства в Україні під час воєнного стану. С. 262–264. URL: http://eprints.kname.edu.ua/63273/1/Тезиси_конферен_2022-3%20каф%20економ%2В-262-264.pdf (дата звернення: 04.02.2024)

О. М. Землянський,
начальник наукового відділу,
кандидат технічних наук, доцент
*(Черкаський інститут пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)*

Ю. П. Ненько,
завідувач кафедри мовної комунікації,
доктор педагогічних наук, професор
*(Черкаський інститут пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМУВАННЯ ЩОДО НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Механізм цивільного захисту Європейського Союзу на-
правляє екстрену допомогу Україні з усієї Європи з почат-
ку повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому
2022 року. Під час найбільшої та найтривалішої операції в іс-
торії Механізму, в Україну було відправлено понад 88 000 тонн
життєво важливого спорядження, продуктів харчування
та медикаментів.

20 квітня Україна стала державою-учасницею Механізму
цивільного захисту Європейського Союзу – європейської сис-
теми солідарності, яка допомагає країнам, що постраждали від
стихійного лиха.

Беручи до уваги Договір про функціонування Європей-
ського Союзу, беручи до уваги Рішення № 1313/2013/ЄС Єв-
ропейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про
механізм цивільного захисту Союзу загальною метою Механізму
цивільного захисту Союзу є посилення співпраці між Союзом
і державами-членами та сприяння координації у сфері ци-
вільного захисту з метою підвищення ефективності систем
запобігання та підготовки до реагування на природні та ан-
тропогенні катастрофи. Оскільки стихійне лихо може стати-
ся в будь-який час, Координаційний центр реагування на над-
звичайні ситуації (ERCC), створений згідно зі статтею 7 Рішен-
ня № 1313/2013/ЄС, повинен забезпечувати постійний тісний
контакт із контактними пунктами держав-членів.

Спільна система зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях (SECIS) є важливим елементом механізму Союзу, оскільки вона має гарантувати автентичність, цілісність і конфіденційність інформації, якою обмінюються держави-члени як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях. Слід створити окрему версію SECIS, що забезпечує доступ до секретаріатів регіональних морських конвенцій та третіх країн, які мають спільно з Союзом регіональний морський басейн, з огляду на особливості реагування на інциденти забруднення моря.

Щоб забезпечити оперативну ефективність, необхідно визначити мінімальні вимоги до модулів, інших можливостей реагування та експертів, визначених відповідно до Рішення № 1313/2013/ЄС [1], а також до їхніх оперативних вимог, функціонування та оперативну сумісність, як передбачено статтею 9(2) Рішення [1]. Зокрема, модулі повинні бути здатні працювати самостійно протягом певного періоду часу, бути швидкими для розгортання та взаємодіючими. Щоб підвищити сумісність модулів, необхідні заходи на рівні Союзу та держав-членів.

Цілі спроможності Європейського потенціалу реагування на надзвичайні ситуації (EERC) повинні бути визначені та регулярно переглядатися, щоб мати достатню кількість усіх необхідних типів модулів, інших можливостей реагування та експертів, доступних для розгортання в рамках Механізму Союзу. Вимоги до якості та сумісності мають бути визначені та регулярно переглядатися, щоб забезпечити єдиний мінімальний рівень якості та сумісності всіх можливостей, що беруть участь у EERC.

Необхідно визначити процедуру сертифікації та реєстрації, включно з елементами самооцінки, щоб підтвердити, що потужності в добровільному об'єднанні відповідають усім необхідним вимогам і, за необхідності, отримують вигоду від обмеженого співфінансування Союзом «витрат на адаптацію». Ця процедура сертифікації та реєстрації повинна, крім того, забезпечувати адекватний географічний баланс потужностей відповідно до розташування ризиків і враховувати участь усіх зацікавлених держав-членів.

Виявлення можливих прогалин у спроможності реагування EERC має дозволити Комісії та державам-членам разом визначити, де адекватні можливості недоступні всередині чи поза добровільним пулом. Держави-члени, які вирішують їх індивідуально або через консорціуми, повинні отримати вигоду від обмеженого співфінансування Союзу за умови, що це економічно ефективно та підтверджено оцінкою ризиків.

З метою розвитку функціонування EERC обмежені обсяги співфінансування Союзу через рамкові контракти, рамкові угоди про партнерство або подібні домовленості повинні підтримувати доступ держав-членів до додаткових можливостей для усунення тимчасових недоліків у надзвичайних лихах, тобто лихах природи та величина, що перевищує те, що можна розумно очікувати та до чого можна підготуватися. Ці потужності мають бути включені до добровільного пулу для розгортання в рамках механізму Союзу.

Навчальна програма Механізму Союзу продовжує представляти важливий елемент готовності персоналу цивільного захисту та ліквідації наслідків стихійних лих, розгорнутого в контексті Механізму Союзу. Відповідно до сфери застосування, вона має охоплювати етапи запобігання, готовності та реагування.

Програма навчань Механізму Союзу повинна продовжувати виконувати свою важливу роль у практичній готовності до розгортання сил із залученням Механізму Союзу та обміну уроками, отриманими під час дій цивільного захисту, проведених у рамках Механізму Союзу. Програма навчань повинна керуватися стратегічною структурою, яка визначає цілі та ролі навчань у рамках Механізму Союзу, а також конкретними пріоритетами, включеними до річних робочих програм.

Необхідно запровадити систематичний, цілеспрямований та узгоджений підхід до збору, аналізу, поширення та впровадження отриманих уроків, що охоплює весь цикл боротьби зі стихійними лихами.

У рамках Механізму Союзу чіткі оперативні процедури реагування на катастрофи в рамках Механізму є важливими для забезпечення ефективної допомоги у разі катастроф, у тому числі для відповідних міжнародних організацій. Щоб забезпечити максимальну ефективність і дієвість механізму Союзу,

усі запити та пропозиції допомоги мають бути якомога конкретнішими, включаючи всю необхідну інформацію.

Важливим елементом механізму Союзу є наявність технічних експертів, експертів з оцінки та координації, включаючи керівників команд. Необхідно визначити завдання та функції експертів та визначити порядок їх розміщення.

З моменту заснування у 2001 році Механізм цивільного захисту був задіяний для реагування на більш ніж 600 надзвичайних ситуацій і криз всередині Європи і за її межами. Сьогодні Механізм цивільного захисту спрямований на зміцнення співпраці між 27 країнами ЄС і тепер 9 державами-учасницями (Ісландією, Норвегією, Сербією, Північною Македонією, Чорногорією, Туреччиною, Боснією і Герцеговиною, Албанією та відтепер Україною) у питаннях цивільного захисту спрямованих на покращення запобігання, готовності і реагування на катастрофи.

Спільний підхід також допомагає об'єднати досвід і спроможності тих, хто реагує першими, запобігає дублюванням зусиль із надання допомоги та гарантує, що допомога відповідає потребам постраждалих. Об'єднання спроможностей і можливостей цивільного захисту дозволяє забезпечити сильнішу та узгоджену колективну відповідь.

Список використаних джерел

1. Рішення Європейського парламенту та Ради № 1313/2013/EU від 17 грудня 2013 року про Механізм цивільного захисту Союзу. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 20. 12. 2013. L 347/ 924.

2. V. Hvozď, O. Myroshnyk, Oleg Zemlianskyi, Oleksandr Zemlyanskyi, Oleg Vas. Approach to Determining Capabilities of United Territorial Communities in the Sphere of Civil Protection / «Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація», Том 6 No 1 (2022).

О. І. Зозуля,
завідувач наукового сектору
порівняльного конституційного
та муніципального права,
доктор юридичних наук, доцент
*(Науково-дослідний
інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України)*

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОСТАННІХ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ ЩОДО ПІДСТАВ ВІДСТРОЧКИ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Продовження ефективної відсічі повномасштабного вторгнення РФ сьогодні об'єктивно потребує перегляду та уточнення підстав і критеріїв надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації. Вказане сприятиме не лише підвищенню спроможностей Сил оборони України, але соціальній справедливості, обмежуючи можливості зловживання відповідними підставами для ухилення від призову. У цьому контексті слід загалом підтримати внесення на розгляд парламенту низки законодавчих ініціатив, що передбачають зміни у підставах надання відстрочки від мобілізації, хоча вони й не позбавлені відповідних прогалин і недоліків. З огляду на це нами й вбачаються актуальними питання, пов'язані з останніми законодавчими ініціативами щодо перегляду підстав відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації.

Передусім, відмітимо, що поточні виклики та ризики повномасштабного вторгнення Росії до України не є безумовною легітимацією всіх можливих обмежень прав людини, які в умовах воєнного стану мають відповідати критеріям правомірності, обґрунтованості (реальними потребами відсічі та стримування збройної агресії Росії проти України), пропорційності (мінімально необхідний ступінь обмеження прав і свобод конкретної особи) та тимчасовості.

Тому вбачається дискусійним вилучення законопроектом від 25.12.2023 р. реєстр. № 10378 з підстав відстрочки від мобілізації на військову службу визнання військовозобов'язаного

особою з інвалідністю III групи. З одного боку, вказане може бути виправдане інтересами збільшення мобілізаційного ресурсу задля ефективного здійснення відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації. З іншого боку, критерії встановлення II та III груп інвалідності, визначені Положенням про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності від 03.12.2009 р., щільно пов'язані та мають тонку грань розмежування. Беручи до уваги істотність розладів здоров'я, які відносяться до III групи інвалідності (відсутність одного ока, пальців кистей, однієї легені тощо), можуть справедливо виникати сумніви щодо спроможності осіб з інвалідністю III групи виконувати обов'язки військової служби, а відтак, й щодо обґрунтованості та пропорційності позбавлення таких осіб відстрочки від призову на військову службу.

Законопроектом № 10378 уточнено, що призову на військову службу під час мобілізації не підлягають лише ті здобувачі освіти, які «навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти і здобувають рівень освіти, що є вищим за раніше здобутий за однією спеціальністю (фахом)». Запропоновані законодавчі зміни, спрямовуючись на запобігання зловживанню правом на відстрочку від призову, є звуженням можливостей реалізації конституційного права на освіту. Водночас дане право не є абсолютним і згідно ч.2 ст.64 Конституції України та п.3 Указу Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 загалом може бути обмежене в умовах воєнного стану. Менше з тим, вбачається необхідним уточнити формулювання цієї підстави відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Зазначимо, що у законопроекті № 10378 наявність відстрочки від призову пропонується прив'язати до здобуття особою наступного (вищого) рівня освіти в межах виключно однієї спеціальності (фаху). Вказане в умовах триваючої загальної мобілізації істотно звужує можливості військовозобов'язаних громадян вільно обирати спеціальність, за якою вони бажають продовжити здобуття вищого рівня освіти. Це може обмежувати конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості. Як відомо, дане право не підлягає обмеженню навіть в умовах воєнного стану, однак, згідно ст.23 Конституції України воно нерозривно пов'язане з обов'язками особи

перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Відтак, зазначені обов'язки особи, що кореспондують її праву на вільний розвиток своєї особистості, повинні мати чітку суспільно корисну мету, обумовлюватись потребами та інтересами соціуму. У цьому контексті вбачається недостатньо обґрунтованою та збалансованою відносно національних інтересів щодо відсічі збройної агресії РФ прив'язка права на відстрочку від призову до здобуття військовозобов'язаним не просто вищого (порівняно з раніше ним здобутим) рівня освіти, а саме в межах «однієї спеціальності (фаху)».

Крім того, у законопроекті не враховані випадки, коли в Україні вже не здійснюється підготовка здобувачів освіти за певними спеціальностями, хоча за ними військовозобов'язані раніше могли здобути відповідний рівень освіти (наприклад, низку спеціальностей було вилучено лише наприкінці 2022 року). У цьому разі може йтися про дискримінацію військовозобов'язаних, які фізично не матимуть змоги продовжити здобуття вищого рівня освіти за однією спеціальністю та водночас не матимуть (без втрати права на відстрочку) права продовжити здобуття вищого рівня освіти за іншою спеціальністю.

Враховуючи викладене, пропонуємо зберегти право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період для громадян, які здобувають за денною або дуальною формами рівень освіти, який є вищим за раніше здобутий «незалежно від спеціальності (фаху)».

Згідно законопроекту від 29.12.2023 р. реєстр. № 10378-2 громадянин, не бажаючи бути мобілізованим з «релігійних або особистих переконань», повинен поінформувати про це ТЦК та СП. Передбачається, що, лише якщо такі громадяни не працевлаштовані або офіційно не займаються підприємницькою діяльністю, вони можуть бути залучені до робіт з відновлення постраждалої інфраструктури, на підприємствах оборонного сектору тощо.

Зазначимо, що викладена норма де-факто надає можливість практично кожному військовозобов'язаному законно уникнути мобілізації через наявність у нього по-суті будь-яких «релігійних або особистих переконань». Вказане викривлює саму суть призову на військову службу під час

мобілізації, в основі якої зумовлений національними інтересами конституційний обов'язок (а не право) громадянина захищати Батьківщину незалежно від власного бажання, переконань чи мотивації. Очевидно, що за два роки повномасштабної фази російсько-української війни більшість мотивованих військовозобов'язаних вже була призвана на військову службу. Тому, беручи до уваги об'єктивні ризики і обмеження військової служби під час повномасштабної війни та остаточну невизначеність її тривалості, можливість законної відмови кожного військовозобов'язаного від мобілізації через певні «особисті переконання» очікувано матиме наслідком фактичне зупинення такої мобілізації, істотно знижуючи тим самим обороноздатність України від збройної агресії РФ.

Законопроектом від 08.01.2024 р. реєстр. № 10378-4 було запропоновано позбавити права на відстрочку від мобілізації працівників Національної поліції України, БЕБ, НАБУ, ДБР, Державної виконавчої служби, Управління державної охорони України. Наголосимо, що функціонування правоохоронних органів в умовах воєнного стану відіграє важливу роль для підтримки обороноздатності України та забезпечення її територіальної цілісності. А надання працівникам правоохоронних органів права на відстрочку обумовлено легітимною метою щодо збереження працездатності таких правоохоронних органів.

Відтак, вважаємо недостатньо виваженим і продуманим позбавлення права на відстрочку працівників Національної поліції України (у кількості 141330 осіб, не враховуючи поліцію охорони), адже в умовах об'єктивної необхідності посилення мобілізації до Сил оборони України вказане очікувано матиме наслідком мобілізацію значної частини працівників поліції, які втратять право на відстрочку. Подібне істотне зменшення кадрового потенціалу Національної поліції України, як правоохоронного органу загальної компетенції, невідвратно негативно позначиться на її спроможності виконувати свої завдання по забезпеченню публічної безпеки, протидії злочинності та охороні прав людини. Разом із тим, останнє безпосередньо пов'язане з виконанням державою своїх конституційних обов'язків щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, захисту життя людини тощо. З огляду на це законопроект № 10378-4, передбачаючи позбавлення права на відстрочку працівників поліції,

мав би щонайменше також містити конкретні заходи, спрямовані на збереження інституційної спроможності даного правоохоронного органу. Те ж саме загалом стосується й відповідних правоохоронних органів спеціальної компетенції.

Крім того, законопроектом № 10378-4 запропоновано надати право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації працівникам, за яких роботодавці сплачують щомісячну плату за таку відстрочку у розмірі однієї мінімальної заробітної плати. Відсутність такої оплати до 25 числа поточного місяця визначатиметься підставою для ненадання відстрочки.

Зазначена норма фактично ставить виконання громадянином свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни у залежність від наявності (або відсутності) у нього місця роботи та від рівня його доходів. Цим порушується конституційний принцип рівності громадян у правах і свободах, а також пряма заборона встановлення привілеїв та обмежень, зокрема за ознакою майнового стану (ст. 24 Конституції України), що не може бути обмежено навіть в умовах воєнного стану. При цьому, в основу даної підстави для відстрочки покладено суто майновий критерій, оскільки до уваги братиметься лише спроможність роботодавця щомісячно сплачувати за працівника одну мінімальну заробітну плату (яка з 01.04.2024 р. становить 8000 грн.), а не важливість виконуваної таким працівником роботи для сфери оборони, функціонування держави чи підтримки життєдіяльності суспільства. Також не відповідає вимогам щодо правової визначеності повна законодавча неврегульованість порядку щомісячної сплати роботодавцем зазначеної суми, контролю за цим та оформлення відповідних відстрочок від призову.

Таким чином, підвищення спроможностей Сил оборони України задля продовження ефективної відсічі повномасштабного вторгнення РФ та забезпечення соціальної справедливості у підході до призову на військову службу під час мобілізації потребують уточнення підстав і критеріїв надання відстрочки від призову, усунення їх прогалин і недоліків. Перегляд підстав відстрочки від мобілізації має не тільки відповідати інтересам підвищення обороноздатності України, але й не порушувати конституційні права громадян, бути правомірним, обґрунтованим, достатньо виваженим і збалансованим.

А. К. Зубахіна,
ад'юнкт
(Національний університет
цивільного захисту України)

О. М. Косолапов,
науковий керівник,
начальник соціально-психологічного факультету,
кандидат психологічних наук
(Національний університет
цивільного захисту України)

РЕІНТЕГРАЦІЯ У СУСПІЛЬСТВО ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В контексті повномасштабного вторгнення РФ проблема реінтеграції в суспільство ветеранів та ветеранок з особливими потребами стає чи не найважливішим викликом для українського суспільства.

Незважаючи на те, що люди, які зіткнулися з травмами та обмеженнями внаслідок військової служби потребують особливої уваги, процес реінтеграції колишніх військовослужбовців з інвалідністю характеризується численними бар'єрами у доступі до соціально-економічних можливостей [1, с. 6]. Важливо також зазначити, що існуюча сьогодні соціальна прірва між ветеранами з особливими потребами та цивільним суспільством може викликати хаос у багатьох регіонах [2, с. 1].

Сучасні підходи до реінтеграції ветеранів та ветеранок з особливими потребами у суспільство мають на меті забезпечити не лише соціальну підтримку, а й створити умови для їх повноцінного життя та активної участі у суспільному житті.

Незважаючи на вищеописані проблеми, є перспективи реалізації сучасних підходів до реінтеграції ветеранів та ветеранок з особливими потребами. Так, наприклад, 7 лютого 2024 року Верховна Рада підтримала відставку Юлії Лапутіної з посади міністра у справах ветеранів України, а профільний Комітет з питань соціальної політики заявив про незадовільну роботу міністерства в цілому.

Також важливим кроком є зміна ставлення суспільства до ветеранів та ветеранок з особливими потребами.

Необхідно активно працювати над підвищенням обізнаності громадськості. Пропаганда та інформаційні кампанії, які спрямовані на подолання стереотипів та попередження передвідомчих уявлень, можуть сприяти зміні стереотипів, створенню більш емпатичного, розуміючого відношення до ветеранів з інклюзією та формуванню позитивного сприйняття цих груп людей. Також важливо стимулювати ініціативи, спрямовані на підтримку інклюзивних проєктів та платформ для взаємодії між ветеранами з особливими потребами та іншими членами суспільства. Усунення стереотипного сприйняття ветеранів з особливими потребами вимагає спільних зусиль суспільства, владних структур та самих ветеранів. Тільки враховуючи та підтримуючи їхні здібності та можливості, можна створити справжній фундамент для повноцінної реінтеграції цієї важливої групи громадян у суспільство [3, с. 44].

Розвиток доступної інфраструктури також відіграє ключову роль у забезпеченні реінтеграції ветеранів та ветеранок з особливими потребами. Громадські місця, транспорт та інші об'єкти мають бути адаптовані для забезпечення комфортного переміщення та участі у житті суспільства [4, с. 113–117].

Отже, реінтеграція ветеранів та ветеранок з особливими потребами у суспільство є складною проблемою, що потребує комплексного та багатопланового підходу, а саме: забезпечення індивідуалізованих планів реінтеграції, які враховують конкретні потреби та можливості кожного; надання можливостей для навчання новим навичкам та переосвіти, щоб ветерани могли успішно реалізувати себе на цивільному ринку праці; забезпечення доступу до ефективної психічної підтримки та лікування для ветеранів з особливими потребами; створення програм та ініціатив, спрямованих на зменшення соціальної ізоляції, включаючи підтримку спільноти та участь в соціальних заходах; врахування ролі сім'ї в процесі реінтеграції та забезпечення відповідної підтримки для сімей ветеранів з особливими потребами; співпраця з роботодавцями щодо створення сприятливого середовища для зайнятості ветеранів та ветеранок з особливими потребами; використання сучасних технологій для надання дистанційної освіти, психологічної підтримки та віртуальних можливостей зайнятості.

Список використаних джерел

1. Реінтеграція ветеранів з інвалідністю: методичний посібник / укладчі: Соцька А., Олійник В., Гусак Н., Демко С., Головка Н., Чорнобровкіна В., Акименко Ю., Мельник Д., Сіренко Т., Лоюк І., Лялька Т.; упорядниці матеріалів: Волгіна О., Іванова О., Лялька Т.; Програма розвитку ООН у співпраці з Міністерством у справах ветеранів України. Київ : [б. в.], 2022. 78 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/c7383b65-8f41-4e3a-8199-601b84d07906> (дата звернення: 30.01.2024)
2. Куруч А., Посохов В. Роль освітнього компоненту у ветеранських центрах для забезпечення процесу реінтеграції учасників бойових дій до цивільного життя. *Theoretical foundations of pedagogy and education*. 2021. С. 652–658. URL: <https://doi.org/10.46299/isg.2021.mono.ped.iii.7.1> (дата звернення: 01.02.2024)
3. Довга тінь Донбасу: Реінтеграція ветеранів та зміцнення соціальної згуртованості в Україні дослідження Global Public Policy Institute (Берлін) за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні Фрідріх, Юлія та Люткефенд, Тереза. Глобальний інститут публічної політики (GPPi), s.l.: Фонд Конрада Аденауера, 2021. URL: https://gppi.net/media/GPPi_2021_Friedrich_Luetkefend_Long-Shadow-of-Donbas_ukr.pdf (дата звернення: 03.02.2024)
4. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс / кол. авторів : Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, С. Ю. Буров та ін. К., 2012. 216 с. URL: https://ud.org.ua/images/pdf/Invalidnist_ta_suspilstvo.pdf (дата звернення: 05.02.2024)

В. В. Іванюк,
курсант факультету правоохоронної діяльності
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

Ю. Д. Адамчук,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ВНАСЛІДОК ДЕОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ

Актуальність теми визначається сучасними викликами, які ставлять під загрозу безпеку деокупованих територій. Зокрема, з повномасштабним вторгненням росії в Україну, проблеми безпеки на цих територіях набули особливого розмаїття та комплексності. Загрози національній безпеці України визначено у різних нормативно-правових актах, зокрема, вони зазначені у Стратегії національної безпеки України [1] та у Стратегії інформаційної безпеки [2]. Нинішні події створюють нагальну потребу в системному вивченні безпекових загроз, які постають перед деокупованими регіонами, щоб визначити оптимальні стратегії впорядкування та захисту. Повномасштабне вторгнення росії в Україну викликало комплексні наслідки, серед яких економічна нестабільність, втрати для соціуму та загроза безпеки.

Військова загроза є однією з найбільш суттєвих аспектів безпеки на деокупованих територіях. Роль військових сил у цьому контексті визначається їхнім впливом на стабільність регіону та здатністю ефективно реагувати на потенційні загрози. Військові сили відіграють критичну роль у забезпеченні безпеки зазначених територій. Вони відповідають за відстоювання територіальної цілісності та взаємодію з іншими силовими структурами для запобігання агресії та відновлення порядку.

Можливі сценарії військових конфліктів на деокупованих територіях включають різноманітні варіанти агресії

та протистояння. Це можуть бути територіальні вторгнення, гібридні війни, кібератаки та інші форми військових загроз. Враховуючи ці аспекти, розуміння ролі та можливостей військових сил, а також ідентифікація можливих сценаріїв конфліктів є ключовим елементом розробки стратегій безпеки для деокупованих регіонів.

Крім того, вищезазначені території стикаються з серйозними економічними втратами внаслідок військово-політичних конфліктів. Військові дії та загрози ведуть до руйнувань інфраструктури, знищення підприємств і зменшення виробничої потужності. Така ситуація часто призводить до втрат на зовнішніх ринках, зменшення інвестицій та загального економічного спаду.

Економічна нестабільність переноситься і на соціальну сферу, спричиняючи серйозні виклики та проблеми для населення. Втрати робочих місць, рост безробіття та обмежений доступ до соціальних послуг стають проблемами для мешканців деокупованих територій. Загострюється ситуація в галузях охорони здоров'я, освіти та житлово-комунального господарства.

Спільно економічна та соціальна нестабільність ускладнюють процес відновлення та розвитку деокупованих територій, поглиблюючи вже існуючі проблеми та створюючи нові виклики для суспільства. Ефективні стратегії управління цими аспектами вимагають комплексного підходу, що враховує як економічні, так і соціальні аспекти, спрямовані на забезпечення стабільності та підтримки соціального добробуту.

Варто зазначити і те, що інформаційна війна набуває особливого значення, оскільки вона стає ефективним інструментом впливу на громадську думку та міжнародне сприйняття ситуації. Російська агресія в Україні призводила до масштабних дезінформаційних кампаній, спрямованих на спричинення хаосу, внутрішніх розбіжностей та створення негативного образу країни на міжнародному рівні. Ці кампанії використовують різноманітні інструменти, такі як фейкові новини, маніпуляції в соціальних мережах та інші методи впливу на інформаційне простір. Кібератаки стали невід'ємною складовою інформаційної війни, використовуваної для здобуття стратегічної переваги та саботажу противника.

Деокуповані території зазнають небезпеки кібератак, спрямованих на руйнування інфраструктури, крадіжку конфіденційної інформації та порушення функціонування важливих систем. Наслідки таких атак можуть бути катастрофічними для економіки, безпеки та звичайного життя населення. Тому запобігання інформаційній війні вимагає розвинених стратегій кібербезпеки, ефективних систем виявлення та реагування на дезінформаційні кампанії. Освіта та підвищення інформаційної грамотності також відіграють важливу роль у захисті суспільства від маніпуляцій та дезінформації.

Деокупація територій у сучасному світі неможлива без активної реакції міжнародної спільноти. Міжнародні партнери використовують різноманітні інструменти та стратегії для протидії агресору та відновлення територіальної цілісності держави, яка потерпіла від окупації.

Міжнародна спільнота вживає різні заходи, починаючи від економічних санкцій і закінчуючи політичним та військовим тиском. Санкції можуть спрямовуватися на обмеження доступу до фінансових ресурсів окупанта, обмеження економічної співпраці та ізоляцію на міжнародному рівні.

Міжнародні організації, такі як, наприклад, ООН, відіграють ключову роль у координації зусиль для розв'язання конфліктів та забезпечення допомоги державам, що потерпіли від окупації. Вони можуть вживати дипломатичні, економічні та гуманітарні заходи для відновлення миру та стабільності. Міжнародні організації можуть висилати миротворчі місії для забезпечення стабільності та безпеки на території, що стала ареною конфлікту. Це включає в себе контроль за виконанням міжнародних угод та забезпеченням захисту прав людини. Міжнародний вимір деокупації вимагає єдиної та доречної реакції від світової спільноти, зосередженої на відновленні суверенітету та стабільності в зазначених територіях.

Отже, у результаті аналізу безпекових викликів на деокупованих територіях виявлено, що такі конфлікти суттєво поглиблюються військовою, економічною та інформаційною нестабільністю. Роль міжнародної спільноти у протидії окупації визначається санкціями, дипломатичними зусиллями та миротворчою діяльністю.

Безпекові загрози на деокупованих територіях є складними та взаємопов'язаними явищами. Вони включають в себе не лише військові аспекти, а й економічну нестабільність, дезінформаційні кампанії та кібератаки. Загальна оцінка вказує на необхідність комплексного підходу для вирішення цих проблем.

Дослідження безпекових викликів на деокупованих територіях є лише початком розуміння складності цього явища. Перспективи подальших досліджень включають розвиток стратегій протидії дезінформації та кіберзагрозам, а також вивчення ролі гібридної війни у сучасному світі. Аналіз безпекових викликів на деокупованих територіях є актуальним в контексті сучасних міжнародних відносин та вимагає постійного вдосконалення стратегій та методів вирішення цих проблем.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

О. М. Ільницький,
провідний науковий співробітник
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук,
докторант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна розпочата російською федерацією 24 лютого 2024 року проти України змінила пріоритети державної економічної політики в Україні, висунувши на перший план підтримку тих галузей економіки, які забезпечують територіальну, військову, енергетичну, фінансову, соціальну та економічну безпеку. В умовах воєнного стану, оголошеного Президентом України в зв'язку з російською агресією, стали застосовуватись особливі механізми правового регулювання, які використовуються для негайного реагування в тих чи інших ситуаціях, коли виникає потреба відновлення енергопостачання, транспортного сполучення, релокації підприємств, евакуації населення, надання фінансової, соціальної, економічної чи іншої підтримки суб'єктам господарювання. Правове регулювання економічної діяльності в умовах воєнного стану динамічне, воно враховує зміни в господарській діяльності, викликані воєнними діями, обмеженнями в матеріальних, фінансових та трудових ресурсах.

Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України вжили низку невідкладних заходів щодо правового регулювання економічної діяльності в Україні в зв'язку із введенням у дію норм Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до статті 8 цього закону у суб'єктів господарювання можуть виникати обов'язки надавати потужності та трудові ресурси підприємства для потреб оборони, змінювати режим роботи, провадити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю, обмежувати або припиняти свою діяльність у випадках, передбачених

законом. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 3 березня 2022 року встановив нові обов'язки суб'єктів господарювання подавати звітність та інші документи у період дії воєнного стану або стану війни.

Зміни до порядку адміністрування та сплата деяких податків та зборів, надання податкових пільг, зокрема податкової звітності, сплати податку на додану вартість, єдиного податку, акцизного збору, єдиного соціального внеску, встановлені Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року №164» від 06.03.2022 № 209 внесені зміни до порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Постановами Кабінету Міністрів України передбачено й інші заходи, спрямовані на підтримку економічної діяльності, зокрема, встановлено перелік планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, проведення яких припинено, окрім визначених сфер, на період дії воєнного стану, встановлений новий порядок отримання дозвільних документів для провадження господарської діяльності.

Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року передбачені зміни до організації трудових відносин, зокрема, визначено право роботодавців укладати трудові договори в період дії воєнного стану, перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди, якщо така робота не протипоказана його стану здоров'я та встановлені інші зміни правового регулювання трудових відносин в умовах правового режиму воєнного стану. Вказані зміни правового регулювання державної економічної політики лише частково висвітлюють проблеми спрощення та підтримки ведення бізнесу та надання пільг і гарантій суб'єктам господарювання в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28, ст. 250.
2. Про захист інтересів суб'єктів звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

О. В. Ільницький,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський національний
університет імені Івана Франка)*

Н. В. Ільків,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІСЦЯХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова російська агресія зумовила перебудову системи публічного управління відповідно до нових викликів забезпечення захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки як найважливіших функцій держави та справи всього Українського народу.

Система публічного управління проходить «crash test» на здатність функціонування та виконання своїх завдань і реалізацію призначення у найскладніших умовах в новітній історії. Динаміка ситуації потребує швидкого прийняття рішень, які об'єктивно не можуть бути достатнім чином обґрунтовані та прораховані, а тому, їхня реалізація не завжди є безспірно чіткою та результативною. Однак, зважаючи на тривалість і значення таких заходів слід виробляти певні загальні рекомендації, які б стали універсальними межами для уникнення найгостріших несправедливих наступів на сферу приватних інтересів особи.

Відповідно до част. 1 ст.4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод

і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. У разі прийняття рішення про утворення районних, обласних військових адміністрацій їх статусу набувають відповідно районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних державних адміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій [1].

Відповідно до цього, зважаючи на введення з 24 лютого 2022 року воєнного стану в Україні Указом Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 р. «Про утворення військових адміністрацій» на виконання Закону України «Про правовий режим воєнного стану» для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку були утворені обласні військові адміністрації. Також, на базі існуючих районних державних адміністрацій були утворені відповідні районні військові адміністрації.

Водночас, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає кілька форм здійснення управління населеним пунктом в межах відповідної громади в умовах воєнного стану:

– продовження діяльності обраних органів місцевого самоврядування у режимі обсягу повноважень правового статусу воєнного стану;

або

– утворення військової адміністрації населених пунктів в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених цим Законом. В останньому випадку військові адміністрації населених пунктів концентрують у власних руках весь обсяг повноважень щодо забезпечення управління відповідною адміністративно-територіальною одиницею, поєднуючи функції представницьких та виконавчих місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Згідно з част. 7 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань

забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень. Подвійність підпорядкування і вищому органу цивільного, і військового командування свідчить про складну систему повноважень цих органів, які за ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не лише дублюють повноваження відповідних місцевих державних адміністрацій (ст. 119 Конституції України та Закон України «Про місцеві державні адміністрації»), органів місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, але й здійснюють повноваження у сфері забезпечення безпеки, наприклад, щодо запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану; надання допомоги власникам квартир (будинків) в їх відбудові у разі пошкодження в результаті проведення бойових дій, терористичних актів, диверсій; організації та участі у здійсненні заходів, пов'язаних із мобілізаційною підготовкою та цивільним захистом; сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні; встановлення посиленої охорони та забезпечення у взаємодії з відповідними суб'єктами господарювання сталого функціонування важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення тощо.

Для ефективного здійснення публічного управління одним з важливих аспектів є налагодження комунікації між органами управління і громадянами. Інформаційний простір став повноцінним фронтom і полем битви через проведення різного роду диверсійних інформаційно-психологічних операцій. Для забезпечення протидії, військові адміністрації як місцеві органи управління послуговуються інформаційними ресурсами відповідних місцевих державних адміністрацій, на базі яких вони утворені, оприлюднюючи прийняті нормативні акти у процесі реалізації власних повноважень (на прикладі Львівської обласної військової адміністрації):

– комунальні місцеві друковані та електронні засоби масової інформації (з приводу останніх існує проблема донесення саме регіональної інформації, оскільки Суспільне мовлення

трансляється в режимі марафону «Єдині новини», що не дозволяє повністю використовувати його для комунікації місцевим органам управління);

- шляхом проведення конференцій, презентацій, прес-заходів, в тому числі, у офіційних медіа-центрах;

- офіційні сайти;

- сторінки в соціальних мережах як самого органу (<https://www.facebook.com/LvivskaODA>; https://www.instagram.com/lviv_oda/), так і його керівників (<https://www.facebook.com/maks.kozytskyu>; <https://www.instagram.com/kozytskyi.official/>);

- телеграм-канали органу (https://t.me/people_of_action) та начальника або профільних керівників (https://t.me/kozytskyu_maksym_official) [2, с. 131].

Водночас, існуюча на сьогодні практика взаємодії державних та громадських інституцій вказує на необхідність запровадження і використання альтернативних засобів комунікації з громадянами з приводу правового режиму та обмежень воєнного стану з транспарентним (доступним) поданням інформації з метою налагодження соціального діалогу і порозуміння між органами управління і громадянами, інституціоналізація таких засобів комунікації як нормативно визначених способів оперативного доведення змісту управлінських рішень.

Тож, умови функціонування державного апарату в умовах правового режиму воєнного стану зумовлюють істотні зміни як організаційного, так і процедурного характеру здійснення публічного управління, потребують запровадження чіткого розподілу і визначення компетенцій органів військового та цивільного управління, а також визначення додаткових механізмів контролю при наданні додаткового обсягу повноважень органам військового та цивільного управління в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top>

2. Ilnytslyi O., Ilkiv N. Features of Public Administration Ensuring Security under the Legal – Regime of Martial Law in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023 1(18). P. 125–135. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.1-a000109>

А. О. Йосипів,

доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

А. М. Жиравецький,

аспірант кафедри кримінального права і кримінології
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова необізнаність громадян є основними умовами, що сприяють явищу торгівля людьми. Прагнучі кращої долі та, на перший погляд, легкого і значного заробітку, люди їдуть за кордон. Злочинці, що займаються торгівлею людьми щороку використовують сотні таких шукачів.

Проте, з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в нашу державу, до означених чинників, що значно сприяють торгівлі людьми слід додати ще й війну.

За період з 2019 року по 2023 рік майже 49 тисяч українців зазнали ризику, пов'язаного із торгівлею людьми.

Результати національного дослідження проведеного з метою з'ясування вразливості українців, в умовах війни в Україні, до ситуацій торгівлі людьми доводять наступне, 29% українців готові прийняти ризиковану пропозицію роботи за кордоном або в іншому населеному пункті, при цьому 27% респондентів погодились би прийняти одну з ризикованих пропозицій щодо роботи за кордоном, зокрема:

– 17% готові працювати без офіційного оформлення трудових відносин;

– 13% за кордоном та 9% в Україні готові працювати без змоги вільно залишити робоче місце та у замкнених на час роботи приміщеннях;

– 2% за кордоном та 2% в Україні готові добровільно віддати роботодавцю мобільний телефон, інші особисті речі на період працевлаштування;

– 1% за кордоном та 3% в Україні віддали би роботодавцю свій паспорт на весь термін виконання робіт–без офіційного оформлення трудових відносин [1].

За даними МВС України з 24 лютого 2022 року по жовтень 2023-го виявлені 264 кримінальні правопорушення за ознаками статті про торгівлю людьми, підозри оголошені 169 особам. Також протягом 2022–2023 років у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми потерпілими визнані 215 людей, 23 з них – діти [2].

Окрім зростання ризиків стати жертвою торгівлі людьми, також змінилась картина даного злочину. До прикладу, якщо зазвичай найбільш розповсюдженим видом торгівлі було вивезення жертв за межі держави, то сьогодні розвивається внутрішньодержавна торгівля людьми.

Варто зазначити, що у листі Міністерства освіти і науки України: «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» зазначено, що: «жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію Росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми» [3]. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати мішенню осіб, які займаються торгівлею людьми. Втрата домівок, роботи та засобів до існування внаслідок війни, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення можуть призвести до збільшення ризиків стати жертвою даного кримінального правопорушення [3]. Реалії сьогодення свідчать, про те що, як змінюється світ, так і змінюється злочинний світ, який відповідно пристосовується до змін реальності. Так, злочинці у сфері торгівлі людьми полюючи на нові жертви, не втрачають такої можливості як складна ситуація у зв'язку війною та відповідно вразливості тих осіб, які вимушені покинути територію України[4].

Єдиним міжнародно-правовим актом, що стосується торгівлі людьми, залишається Конвенція 1949 р. про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами. Як і в більш ранніх конвенціях, поняття «торгівлі людьми» зводиться до торгівлі з метою проституції, результатом чого є вузьке тлумачення поняття торгівлі людьми, оскільки воно виключає велику кількість жінок з сфери фактичної торгівлі ними. Адже в сучасних умовах торгівля людьми

здійснюється і для багатьох інших цілей, окрім сексуальної експлуатації. Так, стаття 35 Конвенції про права дитини забороняє викрадення дітей, торгівлю дітьми та їх контрабанду з будь-якою метою, наприклад з метою жебрацтва [5]. Заборона торгівлі дітьми включає цілий ряд ситуацій, коли дітей забирають з їх сімей чи коли їх віддають їх же власні батьки для тієї чи іншої експлуатації, в тому числі для усиновлення [5], вербування для будь-якої форми сексуальної експлуатації, включаючи проституцію та порнографію [5], та вербування на роботу [5].

Як зазначає Жаровська Г. П., діяльність злочинних організацій, які створили поліканал, складна й витончена. У структурі діяльності «поліканалу» торгівлі людьми слід розрізняти ряд етапів, що послідовно змінюють один одного:

- перший етап – залучення (вербування, викрадення тощо) жертв, їх перевезення й продаж злочинним організаціям, що спеціалізуються на другому й третьому етапах;

- другий етап – посередництво під час торгівлі людьми. Передбачає купівлю жертв у злочинних формувань, які спеціалізуються на першому етапі, і перепродаж їх за більш високу ціну злочинним організаціям, що спеціалізуються на третьому етапі. Ця фаза не є обов'язковою й залежить від організації конкретного каналу;

- третій етап – купівля жертв торгівлі людьми у злочинних організацій, що спеціалізуються на першому й другому етапах, та безпосередня експлуатація жертв.

Залежно від ступеня відкритості діяльності злочинних організацій слід розрізняти вербування осіб для торгівлі людьми у гласній і негласній формах[6, с. 375].

Серед причин низького рівня розкриття злочинних дій, пов'язаних із тими чи іншими проявами торгівлею людьми, науковці відзначають:

- проблеми пов'язані зі збором доказів за межами України, враховуючи переважно транснаціональний характер злочинів;

- неналежний рівень взаємодії та обміну інформацією із правоохоронними органами інших країн;

- відсутність співпраці потерпілих з правоохоронними органами під час розслідування справи;

– відсутність дієвого механізму застосування Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» щодо жертв торгівлі людьми;
– відсутність єдиного підходу до тлумачення статті 149 КК України [7, с. 52].

Щодо причин та умов, що обумовлюють вчинення торгівлі людьми слід назвати наступні:

- низький рівень матеріального забезпечення;
- високий рівень безробіття;
- організована злочинність;
- збройні конфлікти;
- відкриття кордонів, спрощення можливості для подорожей;
- невідповідність міжнародної нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми та захисту потерпілих осіб реальним умовам, брак механізмів реалізації законів;
- неузгодженість міграційної політики з реаліями ринку праці в країнах;
- лояльне законодавство до занять проституцією у багатьох країнах світу;
- порушення принципів соціальної справедливості;
- обмеженість можливостей працевлаштування;
- низький рівень життя більшої частини населення, перш за все молоді;
- несприятливі побутові умови; матеріальна зацікавленість.
- розпад сімей;
- неповні сім'ї, у тому числі у зв'язку із заробітчанством;
- наявність насильства в сім'ї;
- низький рівень освіти;
- недоліки статево-рольового виховання;
- погана обізнаність українських громадян щодо можливостей працевлаштування та перебування за кордоном та їх наслідки;
- правовий нігілізм;
- відсутність належної системи захисту потерпілих [8, с. 14; 9; 10].

Наявність такої кількості різноманітних причин черговий раз свідчить про актуальність даної проблеми для україн-

ського суспільства та про необхідність дієвих заходів для боротьби з нею.

Для розробки ефективних заходів зниження рівня торгівлі людьми необхідно, перш за все, встановивши причини скоєння злочину та виявивши умови, які сприяють його вчиненню, впливати на них. Відтак, необхідно, на нашу думку, знизити рівень повторної віктимізації громадян та підвищити рівень обізнаності з проблемою торгівлі людьми і правової освіти. Також не менш важливим є інформування населення про способи вчинення даних злочинів, злочинні «схеми» та механізми.

На сьогоднішній день ведеться значна робота як державних так і громадських органів щодо того, як не стати жертвою торгівлі людьми. Зазначимо, що 80% усіх жертв торгівлі людьми є жінки, близько 70% з яких є жертвами сексуальної експлуатації. Проте, не зважаючи на існування соціальної реклами, гарячих ліній та повідомлень у пресі та на телебаченні про випадки торгівлі людьми, кількість цих злочинів залишається значною. Це свідчить про необхідність посилення соціальної профілактики, проведення її як з молодшими віковими групами (підлітками та молоддю), так і серед дорослого населення.

Список використаних джерел

1. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-statystyka-shchodo-ryzykiv-pov-iazanykh-z-torhivleiu-liudmy/>
2. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3794919-v-ukraini-vid-pocatku-vijni-vikrili-ponad-250-faktiv-torgivli-ludmi-mvs.html>
3. Лист Міністерства освіти і науки України: «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» від 25.03.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zapobigannya-torgivli-lyudmi-v-umovah-voyennoyi-agresiyi> (дата звернення: 25.02.2023 р.)
4. Продан Т. В. Актуальні питання протидії торгівлі людьми. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/23. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/104.pdf/ С. 443–445
5. Конвенція про права дитини. Права дитини : збірник документів. Львів : Оскарт, 1995. Стаття 34 Конвенції торкається використання дітей в проституції чи в іншій незаконній сексуальній практиці, а також в порнографії та порнографічних матеріалах.
6. Жаровська Г. П. Торгівля людьми як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 373–379.

7. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : наук.-практ. посіб. / В. М. Куц, А. М. Орлеан ; за ред. Г. П. Середи. К. : Варта, 2007. 168 с.

8. Святун О. В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 «Міжнародне право». К. : Б. в., 2005. 18 с.

9. Пунда А. В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=668>.

10. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалової та ін. ; «Агентство «Україна». К., 2011. 292 с.

Ю. Р. Йосипів,
завідувач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. М. Савич,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Беручи до уваги сучасні соціально-політичні обставини та потенційні загрози, нагальної актуальності набувають питання пов'язані із адаптацією освітніх програм працівників поліції до викликів сучасності.

Зважаючи на перспективу безпекової ситуації в Україні на подальші роки, потребують нагального вирішення питання системного підходу до якості підготовки поліцейських з метою запобігання випадків загибелі та травматизму серед працівників Національної поліції, пов'язаних з контактами із вибухонебезпечними предметами.

Вирішити питання якості підготовки поліцейських, очевидно, можна за рахунок додаткових освітніх компонентів до освітніх програм, а також до системи професійної підготовки працівників Національної поліції, не оминаючи також питань пов'язаних із ефективною методологією організації відповідних занять.

Змістовою основою згаданих освітніх компонентів – повинна бути чітка і конкретна інформація, що сприятиме якісній ідентифікації вибухонебезпечних предметів.

Сьогодні, дискусійним залишається бачення основних методологічних підходів до належної корекції професійних компетенцій поліцейських. Проте, ситуації практичної діяльності,

а також висновки матеріалів службових розслідувань в загальному, обумовлюють актуальні тематичні напрями програми професійної підготовки поліцейських з метою забезпечення особистої безпеки службової діяльності за рахунок якісної ідентифікації вибухонебезпечних предметів, що можуть зустрічатись як на деокупованих територіях в результаті ведення бойових дій, так і під час реагування на злочини пов'язані із замахами за допомогою вибухонебезпечних предметів на життя і здоров'я особи, а також нелегального обігу вибухових речовин та пристроїв.

Також, варто зауважити, що і у кримінальному середовищі нерідко можна виявити приклади застосування вибухових пасток. У першу чергу за допомогою ручних гранат чи інших похідних від штатного військового озброєння з метою залякування чи фізичної розправи із опонентами.

Зазначені обставини призвели до того, що нерідко працівники Національної поліції України змушені реагувати на повідомлення громадян про виявлення предметів схожих на вибухонебезпечні, подекуди володіючи лише дуже поверхневими знаннями у питаннях ідентифікації таких небезпечних знахідок. У підсумку, маємо сумну статистику випадків загибелі та травмування в результаті контакту із вибухонебезпечними знахідками серед працівників Національної поліції, про що свідчать дописи на офіційній сторінці МВС України.

Говорячи про актуальність питань пов'язаних із основами вибухотехнічної підготовки працівників поліції, доцільно звернути увагу, що мова іде не лише про тих правоохоронців, які безпосередньо задіяні до відсічі імперської агресії московії. Не меншої уваги до питань професійної вибухотехнічної підготовки необхідно приділити і працівникам поліції умовно мирних регіонів України. Саме вони найчастіше першими перебувають на місці пригоди чи реагують на інформацію про виявлення предмету схожого на вибухонебезпечний. Саме від професійних дій поліцейських, від об'єктивного аналізу ситуації та можливих наслідків, у тому числі і відповідного реагування, вагомо залежить безпека не тільки самих поліцейських, але і цивільного населення.

Актуальність питань пов'язаних із особистою безпекою поліцейського ще більше зростають у зв'язку із існуванням

загрози трафіку вибухонебезпечних предметів із зони ведення бойових дій на мирні території.

Сьогодні працівник Національної поліції, не залежно від регіону несення служби, повинен володіти базовими знаннями про те: які саме пристрої становлять небезпеку; у яких місцях можна на них натрапити; що може спричинити вибух; чи доцільно викликати допоміжні сили та вживати комплекс необхідних заходів чи перед працівниками поліції муляж вибухового пристрою який не становить загрози.

Тому, станом на сьогодні, нагальним питанням вбачається визначити методологічні основи, блоки професійних компетенцій осіб, що не мають допуску до піротехнічних робіт, окреслити необхідні напрями підготовки майбутніх працівників поліції щодо формування професійної культури безпеки протимінної діяльності на територіях забруднених вибухонебезпечними предметами під час виконання ними своїх службових повноважень.

З початку проведення локальної антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, а згодом і фази повномасштабної війни, особовий склад підрозділів Національної поліції зіткнувся із необхідністю виконувати не завжди характерні для правоохоронного органу завдання. З плином часу, а особливо в умовах повномасштабної війни, стала очевидною потреба адаптації до нових реалій службової діяльності.

Працівники поліції різних підрозділів зіткнулись не лише із потребою освоєння нових не характерних для підрозділів поліції у минулому видів озброєння, а і явищем забруднення зон відповідальності значною кількістю та номенклатурою вибухонебезпечних предметів. Ускладнюють ситуацію і тенденції до збільшення обороту нелегальної, у тому числі трофейної зброї у цивільного населення таких територій.

Попри проведення заходів із оперативного розмінування деокупованих та прифронтових територій, загалом факторами небезпеки для поліцейських на деокупованих територіях виявляються: інженерні боєприпаси для облаштування мінно-вибухових загороджень; імпровізовані вибухонебезпечні саморобні пристрої чи інші боєприпаси, що використовуються не за штатним призначенням; залишки складів

артилерійського та іншого озброєння; залишки боєприпасів та суббоєприпасів, що не вибухнули; окремі боєприпаси та крупнокаліберні набої. За необізнаності із зовнішнім виглядом та матріальною частиною пристрою, можуть становити небезпеку і сигнальні, освітлювальні, імітаційні та спеціальні засоби, які теж входять до числа виявленої піротехніки.

Місцями локалізації вибухонебезпечних предметів найчастіше стають: об'єкти дорожньої інфраструктури, (мости, перехрестя доріг, пішохідні переходи, залізничні колії), підходів до блокпостів (покинути блокпости).

Станом на сьогодні, у працівника Національної поліції, що виконує свої повноваження у прифронтових чи на деокупованих територіях існує значна імовірність зіштовхнутись із боєприпасами різної номенклатури та призначення чи безпосередньо під час здійснення оперативно-силових міроприємств у населених пунктах чи за результатами реагування на повідомлення громадян про виявлення підозрілих предметів.

Окремої уваги, до питань професійної підготовки працівників поліції, вимагають ситуації із необхідністю реагування на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів. У сучасних умовах у зв'язку із значним ростом кількості повідомлень від населення про виявлення різноманітних вибухонебезпечних предметів у цивільному середовищі на працівників поліції покладаються додаткові обов'язки пов'язані не лише із забезпеченням безпеки прилеглої території, а і по можливості ідентифікації потенційної загрози.

Для реалізації такої функції поліції, а також для забезпечення особистої безпеки поліцейського, вимогами часу продиктовано необхідність до формування нових професійних компетенцій працівника поліції у яких немає допуску до піротехнічних робіт, а саме знання із основ ідентифікації вибухонебезпечних предметів.

Станом на сьогодні, беручи до уваги зміст основних освітньо професійних програм підготовки поліцейських, можна окреслити низку основних прогалин у професійній підготовці працівників поліції, які виконують чи потенційно виконуватимуть свої повноваження у регіонах забруднених вибухонебезпечними предметами, а саме:

– низький рівень інженерної підготовки більшої частини особового складу підрозділів поліції;

- недостатній рівень знань про зовнішній вигляд та властивості вибухонебезпечних предметів;
- відсутність навиків у визначенні саморобних вибухових пристроїв за демаскуючими ознаками;
- відсутність належної навчальної матеріально-технічної бази з сучасними та раніше невідомими зразками інженерних боєприпасів, боєприпасів номенклатури ракетно-артилерійського озброєння та засобів авіаційного ураження;
- недоліки психологічної готовності до дій на територіях потенційного мінування;
- відсутність взаємодії та координації в роботі між військовими інженерно-саперних підрозділів та територіальними управліннями поліції.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України та організації взаємодії під час їх виконання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства оборони України від 21.12.2022 р. № 833/443.
2. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2019 р. № 691.
3. Основи ідентифікації боєприпасів в Україні. BulletPicker, URL: <https://ukr.bulletpicker.com/id-guides.html>.
4. GICHD, «Україна стикається з масовим вибухонебезпечним забрудненням через рік конфлікту» ReliefWeb, 22 лютий 2023. URL: <https://tinyurl.com/4pp8xuj>.

Т. П. Каверіна,
старший викладач кафедри
поліцейської діяльності факультету
з підготовки фахівців для підрозділів поліції
*(Луганський навчально-науковий
інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ПОШУКУ ТА ВИЛУЧЕННЯ ТІЛ ЗАГИБЛИХ ОСІБ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У всіх існуючих на тепер алгоритмах дій слідчо-оперативних груп, розроблених та рекомендованих до використання у практичній діяльності для документування наслідків воєнних злочинів на деокупованих територіях, є посилення на залучення до роботи з пошуку загиблих та вилучення їх тіл – волонтерів [1], [2], [3]. Маючи досвід практичної роботи слідчого на місці події за фактами умисних вбивств громадян з 2014 року, коли після першої деокупації частини Луганської області виявлено ряд стихійних поховань загиблих осіб (цивільних та військових), та, у подальшому, працюючи на громадських засадах у одному з волонтерських пошукових загонів в період з червня 2022 року до кінця березня 2023 року, виявлено низку проблемних питань, пов'язаних із залученням волонтерів до такого виду діяльності. Розуміючи правові наслідки визнання доказів, зібраних з порушенням норм чинного кримінального процесуального законодавства, недопустимими, спробуємо розібратися у межах законного залучення волонтерів до такої діяльності.

Використання ресурсу волонтерів відповідної спеціалізації під час робіт з пошуку та вилучення тіл загиблих викликано нагальною потребою не лише під час правового режиму воєнного стану, а й в умовах фактичної війни, яка триває по суті з моменту окупації Криму, з 20 лютого 2014 року [4]. Проте, наразі залишається проблемою фіксація та облік об'єктів, виявлених та вилучених під час пошуку саме не спеціалістами, залученими до пошукових робіт. Коли йдеться про залучення волонтерів до самого процесу підняття тіл з поховання –

це суто технічна допомога, яка виконується під керівництвом і наглядом слідчих чи прокурорів. Порушень тут не буде, бо всі дії чітко виконуються з дотриманням процесуальних норм. Однак, залучення волонтерів може відбуватися і з іншою метою. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 698, затверджено «Порядок забезпечення вилучення тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України», в якому до переліку компетентних суб'єктів, які вправі здійснювати дії щодо вилучення тіл (останків) осіб, загиблих (померлих), серед інших, віднесено, за згодою – експертні (медичні) служби, громадські і релігійні об'єднання, благодійні організації, міжнародні гуманітарні організації [5]. Не є таємницею, що просування лінії фронту з запеклими боями є форс-мажорними обставинами, що ускладнюють евакуацію тіл загиблих військових і цивільних осіб, або призводять до неможливості здійснення таких заходів певний час. До цього питання повертаються вже після деокупаційних заходів певної території. Відтак – загиблі, чий тіла не було своєчасно евакуйовано, вважаються зниклими безвісти за особливих обставин [6]. При Генеральному штабі Збройних сил України створено Управління пошукової роботи та репатріаційних заходів, яке формує спеціальні групи, що виконують гуманітарну місію, спрямовану на вилучення тіл (останків) осіб, померлих (загиблих) у зв'язку із збройною агресією проти України. До складу таких груп також входять і волонтери, які безпосередньо спеціалізуються на пошуковій роботі. Для прикладу, наразі офіційно до складу пошукової групи в межах гуманітарного проекту «На щиті» [7] входить два волонтерських загони: пошуково-рятувальний загін «Антарес» з Дніпропетровщини [8] та «Пам'ять і слава» з м. Одеса [9].

Пошукова робота зазначених груп є надважкою, проте, наряду з процесом відшукування тіл, важливим є й: 1) правильна фіксація їх місцезнаходження; 2) збір решток фрагментованих тіл; 3) не допущення контамінації, бо це суттєво ускладнить ідентифікацію тощо.

Таким чином, під час роботи пошукових груп гуманітарних проектів найважливішим фактором залишається законність діяльності не лише в організаційних межах, а й в межах

чинного кримінального процесуального закону, бо саме це є вирішальним під час документування воєнних злочинів та злочинів агресії.

Слід окреслити основний алгоритм дій волонтерських підрозділів, які не є сторонами кримінального провадження, проте окремими підзаконними актами фактично допущені для документування воєнних злочинів, поєднаних з умисним вбивством.

По-перше: участь слідчого органу досудового розслідування під час документування таких злочинів і у разі виявлення тіла загиблого є обов'язковою. Бажано до первинного огляду місця події залучити і судово-медичного експерта, але, з огляду на безпекову складову, це не завжди вдається, тож проведення повторного огляду тіла чи його решток у закладі судово-медичної експертизи є обов'язковим.

По-друге: під час вилучення тіл чи їх решток у разі фрагментування, необхідно не допускати їх контамінації, особливо при виявленні тіл чи решток у стані сильних гnilісних змін, бо подальше отримання позитивного висновку молекулярно-генетичної експертизи буде або ускладнено або і зовсім неможливо. А у випадку вилучення малої кількості фрагментів – встановлення особи, за умови допущення таких порушень, буде практично неможливим [10 с. 48–50]. Слід також наголосити і на законності результатів одного з важливих способів генетичної ідентифікації особи, який отримується при застосуванні системи експрес-аналізу ДНК на основі технології RAPID DNA – «ANDE 6C», що протягом 90 хвилин може створювати інтерпретовані генетичні профілі з біологічних зразків [11 с. 35–36]. Остаточним документом такої ідентифікації є інформаційна довідка, як додаток до протоколу огляду, а не висновок судового експерта, у відповідності до ст. 101 КПК України. Проте, у відповідності до ст. 84 КПК України, процесуальним джерелом доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, а не інформаційна довідка, навіть якщо вона є додатком до протоколу огляду. Наразі питання про визнання результатів дослідження з використанням технології RAPID DNA – «ANDE 6C» в якості доказу законодавчо не врегульовано.

Таким чином, у своїй роботі ми зосередили увагу на базових питаннях і межах залучення волонтерів під час пошуку та вилучення тіл загиблих внаслідок бойових дій та під час окупації певних районів України, окреслили основні засади дотримання законності під час збирання і фіксації доказів воєнних злочинів, особливо поєднаних з умисним вбивством. Бо недотримання норм вітчизняного кримінального процесуального закону може потягти за собою наслідки, що виражаються не лише в унеможливленні ідентифікації особи, а й визнанні доказів недопустимими під час доведення провини фігурантів, які притягаються до відповідальності за вчинення воєнних злочинів на території України, особливо, якщо вони поєднані з умисним вбивством. Крім того, наразі потребує додаткового законодавчого врегулювання і сама процедура пошуку та виявлення тіл загиблих.

Список використаних джерел

1. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ : Гол. слідче управління. Нац. поліції України, 2022. 14 с.

2. Дії слідчо-оперативних груп Національної поліції з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : онлайн-курс / В. Кікінчук, Ю. Орлов, Т. Фоміна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2023. 57 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/18371> (дата звернення: 14.02.2024)

3. Дії слідчо-оперативних груп Національної поліції з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією проти України: навчально-методичне видання / А. В. Крушеницький, А. Коваленко, О. Ковальова, О. Литвиненко, С. Пекарський ; за заг. ред. О. О. Волобуєвої. Кропивницький : ДонДУВС, 2023. 110 с.

4. Ключові питання та відповіді про російську агресію. URL: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu> 4 (дата звернення: 14.02.2024)

5. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 698. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.02.2024)

6. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 14.02.2024)

7. Не «Вантаж 200», а «На щиті» : Гуманітарний проєкт Збройних Сил України реформовано. Армія інформ 11.08.2022 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/11/ne-vantazh-200-a-na-shhyti-gumanitarnyj-proyekt-zbrojnyh-syl-ukrayiny-reformovano/> (дата звернення 14.02.2024).

8. Шлях додому. Як шукають загиблих військових – репортаж Ярослави Тимошук. Суспільне. Новини. 10.09.2023 р. URL: <https://suspilne.media/566607-slah-dodomu-ak-proekt-na-siti-sukae-zagiblih-vijskovih-reportaz-suspilnogo/> (дата звернення: 14.02.2024)

9. Колишні цивільні пошуковці тіл загиблих проєкту «На щиті» увійшли до складу ЗСУ. Армія інформ. 19.03.2023 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/03/19/czyvilni-poshukovczi-til-zagyblyh-proyektu-na-shhyti-uvijshly-do-skladu-zsu/> (дата звернення: 14.02.2024)

10. Огляд місця події за фактами повідомлень про виявлення місць стихійних поховань (за матеріалами роботи на деокупованих територіях) : поради для практичних працівників органів досудового розслідування / М. С. Цуцкірідзе, С. Г. Кримчук, С. С. Вітвіцький та ін. Кропивницький : Дон. держ. уніт. внутр. справ ; Київ : Гол. слідч. упр. Нац. поліц. України, 2023. 125 с.

А. О. Кальченко,
курсант
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

О. В. Адамчук,
начальник (декан) факультету
безпеки державного кордону,
кандидат психологічних наук, доцент
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ІПСО

ІПСО – інформаційно-психологічна операція. В умовах широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України всі українці зіткнулись з такою складовою гібридної війни, як ІПСО.

Для підвищення ефективності ведення бойових дій ІПСО проводиться з метою деморалізації військ противника та мирного населення, а також з метою підвищення рівня бойового духу своїх військ та створення необхідної атмосфери серед свого мирного населення.

ІПСО проводиться з різними категоріями, які можна поділити на 3 основні групи:

- діти (особи віком до 12 років);
- молодь (від 12 до 60 років);
- люди похилого віку (від 60 років).

Робота між групами має бути взаємопов'язана та мати спільний задум.

Особливу увагу варто приділити дітям, адже вони найлегше сприймають інформацію та в подальшому будуть репродукувати її іншим особам. Роботу з цією категорією здійснюють у закладах дошкільної освіти, школах, під час святкування національних свят та шляхом проведення різних виставок із залученням представників силових структур. Головна мета таких заходів – надати впевненість юним громадянам у силі своєї держави та розвинути приязнь до влади, політики держави та довіру до силових структур.

Робота з молоддю у сучасному світі спростилась у зв'язку з популяризацією різних платформ для зв'язку, таких як Instagram, Telegram та інших. Психологічний вплив на дану категорію здійснюється не тільки у школах, закладах вищої освіти, під час виставок з представниками силових структур, а й у соціальних мережах. У соціальних мережах створюються спеціальні канали у яких публікується дезінформація та відверта пропаганда, а також створюється певне середовище з метою запевнити усіх учасників каналу у тому, що вся представлена інформація достовірна і перевірена. На таких каналах працюють психологи країни противника, які професійно маніпулюють думкою громадськості. В умовах повномасштабного вторгнення російська федерація доволі активно застосовує соціальні мережі для дезінформації українського суспільства та пропаганди своїх поглядів, при цьому канали, які вони використовують, маскуються під українські. Вся інформація, яка там публікується, викладається українською мовою, подається інформація з офіційних джерел СБУ, ДПСУ, НГУ, МВС, ДБР та інших. І серед такої інформації присутня пропаганда. З метою протидії таким каналам, СБУ у співпраці з кіберполіцією та іншими структурами блокує такі канали, а також публікує перелік таких каналів на своїх офіційних сторінках з метою убезпечення громадян від дезінформації.

Напевне найуразливіша категорія громадян – це люди похилого віку. Їм доволі тяжко опанувати сучасні технології і тому перевірити інформацію на достовірність вони не мають змоги. У зв'язку з цим вони сприймають всю одержану інформацію як правдиву. Засоби одержання інформації для таких громадян – це друкована продукція різного характеру (газети, брошури), інформація з біл-бордів, телевізійні новини. Окупанти застосовують ці методи в основному на тимчасово окупованій території. Вони блокують будь-які українські телевізійні новини та демонструють в ефірі теленовин свою пропаганду; активно розповсюджують газети та брошури, у яких викладена неправдива інформація, та здійснюють інші види впливу, користуючись інформаційною беззахисністю людей похилого віку.

ІПСО здійснюється постійно, варто лише забезпечити певний інформаційний вакуум і люди самі будуть шукати

інформацію, навіть не підозрюючи, що вона неправдива, люди почнуть вірити в таку інформацію та почнуть завдавати шкоди національним інтересам України. Тому важливо постійно перевіряти будь-яку інформацію виключно на офіційних джерелах та постійно враховувати імовірну загрозу проведення психологічної операції.

Список використаних джерел

1. Мегель А., Яремчук М. Ворожі ІПСО. Як визначити та протистояти. Київ, 2022. 96 с.
2. Що таке ІПСО, чому важливо це знати і які операції зараз проводить Росія проти України. Стаття в журналі «Український тиждень», 05.03.2022 р. URL: <https://tyzhden.ua/shcho-take-ipso-chomu-vazhlyvo-tse-znaty-i-iaki-operatsii-zaraz-provodyt-rosiia-proty-ukrainy/>

Р. В. Карпенко,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДЕРЖАВНЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Російська агресія проти України спричинила серйозну гуманітарну кризу. Повномасштабне військове вторгнення Росії та інтенсивні бойові дії, що тривають в Україні з 24 лютого 2022 р., завдали потужного удару по всіх ланках економічної, соціальної, гуманітарної системах української держави. Воєнна ескалація призвела до значної кількості випадків смерті, поранень, масового переміщення цивільних осіб, у т.ч. дітей, до пошкодження соціальної, транспортно-логістичної, інженерної інфраструктури цілих регіонів, а також серйозних руйнувань і пошкодження цивільної інфраструктури та житлових будинків. Допомоги потребують десятки мільйонів людей – як усередині країни – на окупованих територіях, на звільнених від окупанта і на тих, що не були окуповані, але постраждали від варварських обстрілів і бомбардувань, так і ті громадяни, які виїхали за кордон. Кількість розділених сімей обчислюватиметься мільйонами [1].

Непрогнозовані обставини у вигляді введення воєнного стану в Україні значно вплинули на сплановану стратегію розвитку та обумовили призупинення його реалізацію. Складні обставини вимагають розробки системи антикризових заходів по усуненню кризових явищ, відновлення економіки, соціальної сфери та політичних процесів [2]. Необхідно модернізувати механізми публічної антикризової політики на найбільш відповідальних напрямках, які відповідають за відновлення політичних, соціальних та економічних процесів з врахуванням ресурсного потенціалу економіки України.

Україна опинилась в складних умовах воєнно-політичної та економічної кризи, пов'язаної з російською агресією, яка збільшила ступінь відповідальності та поставила ряд задач антикризового характеру перед органами публічної влади

за забезпечення національної безпеки країни. Державні органи відіграють, під час війни, роль основного координатора діяльності правових, фінансових, організаційних, управлінських інститутів, які функціонують на всіх рівнях публічного управління. Держава повинна взяти на себе повну ступінь відповідальності та значну частину видатків за антикризовими заходами, розширити функції державного сектору економіки з метою виконання найбільш важливих стратегічних та соціально значущих задач.

Потрібно посилення участі держави в модернізації воєнних підприємств, через активізацію боротьби з корупцією, розширення державного протекціонізму для експортно-імпоротної діяльності малих підприємств, збільшення субсидій в відновлення інфраструктури територіальних громад. Державні антикризові програми повинні посилити бюджетування, кредитування та інвестування пріоритетних галузей та сфер, які визначають можливості подолання воєнно-політичної та економічної кризи в країні [3]. Тобто, потрібно провести ряд заходів, які будуть сприяти: виконанню соціальних гарантій держави; збереженню економічного потенціалу держави; активізації національного ринку та розвитку конкуренції; стимулюванню інноваційної діяльності підприємств; створенню умов для ринкової євроінтеграції; формуванню фінансової інфраструктури; забезпеченню економічного зростання

Необхідно переглянути основний інструментарій бюджетно-податкового управління, особливо в питаннях подолання виявлених недоліків у формуванні доходної та витратної статей державного, регіонального та місцевого бюджетів, причини виникнення їх дефіцитів, напрями розробки та реалізації антикризових програм щодо оновлення джерел надходження доходів та фінансування найбільш важливих напрямів економіки [4]. У період воєнної агресії і в період відновлення української соціально-економічної системи державне антикризове управління повинен орієнтуватись на підтримання реального сектора економіки через податкове регулювання та доступ до дешевих кредитних, фінансових, матеріальних і інтелектуальних ресурсів. Воєнні публічні адміністрації та органи місцевого самоврядування спроможні спільно, системно реалізувати комплексні заходи, програми і проекти, які приведуть

до модернізації економічного сектору, розв'язання соціальних та екологічних проблем в територіальних громадах.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічні наслідки агресії для українського суспільства. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf
2. План заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-strat-a1126r>
3. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>
4. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення : наук. доп. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди. Київ : НАДУ, 2018. 180 с.

М. В. Карчевський,
професор кафедри кримінального права і криминології,
доктор юридичних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*
головний науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального права
*(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України)*

РАЦІОНАЛЬНА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: «НЕВИЛІКОВНА ХВОРОБА» ЧИ НОВІ МОЖЛИВОСТІ?

*Наука права – то не мед.
Закон, права, правопорядок –
Все те прийшло до нас у спадок,
Передавалось, як лишай,
Із роду в рід, із краю в край.
Страждай, тому що ти нащадок:
Ум – безумом і злом добро стає,
А що у нас природне право є,
Про те нема ніде і згадок.*

**Йоганн Вольфганг Гете, «Фауст»,
переклад Миколи Лукаша**

1. Кримінально-правове регулювання забезпечує захист найважливіших цінностей суспільства, покарання винних осіб та запобігання кримінальним правопорушенням. Важливо, щоб таке регулювання було не лише справедливим, але й раціональним, не витрало більше ресурсів, ніж це дійсно необхідно[3].

Раціональність забезпечується якістю законів про кримінальну відповідальність та змістом правозастосування.

Якість законів про кримінальну відповідальність залежить від двох ключових факторів. Соціальна значимість охоронюваних благ: закони повинні захищати ті цінності, які є найважливішими для суспільства. Обґрунтований обсяг соціальних видатків: закони про кримінальну відповідальність не повинні бути надто жорстокими, обсяг соціальних ресурсів, необхідних для їх реалізації, має враховуватися.

Якісними законодавчими рішеннями у сфері кримінально-правового регулювання слід вважати ті, що забезпечують баланс між цими двома факторами.

Зміст правозастосовчого рівня характеризується: відповідністю рішень чинному законодавству; врахуванням небезпечності конкретних кримінальних правопорушень; соціальними витратами, необхідними для реалізації цих рішень.

Публічний інтерес полягає в тому, щоб правоохоронна система та суди працювали ефективно, захищаючи суспільство від злочинності. Цього можна досягти, якщо більшість рішень на законодавчому та правозастосовчому рівнях кримінально-правового регулювання будуть дієвими й забезпечуватимуть раціональне використання соціального ресурсу.

Ефективне (раціональне) кримінально-правове регулювання є динамічним процесом, що потребує постійного аналізу, корегування вдосконалення. Щоб правоохоронна система дійсно служила інтересам суспільства, необхідно знаходити раціональний баланс між соціальною значимістю охоронюваних благ та витратами.

2. Неефективне кримінально-правове регулювання призводить до втрати довіри громадян до правоохоронних та судових органів. Коли це відбувається, держава втрачає монополію на застосування сили для протидії злочинності, формуються критичні потенціали потужних та небезпечних соціальних конфліктів.

3. В умовах, коли Україна протистоїть збройній агресії РФ, проблема раціонального правового регулювання стає ще більш важливою. З одного боку, держава має вживати рішучих заходів для захисту суспільства від злочинності в умовах воєнного стану. З іншого боку, важливо не витрачати більше ресурсів, ніж це дійсно необхідно, адже вони можуть бути використані для оборони країни. Водночас, виключної небезпечності набувають зазначені раніше наслідки неефективного кримінально-правового регулювання.

4. Одним з можливих способів дослідження ефективності кримінально-правового регулювання є аналіз даних офіційної статистики протидії злочинності. Таке дослідження здійснюється нами з 2020 року, використовуються методи науки про дані (data science) [4], дослідження є відтвореним

(reproducible research), програмні коди, набори даних та його результат – інтерактивний довідник «Протидія злочинності в Україні: інфографіка», представлені у відкритому доступі[5].

5. Основні результати нашого дослідження:

1) разом із зменшенням кількості облікованих проваджень, зменшенням кількості засуджених осіб та пом'якшенням застосовуваних покарань, спостерігається примітивізація протидії злочинності;

2) напрями розвитку законодавчого та правозастосовчого рівнів кримінально-правового регулювання не співпадають, якщо кримінальне законодавство розвивається шляхом збільшення заборон та збільшення санкцій у вигляді позбавлення волі, то практика його застосування демонструє тенденції зменшення кількості засуджених та застосування штрафів частіше ніж позбавлення волі, близько половини наявних у кодексі заборон не використовувалися жодного разу[6].

Примітивізацією правозастосовчого рівня кримінально-правового регулювання пропонуємо називати ситуацію, коли значна частина судових рішень, пов'язаних із засудженням осіб за певні кримінальні правопорушення, стосується найменш небезпечних форм таких правопорушень за умови фактичної відносної поширеності більш небезпечних форм цих правопорушень[2].

Серед встановлених нами індикаторів примітивізації мож-на зазначити наступні:

1) за відсутності очевидних підстав вважати, що частка групових посягань на власність скоротилася, частка засуджених за правопорушення проти власності, вчинені у складі груп, скоротилася майже в двічі;

2) на фоні значного поширення збуту наркотиків за останні десять років відношення кількості засуджених за ст. 307 КК та ст. 309 КК змінилося на користь діянь, не пов'язаних зі збутом, якщо в 2013 році на один розглянутий у суді факт збуту наркотиків припадало чотири факти незаконних дій, не пов'язаних зі збутом, то у 2023 році відповідне співвідношення становило 1 до 13;

3) соціальному запиту на боротьбу з корупцією не відповідає кардинальна зміна структури засуджених за відповідні правопорушення, разом з восьмиразовим зменшенням

засуджених за отримання неправомірної вигоди (2013 – 731, 2023 – 92) спостерігається збільшення кількості засуджених за пропозицію неправомірної вигоди у 15 разів (2013 – 80, 2023 – 1239), починаючи з 2019 року серед засуджених за правопорушення, передбачені Розділом XVII Особливої частини, найбільшою є частка «працевдатні, які не працювали і не навчалися»[4].

Викликає занепокоєність і те, що тенденції примітивізації «поглинають» протидію кримінальним правопорушенням, зумовленим збройною агресією рф. Одним з таких є виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК). Аналіз статистичних даних, які характеризують практичне застосування названої норми, дозволяє стверджувати, що задекларовані цілі криміналізації глорифікації не досягнуто. У судах у переважній більшості опинялися справи щодо обвинувачення у наймеш небезпечних проявах глорифікації, за умови активних дій противника у інформаційній сфері, такий прояв примітивізації є небезпечним[1; 8].

6. Все це свідчить про недостатню реалізацію публічного інтересу в належному функціонуванні системи кримінальної юстиції. Відповідно (див. п.1 та п.2), існують ризики падіння рівня суспільної довіри до соціальних інститутів, які забезпечують дотримання законів, та, як наслідок, зростання злочинності.

7. Для мінімізації названих ризиків критично важливим є вдосконалення інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання. Пропонуємо два ключових, на нашу думку, напрями забезпечення раціонального (ефективного) кримінально-правового регулювання.

По-перше, створення комплексної системи інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання з наступними складовими: законодавство, наукові джерела, реєстри облікованих проваджень, судових рішень, засуджених осіб, дані щодо адміністративно-правового регулювання.

У цій системі структуровані та класифіковані дані щодо усіх законів про кримінальну відповідальність, пов'язані з посиланнями на актуальну судову практику. Наукова інформація, асоційована з відповідними нормами законодавства

про кримінальну відповідальність та постійно актуалізується. Для науковців та інституцій громадянського суспільства забезпечено доступ до деперсоніфікованих даних Єдиного реєстру кримінальних проваджень. Реєстр судових рішень інтегровано з обліком кримінальних правопорушень для забезпечення можливості відслідковувати долю кожного облікованого провадження. Реєстр осіб, що притягалися до кримінальної відповідальності дозволяє досліджувати ефективність застосованих кримінально-правових засобів із позицій подальшої поведінки засуджених. Система інформаційного забезпечення адміністративно-правового регулювання дозволяє оцінювати ефективність чинних положень законодавства щодо розмежування кримінальних правопорушень та адміністративних проступків [9].

По-друге, створення альтернативної системи оцінки ефективності діяльності правоохоронних та судових органів, яка не базується на аналізі даних офіційної статистики. Ентоні Гідденс зазначає: «Статистика злочинності та правопорушень є, мабуть, найменш достовірною з усіх офіційно опублікованих даних із соціальних питань»[10, с. 812]. Така ситуація виникає через залежність змісту офіційної статистики від суб'єктів її збирання, що з необхідністю призводить до неможливості об'єктивного відбиття стану злочинності у даних статистики. Одним з можливих варіантів розв'язання означеної проблеми є розвиток альтернативних методів оцінки злочинності. Тому на позитивну оцінку заслуговує Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, який передбачає «запровадження періодичного анонімного віктимологічного опитування населення (victimology survey, crime survey) з метою встановлення кількості осіб, які стали потерпілими від кримінальних правопорушень певного виду, а також використання методу самозвіту (self-report survey) для анонімного з'ясування кола осіб, які вчиняли будь-які кримінальні правопорушення протягом певного періоду, складання за їх результатами віктимологічних карт».

Дослідження в сфері віктимології представлені у вітчизняній науці. Так, В. О. Туляковим розроблено основи

віктимологічної теорії, уточнено зміст і характеристики процесу віктимізації, описано основні поняття, принципи та науковий апарат віктимологічної теорії, представлено результати віктимологічних досліджень [11]. За редакцією Б. Н. Головкина та В. В. Голіни підготовлено навчальний посібник у якому на основі сучасних досліджень системно викладено знання щодо сутності віктимології як науки, основних її понять, віктимізації окремих категорій жертв, соціальних та особистісних детермінант віктимності і ролі її у механізмі злочинної поведінки, шляхів і заходів віктимологічного запобігання злочинності[15].

Х. Курі та В.І. Поклад представляли результати міжнародного віктимологічного дослідження за участі Інституту зарубіжного та міжнародного кримінального права імені Макса Планка та Луганського державного університету внутрішніх справ[12, с. 6–12]. А. А. Бова обґрунтовував необхідність та демонстрував результати оцінки даних офіційної статистики в контексті результатів віктимологічних досліджень[13;14]. Представлено результати багатьох інших змістовних досліджень.

9. Для продовження дискусії видається можливим сформулювати наступні положення:

- розгляд кримінально-правового регулювання в контексті раціональної парадигми, ефективного використання соціальних ресурсів, з використанням методології науки про дані, дає можливість встановити ознаки примітивізації протидії злочинності;

- подальший розвиток тенденцій примітивізації протидії злочинності небезпечний критичним зменшенням ефективності кримінально-правового регулювання, втратою довіри до соціальних інституцій, які забезпечують дотримання законів, формуванням потенціалів потужних та небезпечних соціальних конфліктів;

- як перспективний напрям мінімізації названих ризиків пропонується розглядати вдосконалення інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання, що передбачає створення комплексної системи інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання та альтер-

нативної системи оцінки ефективності протидії злочинності, яка не базується на аналізі даних офіційної статистики

Раціональне правове регулювання – це важливий інструмент, який може допомогти Україні захистити суспільство від злочинності в умовах збройної агресії Росії. Завдяки чіткому визначенню пріоритетів, економії ресурсів, адаптації до нових викликів, а також постійному вдосконаленню, кримінально-правове регулювання може стати більш потужним чинником у боротьбі за свободу та незалежність України.

Список використаних джерел

1. Карчевський М. В., Бабенко А. М. Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023, № 10. С. 713–717. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173>

2. Карчевський М. В. Проблема примітивізації кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 97–100. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf

3. Карчевський М. В., Кудінов А. С. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4. С. 101–114. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/537>; Карчевський М. В., Кудінов А. С., Досвід експертної оцінки кризових явищ у сфері кримінально-правового регулювання. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2017, № 1(8). С. 163–181.

4. Karchevskiy, M. (2023). Statistical picture of the countering crime in Ukraine (2013-2021): A reproducible research. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 26(2), 1–10. URL: <https://www.abacademies.org/articles/statistical-picture-of-the-countering-crime-in-ukraine-20132021-a-reproducible-research-15774.html>

5. Карчевський М. (2023) Протидія злочинності в Україні: інфорграфіка : інтерактивний довідник. Версія 3.0. URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/>

6. Karchevskiy M. Computational criminological reasoning: concepts, possibilities and perspectives of use. *Щорічник українського права* : зб. наук. пр. / відп. за вип. Є.А. Гетман. Харків : Право, 2023. № 15.

7. Центр Розумкова. Прес-релізи : URL: <https://razumkov.org.ua/sotsiologia/pres-relizy>

8. Як «працює» ст. 436-2 КК України? Інтерактивний звіт за результатами дослідження судової практики в межах реалізації проекту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060) за підтримки Національного фонду досліджень України / В. С. Батиргарєєва, А. В. Лапкін, А. М. Бабенко, М. В. Карчевський, Д. П. Євтеєва, К. А. Новікова, Д. О. Куковинець, Н. В. Нетеса. URL : https://lookerstudio.google.com/s/isqq1b3O_KQ

9. В'юник М. В. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова ; упоряд. Ю. В. Баулін ; Коміс. з питань прав. реформи, Робоча група з розвитку кримін. права. Харків : Право, 2020. 212 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18398>

10. Giddens, Anthony, and Simon Griffiths. *Sociology. Polity*, 2006.

11. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціальні та правові основи : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08 / В. О. Туляков ; наук. консультант Л. В. Багрій-Шахматов ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2001. 36 с.

12. В. Поклад, Х. Курі Віктимологические исследования в криминологии. *Віктимологічні аспекти злочинності* : кримінологічні дослідження Вип. 1. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 152 с.

13. Бова, А. А. Методичні аспекти крос-національних соціологічних опитувань щодо віктимізації та безпеки. *Наука і правоохорона*. 1 (2017): 143–148.

14. Бова А. А. Соціологічні опитування потерпілих від злочинів в Україні *Український соціум*, 2006, 1(12): 33–41. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2006.01.033>

15. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.

Ю. І. Кіржецький,

доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. С. Кіржецька,

доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій,
кандидат економічних наук, доцент
*(Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Волонтерська діяльність – це діяльність, що носить соціально значущий, соціально-корисний характер; вид соціальної активності та соціальної практики. Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Українське волонтерство – явище поки відносно молоде. До 2014 р. волонтерство у нашій країні розвивалося досить повільно, особливо, якщо порівнювати з іншими країнами. У 2023 році Україна посідає другу сходинку після Індонезії щодо залученості населення до благодійності через донати благодійним організаціям; волонтерство; допомогу громадян незнайомим людям у скруті. Тобто, волонтерський рух в Україні є проявом нових соціальних рухів постіндустріальних суспільств. Він є мережевим та ґрунтується на добровільних внесках громадян з долученням допомоги міжнародних організацій.

Зважаючи на дослідження цього соціального феномену існує п'ять класифікаційних ознак волонтерських практик: структура, місце, інтенсивність, прагнення, категорія.

1. Волонтерство може здійснюватися формально через організації, громадські групи або будь-яку платформу, яка надає підтримку або неформально, як частина щоденної діяльності, спрямованої на допомогу іншим людям.

2. Здійснення волонтерської діяльності може здійснюватись «вживу», онлайн, або комбінуючи обидва ці варіанти. Віртуальне та онлайн волонтерство використовує технології як канал та інструмент для волонтерської діяльності.

3. Залучення волонтерів може бути епізодичним, що передбачає короткострокове, раптове, спорадичне залучення волонтерів і навіть може бути одноразовою подією. Волонтерство також може бути регулярним і довгостроковим, з фіксованими моделями.

4. Кінцевими цілями волонтерської діяльності є накопичення соціального та культурного капіталу.

Будь яка волонтерська практика може займати одну з позицій на двох кінцях наступної шкали.

У цьому контексті волонтерська діяльність є виявом існування активної громадянської позиції, сприяє становленню громадянського суспільства, працює через колективне удосконалення існуючих соціальних норм і цінностей та потребує глибокого дослідження, зокрема в умовах існування зовнішніх загроз.

Список використаних джерел

1. Говоруха Н. Волонтерство як платформа соціальних перетворень. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2019. № 3–4 (66–67). С. 24–30.

2. Мазій І. В. Пріоритетні напрями волонтерської діяльності у провідних країнах світу. Інвестиції: практика та досвід. *Державне управління*. 2018. № 10. С. 121–125.

3. Марушкіна О. М. Роль волонтерства в формуванні громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 80–85.

4. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 15.02.2024)

Т. П. Кірієнко,
аспірантка кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету 1 ІПФПНП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ

Для України як демократичної держави характерна наявність цінностей, що визначають високий рівень захисту прав і свобод людини разом із забезпеченням національної безпеки в питаннях суверенітету й національних інтересів [1, с. 532]. Утім, через п'ять десятиліть після ухвалення Загальної декларації прав людини нинішнє становище з правами людини у світі все ще є головним предметом занепокоєння міжнародного співтовариства. У свій час в одному з останніх річних звітів про роботу Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) колишній Генеральний секретар ООН Кофі А. Аннан охарактеризував картину стану прав людини у світі як «похмуру» [2].

Сучасний міжнародний тероризм і пов'язані з ним міграція злочинців, контрабанда зброї, незаконний обіг наркотиків та війни підривають стабільність і мир не тільки в окремих країнах, а й на всій планеті. Саме тому динамічні зміни в правовому регулюванні безпекових правовідносин, здійснення реорганізації в державних органах, на які покладаються безпекові функції, перегляд їхніх завдань і повноважень свідчать про необхідність науково-правового осмислення системного зв'язку категорій національної безпеки та воєнного стану, особливо в умовах поточних безпекових реалій в Україні, що склалися після 24 лютого 2022 року [3, с. 6]. Масштаб цих загроз зростає під впливом глобалізації міжнародних відносин. Глобалізація різко посилила взаємозалежність держав, і регіональні конфлікти почали серйозно загрожувати загальній безпеці та стабільності. У сучасних умовах негативні наслідки внутрішньодержавних катаклізмів та триваюча війна в Україні неминуче становить загрозу всьому світу.

Як подолати ці загрози? На жаль, послідовної системи міжнародно-правових актів та інструментарію практично

не розроблено. Ця проблема лише послаблює захист прав людини. Водночас можна відзначити явну тенденцію в міжнародних відносинах до використання силових інструментів для припинення порушень прав людини. Принагідно зазначимо, що військова сила – складова частина будь-якої дієвої системи безпеки. Управління політичними процесами і всередині України, і назовні вимагає вдаватися до сили. Однак мало знайдеться питань сучасної політики, які породжували б більше складнощів і мали б більшу значущість, ніж принципи, що стосуються використання сили і її застосування в конкретних ситуаціях.

Статут ООН затверджує «віру в права людини», проте забороняє втручатися у справи, що належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави (ст. 2.7 Статуту), а також застосовувати силу чи загрозу силою як проти територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і інакше, у несумісний з цілями Організації спосіб (ст. 2.4 Статуту) [4]. Гуманітарні проблеми, разом з іншими важливими питаннями, що стоять на порядку денному перед світовою спільнотою, вимагають спільного підходу до їх вирішення, оскільки це є найбільш оптимальним способом забезпечення безпеки у ХХІ ст., в умовах загальної вразливості і взаємозалежності.

Враховуючи те, що поняття безпеки не тільки розширилося, а й набуло більш гуманістичного, спрямованого на людину характеру, можна зробити висновок, що всі зміни, викликані подіями останнього десятиліття (процеси глобалізації, що охопили весь світ, тотальні війни), передбачають розгляд безпеки крізь призму людської особистості, що потребує створення нової концепції – концепції «безпеки особистості». Інакше кажучи, займаючись питаннями екології, роззброєння, міжнародного тероризму, епідемій, бідності, держави мають вирішувати їх у гуманітарному ракурсі, тобто завжди враховувати інтереси особистості. Заразом у сучасному світі відбуваються гуманітарні кризи різного характеру, які через кричущі порушення прав людини потребують негайного вирішення.

Міжнародна спільнота сьогодні прийшла до розуміння того, що є низка грубих і масових порушень прав людини, які, де б вони не відбувалися, становлять загрозу загальній безпеці

і ніколи не можуть бути терпимими. Насамперед ідеться про винищення людей у війнах, а також масові вбивства, що скоюються недемократичними режимами (особливо варто згадати Російську Федерацію та її злочини). У зв'язку із цим принципи незастосування сили та невтручання у внутрішні справи не можуть бути перепорою для захисту громадян з боку міжнародного співтовариства. Отже, проблема захисту прав людини стає питанням міжнародної безпеки загалом.

Практика Ради Безпеки ООН пішла шляхом визнання прямою загрозою світу масових порушень основних прав і свобод людини у внутрішньодержавному конфлікті, особливо коли вони мають серйозний та систематичний характер. Такі злочинні діяння, як геноцид, апартеїд, масові вбивства, винищення людей та інші злочини проти людяності є міжнародними злочинами. І потрібно добиватися їх припинення. Йдеться навіть не про право втручатися, а про відповідальність за захист, що лежить на кожному члені міжнародного співтовариства, коли справа стосується порятунку життя людей у країнах, де відбуваються масові злочини [2]. Той факт, що конфлікт є внутрішнім, не дає жодній з його сторін будь-якого права ігнорувати найпростіші норми людяності. Свого часу в наукових колах стверджувалося, що «якщо будь-яка держава зневажає основні права та свободи людини, то треба припинити із нею всі відносини» [5]. Так, з початком повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року в нашу країну *Україна розірвала дипломатичні відносини з нею*. Також у Верховній Раді України 31 жовтня 2023 року зареєстрували законопроект № 0231 про припинення дії Консульської конвенції між Україною і Російською Федерацією [6].

Враховуючи вищевикладене, сьогодні дуже актуальна проблема правового співвідношення принципів незастосування сили в міжнародних відносинах і поваги до прав людини. Особливо гостро постає питання використання такого неоднозначного інструменту підтримки міжнародної безпеки й захисту прав людини як колективне застосування сили. Ретельного вивчення заслуговують правові підстави і практичне застосування сили на захист міжнародного правопорядку та прав людини, що здійснюється в рамках механізму примусових заходів ООН (це і невоєнні санкції, і санкції із застосуванням збройної

сили та операції з підтримки миру). До того ж важливо критично проаналізувати самостійне застосування сили державами й регіональними організаціями з гуманною метою, оскільки неприпустимість «гуманітарної інтервенції» є основною умовою збереження та зміцнення міжнародної безпеки.

На сучасному етапі безпека визначається як універсальна категорія, що охоплює захист інтересів особистості, суспільства і держави [7]. Однак у контексті аналізованої концепції під «безпекою» треба розуміти таку тріаду: безпеку особистості, безпеку держави та міжнародну безпеку. Це означає, що держава, яка гарантує свободу і захист своїм громадянам і не порушує взятих на себе зобов'язань, зокрема з міжнародного права (у сфері прав людини також), тим самим забезпечує безпеку і в середині країни, і на міжнародній арені. З огляду на сказане, можна зробити висновок, що із захисту особистості починається захист людства. Бажання захистити особистість є основою прагнення глобальної безпеки. Міжнародна і глобальна безпека неможливі, якщо не забезпечено безпеки особистості. Тож безпека особистості потребує багатостороннього підходу, тобто участі не тільки держав, а й недержавних утворень, таких як міжнародні міждержавні організації, ООН, незалежні експерти.

Список використаних джерел

1. Нечипоренко С. М. Основні аспекти становлення та розвитку інституту захисту прав людини в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 532–534. URL: http://lsej.org.ua/2_2023/126.pdf (дата звернення: 22.01.2024)
2. ООН. Україна : офіц. вебсайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення: 22.01.2024)
3. Загуменна Ю. О. Феномени режиму воєнного стану та стану національної безпеки. Національна безпека України в умовах воєнного стану: виклики та реалії сьогодення, 18 жовтня 2023 р. Кам'янець-Подільський, 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f95c6cc0-ee67-48e7-a2a6-199161593e8b/content> (дата звернення: 22.01.2024)
4. Статут ООН / Представництво ООН в Україні. Київ, 2008. 70 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 22.01.2024)

5. Кучук А. М. Людські права: зміна парадигми (в контексті європейських цінностей). *Права людини та юридична практика їх захисту: основні напрями їх взаємовпливу та підвищення ефективності в умовах глобалізованого суспільства* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. проголошенню Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 9 груд. 2019 р.) / уклад. канд. юрид. наук, доц. Л. М. Сердюк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 33–36.

6. Проект Закону про припинення дії Консульської конвенції між Україною і Російською Федерацією № 0231 від 31.10.2023. *Офіц. вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43085> (дата звернення: 22.01.2024)

7. Клочко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 2 (62). С. 66–75. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-10) (дата звернення: 22.01.2024)

А. М. Клименко,
аспірант кафедри права
(Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні злочинів у сфері службової та професійної діяльності (XVII Особливої частини Кримінального кодексу України) є допит, змістом якого є отримання та фіксування у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта, що містять відомості про відомі їм обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Як свідчить аналіз слідчої практики, початок розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії зумовлює, зазвичай, проведення допиту заявника, яким відповідно до ч. 1 ст. 60 КПК України є фізична чи юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове провадження, і не є потерпілим [1]. Водночас, враховуючи те, що КПК України не передбачає проведення допиту особи в статусі заявника, за конкретних обставин, особа, яка звернулася із заявою про вчинення злочину, може бути допитана як свідок або потерпілий залежно від того, чи завдано такій особі певного виду шкоди корупційним злочином у сфері службової та професійної діяльності.

Наприклад, у разі, якщо заявник (потерпілий) повідомляє про вимагання в нього неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) під час його допиту обов'язково потрібно з'ясувати такі обставини: місце й час, за яких відбувалося вимагання неправомірної вигоди службовою особою; коли, в який час, повинна відбутись передача предмету неправомірної вигоди, що саме має бути передано й за виконання яких саме дій; якими доказами заявник може підтвердити факт вимагання в нього неправомірної вигоди; яке відношення до фігуранта (службової

особи) має заявник; кому ще, крім заявника, може бути відомо про факт вимагання в нього неправомірної вигоди; ознаки зовнішності службової особи, яка вимагає неправомірну вигоду, особливі прикмети, місце розташування службового приміщення, як до нього потрапити, особливості обстановки; чи відомо заявникові про факти одержання фігурантом неправомірної вигоди від інших осіб; чи не пов'язано вимагання неправомірної вигоди відомим службовій особі фактом учинення заявником злочину [2].

При проведенні допиту особи, від якої надійшла інформація про вчинення злочинів у сфері службової та професійної діяльності, доцільним є застосування аудіо-, відеозапису, на що звертається увага окремими науковцями [3, с. 26]. Такий спосіб фіксації допиту заявника може бути застосований у порядку ст.ст. 103, 107, ч. 5 ст. 224 КПК України за умови, коли у конкретній ситуації необхідно негайно проводити негласні слідчі (розшукові) дії, а час для складання протоколу допиту відсутній, або у випадку, коли у слідчого, прокурора наявні підстави побоюватись відмови від наданих свідчень заявником у випадку протидії розслідуванню (здійснення впливу, погроз, родинних стосунків заявника та вигодоодержувача тощо) [4, с. 84].

Крім заявників, свідками у таких провадженнях можуть бути також сусіди і родичі посадової особи, її колеги по роботі, випадкові очевидці, поняті та працівники оперативних підрозділів та інші. При цьому на практиці досить часто застосовують проведення кількох допитів свідків одночасно для запобігання їх змові та даванню неправдивих показань.

Особливу увагу у ході допиту заявників, потерпілих, свідків слід приділити з'ясуванню обставин, які в подальшому можуть бути предметом дослідження психолого-лінгвістичної експертизи. Адже, вивчення кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, дозволяє констатувати непоодинокі випадки призначення та проведення таких експертиз [5, с. 222].

Особливістю досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних проваджень є також те, що розпочинається воно, зазвичай, щодо конкретної службової особи, яка вчинила злочин у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Однак кримінальний

процесуальний закон не визначає, в якому статусі слід допитувати зазначену службову особу. Виходячи з аналізу положень КПК України, єдино можливим варіантом отримання показань такої особи, є її допит у статусі свідка. Однак, якщо такій особі буде в подальшому повідомлено про підозру у вчиненні злочину, то докази, отримані під час допиту такої особи раніше як свідка, вважатимуться такими, що отримані з істотним порушенням прав і свобод людини, а тому недопустимими (п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України) [1].

У разі допиту свідка особа попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань (ч. 3 ст. 224 КПК України) [1]. Відтак, отримання показань такої особи, зокрема під загрозою кримінальної відповідальності, та подальше їх використання для формулювання підозри, обвинувачення та доведення винуватості цієї особи у вчиненні корупційного злочину у сфері службової та професійної діяльності, безсумнівно має бути виключено.

Слід також звернути увагу на проведення допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні, що передбачено ст. 225 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 зазначеної статті, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань особи під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб [1].

Враховуючи можливість подальшої зміни, передусім свідками, своїх показань, які вони дають під час досудового розслідування, стороні обвинувачення у досліджуваній категорії кримінальних проваджень рекомендується звертатися до такого порядку допиту. В обґрунтування необхідності його проведення слідчому, прокурору у відповідному клопотанні до слідчого судді слід посилатись на обставини, «що можуть

унеможити допит особи в суді або вплинути на повноту чи достовірність її показань» (абз. 1 ч. 1 ст. 225 КПК України) [1].

Крім того, у кримінальних провадженнях зазначеної категорії часто проводиться одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб з метою перевірки показань підозрюваного, потерпілого або інших осіб про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також виявлення всіх співучасників протиправних дій.

Отже, аналіз такої слідчої (розшукової) дії, як допит у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері службової діяльності, дозволив виявити окремі тактичні особливості його проведення. Статус допитуваних осіб (свідка, потерпілого, підозрюваного) залежить від конкретної ситуації на момент проведення допиту і наявності доказів про причетність посадової особи до вчинення службового злочину. З цим пов'язане й визначення предмету допитів окремих категорій осіб, в основу яких повинні бути покладені, з одного боку, обставини, що підлягають доказуванню, а з іншого – слід враховувати характер виконуваних особою функцій та можливий обсяг поінформованості про механізм злочинної діяльності. Особлива увага має бути приділена вибору відповідного «формату» допиту, забезпеченню безпеки його учасників.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 1.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 25.01.2024)

2. Боднар В. Є. Удосконалення міжнародного співробітництва під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник НАВС*. Київ : НАВС, 2015. Вип. 3(96). С. 209-219.

3. Чернявський С. С., Вакулєнко О. Ф., Толочко О. М. та ін. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 65 с.

4. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. ДДУВС. Дніпропетровськ, 2015. 256 с.

5. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 624 с.

А. В. Коваленко,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад факультету № 2,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Донецький державний
університет внутрішніх справ)*

ОГЛЯД КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТИПОВІ ОБ'ЄКТИ ТА ПРИКЛАДИ З ПРАКТИКИ

Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України) є найбільш розповсюдженим кримінальним правопорушенням, що посягає на основи національної безпеки України. Розкриття й розслідування указаних діянь є одними з пріоритетних завдань вітчизняних правоохоронців.

У зв'язку із суцільною комп'ютеризацією суспільного життя, колаборанти генерують низку (електронних) цифрових слідів своєї протиправної діяльності, які можуть бути виявлені як на публічних вебресурсах у мережі Інтернет, так і у пам'яті комп'ютерної техніки різного роду. На початковому етапі розслідування колабораційної діяльності, учиненої на тимчасово окупованих територіях, комп'ютерні дані, розміщені у мережі Інтернет, є чи не єдиним джерелом відомостей про обставини кримінального правопорушення. Основним засобом їх збирання й дослідження є огляд комп'ютерних даних, передбачений абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України.

Аналіз судово-слідчої практики показав, що під час досудового розслідування колабораційної діяльності типовими об'єктами огляду є такі категорії комп'ютерних даних.

1. *Офіційні вебсторінки, профілі у соціальних мережах та публічні канали у месенджерах незаконних органів влади, підприємств установ і організацій окупаційних адміністрацій, органів державної влади та місцевого самоврядування держави-агресора.* Указані вебресурси оглядаються на предмет текстових повідомлень, фотознімків, аудіо- та відеозаписів (наприклад, інтерв'ю, сюжети новин ЗМІ окупантів тощо) які містять інформацію про діяльність органів окупаційної влади,

їх підприємств, установ та організацій, незаконні правоохоронні та судові органи окупантів, осіб, які їх очолили; про діяльність закладів освіти на тимчасово окупованих територіях; про осіб, які здійснюють господарську діяльність у взаємодії з окупантами тощо.

Огляди описаних комп'ютерних даних найчастіше проводяться у кримінальних провадженнях за фактами діянь, передбачених ч.ч. 3, 4, 5, 6 та 7 ст. 111-1 КК України. Наприклад, під час розслідування злочину, передбаченого ч. 5 згаданої статті КК України, слідчі СБ України за участі спеціалістів провели низку оглядів публічно доступних публікацій у телеграм-каналах, які містили інформацію про діяльність (призначення на посаду, робочі візити, проведені наради тощо) керівника окупаційної адміністрації так званого «Новоданилівського округу» на тимчасово окупованій території Запорізької області [1].

2. Персональні профілі осіб у соціальних мережах, сторінки блогів, публічні форуми й чати, публічні групи у месенджерах. Під час розслідування діянь, передбачених ч.ч. 1 та 6 ст. 111-1 КК України перелічені вебресурси оглядаються з метою виявлення та фіксації публічних висловлювань осіб щодо заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України тощо, а також висловлювань, які можуть бути кваліфіковані як інформаційна діяльність в розумінні ч. 6 ст. 111-1 КК України. У межах розслідування діянь, караність яких встановлена ч.ч. 3, 4, 5, 7 ст. 111-1 КК України, на персональних сторінках вірогідних колаборантів можуть бути виявлені повідомлення, дописи й репости, що містять інформацію про взаємодію указаних осіб із окупаційними адміністраціями. Так, наприклад, під час досудового розслідування діянь, передбачених ч.ч. 1, 6 ст. 111-1 КК України, слідчими було оглянуто низку вебсторінок у соціальній мережі Facebook, на яких підозрювана особа з використанням різних спеціально створених акаунтів системно розміщувала повідомлення, за своїм змістом спрямовані на заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України [2].

3. *Комп'ютерні дані, що містяться у пам'яті комп'ютерної техніки, якою користувався вірогідний колаборант.* Огляд таких комп'ютерних даних, як правило, поєднаний з оглядом комп'ютерної техніки, а отже може проводитися тільки у випадках, коли органи досудового розслідування мають фізичний доступ до указаних об'єктів. Найчастіше такому огляду підлягають мобільні пристрої та персональні комп'ютери осіб, які підозрюються у вчиненні діяння, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України, а також комп'ютерна техніка, яку використовували колаборанти, представники окупаційних адміністрацій чи збройних формувань рф, виявлена на деокупованих територіях. У першому випадку найчастіше виявляються дані програм-браузерів (історія відвідування, cookie-файли, кеш), дані програм-месенджерів і завантажені файли. Перелічені об'єкти досліджуються на предмет наявності інформації щодо незаконних антиукраїнських висловлювань вірогідного колаборанта. У другому випадку дослідженню підлягає широкий перелік комп'ютерних даних, які можуть містити інформацію про діяльність вірогідного колаборанта, окупаційних органів влади, підприємств, установ і організацій, незаконних збройних формувань тощо.

Так, наприклад, під час розслідування діяння, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК України у деокупованому м. Куп'янск слідчими СБ України було оглянуто робочий комп'ютер вірогідної колаборантки. У його пам'яті виявлено низку електронних документів форматів word, exel та pdf, які містили відомості про діяльність закладів освіти в підпорядкуванні окупаційної влади та стандарти освіти держави-агресора [3].

Крім того, під час досудового розслідування колабораційної діяльності практики також іноді здійснюють дослідження публічно доступних вебресурсів за процедурою зняття інформації з електронних інформаційних систем (далі – ЕІС), доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України).

Зокрема, у межах досудового розслідування діянь, передбачених ч.ч. 2, 6 ст. 111-1 КК України, слідчі НП України здійснили зняття і огляд інформації з ЕІС (як зазначено у виroku, «мережі Інтернет») доступ до яких не обмежується

її власником та не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, а саме з офіційного сайту Управління культури, освіти та спорту Великобурлуцької селищної ради. На указаному сайті, у вкладці «Очищення влади» слідчі виявили та дослідили наказ «Про проведення перевірки достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених Законом України «Про очищення влади»», який містив відомості про особу, щодо якої здійснювалося досудове розслідування [4]. Тобто в порядку проведення негласної слідчої (розшукової) дії було отримано доступ до публічної інформації, яку відділ освіти Великобурлуцької селищної ради зобов'язаний публікувати відповідно до чинного законодавства, і яка лишається публічно доступною на момент підготовки цієї доповіді. У дослідженому судом протоколі процесуальної дії було також описано застосовану слідчими процедуру її проведення: «...на портативному комп'ютері «Dell Inspiron 7000» був відкритий браузер «Google Chrome», у пошуковій строчці якого введена команда: «Відділ освіти Великобурлуцька селищна рада»...» [4].

У зв'язку із викладеним постає питання щодо правильності рішення слідчих про визначення проведеної дії саме як негласної слідчої (розшукової) – зняття інформації з ЕІС, адже ні спосіб, ні обставини отримання доступу до цих комп'ютерних даних не містять жодних ознак таємності, намагання приховати факт відвідування вебресурсу чи застосування спеціальних методів або прийомів отримання доступу до інформації. Видається, що у розглянутому випадку фактично було проведено огляд публічно доступних комп'ютерних даних, розміщених у мережі Інтернет, порядок здійснення якого визначений ч. 2 ст. 237 КПК України.

Таким чином, огляд комп'ютерних даних є одним із ключових засобів отримання інформації про ознаки діянь, передбачених ст. 111-1 КК України. Типовими об'єктами такого огляду є вебсторінки, профілі у соціальних мережах та публічні канали у месенджерах незаконних органів влади, підприємств установ і організацій окупаційних адміністрацій, органів державної влади та місцевого самоврядування держави-агресора; персональні профілі окремих осіб у соціальних мережах, сторінки блогів, публічні форуми й чати, публічні групи у месенджерах; комп'ютерні дані, що містяться у пам'яті комп'ютерної

техніки, якою користувався вірогідний колаборант. Крім того, в окремих випадках уповноважені особи здійснюють дослідження публічно доступних вебресурсів за процедурою зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується їх власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, що на нашу думку є некоректним.

Список використаних джерел

1. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя у справі від 22.12.2023 р. № 334/4719/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115854735>.
2. Вирок Хмельницький міськрайонний суд Хмельницької області у справі від 03.10.2023 р. № 686/3769/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113906215>.
3. Вирок Київського районного суду м. Харкова у справі від 14.08.2023 р. № 953/2635/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112892204>.
4. Вирок Київського районного суду м. Харкова у справі від 02.03.2023 р. № 953/1240/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109609026>.

В. В. Коваленко

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблемних питань поліцейської діяльності,
кандидат юридичних наук, професор
(Луганський навчально-науковий
інститут ім. Е. О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ)

**ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА
ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДІЯНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 1 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ**

Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 214 та ст. 300 КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, серед іншого, може бути, отримано висновок спеціаліста. Тобто, чинне кримінальне процесуальне законодавство визнає висновок спеціаліста процесуальним джерелом доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків. Включаючи таку норму до КПК України законодавець, очевидно, мав за мету спростити процедуру отримання доказової інформації від обізнаної особи (без призначення судової експертизи). Утім, у наукових колах неодноразово висловлювалися сумніви щодо життєздатності згаданих норм через не врегулювання порядку визначення професійної компетенції залученого спеціаліста, вимог до його форми та змісту, відшкодування витрат на проведення дослідження тощо. Неоднозначними є підходи до розуміння практичними працівниками доказового значення такого процесуального джерела доказів.

Між тим, практикою досудового розслідування кримінальних проступків, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України, накопичено певний позитивний досвід отримання та використання в доказуванні висновків спеціаліста.

Серед 150 досліджених нами вироків національних судів, постановлених у 2022–2023 роках у кримінальних справах за фактами діянь, передбачених ст. 111-1 КК України ми виявили 61 вирок (40,7%) за ч. 1 ст. 111-1 КК України. Серед них було встановлено 3 випадки (4,9% від вироків за ч. 1 ст. 111-1 КК України та 2% від загальної кількості вивчених

провадженнь), коли суди брали до уваги висновки спеціаліста, а саме спеціаліста-лінгвіста. Надалі, з використанням контекстуального пошуку в ЄДРСР, нам вдалося виявити ще декілька прикладів використання судами висновків спеціаліста під час судового розгляду щодо діянь, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України.

Практика показує, що для проведення дослідження і надання висновку спеціаліста дізнавачі зазвичай зверталися до працівників закладів вищої освіти, котрі мають вищу освіту за напрямом дорученого дослідження. Такі висновки були надані з метою вирішення завдань встановлення змісту висловлювань потенційних колаборантів. Так, у кримінальних провадженнях за фактами кримінальних проступків, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України, висновки спеціаліста надавали співробітники Криворізького державного педагогічного університету» [1; 2], комісія у складі фахівців факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара [3], фахівець Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії [4] тощо.

При цьому професійна компетенція залучених у якості спеціалістів осіб встановлювалася на підставі дипломів про вищу освіту за напрямом дорученого дослідження. Зокрема, у межах кримінального провадження внесеного в ЄДР за № 22022150000000779 від 22 вересня 2022 року дізнавач сектору дізнання СВ МРУП ГУНП в Миколаївській області з метою встановлення у висловлюваннях підозрюваного ознак, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України своєю постановою у якості спеціаліста залучив особу, котра 30 червня 1999 року закінчила Миколаївській державний педагогічний інститут і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Мова і література (російська) та здобула кваліфікацію вчителя російської мови та зарубіжної літератури (Диплом серії МК № 11815363)».

Висновком згаданого спеціаліста від 22 вересня 2022 року за результатами-аналізу матеріалів, виявлених під час огляду приватної сторінки в соціальній мережі «Однокласники», яка належить підозрюваному, встановлено, що у контексті розміщеного там висловлювання міститься інформація з ознаками публічного заперечення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини

території України або публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора [5].

Нажаль, за доступними матеріалами практики не вдалося можливим встановити форму та зміст складених залученими спеціалістами висновків. Вважаємо, що з метою уніфікації таких процесуальних джерел доказів, поняття висновку спеціаліста та вимоги до його форми і змісту мають бути закріплені в КПК України (як спрощена аналогія ст.ст. 101 та 102 КПК України).

Проблемним є також питання відшкодування витрат на отримання висновка спеціаліста. У мотивувальних частинах більшості досліджених вироків судів, що містили посилання на висновки спеціаліста, було зазначено, що процесуальні витрати у кримінальному провадженні відсутні. Це свідчить про те, що витрати спеціалістам у даних провадженнях не відшкодовувалися. Цікавим у цьому плані є вирок Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 25 вересня 2023 року. У згаданому рішенні суд посилається на висновок спеціаліста, яким встановлено, що публікації обвинуваченого містять публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора. При цьому у резолютивній частині вироку суд ухвалив стягнути із обвинуваченого на користь держави витрати за проведення «експертизи (дослідження)» у сумі 2 389 грн 80 коп. [6]. Як бачимо, у такий спосіб окремі практичні працівники намагаються подолати прогалини у кримінальному процесуальному регулюванні отримання та використання висновку спеціаліста за рахунок застосування норм, котрі регламентують призначення судових експертиз. Однак, на наш погляд, КПК України має бути доповнено відповідною нормою, яка би прямо передбачала чіткий механізм компенсування таких витрат.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що на практиці під час розслідування кримінальних проступків, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України, за аналогією із судовими експертизами вмотивованими постановами дізнавачів призначаються також і дослідження спеціалістів. Кваліфікація залученого спеціаліста підтверджується його дипломом про вищу освіту за напрямом дорученого дослідження. Висновки спеціалістів у досліджених нами випадках використовувалися судами

як докази у спрощеному судовому розгляді. Питання відшкодування витрат за проведення дослідження та підготовку висновка спеціаліста на практиці, як правило, ігнорується.

Накопичений позитивний досвід має бути поширений, а також врахований під час формулювання змін і доповнень до діючого КПК України з метою забезпечення належного правового врегулювання положень щодо використання висновку спеціаліста для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку.

Список використаних джерел

1. Вирок Центрально-міського районного суду м. Кривий Ріг Дніпропетровської області від 01.12.2022 р. у справі № 216/5345/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107608102>

2. Вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 12.08.2022 р. у справі № 214/3899/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105709636>.

3. Вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 30.09.2022 р. у справі № 207/2635/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106573017>.

4. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 12.05.2023 р. у справі № 689/202/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110816452>.

5. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 09.06.2023 р. у справі № 487/3346/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111418304>

6. Вирок Жовтководського міського суду Дніпропетровської області від 25.09.2023 р у справі №176/2329/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113666853>.

М. В. Ковалів,
звідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. І. Гамулець,
аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Забезпечення ефективної відсічі збройній агресії російської федерації потребує консолідації зусиль всього українського суспільства. Вагому роль у процесах підтримання боєздатності українських військових формувань та забезпечення захисту цивільного населення, постраждалого від дій держави-агресора, відіграють волонтерські організації. За даними досліджень, лише за 2022 рік на рахунки НБУ та у три найбільші благодійні фонди («United24», БФ «Повернись живим» та БО «Благодійний фонд Сергія Притули») українці та іноземці перерахували понад 33,96 млрд грн, або майже 1 млрд доларів [1]. Не зважаючи на певне зниження активності волонтерської діяльності у другому півріччі 2023 року, громадські ініціативи залишаються ваговим внеском у забезпечення боєздатності військових формувань та захист цивільного населення в умовах тривалого збройного конфлікту високої інтенсивності. За даними Державної податкової служби, загалом від початку повномасштабної війни кількість офіційних волонтерів зросла у 21 раз. На початок грудня 2023 року 6734 особи зареєстровано у Реєстрі волонтерів [2].

Однак, не зважаючи на гостру затребуваність волонтерських послуг суспільством, правове забезпечення цієї діяльності є фрагментарним і суперечливим, що постійно створює проблеми у відносинах між волонтерами та державою. Як відомо, Закон України «Про волонтерську діяльність» було прийнято в 2011 році, а його основною місією було врегулювання

активності добровольців для проведення на високому рівні фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році [3]. Вказана місія обумовила зміст вказаного Закону та правовий статус волонтера. Так, не передбачалося, що волонтерська діяльність може здійснюватися в умовах ризиків для життя і здоров'я громадян, не було враховано особливості передачі волонтерам матеріальних цінностей тощо.

Революція Гідності і початок збройної агресії російської федерації обумовили поширення активності волонтерського руху на всю територію України. Перше півріччя 2014 року показало, що без консолідації зусиль громадянського суспільства забезпечення відсічі державі-агресору навряд чи було б успішним. Після початку широкомасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році активність волонтерської допомоги дозволила зберегти боєздатність багатьох військових підрозділів, і нині значна частина вкрай необхідних в умовах дефіциту снарядів, безпілотних летальних апаратів поступає саме у межах волонтерської допомоги. Однак правове забезпечення волонтерської діяльності залишається на вкрай низькому рівні і не відповідає всій складності завдань та проблем, що постають нині перед волонтерським рухом.

По-перше, невдалим є саме визначення волонтерської діяльності. Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», остання уявляє собою добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. У свою чергу, волонтерська допомога – це роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. При цьому волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [4]. Вказані положення вступають у суперечність із правовим регулюванням благодійної діяльності: у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» термін «волонтерські організації» вжито лише у контексті функціонування Реєстру волонтерів антитерористичної операції, а розмежування між волонтерською діяльністю та іншими формами благодійної діяльності відсутнє.

По-друге, слід сказати, що спостерігається розмитість правового статусу волонтера у Законі України «Про волонтерську діяльність». Зокрема, у ч. 4 ст. 7 вказаного правового акту

право волонтера на належні умови здійснення волонтерської діяльності, зокрема, отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням; не забезпечено відповідальністю інших суб'єктів у разі не реалізації вказаного права. Відсутність конкретизації правових підстав настання юридичної відповідальності волонтерів, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, а також отримувачів волонтерської допомоги, на практиці призводить до довільних тлумачень змісту правових норм і сприяє поширенню правового нігілізму у суспільстві.

Окрема група проблем пов'язана з освітніми потребами волонтерів. За даними опитування, проведеного у 2023 році Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України», серед волонтерів існують наступні освітні потреби, які б допомогли їм у здійсненні своєї діяльності: ведення фінансової звітності, проведення фінансових операцій за кордоном, краудфандинг, правова грамотність, логістика, домедична допомога, менеджмент, комунікація, взаємодія з органами влади. Говорячи про освітні потреби людей, які тільки починають свій шлях волонтерства, респонденти неодноразово вказували на необхідність обміну досвідом [5]. Вказане свідчить про необхідність розширення норми ч. 3 ст. 5 Закону України «Про волонтерську діяльність», в якій коротко згадується про «підготовку волонтерів», з урахуванням основних сфер, в яких відчувається брак знань, вмінь та навичок осіб, що здійснюють волонтерську діяльність (основи фінансових та правових знань, а також домедична допомога).

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство України в умовах війни : Звіт за результатами дослідження. Київ, 2023. URL: <https://ednannia.ua>
2. Лише близько 7 тисяч осіб в Україні офіційно зареєструвалися волонтерами. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/15/707741/>
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про волонтерський рух». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5266&skl=7

4. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17/ed20240101#Text>

5. Виклики та потреби волонтерського сектору: звіт за результатами дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Лька Кучеріва у межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України». URL: https://ednannia.ua/images/Volonters_Report_01_1_ukr_web2.pdf

З. Я. Ковальчук,
завідувач кафедри теоретичної психології,
доктор психологічних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Н. Ю. Скорнякова,
здобувачка вищої освіти
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПОРУШЕНЬ ПРИ ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ СТРЕСОВОМУ РОЗЛАДІ

Мозок є не тільки найвищим органом регулювання стресу, але й важливим центром напруги. В даний час прийнято вважати, що мигдалеподібне тіло відіграє роль важливу роль в емоціях і регуляції емоцій, а також їх підвищенні активності, що може спричинити надмірну реакцію на страх або погіршити пам'ять у пацієнтів [Qi, R.F.].

Брунетті та ін. [6] використовували технологію МРТ, щоб виявити, що процес активації мигдалеподібного тіла у дорослих пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом було аномально збільшене під дією нейтральних або негативних подразників.

Однак Liu Mengqi та ін. [7] вперше досліджували нейробіохімічні зміни білатеральної мигдалини у дітей та підлітків із ПТСР за допомогою методики MRS, а також попередньо обговорили його можливу роль у патогенезі ПТСР. Дослідження виявило, що концентрація креатину (CR) у лівій мигдалині була значно вищою, ніж у правій мигдалині здорових людей контрольної групи, що дозволяє припустити, що розподіл концентрації CR в нормальних дітей і підлітків була асиметричною. Не було значної різниці в концентрації CR в лівій мигдалині групи людей з ПТСР, порівняно зі здоровою контрольною групою. CR є буфером високоенергетичного фосфату в енергетичному метаболізмі, і попередні дослідження показали, що концентрація CR буде знижуватися у високому метаболічному стані, і, навпаки, це буде збільшуватися в стані низького метаболізму [Castillo].

Це дослідження показало, що асиметрія розподілу концентрації CR в мигдалеподібному тілі пацієнтів із посттравматичним стресовим розладом—була зруйнована, а ліва мигдалина була гіперметаболічна.

Тому вірним є твердження про те, що мигдалина активується (особливо ліва), збільшується при стимуляції травматичних подій, що призводить до високого метаболізму, таким чином порушуючи асиметрію розподілу концентрації CR в мигдалини, що може бути одним із механізмів рецидиву травматичного досвіду і підвищення стійкої уваги у пацієнтів з ПТСР.

Аномальні зміни функції пам'яті ПТСР часто асоціюється з порушенням пам'яті. Дослідження показали, що як лобова, так і скронева частки мозку беруть безпосередню участь у регуляції пам'яті. Лобова частка відповідає за інтеграцію всіх чуттів і сприйняття, лобова кора бере участь у формуванні пам'яті і скронева кора бере участь у формуванні та відновленні пам'яті [18].

Гун Лі та ін. [19] використовували технологію МРТ для дослідження кореляції між ПТСР порушення пам'яті та структури мозку, і виявили, що показники розуміння пам'яті, сповільненого розуміння пам'яті, регенерації зору та сповільнена регенерація зору у пацієнтів з ПТСР була значно нижчою, ніж у звичайних здорових людей, що свідчить про те, що пацієнти з ПТСР мали різні ступені погіршення пам'яті.

Результати МРТ показали, що об'єм сірої речовини в лобовій та скроневої часток пацієнтів із ПТСР була значно меншою ніж у нормальних здорових людей. Попередньо припущено, що порушення пам'яті при ПТСР тісно пов'язані зі структурними змінами лобової і скроневої часток.

Припускають, що виникнення ПТСР пов'язане з пошкодженням гіпокампу, і припускають, що ступінь зменшення об'єму гіпокампу може бути пов'язаний із тяжкістю посттравматичних стресових розладів у пацієнтів. Деякі вчені також вважають, що пошкодження гіпокампу у пацієнтів з ПТСР може бути однією з причин для стійкості ПТСР. Травматичні спогади, коли вони сформовані, важко усунути, так що люди з посттравматичним стресовим розладом часто мають постійний страх головним чином через префронтальну кору страх реакції мигдалеподібного тіла при гальмуванні, допомогти

налаштувати функцію мигдалини, гіпокампу, як тільки гіпокамп пошкоджений, mPFC мигдалеподібного тіла буде інгібувати ослаблений [23].

Климент та ін. [24] показали, що негативні життєві події можуть бути одним із факторів ризику хвороби Альцгеймера (ХА), і існує певна кореляція між ранньою психічною травмою та початком ХА. Куреші та ін. [25] виявили, що захворюваність на деменцію у ветеранів із ПТСР була значно вищою, ніж що у ветеранів без ПТСР.

Цолакі та ін. [26] підтвердили, що понад 70% пацієнтів, які пережили принаймні одну важку травматичну подію, мали встановлений діагноз ХА.

При дослідженні 93 пацієнтів с ПТСР, які пережили Голокост у Німеччині, у 13 пацієнтів розвинулась деменція, з яких захворюваність на судинну деменцію становила 66%, захворюваність на ХА становила 23%, а інші підтипи деменції становили 11% [28]. ПТСР не виявлено бути пов'язаним із певним підтипом деменції, будучи пов'язаним майже з всі типи деменції, особливо судинна деменція та AD. Хоча пошкодження когнітивних функцій у людей з посттравматичним стресовим розладом було значним.

Дослідження підтверджують, що наразі недостатньо системних досліджень щодо посттравматичного стресового розладу та прямого зв'язку між зниженням когнітивних функцій. Хворі на посттравматичний стресовий розлад мають ранні динамічні зміни когнітивних функцій, або вони можуть бути ранніми ознаками деменції чи ключовим фактором ризику деменції, що потребує подальших досліджень.

Травматичні події часто призводять до значних фізіологічних і психологічних реакцій індивідів, підвищують ризик психічних і психосоматичних захворювань [29], а також може спричинити погіршення когнітивних функцій [30]. Так, виявлено, що чим більше травматичних подій, тим вищий ризик когнітивних порушень. Травматичні події можуть мати довгострокові наслідки для людського мозку через десятиліття або навіть усе життя після переживання стресу. Дані попередніх досліджень показали, що як гостра травма, так і тривалий хронічний стрес можуть вплинути на індивідуальні

функції навчання та пам'яті, як у більшості результатів, отриманих з експериментів на тваринах і спостережень [32].

Підводячи підсумки, зосередимось на таких даних:

1) Велика психічна травма є основною причиною погіршення пам'яті при ПТСР пацієнтів, і чим важчі симптоми травми, тим важчими є порушення пам'яті.

2) Фронтальне абстрактне мислення та здатність до запам'ятовування у пацієнтів з ПТСР серйозно порушені, і пацієнти, як правило, мають виконавчу дисфункцію, яка не має кореляції з клінічними симптомами ПТСР, що свідчить про те, що на виконавчу дисфункцію пацієнтів із ПТСР не впливають інші фактори і самостійні неврологічні симптоми.

3) Однією з важливих причин може бути зниження когнітивних функцій у пацієнтів з ПТСР для порушення функції пам'яті та зниження когнітивних функцій також є результатом когнітивних порушень, викликаних первинними симптомами ПТСР.

4) Пацієнти з ПТСР мають значні порушення пам'яті, включаючи відновлення зору, пам'яті, розуміння, затримку пам'яті та розлади відновлення інформації, і ці порушення є більш серйозними, ніж у пацієнтів з депресією і тривогою.

Незважаючи на стрімкий розвиток науки і техніки та економіки, люди все ще страждають від різноманітних природних і техногенних катастроф і безперервних війн. Орієнтуючись на важку міжнародну обстановку, дослідження на ПТСР привертають велику увагу як в Україні, так і за кордоном. Вчені досліджують з допомогою нейроендокринної, молекулярної біології, поведінки та ін аспекти. Постійний розвиток технологій візуалізації, функціональних технологій візуалізації, включаючи МРТ/фМРТ, ПЕТ/ПЕТ-КТ та EGG, забезпечили сильну підтримку для вивчення функціонального механізму ПТСР мозку. Зв'язок між ПТСР і довгостроковим порушенням когнітивних функцій ще потребує подальшого систематичного вивчення. Звернення до психічних факторів і шляхом попереднього психологічного втручання когнітивну дисфункцію можна контролювати на самій ранній стадії розвитку хвороби, щоб зменшити різноманітні психічні розлади в довгостроковій перспективі

Список використаних джерел

1. Qi, R.F. and Lu, G.M. (2012) Progress of Brain Functional Neuroimaging Research in Patients with Post-Traumatic Stress Disorder. *Journal of Medical Imaging*, 22, 1023–1025.
2. Brunetti, M., Sepede, G., Mingoia, G., Catani, C., Ferretti, A., Merla, A., et al. (2010) Elevated Response of Human Amygdala to Neutral Stimuli in Mild Post Traumatic Stress Disorder: Neural Correlates of Generalized Emotional Response. *Neuroscience*, 168, 670–679. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neuroscience.2010.04.024>
3. Castillo, M., Kwock, L. and Mukherji, S.K. (1996) Clinical Applications of Proton MR Spectroscopy. *American Journal of Neuroradiology*, 17, 1–15.
4. Karl, A., Schaefer, M., Malta, L.S., Dörfel, D., Rohleder, N. and Werner, A. (2006) A Meta-Analysis of Structural Brain Abnormalities in PTSD. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 30, 1004–1031. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2006.03.004>
5. He, J.W., Shang, Z.L., Liu, W.Z. and Wang, W. (2014) Brain Mechanisms Related to Fear Cancellation. *Chinese Journal of Health Psychology*, 22, 1593–1595.
6. He, J. W., Shang, Z. L., Liu, W. Z. and Wang, W. (2014) Brain Mechanisms Related to Fear Cancellation. *Chinese Journal of Health Psychology*, 22, 1593–1595.
7. Sperling, W. j., Kreil, S. K. and Biermann, T. (2011) Posttraumatic Stress Disorder and Dementia in Holocaust Survivors. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 199, 196–198. URL: <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e31820c71e0>
8. Pesonen, A. K., Eriksson, J. G., Heinonen, K., Kajantie, E., Tuovinen, S., Alastalo, H., et al. (2013) Cognitive Ability and Decline after Early Life Stress Exposure. *Neuro-biology of Aging*, 34, 1674–1679. URL: <https://doi.org/10.1016/j.neurobiolaging.2012.12.012>
9. Thirunavukkarasu, P., Vijayakumari, A., John, J.P., et al. (2014) Dysbindin and Neuregulin Gene Polymorphisms on Brain Morphometry in Schizophrenia and Schizophrenia in Healthy Subjects from South India. *Asian Journal of Psychiatry*, 10, 62–68. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2014.04.002>
10. Qureshi, S. U., Long, M. E., Bradshaw, M. R., Pyne, J. M., Magruder, K. M., Kimbrell, T., et al. (2011) Does PTSD Impair Cognition beyond the Effect of Trauma. *The Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*, 23, 16–28. URL: <https://doi.org/10.1176/appi.neuropsych.23.1.16>
11. Tsolaki, M., Papaliagkas, V., Kounti, F., Messini, C., Boziki, M., Anogianakis, G., et al. (2010) Severely Stressful Events and Dementia: A Study of an Elderly Greek Demented Population. *Psychiatry Research*, 176, 51–54.

Я. М. Когут,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету №3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ ШКІДЛИВОМУ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ НА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Різноманітні історичні періоди становлення та розвитку України дають нам можливість побачити складні і трагічні уроки, які повинні бути усвідомленими та засвоєними населенням нашої Вітчизни. Насамперед, це розуміння цілеспрямованих дій російської держави (а ми розглядаємо її триєдиною історичною постаттю як царської, більшовицько-радянської, сучасної агресивно-шовіністичної) на знищення мовної, культурної, ментальної ідентичності, а також на фізичний геноцид українського народу.

Завданням сучасної України в період російсько-української війни є оборона та відновлення територіальної цілісності, створення механізму захисту базових цінностей та атрибутів демократичної держави, відновлення історичної справедливості, патріотичне виховання молоді. Ці завдання мають бути реалізовані, у тому числі, за допомогою засобів адміністративно-правового регулювання різноманітних сфер публічного управління.

Метою наукових пошуків, на підставі аналізу можливих напрямів вдосконалення правового регулювання питань реалізації функцій держави, є формування принципів та дій щодо захисту свідомості українців від шкідливих впливів російської пропаганди та гібридних інформаційних психологічних атак.

Сьогодні ворог чітко усвідомлює основні прогалини та слабкі місця українського суспільства як понівеченої зросійщенням нації. Насамперед, йдеться про спроби знищити відчуття єдності, яке відчував чи не кожен наш громадянин на початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. На це спрямовані укази президента росії про надання російського громадянства російськомовним громадянам України за спрощеною процедурою, внесення до конституції країни-

агресора положень про включення до її складу Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей з подальшим автоматичним наданням їх мешканцям громадянства, криміналізація словосполучення «Слава Україні» і співставлення його із нацистськими гаслами тощо.

На наш погляд, на протидію викривленню історії російською псевдонауковою пропагандою, та на протипагу вказаному вище, одним із кроків української держави стало видання Указу Президента України від 22.01.2024 року №17/2024 «Про історично населені українцями території Російської Федерації», яким Кабінету Міністрів України доручено «розробити із залученням міжнародних експертів, представників Світового конгресу українців, вчених, громадськості та внести на розгляд Ради національної безпеки і оборони України план дій щодо збереження національної ідентичності українців в Російській Федерації, у тому числі на історично населених ними землях (на Кубані, Стародубщині, Північній та Східній Слобожанщині в межах сучасних Краснодарського краю, Білгородської, Брянської, Воронежської, Курської, Ростовської областей Російської Федерації)» [1].

Задля реалізації положень указу важливою є роль не лише науковців, але й усіх інституцій громадянського суспільства, засобів масової інформації, а також слід відзначити провідний вплив у цьому процесі вітчизняної дипломатії.

Вищевказаній події передувала Постанова Верховної Ради України від 2 травня 2023 року № 3078-IX «Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких», якою наша держава «засуджує російський нацистський тоталітарний режим президента в. путіна, що використовує ідеологію рашизму, як злочинний і закликає міжнародне співтовариство приєднатися до визнання діючого політичного режиму російської федерації – злочинним, російської федерації - державою-терористом, а дій, вчинених органами держави-терориста та її політичним і військовим керівництвом під час широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, – геноцидом Українського народу» [2].

Проведення масштабної цілеспрямованої інформаційної політики України у напрямі протидії прямим та гібридним

впливам росії на свідомість не лише українців, але й на громадян інших держав, у тому числі країн-партнерів, задля створення історичної правди, є вкрай важливим. Враховуючи ключові проблеми інформаційної політики держави в умовах війни слід звернути увагу на необхідність проведення широкої роз'яснювальної роботи серед населення, насамперед молоді, щодо шкідливості російського контенту в мережі Інтернет. Його поширення та перегляд несе в собі не лише ментальні загрози суспільству, а й збагачує країну-агресор шляхом монетизації та податкових надходжень. Жахливість ситуації підтверджується оприлюдненими результатами трендів відео та аудіоконтенту для українських споживачів на завершенні другого року повномасштабного вторгнення росії та загалом, протягом десятиліття війни. Серед них контент активних представників пропаганди та розповсюджувачів ідей рашизму. Це свідчить про велику прогалину в процесах патріотичного виховання молоді та суспільства в цілому. Таким результатам сприяє агресивна політика країни-агресора на інформаційному просторі, підкріплена її байдужим ставленням до вимог міжнародних норм і стандартів у сфері забезпечення права інтелектуальної власності та суміжних прав.

Надійним і важливим інструментом реалізації державної політики з протидії російським психологічним та пропагандистським атакам в умовах війни є застосування вимог Закону України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інших нормативно-правових актів, які відображають мовну політику України. Результати реалізації положень законодавства є доволі відчутними, насамперед завдяки усвідомленню значною частиною суспільства своєї ідентичності як громадянина та патріота України.

Разом з тим, 22 січня 2024 року, Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень зробив зауваження представникам Державного бюро розслідувань за російську мову під час затримання фігуранта справи про закупівлі одягу для Збройних сил в Одесі і закликав їх дотримуватися положень закону про державну мову [4]. Такі дії представників правоохоронних органів є неприпустимими, і несуть в собі суттєві загрози та шкоду.

Зваженість інформаційної політики про дотримання норм адміністративно-правового регулювання мовного питання, враховуючи вразливість психологічного стану суспільства, повинна передбачати невтручання у приватну сферу комунікації між людьми. Проте, категорично неприпустимо, у будь-якій формі, усім категоріям державних службовців, освітян та представників правоохоронних органів нехтувати вимогами такого законодавства, тим паче у діях, які мають публічний резонанс. Мова окупанта – це зброя в арсеналі ворога. А українська мова – це інструмент реалізації державної політики, спрямованої на подолання впливу ідеології рашизму на наше суспільство. Вона має стати усвідомленим та непорушним стержнем для кожного громадянина України, а держава повинна гарантувати і поважати права усіх національних меншин на збереження, розвиток власної культури і мови.

Отже, основними принципами протидії шкідливому впливу російської пропаганди на свідомість українського населення є: 1) формування інформаційного простору, достатнього для отримання суспільством необхідних знань про історико-правові основи розвитку Української держави; 2) криміналізація рашизму та активна протидія цьому явищу правоохоронними органами України; 3) патріотичне виховання молоді, у тому числі з питань інформаційної гігієни; 4) активна мовна політика держави у напрямі дерусифікації в освіті, публічному управлінні тощо.

Список використаних джерел

1. Про історично населені українцями території Російської Федерації : Указ Президента України від 22.01.2024 р. №17/2024. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/172024-49513>

2. Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» : Постанова Верховної Ради України від 02.05.2023 р. № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-IX#Text>

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

4. Мовний омбудсмен зробив зауваження ДБР за російську при затриманні Романа Гринкевича. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dbr-rosiyska-kremin/32787150.html>

Р. О. Колб,

кандидат юридичних наук, спеціаліст
(АТ КБ «Приватбанк»)

Л. М. Дучимінська,

начальник управління контрольно-перевірочної роботи
(Головне управління Пенсійного фонду України
у Волинській області)

ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ ТА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як показує практика, у сьогоднішній досить актуальними є питання, що стосуються соціального захисту військовослужбовців, особливо тих із них, які за формальними ознаками мають підстави на отримання пенсій, а також відповідного забезпечення цієї діяльності банківськими установами України [1]. Зокрема, як свідчать офіційні дані, останнім часом з'являються нові види злочинів, які, у свою чергу, обумовлюють необхідність в умовах воєнного стану здійснювати передбачені заходи щодо раціонального використання коштів Державного бюджету, які спрямовуються на зазначені цілі. При цьому, однією з детермінант, яка сприяє їх вчиненню, є формальна організація діяльності відповідних служб органів Пенсійного фонду та банківських установ щодо проведення індивідуальної перевірки інформації про осіб, які звертаються за оформленням пенсії та отриманням визначених на законодавчому рівні інших грошових сум.

Зокрема, виходячи з письмового дозволу, який надали зазначені суб'єкти відповідно до положень Закону України «Про захист персональних даних», зазначені підрозділи здійснюють перевірку документів, які надає особа. При цьому варто звернути увагу на той факт, що зазначена процедура носить конфіденційний характер, а її здійснення регулюється відповідними рішеннями Пенсійного фонду та Національного банку України [2, с. 186–187].

Більш того, зібрані таким чином дані конфіденційного змісту, у випадках, передбачених у нормативних актах, підлягають знищенню у встановлені строки, якщо:

а) наприклад, банк не встановив ділових відносин з особою, яка збиралась стати клієнтом цієї установи, через низку ризиків, що їй належали, а також у випадках, коли банк розірвав відносини з клієнтом через систематичне погіршення цією особою своїх юридичних і договірних обов'язків або вчинення спроби легалізувати (відмити) кошти, здобуті злочинним шляхом;

б) наприклад орган Пенсійного фонду встановив факт вчинення цією особою кримінального правопорушення у соціальній та банківській сфері;

г) мали місце інші підстави, що передбачені чинним законодавством України.

Щодо працівників органів Пенсійного фонду чи банку або осіб, які претендували на роботу у цих установах, кримінологічно значущою можна назвати наступну інформацію про об'єкт запобіжної діяльності, що стосується:

1) звільнення працівників з роботи за негативними підставами, які передбачені чинним трудовим законодавством України та Законом України «Про державну службу» (за прогули, систематичне запізнення на роботу, вживання спиртних напоїв у робочий час, вчинення аморального вчинку тощо);

2) звільнення цієї особи з роботи за вчинення кримінального правопорушення, яке передбачає додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 Кримінального кодексу (КК) України);

3) звільнення з роботи за спробу здійснення корупційних та інших ризикових операцій, які привели або могли привести до завдання шкоди цим установам або державі у цілому;

4) інші підстави, визначених у законі та у нормативно-правових актах України.

Як встановлено в ході даного дослідження, зібрана таким чином інформація, як правило, знищується.

У той самий час, як видається, використовуючи право цих суб'єктів моніторингу на проведення перевірки згідно з Законом України «Про захист персональних даних», зібрані та систематизовані відомості можна було б ефективно використовувати у соціальній сфері та банківській системі для здійснення заходів індивідуального запобігання кримінальним

правопорушенням, враховуючи критичний дефіцит бюджетних коштів, які виділяються на зазначені цілі, а також інші потенційні і реальні загрози, які мають місце в умовах воєнного стану в нашій державі [3, с. 42–53].

Зокрема, можна було б ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» доповнити частиною четвертою наступного змісту:

«Суб'єкти державного фінансового моніторингу мають право накопичувати та використовувати матеріали щодо осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду та банків кримінологічного змісту у спеціально створених для цього підрозділах. Для вирішення завдань, що пов'язані із взаємодією між суб'єктами фінансового моніторингу та іншими правоохоронними органами, зазначені матеріали можуть виокремлюватись для запобігання і протидії легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом».

Таким чином, проведений аналіз стану запобіжної діяльності у сфері пенсійного забезпечення та банківської діяльності дозволяє констатувати, що в умовах воєнного стану слід по-новому підійти до вирішення статутних завдань зазначених суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, позаяк стереотипні підходи не дозволяють у повній мірі ліквідувати існуючі детермінанти, що спричинюють та обумовлюють випадки злочинності у цих галузях національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Роль і вплив судового тлумачення на правозастосовчу практику в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2023. С. 432–435. DOI. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/101>
2. Колб Р. О. Банківська установа як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. 289 с.
3. Комісаров О. Г. Скрипка О. Ю., Собакарь А. О. Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансуванню тероризму : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ., 2015. 184 с.

О. Г. Колб,
професор кафедри кримінального права та процесу,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Державний податковий університет)

А. О. Бусел,
студент
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як показують результати вивчення законодавчих актів України, що регулюють зміст кримінальної процесуальної діяльності (ст. 1 Кримінального процесуального кодексу (КПК)), з часу прийняття у 2012 році зазначеного Кодексу, навіть не дивлячись на внесені у нього численні зміни і доповнення, сучасна державна політика у вказаній суспільній сфері, особливо в умовах воєнного стану, має одну досить суттєву ваду, а саме – у ньому досі не закріплений такий правовий інститут, як «причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення». При цьому, ні ріст рівня потенційних і реальних загроз на об'єкти національної безпеки, які стали наслідком відкритої воєнної агресії росії проти України, ні поява у зв'язку з цим нових видів злочинів (колабораціонізм; пособництво державі-агресору; перешкоджання законній діяльності Збройним Силам України та іншим військовим формуванням; ін.) не видозмінили сутності законодавчих підходів, які б зобов'язували учасників сторони обвинувачення у кримінальному провадженні (ст. ст. 36-41 КПК) виявляти причини і умови вчинення конкретного злочину та реагувати на них відповідними процесуальними рішеннями.

Знову ж таки, як свідчить практика, зазначена державна політика у сфері кримінального процесу знижує рівень запобігання і протидії рецидивній злочинності, що є одним із завдань, закріплених у нормах міжнародного права (ст. ст. 2, 34, 50 Кримінального кодексу (КК) України).

Загальновідомо, що без застосування на практичному рівні науково обґрунтованих положень щодо детермінації

будь-якого процесу, явища, вчинку тощо у суспільному житті та, зокрема, злочинної діяльності [1, с. 183-211], об'єктивно неможливо не тільки досягти мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК, ч. 1 ст. Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)), але й ефективно реалізувати мету кримінального провадження (ст. ст. 2, 7, 370, 374, ін. КПК).

Саме тому, у сьогоднішні все частіше про необхідність повернення у чинний КПК інституту виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретного кримінального правопорушення та реагування на них відповідними законними заходами, ведуть мову науковці, що можна віднести до особливостей кримінально-процесуального запобігання в умовах воєнного стану.

У цьому контексті звертають на себе увагу ті наукові розробки, у яких створено відповідне доктринально-методологічне підґрунтя для внесення відповідних змін у чинний КПК України. Зокрема, В. С. Батиргареева та А. М. Бабенко у змісті стратегії зменшення можливостей вчинення кримінальних правопорушень пріоритетне місце відводять інформаційній моделі (кримінологічній характеристиці, по суті) аналізу криміногенної ситуації в Україні, який, у свою чергу, має охоплювати всі галузі кримінально-правового циклу, включаючи й кримінальний процес [2, с. 39-54]. Крім того, А. М. Бабенко обґрунтовує у своїх працях об'єктивно обумовлену потребу включення у систему запобігання кримінальним правопорушенням не тільки тактико-психологічних, адміністративно-правових та оперативно-розшукових заходів, але й кримінально-процесуальних можливостей учасників кримінального провадження, що, без сумніву, є важливим і в контексті організації та реалізації відповідних заходів і у кримінальному провадженні [3, с. 14-22].

Важливими, як видається, є й ті наукові підходи, що мають пряме відношення до кримінально-процесуальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, а також до розв'язання кримінологічних аспектів такої діяльності, які пов'язані з питаннями визначення у механізмі вчинення суспільно небезпечних і караних діянь ролі і місця жертв злочинних посягань (зокрема, у формі віктимологічного моделювання) [4, с. 109-116].

Як показали результати вивчення наукової літератури, досить аргументовано останнім часом доводять у своїх працях необхідність встановлення для учасників сторони обвинувачення у кримінальному провадженні правового обов'язку щодо встановлення у ході його розгляду причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, й низка інших вітчизняних учених, а саме:

а) окремі із них пропонують до змістовних елементів запобіжної діяльності в Україні в обов'язковому порядку включати й кримінально-процесуальні аспекти у силу необхідності реалізації у зв'язку з цим визначених у законі завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК);

б) деякі дослідники у своїх працях звертають увагу на необхідність удосконалення чинного законодавства у частині створення належних правових умов і засобів для реалізації органами прокуратури визначених у законі завдань щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами;

в) ряд науковців обґрунтовано акцентують погляди інших дослідників на необхідність вирішення проблем службового насильства, яке, у свою чергу, детермінує адекватну реакцію з боку жертв;

г) численна кількість учених серед детермінаційного комплексу, який сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, називає низький та малоефективний громадський контроль та доводять у зв'язку з цим необхідність якісної видозміни чинного кримінально-виконавчого законодавства України з означеної проблематики;

ґ) інші доктринальні розробки, що здійснюються у контексті забезпечення правової визначеності причинно-наслідкового механізму у кримінально-процесуальній діяльності [5, с. 400–410].

Саме зазначені та інші наукові розробки сьогодення й склали методологічне підґрунтя для з'ясування змісту предмета даної наукової роботи та обґрунтування її теми, а також суттєвим чином видозмінили у зв'язку з цим змістовну спрямованість сучасних державних програм у галузі запобіжної діяльності в Україні в умовах воєнного стану.

Такий висновок, зокрема, витікає з результатів аналізу наказу Офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» та інших нормативно-правових актів, які стосуються процесу щодо запобігання кримінальним правопорушенням як з боку засуджених, так й інших осіб. У такому ж контексті сформульовані й загальні правові джерела сьогодення, що регулюють правовий статус правоохоронних органів і судів в Україні, у яких загальним напрямом удосконалення та підвищення ефективності діяльності визначено Стратегію у сфері прав людини, Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку, інші нормативно-правові акти, змістовну основу яких складають завдання щодо нейтралізації, блокування, усунення тощо детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень.

Отже, слід констатувати, що в наявності складна прикладна актуальна проблема, яка детермінована воєнним станом в Україні, а також необхідністю нейтралізації, блокування, усунення тощо причин і умов, що сприяють вчиненню воєнних та інших тому подібних кримінальних правопорушень на території нашої держави.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології : теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. 424 с.
2. Батиргареева В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криминогенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів криминології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39–54.
3. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативні-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 14–22.
4. Джужа О. М., Тичина Д. М. Побудова синергетичної моделі соціолого-правового підходу в теорії віктимологічного моделювання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2(67). С. 109–116.
5. Oksana I. Kvosha, Yulia A. Dzhepa, Vitaliy B. Boyko, Mykola M. Yasynok, and Alyona M. Klochko, Group Claim : Hhe Reality and Possibilities of Adaptation to the Procedurallegilation on the Example Ukraine. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology*. 2020/ № 11(6). P. 400–410.

О. І. Колич,

доцентка кафедри загально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану в Україні виникла термінова потреба вдосконалити законодавче регулювання стосовно забезпечення прав дітей, оскільки вирішення даних питань за порядком, який діяв у мирний час, стало неможливим. До основних прав дитини, які порушуються в умовах воєнного стану, слід віднести наступні: право на життя, право бути зі сім'єю, на здоров'я, на особистий розвиток, на освіту, на піклування, на відпочинок та дозвілля.

Варто зауважити, що за час збройної агресії кожна без винятку українська дитини зазнала порушення своїх прав, закріплених у національному та міжнародному законодавстві: від обмеження можливості повноцінно здобувати освіту, і до порушення права на життя.

Для врегулювання ряду питань, пов'язаних із забезпеченням піклування для дітей, які потерпіли від збройної агресії в Україні, Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» №349 від 22 березня 2022 р. [1]. Зокрема, Уряд надав можливість тимчасово прилаштовувати дітей, які залишилися без батьківського піклування, до дитячих будинків сімейного типу, внісши зміни до Положення про дитячий будинок сімейного типу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 [2], встановивши, що під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу.

Доповнено Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565 нормою, відповідно до якої під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану у прийомній сім'ї можуть тимчасово влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей у прийомній сім'ї [3].

Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» доповнено розділом Особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану [4]. За час війни понад 10 000 українських дітей було позбавлено піклування, тому вищевказані зміни до законодавства були необхідними та нагайними.

В Україні під час дії воєнного стану діє спрощена система встановлення опіки або ж патронату над дітьми. Законодавство надає можливість усиновити дитину-сироту, або позбавлену піклування, проте не більше однієї дитини. Також у випадку, якщо місцеперебування батьків не відоме, діти можуть бути тимчасово влаштовані в родини. – Зокрема, діти можуть бути тимчасово влаштовані в сім'ю громадян України або іноземців, які на законних підставах перебувають на території України. Водночас законодавством встановлено обмеження щодо виїзду за кордон з такими дітьми. Винятком є випадки, коли дитина є братом або сестрою, онуком, онукою, пасинком чи падчеркою. Для того, аби подати документи для оформлення тимчасового влаштування, Офіс Президента у співпраці з Мінсоцполітики та ЮНІСЕФ створили спеціальний чат-бот t.me/dytyna_ne_cam_a_bot.

Варто також звернути увагу на відмінності між усиновленням та тимчасовим влаштуванням. Усиновити можна дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, або дитину, нотаріальну згоду на усиновлення якої надали

її батьки. Тимчасове влаштування може застосовуватися щодо дітей, залишених без батьківського піклування, тобто якщо місцезнаходження батьків або законних представників дитини з'ясовується. Також слід звернути увагу на правові наслідки усиновлення та тимчасового влаштування. При усиновленні дитина повністю втрачає зв'язок зі своєю біологічною сім'єю і стає членом сім'ї усиновлювача на правах дочки чи сина. При тимчасовому влаштуванні дитина перебуває в сім'ї до прийняття рішення про подальше влаштування, або поки не будуть знайдені її батьки чи інші родичі.

Варто звернути увагу, що територіально в межах України тимчасове влаштування не має обмежень, тоді як усиновлення можливе тільки на тих територіях, де немає бойових дій, працюють українські органи державної влади і тільки стосовно тих дітей, які перебувають на обліку з усиновлення.

Для тимчасового влаштування особі потрібно звернутися зі заявою до служби у справах дітей за місцем свого проживання та подати необхідні документи. Для усиновлення ця процедура суттєво ускладнена, зокрема, окрім звернення до служби у справах дітей та подачі документів, потрібно пройти навчання, довести, що особа відповідає вимогам до усиновлювача, стати на облік кандидатів в усиновлювачі, навести контакт з дитиною та розпочати судову процедуру усиновлення. Зазначений порядок усиновлення в умовах воєнного стану не завжди можливо реалізувати, оскільки не завжди є можливість підтвердити наявність житла, доходу, а також створити для дитини належні умови навчання та догляду, виховання та розвитку.

Таким чином, в умовах воєнного стану гостро постала проблема забезпечення прав дітей на опіку та піклування. Для вирішення даного питання прийнято зміни до ряду нормативних актів, які врегульовують дане питання з урахуванням реалій сьогодення, умов воєнного стану та збільшення кількості дітей, які залишилися без опіки та піклування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова КМУ №349 від 22.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text>

2. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>

3. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>

4. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#n15>

Р. Я. Колісник,
аспірант кафедри соціальної та практичної психології
(Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАДІЙ РОЗВИТКУ ТРЕНІНГОВОЇ ГРУПИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ, ЩО ЗРОСТАЮТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Тренінгова програма впливу успішної адаптації в соціумі призначена для підлітків. Особливості перехідного віку, а також ті складні умови війни, в яких опинились сучасні українські діти (постійна загроза життю і здоров'ю дітей та їх батькам і рідним, невизначене майбутнє, шквал психоруйнівної інформації, підвищення агресивності в соціумі, тотальне зубожіння дорослого населення та ін.) диктують потребу застосування особливих заходів щодо посилення Я-концепції підлітка, формування життєздатності особистості, що володіє в достатній мірі ресурсністю для успішної взаємодії в соціумі.

У програмі ми опирались на принципи гуманізму. Це психологічний, гуманітарний підхід ми закликаємо застосовувати в системах, де потреби особистісного розвитку дитини часто підміняються забезпеченням фізичного життя, здоров'я та підтвердження освіченості. Відповідно до цього підходу, дитина не є об'єктом впливу дорослого, не «сировина», для формування будь-чого; дитина – автор, суб'єкт, який активно працює над творенням себе самої, своєї особистості і сам несе відповідальність за таке самостановлення.

Завдання програми – не сформувати особу по заданим взірцям, а допомогти, посприяти в самореалізації, в розкритті та розвитку особистісного потенціалу, у прийнятті та освоєнні своєї свободи та відповідальності за вибір в житті. Адже головна мета гуманістичної психології – здатність розкрити та розвинути людину, її позитивного потенціалу. Для будь-якої дитини прийняття себе починається з безумовного позитивного прийняття її дорослими. Формування досвіду прийняття та рівноправ'я, як нам видається, є не менш важливим завданням, аніж засвоєння учасниками змістовної частини програми.

Кожна тренінгова група розвивається унікально. Взаємодія учасників має складний та непередбачуваний характер.

Проте завжди діють загальну групові сили, які впливають на хід розвитку групи і задають її схему. Загалом група проходить через початкову стадію орієнтації, яка характеризується формуванням структури, пошуками мети, значною залежністю від ведучого, так званий «медовий місяць». Після цього група переходить в стадію конфлікту, який пов'язаний з питаннями міжособистісного домінування. Далі учасники починають щоразу більше переживати про гармонію й теплоту міжособистісних стосунків, усі відмінності нівелюються заради формування спільності.

Перші зустрічі можна проводити по-різному. Зазвичай коротко говорять про мету існування групи та методи її роботи. Разом з групою розробляються правила, особливо це важливо при роботі з дітьми. Для цього можна взяти великий лист паперу та запропонувати створити правила: як ми будемо вчиняти? і що будемо робити? що робити не можна? Якщо діти довго мовчать, запитайте їх, чи можна когось вдарити? Зазвичай діти кажуть: «ні», а згодом називають інші правила, наприклад: не кричати, не обзиватись, не ламати речі тощо. Все це записується на папері, ведучий може це коригувати. Наприклад, кричати можна, але на якусь людину кричати – ні. До списку можна додати правила конфіденційності, відкритості. Також можна обговорити і санкції до порушників. Можна запропонувати особливий килимок, на якому людина буде сидіти, якщо порушить правила, тощо [1].

На першій стадії група формується, і зазвичай ведучий спочатку приймає на себе більш активну направляючу роль. Учасники на цьому етапі менш ініціативні, їм важливо прийняти та у добраті ведучого.

На другій стадії інтереси учасників зорієнтовані на домінуванні, контролі та владі. Стосунки між учасниками або між учасниками і ведучим характеризуються конфліктністю. Частіше звучать негативні коментарі, взаємна критика учасників і ведучого. Боротьба то затихає, то розгорається на повну силу. Ця стадія часто складна і особисто для ведучого просто неприємно. Важливо знайти такий стиль взаємодії ведучого з групою, який не призводив би до гальмування розвитку групи. Ведучий, який витримує агресію, не руйнується сам і не намагається відімести нападаючим, намагається розібратися

у джерелах і наслідках, демонструє групі, що агресія не обов'язково призводить до трагічних наслідків, а може бути висловлена та зрозуміла групі.

Третя фаза розвитку групи – формування групової згуртованості. Ця фаза характеризується зростанням вільної та взаємної довіри. На цьому етапі група зближується, існує відчуття взаємної підтримки учасників. Поступово група перетворюється в зрілу робочу групу, коли всі ефекти виражаються і конструктивно пропрацьовуються в об'єднанні групі [2].

Чіткого поділу вище перелічених фаз не існує, і група, яка проходить якусь стадію, через деякий час може знову до неї повертатися. Проте спочатку в групі зростає згуртованість, а згодом настає стадія напруги. Згодом згуртованість і напруга можуть змінювати один одного. При цьому ведучому варто враховувати ці процеси та слідкувати за їх балансом. Коли переважає згуртованість, група не буде в робочому стані, тобто не буде заглиблюватися у проблеми, вирішувати їх, всі будуть приймати один одного на поверховому рівні. Якщо буде надто високий ступінь конфронтації, група може розпастися [3].

Дотримуючись основних етапів програми, ведучий відгукуються на психодинамічні процеси в групі. Для підвищення згуртованості, і для зниження напруги та агресивності можна використати визначені вправи, відкладаючи на деякий час пропрацювання динамічних процесів основної частини програми. Таким чином, на будь-якому етапі роботи можуть бути включені спеціальні заняття на підвищення згуртованості групи, відреагування емоцій, на пропрацювання супротиву та агресії. Важливо бути уважним до вияву сигналів про необхідність відволікання від плану заняття на актуальні потреби групи.

Список використаних джерел

1. Матійків І. М., Ковальчук З. Я. Професійна майстерність психолога : навч.-метод. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 340 с.
2. Матійків І. М. Основи тренерської майстерності : навч.-метод. посібник / ред. А. І. Якимів. Львів : Компанія «Манускрипт», 2012. 274 с.
3. Технології роботи організаційних психологів : навч.-метод. посібник / за наук. ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інкос, 2005. 366 с.

В. П. Кононець,

завідувач Навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем протидії організованим
злочинності та корупції ННІ ППФПНП,
доктор юридичних наук, професор
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

М. Г. Богуславський,

старший науковий співробітник
Навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем протидії організованим
злочинності та корупції ННІ ППФПН,
кандидат юридичних наук
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ СТАНУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

На теперішній час головною загрозою для України є злочинна діяльність керівництва російської федерації, яка призвела до відкритого повномасштабного воєнного нападу росії на нашу державу в лютому 2022 року. Це злочинне рішення було чітко сплановано та готувалось протягом тривалого часу.

Україна з 2014 року протягом восьми років зазнавала гібридної агресії рф. Така агресія виходила поза межі однієї держави, а її вияви й результати нині загальновідомі, зокрема: на рівні України – окупація в 2014 р. Автономної Республіки Крим і частини Луганської і Донецької областей, неодноразові спроби втручання у внутрішні справи України; на регіональному рівні – застосування енергетичної зброї (наприклад, у спосіб створення штучного дефіциту природного газу в Європі та підвищення його ринкової вартості), створення міграційної кризи на кордоні Білорусі (сателіта рф) та держав ЄС; на міжнародному рівні – реалізація стратегії створення напруженості на Заході, поширення російської пропаганди й дезінформації тощо. Було зрозуміло, що керівництво РФ не планувало переглядати агресивну зовнішню і воєнну політику, надто щодо України.[1] В лютому 2022 року ця гібридна агресія переросла в повномасштабне воєнне вторгнення.

В 2018 році був прийнятий Закон України «Про національну безпеку», яким визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [2]. Проте регулювання саме безпекового середовища та його складових, на теперішній час не знайшло свого остаточного врегулювання. Окремі питання щодо безпекового середовища та явищ, які мають на нього безпосередній вплив досліджуються та знаходяться «в полі зору» МВС України, як наприклад – здійснення стратегічного (комплексного) аналізу тенденцій та динаміки розвитку безпекової ситуації в цілому та окремих її складових; підготовка аналітичних, інформаційних, довідкових та інших матеріалів із цих питань [3].

Ситуаційним центром МВС України здійснено моніторинг стану безпекового середовища в країні, у тому числі в динаміці статистичних показників за останні 10 років (2013–2022 роки). Оцінка стану здійснювалась за 66 індикаторами: з них 37 індикаторів криміногенної ситуації, 19 індикаторів цивільного захисту населення, 4 індикатори на кордоні, 6 індикаторів міграційної ситуації. Кожному індикатору було надано відповідний рівень загрози: звичайний, складний, кризовий та надзвичайний.

Аналіз визначених індикаторів за 12 місяців 2023 року порівняно з аналогічними періодами останніх 10 років засвідчив, що:

43(64%) індикатори мають «звичайний» показник;

7(11%) – мають тенденцію до ускладнення: кримінальні правопорушення проти сексуальної недоторканості, кримінальні правопорушення проти довкілля, кримінальні правопорушення стосовно неповнолітніх, знаходилось у розшуку осіб, які переховувалися від слідства та суду, травмовано осіб

внаслідок пожеж, знищено або пошкоджено будівель у наслідок пожеж, травмовано в наслідок надзвичайних ситуацій;

3(5%) – характеризуються, як «кризові»: згвалтування, підлягало встановленню осіб невідомих трупів, знищено та пошкоджено транспортних засобів;

13(20%) – визначаються, як «надзвичайні»: кримінальні правопорушення із використанням вогнепальної зброї, кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, повідомлення про замінування, шахрайство, шахрайство із використанням електронно-обчислювальної техніки, кіберзлочини, кримінально каране домашнє насильство, адміністративно каране домашнє насильство, організована злочинність, знаходилось у розшуку безвісно зниклих громадян, прямі збитки від пожеж [4].

Аналізуючи дані відомості ми бачимо, що збільшилась саме більшість індикаторів (кримінальних правопорушень), які тим чи іншим чином пов'язаних з воєнними діями які є наслідком військової агресії росії.

Список використаних джерел

1. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України, режим доступу. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyu-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny>.

2. Закон України «Про національну безпеку». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст. 241), режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/direktorat-strategicnogo-planuvania-ta-jevropeiskoyi-integraciyi>.

4. Ситуаційний центр МВС України, Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції «Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану безпекового середовища в Україні у 2023 року».

М. І. Копитко,

завідувач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки ІУПБ,
доктор економічних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. В. Вінічук,

доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки ІУПБ,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЦИВІЛЬНИМ ТА ВІЙСЬКОВИМ СЕКТОРАМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації на територію України спровокувало появу вагомих дестабілізуючих чинників безпекового характеру, негативний вплив яких істотно переформатував існуючі механізми забезпечення національної безпеки держави, збереження державного суверенітету та територіальної цілісності країни. Масштабні руйнування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, окупація територій Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Харківської областей, а також систематичні обстріли прифронтових та тилових територій спричинили безпрецедентну кризу функціонування цивільного та військового секторів. Існуючі виклики і небезпеки обумовлюють необхідність посилення взаємодії між цивільним та військовим секторами з метою забезпечення потреб військових та цивільного населення, а також задля збалансування цивільно-військового співробітництва в рамках координації взаємодії силових структур із органами місцевого самоврядування, бізнесовими структурами та міжнародними організаціями.

Варто зазначити, що в Україні з метою врегулювання взаємовідносин між цивільним і військовим секторами в період війни на базі Збройних Сил України створено спеціалізований орган – Управління цивільно-військового співробітництва,

основними напрямками діяльності якого визначено систематичне з'ясування настроїв цивільного населення, що проживає на територіях, де ведуться активні бойові дії, та на прифронтових територіях щодо його політичних вподобань, ставлення до сил оборони та щодо визначення й задоволення першочергових потреб у засобах життєдіяльності, надання гуманітарної допомоги та забезпечення цивільного захисту населення. Відповідно до даних Управління цивільно-військового співробітництва впродовж 2022–2023 рр. в Україні гуманітарну допомогу та цивільний захист надано сотням тисяч осіб. Детальна характеристика розподілу населення, що одержало допомогу під час війни в розрізі регіонів України відображено на рис. 1.

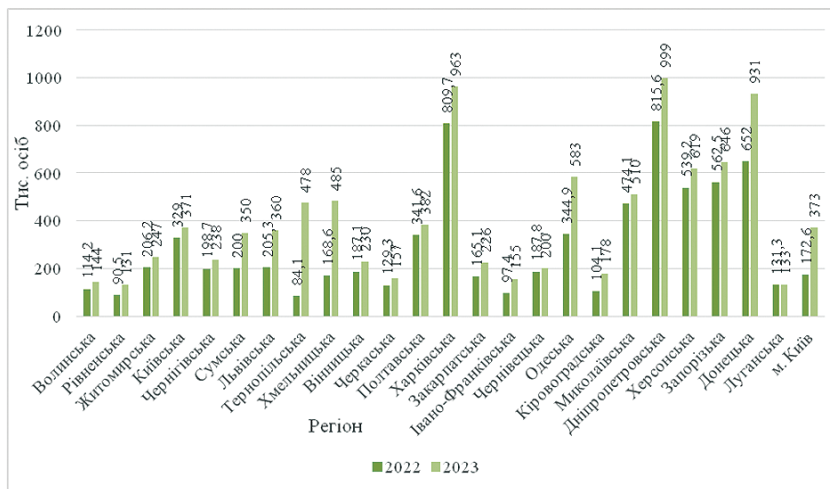

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України в розрізі регіонів, якому надано допомогу у 2022–2023 рр., тис. осіб
Розраховано на основі: [1; 2]

Результати проведених досліджень дозволили з'ясувати, що впродовж 2022–2023 рр. чисельність населення, що одержало допомогу, має зростаючий тренд та істотно збільшується. Зокрема, варто відмітити, що найбільша кількість населення, яке потребувало й одержало допомогу та цивільний захист, зосереджена у зоні ведення активних бойових дій та у прифронтових регіонах, а саме у Дніпропетровській області

(815,6 тис. осіб у 2022 р. та 999 тис. осіб у 2023 р.), Харківській області (809,7 тис. осіб у 2022 р. та 963 тис. осіб у 2023 р.) та у Донецькій області (652 тис. осіб у 2022 р. та 931 тис. осіб у 2023 р.).

Очевидно, що прифронтові та фронтові регіони мають більшу потребу у допомозі, ніж ті регіони, що є більш віддаленими від зони ведення бойових дій. Однак, у відносно спокійних регіонах виникає потреба у забезпеченні вимушено переміщеного населення житлом та засобами життєдіяльності. Тому, досліджуючи обсяги гуманітарної допомоги та цивільного захисту серед населення України, можна відмітити, що основна її частка спрямовується на задоволення потреб у продовольчих та непродовольчих товарах (236,2 млн. дол. США у 2022 р. та 273,3 млн. дол. США у 2023 р.), а також на покриття вартості житла та придбання основних засобів існування (143,1 млн. дол. США у 2022 р. та 168,0 млн. дол. США у 2023 р.) (рис. 2).

*Рис. 2. Динаміка обсягів фінансування гуманітарної допомоги та цивільного захисту, що надані населенню України у 2022–2023 рр., млн. дол. США
Розраховано на основі: [1; 2]*

Зазначені тенденції засвідчують постійне зростання потреб населення у гуманітарній допомозі та цивільному захисті, яке посилюється під впливом продовження

та інтенсифікації бойових дій та обстрілів території України. За таких умов доводиться необхідність подальшого налагодження ефективної взаємодії між цивільним і військовим секторами, яку варто спрямувати у наступних напрямках:

1) запозичення міжнародного досвіду країн НАТО щодо цивільно-військового співробітництва в напрямку забезпечення миротворчої діяльності та надання гуманітарної допомоги населенню між силами оборони країни та органами публічного управління різних рівнів у прифронтових регіонах та на територіях ведення активних бойових дій;

2) апробація позитивних зарубіжних практик удосконалення системи цивільно-військових відносин та структури управлінського апарату Управління цивільно-військового співробітництва в рамках Доктрини НАТО щодо об'єднання сил оборони та надання допомоги цивільному сектору.

Запропоновані заходи сформують надійне підґрунтя для налагодження тісної взаємодії між військовим та цивільним секторами та сприятимуть успішному досягненню поставлених цілей в ході ведення військових операцій та захисту цивільного населення.

Таким чином, проведені дослідження основних напрямів взаємодії між цивільним та військовим секторами в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні дають підстави констатувати вагомість та необхідність посилення такої співпраці.

Список використаних джерел

1. Огляд гуманітарних потреб і реагування на 2022 рік: Україна. ОСНА. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>.

2. Україна: гуманітарне реагування у 2023 році. ОСНА. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>.

В. Ф. Коробкін,

старший науковий співробітник
відділу заходів захисту НДЦ ЦЗ,
кандидат технічних наук, доцент
*(Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту)*

А. В. Михайлова,

учений секретар,
кандидат технічних наук, старший дослідник
*(Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту)*

БІЛА КНИГА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ОСНОВНОГО ЕТАПУ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Проведення огляду цивільного захисту передбачено статтею 27 [1], механізм якого наведено у [2]. Згідно з [2] огляд цивільного захисту – процедура оцінювання стану готовності єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), її функціональних і територіальних підсистем, сил цивільного захисту (далі – ЦЗ) до реагування на можливі надзвичайні ситуації (далі – НС) та стану захисту населення і територій від таких ситуацій. Оцінювання сучасних і перспективних загроз життєво важливим для держави, суспільства та особи інтересам, запобігання та ліквідація НС, оцінка стану і готовності Державної служби України з надзвичайних ситуацій до виконання повноважень, стану їх кадрового, фінансового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення, а також наявних спроможностей щодо ефективного реагування на виклики і загрози у сфері ЦЗ є одними із завдань огляду ЦЗ [2].

Згідно з пунктом 4 статті 10 [1] з метою систематичного інформування суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони України, забезпечення обґрунтованості рішень державних органів з питань національної безпеки і оборони про стан виконання заходів розвитку сектору безпеки і оборони видаються «Білі книги» або інші аналітичні документи. Таким чином, перед фахівцями ДСНС була поставлена задача щодо проведення відповідних досліджень й розроблення такого видання.

Початок проведення аналітичних досліджень щодо стану техногенної та природної безпеки в Україні датується 2004 роком – випуском першої Національної доповіді. З 2015 року комплексно дослідження щодо аналізу дії органів виконавчої влади і сил ЦЗ із запобігання виникненню НС та зменшенню їх негативних наслідків, визначення переліку основних заходів із забезпечення ЦЗ, а також актуальних проблем у сфері ЦЗ, шляхів та способів їх вирішення були висвітлені у аналітичних оглядах [3]. Проте, з 2019 року такі дослідження не виконувалися, тому проведення огляду ЦЗ в Україні, зокрема розроблення й видання «Білої книги ЦЗ» – актуальна задача.

В Інституті державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту завершено виконання науководослідної роботи [4], результатом якої є перша «Біла книга цивільного захисту України» (далі – «Біла книга ЦЗ»). Зазначене інформаційне видання містить результати аналітичних досліджень на підставі інформації, наданої центральними та місцевими органами виконавчої влади, структурними підрозділами центрального апарату та територіальними органами ДСНС України за 2021–2022 роки з питань функціонування ЄДСЦЗ, захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від НС, небезпечних подій та наслідків військових конфліктів, реагування на них тощо. В ході проведення огляду ЦЗ також використовуються аналогічні дані з метою оцінювання стану безпекового середовища та ефективності системи ЦЗ у протидії визначеним загрозам. В цьому контексті важливим є нормативне визначення місця (ролі) «Білої книги ЦЗ» у процедурі оцінювання стану і готовності ЄДСЦЗ до виконання завдань, визначених законодавством.

«Біла книга ЦЗ» – не лише інформаційне видання, а спроба знайти відповіді на актуальні питання викликів і загроз у сфері ЦЗ, тенденцій їх розвитку, визначити ефективність заходів, які реалізуються ЄДСЦЗ в межах компетенції на території України в мирний час та в особливий період [5]. Зосередженість «Білої книги ЦЗ» на аналізуванні результатів функціонування органів і підрозділів в сфері захисту населення й територій від НС та опрацювання відповідних звітно-інформаційних матеріалів сприяло виявленню проблемних питань, що своєю

чергою дало можливість авторам розробити пропозиції щодо шляхів удосконалення заходів у сфері ЦЗ, п саме:

1. Актуалізація та вдосконалення нормативно правового забезпечення у сфері ЦЗ шляхом розроблення і прийняття законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо удосконалення структури ЄДСЦЗ з урахуванням процесів, що проводяться з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, досвіду і практичної роботи за період функціонування, у тому числі під час ведення бойових дій в Україні; удосконалення порядку організації управління під час реагування на НС та ліквідації їх наслідків; розвитку мобілізаційних спроможностей щодо реагування на НС, утворення резерву служби ЦЗ, законодавчого унормування питань підготовки та проведення цільової мобілізації.

2. Вжиття заходів щодо зниження ризиків виникнення НС техногенного та природного характеру.

3. Здійснення заходів щодо інтеграції ЄДСЦЗ до безпечових структур Євросоюзу та НАТО.

Аналіз підготовки, розробки структури та змісту «Білої книги ЦЗ» щодо питань сучасного стану безпекового середовища у сфері ЦЗ, потенційних загроз техногенного, природного характеру, функціонування ЄДСЦЗ дозволяє зробити такі висновки:

1. «Білу книгу ЦЗ» доцільно розглядати як аналітично-інформаційну складову основного (виконавчого) етапу проведення огляду цивільного захисту.

2. Висновки, пропозиції, шляхи вирішення проблем, що надані у «Білій книзі ЦЗ», є одним із джерел визначення напрямів подальших наукових досліджень.

Пропонуються такі подальші напрями наукових досліджень у сфері цивільного захисту:

– розроблення критеріїв та порядку оцінки стану готовності захисних споруд;

– визначення переліку заходів захисту цивільного населення від небезпек, спричинених застосуванням зброї під час воєнних дій;

– розроблення пропозицій щодо зміни системи фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;

– обґрунтування критеріїв визначення чисельності підрозділів цивільного захисту, які утворюються у складі державних (військових) адміністрацій та у виконавчих органах міських, селищних та сільських рад;

– удосконалення механізму проведення цільової мобілізації, створення резерву служби цивільного захисту за наслідками реалізації мобілізаційних можливостей єдиної державної системи цивільного захисту в період збройної агресії російської федерації;

– розроблення пропозицій щодо особливостей організації управління проведенням масової евакуації населення із районів ведення воєнних дій;

– розроблення пропозицій щодо особливостей організації управління проведенням масової евакуації населення із районів ведення воєнних дій;

– обґрунтування вимог до мінімізації впливу небезпечних факторів, які виникають під час виконання завдань за призначенням, на стан здоров'я рятувальників та зменшення інвалідизації, психофізіологічного вигорання, дострокового звільнення працівників.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.09.2023)

2. Про внесення змін до Порядку проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту Міністерством внутрішніх справ: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/729-2023-%D0%BF#n8> (дата звернення: 21.09.2023)

3. Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні за 2017 рік. УкрНДІЦЗ, 2018. 380 с.

4. Дослідження стану готовності єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних і територіальних підсистем щодо ефективності та оперативності реагування на надзвичайні ситуації, наслідки військових конфліктів, здатності оперативно розв'язувати завдання за призначенням та стану захищеності населення і територій від таких ситуацій («Біла книга цивільного захисту України»): звіт про НДР: ІДУ НД ЦЗ, 2023. 443 с.

5. Коробкін В. Ф., Михайлова А. В., Парталян С. А. Біла книга цивільного захисту України як аналітичний документ щодо завдань та логіки дій розвитку єдиної державної системи цивільного захисту. *Збірник наукових праць ЧПБ НУЦЗУ: Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація*. 2022. № 2, том 6. С. 27–36. URL: <https://fire-journal.ck.ua/index.php/fire/article/view/131> (дата звернення: 19.09.2023)

М. Г. Коротюк,
аспірант, адвокат
(Класичний приватний університет)

ПРАВОМІРНІСТЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОЗНАКА ЇЇ ПРАВОВОЇ І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

У статті розкрито особливості правової охорони адвокатської діяльності в Україні, що засновується на забезпеченні належного порядку її здійснення. Автором визначено основні елементи, за допомогою яких правова охорона адвокатської діяльності, що, переважно, пов'язані із можливістю повноцінного і вільного здійснення її адвокатом.

Виходячи із ознак і складу правомірної поведінки, до яких віднесено: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону, а також концепцію кримінально-правової охорони соціальних цінностей, зроблено висновок про те, що правова охорона адвокатської діяльності – включає в себе виключно належний порядок здійснення професійної діяльності адвоката.

Таким чином, встановлено, що правомірність діяльності адвоката має бути віднесена до однієї з умов правової, і у тому числі кримінально-правової охорони адвокатської діяльності. Порушення адвокатом належного порядку здійснення адвокатської діяльності і виникнення ознаки неправомірності в межах адвокатської діяльності тягнуть за собою набуття такою діяльністю ознак «антицінності», яка не охоплюється правовою і кримінально-правовою охороною

Ключові слова: адвокатська діяльність, соціальна цінність, правова охорона, правомірність, законність, поведінка.

Адвокатська діяльність займає особливе місце у суспільному житті. Інститут адвокатури покликаний забезпечити належну реалізацію, захист охоронюваних законом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, а також недопущення порушення цих прав та інтересів і їх відновлення у разі порушення. Основою правової охорони адвокатської діяльності є Конституція України [3].

Окремі питання, що стосуються визначення особливостей правової охорони адвокатської діяльності були висвітлені такими вченими як Бірюкова А. М. [1], Тацій Л. В. [7], Хотенець П. В. [9] та ін. Однак, у цих працях питання адвокатська діяльність як різновид правомірної поведінки комплексно не досліджувалося.

Разом з тим, саме розкриття змісту адвокатської діяльності і, зокрема, вирішення питання «включення» ознаки правомірності до змісту даного поняття дозволяє найбільш точно розкрити особливості її правової охорони як охоронюваної законом соціальної цінності, що, у свою чергу, може бути основою для визначення меж правової і кримінально-правової охорони адвокатської діяльності. Таким чином, дослідження даного питання видається актуальним і доцільним.

На рівні Конституції України права охорона адвокатської діяльності передбачає: право на правничу допомогу захисника (ст. 29, яка прямо вказує про право «користуватися правничою допомогою захисника»); право кожного на професійну правничу допомогу, а також у передбачених законом випадках – безоплатну правничу допомогу; право на вільний вибір захисника своїх прав (ст. 59); закріплення мети діяльності адвокатури і її незалежності (надання професійної правничої допомоги в Україні); визначення адвоката як основного суб'єкта, що може здійснювати представництво у суді і захист від кримінального обвинувачення; обмеження кола осіб, які можуть здійснювати представництво у суді (ст. 131-2, що розміщена у розділі VIII «Правосуддя»); підкреслення важливості інституту адвокатури шляхом зазначення про регулювання діяльності даного інституту виключно у законі (ст. 92). На рівні законодавчих і підзаконних актів ці положення доповнюються і конкретизуються.

Аналіз наявних положень законодавства, що визначають правову охорону адвокатської діяльності в Україні, вказує на те, що правове регулювання адвокатської діяльності має на меті **забезпечити належний порядок здійснення професійної адвокатської діяльності, що включає в себе такі основні компоненти:** а) забезпечення можливості вільного і повноцінного здійснення адвокатом професійної діяль-

ності; б) забезпечення доступу фізичних і юридичних осіб до правничої допомоги адвоката, можливості вільно обрати адвоката, відмовитися від його допомоги, а також скористатися безоплатною правничою допомогою; в) забезпечення можливості фізичних і юридичних осіб реалізувати право на захист, вжити заходів до недопущення порушення своїх прав або відновлення порушених прав з допомогою кваліфікованої професійної допомоги адвоката; г) забезпечення можливості адвоката реалізувати передбачені законом професійні повноваження щодо захисту інтересів клієнта, недопущення порушення його прав і їх відновлення у разі порушення; г) забезпечення недоторканності адвоката, його життя і здоров'я, майна і документів, а також інформації, яка надається адвокату у зв'язку з виконанням ним професійних повноважень; д) забезпечення притягнення до відповідальності будь-яких осіб, які посягають на адвокатську діяльність.

Виходячи з цього, визначення меж правової і кримінально-правової охорони адвокатської діяльності має враховувати ті *різновиди суспільно небезпечної поведінки, що безпосередньо спричиняють порушення (зміни) у вищезазначених компонентах*. Водночас, важливим також є і врахування властивостей адвокатської діяльності, які впливають на її правову охорону. Передусім, йдеться про правомірність здійснення адвокатської діяльності.

Розділяючи усі поняття на негативні і позитивні, В. Є. Жеребкін зазначає, що склад негативного поняття становить відсутність тих ознак, які утворюють зміст відповідного позитивного поняття. Причому, зміст негативного поняття утворюють не будь-які ознаки, а неналежність предмету тільки тих ознак, які утворюють зміст позитивного поняття, що співвідноситься з ним [2, 90–91]. Відтак, у співвідношенні поняття «злочин» і «правомірна поведінка» Хряпінським П. було визначено склад правомірної поведінки, який представлено як систему встановлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних елементів (ознак), що визначають суспільно схвальну поведінку особи як правомірну та передбачають уникнення, звільнення або пом'якшення кримінальної відповідальності. В складі правомірної поведінки згаданий ав-

тор виділив такі елементи: а) об'єкт, що визначається її спрямованістю на збереження, розвиток або поновлення порушених неправомірною поведінкою суспільних відносин. Суспільно схвальна поведінка розглядається як форма реалізації позитивної кримінальної відповідальності; б) об'єктивна сторона, яка виявляється зовні у вчиненні позитивного діяння (дії чи бездіяльності) та настанні суспільно корисних наслідків; в) суб'єктивна сторона, яка характеризує внутрішні процеси усвідомлення позитивності, суспільної корисності своєї поведінки та бажанням вчинити саме таке діяння; г) суб'єкт правомірної поведінки, яким може бути будь-яка особа, яка відповідає ознакам суб'єкта кримінально-правових відносин з точки зору фізичного стану, осудності та віку, або спеціальний суб'єкт (який володіє додатковими ознаками, визначеними законом). Склад правомірної поведінки формує органічну єдність чотирьох зазначених елементів [10, 103–106].

Погоджуючись загалом із згаданим автором щодо представлені ним правової конструкції складу правомірної поведінки, все ж варто уточнити, що ця дефініція може бути розглянута у більш широкому значенні, а саме – не тільки як форма реалізації позитивної кримінальної відповідальності, але й як суспільно схвальна поведінка, що передбачає настання суспільно корисних наслідків і спрямована на їх настання. Власне, саме ознака правомірності є невід'ємною рисою адвокатської діяльності як охоронюваної законом цінності. Це безпосередньо впливає з того, що для позначення незаконно створених цінностей в літературі використовується поняття «антицінності», до яких відносяться, наприклад, твори, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК), підроблені гроші і цінні папери (ст. 199 КК), порнографічні предмети (ст. 301) і відповідна пов'язана з цим діяльність [8, 108]. З цих підстав, правова охорона не розповсюджується на ті різновиди поведінки, що включають в себе незаконні дії чи бездіяльність, і створювані такою поведінкою предмети (антицінності). Не виключенням є і адвокатська діяльність. Варто погодитися із В. Меркуловою та О. Гритенко, які стверджують, що правомірна адвокатська діяльність є головною складовою правомірної діяльності осіб, які мають законні та професійні підстави здійснювати захист

та представництво особи з надання правової допомоги [5, 98], що підкреслює той факт, що адвокатська діяльність є різновидом правничої допомоги і володіє усіма ознаками останньої. При цьому, Свириденко Г. В. зазначає, що для поняття «правомірна поведінка» і поняття «правомірні дії» можна визначити такі спільні риси: 1) правомірність означає узгодження діяння або поведінки з вимогами права; 2) правомірність означає неможливість протиставлення певного діяння правовим нормам; 3) правомірність – це все те, що дозволено та рекомендовано правовими нормами, а в окремих випадках, навіть є необхідним з точки зору правових норм [6, 50]. Однак, важливо акцентувати увагу на тому, що правомірність і законність не є тотожними поняттями, оскільки «поняття «правомірність» означає відповідність вимогам, що впливають з прав і свобод суб'єктів суспільних відносин, незалежно від того, якими із загальноновизнаних соціальних норм ці права і свободи визнані. А оскільки соціальні норми поведінки завжди передують, то саме цим і створюються передумови для належної її оцінки на предмет відповідності їхнім вимогам. Як наслідок, за таких обставин засада законності стає складовою засади правомірності, але за умови, що закон є правовим» [4]. Таким чином, ми розглядаємо поняття «правомірність» як більш широке по відношенню до поняття «законність». Отже, правомірною адвокатською діяльністю можна визнати таку професійну діяльність адвоката, що відповідає Конституції України, законодавчим і підзаконним актам.

Таким чином, **правова охорона адвокатської діяльності включає в себе виключно належний порядок здійснення професійної діяльності адвоката.** Правомірність діяльності адвоката має бути віднесена до однієї з умов правової, а також кримінально-правової охорони адвокатської діяльності. Порушення адвокатом належного порядку здійснення адвокатської діяльності і виникнення ознаки неправомірності в межах адвокатської діяльності тягнуть за собою набуття такою діяльністю ознак «антицінності», яка не охоплюється правовою і кримінально-правовою охороною.

Список використаних джерел

1. Бірюкова А. М. Забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза ; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2006. 206 с.

2. Жеребкін В. Е. Логический анализ понятий права. Киев : Вища шк., 1976. 150 с.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Голос України*, 1996, 07, 13.07.96 № 128.

4. Котюк І., Котюк О. Правомірність як об'єктивний критерій оцінки поведінки і діяльності учасників правовідносин. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pravomirnist-yak-ob-yektyvnyj-kryterij-otsinky-povedinky-i-diyalnosti-uchasnykiv-pravovidnosyn/>

5. Меркулова В., Гритенко О. Правомірна діяльність захисника або представника особи з надання правової допомоги: визначення потерпілих за ст. 397 КК України та співвідношення окремих понять / В. Меркулова, О. Гритенко. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №4. С. 95–100.

6. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» ; Національна академія наук України інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2017. 215 с.

7. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2008. 18 с.

8. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : спеціальність 12.00.08 ; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 426 с.

9. Хотенець П. В. Правовий статус адвоката в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність : 12.00.10 «Судоустрій, прокуратура та адвокатура» ; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 23 с.

10. Хряпінський П. Юридична конструкція складу правомірної поведінки у кримінальному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 102–106.

К. Е. Косяченко,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЗІ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Неурядові організації відіграють важливу роль у протидії злочинності. У процесі своєї діяльності дані суб'єкти взаємодіють з правоохоронними органами, важливе місце серед яких займає співпраця зі Службою безпеки України.

Під взаємодією суб'єктів протидії злочинності узгоджену спільну діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

Чинна редакція Закону України «Про Службу безпеки України» не містить вказівку на взаємодію даного правоохоронного органу з неурядовими організаціями, що негативним чином впливає на ефективність протидії злочинності. З метою усунення даного недоліку запропоновано додати до переліку суб'єктів, з ким взаємодіє Служба безпеки України, громадян України та їх об'єднання.

Основними напрямками взаємодії неурядових організацій зі Службою безпеки України є: обмін інформацією та реалізація інституту громадського контролю за діяльністю названого правоохоронного органу.

Відповідно до ст. 2 Закону України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ «Про Службу безпеки України», на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Крім того, до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [1].

Таким чином, одним з основних завдань СБУ виступає попередження, виявлення, припинення та розкриття окремих видів кримінальних правопорушень. Враховуючи це, цілком логічно, що для виконання цього завдання даний правоохоронний орган повинен взаємодіяти з іншими загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

Враховуючи той факт, що сприяння неурядовими організаціями та окремими громадянами СБУ відбувається в розрізі протидії злочинності, таку діяльність можна розглядати в контексті саме взаємодії. Втім, з огляду на необхідність дотримання принципу єдності термінології законодавства, що відноситься до законодавчої техніки, думається доречним додати до переліку суб'єктів, з ким взаємодіє СБУ, громадян України та їх об'єднання (абзац 1 ст. 8 Закону України про Службу безпеки України). При цьому видалення положень абзацу 2 ст. 8 («Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах») даного законодавчого акта вважаємо недоречним, адже у ньому законодавець у такий спосіб підкреслює особливий характер такої взаємодії – вона (взаємодія) базується на засадах добровільності з боку неурядових організацій та окремих громадян [1].

Окремим напрямом взаємодії неурядових організацій з СБУ є інститут громадського контролю. Згідно ст. 7 згаданого вище законодавчого акта, громадськість має право на інформацію про діяльність СБУ. Зокрема, СБУ інформує про свою діяльність через засоби масової інформації, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку. Крім того, Закон забороняє встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників Служби безпеки України [1].

Відповідний механізм контролю дозволяє знизити вірогідність зловживання працівниками СБУ своїми службовими повноваженнями та, як наслідок, очистити правоохоронну систему від шкідливих елементів.

Зауважимо, що взаємодія неурядових організацій зі Службою безпеки України не обмежуються переліченими заходами. Зокрема, вона також охоплює проведення спільних науково-практичних заходів, наукових досліджень тощо [2, с. 110].

На підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що, враховуючи наявність ряду зовнішніх та внутрішніх загроз, що нависли над Україною (наявність терористичних угруповань на тимчасово окупованих територіях, посягання на державний суверенітет з боку Російської Федерації тощо), взаємодія неурядових організацій зі Службою безпеки України потребує значного посилення. Зокрема, доречним є проведення спільних досліджень питань запобігання та протидії злочинам, що належать до підслідності даного правоохоронного органу; роботи з усунення (нейтралізації) детермінантів даних злочинів; реалізація спільних інформаційно-роз'яснювальних кампаній тощо.

Список використаних джерел

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 27.02.2020)
2. Шаблистий В. В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 109–115.

В. А. Крисько,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Н. В. Павлова,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДОПИТ ОСІБ, ЯКІ ПІДДАВАЛИСЯ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМ СТАНОМ

У міжнародному гуманітарному праві закріплено непо-рушні права кожної людини, незалежно від статі, віку чи політичних уподобань. Жорстоке поводження та катування під час воєнного стану є порушенням основних людських цінностей та принципів. Особливо тривожним є те, що жертвами таких злочинів стають вразливі групи населення, зокрема жінки та діти.

Згідно з Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [1].

Допит осіб, які піддалися жорстокому поводженню у зв'язку з воєнним станом, є дуже складним і вимагає особливих підходів і прийомів з боку психологів. Жорстоке поводження та катування над постраждалими можуть залишити психологічні травми, такі як: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожність, панічні атаки та інші психічні проблеми. Після такого тяжкого досвіду потерпілі можуть почувати себе беззахисними та позбавленими надії. Такі особи втрачають віру в справедливість та готовність родичів, держави або міжнародного співтовариства долучитися до їхнього захисту та відновлення. Тому необхідно застосовувати спе-

ціальні психологічні прийоми, щоб забезпечити ефективність процесу допиту та зберегти психічну стійкість постраждалих.

Процедура допиту закріплюється в Кримінальному процесуальному кодексу України, а саме в статті 224 – допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати, кожний допитується окремо, без присутності інших свідків. Якщо ж допит дорослого не може продовжуватися без перерви понад дві години, а взагалі понад вісім годин на день, то допит малолітньої або неповнолітньої особи понад одну годину, а в цілому – понад дві години на день. Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться тільки у присутності законного представника або педагога, психолога, а за необхідності – лікаря [2].

У процесі міжособистісного спілкування виникає взаємодія між людьми, які відрізняються емоційними сферами, волевими та іншими характеристиками. Ефективність спілкування залежить від розвитку таких комунікативних якостей, як комунікабельність, толерантність, емпатія, рефлексія, доброзичливість, повага, ввічливість та інші [3, с. 15].

Один з основних прийомів, що застосовується в таких випадках, – це створення довірчого відношення між психологом і постраждалим. Такий зв'язок може бути встановлено за допомогою поступового входження в контакт і прояву розуміння та співчуття до потерпілого. Важливо враховувати, що такі люди можуть бути налаштовані дуже негативно та мати психічні травми, тому необхідно підходити до них з розумінням і терпінням. Ще один важливий прийом - це забезпечення безпеки та зручності для потерпілих. Багато людей, що були піддані жорсткому поводженню, мають посттравматичний стресовий розлад і досить вразливі. Необхідно створити сприятливу атмосферу, забезпечити комфорт і безпеку, щоб збалансувати напруженість при розповіді потерпілих.

Важливо скласти детальний план допиту з криміналістичної та психологічної точок зору. Цей план повинен включати питання, які потрібно встановити, а також визначити їх послідовність. Якщо допитувач не достатньо орієнтується в цій інформації, він може почуватися невпевненим у процесі проведення дії. Недостатнє знання, невпевненість

та неспроможність знаходити потрібну інформацію в матеріалах кримінального провадження погіршують якість допиту та негативно впливають на встановлення психологічного контакту з допитуваним. Крім того, для неповнолітнього особливо важливо, щоб представник правоохоронних органів викликав повагу та був авторитетним [4, с. 62].

Інший прийом, який допомагає у здійсненні допиту, – це використання емоційного розряду розуміння. Зазвичай люди, що були піддані жорсткому поводженню, досить зворушливі та наповнені емоціями. Використання таких емоцій під час допиту може сприяти відкритості та більш глибокому розкриттю інформації. Також варто зазначити, що психолог повинен використовувати спеціальні техніки і підходи, які забезпечать безпеку та стабільність допиту. Наприклад, можна використовувати релаксаційні техніки, які сприяють зняттю стресу у потерпілих, такі процедури допоможуть забезпечити спокійну та розслаблену атмосферу під час слідчої дії.

Усі ці прийоми та підходи є важливими при проведенні допиту осіб, які піддалися жорсткому поводженню у зв'язку з воєнним станом. Вони допомагають розкрити всі обставини, з'ясувати подробиці подій та дати постраждалим можливість висловити свої емоції та побоювання. Застосування спеціальних психологічних прийомів під час допиту є важливим елементом справедливого розслідування, що забезпечує відновлення правосуддя та захист прав постраждалих від насильства.

Отже, допит осіб, які пережили жорстоке поводження у зв'язку з воєнним станом, є важливою частиною розслідування воєнних злочинів. Цей процес сприяє встановленню об'єктивної істини, притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності та запобіганню повторенню подібних порушень у майбутньому. Важливим є створення довірчого відношення між психологом і постраждалим, дотримання принципів справедливості та прозорості під час проведення допиту, а також забезпечення безпеки та захисту потерпілих від подальших переслідувань або насильства.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.02.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.02.2024)
3. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Х. : НФаУ, 2018. 140 с.
4. Кашпур, А., & Сокиран, Ф. (2021). Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*, 29(2), 61–69.

О. І. Крячко,
начальник науково-дослідної лабораторії
з підготовки військ
(Київський інститут
Національної гвардії України)

ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК СКЛADOVA ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У ХХІ столітті Україна стала полігоном нової глобальної гібридної війни, у якій одну з провідних ролей відіграє інформаційна сфера. У цьому середовищі сил безпеки і оборони можуть вигравати тільки із застосуванням сучасних підходів і методик стратегічних комунікацій та інформаційних операцій, системної нейтралізації інформаційних впливів.

Інформаційна діяльність сил безпеки і оборони за призначенням є частиною діяльності відповідно до покладених Конституцією України завдань із захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та недоторканості території та конституційного ладу держави, а також захисту її інтересів за кордоном від посягань ззовні. Відповідно інформаційна складова діяльності сил безпеки і оборони є частиною цієї оборонної, безпекової та військової діяльності на багатьох напрямках.

Перемога в інформаційній війні у сучасних умовах є одним з вирішальних факторів загальної перемоги. Особливо це важливо для України, яка веде асиметричну війну проти держави з переважаючим військовим потенціалом. Від того, як за кордоном сприймають події в Україні, залежить і рівень політичної підтримки, і обсяги допомоги, і масштаби запроваджених проти агресора санкцій.

Усі воєнні конфлікти сучасності відбуваються під пильним «контролем» міжнародних засобів масової інформації (у тому числі соціальних медіа). Підтримка, розуміння та сприяння громадського суспільства надзвичайно важливі для демократичних і відповідальних урядів.

Зрозуміло, що необхідно виконувати ширший перелік заходів і залучати різнорідні сили і засоби для комплексного впливу на свідомість противника, його інформаційно-технічні системи, інформаційні процеси та інформацію. У зв'язку з цим

в Україні було ініційовано створення нового напрямку в теорії та практиці застосування сил безпеки і оборони – інформаційної операції. Слід зазначити, що на початок широкомасштабного вторгнення в реалізації цього питання Україна відставала від провідних країн світу.

На основі аналізу воєнних дій у збройних конфліктах останніх десятиліть можна зробити висновок про те, що в змісті інформаційних дій збройних сил відбулися якісні зміни. Розвиток світового співтовариства наочно демонструє, що в теперешній час критично важливим державним ресурсом, що забезпечує національну безпеку країни, стає інформація. При цьому системи, що забезпечують управління інформаційними потоками, є невід'ємним компонентом структури управління державою, економікою й обороною. Потоки інформації й процеси, пов'язані з її збором, аналізом, обробкою, зберіганням, розподілом та оперуванням є основою сучасних воєнних операцій, а панування в інформаційному просторі – запорука успіху в реалізації завдань сил безпеки і оборони [1, с. 12].

Зокрема, під інформаційними операціями розуміють узгоджені за метою, завданнями, місцем і часом з іншими діями військ (сил) інтегровані використання можливостей з інформаційного впливу для порушення, зриву, перехоплення або іншого деструктивного впливу на процеси прийняття рішень противником при одночасному захисті власного інформаційного простору.

Інформаційна операція є штабною функцією з аналізу, планування, оцінювання та інтеграції інформаційних дій в межах операції, з метою створення потрібного ефекту на волю, розуміння і спроможності противника, а також інших затверджених цільових аудиторій на підтримку досягнення цілей застосування сил безпеки і оборони загалом та окремих операцій військ (сил).

На стратегічному рівні в процесі планування інформаційної операції сил безпеки і оборони відбувається інтеграція комунікаційної стратегії та затверджених наративів в процес планування стратегічного застосування військ (сил). На оперативному рівні в процесі планування участі військ (сил) в інформаційній операції здійснюється інтеграція комунікаційної стратегії та затверджених наративів в процес планування оперативного застосування угруповань військ (сил).

Інформаційна операція є обов'язковою складовою частиною планування та ведення операцій військ (сил), за допомогою якої створюються і зберігаються сприятливі умови для проведення операцій (бойових дій).

Підрозділи інформаційних операцій надають керівному складу та іншим структурним підрозділам результати аналізу і оцінки інформаційного простору, а також здійснюють планування, синхронізацію, інтеграцію та координацію інформаційних дій в операціях, з метою створення потрібних ефектів в інформаційному просторі на підтримку досягнення мети та виконання окремих завдань операцій військ (сил).

Інформаційні операції сил безпеки і оборони охоплюють три взаємопов'язані напрямки діяльності:

- інформаційні та психологічні дії, що зосереджуються на збереженні та захисті свободи дій сил безпеки і оборони в інформаційному просторі. Це досягається захистом даних, інформаційних мереж та інформації, які забезпечують діяльність командування та процеси прийняття рішень;

- інформаційні дії, що зосереджуються на поведінці, сприйнятті та ставленні цільових аудиторій у ході застосування сил безпеки і оборони щодо їх спонукання, посилення, переконання або заохочення до підтримки цілей операцій військ (сил);

- інформаційні дії щодо порушення функціонування системи управління та спроможностей противника, які забезпечують формування громадських думок, визначених цільових аудиторій, та процеси прийняття рішень [2, с. 54].

Система інформаційних операцій включає такі основні компоненти: психологічний вплив (психологічні операції); операції в кіберпросторі (кібероперації); заходи радіоелектронної боротьби; заходи щодо забезпечення безпеки застосування військ (сил).

Фізичне знищення (вогневе ураження) об'єктів інформаційної інфраструктури противника розглядається як допоміжний елемент інформаційної операції.

Основними принципами інформаційних операцій визначаються :

- зосередження зусиль та інтеграція – інформаційні операції мають бути зосереджені на ефектах, створення яких

необхідне для досягнення цілей операцій військ (сил), а надалі – на виборі дій для створення цього ефекту;

- зв'язаність і послідовність – слова, образи та дії мають бути узгоджені між собою та на всіх рівнях – стратегічному, оперативному і тактичному;

- всебічне розуміння – успіх операції ґрунтується на всебічному розумінні операційного середовища, насамперед інформаційного простору й особливо людського фактора в ньому;

- централізоване планування та децентралізоване виконання – застосовують на всіх рівнях військового командування, тому командири мають бути готовими ризикувати і делегувати повноваження на найнижчий практичний рівень з урахуванням і в межах певних політичних обмежень;

- постійність, безперервність – інформаційні операції проводять в усьому спектрі операцій і на всіх рівнях (тактичному, оперативному та стратегічному);

- моніторинг та оцінювання – передбачає аналіз коротко – та довгострокових наслідків інтегрованих дій, спрямованих на досягнення цілей. Завдяки точному оцінюванню командир і персонал отримує критичну інформацію, спираючись на яку можна приймати рішення та коригувати планування;

- жвавість, гнучкість – персонал інформаційної операції має бути чутливим до постійних змін в оперативній обстановці, для чого постійно відстежувати й оцінювати інформаційні ефекти та інформаційні дії, що дасть змогу швидко скоригувати склад і структуру військ (сил) та зміст меседжів [3, с. 101].

В цілому проведення інформаційних операцій сил безпеки та оборони є складовою інформаційної безпеки України, яка сьогодні має свій потенціал та має спроможності розвиватися за умови, коли є комплексне розуміння її субєктами сучасних інформаційно-технологічних процесів та налагоджена ефективна координація між всіма субєктами інформаційного середовища (сили безпеки і оборони – суспільство – державні органи – ЗМІ – приватний сектор – міжнародні партнери безпекового інформаційного середовища).

На перспективу вдало сплановані та проведені інформаційні операції сил безпеки та оборони є запорокою ефективної протидії поширенню ІПСО з боку ворожої країни (противника).

Список використаних джерел

1. Планування інформаційної операції за стандартами НАТО : навч. посіб. / В. О. Кацалап, Ю. В. Цурко. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2021. 160 с.
2. Інформаційна безпека держави у війсьній сфері : навч. посібник / В. О. Кацалап, С. А. Микусь, О. В. Войтко та ін. Київ : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2020. 304 с.
3. Інформаційна безпека держави у війсьній сфері : навч. посібник / Ю. Г. Даник, М. М. Биченок, В. О. Кацалап, та ін. Київ : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2019. 301 с.

С. С. Кудінов,
головний науковий співробітник
(ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»),
координатор проєктів у сфері національної безпеки
(ГО»Safe Ukraine 2030»),
доктор юридичних наук, професор

УЧАСТЬ НЕДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Агресія РФ проти України стала випробуванням не лише для нашої країни, вона стала загрозою світового порядку, боротьбою демократії проти тиранії, тригером перегляду існуючих у світі систем безпеки.

У таких умовах особливого значення набуває система забезпечення національної безпеки нашої країни.

Коло уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки у чинному законодавстві визначається категорією «Сектор безпеки і оборони України», який складається з чотирьох взаємопов'язаних складових:

- сил безпеки;
- сил оборони;
- оборонно-промислового комплексу;
- громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [4].

Жорстокий напад на Україну завдав великої шкоди її громадянам, але також об'єднав країну в небачений раніше спосіб. Незважаючи на те, що приблизно 14 млн людей були переміщені, а інфраструктура країни, її енергетичні й транспортні мережі піддаються постійним ворожим атакам, Україна продовжує функціонувати [5].

Сьогодні важко уявити сферу національної безпеки (військову, інформаційну, кібербезпекову, зовнішньополітичну, економічну, соціальну, продовольчу тощо), яка б не мала прикладів об'єднання і спільної діяльності державних структур і приватного бізнесу, окремих громадян.

Слід зазначити, що доволі тривалий час в світі спостерігається чітка тенденція до поступового делегування низки функцій держави недержавним суб'єктам. Це не лише адміністративні послуги, спільні інфраструктурні, фінансові проекти, а й деякі функції у сфері національної безпеки і оборони. Уряди західних держав розглядають державно-приватне партнерство як невід'ємний елемент національної безпеки, принцип упроваджений у національні безпекові стратегії та реалізується на практиці [3, с. 4, 57–64].

Аналогічні питання, у тому числі й державно-приватного партнерства, набули додаткової актуалізації в нашій країні – після введення режиму воєнного стану та пов'язаних з ним заходів, прийняттям відповідного закону та постанови Кабінету Міністрів України.

Серед прикладів ефективної взаємодії недержавного і державного секторів у сфері національної безпеки слід виокремити [1; 2, с. 118-123]:

- діяльність волонтерських, благодійних та громадських організацій, які у надзвичайно складний період взяли на себе вирішення найбільш нагальних і болючих проблем держави, особливо щодо забезпечення сил безпеки та оборони;

- роботу приватних підприємств та організації, які з початку вторгнення перекваліфікувались та почали працювати на забезпечення сил безпеки та оборони країни;

- створення добровольчих формувань територіальних громад, які отримували зброю від держави і ставали на її захист, а також залучалися до охорони громадського порядку;

- збільшення в нашій країні кількості приватних компаній (у тому числі спільних), які спеціалізуються на виробництві зброї, її комплектуючих, товарів подвійного призначення;

- використання матеріально-технічної бази недержавних підприємств, установ, організацій для розміщення та підготовки особового складу сил безпеки та оборони, їх забезпечення;

- участь представників недержавного сектору у забезпеченні кібернетичної та інформаційної безпеки нашої країни, тощо.

У той же час, до проблемних питань взаємодії державного і недержавного секторів слід віднести:

1) проблеми нормативно-правового регулювання:

– по-перше, пов'язані з відсутністю визначення недержавного сектору, як суб'єкта забезпечення національної безпеки; неврегульованістю окремих напрямів, форм, механізмів взаємодії, невідповідністю положень Закону України «Про державно-приватне партнерство» вимогам сьогодення;

– по-друге, забюрократизованість (зайва зарегульованість) окремих процедур, зокрема, отримання дозволів, приймання-здавання товарів, послуг для сил безпеки і оборони;

2) державна монополія у сфері національної безпеки, зокрема, на послуги з охорони громадського порядку, придбання вогнепальної зброї та ін.;

3) відсутність мотивації бізнесу до взаємодії у сфері національної безпеки і оборони, що обумовлено переважно збитковим характером такої діяльності;

4) відсутність прозорості та справедливої конкуренції, зокрема, – з АТ «Укроборонпром»;

5) недовіра до органів державної влади, що обумовлена практикою невиконання ними своїх обов'язків, як фактичних, так і за відповідними угодами.

Наприклад, одним з болючих, незрозумілих пересічному громадянину питань є небажання державних органів врегулювати питання щодо надання дозволу громадянам на придбання вогнепальної зброї шляхом прийняття відповідного закону. Оскільки у такій ситуації взаємовиключними є підходи за яких: участь населення у війні – видача йому зброї на початку війни – є правомірним, а придбання вогнепальної зброї населенням, зокрема, для захисту себе і своєї родини – є неправомірним.

Також, залучення населення до охорони громадського порядку, протидії диверсантам у перші місяці війни, надання допомоги поліції та іншим державним органам, у той же час в умовах нестачі співробітників національної поліції, необхідності їх залучення до виконання завдань в умовах відсічі агресії, держава не вживає заходів, щодо залучення недержавного сектору до забезпечення громадського порядку. Наприклад, шляхом прийняття закону про недержавних суб'єктів безпеки

в Україні. При цьому функціонування недержавних суб'єктів у системі громадської безпеки є індикатором розвитку інститутів громадянського суспільства та відповідає міжнародній практиці щодо залучення приватних структур до протидії тероризму, захисту публічних місць, об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки, інформаційної безпеки тощо [3, с. 56–63].

Агресія рф створила умови, за яких наша країна вимушена захищати свою незалежність і право на існування. Умови в яких це відбувається характеризуються наявністю великої кількості небезпек (військових, соціальних, інформаційних, технічних та ін.), дефіциту ресурсів (матеріальних, людських, інтелектуальних, технологічних тощо) та необхідності їх пошуку. Все це обумовлює необхідність об'єднання суспільства заради перемоги, підвищення його технологічності та безпечності. Вочевидь, що самотужки державні установи не здатні подолати такі виклики, як через їх небезпеку, так і недостатність ресурсів для цього.

На наш погляд, існуючі проблеми пов'язані, у першу чергу, з відсутністю визначеного державного органу, який би опікувався питаннями розвитку недержавної системи національної безпеки та якісної нормативної бази у цій сфері.–З урахуванням викладеного, вбачається за доцільне:

1. Внесення змін у державну політику у сфері національної безпеки, шляхом визначення на законодавчому рівні, зокрема в Законі України «Про національну безпеку» та документах стратегічного планування країни недержавного сектору – як суб'єкта забезпечення національної безпеки, державного органу, що повинен опікуватися питаннями його розвитку, визначення принципів взаємодії держави та недержавного сектору у цій сфері; імплементація цих положень до всіх відповідних стратегічних документів держави у сфері національної безпеки.

2. З урахуванням досвіду відсічі агресії рф, розробити окрему стратегію розвитку недержавного сектору національної безпеки, основною метою якої має бути відповідальне, взаємовигідне об'єднання зусиль держави та недержавного сектору у створенні безпечних умов існування держави, суспільства, людини.

3. Внесення змін у Закон України «Про державно-приватне партнерство» у частині віднесення сфери національної безпеки до його предмету.

4. Створення дієвих механізмів залучення ресурсів недержавного сектору до забезпечення національної безпеки, які б враховували потреби підприємств, установ, організацій недержавної форми власності та громадян у забезпеченні власних інтересів, при взаємодії з державою у цій сфері, зокрема, щодо безпеки, необхідності отримання прибутку для забезпечення функціонування тощо.

5. Розпочати діалог між представниками сектору безпеки і оборони та недержавного сектору щодо пошуку найбільш ефективних, найбільш оптимальних форм і методів їх взаємодії в інтересах національної безпеки та їх імплементації у чинне законодавство.

Список використаних джерел

1. Військово-промисловий комплекс: державний чи приватний? : веб-сайт. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/vijskovo-promyslovyj-kompleks-derzhavnyj-chy-pryvratnyj> (дата звернення: 18.02.2024)

2. Дідич О. Р., Наумко М. М. Державно-приватне партнерство у забезпеченні національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73). № 2. С. 118–123.

3. Маркєєва О. Д., Розвадовський Б. Л. Держава та приватний сектор на захисті національної безпеки: від взаємодії до партнерства : аналіт. доп., Київ : НІСД, 2021. 72 с.

4. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 18.02.2024)

5. Як війна Росії проти України змінила світ : веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyly-svit> (дата звернення: 18.02.2024)

В. О. Кучер,

завідувач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

КРИТЕРІЇ ВТРУЧАННЯ У СФЕРУ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Держава зобов'язана створити такі умови, при яких кожна людина зможе розвивати свої якості та гарантувати імовірність їх використання для блага самої особи та суспільства.

Захист прав і свобод людини є фундаментальною засадою правової системи України та визнається як основний принцип правозахисної політики країни. Проте взаємовідносини людини та держави ускладнюються. Особливо це стосується реалізації правового режиму воєнного стану в державі, який призводить до введення тимчасових обмежень та додаткових заходів безпеки, що може впливати на права та свободи громадян.

Відповідно до ст. 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

Однак, у зв'язку із введенням воєнного стану в державі можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів осіб в межах забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану».

Стаття 32 Конституції у частині 2 звертає увагу на можливість збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Закон України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів» від 16 березня 2017 р. регулює питання Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (далі – Реєстр). Реєстр включає досить широкий масив інформації, що передбачено ст. 7 зазначеного Закону. Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону згода призовників, військовозобов'язаних та резервістів на обробку їхніх персональних даних для цілей Реєстру не потрібна.

Можна стверджуватися, що в даному випадку втручання держави у сферу приватного та сімейного життя відбувається в інтересах національної безпеки.

Обмеження прав і свобод людини викликані неможливістю іншим чином забезпечити захист національної безпеки [1, с. 66].

В час війни перевага інтересів держави означає можливість збереження основоположних прав багатьох людей через забезпечення життєздатності самої держави [2, с. 153].

Стаття 6 закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р., яка визначає загальні вимоги до обробки персональних даних, вказує, що склад та зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки.

Відповідно до Регламенту Європейського парламенту і ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) будь-яке опрацювання персональних даних повинно бути законним та правомірним. Фізичні особи повинні бути обізнані про те, що їхні персональні дані збирають, використовують, обговорюють або іншим чином опрацьовують, а також про те, якою мірою опрацьовують чи опрацьовуватимуть персональні дані. Фізичні особи повинні бути обізнані про ризики, правила, гарантії та права щодо опрацювання персональних даних і про те, як реалізувати свої права у зв'язку з таким опрацюванням. Зокрема, спеціальні цілі опрацювання персональних даних повинні бути прямо вираженими та законними, а також означеними на момент збирання персональних даних. Персональні дані повинні бути достатніми, відповідними

та обмежуватися тим, що є необхідним для досягнення цілей, для яких їх опрацьовують [3].

Як зазначає С. П. Погребняк держава має право обмежувати права людини тільки тоді, коли це дійсно необхідно, і тільки в такому обсязі, в якому її заходи будуть розмірними до переслідуваної мети. Іншими словами, у цій сфері проголошується та діє принцип пропорційності (розмірності, або адекватності) [4, с. 294].

Підводячи підсумок, необхідно наголосити: дотримання права на приватність осіб під час воєнного стану є складною проблемою, оскільки військова агресія російської федерації потребує від держави здійснювати непопулярні заходи, які обмежують окремі права громадян для забезпечення безпеки та ефективності оборонних дій. Однак це не означає, що право на приватність повинно повністю ігноруватися. Втручання у сферу приватного життя особи без її згоди можливе лише тоді, коли це відбувається відповідно до вимог законодавства України та міжнародних правових норм; тільки в такому обсязі, в якому обмежувальні заходи будуть розмірними до переслідуваної мети відповідно до принципу пропорційності.

Список використаних джерел

1. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 61–67.
2. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 150–155.
3. Регламент європейського парламенту і ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
4. Погребняк С. П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9614/Pogrebniak%20294-310.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

В. О. Кушнірчук,
курсант навчально-наукового інституту № 1
(Національна академія внутрішніх справ)

М. М. Марков,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ

Зміцнення оборони країни, гарантія конституційного ладу, суверенітету, незалежності, державної та територіальної цілісності є **пріоритетними національними інтересами України**. Мобілізація та відсутність ухилення від військової служби є важливими аспектами національної безпеки та оборони. Суспільство постійно трансформується, а разом з ним і роль військового обов'язку. Змінюються форми та методи ведення війни, технології, політична ситуація. Військовий обов'язок має адаптуватися до цих змін, щоб захищати інтереси суспільства та держави ефективно.

Так, ст. 17 Закону України «Про оборону України» зазначає, що громадяни України чоловічої статі, придатні для проходження військової служби за станом здоров'я і віком, а жіночої статі – також за відповідною фаховою підготовкою, повинні виконувати військовий обов'язок згідно із законом [1].

Водночас ст. 20 Закону встановлює відповідальність громадян, винних у порушенні законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері оборони України. Реалізація положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» передбачає комплекс заходів, здійснюваних з метою планомирного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію роботи в умовах воєнного часу [2].

Факт вчинення ухилення від призову за мобілізацією є небезпечним для існування держави в цілому. Незахищеність держави, як форми організації суспільства, може призвести до неможливості забезпечення всебічного розвитку кожного громадянина, а тому небезпечність зазначеного вище злочину очевидна [4, с. 80].

Основними причинами ухилення від мобілізації є: недостатній рівень фінансування та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил; проблеми в організації та проведенні призову; присутність нестатутних відносин у військових колективах; страх перед пораненнями або смертю внаслідок військових дій, а також відсутність системи військово-патріотичного виховання. В умовах війни в Україні, коли частина країни анексована і зазнала людських та матеріальних втрат від агресії РФ, питання виконання військового обов'язку та запобігання ухиленню від мобілізації стають особливо важливими.

З розвитком сучасних технологій з'являються нові можливості для покращення мобілізаційних процесів та запобігання ухиленню. Так, соціальні медіа можуть бути використані для поширення інформації про мобілізацію, надання оновлень та взаємодії з громадянами. Це може включати в себе постинг новин, відео, інфографіки та інших матеріалів, які можуть зацікавити аудиторію.

Використання мобільних додатків та веб-платформ може значно полегшити процес мобілізації та контролю за військовою службою. Створення додатків для сповіщення, інструкцій та звітності може зробити процес більш доступним та зрозумілим для населення.

Наприклад, можна впровадити в електронному застосунку «Дія»: створення єдиного військово-облікового документа військовозобов'язаного, призовника; можливості здійснювати виклик військовозобов'язаного, призовника до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації. [3, с. 99].

Також застосування віртуальної реальності може бути використана для створення імерсивного досвіду, який допоможе громадянам краще зрозуміти процес мобілізації. Це може включати в себе симуляції, навчальні програми та інтерактивні ігри.

Штучний інтелект може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, пов'язаних із військовою службою та мобілізацією. Алгоритми машинного навчання можуть допомогти в ідентифікації потенційних ухильників та удосконаленні стратегій мобілізації.

Створення електронних систем контролю та звітності дозволяє урядовим органам ефективно відстежувати рухи громадян, їхню готовність до мобілізації та вчасно реагувати на будь-які відхилення. Це забезпечує систему, що працює максимально ефективно та мінімізує можливість ухилення від військової служби.

Наприклад, до вирішення питань щодо ухиленню мобілізації можемо віднести використанням Єдиного комплексу інформаційної системи «Шлях»: – для запобігання незаконним спробам перетину державного кордону військовозобов'язаними та резервістами під час дії правового режиму воєнного стану. [3, с. 98].

Отже, виконання військового обов'язку вимагає значних зусиль, оскільки це один з найскладніших конституційних обов'язків громадян. Це неминуче включає підпорядкування військовій дисципліні, а також збільшення ризику для життя та здоров'я, особливо під час служби в умовах бойових дій. Превентивні заходи щодо популяризації та ухилення від мобілізації повинні бути адаптовані до сучасних умов, а саме використання інформаційних технологій.

Таким чином, сучасні технології мають великий потенціал для підвищення готовності нації до мобілізації та забезпечення національної безпеки. Використання цих технологій може стати важливим кроком у розвитку системи підготовки до воєнної діяльності та підвищенні усвідомленості громадськості щодо важливості мобілізації.

Список використаних джерел

1. Про оборону України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 9. Ст. 106.
2. Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію : Закон України від 21.10.1993р.№3543-ХІІ. URL:<https://ips.ligazakon.net/dokument|T354300?an=1>.
3. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право : науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПТС, 2023. № 3 (20). 102 с.
4. Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 136 с.

Ф. Ф. Лацонов,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

АСПЕКТ ПСИХОФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна підготовка та навчання поліцейських акцентуються на практичному використанні здобутих знань з метою забезпечення власної безпеки та ефективного захисту населення та інтересів держави, а також на протидії злочинності. Поліцейські відповідають за безпеку громадян і протидію злочинності, що вимагає глибоких знань та навичок для успішного виконання своїх обов'язків. Злочинність постійно еволюціонує, адаптуючись до нових умов, тому поліцейські мають бути готові до будь-яких викликів [1, с. 230].

Як стверджує ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію»: поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю: якщо існує безпосередня загроза життю особам (поліцейському, членам його сім'ї, жертві нападника, заручнику тощо) або для затримання особи, що чинить збройний опір (що теж створює загрозу життю працівника поліції). Використання вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу і застосовується лише в крайніх випадках, наприклад, коли загрожує небезпека для життя працівника поліції, громадян або якщо правопорушник виявляє збройний опір. Зазвичай використання зброї передуює попередженню, за винятком ситуацій, коли особа вчиняє збройний опір або намагається захопити вогнепальну зброю. Важливо зауважити, що вогнепальна зброя не може бути використана на місцевості, де існує ризик нанесення шкоди іншим особам. [2, с. 144].

Психологічна підготовка до використання та застосування вогнепальної зброї у ситуаціях повинна базуватися на

елементах, що організовано та інтегровано у єдину систему професійних знань, навичок та досвіду працівника правоохоронних органів. Розуміння та сприйняття закономірностей суспільного життя, зокрема щодо використання вогнепальної та застосування зброї, не обумовлене рівнем освіти, а залежить від того, як конкретна ситуація сприймається у свідомості кожного поліцейського. Під час підготовки майбутніх працівників поліції, слід відточити навички та ситуації, які можуть бути під час застосування вогнепальної зброї на ураження в свідомості працівника поліції і перевірити ефективність, наприклад, на основі соціально-психологічного тренінгу як «Готовності до застосування вогнепальної зброї на ураження».

Для ефективного психологічного супроводу поліцейської діяльності потрібно враховувати основні фактори, які впливають на стан психіки поліцейських у небезпечних ситуаціях:

1) небезпека, тобто усвідомлення обстановки як такої, що загрожує їх життю;

2) раптовість або різка, неочікувана зміна обстановки;

3) невизначеність, а саме відсутність, недостатність або суперечливість інформації про умови такої обстановки

4) склад і характер дій противника;

5) новизна, наявність раніше невідомих елементів у обстановці;

6) збільшення темпу дій, тобто скорочення часу на прийняття рішення та виконання певних дій;

7) дефіцит часу або умови, за яких успішне виконання завдання можливе не через збільшення темпу дій, а наприклад, через зміну структури діяльності [3, с. 259–260].

Між факторами, що мають негативний вплив на ефективність діяльності працівників поліції в ситуаціях застосування вогнепальної зброї на ураження, можна відзначити наступні:

1) фактори відповідальності: страх зазнати карної відповідальності; страх, що керівництво різко негативно реагуватиме на факт застосування вогнепальної зброї;

2) морально-етичний та релігійний фактори: відчуття провини, страх заподіяти гріх, відчуття провини та сорому перед товаришами, відчуття того, що повинен побороти себе і влучити в людину;

3) професійний фактор: невпевненість у правомірності застосування вогнепальної зброї, погане володіння навичками стрільби та тактичним пересуванням, неможливість передбачити поведінку злочинця, невпевненість у «законності» професійного обов'язку;

4) соматично-психологічний фактор: відчуття внутрішнього напруження, всеохоплюючий страх, пригніченість волі, інтенсивні переживання, пригніченість, відчуття розгубленості і самотності, бажання втекти, зміни у відчутті часу, неприємні відчуття в сонячному сплетінні, напруження в плечах, шиї та руках, м'якість ніг, шум у голові та незрозумілі відчуття, агресія і злість, різноманітні відтінки страху (страх вбити, страх померти, страх вистрілити), жалість і до себе, і до злочинця, відчуття, що не можна застосовувати вогнепальну зброю проти людини, над концентрація на об'єкті небезпеки, тобто на злочинцеві або на його зброї, незнайомі раніше стани [4, с. 144–145].

Також, враховуючи специфіку службово-оперативної діяльності поліцейських у зоні ведення бойових дій, де постійно стикаються з екстремальними обставинами, тобто у особливо складних небезпечних ситуаціях, коли кілька ризикових чинників співпадають, потребуючи максимального напруження фізичних та моральних зусиль для захисту життя та здоров'я, необхідним є оновлення алгоритмів психологічної підготовки поліцейських та відновлення нормального психо-емоційного стану [5, с. 29].

Отже, існує нагальна необхідність проведення практичних тренувань з типових ситуацій використання та застосування вогнепальної зброї, які породжують стресові ситуації під час виконання службових обов'язків, враховуючи особливості застосування вищезазначених під час майбутньої практичної служби як у безпечних містах несення служби так і місць проведення бойових дій із застосуванням педагогів правових розширень повноважень поліцейських в умовах воєнного стану в Україні (Закон (проект № 7147) «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану»), де серед додаткових повноважень визначено

оперативне розмінування (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів), техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, у тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху.

Список використаних джерел

1. Тарасенко В. В., Валєєв Р. Г. Важливість професійної підготовки поліцейських у контексті становлення Національної поліції : погляд курсантів. Харків, 2018. С. 230.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.05.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Толкачов С. М., Пустовий Ю. Ю., Хара С. Д. Актуальні проблеми психологічної підготовки поліцейських в умовах ведення активних бойових дій. Харків, 2022. С. 259–260.
4. Волков Ю. М. Психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї поліцейськими на ураження, ДДУВС, 2017. С. 144–145.
5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник. Т. 1. Київ, 2018. С. 208.

П. М. Лепісевич,

доцент кафедри загально-правових дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

На початку II-ї Світової війни українці, що проживали під радянською владою в УСРР в складі СРСР за малим винятком, становили аполітичну масу, яка пройшовши через страхіття сталінських репресій, голодомору, концтабори ГУЛАГУ, боялася навіть думки про якісь громадські чи національні права. Інакше було на західноукраїнських землях, до їх входження до складу СРСР у 1939 році. Упродовж тривалого часу населення Галичини і Волині, Буковини і Закарпаття хоч перебували під чужим пануванням, навіть за умов опинитися в тюрмах, зуміло розвинути широку громадську, політичну і культурну діяльність [1, с. 36]. Само собою зрозуміло, що діяльність усіх цих партій після 1939 року (1940–1945 рр.) була припинена. Але залишилася ОУН, яка нелегально діяла ще з 1929 року. Вона об'єднувала навколо себе противників польської окупації та проголошувала ідею Української самостійної соборної держави, що охоплювала б усі населені українцями території, які на той час перебували у складі СРСР, Польщі, Чехословаччини, Румунії.

Тому у здійсненні своїх політичних прагнень ОУН на початку II світової війни вдалась до співпраці з німецькою військовою розвідкою. Оунівцями все це робилося для єдиного – використати Німеччину у своїх інтересах, «переграти» Гітлера у великій політичній грі. Проте, як відомо, в-плани нацистів не входило створення самостійної Української держави, однак гітлерівці поки що мовчали. Більше того, у складі німецької армії вони дозволили сформувати Українській Легіон (задумувався оунівцями як ядро майбутньої національної армії – УПА) чисельністю 600 осіб, який складався з батальйонів

«Нахтігаль» і «Роланд». Тому ОУН з одного боку, співпрацювала з німцями, з другого – самостійно шукала розв'язки проблеми української національної державності.

Свої державотворчі плани ОУН намагалася втілити у життя практично відразу як німецька армія перетнула західний кордон України. Так 30 червня 1941 р. у Львові ОУН (б), не повідомивши німецьку владу, за ініціативою Ярослава Стецька було скликано Національні збори за участю представників різних регіонів України, які схвалили Акт відновлення Української держави. Забезпечення акції було покладено на батальйон «Нахтігаль» (під командуванням сотника Романа Шухевича). У документі зазначалося, що «на західних землях України твориться Українська влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться в столиці України – Києві з волі українського народу» [1, с. 54]. В акті проголошення було викладено прохання «не складати зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена суверенна українська влада» [2].

Поспішаючи поставити Німеччину перед доконаним фактом відновлення національної державності, українці швидко розбудували владний апарат. Було проголошено «перший декрет провідника ОУН С. Бандери» про утворення «Крайового управління Західних областей України», тобто уряду, «для часу утворення центрального уряду в Києві». Головою уряду цим же декретом призначено Ярослава Стецька. У наступні дні уряд Я. Стецька розпочав облаштовувати свою адміністрацію і поліцію на окупованих німцями теренах України: по всій галицьких містечках, навіть у деяких селах відбулися подібні проголошення. Важливим елементом українського державотворення для бандерівців було розбудова власних збройних сил. Окремо прокламація поширена у Львові, сповістила населення, що привід ОУН створює «Українську Національну Револьюційну армію». Для мобілізації до армії в районах мали бути створені районні військові команди. Надзвичайно важливим фактом стало те, що Акт 30 червня 1941 р. підтримали ієрархи українських церков – УГКЦ та УПЦ [3, с. 156].

2 липня 1941 року подія, що сталася у Львові дійшла до Берліна. Для німців вчинок Я. Стецька був великою несподіванкою і вони вважали це спробою «державного перевороту».

Німецькі власті почали тиснути на С. Бандеру, що він як голова проводу ОУН скасував рішення Я. Стецька. Бандера відмовився. Зустрівшись з такою позицією українського підпілля, німці пішли на крайній захід – у день оголошення повного складу українського уряду – 5 липня 1941 року за наказом Гітлера розпочалися масові репресії щодо членів ОУН. Батальйони «Нахтігаль» і «Роланд» були розпущені. В Кракові було заарештовано С. Бандеру: окупанти вимагали від нього відкликати Акт і негайно розпустити уряд. Після рішучої відмови 11 липня 1941 року було заарештовано Я. Стецька. Їх помістили в особливий концтабір Заксенхаузен, а інших членів Крайового управління в концтабір Аушвіц (Освенцим) [4, с. 76]. З 15 вересня 1941 року за ґратами опинилося понад дві тисячі націоналістів, кількості з яких стратили.

ОУН (м) засудила радикалізм С. Бандери у проголошенні державності і виявила схильність до більш гнучкої політики, вважаючи відкрити конфронтацію з німцями несвоечасною і шкідливою для національних інтересів. Мельниківці у Києві почали видавати газету «Українське слово», а у жовтні 1941 року виступили з ініціативою створення Української Національної Ради, також сподіваючись, що вона стане центральним урядовим органом України. Проте реакція німців на це була жорстокою. У грудні 1941 року, понад 40 ініціаторів цієї акції розстріляно у Бабиному Яру. Сам А. Мельник, до січня 1944 року перебував під домашнім арештом в Берліні, а потім – у концтаборі Заксенхаузен [5]. Цим і закінчився нетривкий «медовий місяць» ОУН з нацистським режимом.

Отже, дивлячись на ці події з історичної перспективи, можна сміливо стверджувати, що проголошення Української держави або Крайового управління у Львові 30 червня 1941 р. мало велике історичне значення. Поза сумнівом, Акт відновлення Української держави став поворотним пунктом в українській політиці щодо гітлерівської Німеччини. Стало остаточно ясно, що гітлерівський фашизм є непримиреним ворогом українського народу. ОУН перейшла у виразну опозицію до третього рейху, що призвело до збройного опору окупантами й до виникнення організованого потужного повстанського руху.

Список використаних джерел

1. Тищик Б. Й. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні в роки Другої світової війни (1937–1945 рр.) Львів : «Тріада плюс», 2006. 90 с.
2. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р. Зб. Документів і матеріалів / за ред. Я. Дашкевича та В. Кука ; упорядн. О. Дзюбан. Львів–Київ : Література агенція «Піраміда», 2001. 557 с.
3. Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз / О. Дерчачов (керівник авторського колективу). Київ : Політична думка, 1996. 448 с.
4. Терлюк І. Я. Окупаційний режим в Україні 1941–1944 рр. і проблеми творення української національної державності: історія держави і права. Львів : Коментар, 2009. 126 с.
5. Гунчак Т. В. Україна. Перша половина ХХ століття. Київ : Либідь, 1993. 288 с.

Я. Г. Лизогуб,

доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

ЗНОВУ ПРО КОЛІЗІЇ ЧИННОГО КК УКРАЇНИ

Правова трансформація положень вітчизняного кримінального законодавства завжди відзначалась неабиякою динамікою. Подібне засвідчується і низкою фундаментальних його оновлень, як-от прийняттям у 2001 році, замість існуювального до того часу КК 1960 року, нового, чинного на сьогодні кодексу, з подальшим поступовим уведення до його змісту суттєвих кримінально-правових новел на кшталт обмежувальних заходів, заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та інституту кримінальних проступків, і чисельними поточними змінами до багатьох положень Загальної та Особливої частин, шляхом виключення, доповнення чи надання іншого вигляду, зокрема, конкретним статтям, їх структурним частинам або приміткам до таких статей, яких лише за останні 22 роки налічується сотні.

Як правило, така трансформація має позитивний характер, і є наслідком своєчасної та необхідної державної реакції на ті чи інші пертурбації в суспільно-політичному житті країни. Водночас подекуди її результати навряд чи можна вважати якісними.

Так, викликає непорозуміння законодавчий підхід до визначення змісту двох, абсолютно різних кримінальних правопорушень, відповідальність за які лише нещодавно було введено до чинного КК України, за рахунок текстуально однакових формулювань. Мова про статті 111-1 «Колабораційна діяльність» і 111-2 «Пособництво державі агресору», вірніше ч. 4 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 111-2 КК України.

Справа в тому, що в обох зазначених нормах такі дії як передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора закріплено для визначення змісту кримінального правопорушення. Але за ч. 4 ст. 111-1 вони утворюють колабораційну діяльність, а за ч. 1 ст. 111-2 КК України.

Інакше кажучи, за вчинення одних і тих самих дій – передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора – законодавець фактично презюмує кримінальне переслідування одразу за двома статтями КК України.

Однак, ураховуючи широко відомий ще з часів римсько-го права і фактично конституційно закріплений в Україні (ст. 61 Основного Закону) принцип *non bis in idem*, притягнення до юридичної відповідальності за одне й те саме правопорушення не є припустимим, адже в такий спосіб фактично порушується один з широко відомих правових принципів – принцип справедливості. Виникають питання: що роботи правозастосовцю в подібному випадку та за якою статтею кваліфікувати вчинене? Одночасно за двома статтями – забороняє чинна Конституція. За якоюсь однією з перелічених – питання: якою саме і чому? Кожна з них редакційно в однаковій мірі передбачає передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора як форму об'єктивної сторони передбаченого нею кримінального правопорушення. Водночас такі кримінальні правопорушення мають різну назву та характеризуються різною суспільною небезпечністю. У випадку з ч. 4 ст. 111-1 КК України – це тяжкий злочин. Стосовно ж ч. 1 ст. 111-2 КК України – особливо тяжкий.

Фактично подібне уособлює ніщо інше як колізію кримінально-правових норм, коли два різні юридичні приписи фактично передбачають одне й те саме положення – у нашому випадку форму діяння, – як складову юридичного складу, що такими приписами визначається. І це не просто якась логічна (технічна помилка), як, наприклад, у випадку з невідповідністю назви розділу, в якому обидві розглядувані норми знаходяться, змісту такого розділу (у назві розділу йдеться лише про злочини, а серед його норм фігурує й кримінальний проступок – дивись ч. 1 ст. 111-1), а конкретний прояв серйозної змістовної колізії, наявність якої самим безпосереднім чином може впливати на ухвалення рішення про обґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності. Адже вона є не тільки очевидним підґрунтям формування можливої переваги суб'єктивного над об'єктивним, але й узагалі уособлює відверту законодавчу плутанину, спотворюючи як правильне теоретичне сприйняття, так і належне практичне застосування

відповідних норм – ч. 4 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 111-2 КК України.

Певно, таку законодавчу розбіжність має бути подолано якомога швидше, адже це значною мірою підриває охоронний потенціал чинного вітчизняного кримінального законодавства. Але зроблено це має бути якісно, з урахуванням системного підходу й логіки призначення відповідних положень КК. Такі положення мають не просто номінально закріплюватись, але й, що головне, бути юридично виправданими. Оскільки саме в такому випадку їх призначення обумовлюватиме їх правильну функціональність.

В. М. Лисак,

доцент кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук, доцент
(*Львівський торговельно-економічний університет*)

Л. І. Решетило,

професор кафедри товарознавства,
митної справи та управління якістю,
кандидат технічних наук, професор
(*Львівський торговельно-економічний університет*)

АСПЕКТИ НАЦІЄЦЕНТРИЧНОГО СВИТОГЛЯДУ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мова для справжнього українця в нинішній час воєнних дій стала не просто актом комунікації, а святою й непохитною твердиною, цілісним кордоном, за яким немає буття. Українське слово матеріалізується в перемогу над російським ворогом, який майже чотири століття знищує різними способами від низького цинізму до агресивного вбивства усе українське, а насамперед— нашу, освячену Богом, мову.

У мові весь наш самобутній народ: славетна історія від великих київських князів до сучасних малих президентів, які, якщо, вочевидь, не зраджували Україну, проте нічого суттєвого не зробили для її військової могутності; висока культура і передусім Дух нації. Тому якщо нема мови – гине народ, без народу вмирає мова. Повнокровне життя мови в цивілізованому суспільстві формує основу духовного єднання людей у певну спільноту. Бо, за І. Огієнком, мова є «найголовнішим і найміцнішим цементом, що об'єднує етнографічний народ і перетворює його у свідому націю».

Формування націєцентричного світогляду, особливостей української ментальності виразно можна простежити на прикладі творів письменників і мислителів міжвоєнного двадцятиліття, зокрема І. Багряного, Є. Маланюка, У. Самчука, Д. Донцова, Н. Лівницької-Холодної та інших знаних українців далеко за межами України. Тому в національному красному письменстві зародився культ сильної, яскравої чоловічої особистості, тобто такого літературного героя, який демонстрував би свою незламність і непоборність в обороні свого, рідного як споконвічної української землі, так і відвічних духовних цінностей.

Яскравим прикладом незламності національного духу в спадкоємності поколінь є образи героїв родини Многогрішних з роману «Тигролови» Івана Багряного. Згадаймо славного гетьмана Дем'яна Многогрішного (1668-1672 рр.), який був дивовижно сміливою та непоступливою вдачею, задиристий і непохитний, бо не корився нікому та ніколи. Українець-патріот у спілці з незламним Дорошенком послідовно йшов проти Москви. Не зламавшись після довгих допитів і катувань, Дем'яна разом з братом Василем і їхніми родинами заслали у Сибір.

Гідний нащадок гетьмана Лівобережної України – Григорій Многогрішний уже в середині ХХ ст. також свідомо не піддався нищій і підступній советській владі, тим самим наочно продемонстрував велику національну трагедію українського народу. Стійкий, наче кремін, волелюбний, як вітер, засуджений на 25 років несправедливого ув'язнення, Григорій Многогрішний не лише вижив, а й помстився своєму кривдникові майору Медвину.

І сучасне молоде покоління українців – це мобільні обізнані та ерудовані європейці, які насамперед досконало володіють рідною мовою, і стають на захист Батьківщини в перші дні війни як добровольці чи професійні військові. Прикладом гідного молодого українця, який з часів Майдану, коли йому було 18 років, і до свого останнього дня боровся за «честь, за славу, за народ» є Дмитро Коцюбайло («Да Вінчі»), командир 1-ї окремої штурмової роти Добровольчого українського корпусу «Правий сектор». Недаремно Президент назвав Дмитра, який повернувся до рідного дому на щиті, людиною-символом, «одним із тих, чия особиста історія, характер, сміливість навіки стали історією, характером і сміливістю України».

Дмитро Коцюбайло – правнук воїна УПА, воїн-доброволець, відданий патріот і сміливець, який молоде життя поклав на вівтар боротьби за незалежність та свободу України. Не мав жодної військової освіти, але досконало оволодів багатьма спеціальностями: піхотинця, навідника, командира розрахунку на кулеметі, АГС, мінометах, СПГ, ПТРК, гаубицях, танку. Його авторитет у 27 років був незаперечним: молодий командир, що не боявся в очі казати генералам про недоцільне та бездарне планування, військові помилки та непрофесійність, міг влаштувати гучний скандал – і плани змінювались,

бо його слово мало особливу вагу. Його українське слово було зрозуміло солдатам різних національностей, об'єднаних Духом патріотизму.

Українська мова відкрито та голосно звучить на фронті як символ синього неба і золотого колосся. Яскравий приклад – наші захисники Першої окремої бригади спеціального призначення ім. Івана Богуна, яку було створено 4 березня 2022 р., і з самого початку свого формування бригада брала участь у бойових діях. У складі бригади, крім українців, також воюють громадяни ще 19 країн світу, проте кодовим словом бійців є українське слово. Стала легендарною 80-та окрема десантно-штурмова Галицька бригада, що з першого дня вторгнення воювала під Києвом, деокупувала Слобожанщину, прославилася під Бахмутом.

Наші захисники – це Воїни Світла, Янголи, яких «їх весна не там зустріла, і не ті пісні співала», сьогодні вони презентують України у світі. А наша мова здатна згуртовувати людей за спільними національними ознаками.–У тилу наші волонтери та небайдужі українці роблять все для того, щоб наблизити перемогу і розбудувати свою вільну незалежну державу, де титульна нація – українці, що мають свою мову і традиції, культуру та історію.

На цьогорічні Різдвяні свята у селі Мшанець, що на Львівщині, 1259 осіб у складі 105 вертепів одночасно виконали коляду «Там во Бахмуті», таким чином встановивши рекорд: наймасовіше виконання колядки з вертепами в нашій державі та за кордоном. А зібрані 4,7 млн грн під час акції «Різдвяні пташки» були скеровані на придбання дронів для 80-ї десантно-штурмової бригади.

Спілкуючись рідною мовою всюди: на фронті й в тилу, ми ще раз доводимо, що російські злочинці спекулюють на мовному питанні. Сьогодні українська мова – це не просто символ національної єдності та незламності, це наша лінія оборони, яку бачить весь демократичний світ та сприймає її як мову Героїв нескореної держави.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд : монографія. Київ : НДІУ, 2007. 444 с.
2. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. Бережимо все своє рідне! Ідеологічно-історичні нариси. Вінніпег : Українське наукове богословське товариство, 1956. 168 с.
3. Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ : Наукова думка. 2014. 512 с.
4. Герої не вмирають! Героям Слава! Інтернет-джерело. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/news/4389>.

М. О. Лиса,
доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат історичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

К. О. Крушельницька,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

Сьогодні як ніколи потрібно звернути увагу на питаннях системного підходу до якості підготовки поліцейських з метою запобігання випадків загибелі та травматизму серед працівників Національної поліції, які виконують службові завдання у районах звільнених від окупації чи прифронтових територіях.

Не втрачають актуальності питання якості професійної підготовки працівників поліції які виконують службові обов'язки на територіях областей, що не межують із прифронтовими зонами проте зіштовхуються із необхідністю ідентифікації вибухонебезпечних предметів. Подібні ситуації виникають при реагуванні на правопорушення пов'язані із нелегальним обігом зброї.

Назріває необхідність перегляду методологічних підходів до належної корекції професійних компетенцій поліцейських. Авторами пропонується тематичні напрями програми професійної підготовки поліцейських з метою забезпечення особистої безпеки службової діяльності за рахунок якісної ідентифікації вибухонебезпечних предметів, що можуть зустрічатись як на деокупованих територіях в результаті ведення бойових дій так і під час реагування на злочини пов'язані

із замахами за допомогою вибухонебезпечних предметів на життя і здоров'я особи, а також нелегального обігу вибухових речовин та пристроїв.

Одним із методів завдання втрат особовому складу противника, що досі не втрачає популярність в учасників бойових дій сучасності є тактика застосування вибухових пристроїв. На сьогодні існує чимало способів наповнення вибухонебезпечними предметами територій охоплених війною. Активне застосування воюючими арміями інженерних загороджень у тому числі тактики дистанційного мінування, артилерії, авіації та реактивної артилерії у тому числі конструкцій боеприпасів із суббоеприпасами, у значній мірі збільшує кількість небезпечних предметів та їх елементів на територіях України, що охоплені війною та тих територій, що межують із фронтом бойових дій.

Також, варто зауважити, що і у кримінальному середовищі нерідко можна виявити приклади застосування вибухових пасток у першу чергу за допомогою ручних гранат чи інших похідних від штатного військового озброєння з метою залякування чи фізичної розправи із опонентами.

Актуальність питань пов'язаних із особистою безпекою поліцейського ще більше зростають у зв'язку із існуванням загрози трафіку вибухонебезпечних предметів із зони ведення бойових дій на мирні території.

Сьогодні працівник Національної поліції, не залежно від регіону несення служби повинен володіти базовими знаннями про те які саме пристрої становлять небезпеку; у яких місцях можна на них натрапити; що може спричинити вибух; чи доцільно викликати допоміжні сили та вживати комплекс необхідних заходів чи перед працівниками поліції муляж вибухового пристрою який не становить загрози.

Починаючи з 2022 року діяльність правоохоронних органів здійснювалась в умовах підвищеного навантаження, що пов'язано з виконанням як безпосередньо функцій з протидії злочинності так і з виконанням завдань пов'язаних із відбиттям та стримуванням збройної агресії російської федерації.

Ускладнюють ситуацію і тенденції до збільшення обороту нелегальної, у тому числі трофейної зброї у цивільного населення таких територій.

По при проведення заходів із оперативного розмінування деокупованих та прифронтових територій, загалом факторами небезпеки для поліцейських на деокупованих територіях виявляються: інженерні боєприпаси для облаштування мінно-вибухових загороджень; імпровізовані вибухонебезпечні саморобні пристрої чи інші боєприпаси, що використовуються не за штатним призначенням; залишки складів артилерійського та іншого озброєння; залишки боєприпасів та суббоєприпасів, що не вибухнули; окремі боєприпаси та крупнокаліберні набої. За необізнаності із зовнішнім виглядом та матеріальною частиною пристрою, можуть становити небезпеку і сигнальні, освітлювальні, імітаційні та спеціальні засоби, які теж входять до числа виявленої піротехніки.

Місцями локалізації вибухонебезпечних предметів найчастіше стають: об'єкти дорожньої інфраструктури, (мости, перехрестя доріг, пішохідні переходи, залізничні колії), підходів до блокпостів (покинуті блокпости).

Окремої уваги до питань професійної підготовки працівників поліції вимагають ситуації із необхідністю реагування на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів.

Для реалізації функцій поліції а також для забезпечення особистої безпеки поліцейського, вимогами часу продиктовано необхідність до формування нових професійних компетенцій працівника поліції у яких немає допуску до піротехнічних робіт, а саме знання із основ ідентифікації вибухонебезпечних предметів.

У післявоєнний час нагальною проблемою буде повне обстеження небезпечних територій та інфраструктурних об'єктів на наявність вибухонебезпечних речовин та предметів, їх виявлення та знищення. Реалізація комплексу заходів з гуманітарного розмінування потребує чіткого планування та організації проведення всіх робіт зі знешкодження і знищення боєприпасів, що не вибухнули.

Не дивлячись на потребу наукового обґрунтування процесу вирішення цієї проблеми уже стає очевидним, що цей процес займатиме десятки років та потребуватиме значних технічних та людських ресурсів. І протягом всього цього часу неодмінним елементом системи протидії небезпек,

пов'язаних із ризиками загибелі чи каліцтва людей від вибухонебезпечних предметів будуть підрозділи Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Нероба В. Роль мінної зброї в сучасних війнах і прикордонних конфліктах. *Військова наука*. 2019.- №. 3 (81). С. 155–171.
2. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : міжнародна науково-практична конференція. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с.
3. Гаваза, А. Світовий досвід формування культури безпеки протимінної діяльності та можливість імплементації його в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*, 1(1(7)), 40–65. 2021.
4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. Офіційний портал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/>
5. Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 19.08.2019 р. № 691.

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ В ДІЯННІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення [1]. Отже, такі факультативні ознаки суб'єктивної сторони, як мотив та мета підлягають обов'язковому доказуванню (встановленню) під час вчинення кожного суспільно небезпечного діяння.

Як впливає зі змісту ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК), мотив не впливає на кваліфікацію колабораційної діяльності. Натомість мета вчинення кримінального правопорушення присутня відразу у кількох частинах ст. 111-1 КК: а) у ч. 3 ст. 111-1 КК, де йдеться про здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; б) у ч. 3 ст. 111-1 КК, де заборонені дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти; в) у ч. 6 ст. 111-1 КК, де мова йде про організацію та проведення заходів політичного характеру, а також здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [2].

Отже, ч. 3 та ч. 6 ст. 111-1 КК сконструйовані з урахуванням введення в диспозицію статті обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони – спеціальної мети кримінального правопорушення,

а саме сприяння (тобто створення відповідних умов для здійснення, виконання чого-небудь [3, с. 148]):

1) здійсненню збройної агресії проти України (ч. 3 ст. 111-1 КК) – це вчинення прямого та (або) опосередкованого (гібридного) застосування збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності України [4, с. 86];

2) встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України (ч. 3 ст. 111-1 КК). Тимчасова окупація території – це тимчасове зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави, навіть якщо населення не чинить спротив. Територія стає окупованою, коли над нею здійснює фактичний контроль інша держава у вигляді створення органів окупаційної влади чи проведення певної діяльності [4, с. 88]. Тимчасово окупованою територією України, відповідно до положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», є частини території України, у межах яких збройні формування росії та окупаційна адміністрація росії установили та здійснюють фактичний та загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації росії [5];

3) уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3, 6 ст. 111-1 КК) – це цілеспрямоване створення представниками держави-агресора чи залученими до цього іншими особами умов для того, щоб ускладнити притягнення, по-перше, держави-агресора до міжнародно-правової (політичної, матеріальної) відповідальності за вчинення міжнародно-правового делікту, яким є збройна агресія проти України; по-друге – військово-політичного керівництва держави-агресора до кримінальної відповідальності за збройну агресію проти України та супутні злочини проти миру та безпеки людства [3, с. 149];

4) а також впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК), тобто заходів щодо погодження освіти з певними вимогами (стандартами) [6, с. 43]. Дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, можуть полягати у вчиненні будь-яких актів поведінки з виконання

та втілення вимог до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти того чи іншого рівня, що розроблені державою-агресором. Йдеться про забезпечення відповідності певного рівня освіти стандартам освіти держави-агресора через участь в розробленні навчального плану або/та освітньої програми (відповідних складників цих документів), їх затвердження, надання вказівок [4, с. 98];

5) підтримка держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (ч. 6 ст. 111-1 КК). На сьогодні, як зазначено у преамбулі Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (що втратив чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України»), злочин агресії проти України чинить росія, яка, починаючи з 2014 р., здійснює тимчасову окупацію частини території нашої держави [7]. Військову агресію росії проти України названо підставою для введення воєнного стану в Україні згідно з Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. [8].

Для інших форм колабораційної діяльності ані мета, ані мотив не є обов'язковими ознаками, що визначають наявність складу правопорушення, проте вони неодмінно потребують установлення, оскільки набувають важливого значення для успішного розв'язання інших кримінально-правових питань, наприклад тих, що стосуються призначення покарання) [3, с. 118].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практич. poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

6. Методичні рекомендації з питань кримінально-правової кваліфікації, оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження за ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» / С. Албул, Т. Волошанівська, А. Марченко, Г. Мудрецька, Г. Резніченко, І. Федоров, І. Чекмарьова. Одеса : ОДУВС, 2022. 67 с.

7. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 р.

8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022.

Ю. О. Літвінова,
здобувач вищої освіти «Бакалавр»
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

І. І. Татарин,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми пояснюється тим, що обшук є найважливішим джерелом отримання доказів у кримінальному провадженні. Найчастіше він грає вирішальну роль розслідуванні, і особливо це стосується військового стану, коли момент знаходження інформації часто в прямому сенсі рятує життя. Водночас його проведення належить до найбільш складних, трудомістких, що вимагають різнобічних знань і психологічних навантажень для учасників вказаної слідчої дії [1, с. 174].

За Переверзевою С. Д., з початком військової агресії Росії проти України виникає багато питань, пов'язаних з врегулюванням правової системи України. В умовах воєнного стану, процедура проведення слідчих (розшукових) дій у зв'язку з об'єктивними обставинами може бути неможливою у зв'язку з чим, Верховна Рада України прийняла низку змін, які регулюють порядок проведення обшуку та огляду житла чи іншого володіння особи. Водночас, незважаючи на спрощений порядок проведення обшуку, дана слідча (розшукова) дія чітко регламентована законодавством відповідно до Конституції України та її засад, які гарантують недоторканість житла, ст. 30 КУ та ст. 29 КУ щодо якої кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність [3, с. 311].

Авторка зазначає, що своє відображення спрощеного порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану, що пов'язано з обмеженням прав громадян знайшло в п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, де зазначено, що при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відео-запису [3, с. 311–312].

На думку Демедюк В. Ю., однією з особливостей проведення обшуку під час воєнного стану є можливість слідчого здійснювати фіксацію доступними технічними засобами без складання відповідного протоколу (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК). Однак у подальшому він має бути складений протягом 72 годин. Таким чином особиста фіксація ходу обшуку та вилучених предметів набуває особливої актуальності та загострюється питання дотримання прав та законних інтересів особи, її можливості в подальшому захищатися у суді тощо [1, с. 175].

І. Ф. Літвінова наголошує, що обшук в умовах воєнного стану на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. Даний тезис є важливим у забезпеченні захисту прав та законних інтересів особи та бачимо, що законодавець подбав про цей правовий момент. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Також слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, долати системи логічного захисту, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити чи зняти (деактивувати) систему логічного захисту. Якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл

на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, що на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку [2, с. 175].

Оскільки в умовах воєнного стану в українських містах по декілька разів на день триває сигнал повітряної тривоги, а деякі області з початку війни перебувають під загрозою обстрілів, законодавець вирішив подбати про безпеку понятих під час проведення обшуку житла, а тому були внесені зміни і за п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, обшук чи огляд житла можуть проводитися без залучення понятих у разі потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я. Проте в такому випадку має проводитися безперервний відеозапис за допомогою доступних технічних засобів шляхом здійснення безперервного відеозапису, а також допускається проведення обшуку житла в нічний час [2, с. 176].

Шаповал А.О. зазначає, що керівник відповідного органу прокуратури отримав право санкціонувати проведення огляду та обшуку транспортного засобу. Однак такими повноваженнями він наділений лише в умовах воєнного стану та у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Незважаючи на певну суперечливість такої законодавчої норми, вважаємо її необхідною в умовах воєнного стану та в районах проведення активних бойових дій, де суди повністю припинили або призупинили здійснювати правосуддя [4, с. 105].

Отже, застосування під час воєнного стану в Україні норм ст. 615 КПК України значно обмежують права і свободи громадян, гарантії недоторканності житла тим самим, зокрема загострюється питання дотримання прав та законних інтересів особи під час проведення обшуку, держава надає ще більше повноважень правоохоронним органам. Водночас, не дивлячись на тимчасові зміни в законодавстві в умовах воєнного стану, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати принципам верховенства права, об'єктивного та неупередженого дотримання загальних засад кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Демедюк В. Ю., Салманов О. В. Особливості процесуальних аспектів проведення обшуку під час воєнного стану. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Харків, 2022. С. 174–177 (дата звернення: 27.01.2024)

2. Літвінова І. Ф., Лобай Д. М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. № 4 (65), 2022. С. 172–178 (дата звернення: 26.01.2024)

3. Переверзєва С. Д., Горбунова К. В. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану в Україні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 311–313 (дата звернення: 27.01.2024)

4. Шаповал А. О. Огляд та обшук транспортного засобу в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022 № 56. С. 102–105 (дата звернення: 27.01.2024)

В. Р. Лужецька,
здобувач вищої освіти «Бакалавр»
факультету №1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

І. І. Татарин,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: СУДОВА ПРАКТИКА

У зв'язку із військовою російською агресією в Україні поширився такий вид злочинної діяльності як колабораціонізм. Громадяни займають активну проросійську позицію та вчиняють ряд кримінально-караних правопорушень, пов'язаних з допомогою просування «російського миру» на теренах Вітчизни. Тема притягнення до відповідальності таких осіб на даний момент є як ніколи актуальною, так як необхідно зменшувати дану тенденцію та карати винних згідно чинного законодавства.

Автор Т. Д. Лисько наголошує, що з 24 лютого 2022 року, тобто з початку повномасштабного вторгнення росії та після видання Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» стало зрозуміло, що зростає потреба у кримінально-правовому регулюванні колабораційної діяльності, яка почала активно здійснюватися на території України. Тому цілком логічним було прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року, яким було доповнено Кримінальний Кодекс (далі – КК) України статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [5, с. 179].

У одному із проаналізованих матеріалів кримінального провадження особу визнали винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України за те, що вона через мережу «Телеграм», будучи учасником групи «ИнфоПолк «Z»» публічно заперечувала здійснення збройної агресії проти України. У своєму повідомленні в мережі «Телеграм» у цій групі особа зазначає персональні дані осіб, які підтримують Україну у війні з російською федерацією, та зазначає, що такі особи підтримують ідею нацизму-фашизму [5, с. 182; 3].

За ч. 1 ст. 111-1 КК України також було визнано винним громадянина за те, що він діючи умисно, використовуючи всевітню мережу «Інтернет», зокрема соціальну мережу «Тік-Ток», де він зареєстрований та має власний аккаунт з нікнеймом, поширив відеозапис, шляхом його опублікування на власному аккаунті у вільному доступі для невизначеного кола осіб. Винний висловив заперечення здійснення збройної агресії РФ проти України, здійснив заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора з наступним текстом: «...прошу Вас піддержати рф, дабы освободить от этих нациков», за що отримав відповідне покарання, передбачене санкцією ч. 1 ст. 111-1 КК України [5, с. 182; 1].

В іншому кримінальному провадженні особу визнали винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК України, за те, що винний добровільно вступив у контакт з представниками збройних воєнізованих формувань держави-агресора, повідомив їм, що має спеціальні технічні знання, навички у сфері ремонту легкових та вантажних транспортних засобів, та відповідне приміщення, обладнання та інструменти для проведення ремонтних робіт. На прохання представників держави-агресора оглянув військову техніку військовослужбовців збройних сил російської федерації, яка вийшла з ладу під час руху по території України, встановив причини несправності та, в подальшому, особисто, добровільно та з власної ініціативи, використовуючи належне йому обладнання та інструменти, здійснював ремонт техніки. Фактично злочинець своїми діями забезпечив використання техніки ворожими воєнізованими формуваннями для здійснення подальшої агресії проти України. З матеріалів справи відомо, що така допомога проводилася неодноразово [5, с. 182; 2].

В ході написання даної статті було встановлено, що у слідчій практиці чітко простежується складність розмежування правопорушень, передбачених статтями 111 КК України «Державна зрада», 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору» та 436-2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». Через це аналогічні діяння кваліфікуються за різними статтями навіть в межах проваджень [6, с. 8].

Також вартою уваги є наступна практика суду: зафіксований вирок за статтею 111-1 КК України мешканцю Дніпропетровської області, який є безробітним та має середню освіту: суд призначив йому покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування України строком на 10 років. В аналізованому вирокі зазначається, що засуджений розмістив публікації та особисті відеоматеріали в мережі Facebook, у яких «наявні ознаки публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором» тощо. Інших обставин справи суд у тексті вироку не зазначив, визнавши особу винною саме за ст. 111-1 КК України, тоді як вказані обставини можуть вказувати на кваліфікацію дій за ст. 436-2 КК України, а саме виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників [6, с. 13].

Аналіз судової практики по ч. 3 ст. 111-1 КК України свідчить про те, що суб'єктом злочину є громадянин України, який погодився обійняти посаду, що передбачає виконання організаційно-розпорядчих функцій в незаконних органах управління освітою (справа № 183/27/23) або керівну посаду в закладі освіти, створеному незаконною окупаційною владою (справа № 199/717/23). Будучи наділеними організаційно-розпорядчими повноваженнями, освітяни вчиняли дії, направлені на організацію освітнього процесу за російськими

освітніми програмами, організовували перекваліфікацію педагогічних працівників, забезпечували їх методичною підтримкою. Освітнями вчинялись дії із забезпечення учнів російськими підручниками із паралельним вилученням та/або знищенням українських підручників [4].

Отже, саме колабораціонізм підриває національну безпеку України, становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України. Тож необхідно й надалі вивчати даний правовий інститут, розвивати з даного приводу дискусію та вдосконалювати кримінальне законодавство задля ефективнішого притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпра від 07.04. 2022 р. Справа № 202/1378/22. Провадження № 1-кп/202/ 237/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103890814> (дата звернення: 30.01.2024)
2. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27.05.2022 р. Справа № 584/313/22. Провадження № 1-кп/584/118/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680> (дата звернення: 30.01.2024)
3. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 03.05.2022 р. Справа № 761/7242/22. Провадження № 1-кп/761/ 2339/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104264036> (дата звернення: 30.01.2024)
4. Колабораційна діяльність освітян: за що можуть притягнути до відповідальності. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/kolaboratsiyana-diyalnist-osvitian-za-shcho-mozhut-prytiahnuty-do-vidpovidalnosti/> (дата звернення: 29.01.2024)
5. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: аналіз судової практики. *Юридичний вісник*. № 1 (66), 2023. С. 173–185 (дата звернення: 28.01.2024)
6. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства : аналітична записка / за ред. : ГО «Центр прав людини ZMINA», ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ», ГО «Донбас СОС», ГО «Крим SOS», БФ «Восток SOS», БО «БФ «Стабілізуєш Сервісез»», ГО «Кримська правозахисна група», 2022. 28 с. (дата звернення: 29.01.2024)

С. Д. Лучик,
професор кафедри протидії кіберзлочинності,
доктор економічних наук, професор
*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ В КРАЇНАХ ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Наприкінці 2023 року Європейська комісія оголосила про значний прорив у роботі над реформуванням спільного міграційного законодавства щодо скорочення обсягів нелегальної міграції. Між Європейським парламентом і країнами-членами ЄС досягнуті домовленості щодо доповнення та посилення діючих норм і правил. Реформа міграційного законодавства активно здійснювалась з 2015 року, коли до країн ЄС прибула рекордна кількість мігрантів.

Відповідно до прийнятих Європейською комісією документів щодо спільної політики з нелегальної імміграції поняття незаконної (нелегальної) міграції означає нелегальний в'їзд або перебування осіб в країнах-членах ЄС. Отже, нелегальна міграція, по-перше, існує в разі незаконного перетину кордону, перетину кордону з фальшивими або підробленими документами. По-друге, у разі законного в'їзду або перебування після закінчення терміну дії дозволу на перебування. І, по-третє, законне перебування стає нелегальним, коли особа працевлаштовується або займається підприємницькою діяльністю, не дозволеною в'їзною візою [1, р. 7].

Ситуація з нелегальною міграцією в Європі останні 2022–2023 роки дуже напружена. Агентство Європейського Союзу з охорони зовнішніх кордонів Frontex повідомило про рекордну нелегальну міграцію за 11 місяців 2023 року – 355 300 випадків незаконних перетинів кордону з ЄС. Це найбільший показник з 2016 року [2]. Найбільш завантаженим міграційним маршрутом є Середземномор'я. Тут зафіксовано понад 152 200 інцидентів на Центральному та 52 600 на Східному напрямку. На західнобалканському напрямку нелегальна міграція склала 98 600 інцидентів. Понад 32 400 нелегальних

перетинів було зафіксовано на західноафриканському маршруті, що удвічі більше, ніж у 2022 році. Вкрай небезпечними для мігрантів-нелегалів є перетини кордонів морем. За даними Міжнародної організації з міграції 2023 року в Середземному морі зникли безвісти 2511 осіб [2]. Основною причиною нелегальної міграції є військові конфлікти, які змушують людей покидати свої країни та шукати прихистку.

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, змусила близько восьми мільйонів українців стати вимушеними мігрантами та шукати прихистку в інших країнах, у тому числі країнах ЄС. Одразу у березні 2022 року Європейський Союз ухвалив директиву про загальний тимчасовий захист, на підставі якої мігранти з України перебувають на території держав-членів блоку. Система тимчасового захисту є надзвичайним механізмом ЄС (Директива 2001/55/ЄС) [3], який активується у виняткових обставинах масового припливу мігрантів та забезпечує негайний і колективний (тобто без необхідності розгляду індивідуальних заяв) захист переміщених осіб, які не в змозі повернутися до своєї країни походження. 19 жовтня 2023 року Рада Європейського Союзу прийняла рішення про продовження тимчасового захисту для українців, які втікають від російської агресії, на термін з 4 березня 2024 року до 4 березня 2025 року. Основними країнами ЄС, які приймають бенефіціарів тимчасового захисту з України сьогодні, є: Німеччина (1 235 960 осіб), Польща (955 110 осіб), Чехія (369 330 осіб). Також значну кількість українських біженців прийняли такі країни як: Іспанія – 187 205 осіб; Болгарія – 166 535; Італія – 161 220; Румунія – 140 585; Нідерланди – 135 625; Ірландія – 94 085; Литва – 72 810; Франція – 64 775; Фінляндія – 61 165; Латвія – 43 035; Швеція – 41 915; Данія – 37 440. В цілому з початку війни в Україні і до кінця 2023 року понад 4,2 мільйона українців скористалися в ЄС перевагами цієї директиви [4].

Окремі експерти з міграційної політики переконані, що потрібно розрізняти мігрантів та біженців. Так, згідно з міжнародним правом, країни ЄС зобов'язані приймати біженців, але не зобов'язані приймати нелегальних мігрантів-заробітчан. На думку польського політолога Ярослава Коцішевського «війна в Україні є особливою ситуацією, коли значна кількість

людей утікає від небезпеки. Менше з тим, цей виклик не є настільки складним для ЄС, як виклик, який маємо з Північною Африкою. Українці добре інтегруються у ринок праці в ЄС, вони здебільшого мають спеціальності, які потрібні в Євросоюзі, мають високий рівень освіти» [5].

Водночас, політолог зауважує, що, оскільки війна в Україні має затяжний і виснажливий характер, у поляків поступово «виникає побоювання щодо своєї стабільності, вони все частіше вимагають, щоб підходи до біженців і самих громадян РП були однаковими» [5]. Також Польща витратила найбільше коштів на допомогу українським біженцям – 15,42 млрд євро, на другому місці Німеччина – 13,9 млрд, на третьому Чехія – 3,85 млрд, далі Франція (3,03 млрд), Іспанія (2,97 млрд), Румунія (1,61 млрд) [6].

Отже, основний підхід Європейського Союзу до міграції полягає у запобіганні нелегальної міграції до Європи, насамперед з країн Близького Сходу та Африки. Так, Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Норвегія та Швеція створили альянс для полегшення депортації мігрантів, які прибули нелегально. Це дозволить в майбутньому здійснювати спільні депортаційні рейси з метою повернення мігрантів без дозволу на проживання до країн походження. Рейси будуть організовані у співпраці з прикордонною службою ЄС Frontex. Німеччина з жовтня 2023 року запровадила стаціонарний прикордонний контроль на кордоні з Польщею, Чехією, Швейцарією задля обмеження нелегальної міграції та посилення боротьби з контрабандистами. Також Польща і Чехія ввели тимчасовий прикордонний контроль на кордоні зі Словаччиною для боротьби проти нелегалів.

Натомість українських біженців Європейський Союз більше розглядає як додатковий трудовий та інтелектуальний ресурс для заповнення вакансій в Європі. На кінець 2022 р., за підрахунками Організації з економічного співробітництва та розвитку (OECD), завдяки прибуттю українців робоча сила Європи зросла на 0,5%, а в країнах, які прийняли найбільше біженців відносно чисельності свого населення, зокрема в Польщі, Чехії, Естонії – на 2%. Працездатний вік, високий освітній рівень більшості біженців війни дали змогу багатьом з них успішно адаптуватися та знайти роботу [7].

З метою налагодження співпраці у сфері міграції у серпні 2022 р. було підписано Адміністративні домовленості щодо встановлення адміністративного співробітництва між Європейською комісією та Державною міграційною службою України в Європейській міграційній мережі (European Migration Network, ЄММ). Україна отримала можливість швидко обмінюватися з державами ЄС актуальною та об'єктивною інформацією щодо ситуації з питань міграції та притулку і загалом – з усіх аспектів міграції, що сприятиме розвитку систем управління міграцією усіх сторін.

30.08.2023 року була прийнята Угода між МВС України та Міжнародною організацією міграції щодо співробітництва. В Угоді зазначено, що завданнями МВС є формування державної політики, зокрема, у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Для забезпечення успішної реалізації Угоди, сторони відповідно до своїх повноважень та наявних ресурсів забезпечують проведення (за необхідності) постійних консультацій щодо найбільш ефективних методів реалізації узгоджених сфер співробітництва; розробляють і виконують спільні програми та проекти, беруть участь у реалізації місцевих, всеукраїнських і міжнародних ініціатив; співпрацюють на основі спільно узгоджених планів дій [8].

Подальшу долю українських біженців щодо продовження їм дозволів на проживання або повернення на Батьківщину країни ЄС будуть вирішувати в березні 2025 р. Українському ж уряду потрібно докласти максимум зусиль для того, щоб українські біженці, поверталися на Батьківщину.

Список використаних джерел

1 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM(2001) 672 final, 26 p.

2 Нелегальна міграція в ЄС б'є рекорди: чому це відбувається і чим загрожує. RFI. URL: <http://surl.li/pzuwd> (дата звернення: 20.01.2024)

3 Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj> (дата звернення: 25.01.2024)

4 Infographic – Refugees from Ukraine in the EU. European council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/> (дата звернення: 26.01.2024)

5 Чи закряє Європа зовнішні кордони для мігрантів. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/chi-zakriye-yevropa-zovnishni-kordoni-dlya-migrantiv> (дата звернення: 26.01.2024)

6 Estimated total Ukrainian refugee costs in selected countries worldwide from March 2022 to June 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1312602/ukrainian-refugee-cost-by-c...> (дата звернення: 27.01.2024)

7 Перспективи правового статусу українських біженців у Європі після закінчення терміну дії тимчасового захисту. НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektivu-pravovoho-statusu-ukrayinskykh-bizhentsiv-u-yevropi-pislya> (дата звернення: 28.01.2024)

8 Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міжнародною організацією з міграції від 30.08.2023. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/521161__757910 (дата звернення: 29.01.2024)

David B. Lewis,
Director
(The Ethical Support Alliance UK)

Дейвід Льюїс,
директор
(ГО «Альянс Етичної Підтримки, Великобританія»)

**REMEMBERING THE DEAD?
THE DILEMMA BETWEEN RESPECTING HUMAN
SACRIFICE AND THE STRATEGIC NEEDS OF WAR
ПАМ'ЯТЬ ПРО МЕРТВИХ?
ДИЛЕМА МІЖ ПОВАГОЮ ДО ЛЮДСЬКИХ ЖЕРТВ
ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ПОТРЕБАМИ ВІЙНИ**

Samuel Newey, Simon Lingard, Jordon Gatley, Scott Sibley, Craig Macintosh, Paul Urey, Katherine Mielniczuk. Just some of the many British volunteers who have died fighting in the International Legion in Ukraine since 2022. Just names? Numbers? Some killed by the enemy, some not. But like the 42,152 named and probable 90,000 or more, actual, Ukrainian military dead, they are all casualties of war.

This short talk may be controversial but war itself contains many controversial dilemmas. The issue of counting, recording, and publishing an accurate list of those who have made the ultimate sacrifice in war has two sides: the need for telling the truth about casualty lists set against the perceived need to manipulate the same lists for the strategic needs of the war.

Both sides in effect classify this information as a state secret. Why?

So that the truth is hidden. So that morale is not adversely affected, even talking about this today may have a dampening or negative effect. But if the true figures were known how might this affect the course of the war? Perhaps if the true figures were known and the shock realised, everyone involved around the world might act differently? They might even come to their senses and try to stop the slaughter on both sides. It is not senseless, the dead died for a cause. But as I will try to explain, surely Ukraine is fighting not just for its survival, but for the survival of truth and justice, for freedom of expression, for free will and democracy. For all those who value freedom. And yet Ukraine is seeking to suppress that

very truth that it is fighting for? (The enemy, of course, is also doing this but has absolutely no interest in the truth whatsoever, only its own completely corrupt narrative of protecting the dictator in total power. And that means suppressing the shocking russian casualty figures. But the suppression of truth isn't pleasant listening, is it? But this is the dilemma here.

So, 'Why count the dead?' This may sound obvious but there are many reasons: we count for the bereaved, for the acknowledgement of the heroism and sacrifice itself – as something noble, something of the greatness of the triumph of good over evil, more pragmatically for the strategists to decide on recruitment, or the replacement of troops in the trenches, so that coffins can be made, graves dug, so that we can grieve, remember, acknowledge the loss to us all of our family, our friends, even estimate the compensation needed, the pensions, the effect on society and the local and national community now and in the future. But most of all because in a free world we rely on the promulgation of truth. If we do not then we fall in the trap of acting unfreely, perhaps of behaving like the enemy itself.

There are many reasons why we need to count the dead. After all there is the old saying that 'if you cannot measure something then you cannot value it'. And we certainly need to value the dead, every one of them. But it is what we do with that count that is more debatable. In these few minutes I seek to suggest that the current manipulation of the death toll by both sides may be counter-productive.

That both sides have persistently sought to use casualty figures to gain psychological advantage both on the battlefield and on the global stage can be witnessed every day in the claims and counter-claims of both Ukraine and its vicious, demeaned and largely misinformed enemy.

But as was found with the Iraq Body Count in the work of Dr Lily Hamourtziou, a Noble Prize for Peace nominee in the UK, work that goes on to this day, the official figures acknowledged by those involved is a huge underreporting of the actual deaths on the ground. In Syria, Iraq, Afghanistan and Somalia for example, she quotes that the officially reported death tolls from US action is in the hundreds but independent monitors rate the deaths in the same arenas as being in the tens of thousands. The truth is suppressed even by those who promote the essential value of truth. Because it is unpalatable.

My argument is that the true numbers of the dead are almost certainly known, the figure is unpalatable, shocking, but each death should be published. It is a requirement under the UN Charter for Human Rights that no person should die unrecorded, that all casualties of armed conflict must be recorded, identified, and publicly acknowledged. Not to do so is a breach of the fundamental human rights of the individual and their families. It is disrespectful, demeaning, hurtful and is, in effect, a lie. A lie by the state.

But further, it plays down the vital importance of future planning and public safety measures, under-reporting is misinformation, the classic tactic of the dictator; how much better it is to be regarded as a purveyor of the truth, gaining empathy and respect around the world. More importantly perhaps increased funding may be forthcoming from donors. At the end of the day, war often comes down to money. The more dead there are the bigger the humanitarian response may be? So underreporting many hinder financial contribution. There is a loss of the moral high ground, a surrender to the fragility of propaganda, an unwillingness to accept criticism by which we all grow and improve. Underreporting may indeed be counter-productive.

Finally, I would like to summarise in the words of Dr. Hamouroztuou:

'Most of all, recording the casualties of a conflict is vital in remembering those who died. The remains of the dead, their physical remains and what remains of their identity. Those who know them will remember them and even those who did not know them will come to know something about who they were: their names, affiliations, images. Each person is identified as an individual and as a member of a group (familial, ethnic, religious, professional) through their name and title. Our names are at the core of who we are and of who we are perceived to be by others. When we die, we leave behind something of ourselves through our name, through the recollection of all that name enclosed. To remember and honour the dead is important for nations, for states and for families all over the world. It is important for each individual too, for we all want to be remembered, we all want our death to be a loss to someone, just as much as we want our lives to have mattered.'

Djakuyu.

Slava Ukraini!

В. П. Любавіна,

доцент кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук
(*Державний податковий університет*)

О. В. Кабачна,

здобувач ступеня доктора філософії
(*Державний податковий університет*)

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ІНСТИТУТ СПРАВЕДЛИВОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна, враховуючи стан євроінтеграційних процесів та військовий стан нашої країни, має враховувати та дотримуватися всіх вимог, що висуваються їй європейською спільнотою, особливо пов'язаних із правами та основоположними свободами людини і громадянина. У першу чергу, ці вимоги стосуються удосконалення взаємовідносин між правоохоронними органами і громадянами з тим, щоб уникнути порушень прав та свобод, гарантованих і забезпечених державою.

Кримінальна юстиція – це завжди комплекс взаємопов'язаних структур, які своїм завданням мають:

- фіксацію інформації про скоєне або підготовлене злочин;
- проведення досудового розслідування, в тому числі – пошук осіб, які вчинили злочин та доказів їх вини чи невинуватості;
- забезпечення нагляду за законністю процесуальних дій і рішень;
- підтримання обвинувачення та здійснення захисту осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення;
- розгляд та вирішення кримінального провадження по суті;
- контроль за правильністю, законністю виконання вироку суду та відбування покарання за скоєне.

Існуюча система кримінальної юстиції не повною мірою відповідає новим суспільним відносинам, що склалися в Україні, і не забезпечує належного стану правопорядку,

ефективного захисту осіб, суспільства та держави від небезпечних посягань на соціальні цінності, права і законні інтереси». Враховуючи постійно зростаючий рівень злочинності в Україні, має бути створена така система кримінальної юстиції, яка б відповідала всім міжнародним стандартам і гарантувала кожній особі дотримання її прав, в тому числі і однієї із фундаментальних засад кримінального провадження – презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Теоретичні та прикладні аспекти поняття кримінальної юстиції та справедливого правосуддя щодо гарантування презумпцій у кримінальному провадженні вивчали українські вчені: А. М. Бойко, В. Г. Гончаренко, А. М. Кислий, Г. К. Кожевніков, В. В. Крижанівський, В. Т. Маляренко, Т. М. Мірошниченко, Ю. В. Стеценко, В. М. Тертишник, В. В. Топчій, В. І. Фаринник, В. М. Юрчишин, С. С. Яценко та інші.

Під терміном кримінальна юстиція розуміють діяльність тих державних органів, які безпосередньо ведуть кримінальний процес, залучають чи допускають до нього інших суб'єктів цього важливого виду державної діяльності [1, с. 33].

Для Ю. Кравченко, кримінальна юстиція як соціальна система об'єднує ті функції суду, прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки, міністерства юстиції, адвокатури й установ, які пов'язані з виявленням, розкриттям, розслідуванням і судовим розглядом кримінальних справ, виконанням покарання, яке призначено судом [2, с. 168].

Існують ще багато інших поглядів і думок з приводу тлумачення терміна «кримінальна юстиція». Так, В. Бож'єв до кримінальної юстиції відносить усі органи, які повною мірою або частково здійснюють свою діяльність у зв'язку із злочинністю [3, с. 16].

Змістом кримінальної юстиції є організована процесуальна діяльність уповноважених державних органів (суб'єктів), що регламентується кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством і спрямована на реалізацію публічної державної функції – протидії злочинності. За своїм характером зазначена діяльність є сукупністю зусиль, спрямованих на протидію злочинності за двома напрямками:

1) правове реагування на вчинені кримінальні правопорушення;

2) запобігання вчиненню новим кримінальним правопорушенням.

Характерним для змісту діяльності правоохоронних органів є те, що її здійснюють державні органи, організаційно не віднесені до однієї управлінської структури. Але однорідність цілей, завдань та характер вказаної сфери правоохоронної діяльності об'єднує цю частину державного правоохоронного апарату в самостійну систему. При цьому відносини між органами (суб'єктами) кримінального провадження регламентуються винятково кримінальним процесуальним законодавством. Цілісність зазначеної системи забезпечується не жорсткими організаційно-управлінськими відносинами, а суто функціональними і процесуальними залежностями. Такий механізм забезпечує суб'єктам правоохоронних органів незалежність при прийнятті процесуальних рішень, їх підкорення лише закону [4].

На жаль, жодний міжнародно-правовий документ не дає характеристики оптимальної інституційної моделі правоохоронних органів. У будь-якій країні це питання вирішується індивідуально відповідно до традицій, особливостей організації органів державної влади і конкретних завдань системи кримінальної юстиції [5, с. 166].

Основним актом, що закріплює норми, які передбачають реформування системи кримінальної юстиції в Україні є Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року та прийнятий на основі Концепції План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року [6].

Так, у сфері діяльності органів кримінальної юстиції (особливо, органів досудового розслідування, прокуратури, суду), основними проблемами є:

1) недосконалість чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства;

2) занадто розгалужена система органів кримінальної юстиції, між якими досить часто виникають непорозуміння з питань взаємодії;

3) перевантаження справами слідчих органів досудового розслідування, а також практично відсутність самостійності

в їх професійній діяльності і залежність від прокуратури та інших підрозділів у складі силових структур;

4) проблеми у взаємодії слідчих з суддями, прокурорами (необхідність погодження процесуальних рішень з процесуальним керівником та керівником прокуратури, тривалість отримання дозволів і погодження документів);

5) проблеми процесуального керівництва досудового розслідування з боку прокурорів у кримінальному провадженні є надлишковим (на думку слідчих, прокурори повинні бути зосереджені виключно на здійсненні кримінального переслідування);

6) корумпованість в діяльності посадових осіб органів кримінальної юстиції;

7) недостатнє та, в більшості випадків, застаріле матеріально-технічне забезпечення діяльності слідчих та суддів;

8) несвоєчасне прийняття слідчими суддями ухвал та їх велика завантаженість, що призводить до формалізму при розгляді клопотань або дуже тривалого розгляду;

9) недостатня кількість та перевантаженість суддів, що призводить до затягування розгляду справ та недостатньої уваги до конкретної справи;

10) недостатнє розуміння органами кримінальної юстиції, особливо слідчими, суддями презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини та нехтування в її застосуванні.

Розглянувши основні проблеми, можемо сказати що існуюча система кримінальної юстиції не співвідноситься з новими суспільними відносинами, що склалися в Україні, не забезпечує належного стану правопорядку, ефективного захисту громадян, суспільства та держави від небезпечних посягань. Проте, будь-яку проблему можна вирішити. Так як реформування кримінальної юстиції – це проблема комплексна, тому лише проведення систематичних і якісних заходів сприятиме реформуванню кримінальної юстиції в Україні, що є необхідною умовою покращення життя громадян у відповідності до загальновизнаних норм міжнародного права і підвищення важливості засади презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Список використаних джерел

1. Кальман О., Чікін О. Кримінологічні проблеми реформування органів кримінальної юстиції України. *Право України*. 2010. № 11. С. 33–38.
2. Кравченко Ю. Ф. Теорія управління органами внутрішніх справ. Київ : Національна академія внутрішніх справ України. 1999. 702 с.
3. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 212 с. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=6450>
4. Овчаренко О. М. Системи органів кримінальної юстиції в Україні та світі. Наукові дослідження. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 29. 2015. С. 163–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2015_29_15
5. Півненко В. П., Півненко Л. В. Кримінальна юстиція України: визначення і порядок функціонування. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 9. С. 21–24.
6. План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р. № 1153-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>

С. В. Макаренко,

заступник начальника відділу режимно-секретного
та документального забезпечення,
доктор філософії в галузі знань «Право»
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО ШПИГУНСЬКОЇ ТА ДИВЕРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ранок 24 лютого 2022 року змінив життя кожного українця назавжди. Багато хто з нас того ранку прокинувся від вибухів, ми збиралися нашвидкуруч, хтось одразу вирушив на свою службу, щоб боронити нашу країну, хтось почав організовувати евакуацію своїх рідних та інших громадян у більш безпечні місця. Одні не могли повірити, що таке може статися у XXI столітті, інші чекали, але тішили себе надією, що здоровий глузд переможе і збройного нападу росії на Україну не буде. Але це сталося, почався новий відлік часу та жакливі випробування [1, с. 5]. У зв'язку з військовою агресією російської федерації на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України було ухвалено рішення про введення в Україні з 24 лютого 2022 року 05 години 30 хвилин воєнного стану, що був запроваджений Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 та затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

З цієї миті життя всіх українців кардинально змінилося. Звичне, тихе і мирне життя змінилося жорстокою і непередбачуваною війною. Безумовно, це змінило життя всіх українців і торкнулося усіх сфер національної діяльності в цілому. Не минуло це і нечисельну категорію людей, яких називають поліграфологами. Всі ми звикли використовувати поліграф у мирних життєвих ситуаціях. У цих ситуаціях всі загрози встановлені, мета розслідування зрозуміла, а поведінка респондентів класифікована. В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації до нашої Батьківщини в сфері психофізіологічних досліджень за допомогою поліграфа актуалізуються

інші загрози, спеціалісти поліграфологи отримують геть інші завдання, під які ще немає аналогів тестових питань, а сам процес дослідження також вимагає особливої концентрації, уважності та послідовності при оформленні письмового висновку тестування. Перед поліграфологами постало нелегке завдання щодо виявлення членів диверсійно-розвідувальних груп, пошук діючих агентів спецслужб російської федерації, перевірки діючих працівників підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов'язана із оборонною сферою та іншою критичною інфраструктурою задля виявлення перевертнів та шпигунів на стратегічно важливих посадах і також виявлення причетних до військових злочинів на території України під час проведення досудового розслідування. У зв'язку із труднощами з якими стикалися поліграфологи під час проведення досліджень з особами, відносно яких виникли підозри у шпигунстві та диверсійних діях, виникла нагальна потреба щодо розробки методичних рекомендацій щодо проведення поліграфологічних досліджень з такою категорією осіб. Завдяки колективній роботі Колегії поліграфологів України 25 березня 2022 року було підготовлено та підписано до друку методичні рекомендації щодо проведення поліграфологічних досліджень для виявлення осіб, причетних до шпигунської та диверсійної діяльності, і подальшого їх контролю, які полегшили не легку працю поліграфологів.

Накопичений вітчизняний досвід застосування поліграфу при розслідуванні вчинених кримінальних правопорушень, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань, дає підстави стверджувати про ефективність цього приладу та отриманих за його допомогою результатів у кримінальному судочинстві [3, с. 184].

За два роки повномасштабного вторгнення за допомогою спеціалістів поліграфологів було викрито чимало колаборантів, перевертнів та іншої категорії зловмисників, які шкодили інтересам нашої Батьківщини.

Хочу зауважити, що екстремальні умови, спричинені війною, призвели до абсолютно несподіваного для ворога поглиблення відчуття національної єдності та національної свідомості. Кожен, хто працює у будь-якій галузі для користі нашої неньки, наближає нашу спільну Перемогу.

Список використаних джерел

1. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика : журнал / ГО «Колегія поліграфологів України»; ред. колегія В. О. Шаповалов (гол. ред.) та ін. Київ : ГО «Колегія поліграфологів України», 2022. Вип. 5. 332 с.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Мотлях О. І. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.

А. О. Маковський,

старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософії за спеціальністю «Психологія»
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

І. О. Бондар,

курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Російська військова агресія проти України, що розпочалась 24 лютого 2022 року, ще більше загострила наявну проблему професійного вигорання у військовослужбовців-прикордонників. Тривалий час перебування в зоні бойових дій, щоденна загроза для життя, втрата побратимів, постійні стреси в умовах війни – все це призводить до швидкого розвитку синдрому професійного вигорання навіть у досвідчених військових. Це негативно позначається на психічному стані прикордонників та знижує спроможність підрозділів виконувати завдання за призначенням. На основі проведеного нами емпіричного дослідження хочемо окреслити основні шляхи подолання професійного вигорання серед військовослужбовців-прикордонників. Військовому керівництву доцільно:

1. Організувати на постійній основі психоедукаційні заходи з питань профілактики та подолання професійного вигорання. Навчати розпізнавати симптоми, застосовувати техніки емоційної саморегуляції.

2. Намагатись оптимізувати службове навантаження та графік несення служби. Першим важливим кроком має стати впровадження гнучкого графіка служби та можливості його індивідуального коригування. Наприклад, бажано надати військовослужбовцям право обирати зручний для них режим

початку та закінчення зміни в межах загального робочого дня військової частини. Це дозволить краще пристосувати розпорядок дня під індивідуальні біоритми, уникнути постійного недосипання через невідале чергування «день-ніч». Також варто запропонувати можливість обирати найбільш зручний для конкретного військовослужбовця графік чергувань – поденний або ж доба через дві. Це дозволить уникнути надмірної втоми через часті тривалі чергування. Крім того, бажано надати право узгоджувати з командиром зміну свого графіка служби у разі особистої потреби, наприклад при хворобі дитини чи інших обставинах.

3. Важливим напрямком профілактики професійного вигорання військовослужбовців є створення належних умов для психологічного розвантаження протягом їхньої служби, особливо в період несення бойового чергування чи виконання завдань в екстремальних умовах. Доцільно на базі підрозділів облаштувати спеціально відведені та обладнані кімнати психологічного розвантаження. Вони мають бути ізольованими від зовнішніх подразників, зручними для відпочинку та релаксації. Бажано забезпечити в них можливість прийняття душі. Також вкрай важливо облаштувати зони для сну. Це надасть змогу швидко відновити сили під час тривалих чергувань чи інтенсивної служби. Додатково бажано передбачити в цих приміщеннях технічні засоби для прослуховування релаксаційної музики, можливість подивитися телевизор для розслаблення та відволікання. Такі кімнати психологічного розвантаження стануть ефективним ресурсом для швидкого відновлення сил, зняття стресу та профілактики емоційного вигорання серед військових в умовах інтенсивної служби. Навіть 15–20 хвилин перебування у такому приміщенні зможуть суттєво знизити накопичену втому, нормалізувати тиск, поліпшити психоемоційний стан, допоможуть продовжувати виконання завдань з максимальною продуктивністю. Тому створення подібних кімнат розвантаження є важливим і перспективним напрямком оптимізації соціально-побутових умов військової служби.

4. Заохочувати згуртованість та взаємо підтримку в підрозділах.

5. Активно залучати членів сімей військовослужбовців до заходів з профілактики професійного вигорання через консультації та психоедукаційні заходи.

6. Створювати комфортні умови проживання особового складу у військових містечках, організувати змістовне дозвілля, знижувати вплив побутових стрес-факторів.

Такий комплексний підхід зі сторони військових керівників сприятиме профілактиці та подоланню професійного вигорання серед військовослужбовців-прикордонників, підтриманню їх психічного здоров'я та високої боєздатності.

О. К. Марін,
завідувач науково-дослідної лабораторії,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

В. В. Махомет,
курсантка
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

НАСИЛЬНИЦЬКА ПЕРЕДАЧА ДІТЕЙ З ОДНІЄЇ ГРУПИ В ІНШУ ЯК ФОРМА ГЕНОЦИДУ

Викрадення дітей з України, депортація, примусове їх переміщення на територію Росії, вилучення таких дітей із звичного для них середовища, є актуальною та складною проблемою для нашого суспільства у сучасний період. Про актуальність даної проблеми свідчить вже те, що станом на сьогодні, навіть питання кількості українських дітей, які зазнали депортації та/або примусового переміщення, не є досліджено досконало. Цифри різняться кардинально. Так, в інтерв'ю ТАСС представника невідомого правоохоронного відомства росії вказувалося, що з лютого 2022 року по лютий 2023 року на територію РФ з території України прибуло понад 5,3 млн осіб, у тому числі 738 тисяч дітей.

На думку українських експертів, ця цифра є завищеною та не відповідає дійсності. До прикладу, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець припускає, що «кількість дітей може становити близько 150 тисяч». З іншого боку, Уповноважена Президента України з прав дитини Дарія Герасимчук оцінює, що «потенційно йдеться про кілька сотень тисяч викрадених дітей, тобто про 200-300 тисяч».

Крім того, з 24 лютого 2022 року активно функціонує платформа «Діти війни», де збираються та систематизуються дані про викрадених, зниклих та повернутих з-під російського панування дітей. Станом на 13.02.2024 рік на платформі наявна підтверджена Україною цифра: 19546 депортованих та/або примусово переміщених дітей.

Очевидно, що відповідна діяльність представників держави-агресора повинна отримати належну їй правову оцінку з тим, щоб у майбутньому винні у ній особи не змогли уникнути адекватної кримінальної відповідальності.

Відповідний процес вже розпочався у Міжнародному кримінальному суді. Так, всім відома заява прокурора МКС про те, що «...є розумні підстави вважати, що президент росії володимир путін та омбудсменка марія львова-белова відповідальні за незаконну депортацію українських дітей...». Йдеться про можливість розгляду такої поведінки у розрізі положень ст. 8 Римського статуту МКС як воєнного злочину.

Поряд із тим, у спеціальній літературі неодноразово висувалася така версія кримінально-правової кваліфікації вчиненої стосовно українських дітей, як те, що відповідна поведінка повинна були розцінена як геноцид. Так, зокрема зазначається, що «...акти геноциду в діях російської федерації проявляються у різноманітних формах... – примусове переміщення українських дітей на територію російської федерації та передача їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців...» [1, с. 20].

Поняття «геноцид» визначено Конвенцією про запобігання злочину геноциду і покарання за нього [2]. Так стаття II цього документу містить положення про те, що «... під геноцидом розуміються наступні дії, вчинені з наміром знищити цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: ... е) насильницька передача дітей з однієї людської групи у іншу». Подібні положення відтворено у ст. 6 Римського статуту МКС [3] та ст. 442 КК України [4].

Для обґрунтування того, чи можливо відповідну поведінку кваліфікувати як геноцид за ст. 442 КК України, варто розкрити об'єктивні та суб'єктивні ознаки відповідного складу кримінального правопорушення та встановити, чи наявні вони у вчиненому.

Насамперед поглянемо на ознаки об'єктивної сторони геноциду у формі, яка є предметом нашого дослідження. Йдеться про «насильницьку передачу дітей з однієї групи у іншу».

Найпростіше встановити зміст поняття «дитина». Відповідно до ст.1 Закону України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно

з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Щодо груп, з яких та у які відбувається насильницька передача, то стосовно злочину геноциду йдеться про національну, етнічну, расову чи релігійну групи. При цьому національна група – це група людей, яка ідентифікується нацією чи конкретною країною, зазвичай має спільну історію, культуру та часто спільну мову. Етнічна група – це група, яка визначається спільним етнічним походженням, мовою, культурою та ідентичністю. Расова група це поняття, яке використовується для класифікації людей на підставі фізичних характеристик, таких як колір шкіри, форма обличчя тощо. Релігійна ж група – це група людей, які спільно ідентифікують себе за релігійними переконаннями та практиками. Вони можуть відзначатися спільною релігійною традицією, культом, обрядами тощо.

У контексті подій, які відбуваються в Україні протягом останніх десяти (трьохсот) років, а активізувалися з лютого 2022 року – йдеться про національну групу. Діти, які вилучаються з звичного їм середовища, передаються з однієї національної групи (української) до іншої (не української). Ця інша група може бути власне російською, або будь-якою іншою національною чи етнічною групою: білоруською, чеченською і т.д. Таким чином, доцільно вважати, що саме національна ідентичність український дітей відіграє основну і чи не єдину причину їх викрадення та передачі у іншу групу. Такий висновок можна зробити проаналізувавши російські ЗМІ та інші джерела. Наприклад, із неправдивими твердженнями про поширення нацизму в Україні, значна кількість росіян вважає, що Росія бореться саме проти нацистів. Отже, у росіян протягом тривалого часу формувалося переконання, що українці асоціюються з нацизмом.

За звичним для доктрини національного кримінального права розумінням, насильницька передача дітей з однієї групи в іншу означає їх передачу в поєднану з фізичним насильством або з погрозою його застосування (психічним насильством). Росіяни примусово, всупереч волі самих дітей, батьків або осіб, які їх замінюють, переміщують викрадених дітей в росію або на в інші тимчасово окуповані нею українські території, для подальшого їх «перевиховання». Таке переміщення

у абсолютній більшості випадків є протиправним. Підтвердження цього слугує те, що прокурор Карім Хан у згаданій вище заяві зазначив, що «на момент цих депортацій українські діти перебували під захистом Четвертої Женевської конвенції». Вона має назву «Про захист цивільного населення під час війни» та прямо забороняє примусове переміщення або депортацію цивільного населення з території окупованої держави. Крім того, у контексті поняття геноциду, важливим є не стільки куди географічно переміщена викрадена дитина, а те, що вона передається з однієї національної (у нашому випадку) групи у іншу. При цьому розташування цієї другої групи критичного значення не має. Так, Єльська лабораторія гуманітарних досліджень (Yale Humanitarian Research Lab) 14 лютого 2023 р. опублікувала незалежний звіт, в якому детально описується мережа керованих Росією закладів і процесів, які використовуються для переселення тисяч українських дітей до територій, підконтрольних російському уряду [5]. Мережа з понад 40 таборів та закладів простягається від окупованого Криму до Сибіру [6, с. 36].

Таким чином, можна стверджувати, що у аналізованих подіях об'єктивні ознаки досліджуваної форми геноциду наявні.

Поряд із тим, обов'язковою ознакою геноциду, його контекстним елементом, визначальною властивістю, є не об'єктивні ознаки, а ознаки у звичному нам розуміння суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Доктрина міжнародного кримінального права називає цей елемент спеціальним геноцидним наміром, а доктрина національного кримінального права – метою вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 442 КК України діяння визнається геноцидом лише за умови його вчинення з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Як встановити наявність цієї мети у поведінці відповідальних осіб, адже це належить до найскладніших проблем застосування кримінального права. Прямих доказів цього наміру (мети) станом на сьогодні, нам виявити не вдалося. Звичайно, не існує жодних доступних нам офіційних методичок

чи визначених російським законодавством процедур щодо перевиховання викрадених дітей.

Поряд із тим величезна кількість непрямих доказів свідчать про наявність цієї ознаки у вчиненому. Такий висновок можна зробити, наприклад, на підставі свідчень тих кого вдалось повернути. Як зазначає Уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук: «Всі діти, яких нам зараз вдалося повернути, всі говорять про те, що їм розповідали про їхні сім'ї. У всіх був однаковий термін – рівно через 4 тижні починалися розмови про те, що батьки вас покинули, ви не повернетесь додому. Це була методичка, там прописано все, терміни, те, що треба обов'язково з дитиною наодинці говорити, що треба кожні 2 місяці їх розділяти, щоб у них не було відчуття єдності, щоб вони не гуртувалися. Це наймасовіший сценарій викрадення дітей на сьогодні». «Росії не потрібні українські діти – їй потрібно якомога більше російських патріотів. І саме завдяки викраденню й перевихованню наших дітей РФ хоче поповнити свою націю», – зазначає Дар'я Герасимчук. Таким чином, цілком ймовірним є те, що саме національна ідентичність український дітей відіграє основну і чи не єдину причину їх викрадення.

Про це свідчать й інші наукові дослідження. Так, зокрема, зазначається, що основною метою [російських дитячих] таборів є політичне перевиховання українських дітей. Країна-агресорка прагне знищити національну ідентичність маленьких українців, піддаючи їх науковій, культурній, патріотичній та військовій освіті, орієнтованій на Росію. Операція централізовано координується Федеральним урядом РФ і включає всі рівні влади [7, с. 153]. Отже в росії діє налагоджена система насадження своєї ідентичності переміщеним українським дітям.

Таким чином, є всі підстави вважати, що у випадках викрадення українських дітей та передачі їх у російські дитячі будинки, спеціалізовані табори, сім'ї, можна говорити про наявність ознак геноциду і як міжнародного злочину, і як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442. При цьому діяльність правоохоронної системи України доцільно спрямувати на доказування наявності таких ознак з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, не unikнув покарання.

Список використаних джерел

1. Гусар О. А. Міжнародно-правова оцінка дій РФ щодо порушення Конвенції ООН про геноцид. *Журнал Східноєвропейського права*. 2022. № 105. С. 16–22.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. Прийнято і запропоновано для підписання, ратифікації чи приєднання резолюцією 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 09.12.1948 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
3. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children. URL: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/childrencamps-1->
6. Зацковий В. В. Правові аспекти міжнародного викрадення дітей : дипломна робота випускника освітнього ступеня «Бакалавр». Київ : Національний авіаційний інститут, 2023. 71 с.
7. Потіха О., Юрик Ю. Російсько-українська війна: злочини проти дітей. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*. VII Міжнародна наукова конференція ХНУПС ім. І. Кожедуба, 30.05.2023. С. 152–155.

Х. С. Матківська,
ад'юнкт денної форми навчання
*(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)*

А. В. Саміло,
начальник кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)*

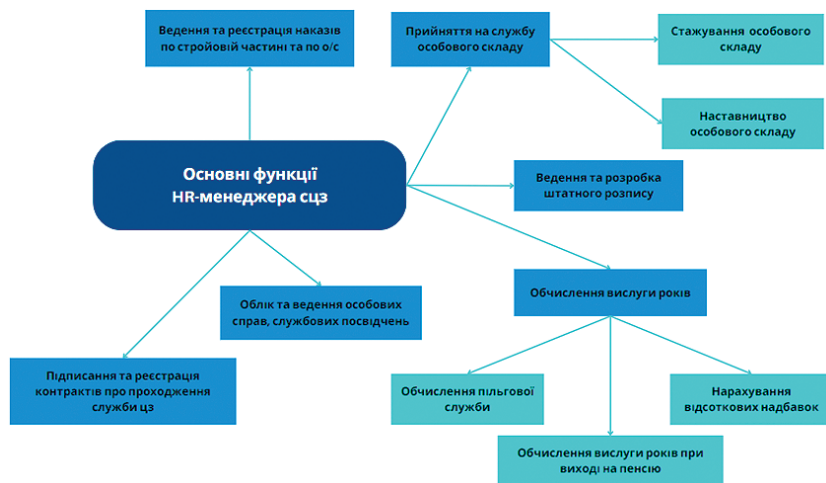
HR-МЕНЕДЖМЕНТ БЕЗПЕКО-ОРІЄНТОВАНИХ СИСТЕМ

Управління персоналом у державному секторі є складним і багатограним процесом. Від того, наскільки ефективно впроваджуються та функціонують різноманітні технології управління персоналом, залежить ефективність та результативність діяльності органів державної влади. Важливими є підготовка фахівців-управлінців, спроможність та професіоналізм спеціалістів з управління персоналом в органах державної влади.

Безпеко-орієнтовані системи є складною системою, що потребують HR-фахівців, що володіють специфікою проходження служби у державних структурах. Причина підготовки HR-фахівців безпеко-орієнтованих систем полягає в двох ключових словах: ефективність і стійкість. Перше дозволяє державним структурам краще задовольняти кадрові потреби свого особового складу, а друге дозволяє ставати все більш адаптивними та чуйними на раптові зміни. Протягом останнього року в управлінні персоналом в державних установах відбулися одні з найфундаментальніших змін у тому, як ми працюємо, спілкуємось, передаємо, отримуємо та шукаємо інформацію в умовах війни.

HR-фахівці служби цивільного захисту, які відповідають за найм, стажування, наставництво особового складу, облік особового складу та службових посвідчень, ведення та розробку штатного-розпису, ведення наказів по особовому складу та по стройовій частині, нарахування відсоткових надбавок за вислугу років, розрахунок пільгової служби та вислуги

років при виході на пенсію, підписання та реєстрація контрактів про проходження служби цз, а також розробкою та переглядом класифікацій співробітників, управління продуктивністю співробітників, витрачають, насправді, дуже багато часу на повторювальні рутинні кадрові процеси.

На рисунку зображено основні функції HR-менеджера безпеко-орієнтованих систем.

Сьогодні HR-менеджмент постійно та швидко розвивається. Процес цифрової трансформації та підготовки фахівців-управлінців зовсім не простий. Він побудований на тривалому періоді зусиль. HR відділи безпеко-орієнтованих систем повинні більше зосередитися на підборі відповідних талантів, експериментувати з цифровими додатками та програмним забезпеченням, створювати задовільний досвід співробітників, постійно залучати працівників.

Технологічні, організаційні та людські фактори є необхідні для успішного впровадження нових освітніх напрямків підготовки HR-менеджерів, але не менш важливим є дотримання певних умов, таких як чітке визначення цілей і точне визначення ключових фігур в безпеко-орієнтованих ситемах.

Список використаних джерел

1. Бушуєв С. Д., Бушуєв Д. А., Русан Н. І. Емоційний інтелект – драйвер розвитку проривних компетенцій проекту: матеріали 12-ї Міжнародної науково-технічної конференції з комп'ютерних наук та інформаційних технологій, CSIT. 2017. С. 1–6.
2. Василів В. Б. Інформаційні системи управління кадровим потенціалом університету. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2014. Вип. 1. С. 47–56.
3. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч. посіб. Київ : «Професіонал», 2006. 576 с.
4. Зачко О. Б. Теоретичні підходи до управління безпекою в проєктах розвитку. Управління розвитком складних систем. Київ, 2015. Вип. 22. С. 48–53.
5. Ковальчук О. І., Кобилкін Д. С., Зачко О. Б. Діджиталізація процесів управління персоналом проєктно-орієнтованих організацій у сфері безпеки. *ІТРМ*. 2022. С. 183–195.

В. М. Матняк,
викладач кафедри спеціальних дисциплін
факультету правоохоронної діяльності
*(Національна академія
Державної прикордонної служби
імені Б. Хмельницького)*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В умовах воєнного стану в районах збройного протистояння, яке супроводжується як із застосуванням зброї, так і насильства, наявність бомбардувань, що тягне за собою позбавлення життя українських громадян, захвату полонених та інші злочинні дії нашого ворога, вимагають від правоохоронних органів ефективного ведення розслідувань, забезпечення безпеки громадян та правопорядку, в ході розслідування злочинів на деокупованих територіях, використовувати всі можливості як техніко-криміналістичного забезпечення, так і спеціальних знань. Ці умови висувають специфічні виклики, які потребують особливого підходу.

У цьому контексті необхідно враховувати не лише загальні аспекти досудового розслідування, але й особливості, пов'язані з воєнним станом, розуміння військової стратегії, тактики, взаємодії з військовими. Використання криміналістичних засобів, технічних таких як безпілотних літальних апаратів, відеоспостереження, сучасних засобів фотофіксації, що дозволяє збирати та аналізувати доказовий матеріал, в таких умовах можуть бути ускладнені або обмежені.

У такому випадку, спеціальні знання відіграють важливу роль у розумінні особливостей ситуації. Залучення експертів може забезпечити цінну та професійну інформацію, що буде сприяти розкриттю злочинів на деокупованих територіях. Крім того, такі знання у галузі військового, міжнародного права та прав людини є значними для того, щоб гарантувати відповідність розслідувань міжнародним стандартам та нормам. Особлива увага також повинна бути приділена заходам забезпечення безпеки на деокупованих територіях.

Слідчому, який займається розслідуванням злочинів, скоєних на деокупованій території, доводиться встановлювати склад небезпечних речовин. Цей процес вимагає участі кваліфікованого спеціаліста для виявлення, вилучення та нейтралізації небезпечних об'єктів.

Під час взаємодії з експертами, які мають спеціальні знання для проведення досудового розслідування на деокупованих територіях, важливо враховувати загальні принципи, спрямовані на узгодженість дій для досягнення позитивного результату. Експерту повинна бути надана повна інформація про обставини кримінального правопорушення. Чітко ставляться і формулюються завдання перед ним. Забезпечується оптимальна взаємодія з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії. Йому надається необхідне технічне обладнання, яке наявне у слідчого. Проводиться спостереження та контроль за роботою фахівця, з урахуванням дотримання норм Кримінально-процесуального кодексу України. Здійснюється прийняття заходів для повного закріплення результатів його роботи.

Одним з перших, хто визначив поняття «спеціальні знання» у кримінальному провадженні, був О.О. Ейсман. За його концепцією, спеціальні знання означають ті, які не мають масового поширення, тобто це знання, доступне лише обмеженому колу фахівців [1, с. 91]. Іншими словами, він визначив спеціальні знання як ті, які не є загальнодоступними чи широко відомими, а ті, хто володіє такими знаннями, повинні мати спеціальну освіту, професійну підготовку та досвід роботи у відповідній сфері.

У сучасний період часу, В. Ю. Шепітько визначає під «спеціальними знаннями» систему об'єктивних наукових даних або навичок, отриманих завдяки вищій професійній підготовці, науковій діяльності та практичному досвіду, які відповідають сучасним стандартам [2, с. 11].

У літературі, що спеціалізується на цій темі, особи, які мають спеціальні знання та беруть участь у кримінальному провадженні, часто називаються «обізнаними особами» [3, с. 38]. Серед таких осіб визначають спеціалістів, експертів, перекладачів тощо.

В літературі з криміналістики вчені розрізняють процесуальні та непроцесуальні форми застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні. Процесуальна форма передусім регламентована положеннями кримінально-процесуального закону, що своєю чергою, передбачає можливість використання спеціальних знань під час проведення експертизи, виконання слідчих (розшукових) дій, застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження та інше. Непроцесуальна форма використання спеціальних знань, як правило, регулюється відомчими нормативно-правовими актами та, в основному, полягає у наданні консультативної допомоги слідчому на початковому етапі кримінального провадження та на подальших стадіях досудового розслідування [4, с. 269].

Пункт 1 статті 71 Кримінального процесуального кодексу України передбачає участь у кримінальному провадженні спеціаліста-консультанта, тоді як пункт 2 цієї статті надає можливість залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги.

За необхідності до початку проведення слідчої (розшукової) дії, у залученого спеціаліста, може бути відібрано підписку про нерозголошення відомостей, що становлять державну таємницю чи таємницю слідства, які стануть відомими спеціалісту у зв'язку з його участю в проведенні слідчої дії. Спеціаліст має право ставити учасникам процесуальної дії питання, які повинні стосуватися конкретної процесуальної дії та не виходити за межі визначеного слідчим предмета допиту. Консультації спеціаліста можуть бути надані у письмовій та усній формах згідно зі статтею 71 КПК України. Під час складання протоколу спеціаліст може бути важливим помічником для слідчого допомагаючи вірно вказати назву зразків тощо, які повинні бути відображені в протоколі.

Таким чином, на основі норм Кримінально-процесуального кодексу України, можна визначити різновиди процесуальної діяльності спеціаліста у кримінальному провадженні, які містять надання консультацій, пояснень висновків та безпосередню технічну допомогу.

Щодо документування результатів участі особи, яка володіє спеціальними знаннями, у досудовому розслідуванні,

законодавством визначено такі матеріалізовані форми як висновки, і не встановлює конкретну форму та вимоги до змісту письмового пояснення фахівця, що дозволяє суб'єкту розслідування ширше використовувати об'єктивне відображення фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження. Ці дані можуть бути роз'яснені спеціалістом за допомогою його фахових знань та вмінь [5, с. 338].

Список використаних джерел

1. Ейсман О. О. Заключення експерта (структура та наукове обґрунтування). М. : Юрид. літ., 1967. 152 с.
2. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.
3. Булатов М. Діалектичний метод. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ, 2002. 1099 с.
4. Дударець Р. М. Розслідування створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. 2020. Київ. 269 с.
5. Антонюк П. Є., Пясковський В. В. Письмове пояснення спеціаліста в системі процесуальних джерел доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза : збірник наук. праць*. 2021. № 66. С. 332–341.

О. І. Матюшенко,

завідувач кафедри кримінального права,
кандидат наук з державного управління
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД, ВОЄННИЙ СТАН, БОЙОВА ОБСТАНОВКА: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

У нормах чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) зафіксовано неодноразовий факт вживання законодавцем різних понять: в ст. 67 КК говориться про обставину, яка обтяжує покарання – «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», а в ч. 5 ст. 407 КК передбачена кваліфікуюча ознака з іншим формулюванням, а саме – «в умовах воєнного стану». Один із останніх законів України, який вносив зміни та доповнення до положень КК, має назву «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [1]. Цей нормативно-правовий акт містить ще один термін – «дія режиму воєнного стану».

Таким чином, слід констатувати проблему неодноманітності застосування кримінально-правової термінології: в науці кримінального права ми виявили вживання синонімічних термінів, а саме: «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», «в умовах воєнного стану», «дія режиму воєнного стану», що порушує принципи чіткості та визначеності кримінального законодавства.

В науковій літературі неодноразово здійснювалися дискусії щодо доповнення КК такими кваліфікуючими ознаками, як «особливий період, крім бойової обстановки», «особливий період під час бойової обстановки» [2, с. 232]. Але проектом Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини в умовах воєнного або надзвичайного стану», реєстр. № 7212 від 25.03.2022 р. запропоновано обставину, що обтяжує покарання, передбачену п. 11 ч. 1 ст. 67 КК, викласти в наступній редакції: «вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану чи особливого періоду, інших надзвичайних подій» [3].

Вказана пропозиція отримала підтримку фахівців Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, які зазначили, що наявність у кримінальному законодавстві такої обставини, яка обтяжує покарання, як вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану чи особливого періоду, інших надзвичайних подій (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК) дозволяє суду (судді) у повному обсязі врахувати усі загальні засади призначення покарання, визначені у ст. 65 КК. Мова йде про оцінку ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання [4].

Слід звернути увагу на формулювання п. 11 ст. 67 КК: «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій». Вказане свідчить, що передбачені п. 11 ч. 1 ст. 67 КК обставини, що обтяжують покарання, стосуються лише злочину. Вознюк А. А. та Мовчан Р. О. вважають, що подібна ситуація видається нелогічною, оскільки в умовах війни реагування на кримінальне правопорушення має посилюватись залежно від обставин, а не категорії делікту [5, с. 315; 6, с. 285].

Як зазначає Вознюк А. А., конструкції, які використовують для позначення воєнного чи надзвичайного стану, а також пов'язаних з ними обставин, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення чи призначення покарання, треба уніфікувати з урахуванням того, що у КК зазначені обставини існують у двох формах:

- як обставини, що обтяжують покарання;
- як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення.

У цих конструкціях ідеться про різні обставини: 1) воєнний стан; 2) надзвичайний стан; 3) період збройного конфлікту; 4) бойову обстановку; 5) іншу надзвичайну подію; 6) особливий період [5, с. 310].

З огляду на викладене, пропонується пункт 11 ч. 1 ст. 67 КК викласти в наступній редакції: «вчинення кримінального правопорушення в особливий період, в умовах воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій». На думку вчених, ці обставини сприятимуть призначенню

більш суворих видів і розмірів покарань у разі наявності подібних ситуацій [5, с. 315; 6, с. 285].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n2>

2. Топольницький В. В. Остапенко А. І. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231–235.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини в умовах воєнного або надзвичайного стану : Проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39288>

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини в умовах воєнного або надзвичайного стану : Висновок на проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39288>

5. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317.

6. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Аналітично-порівняльне правознавство. *Електронне наукове видання*. 2022. № 1. С. 281–285. DOI: URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52>

Л. В. Мелех,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ МАНІПУЛЯЦІЙ З ІНФОРМАЦІЄЮ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ТА СОЦМЕРЕЖАХ

В Україні рф порушує права людини не тільки запускаючи ракети, але й здійснює маніпуляцій з інформацією в мережі Інтернет та соцмережах.

Дезінформація – це фактичне обмеження прав людей на доступ до інформації, на вільне висловлення та формування думок, а також загалом підрив довіри до демократичних інститутів, виправдання військових злочинів та злочинів проти людяності, а також пропаганда насильства. Багаторічна дезінформаційна кампанія, що веде рф проти України, порушує права людини, адже ставить під загрозу безпеку та життя людей.

Поряд із зусиллями державних органів у боротьбі з російською дезінформацією, необхідним стає вміння самостійно перевіряти інформацію і дотримуватися особистих правил безпеки. Це дає змогу значно посилити систему колективної безпеки суспільства та держави в цілому.

Найбільшу небезпеку становлять інформаційні операції, які створюють передумови для формування потрібної громадської думки. Така дезінформація здатна вплинути на прийняття рішень як звичайними користувачами, так і керівництвом держави.

Як навчитися відрізнити правдиву інформацію від дезінформації, перевіряти її та зрозуміти яким чином вона розповсюджується?

Пройшло майже десять років після вторгнення рф до Криму, а кремль продовжує вести дезінформаційну війну проти України, її керівництва та суспільства. Згідно з нещодавнім дослідженням, проведеним Українським кризовим медіа-центром, ці атаки мають три основні напрямки:

1) дезінформація, спрямована на міжнародну аудиторію, з метою легітимізації російської зовнішньої політики,

закріплення впливу кремля на територіях, які він вважає своєю зоною впливу, досягнення визнання Криму російським та зняття накладених Заходом санкцій;

2) дезінформація, спрямована на українську аудиторію, з метою розділення і дестабілізації суспільства та примусу його до миру на умовах москви;

3) дезінформація, спрямована на внутрішню російську аудиторію, з метою створення образу України як ворога та отримання соціального мандату на реалізацію агресивної зовнішньої політики[1].

Кожного дня ми зустрічаємося з неякісною, неправдивою інформацією, яка погіршує нашу здатність конструктивно спілкуватися одне з одним, поляризує та дестабілізує суспільство.

Згідно з міжнародним правом, дезінформація та пропаганда є порушенням права на свободу вираження поглядів. Особливо коли пропаганда та дезінформація пропагують дискримінацію або ворожнечу щодо певних груп, ставлять під загрозу громадське здоров'я, руйнують демократичні суспільства або порушують здатність окремих людей отримувати та обмінюватися інформацією. Такі дії порушують численні міжнародні конвенції з прав людини. Зокрема, статтю 19 Загальної декларації прав людини [2] та статті 19 і 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3].

Щодня ми отримуємо сотні повідомлень, споживаємо та часто поширюємо контент, який цікавить нас або привертає нашу увагу. Однак за таку доступність інформації доводиться платити: ми зустрічаємося з маніпуляціями, які можуть бути навмисними чи ненавмисними, чатувати на нас онлайн чи офлайн.

Тому важливо навчитися відрізняти якісну інформацію від маніпулятивної чи оманливої. Наприклад, розпізнавати шокуючі заголовки та клікбейт, судження несправжніх експертів, платну або «приховану» рекламу. Неправдива інформація настільки широко розповсюджена, що слово мізінформація (англ. misinformation – помилкова інформація) стало часто вживаним.

Іноді мета неправдивого контенту – підвищити відвідуваність вебсайту, розпочати дискусію чи спровокувати конфлікт у коментарях. Такі коментарі використовують для формування

громадської думки в соціальних мережах, тобто ставлення людей до певної події, особи чи країни.

Здатність визначати та аналізувати неправдиву чи неточну інформацію – важлива навичка.

Розбудовою мережі проросійських інформаційних пропагандистських джерел, які працюють в Україні, росія займається вже багато років. На відміну від офіційних рупорів Кремля, їхнє основне завдання – транслювати підтримку росії та «зсередини» критикувати українську владу. І робити це, використовуючи максимально можливу багатоканальність: сайти, соціальні мережі й навіть друковані видання.

Поступово одним з основних інструментів російської пропаганди став Телеграм, який є однією з найпопулярніших в Україні соціальних мереж та небезпечним джерелом російського впливу. Адже телеграм абсолютно не модерує контент і російські пропагандисти там почуваються вільно. До того ж в умовах поганого інтернету телеграм завантажується на телефон швидше, ніж сайти медіа чи соцмережі.

На жаль все це впливає на громадську думку в Україні, особливо на етнічні спільноти та російськомовних українців. Дезінформація змушує їх повірити, що в українському суспільстві панують упередження, а також припускати, що їх переслідуватимуть за їхні переконання та етнічну приналежність. Це фактично позбавляє їх можливості вільно формувати свою думку й обмежує свободу вираження поглядів.

Тому, на сьогодні наявність дезінформації в інформаційному просторі України є серйозною загрозою та викликом основам демократії та функціонуванню основних інституцій держави.

Список використаних джерел

1. Звоздецька О. Дезінформація як загроза національній безпеці Європейського Союзу: проблеми та підходи. *Історико-політичні проблемисучасного світу* : збірник наукових статей. 2021. №43. С. 30–39. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/303/236>

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

М. Мельник,

здобувач вищої освіти факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

І. Ревак,

професор кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
доктор економічних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗПЕКОВІ ЗАХОДИ ЄС У СФЕРІ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Санкції – це інструмент міжнародного тиску, який використовується для примусового впливу на країни чи окремих осіб з метою досягнення певних політичних, економічних чи інших цілей. Застосування санкцій пов'язане з низкою безпекових аспектів, а, отже, важливо вживати певні заходи для забезпечення ефективності та запобігання негативним наслідкам [1].

З моменту створення Європейського Союзу шляхом набрання чинності Маастрихтського договору у 1992 р. створено умови для формування сучасної інституційно-правової бази спільної політики ЄС у сфері обмежувальних заходів (санкцій) як складової Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Усі режими санкцій, запроваджені державами на першому та другому етапах, реалізовувалися державами-членами на національному рівні, хоча вони були погоджені на наднаціональному рівні. У Європейській стратегії безпеки 2003 року санкції як інструмент європейської системи безпеки не згадувалися, ані Європейська стратегія застосування санкційних заходів, ані перелік санкційних держав не були опубліковані на офіційному сайті ЄС. Наступний етап формування інституційної структури санкційної політики ЄС розпочався у 2004 році і триває донині. У цьому ж році на основі рекомендацій щодо впровадження та оцінки обмежувальних заходів було закладено стратегічні основи сучасної санкційної політики. Комітет постійних представників уповноважив Робочу групу радників з міжнародних справ імплементувати та оцінювати об-

межувальні заходи ЄС і давати рекомендації щодо найбільш ефективного впровадження санкційних режимів [4]. Ця група регулярно розробляє оглядові та консультативні документи, що містять інформацію та поради з питань запровадження ефективних тактик режимів санкцій.

На основі Лісабонського договору 2009 року було створено інституційну основу спільної зовнішньої політики ЄС. З формалізацією єдиного зовнішньополітичного курсу ЄС зросла його здатність скоординовано впроваджувати єдину санкційну політику та контролювати її виконання. Розширення застосування обмежувальних заходів та посилення координації цієї політики на європейському рівні призвело до переходу на новий етап санкційної політики.

До 2010 року санкції, введені в ЄС, носили неекономічний характер. Такі заходи, як заборона на в'їзд і заморожування рахунків та активів фізичних осіб, були найбільш поширеними в режимах європейських санкцій, тоді як торговельне ембарго стосувалося лише зброї. Найсерйозніші суперечки виникли навколо введення обмежень на товари подвійного призначення, їх чіткого визначення та узгодження списків.

Сформувавши основи інституційної системи забезпечення санкційної політики, ЄС активно використовував її на практиці. Країни ЄС разом із США приєдналися до санкційної кампанії проти Ірану та практично скопіювали заходи, запроваджені офіційним Вашингтоном, і вперше вжили комплексних заходів, зокрема економічних, нафтового ембарго та фінансових обмежень. Торговельні санкції також були введені проти Кот-д'Івуару та Сирії, згодом активна позиція ЄС знайшла відображення у введенні з 2014 року режиму санкцій проти РФ.

Зважаючи на тенденції розвитку зовнішньої політики щодо застосування сучасних інструментів запровадження санкцій, ЄС розробив та затвердив Глобальну стратегію зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу «Спільне бачення, спільні дії» [5].

Сьогодні рішення про введення обмежувальних заходів приймається консенсусом Ради ЄС або Європейською Радою за пропозицією Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки та Європейської комісії. Санкції розробляються регіональними робочими групами в Раді ЄС, Рабо-

чою групою радників із зовнішніх відносин (RELEX/Санкції), Політичним і безпековим комітетом (PSC) і Комітетом постійних представників (COREPER). Рішення, прийняте Радою ЄС, вимагає обов'язкового виконання державами-членами [8].

Безпекові заходи у сфері санкційної політики ЄС відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності санкцій та уникненні негативних наслідків. Ось деякі аспекти безпеки, які зазвичай враховуються при запровадженні санкцій:

- забезпечення захисту від кібератак, спрямованих на підсанкційних суб'єктів, що охоплює заходи з кіберзахисту, моніторинг кіберактивності та вдосконалення інфраструктури безпеки;

- захист фінансової системи від спроб обходу санкцій, а також моніторинг фінансових трансакцій для виявлення нетипових ризиків, пов'язаних із підсанкційними суб'єктами;

- безпека у сфері торгівлі, що передбачає контроль за переміщенням товарів та послуг з метою уникнення обходу санкцій через нелегальні торговельні операції;

- постійний моніторинг діяльності осіб, внесених до санкційних списків та використання розвідувальних засобів для отримання інформації щодо їхніх планів та сфери діяльності;

- дотримання гуманітарних вимірів безпеки з метою недопущення негативного впливу на гуманітарну ситуацію та порушення прав людини;

- зміцнення дипломатичних зусиль з країнами-партнерами та зниження напруги, пов'язаної із застосуванням санкцій для цільової країни;

- запобігання внутрішнім загрозам стабільності, що можуть виникнути в результаті економічного тиску, пов'язаного з санкціями;

- забезпечення порядку застосування санкцій в рамках відповідного міжнародного й національного правопорядку [3].

Загалом забезпечення комплексного підходу та взаємодії між різними безпековими сферами допомагає максимізувати

ефективність санкцій та зменшує ризик негативних наслідків.

Список використаних джерел

1. Portela C. European Union Sanctions and Foreign Policy: When and Why Do They Work? London: Routledge, 2010. 460 p.
2. Masters J. What are Economic Sanctions? Council on Foreign Relations, February 8, 2017. URL: <http://www.cfr.org/sanctions/economic-sanctions/p36259138>.
3. European Security Strategy. URL: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/europeansecuritystrategy/>.
4. Єдиний європейський акт. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text).
5. Update of the EU Best Practices for the effective implementation of restrictive measures, 7383/1/15REV 1. Council of the European Union, Brussels, March, 24, 2015. URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7383-2015-REV-1/en/pdf>.

Н. В. Мельник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УМОВАХ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної війни, що розгорнула росія проти України, громадянське суспільство виявило здатність до самоорганізації, що проявляється в добровільній суспільній мобілізації до лав Збройних Сил України та батальйонів територіальної оборони й стрімкому розвитку волонтерського руху, продемонструвавши єдність у боротьбі проти зовнішнього ворога.

Особливо важливим завданням для сучасної України є формування громадянського суспільства. Оскільки, успішне функціонування громадянського суспільства забезпечують суб'єкти, здатні плідно взаємодіяти між собою задля досягнення спільної мети, реалізації поставлених завдань, які мають сформоване почуття відповідальності за долю країни, її добробут і процвітання. Саме молодь виступає основою перетворень і прогресивних змін в сучасній Україні.

Розпочинаючи активне самостійне життя, молодь вирішує низку важливих проблем, зокрема, самовизначення та самореалізації.

Самовизначення, яке пов'язане зі спрямованістю в майбутнє, коли сьогоднішня співвідноситься та оцінюється з позицій майбутнього, пов'язане з упевненістю людини в собі, своїх можливостях і силах.

Участь молодих людей в соціально значущій діяльності без примусу, що базується на емоційно-ціннісному ставленні до людей, які потребують допомоги, підтримки, дозволяє не тільки реалізовувати себе в різних видах діяльності, але й зрозуміти себе, побачити свої можливості, відчути свою силу, набутти впевненості в собі. Усвідомлення молоддю людиною

своїх можливостей у подоланні труднощів сприятиме розвитку в неї почуття власної гідності, формуванню позитивної Я-концепції, впевненості в собі та своїх силах [1, с. 104–105].

Аналізуючи історію започаткування та розвитку волонтерського руху в Україні, потрібно зазначити, що перший спалах волонтерської активності, що охопив всю країну відбувся наприкінці 2013 року, із особливою силою розгорнувся у 2014–2016 рр. у зв'язку із збройним конфліктом на Донбасі. На той час локалізація волонтерської допомоги зумовлювалася гострими потребами врятування життя людей окупованих територій, підтримки українських військових, допомоги вимушеним переселенцям із зони збройного конфлікту тощо.

З 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення росії на територію України, спричинило другу хвилю вибухоподібного «спалаху» волонтерського руху в Україні, що розкрився одразу, масово, з новою силою й потужністю. Набутий протягом 2014–2016 рр. досвід громадської самоорганізації був надзвичайно корисним. Власне, перед Україною постали виклики попередніх років, проте вони були незрівнянно більші за масштабом та гостротою й значно більші за руйнівною силою ворога. Широкомасштабна збройна агресія стала викликом не тільки для України, а й для всієї світової спільноти [2, с. 280].

Від початку повномасштабної війни волонтерська діяльність в Україні стала масовим явищем, в якому задіяна велика кількість молодих людей; складовою суспільного й особистісного функціонування і розвитку; основою громадянського суспільства, яка в умовах війни розкривається по-новому [1, с. 104].

Як правило, періоди значного розвитку волонтерського руху припадають на часи загострення різних кризових ситуацій у суспільстві, воєнних дій у державі. Саме тоді небайдужі об'єднуються і допомагають тим, хто цього потребує. Волонтерські організації оперативно реагують на потреби громадян, надаючи матеріальну чи інформаційну допомогу [3, с. 115].

В сучасних реаліях сьогодення, волонтерська діяльність є однією з головних форм прояву соціальної активності молоді; побудовою громадянського суспільства, що являє собою добровільну, свідому, організовану, неоплачувану працю

на користь інших [4, с. 460] та ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості [3, с. 115].

Відтак, волонтерство – це гнучкий та ефективний внутрішній механізм соціальної самоорганізації громадян України, що мобілізує і спрямовує ресурси для збереження життя і здоров'я громадян, для вирішення гострих проблем соціально-економічного, безпекового й іншого характеру в критичних ситуаціях, у форс-мажорних обставинах [2, с. 279].

Волонтери, ризикуючи своїм життям, допомагають усім, хто потребує допомоги та уваги. Це проявляється в евакуації населення із зони зіткнення; допомоги переселенцям; гуманітарній допомозі населенню, яке проживає у зоні бойових дій; забезпеченні продовольчими товарами та необхідними речами; медичній допомозі постраждалим; пошуку зниклих безвісти; наданні правової та психологічної допомоги, що, в свою чергу, свідчить про високу самоорганізованість суспільства [5, с. 78].

Військове вторгнення росії на територію України та подальше розгортання бойових дій згуртувало націю у боротьбі проти ворога і надало нового поштовху для розвитку волонтерського руху, масштаби якого зросли з небаченою швидкістю. Вітчизняний волонтерський рух показав свою ефективність, оперативність і мобільність, залучаючи значні ресурси для перемоги нашої країни над російським агресором [4, с. 462].

Своєрідним свідченням цього можуть бути результати рейтингу країн за Всесвітнім індексом благодійності [6; 7]. Пересічні українці роблять чималий вклад у благодійність, оскільки, це один із способів показати свою згуртованість, стійкість і стати частиною перемоги. Відзначення волонтерів є свідченням визнання вагомості ролі волонтерського руху у творенні громадянського суспільства і забезпеченні обороноздатності держави з одного боку та зрілості значної частини суспільства, яке готове покласти інтереси держави вище власних, не перекладаючи відповідальність на інші інститути [4, с. 462].

Таким чином, волонтерський рух в Україні, що активізувався в умовах повномасштабної війни росії проти України –

це вияв самоорганізованості активних і свідомих громадян з метою надання допомоги іншим людям у вирішенні соціальних, матеріальних і психологічних потреб, керуючись основними принципами законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості, що являє собою важливий фактор боротьби народу за власну державність.

Список використаних джерел

1. Марчук А., Лобода В., Іваниса В. Волонтерська діяльність як засіб самовизначення й самореалізації молоді. Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві. 2023. Т. 2 (48). С. 104–116.

2. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. № 3 (82). Т. 21. С. 277–294.

3. Попова С. М. Волонтерська діяльність в умовах війни на території України. *Проблеми сучасної поліцейстики*. Харків. 2022. С. 114–118.

4. Мадрига Т. Б. Волонтерський рух в Україні в умовах повномасштабної війни. *The 14th International scientific and practical conference «Development, education, culture: integration trends in the modern world»* (11–14 April, 2023). Oslo, Norway. International. Science Group. 2023. С. 460–462.

5. Шайгородський Ю. Ж. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки*. 2023. № 8. С. 77–83.

6. Charities Aid Foundation. World Giving Index. 2022. 25 p. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022_210922-final.pdf

7. Charities Aid Foundation. CAF World Giving Index. 2023. 18 p. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/world-giving-index-2023.pdf?sfvrsn=44dd5447_2

І. Д. Мельниченко,
ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

В. М. Руфанова,
доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ, ПРОКУРАТУРИ ТА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ В УКРАЇНІ

Основними суб'єктами, які наразі здійснюють досудове розслідування та запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом (далі СНПК) є органи поліції, прокуратури та Служби безпеки України (СБУ).

Органи поліції виконують великий об'єм роботи щодо фіксації та розслідування воєнних злочинів, які вчиняє **російська федерація (далі рф)** на території України, у тому числі й СНПК. Так, з початку повномасштабного вторгнення **рф в Україну, слідчі Національної поліції України розпочали 112 944 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил рф та їхніми пособниками. З них 98 228 (86,9%) безпосередньо за ст. 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни» [1]. За цією статтею кваліфікуються виявлені випадки СНПК.**

Слідчими поліції проводиться розслідування 87 кримінальних проваджень за фактами вчинення військовим рф сексуального насильства [1]. Наразі, в структурі Головного слідчого управління функціонує відділ розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту управління організації розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту. Слідчі цього відділу безпосередньо розслідують випадки СНПК. В територіальних органах (Запоріжжя, Харків) утворені структурні підрозділи (відділи), які відповідають

за належне розслідування таких злочинів і накопичення доказів. За відсутності спеціалізованих відділів, за цією категорію кримінальних правопорушень закріплюються окремі поліцейські.

Під час розслідування фактів СНПК поліцейські тісно співпрацюють з органами прокуратури, які є одними з ключових суб'єктів запобігання СНПК. Так, з початку повномасштабного вторгнення органами прокуратури зафіксовано 270 фактів СНПК, з них розкрито 69 фактів, повідомлено про підозру – 39 військовим рф, скеровано до суду 16 обвинувальних актів щодо 24 осіб, 2-х осіб засуджено до 10 та 12 років позбавлення волі [2]. В структурі Офісу Генерального прокурора функціонує **Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, в складі якого функціонує перший та другий відділ управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством (далі Управління)** [3]. Нагляд за додержанням законів органами правопорядку при провадженні досудового розслідування, процесуального керівництва ним та участі у судовому провадженні у кримінальних провадженнях про СНПК здійснює це Управління.

Діяльність органів прокуратури здійснюється центральному та регіональному рівнях. На центральному рівні діяльність забезпечується Управлінням, яке реалізує свої повноваження за такими напрямками:

- виконання функцій на центральному рівні, пов'язаних із розслідуванням і збиранням доказів про СНПК, у співпраці з прокурорами на регіональному рівні (обласних та окружних прокуратур), які є контактними особами з питань СНПК;

- участь у розробленні єдиних стандартів (підходів), необхідних для здійснення розслідування та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про СНПК, орієнтованих на інтереси потерпілих;

- надання обласним, окружним прокуратурам рекомендацій щодо розпізнавання ознак вчинення СНПК, а також надання допомоги у плануванні розслідування за наявності таких ознак; координування проведення тренінгів і навчань з питань СНПК для слідчих, прокурорів та державних службовців, які взаємодіють із потерпілими від СНПК і свідками в процесі здійснення правосуддя;

- внесення відомостей про СНПК до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР);

- формування спеціалізованої практики захисту та підтримки потерпілих свідків у взаємодії з Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків, а також здійснення координаційних функцій із контактними особами з питань підтримки та захисту потерпілих і свідків на регіональному рівні [13].

На регіональному рівні визначаються контактні особи з питань СНПК з числа співробітників обласних прокуратур, а також Національної поліції України та Служби безпеки України (за згодою). Вони проходять відповідну підготовку із залученням міжнародних та національних експертів. Після цього у взаємодії з Управлінням контактні особи з питань СНПК реалізують свої повноваження, зокрема, шляхом:

- участі у проведенні тренінгів з питань застосування визначених підходів до розслідування СНПК відповідно до національного законодавства та процедур;

- здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та розслідувань на регіональному рівні шляхом збирання інформації, у тому числі з публічних звітів, відкритих джерел та інформації, наданої іншими органами влади, яка може свідчити про вчинення СНПК;

- збору, узагальнення та аналізу відомостей щодо заінтересованих сторін, зокрема суб'єктів, які володіють інформацією про потенційні злочини, пов'язані з конфліктом, включно з ознаками СНПК, як-от: журналістів, лікарів, представників громад, організацій громадянського суспільства;

- консультування та створення на основі наявної бази відповідних служб, до яких можуть бути направлені потерпілі і свідки, зокрема для отримання медичної допомоги, психосоціальної підтримки та правової допомоги;

- проведення інформаційної роботи (див. ціль 4) щодо наявних засобів захисту та підтримки для потерпілих і свідків, а також порядку подання скарги;

- внесення відомостей про СНПК до ЄРДР у випадках і порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України;

– розроблення планів досудового розслідування у ситуаціях, пов'язаних із надходженням заяв та повідомлень про СНПК, а також визначення потреб у практичній та методичній допомозі [13].

В структурі управління функціонує відділ взаємодії з міжурядовими, державними та неурядовими організаціями, який безпосередньо проводить комунікацію з іншими інституціями щодо об'єднання зусиль щодо запобігання СНПК.

Згідно положень Кримінально-процесуального кодексу України (ст. 216) досудове розслідування СНПК відноситься до компетенції слідчих органів безпеки. Водночас, як вище вже зазначалося, вони працюють у тісній співпраці з органами прокуратури та поліцейським, зокрема щодо документування випадків сексуального насильства як міжнародного злочину, збирання доказів, документування наслідків та шкоди для отримання потерпілими в майбутньому компенсації, вони досліджують випадки сексуального насильства з метою розуміння його сутності, поширеності, форм, отримання показань від потерпілих тощо.

Робота слідчих, оперативних працівників поліції, прокурорів щодо фіксації та розслідування воєнних злочинів розпочинається на деокупованих територіях після вжиття заходів із розмінування та фільтраційних заходів. Після звільнення населених пунктів та територій від військ РФ, обласним управлінням Служби безпеки України (далі СБУ) або обласною прокуратурою відкривається «базове» кримінальне провадження, за фактами воєнних злочинів, вчинених у межах об'єднаної територіальної громади. У рамках кожного базового провадження створюється міжвідомча слідча група з працівників СБУ та поліції, до якої включаються слідчі центральних апаратів, обласних управлінь (обох відомств) та територіальних підрозділів поліції [4, с. 137; 5, с.]. У рамках вказаних «базових» кримінальних проваджень проводяться всі слідчі дії, пов'язані з фіксацією та розслідуванням воєнних злочинів, вчинених на території обслуговування.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що ефективно розслідування фактів СНПК забезпечується завдяки тісній взаємодії підрозділів поліції, органів прокуратури та СБУ,

яка реалізується у формах: міжвідомчих слідчих груп; спільному проведенні слідчих дій; обміну інформацією, процесуальному керівництву прокурорів тощо. Поряд з цим, хотілося б наголосити на доцільності розробки порядку взаємодії між всіма суб'єктами, в тому числі громадським–організаціями.

Список використаних джерел

1. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну. 12.02.2024 р. Національна поліція України. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnnennia-v-ukrainu-stantom-na-12022024> (дата звернення : 13.02.2024)

2. Статистичні данні станом на 01.02.2024 р. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-diyalnosti> (дата звернення: 16.02.2024)

3. Структура Офісу Генерального прокурора (із врахуванням змін внесених наказами Генерального прокурора № 1шц від 08.01.2020 р. – №35шц від 29.12.2023 р.) : наказ Генерального прокурора від 21 грудня 2019 р. № 99-шц. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/struktura-struktura-ofisu-generalnogo-prokurora-zatverdzhena-nakazom-generalnogo-prokurora-vid-21-12-2019-po-99-shc> (дата звернення: 05.02.2024)

4. Мельниченко І. Д. Забезпечення поліцейськими прав потерпілих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні. *Дотримання прав людини у правоохоронній діяльності: стан та перспективи: тези доп.* Всеукр. кругл. стіл (м. Дніпро, 28 березня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС. 2023. 244 с. С. 136–139. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/11338/> (дата звернення: 14.01.2024)

5. Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. Amazonia Investiga. Volume 11 – Issue 53: May, 2022. Page 220–226. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2021/> (дата звернення 11.02.2024)

О. О. Мислива,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПІДГОТОВКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО РОБОТИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Державна служба – це державно-правовий і соціально-політичний інститут, призначений для практичного виконання завдань і функцій держави, завдання якого обумовлені функціями держави і полягають у забезпеченні внутрішньої і зовнішньої безпеки, забезпечення свобод окремих громадян, у тому числі, на деокупованих територіях.

Деокупація включає не лише повернення тимчасово окупованої територіальної одиниці, а й налагодження загальної юрисдикції України на цій території, зокрема, визначеної структури державних органів управління з її професійними представниками. Відновлення роботи органів державної влади на деокупованих територіях пов'язана з потребою здійснення необхідних заходів щодо кадрового забезпечення діяльності військових адміністрацій та підготовки їх особового складу, створення резерву працівників органів державної влади, сприяння відновленню діяльності, зокрема, фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності органів державної влади [1].

Тож у серпні 2023 року урядом затверджено постанову «Про реалізацію експериментального проєкту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України» [2] з метою створення резерву для забезпечення районних, обласних військових адміністрацій, військових адміністрацій населених пунктів, інших державних органів, які утворені або відновили роботу на деокупованих територіях України, персоналом для практичного виконання завдань і функцій держави на цих територіях.

Принагідно зазначити, що окрім осіб, які відповідають вимогам до осіб, які претендують на вступ на державну службу, визначеним Законом України «Про державну службу», та які виявили бажання працювати в державних органах

на деокупованих територіях на посадах державної служби, пріоритетним правом призначення на посади користуються такі категорії осіб:

- осіб, які мають особи із статусом ветерана війни;
- внутрішньо переміщені особи;
- які раніше займали ці посади, а також особи, які мають досвід роботи з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій;

- особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Фактично, при деокупації перед центральними органами державної влади постають завдання забезпечення безпеки, формування органів влади з залученням патріотично налаштованих представників місцевої еліти, покарання колаборантів та розбудови нових територіальних громад на європейських засадах регіональної політики соціально-економічного розвитку [3, с. 8].

Найбільш затребуваними напрямками роботи державних органів на деокупованих територіях України є адміністрування та надання публічних послуг, управління фінансами та внутрішній аудит, господарські функції, державний нагляд та контроль, правове забезпечення та супроводження роботи судів, режимно-секретна діяльність, управління персоналом, інформаційна безпека, мобілізаційна підготовка та мобілізація, міжнародне співробітництво та ін. Сприяння координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів та громадських об'єднань з питань відновлення систем життєзабезпечення деокупованих територій здійснює Координаційний штаб [4].

Враховуючи, що відсутність спеціальних знань і навичок в період воєнного стану в Україні потребує певної підготовки та має відповідати нагальним проблемам небезпеки виконання поставлених службових завдань внаслідок складної оперативної обстановки, а також, зважаючи на те, що на територіях, які довгий час перебували під окупацією, кадровий ресурс відчутно скоротився (колаборація управлінських кадрів, релокація населення з окупованих територій, мобілізаційні заходи),

актуальною є інтенсифікація підготовки державних службовців для роботи на деокупованих територіях.

Це вимагає розробки певних стандартів навчання, адже правильно організована підготовка сприятиме відновленню роботи державної служби та покращенню життя громадян на деокупованих територіях. З метою реінтеграції деокупованих територій України уряд поклав підготовку кадрів, насамперед, керівних працівників та спеціалістів державного управління, на Київський національний університет ім. Т. Шевченка, який вважає провідним у підготовці фахівців за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» [5].

Водночас, особлива увага на деокупованих територіях з боку державної влади приділяється стабілізаційним заходам, зокрема, зачистці територій, виявленню вибухонебезпечних предметів, нелегальної зброї та боєприпасів, фільтраційним заходам та виявленню колаборантів, недопущення проникнення на диверсійно-розвідувальних груп та незаконних збройних формувань, вчинення ними терористичних актів на об'єктах інфраструктури та комунікацій; забезпечення публічної безпеки та порядку; ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; розшук осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, інші правопорушення під час окупації території [6].

Така службова діяльність притаманна правоохоронним органам, представники якої, згідно чинного законодавства, можуть бути залучені до складу військових адміністрацій, утворених на деокупованих територіях. Зокрема – працівники Національної поліції України [7].

Основним елементом навчання державних службовців є формування навичок, нетипових для мирного несення служби, таких як загальна військова підготовка, що включає тактику сучасного загальновійськового бою, саперну підготовку, топографію, ідентифікацію вибухонебезпечних предметів, тактичну медицину, ефективне застосування зброї, боєприпасів та бойової техніки, оперування дронами, методіку евакуації громадян тощо. При цьому, навчання має відбуватись у формі практичних та інтерактивних тренінгів, які на тепер визнані найбільш ефективними для підготовки фахівців [8; 9 та ін.].

Важливим аспектом навчання держслужбовців для роботи на деокупованих територіях є психологічна підготовка для формування стресостійкості, оскільки несення служби вимагає максимальної концентрації, здатності працювати у стресових умовах, пристосовуватися до різних ситуацій та швидко приймати правові рішення на користь держави.

Під час навчання та підвищення кваліфікації зазначеної вище категорії осіб не слід применшувати значення актуалізації відповідної нормативно-правової бази за для набуття теоретичних знань та усвідомлення правової визначеності з питань деокупації та реінтеграції.

Таким чином, враховуючи, що фактично при деокупації перед центральними органами державної влади постають завдання забезпечення безпеки, формування органів влади з залученням патріотично налаштованих представників місцевої громади, покарання колаборантів та розбудови нових територіальних громад на європейських засадах регіональної політики соціально-економічного розвитку, в сучасних умовах активного ведення війни росії проти України професійна підготовка державних службовців до поновлення роботи на звільнених від окупації територіях України є не лише важливим, а й складним завданням не лише держави, а також і всього суспільства.

Список використаних джерел

1. Про підготовку до дій із стабілізації ситуації на деокупованих територіях Донецької і Луганської областей та їх реінтеграції : Постанова Кабінету міністрів України від 12.05.2023 р. № 486. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP230486?an=1>.
2. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України : Постанова КМУ від від 23.05.2023 р. № 524/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-2023-%D0%BF#Text>.
3. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року : аналіт. доп. ; Нац. ін-т стратег. дослідж. / ред. В. Г. Потапенко. Київ : НІСД, 2023. 48 с.
4. Про утворення Координаційного штабу з питань деокупованих територій : Постанова Кабінету міністрів України від 10.09.2022 р. № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2022-%D0%BF#n47>

5. Уряд затвердив порядок підвищення кваліфікації працівників для роботи на деокупованих територіях. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-poriadok-pidvyshchennia-kvalifikatsii-pratsivnykiv-dlia-roboty-na-deokupovanykh-terytoriiakh>.

6. Скобельська О. Р. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. *Нове українське право*. Вип. 5. 2023. С. 53–59.

7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

8. Oksana Mysliva, Olena Nykyforova, Iuliia Kuntsevych. The modern methods of first aid (premed care) teaching in the police institutions. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 2, 2021. 228 p. P. 219–227.

9. Мислива О. О., Никифорова О. А., Бойко О. І. Методологія проведення навчань і тренувань з тактичної медицини поліцейських в Україні з урахуванням сучасних вимог НАТО. *Юридичний вісник*. № 2. 2020. 320 с., С. 207–213.

А. А. Міняйло,
судовий експерт,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
*(Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз СБУ)*

Дмитренко Л. А.,
судовий експерт
*(Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз СБУ)*

ЕКОЛОГІЧНІ ЗБИТКИ (ШКОДА), ЗАВДАНІ ДОВКІЛЛЮ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

Актуальність роботи. Екологічна шкода, яка виникає під час конфлікту, призводить до руйнівних наслідків для природних екосистем та довкілля в цілому. Війна в Україні призвела до забруднення повітря, води, ґрунтів та флори і фауни. Розливи небезпечних паливно-мастильних та використання вибухонебезпечних матеріалів, які в свою чергу стали причиною подальшого забруднення навколишнього природного середовища.

Актуальність роботи полягає у необхідності обліку та підтвердження впливу військових дій на довкілля для подальшого визначення збитків (шкоди) які були нанесені навколишньому природному середовищу.

Мета і завдання дослідження. Продемонструвати ступінь та масштаб впливу військових дій на довкілля в цілому, внаслідок військової агресії РФ.

Об'єкт дослідження. Вплив військових дій РФ на довкілля України.

Предмет дослідження. Публічні дані щодо екологічних збитків довкіл्लю.

У багатьох найбільших містах України розташовані промислові об'єкти, у деяких, наприклад як у Маріуполі, важка промисловість склала (складає) основу економіки. Незважаючи на те, що протягом останніх десятиліть промислове виробництво в Україні зменшується, у таких містах, як Київ, Кривий Ріг, Донецьк, Харків, Запоріжжя та Одеса, все ще є металургійні,

нафтохімічні, гірничодобувні чи машинобудівні підприємства та, як правило, десятки менших об'єктів, які їх обслуговують. У багатьох містах також розташовані підприємства легкої промисловості, харчові підприємства та розподільчі центри. Зазначені об'єкти можуть містити низку екологічно небезпечних матеріалів або використовувати потенційно шкідливі процеси, і їх пошкодження викликає занепокоєння, особливо коли вони знаходяться поблизу населених пунктів або екологічно чутливих об'єктів, таких як річки чи природні території [1].

Станом на кінець серпня 2022 року зареєстровано понад 570 інцидентів на 250 промислових об'єктах України. Повідомляється, що близько 60% цих інцидентів були результатом прямого фізичного ушкодження [4].

Агресія РФ по-різному вплинула на елементи інфраструктури викопного палива країни, що, у свою чергу, негативно позначилось на навколишнє природне середовище. Крім того, схема атак також змінилася протягом конфлікту. У перші три місяці було завдано ударів по сховищах нафти в містах і на військових авіабазах, а також по цивільній енергетичній інфраструктурі. Восени спостерігалось значне збільшення кількості об'єктів енергетики, на які спрямована атака, включно з теплоелектростанціями, а також інфраструктурою їх передачі.

Напади на нафтові об'єкти часто мають негайні та віддалені наслідки не лише для навколишнього середовища, але й для здоров'я населення. Аварії на нафтових свердловинах і сховищах можуть спровокувати пожежі з виділенням тепла та низки забруднювачів повітря, включаючи токсичні речовини для повітря (наприклад, поліциклічні ароматичні вуглеводні – ПАУ) і тверді частинки, аерозолі сажі («чорний вуглець») і різноманітні гази. У короткостроковій перспективі пожежі спричиняють серйозне забруднення повітря, поверхневих вод та ґрунтів коли забруднюючі речовини осідають на прилеглі території [1, 2].

Враховуючи масштаби шкоди, завданої промисловим, сільськогосподарським і житловим будівлям і об'єктам, існує ймовірність значного поверхневого стоку забруднюючих речовин у водні шляхи по всій країні. Це залишається нехарактерним, хоча певною мірою може компенсуватися скороченням

промислової діяльності. Крім того, є безліч інших гарячих точок забруднення пов'язані з веденням конфлікту, наприклад, спірні пункти перетину річок, де присутні великі обсяги пошкоджених транспортних засобів. Одне з таких місць, де ймовірно значне забруднення, – поблизу неодноразових і невдалих переправ російських військ через Сіверський Донець у травні, а стратегічне руйнування мостів може призвести до рівня забруднення та порушити стік річок [1].

Війна в Україні значно вплинула на лісові масиви та природо-заповідні території країни. Лісові пожежі знищили до 23 тис. га, а пошкоджено 330 тис. га. майже 500 тисяч гектарів лісів або під окупацією, або в зоні бойових дій. Близько 20% природоохоронних територій знаходяться під загрозою, включаючи 16 водно-болотних угідь і 160 Смарагдових територій, що становить приблизно 2,9 мільйона квадратних кілометрів національних і міжнародних охоронних земель. Десять національних природних парків, вісім заповідників і два біосферних заповідника залишаються під окупацією, у багатьох із них задокументовано незаконні рубки [6, 7].

Широкий спектр військової діяльності на суходолі та у морі ставить під загрозу морські екосистеми України, тоді як вразливі та екологічно чутливі прибережні оселища зазнають безпосереднього впливу від бойових дій. Для визначення справжнього впливу війни на екологію Чорного і Азовського морів, лиманів і водно-болотних угідь, будуть необхідні подальші дослідження, однак оскільки ці води вже зазнали низки навантажень від людської діяльності, таких як забруднення, надмірний вилов риби, інвазії чужорідних видів та змін клімату, наслідки впливу можуть бути виявлені ще більш істотними [5].

Міністерство охорони довкілля та природних ресурсів України започаткувало відстеження шкоди, завданої довкіллю, та створило веб-сайт <https://ecozagroza.gov.ua/>, що узагальнює інформацію про негативні наслідки для довкілля на основі звітів місцевих та регіональних органів влади [2, 3].

Державною екологічною інспекцією України зафіксовано більше ніж 2339 випадків шкоди завданої довкіллю, на сьогоднішній день розрахунки ведуться за чотирма напрямками досліджень. Загальна сума за забруднення та засмічення земель за перші 12 місяців війни 854 299 626 тис. грн

(854 мільярдів), за забруднення атмосферного повітря 9 889 24718 тис. грн (989 мільярдів), сума шкоди завданої водним об'єктам 57300632 тис. грн (57 мільярдів) [4].

Загальна сума збитків по земельним, водним ресурсам та атмосферному повітрю складає 1900524976 тис. грн (1 трильйон 901 мільярдів).

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації завдало та продовжує завдавати непоправної шкоди державі, зокрема, довкіллю. Під час війни Україна стала перед новими викликами, які змусили країну шукати нові підходи до відповідальності агресора за шкоду довкіллю.

Список використаних джерел

1. Бюлетні для оцінки різних типів шкоди довкіллю, виконані Обсерваторією конфліктів і довкілля (Conflict and Environment Observatory) та Екологічною мережею Зої (Zoі): промисловість. URL: <https://zoinet.org/product/ceobs-ukraine/> (дата звернення: 03.08.2023)

2. Дайджести ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news> (дата звернення: 03.08.2023)

3. Державної екологічної інспекції Столичного округу: веб-сайт. URL: www.stolreg.dei.gov.ua. (дата звернення: 08.10.2023)

4. Періодичні звіти Міндовкілля щодо зареєстрованих та досліджених випадків шкоди довкіллю внаслідок військових дій. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novynu/zbytku-dovkillju-vid-vijny/> (дата звернення: 03.08.2023)

5. Рік повномасштабного вторгнення рф: серед жертв і українське довкілля URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-sered-zhertv-/> (дата звернення: 21.11.2023)

6. Сума шкоди українському довкіллю від збройної агресії рф вже становить понад 46 мільярдів доларів URL: <https://tlu.kiev.ua/pro-nas/novini-zakhodi/novina/article/ruslan-strilec-suma-shkodi-ukrajinskomu-dovkillju-vid-zbroinoji-agresiji-rf-vzhe-stanovit-ponad-46-mil.html> (дата звернення: 21.11.2023)

7. Як бойові дії впливають на екосистеми, та чи зможе природа відновитися самостійно – спецпроект WWF-Україна та ШоТам URL: <https://wwf.ua/en/?7828466/war-and-nature-wwf-shotam> (дата звернення: 21.11.2023)

К. В. Мітченко,
старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ

Військовий час – це період надзвичайних викликів та ризиків для людей, які захищають країну та її громадян. Особи, що несуть службу в Національній поліції стикаються з численними факторами, що негативно впливають на їх психологічний стан та ефективність несення служби, виконання службових обов'язків. Правоохоронці, які несуть службу, стають свідками жакликих подій, втрачають товаришів, стикаються з жорстокістю та насильством зазнають психологічних травм, про які змовчують та не можуть якісно пропрацювати, що в подальшому може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем. Поліцейські ризикують своїм життям та здоров'ям, стикаючись з небезпечними ситуаціями, надзвичайними подіями, тому є досить вразливою категорією, при постійній вимозі якісно виконувати службові обов'язки та зберігати свій психологічний стан. Військовий час негативно впливає не лише на службове, але й на особисте життя людей. їм може бути важко спілкуватися з близькими, підтримувати стосунки, виховувати дітей.

Правоохоронці відповідають за життя та безпеку людей, за порядок та законність. Ця відповідальність може бути дуже важкою та призвести до емоційного виснаження та професійної деформації, зниження працездатності, дисциплінарних проступків, проблем зі здоров'ям, аддикцій або ж суїцидальних намірів.

Якісно здійснений психологічний супровід поліцейським може допомогти впоратися з психологічними проблемами, зберегти психічне та фізичне здоров'я, підвищити працездатність та покращити загальну якість життя. Тому дуже важливою є якісна та сучасна підготовка при врахуванні умов несення ним служби та загального психологічного профілю.

Вітчизняні дослідники (В. Барко, Н. Пряхіна, Я. Когут, Ю. Жидецький) акцентують, що працюючи у психологічно, фізично й емоційно важкій сфері, поліцейський повинен володіти такими важливими якостями, як: фізична підготовка, критичне мислення, розсудливість, навички вирішення проблем, комунікативні навички, сильний моральний характер, почуття етики, співчуття, емпатія та повага до інших, відданість громаді, сильна ініціатива та наполегливість, терпіння і толерантність. Зазначені особистісно-професійні якості є комплексом взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного здатностей особистості, які функціонують у симбіотичних стосунках, допомагаючи створити висококласного поліцейського [3, с. 242].

За результатами емпіричних розвідок Барко В., Барко В., Бондаренко В. для поліцейських підрозділів охорони об'єктів і публічної безпеки емоційно-вольові якості, такі як оптимізм, життєлюбність, енергійність; товариськість; здатність легко встановлювати контакти й бути лідером; ініціативність; здатність долати труднощі; здатність до саморегуляції та уміння об'єктивно оцінювати свої сили й можливості, брати на себе відповідальність; уміння стримувати себе в конфліктних і стресових ситуаціях, діяти рішуче. Крім того, поліцейському властиві висока працездатність, витривалість; урівноваженість, емоційна стійкість, загострене моральне відчуття, чуйність, готовність допомогти [1, с. 15].

Характеризуючи результати емпіричного дослідження психологічного профілю сучасного поліцейського (2022) Мітченко К. сформовано попередній профіль правоохоронця. Відповідно результатам сучасному поліцейському притаманна впевненість в собі та власних можливостях, здатність не губитись при зіткненні із труднощами, оптимізм, задоволеність собою, своїм оточенням, життям в цілому. Екстравертованість, вміння встановлювати соціальні контакти, проявляти товариськість, готовність до встановлення довірчо-відвертої взаємодії з оточуючими, високий рівень самокритичності, високі пороги чутливості (низька чутливість нервової системи), через високий рівень розвитку стресостійкості. Поряд з цим, сучасний поліцейський має передумови для імпульсивного поведіння, схильний до ризику та агресії, виражене прагнення

до домінування, активного відстоювання своєї думки, присутня авторитарність, недовірливість [2, с. 245].

Проте враховуючи особливості несення служби, чітку ієрархічність, підпорядкованість Присязі та статуту поліцейські мають свої специфічні характеристики, а саме висока підозрілість, відсутність віри в себе та людей, дисонанс цінностей, зневіра, озлобленість через заборону радості, скепсис, ригідність, певна токсичність в спілкуванні, емоційна безпорадність через низький контроль над власним життям, «життя по статуту». Дані характеристики визначенні завдяки включеному спостереженню за правоохоронцями ГУНП в Дніпропетровській області протягом 2015–2024 рр. та обговоренні на конференціях фахівцями психологічних служб відділів психологічного супроводження Національної поліції.

Враховуючи психологічний профіль поліцейського варто орієнтуватись, що фундамендальним у психологічному супроводу поліцейських є безпосереднє прагнення психолога щире прагнення допомогти, високий професіоналізм, емпатичність та налаштованість на співпрацю, простота у взаємодії. Суть психологічного супроводу сучасного поліцейського є усвідомлення всіх учасників, що психологічний супровід – це місце підтримки, де правоохоронець може бути сам собою, місце де не треба підпорядковуватись, відповідати високим вимогам нормативних документів та громадським очікуванням.

Дана тема є досить актуальна та потребує більш ґрунтовного вивчення як серед науковців, так і серед практиків фахівців служб психологічного супроводження Національної поліції.

Список використаних джерел

1. Барко В., Барко В., Бондаренко В. Психологічні аспекти службової діяльності поліцейських підрозділів охорони об'єктів і публічної безпеки. *Вісник Львівського університету*. 2021. Вип. 8. С. 10–19.
2. Мітченко К. В. Професійна компетентність поліцейського як передумова успішної взаємодії поліції та громади. *Community Policing: освітні практики : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. К. М. Недра*. Дніпро : Дніпроп. Держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 218–251.
3. Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. *ГАБІТУС*. 2022, № 39. С. 239–243. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4955/1/%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82%2C%20%D0%BF%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення: 01.02.2024)

Р. В. Миронюк,
професор кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
доктор юридичних наук, професор,
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ГРОМАДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повноцінне війське вторгнення росії на територію України внесло значні зміни в порядок нормального функціонування українського суспільства і зумовило необхідність перелаштування всіх суспільних відносин і економіки держави на підвищення обороноздатності, консолідації органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення безпеки–громадян в умовах воєнного стану особливо на територіях які наближені до лінії оборони. Створення належних умов безпечного середовища на місцевому рівні неможливо без системної та ефективної взаємодії поліції з органами місцевої влади. Передусім, така взаємодія дозволяє працювати ефективно, виступає чинником суспільної довіри, без якої неможливо побудувати міцну демократичну державу, забезпечити належний рівень правопорядку. Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку про те, що діяльність Національної поліції України у сфері охорони публічного порядку та безпеки здійснюється на засадах партнерства в тісній співпраці з органами місцевої влади, територіальними громадами, громадськими об'єднаннями та населенням і спрямована на задоволення їхніх потреб і являє собою сукупність прав і обов'язків, спрямованих для створення та підтримання належного режиму правопорядку та сприяння в правоохоронній діяльності підрозділам поліції з урахуванням державних і місцевих інтересів з метою створення належного безпекового середовища.

Правова основа взаємодії поліції з органами місцевої влади зокрема у сфері забезпечення публічної безпеки громад урегульована окремими положеннями Конституції України [1], Законами України «Про Національну поліцію» [2] та «Про

місцеве самоврядування в Україні» [3], «Про місцеві державні адміністрації» [4]. Крім того з 15 березня 2022 року набув чинності Закон України № 7147 «Про внесення змін до законів України» «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою вдосконалення діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану» яким було доповнено повноваження поліцейських під час воєнного стану, зокрема: здійснювати прийом екстрених викликів за скороченим телефонним номером 102; за письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно отримувати від органів держави та територіальних громад, юридичних осіб державної форми власності, інформацію необхідну для виконання повноважень та завдань поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у тому вигляді та тій формі, яка зазначена в запиті. Суб'єкти, яким адресовано такий запит, зобов'язані протягом 3 днів, або в разі неможливості – протягом 10 днів, надати відповідь на запит або повідомити про причини, що перешкоджають надати таку відповідь; здійснювати конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняти їх у залі суду; утримувати в передбачених законом випадках в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних чи адміністративних правопорушень; осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою; осіб, підданих адміністративному арешту; обвинувачених та засуджених; у межах компетенції здійснювати розмінування, що має оперативний характер (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень); організувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт; здійснювати техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; здійснювати представництво та забезпечувати

виконання зобов'язань України в Інтерполі та виступати як Національне центральне бюро Інтерполу; здійснювати співробітництво з Європолом та діяти як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європолом; організовувати взаємодію правоохоронних органів та інших державних органів України з Інтерполом та Європолом, а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; здійснювати збирання біометричних даних осіб [4].

В цілому аналіз законодавчих засад діяльності поліції та органів місцевої влади та практики їх реалізації дають можливість виокремити найбільш актуальні форми їх взаємодії в умовах воєнного стану на регіональному рівні, а саме: 1) взаємодія поліції з громадськими формуваннями по охороні громадського порядку, сил територіальної оборони, Національної гвардії (в містах, населених пунктах, об'єднаних територіальних громадах) на де окупованих територіях, територіях наближених до військових дій, та в місцевостях з яких відбувається примусове виселення; 2) взаємодія з Національною гвардією та силами територіальної оборони щодо організації діяльності по перевірці документів у осіб для встановлення їх особистості та документів на вантаж в межах блокпосту -- дорожнього укріпленого контрольно-пропускний пункт (КПП) із озброєною охороною, здатного самостійно тримати кругову оборону; 3) здійснення патрулювання вулиць, парків скверів, прибудинкових територій, облаштованих укриттів з метою виявлення вибуховонебезпечних об'єктів; 4) спільно з Служби безпеки України здійснення оперативно-розшукових заходів спрямованих на виявлення осіб, які здійснюють наведення зброї агресора та об'єкти енерго та життєзабезпечення (в межах роботи таких об'єктів); 5) спільно з ОМС та Державною службою з питань надзвичайних ситуацій проведення роз'яснювальної роботи в освітніх закладах щодо дій у випадку виявлення вогнепальної зброї та вибуховонебезпечних об'єктів; 6) взаємодія з Національною гвардією та силами територіальної оборони щодо організації діяльності по перевірці документів у осіб для встановлення їх особистості під час комендантської години; 7) взаємодія поліції з ОМС, ДСНС щодо покращення умов доступу до укриттів та забезпечення безпеки осіб,

які в них перебувають; 8) взаємодія поліції, підрозділів Національної гвардії, підрозділів військової служби правопорядку з забезпеченням доступу на територію громад зброї та боєприпасів з територій на яких тривають активні бойові дії та виявлення порушення правил дорожнього руху військовослужбовцями; 9) взаємодія поліції з ДСНС щодо ліквідації наслідків пожеж, руйнувань будівель, спасіння життя людей, звільнення їх з під завалів та надання домедичної допомоги; 10) взаємодія поліції, підрозділів Національної гвардії щодо дотримання вимог комендантської години; 11) взаємодія поліції з територіальними органами СБУ щодо виявлення колаборанської діяльності; 12) взаємодія поліції з органами прокуратури, СБУ щодо досудового розслідування воєнних злочинів; 13) розшук, затримання і доставлення до районних (міських) центрів комплектування Збройних сил України (далі - ТЦК ЗСУ) громадян, які ухиляються від виконання військового обов'язку за зверненням органів місцевого самоврядування та ТЦК.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію. Закон України № 580 від 02.07.2015. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (дата звернення: 10.02.2024)
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. Ст. 190.
5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. *Офіційний вісник України* офіційне видання від 13.05.2022. № 37. Стор. 64. Ст. 1977.

А. В. Мовчан,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах російсько-української війни особливої актуальності набуває співпраця оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України з міжнародними правоохоронними організаціями, зокрема Інтерполом і Європолем, у розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів геноциду, скоєних в Україні.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «співпраця» визначається як «спільна з ким-небудь діяльність» [1, с. 1367].

Ми вважаємо, що *співпраця підрозділів Національної поліції України з міжнародними правоохоронними організаціями у протидії злочинності* – це заснована на законах та міжнародних договорах, погоджена за цілями, місцем і часом та належним чином організована спільна діяльність підрозділів Національної поліції і міжнародних правоохоронних організацій, спрямована на вирішення конкретних завдань боротьби зі злочинністю.

Відтак основним завданням співпраці оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції з міжнародними правоохоронними інституціями у протидії злочинності в умовах воєнного стану є запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема воєнним злочинам, їх виявлення, припинення, розкриття та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Зокрема, у лютому 2022 року Європол створив Оперативну робочу групу (OTF) для надання допомоги в поточних розслідуваннях основних міжнародних злочинів, скоєних в Україні після вторгнення в країну російських збройних сил. Ця робоча група має на меті допомогти ідентифікувати підозрюваних та їхню причетність до воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів геноциду, скоєних в Україні, шляхом збору та аналізу розвідданих із відкритих джерел (OSINT). Така розвідувальна інформація може значно допомогти слідчим у перевірці та реєстрації воєнних злочинів. Група OTF координує роботу відділів боротьби з міжнародними злочинами поліції Нідерландів (Nationale Politie) і Федерального управління кримінальної поліції Німеччини (Bundeskriminalamt) за підтримки Європолу та його Аналітичного проекту основних міжнародних злочинів (AP CIC). Наразі 14 країн погодилися призначити спеціальні OSINT-підрозділи для опрацювання пріоритетних запитів від України, інших країн та Міжнародного кримінального суду. OTF також може звертатися за підтримкою до інших країн, агенцій ЄС, неурядових організацій або приватних компаній [2].

Водночас 25 березня 2022 року була створена спільна слідча група (JIT) щодо ймовірних тяжких міжнародних злочинів в Україні у складі представників Литви, Польщі та України за підтримки Євроюсту. 31 травня 2022 року членами JIT стали Естонія, Латвія та Словаччина, а 13 жовтня 2022 року – Румунія. 3 березня 2023 року сім національних органів JIT підписали Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством юстиції США. Учасниками JIT є також Євроюст та Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду.

Європол теж став учасником спільної слідчої групи (JIT) щодо ймовірних тяжких міжнародних злочинів, скоєних в Україні. Генеральні прокурори країн-партнерів JIT і виконавчий директор Європолу Катрін Де Болле підписали Угоду про співпрацю під час 17-го засідання Консультативного форуму генеральних прокурорів Євроюсту. Згідно зі своїм мандатом, Європол надаватиме аналітичну та криміналістичну підтримку членам JIT. Крім того, Європол підтримуватиме збір та аналіз даних, отриманих законним шляхом із відкритих джерел, таких як соціальні медіа, телебачення та радіомовлення,

так звані розвідувальні дані з відкритих джерел (OSINT). Європол також надаватиме свої знання та досвід у сфері розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших міжнародних злочинів через Аналітичний проект основних міжнародних злочинів (AP SIC). Євроюст надає правову, матеріально-технічну, фінансову та аналітичну підтримку JIT. Зокрема, з березня 2022 року Агентство провело 19 координаційних зустрічей JIT та інших національних органів, які розслідують ймовірні тяжкі міжнародні злочини, скоєні в Україні [3].

Як приклад, у той час, коли наша країна протидіє викликам військової агресії росії, правоохоронні та судові органи семи країн об'єднали зусилля з Європолем і Євроюстом, щоб нейтралізувати та затримати в Україні ключових фігур, які стояли за масштабними операціями з програмами-вимагачами.

Зокрема, розслідування встановило, що зловмисники зашифрували понад 250 серверів, які належали великим корпораціям, що призвело до збитків у кілька сотень мільйонів євро. За ініціативи французької влади у вересні 2019 року було створено спільну слідчу групу (JIT) із представників правоохоронних органів Норвегії, Франції, Великої Британії та України за фінансової підтримки Євроюсту та допомоги обох агентств. З тих пір партнери JIT тісно співпрацюють, паралельно з незалежними розслідуваннями влади Нідерландів, Німеччини, Швейцарії та США, щоб знайти винних осіб в Україні та притягнути їх до відповідальності.

Відтак 21 листопада 2023 року у Київській, Черкаській, Рівненській та Вінницькій областях були проведені обшуки на 30 об'єктах, у результаті яких затримано 32-річного організатора та чотирьох найактивніших учасників злочинного угруповання. Водночас до Києва прибули понад 20 слідчих з Норвегії, Франції, Німеччини та США, які допомагатимуть Національній поліції України у проведенні слідчих дій. Ці заходи було розпочато після того, як в Європолі та Норвегії було організовано низку оперативних заходів з метою криміналістичного аналізу пристроїв, вилучених в Україні у 2021 році. Ця криміналістична робота сприяла ідентифікації підозрюваних, які стали об'єктом затримань у Києві. Слідчі вважають, що затримані особи є частиною злочинної мережі, відповідальної за серію небезпечних атак програм-вимагачів на організації

у 71 країні. Ці кібератаки були спеціально націлені на великі корпорації, фактично зупиняючи їхній бізнес. Для здійснення атак застосувались програми-вимагачі LockerGoga, MegaCortex, NIVE і Dharma.

Вважається, що деякі підозрювані причетні до компрометації IT-мереж, а інших підозрюють у відмиванні платежів у криптовалюті, які здійснювали жертви для розшифровки своїх файлів. Це міжнародне співробітництво підрозділів Національної поліції з міжнародними партнерами залишається стійким і безперервним, навіть попри виклики, які породжує триваюча війна в Україні [4].

Отже, належна організація співпраці оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України з міжнародними правоохоронними інституціями є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів геноциду, скоєних в Україні.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ : Перун, 2001. 1440 с.
2. Europol sets up OSINT taskforce to support investigations into war crimes committed in Ukraine. URL: <https://www.europol.europa.eu/mediapress/newsroom/news/europol-sets-osint-taskforce-to-support-investigations-war-crimes-committed-in-ukraine>
3. Europol participates in joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine. URL: <https://www.europol.europa.eu/mediapress/newsroom/news/europol-participates-in-joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-in-ukraine>
4. International collaboration leads to dismantlement of ransomware group in Ukraine amidst ongoing war. URL: <https://www.europol.europa.eu/mediapress/newsroom/news/international-collaboration-leads-to-dismantlement-of-ransomware-group-in-ukraine-amidst-ongoing-war>

Р. О. Мовчан,

професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,
доктор юридичних наук, професор
(*Донецький національний
університет імені Василя Стуса*)

КВАЛІФІКОВАНИЙ СКЛАД КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (Ч. 8 СТ. 111-1 КК): ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Уже з перших днів відкритої агресії російської федерації (далі – рф) проти України стало зрозумілим, що вітчизняний кримінальний закон не виявився готовим належним чином протидіяти тим численним викликам, які виникли у зв'язку із розгортанням нової – широкомасштабної фази війни. Як наслідок, за відносно короткий період, який минув після уведення воєнного стану, парламентарії в екстреному порядку прийняли більше десяти окремих законів, спрямованих на усунення відповідних прогалин у кримінально-правовому регулюванні.

Не заперечуючи проти важливості та злободенності всіх згаданих змін, водночас варто визнати, що чи не найбільше питань як у правозастосовувачів, так і у членів суспільства загалом виникає стосовно кримінально-правової новели, що містить ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Колабораційна діяльність», яка з'явилась у результаті ухвалення Закону України від 3 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». При цьому маю зазначити, що хоча численні питання та нарікання виникають стосовно способу нормативного викладення без виключення кожної з семи наявних в аналізованій нормі частин, якими передбачено основні склади, однак як із теоретичного, так і з погляду потенційного правозастосування чи не найбільш невдалим необхідно визнавати конструювання ч. 8 ст. 111-1 КК, в якій описані кваліфікуючі ознаки колабораційної діяльності.

По-перше, йдеться про прикру законодавчу помилку, внаслідок якої у ч. 8 ст. 111-1 КК з'явилася вказівка на вчинення

дій та прийняття рішень «особами, зазначеними у частинах 5–7 цієї статті, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків» [1, с. 359].

Отже, під ознаки ч. 8 ст. 111-1 КК (найбільш суворе покарання – позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі) формально підпадають фактично будь-які діяння, що спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, хоча очевидно, що намірами парламентаріїв охоплювалося посилення відповідальності лише за вчинення відповідними суб'єктами «діянь, передбачених частинами 5–7, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків», на що й має вказуватись у виправленій редакції аналізованої заборони. На той факт, що диспозиція чинної ч. 8 ст. 111-1 КК наразі сформульована у спосіб, коли взагалі не визначено, яке ж саме діяння має бути вчинене «особами, зазначеними у частинах п'ятій–сьомій цієї статті», та призвести до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, щоб його можна було кваліфікувати за вказаною нормою, свого часу вказували як парламентські експерти, так і представники кримінально-правової доктрини [2, с. 39].

До речі, зважаючи на наведений законодавчий недолік, О. Кравчук та М. Бондаренко заперечують як таку можливість кваліфікації відповідних дій за ч. 8 ст. 111-1 КК, вказуючи на те, що до виправлення згаданої технічної помилки вчинені злочини потрібно кваліфікувати за відповідними частинами 5–7 ст. 111-1 КК [3, с. 202]. Подібним чином розмірковує і М. Хавронюк, обґрунтовуючи це тим, що в ч. 8 ст. 111-1 КК не зазначено, які саме діяння повинні спричинити вказані в ній наслідки [4] (загалом така позиція була підтримана і Н. Сиомоненко [5, с. 106]).

Водночас, на противагу названим юристам, вважаю, що відповідна законодавча помилка не повинна ставати на заваді реалізації очевидних намірів парламентаріїв щодо кваліфікації дій, які спричинили зазначені наслідки, саме за ч. 8 ст. 111-1 КК. На мою думку, у цьому випадку необхідно спиратися на принцип верховенства права і застосовувати не буквальний, а телеологічний спосіб тлумачення кримінального закону.

Утім, попри зроблений висновок, автор цих рядків чудово усвідомлює необхідність якнайшвидшого редагування відповідних положень ч. 8 ст. 111-1 КК, вочевидь саме через

недосконалість яких за нею станом на сьогодні не було при-тягнуто до кримінальної відповідальності жодної особи.

По-друге, недоцільною видається паралельна вказівка у ч. 8 ст. 111-1 КК на «вчинення дій» та «прийняття рішень», адже прийняття рішень є лише одним із численних різновидів дій.

По-третє, зважаючи на те, що невизначеність вживаного у ч. 8 ст. 111-1 КК поняття «інші тяжкі наслідки» у багатьох передбачених КК випадках провокує неоднакове його тлумачення як з боку практиків, так і з боку теоретиків [6], парламентарії розкрили його зміст безпосередньо у п. 4 примітки цієї заборони, вказавши на те, що під ними необхідно розуміти шкоду, яка в 1 тис. і більше разів перевищує НМДГ.

Як наслідок такого недалекоглядного конструювання, по-при «прив'язку» інших тяжких наслідків до загибелі людей, за ч. 8 ст. 111-1 КК за цієї ознакою не можуть кваліфікуватися діяння, які призвели не лише до наслідків політичного, адміністративного (організаційного), екологічного характеру (масові беспорядки, тяжка екологічна шкода, припинення діяльності законно обраної (призначеної) української влади, створення псевдореспублік тощо), а й до завдання шкоди фізичного характеру (шкоди здоров'ю людей) – смерті однієї особи, тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, не кажучи вже про завдання «лише» середньої тяжкості двом або більше особам, або ж, наприклад, заподіяння внаслідок розгону мирного мітингу патріотів легких тілесних ушкоджень десяткам осіб. Продемонстрований законодавчий підхід викликає подив і в Ю. Василенко, яка резонно відмічає, що, розкриваючи поняття «інші тяжкі наслідки» при роз'ясненні тої чи іншої кримінально-правової норми, Верховний Суд України зазвичай традиційно відносив до них також і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі, середньої тяжкості ушкоджень двом і більше особам, нанесення великої матеріальної шкоди, а в окремих випадках також і шкоду у великих розмірах підприємствам, організаціям чи громадянам, а також тривалий простій підприємств, цехів або їх виробничих дільниць [7, с. 6].

З урахуванням викладеного не викликає сумніву, що кримінально-правова норма про кваліфікований склад колабораційної діяльності (ч. 8 ст. 111-1 КК) і в зазначеній частині потребує свого вдосконалення. Для цього можна

використати різні підходи, базовими з яких є такі, що викладені альтернативно:

– виключити п. 4 примітки ст. 111-1 КК, повністю залишивши оцінку «інших тяжких наслідків» на угляд правозастосовувача;

– сформулювати п. 4 примітки ст. 111-1 КК з використанням способу, який був апробований у первинній редакції ст. 364 КК та наразі втілений, наприклад, у ст. 232-1 КК, так (або ж подібно до цього): «Іншими тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує НМДГ». Це уможливить кваліфікацію за ч. 8 ст. 111-1 КК діянь, які призвели як до вираженої у відповідному грошовому еквіваленті (1 тис. і більше НМДГ) матеріальної (майнової) шкоди, так і до наслідків будь-якого іншого характеру, які будуть розцінюватися як тяжкі. Саме такий (умовно другий) варіант, на мою думку, є більш переконливим.

Список використаних джерел

1. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360.

2. Павликівський В. І., Яценко А. М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 31–50.

3. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198–204.

4. Хавронюк М. Порушення принципу юридичної визначеності у змінах до Кримінального кодексу під час війни. Аналіз помилок у законах воєнного часу щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porushennya-pryntsypu-yurydychnoyi-nevyznachenosti-u-voennyh-zminah-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny/>

5. Симоненко Н. О. Кримінально-правова новела щодо колабораційної діяльності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1. С. 92–109.

6. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.

7. Василенко Ю. В. Колабораційна діяльність: кримінально-правова характеристика складу кримінального правопорушення. *Часопис Київського інституту власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 3–8.

АНАЛІЗ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ (СТ. 332 КК)

Для початку слід зазначити, що кримінальна відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон передбачається в ст. 332 Кримінального кодексу України (далі – КК). На сьогоднішній день охорона державного кордону, цілісності території держави є важливою складовою частиною загальнодержавної системи. Юридичною підставою настання кримінальної відповідальності є наявність у суспільно небезпечному діянні особи ознак складу кримінального правопорушення, яке зазначено в КК.

Склад кримінального правопорушення включає в себе наступні елементи: об'єкт та об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону. В незаконному переправленні людей через кордон відсутність хоча б однієї ознаки складу діяння, передбаченого ст. 332 КК, означає відсутність підстави кримінальної відповідальності та в подальшому притягнення винного до відповідальності.

Слід зазначити, що безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення є державний суверенітет. Додатковим – життя та здоров'я потерпілих, адже у разі незаконного переправлення осіб через кордон можуть потерпілі постраждати або ж загинути, про що зазначено у ч. 2 ст. 332 КК.

Об'єктивна сторона проявляється в:

- 1) незаконному переправленні осіб через державний кордон України;
- 2) організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України;
- 3) керівництві такими діями;
- 4) сприянні їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод.

Також слід зазначити, що у випадку коли особа (переправник) з деяких незалежних від нього причин не зміг довести до кінця свій умисел і особа не була переправлена через дер-

жавний кордон України, тоді особа (переправник) буде притягнута до кримінальної відповідальності за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК. Прикладом можуть бути ситуації, коли особа без її волі переміщується через кордон або коли особа не має умислу на незаконний перетин кордону. Тоді, якщо особу мали незаконно переправити на виїзд з території України, то особа, яку мали переправити, буде притягуватися до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), тобто – за спробу незаконно перетнути державний кордон.

Отже, під незаконним переправленням осіб через державний кордон України розуміється спроба переправлення або безпосередньо переправлення особи через державний кордон любими будь-якими способами поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску без відповідних документів або з документами, що містять неправдиву інформацію про особу.

Підвищена суспільна небезпека організованих форм злочинної діяльності з незаконного переправлення осіб через державний кордон обумовила специфічну структуру цього складу:

по-перше, сама організаторська діяльність, незалежно від того, чи вдалося переправлення, чи ні, а також керівництво цією діяльністю розглядаються як закінчені діяння (злочини з усіченим складом);

по-друге, особи, які здійснюють незаконне переправлення, а також особи, які сприяють цьому порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, вважаються виконавцями кримінального правопорушення [1].

Організацією незаконного переправлення осіб через державний кордон є дії, які виявляються у розробці планів, визначенні місця, часу незаконного переправлення, пошуку співучасників, створенні організованої групи, її фінансуванні, озброєнні.

Щодо керівництва – це активна діяльність щодо забезпечення самого переправлення під час його вчинення: віддання певних команд, розстановка учасників, розподіл їх обов'язків. [3, 44].

Щодо суб'єкту аналізованого кримінального правопорушення – це суб'єкт загальний, тобто це може бути будь-яка особа, яка досягла 16 років.

Відносно суб'єктивної сторони слід вказати, що вона характеризується прямим умислом. Мотиви та мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають. Як правило, для злочину характерні корисливі мотиви і мета. Під час кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК, необхідно встановлювати форму та ступінь вини особи, яка переправляє інших, а також співвідношення його діянь умислу та бажанням особи, яку переправляють.

Слід визначити, що в ч. 2 ст. 332 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені способом, небезпечним для життя чи здоров'я особи, щодо кількох осіб, повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища.

Особливо кваліфікуючі ознаки зазначені в ч. 3 ст. 332 КК та передбачають кримінальну відповідальність за дії, що передбачені у ч. 1 ст. 332 КК, якщо вони вчинені організованою групою або з корисливих мотивів.

Отже, у разі відсутності ознак кримінального правопорушення, а саме незаконного переправлення осіб через державний кордон України та перевезення іноземців, осіб без громадянства, (переправник) підлягає адміністративній відповідальності за ст. 206-1 КУпАП – незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України [4].

Як висновок слід зазначити, що незаконне перетинання державного кордону України – це перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T177700>
3. Саїнчин О. С. Методика розкриття незаконного переправлення осіб через державний кордон України : монографія, 2008. 368 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

О. А. Моргунов,
ректор,
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ, ГРОМАДСЬКОСТІ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну внесло глибокі зміни до порядку нормального функціонування українського суспільства і викликало необхідність переорієнтації всіх суспільних відносин на підвищення обороноздатності, консолідації органів державної влади та органів місцевого самоврядування заради захисту громадян в умовах воєнного стану, особливо на територіях, що знаходяться поблизу від лінії фронту. Створення безпечного середовища на локальному рівні неможливо без системної та результативної взаємодії правоохоронних органів у цілому та зокрема Національної поліції з органами місцевого самоврядування (ОМС), територіальними громадами, громадськими об'єднаннями і населенням. Подібна співпраця сприяє ефективному виконанню правоохоронцями службових обов'язків, слугує потужним чинником суспільної довіри, без якої неможливою є побудова міцного демократичного ладу і водночас – забезпечення належний рівня правопорядку.

У зв'язку з цим проблеми визначення та розвитку ефективних форм кооперації органів місцевого самоврядування, Національної поліції та інших правоохоронних органів в умовах війни набули неабиякої актуальності. Нагальні питання подібної співпраці досліджені Барбою В. [1], Крищенко А. [2], Батраченко О. [3], Плугатарем Т. [4], Корнієнко М. [5], Волокітенко О. [6] та ін. Однак зазначені проблеми залишаються висвітленими недостатньо та потребують глибшого вивчення.

Правова основа взаємодії поліції та ОМС, зокрема у сфері забезпечення публічної безпеки громад, визначається окремими положеннями Конституції України [7], Законами України «Про Національну поліцію» [8] та «Про місцеве само-

врядування в Україні» [9]. Але дані законодавчі акти лише широко окреслюють окремі напрямки взаємодії ОМС і поліції, не конкретизуючи їхніх форм та механізмів реалізації.

Аналіз законодавчих засад діяльності поліції, інших правоохоронних органів та ОМС, а також практичних механізмів цієї діяльності дають можливість виокремити та розглянути найпоширеніші та найактуальніші форми взаємодії правоохоронців і представників місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, а саме: 1) взаємодія поліції з громадськими формуваннями по охороні громадського порядку, силами територіальної оборони, Національної гвардії в містах, населених пунктах, об'єднаних територіальних громадах на територіях, близьких до зони бойових дій, на деокупованих територіях та в місцевостях, з яких здійснюється примусове виселення; 2) взаємодія з Національною гвардією та силами територіальної оборони щодо організації діяльності по перевірці документів у осіб та документів на вантаж в межах блокпосту – дорожнього укріпленого контрольно-пропускного пункту із озброєною охороною, здатного самостійно тримати кругову оборону; 3) здійснення патрулювання вулиць, парків, скверів, прибудинкових територій, облаштованих укриттів з метою виявлення вибухонебезпечних об'єктів; 4) здійснення спільно зі Службою безпеки України (СБУ) оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення осіб, які здійснюють наведення зброї агресора на об'єкти енерго- та життєзабезпечення; 5) проведення спільно з ОМС та Державною службою з питань надзвичайних ситуацій (ДСНС) роз'яснювальної роботи в освітніх закладах щодо дій у випадку виявлення вогнепальної зброї та вибухонебезпечних об'єктів; 6) взаємодія з Національною гвардією та силами територіальної оборони щодо організації діяльності по перевірці документів у осіб під час комендантської години; 7) взаємодія поліції з ОМС, ДСНС щодо покращення умов доступу до укриттів та створення безпечних умов для осіб, які в них перебувають; 8) взаємодія поліції, підрозділів Національної гвардії, підрозділів Військової служби правопорядку з метою запобігання проникненню на територію громад зброї та боєприпасів з територій, на яких тривають активні бойові дії, та виявлення порушень військовослужбовцями правил дорожнього руху;

9) взаємодія поліції з ДСНС щодо ліквідації наслідків пожеж, руйнувань будівель, спасіння життя людей, звільнення їх з-під завалів та надання постраждалим домедичної допомоги; 10) взаємодія поліції та підрозділів Національної гвардії щодо забезпечення дотримання вимог комендантської години; 11) взаємодія поліції з територіальними органами СБУ щодо виявлення колаборантської діяльності; 12) взаємодія поліції з органами прокуратури, СБУ щодо досудового розслідування воєнних злочинів; 13) розшук, затримання і доставлення до районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) громадян, які ухиляються від виконання військового обов'язку, за зверненням ОМС і ТЦК.

У пропонованому огляді актуальні форми взаємодії поліції, інших правоохоронних органів, ОМС та громадськості в умовах воєнного стану окреслені у першому наближенні. Досвід воєнного стану та властиві йому правові, соціальні, адміністративні виклики зумовлять неодноразове повернення дослідників до цих питань з метою усебічних досліджень. Від результатів цих наукових розвідок та їхнього впровадження в правоохоронну та управлінську практику залежатиме як ефективне функціонування механізмів українського суспільства під час протидії російській агресії, так і успішне вирішення численних проблем повоєнної розбудови України.

Список використаних джерел

1. Барба В. Нормативно-правове регулювання взаємодії територіальних підрозділів Національної поліції та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. *Lex Portus*, 3, 2018. С. 69–83. URL: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.3.2018.5> (дата звернення: 18.10.2023)
2. Крищенко А. Взаємодія Національної поліції з іншими суб'єктами забезпечення у сфері забезпечення публічної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4. 2017. С. 164–170.
3. Батраченко О. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. 2017. Суми, 218 с.
4. Плугатар Т., Лелет С. Взаємодія органів Національної поліції з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. *Law. State. Technology*, № 1, С. 3–9. URL: <https://doi.org/10.32782/LST/2023-1-1> (дата звернення: 18.10.2023)

5. Корнієнко М. Адміністративно-правові основи взаємодії територіальних підрозділів національної поліції та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2022. С. 379–384.

6. Волокітенко О. Адміністративно-правові основи взаємодії територіальних підрозділів національної поліції та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. Ч. 1. 2022. С. 199–207.

7. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

М. М. Мусійовська,
доцент кафедри аналітичного забезпечення
діяльності правоохоронних органів,
кандидат технічних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БОРОТЬБІ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ

Штучний інтелект стає невід'ємною частиною нашого цифрового життя, впливаючи на різні аспекти суспільства, економіки та культури. Проте, зростаюча потужність інтелектуальних систем також вносить свою частку в сферу дезінформації, створюючи нові виклики для суспільства та науки.

Переваги штучного інтелекту, такі як здатність до генерації текстів, голосових повідомлень та візуального контенту, роблять його ідеальним інструментом для створення та поширення дезінформації. Аналіз випадків та прикладів ілюструє, як штучний інтелект використовується для маніпулювання інформацією та формування неправдивих наративів, створення дезінформації. Дезінформація, яка спрямована на маніпуляцію свідомості людини, передбачає навмисну підміну змісту або значення явища, факту, дії тощо, коли при збереженні зовнішніх ознак, вони набувають деструктивного значення або асоціюються з ним. Розрив між сенсом та формою представлення відомостей є першою ознакою маніпуляції [1].

Так, за допомогою штучного інтелекту, а саме нейтронних мереж став можливим синтез високоякісних зображень, відео, аудіо матеріалів, створених з метою введення в оману пересічних користувачів, вимушеного впливу на системи розпізнавання обличчя. Ця технологія підробки зображень, в основі якої перебуває штучний інтелект, отримала назву «deepfake» та вона вже була успішно використана на практиці з метою реалізації шахрайських схем та інших протиправних дій. Завдяки цій програмі кібершахраї можуть видавати себе за іншу людину: скопіювати зовнішність, міміку, голос [2].

Спецслужбами РФ для дезінформації використовуються фейкові новини, які супроводжуються фальшивими фото-знімками та відеозаписами, тобто штучних образів на основі

синтезу зображення та голосу людини (або відповідного шумового ряду). Створені таким чином відео можуть бути досить реалістичними, що може спровокувати будь-яку подію та призвести до певних, завчасно спрогнозованих наслідків [3].

Можливості штучного інтелекту використовують для створення «підроблених людей» (fake people), тобто створення обличчя або персонажів, які не існують в реальному житті, за допомогою технологій штучного інтелекту та комп'ютерної графіки. Це може включати створення фотографій, відео або 3D-моделей, які виглядають дуже реалістично, але фактично є створеними комп'ютером. Такі синтетичні обличчя можуть використовуватися у різних сферах, включаючи рекламу, розваги чи дезінформацію, що надає необмежені можливості для створення і розповсюдження будь-яких інформаційних повідомлень (меседжів) [4].

В іншому контексті «підроблені люди» можуть використовувати як штучні агенти або боти, які створені для автоматизованої взаємодії з реальними користувачами в інтернеті. Це може включати ботів у соціальних мережах, які коментують, лайкають або діють в інший спосіб, імітуючи поведінку реальних людей. Штучні агенти також можуть використовуватися для автоматизованого створення та розповсюдження контенту, включаючи дезінформацію.

В той же час можливості штучного інтелекту активно використовують для виявлення дезінформації. Алгоритми машинного навчання та аналізу великих обсягів даних можуть допомогти в ідентифікації патернів та відзначенні неправдивої інформації. Ідентифікація патернів – це процес визначення повторюваних або характерних структур, властивих деякому набору даних чи конкретному контексту. У контексті аналізу дезінформації та використання технологій штучного інтелекту, цей термін вказує на виявлення специфічних зразків або аномалій, які можуть свідчити про наявність дезінформаційної кампанії.

Наприклад, ідентифікація патернів може включати в себе аналіз структури текстової інформації, виявлення ключових слів чи фраз, встановлення зв'язків між різними джерелами, аналіз риторики тощо. Це допомагає виявити специфічні ознаки,

які можуть вказувати на те, що інформація є неправдивою або спрямованою на маніпулювання аудиторією.

У використанні штучного інтелекту для ідентифікації патернів використовуються алгоритми машинного навчання та аналізу даних, які можуть автоматично визначати характеристики, що відрізняють дезінформацію від правдивої інформації. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки України використовує автоматизовану систему SemanticForce, яка дозволяє аналізувати певні неприйнятні або шкідливі інформаційні потоки і зображення та реакцію на них користувачів, відрізнити хибні акаунти від реальних користувачів тощо. Аналітичні алгоритми вітчизняного сервісу Attack Index дозволяють виявляти певні інформаційні операції та їх ознаки (час, інтенсивність, масштабність, ініціатор операції, мережа розповсюдження інформації) та пропонує сценарії протидії інформаційним загрозам [3].

Штучний інтелект продовжує розвиватися, і важливо вдосконалювати технології для виявлення та боротьби з дезінформацією. Використання аналітичних алгоритмів та автоматизованих систем дозволяє українським службам виявляти та протидіяти інформаційним загрозам.

Загалом, використання штучного інтелекту вимагає уважного балансу між інноваціями та захистом від потенційних зловживань, зокрема в контексті боротьби з дезінформацією.

Список використаних джерел

1. Брижко В., Дзьобань О. Дезінформація як фактор маніпулювання свідомістю. *Інформація і право*. 2023. No 2(45). С. 50–63.
2. Гуржій С. Особливості використання штучного інтелекту у питаннях забезпечення кібербезпеки. *Інформація і право*. 2023. 4 (47). С. 207–216.
3. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024)
4. Agarwal S. Secure Image Transmission Using Fractal and 3D-Chaotic Map. *Journal of Imaging*. 2018. Vol. 4 (1).

Larysa Nalyvaiko,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Chief Researcher of the Sector of Theoretical and Methodological Problems
of The Organization of State Power at the Research Institute of State
Construction and Local Self-Government
(National Academy of Sciences of Ukraine)

**ENSURING THE RIGHTS AND FREEDOMS
OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS
UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL:
THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS**

One of the key problems in our country was and remains the problem of ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen. The effectiveness of this provision characterizes the existing efficacy and efficiency of state mechanisms and procedures aimed at protecting and protecting human rights and freedoms, realizing human rights, and ensuring adequate guarantees of their provision. During the years of independence, Ukraine created appropriate legislation on the rights and freedoms of a person and a citizen, which meets international standards, taking into account the democratic concept of the relationship between a person and the state, which is based on the fact that human rights are the highest social value. The state must establish and ensure human rights and freedoms.

Today, our state found itself in difficult conditions caused by the invasion. Thus, according to the consolidated data of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Ministry of Social Policy, and international organizations, 4,843,633 internally displaced persons and 8,113,170 refugees abroad are officially registered in Ukraine [1].

Therefore, with the beginning of military aggression, the state had a problematic need to create all the necessary conditions related to ensuring human rights and freedoms, including for those persons who were forced to leave their permanent place of residence due to the war. The million number of internally displaced persons in Ukraine actualizes the problem of ensuring their rights and freedoms in the conditions of martial law.

Ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons is the duty of the state, according to the Constitution

of Ukraine [2] and the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons» [3]. The implementation of the legal status of internally displaced persons and the state's obligations to ensure their rights are also determined by the norms of other laws [4;5] and by several subordinate regulatory legal acts [6; 7; 8].

Analyzing the current legislation, it should be noted that the modern legal status of internally displaced persons is characterized by insufficient social and legal protection and guarantees of rights and freedoms and the lack of a safe environment for their implementation in martial law.

The main difficulties in ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons are related to such factors as the problems of social protection, accommodation of displaced persons, ensuring their labor rights, medical care, psychological rehabilitation, access to education, and cultural and social reintegration. The Ukrainian government is taking specific measures to solve these problems. At the same time, international and charitable organizations, volunteers, and individual citizens who actively help solve these issues play a significant role in helping to ensure the rights of internally displaced persons. However, many problems need to be solved.

Analyzing the problems of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons under martial law they can be grouped into the following blocks. The first concerns the insufficient coordination of actions between state and local self-government bodies, which are responsible for ensuring the realization of the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine. In the decentralization of power, many functions of public authorities in this area are inconsistent, which causes real problems with the implementation of forced migrants' labor and social rights, the right to pension, etc.

The second concerns the imperfect accounting system for internally displaced persons and determining their social and humanitarian protection needs. For example, the mechanism for registering internally displaced children who are unaccompanied by their parents still needs to be improved; registration of the place of residence of internally displaced persons, in the future, causes difficulties with their social and pension payments. Such challenges

are related to the fact that the provisions of domestic legislation on these issues are inconsistent and need improvement.

The third correlates with the limited material and financial, housing, etc., provision of the legal status of internally displaced persons. Indeed, the lack of national resources significantly impacts the social rights and social protection of internally displaced persons.

Solving social problems, in our opinion, is possible by improving and harmonizing the provisions of the current legislation that regulates the functions of state authorities and local self-government, adopting strategic documents in this area. For example, it can be the State Program of Assistance to Internally Displaced Persons, which should be regulations that resolve complex issues of distribution of powers, sources of funding, etc. The following directions should become a mandatory component of such a program: a housing program, a program for the reintegration of internally displaced persons, development of the labor market, etc.

The success of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons directly depends on several key factors.

First, the institutional system of entities ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons must be effective. For this, it is necessary to create an adequate distribution of responsibilities between the relevant local self-government bodies and state authorities regarding social, material, humanitarian, and educational provision of the rights and freedoms of internally displaced persons. Second, we need a developed and internally agreed legal system that regulates the issue of ensuring the legal status of internally displaced persons and national and effective state and regional programs. Thirdly, it is expedient to implement reliable information support mechanisms for internally displaced persons in reintegration, employment, training, and obtaining medical, legal, and other assistance. Fourth, it is also necessary to ensure the proper functioning of the monitoring center system regarding the state of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons and the distribution and expenditure of funds.

It is important to note that in all the mentioned spheres of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons, numerous problems require an immediate solution. It is essential

to understand that internally displaced persons are people who found themselves in difficult situations for reasons beyond their control. This is not about establishing some more favorable conditions for ensuring their rights and freedoms; instead, the state should provide them with all kinds of support to help such persons overcome the negative consequences of displacement, ensuring the realization of their rights and freedoms, reintegration and adaptation to normal living conditions.

References

1. Ofitsiynny sayt HO «Mizhnarodna asotsiatsiya volonteriv, pereselentsiv ta bizhentsiv Ukrainy». URL: https://associationvolunteersukraine.com/2023/03/17/stat_03_2023/
2. Konstytutsiya Ukrainy : vid 26 cher. 1996r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishn'o peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnya 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Pro okhoronu dytynstva: zakon Ukrainy vid 26 kvitnya 2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. Pro sotsial'ni posluhy : zakon Ukrainy vid 17 sich. 2019 r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
6. Pro osoblyvosti realizatsiyi prav deyakykh katehoriy osib na zahal'noobov'yazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannya: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01 zhovtnya 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2014-%D0%BF#Text>
7. Pro oblik vnutrishn'o peremishchenykh osib: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01 zhovtnya 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>
8. Pro zdiysnennya sotsial'nykh vyplat vnutrishn'o peremishchenym osobam: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 lystopada 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#Text>

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт ГО «Міжнародна асоціація волонтерів, переселенців та біженців України». URL: https://associationvolunteersukraine.com/2023/03/17/stat_03_2023/
2. Конституція України від 26 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

6. Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2014-%D0%BF#Text>

7. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

8. Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#T>

Д. Начиняний,
аспірант кафедри кримінального права
і кримінології
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОТУРАННЯ НЕЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР, ЛОТЕРЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, яку розпочала росія проти нашої держави поставила перед кримінально-правовою наукою нові завдання та виклики. Серед них і проблематика кваліфікації правопорушень, вчинюваних в умовах воєнного стану. При цьому, вказане не стосується виключно воєнних злочинів, а передусім торкається тих кримінальних правопорушень, які вчиняються в мирний час, однак ступінь небезпечності яких, в умовах дії воєнного часу, значно підвищується.

Сьогодні процес новелізації чинного кримінального законодавства набув системного значення та торкнувся широкого кола суспільних відносин. Так, Ю.В. Баулін, аналізуючи зміни та доповнення до КК України за період з 24 лютого 2022 року, окреслює їх у чотирьох головних напрямках. Зокрема науковець вказує, що законодавець вдався до криміналізації нових суспільно-небезпечних діянь, які з'явилися саме під час війни; удосконалив ознаки окремих складів кримінальних правопорушень; провів диференціацію кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану та передбачив нові обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, пов'язаного із заподіянням шкоди охоронюваним інтересам. [1].

Однак, обраний напрямок кримінально-правової політики в підході до посилення кримінальної відповідальності за окремі суспільно-небезпечні діяння у науковому середовищі знайшли і критичну оцінку [2].

У будь-якому випадку вказана тематика сьогодні є актуальним напрямком наукового дослідження. А кримінально-

правова характеристика конкретного кримінального правопорушення не можна буде вважати повним без проведення експертизи на предмет необхідності та доцільності запровадження у чинне КК України відповідальності за його вчинення в умовах воєнного стану.

Кримінальне правопорушення передбачене положеннями ст. 365-3 КК України не є виключенням. Більше того актуальність з'ясування цього питання додатково обумовлене «особливим» відношенням законодавця до потурання незаконній діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей через криміналізацію останнього.

Дослідження кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 365-3 КК України вказує на те, що законодавець вирішив не наділяти цей склад кримінального правопорушення жодними кваліфікуючими ознаками. І з цього можна зробити два висновки.

Або бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей має сама по собі настільки високий ступінь суспільної небезпечності, що наділення цього кримінального правопорушення кваліфікуючими ознаками жодним чином не впливатиме на диференціацію вказаного діяння та не матиме суттєвого значення для кримінально-правової оцінки останнього за наявності жодних додаткових ознак. Або ж навпаки, законодавець вважає, що прояви такої протиправної поведінки будуть настільки незначними у кількісному вимірі, що передбачати додаткові ознаки складу цього злочину, які власне підвищують ступінь його суспільної небезпечності є недоцільним.

Перше виглядає абсолютно хибним, адже під час криміналізації будь-якого діяння системним підходом буде саме встановлення тієї межі, яка слугуватиме показником типовості його вчинення та відмежовуватиме від випадків значно зміненого у порівнянні із типовим, основним складом діяння, який буде відображати не тільки підвищений ступінь суспільної небезпечності, а і характеризувати особу винного, що в результаті позначатиметься на законодавчій оцінці вчиненого, а також виду та мірі покарання.

Що стосується другого висновку, то він дозволяє розвинути тезу про недостатню обґрунтованість появи ст. 365-3 КК в межах чинного кримінального законодавства. Разом із цим, комплексний підхід до вирішення проблематики існування вказаної кримінально-правової заборони загалом та її кваліфікуючих ознак, зокрема, не правильно зводить лише до пропозиції виключення останньої із КК України.

Більш обґрунтованим видається «приміряння» до вказаного основного складу ст. 365-3 КК України найбільш типових для змісту цього діяння кваліфікуючих ознак та моделювання перспективи таких проявів на практиці. Саме це і буде показником доцільності чи навпаки недоцільності виокремлювати додатково ще і кваліфікований склад цього злочину.

Ствердним та досить очевидним виглядає відповідь на питання про те чи буде та наскільки часто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 365-3 КК України вчинятися в умовах воєнного стану. Не потребує доведення і існування суспільного запиту на неприпустимість фактів використання посадовцями свого службового становища, ба більше – вчинення ними кримінальних правопорушень в такий час.

Однак, як зазначає А.О. Винник, основним аргументом необхідності запровадження подібних законодавчих змін не можна вважати «неприйнятність», «неприпустимість» чи «цинічність» вчинення того чи іншого кримінального правопорушення під час дії воєнного стану. Толерантність громадської думки до вчинення окремих видів кримінальних правопорушень в тому числі і такого, що передбачений ст. 365-3 КК України під час дії воєнного стану дійсно є достатньо низькою, однак саме по собі це не може слугувати основою законотворення [3].

Варто погодитися і з висновком про те, що рівень суспільної небезпечності кримінального правопорушення змінюється не залежно від того чи перебуває особа у період дії воєнного стану тобто під час нього чи в умовах воєнного стану, а залежить виключно від того, чи особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, використовує умови воєнного стану для його вчинення. Лише в тому випадку коли бойові дії та пов'язані із ними особливості зовнішнього середовища (відсутність людей, відсутність правоохоронних органів,

відкритий доступ до речей, паніка серед населення та ін.) використовуються для власної наживи чи задоволення протиправних інтересів, вчинене особою діяння стає більш суспільно небезпечними [3].

У контексті сказаного, звертає на себе увагу відсутність синонімічного змісту таких паралельно вживаних словосполучень, як «з використанням умов воєнного стану» та «в умовах воєнного стану» на чому наголошується в науковій літературі.[4] Відрізнати від них потрібно і поняття «під час дії воєнного стану», яке позначає увесь період дії особливого правового режиму. Він, як і у випадку із конструкцією «в умовах» позначає конкретний відрізок часу і не може за своєю суттю впливати на ступінь суспільної небезпеки (виключенням можуть бути кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби.). В іншому випадку усі кримінальні правопорушення вчинені в цьому часовому вимірі будуть вважатися такими більш суспільно-небезпечними, що не відповідає правилам формальної логіки.

Відтак висновуємо, що доцільність говорити про підвищений ступінь суспільної небезпеки бездіяльності працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей виникає лише тоді коли таке діяння вчиняється із використанням умов воєнного стану. Іншими словами коли вказаний правовий режим використовується в особистих інтересах чи полегшує вчинення вказаного діяння.

З огляду на проблематику та специфіку грального бізнесу є підстави говорити про те, що така діяльність особливо під час війни може стати предметом зацікавленості представників відповідних владних структур. Разом із цим, в чинному КК України є дієві засоби реагування на такі злочинні прояви в умовах дії спеціального правового режиму.

Зокрема, ч. 11 ст. 67 КК України серед ознак, що обтяжують покарання містить таку, як вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану. І хоча її застосування не впливає на кваліфікацію вчиненого та все ж відобразатиметься під час призначення покарання.

Таким чином, в умовах, коли законодавець не наділяє нову кримінально-правову норму жодною із класичних для такого

виду кримінального правопорушення кваліфікуючою ознакою та з огляду на існування в чинному КК України дієвих правових інститутів реагування на подібні прояви злочинної поведінки, саме їх використання видається більш обґрунтованими та доцільним.

Натомість питання конструювання кваліфікованих складів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365-3 КК України, в тому числі і з врахуванням такої нової для КК України кваліфікуючої ознаки, як в умовах воєнного стану потрібно оцінювати через призму обґрунтованості існування цієї кримінально-правової заборони в межах чинного кримінального закону, що сьогодні не є однозначним.

Список використаних джерел

1. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану К82 в Україні : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 трав. 2022 р.) ; упоряд. та заг. ред. : Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. 310 с.

2. Orlov Y., Pribytkova, N. (2022) War and criminal law policy of Ukraine: challenges and responses, *Law and Safety*, 85(2), pp. 40–49. Doi: 10.32631/pb.2022.2.04

3. Vynnyk A. Strengthening criminal liability for committing property and some other offences under martial law in Ukraine / Anna Vynnyk, Iryna Hazdayka-Vasylyshyn // *Social & Legal Studios/Соціально-правові студії*. 2023. Т. 6. № 2. С. 9–16.

4. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання), 20 квітня 2022 р. / упоряд. : Є. Письменський. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ–Львів–Дніпро, 2022. С. 36–41. URL: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/3725>

В. С. Некора,
науковий співробітник відділу
нормативно-технічного забезпечення
науково-дослідного центру протипожежного захисту
*(Інститут державного управління
і наукових досліджень з цивільного захисту)*

О. П. Жихарєв,
старший науковий співробітник
відділу нормативно-технічного забезпечення
науково-дослідного центру протипожежного захисту
*(Інститут державного управління
і наукових досліджень з цивільного захисту)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИПОЖЕЖНИХ ВИМОГ ДЛЯ ПОЇЗДА-КУХНІ ПІД ЧАС НАДАННЯ ПОСЛУГ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Враховуючи наслідки війни кожен день необхідно застосовувати багато нових рішень щодо безпеки деокупованих територій. Одне з таких рішень є створення АТ «Укрзалізниця» за підтримки фонду Говарда Баффета автономного поїзда-кухні, який готовий заступити на чергування в прифронтових районах з ушкодженою інфраструктурою.

Оскільки, такий поїзд є новим для України, він пройшов тестування і готовий вирушити в будь-яку точку країни, щоб гарантовано й автономно годувати українців на територіях із серйозними пошкодженнями логістичних та електромереж, газо- й водопостачання. Але все одно багато безпекових питань щодо такого поїзду залишаються відкритими, тому є необхідність створення зокрема концепції протипожежного захисту для такого поїзда.

Концепція протипожежного захисту спрямована на забезпечення основних вимог пожежної безпеки, нормативної та нормативно-правової бази, зокрема в частині обмеження поширення вогню та диму на Об'єкті, а також на суміжні споруди і прилеглі території; забезпечення евакуації людей із Об'єкту або їх рятування в інший спосіб та забезпечення безпечної безпеки пожежно-рятувальних підрозділів для можливості діяти з прийнятним рівнем ризиків, що забезпечує виконання

основних вимог пожежної безпеки згідно із Законом України «Про будівельні норми»[1] та Правил пожежної безпеки на залізничному транспорті [2].

Пропонуються наступні заходи з пожежної безпеки прилеглої території до Поїзду-кухні під час надання послуг харчування для населення:

1. Під час вибору місця зупинки Поїзду-кухні для надання послуг харчування населення шляхи, проїзди і проходи, доступ до джерел протипожежного водопостачання, а також підступи до пожежного устаткування і засобів пожежогасіння повинні бути завжди вільними, утримуватися у справному стані, в зимовий період очищатися від снігу, а також слід враховувати доступ до наявних під'їздів та проїздів для пожежно-рятувальної техніки.

2. Під час вибору місця зупинки Поїзду-кухні, слід надавати перевагу місцям, що обладнані зовнішнім протипожежним водопроводом та площадкою для чергування автомобілів пожежно-рятувальних підрозділів.

3. Вразі необхідності влаштування палаток та інших тимчасових допоміжних споруд для зручності надавання послуг населення вони повинні розташовуватися на відстані не менше ніж 10 м від Поїзда-кухні.

4. За необхідності організації тимчасової стоянки транспортних засобів, які залучаються для забезпечення функціонування Об'єкту відстань від краю території стоянки авто-транспорту до Об'єкту повинна складати не менше 15 м.

5. Під час організації стоянки Поїзда-кухні для надання послуг харчування для населення мінімальна протипожежна відстань від Об'єкту до місця стоянки залізничного рухомого складу, що транспортує горючі, легкозаймисті та особливо-небезпечні матеріали повинно становити не менше 200 м.

6. Під час організації стоянки Поїзда-кухні для надання послуг харчування для населення слід враховувати супутні ризики та наслідки для цього Об'єкту від пожеж, вибухів та уражень військового характеру в наслідок агресивних дій ворога, а також враховувати небезпеки для суміжних об'єктів критичної інфраструктури.

Під час вибору стоянки Поїзда-кухні слід уникати місць розміщення будівель та споруд виробничих та складських

об'єктів, а також зовнішніх установок з пожежовибухонебезпечними речовинами і матеріалами, що знаходяться (обертаються) в них.

Отже, безпекові питання, що стосуються деокупованих територій, зокрема пожежна безпека такого об'єкта як Поїзда-кухні під час надання послуг харчування для населення є актуальними і важливими на сьогодні і потребують вивчення і розгляду.

Список використаних джерел

1. Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI Про будівельні норми. *Верховна Рада України*. З останніми змінами, внесеними Законом від 12.05.2022 р. № 2254-IX.
2. НАПБ В.01.010-2009/510 Правила пожежної безпеки на залізничному транспорті. Український науково-дослідний інститут пожежної безпеки (УкрНДІПБ) МНС України. Наказ від 21.12.2009 р. № 1322. (дата початку дії: 01.08.2010)
3. ДСТУ 9058:2020 Пожежна безпека. Визначення протипожежних відстаней між об'єктами розрахунковими методами. Основні положення : Наказ від 06.10.2020 р. № 244 «Про прийняття національних стандартів».

В. В. Ніжник,
начальник Науково-дослідного центру
протипожежного захисту,
доктор технічних наук, професор
*(Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту)*

В. М. Михайлов,
старший науковий співробітник
сектора пожежної безпеки об'єктів
та технологій Науково-дослідного
центру протипожежного захисту,
доктор педагогічних наук, доцент
*(Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту)*

ВИЗНАЧЕННЯ КОНСТРУКТИВНИХ ПАРАМЕТРІВ БУДІВЕЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИМІЩЕНЬ БЕЗПЕКИ ЖИТЛОВИХ БАГАТОПОВЕРХОВИХ БУДИНКІВ

З початку повномасштабної війни проти України зафіксовано щонайменше 10 тис. випадків загибелі цивільних осіб (понад 560 з яких становили діти), більше 18,5 тис. цивільних осіб отримали поранення [1]. Обстрілами вражено близько 160 тис. житлових об'єктів. Загибель і поранення цивільного населення, пошкодження житлових будівель переважно відбувається внаслідок падіння уламків зброї вибухової дії. Укриття, якими сьогодні користуються українці для цивільного захисту, здебільшого побудовані за радянських часів, знаходяться на промислових та соціально-інфраструктурних об'єктах.

Сучасні інженерні рішення США, Німеччини, Швейцарії, Сінгапуру, Фінляндії, Ізраїлю щодо проектування нових чи реконструкції житлових об'єктів доповнюють загальну стратегію безпеки людей. Досвід цих та інших країн щодо захисту цивільного населення передбачає будівництво укріплених кімнат в житлових будинках та громадських спорудах (мамаки, мамади або захисні кімнати-капсули тощо). В них можна пережити за декілька секунд, не виходячи з будівлі, що відповідає вимогам сьогодення.

Використання огорожувальних конструкцій в приміщеннях житлових будинків, які можуть краще чинити опір

осколкам боєприпасів і вибуховій хвилі для зменшення руйнівних наслідків і впливу на людей, в Україні практично відсутнє. Зазначене зумовлює актуальність дослідження, метою якого є встановлення умов безпечного перебування людей в багатоквартирних житлових будинках шляхом обладнання їх захисними просторами із огорожувальними будівельними конструкціями, здатними витримати навантаження від зброї вибухової дії.

Дослідження фундаментальних фізичних принципів вибухових явищ призвели до розуміння того, як розвиваються вибухові властивості від ранніх стадій розриву боєприпасу та поширення осколків і вибухової хвилі. У результаті розроблені інструменти напівемпіричного прогнозування для сценаріїв дії вибухової хвилі. Із досліджених даних щодо впливу надлишкового тиску вибухової хвилі на будівельні конструкції та на людину можна зробити висновок, що надлишковий тиск більше 20 кПа здатний призводити до руйнування будівель та може призвести до загибелі людей [2, 3].

Нами проведено розрахунки захисних властивостей огорожувальних будівельних конструкцій захисних просторів для таких споруд, як: елементи укриття, що зведені на основі литих легковагих (порожнистих) модулів зі сталі; швидкоспоруджувані захисні споруди цивільного захисту модульного типу; вибухостійкі захисні ворота фортифікаційної споруди та обґрунтовано загальний алгоритм для проведення розрахунку захисних властивостей огорожувальних будівельних конструкцій захищених просторів. В результаті встановлено, що значення надлишкового тиску, який виникає при застосуванні зброї вибухової дії, може істотно варіюватися залежно від її типу, величини заряду, а також від відстані до об'єкта, на який впливає вибух, та інших факторів. Тиск вибуху зазвичай найвищий безпосередньо біля джерела вибуху і послаблюється збільшенням відстані від нього (рис. 1).

Аналізуючи залежність зміни тиску вибуху від відстані до епіцентру такого вибуху, які приведені для маси заряду 220 кг та 718 кг, можна зробити висновок, що при збільшенні відстані від епіцентру вибуху відбувається значне зниження надлишкового тиску до його значення 20 кПа.

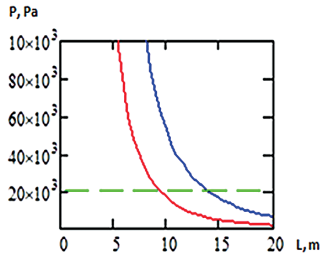

Рис. 1. Залежність відстані, на яку поширюється надлишковий тиск, від маси вибухової речовини зброї вибухової дії

Важливо зауважити, що при застосуванні зброї вибухової дії масою вибухового речовини 220 кг статичне навантаження до всіх конструкцій стін та перекриття становитиме 20 кПа на відстані до 10 м. При застосуванні зброї вибухової дії з масою вибухового речовини 718 кг, при статичному навантаженні до конструкцій стін та перекриття у 20 кПа, відстань становитиме до 15 м.

На рис: 2 представлено залежність глибини проникнення зброї вибухової дії у залізобетонну будівельну конструкцію від маси вибухової речовини.

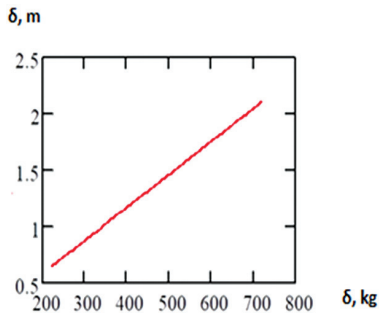

Рис. 2. Залежність глибини проникнення зброї вибухової дії від маси вибухової речовини

Щоб огорожувальні конструкції захищених просторів витримували прямі влучання засобів ураження їх товщина мала би бути в межах від 1 до 3 м, що є суперечливим і важко реалізованим економічним рішенням для житлових багатоквартирних будинків.

На рис. 3 приведена залежність товщини залізобетонної стіни від значення надлишкового тиску вибуху.

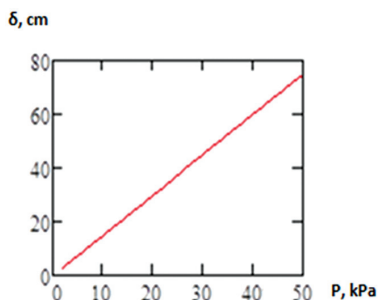

Рис. 3. Залежність товщини залізобетонної стіни від значення надлишкового тиску вибуху

Аналізуючи цю залежність можна зробити висновок, що товщина залізобетонної конструкції, яка може витримати надлишковий тиск повітряної вибухової хвилі 20 кПа, становить 300 мм.

Отже, в умовах сьогодення для України вкрай важливим є забезпечення безпечного перебування людей у житлових будинках з урахуванням вимог до будівельних конструкцій. При проектуванні та будівництві вітчизняних житлових будівель необхідно враховувати можливості уражень зброї вибухової дії та забезпечити здатність конструкцій зберігати захисні функції від таких уражень.

Критерієм для оцінки огорожувальних конструкцій захисного приміщення безпеки має бути надлишковий тиск вибуху, який становить не менше 20 кПа.

Необхідний рівень захисту можуть забезпечити монолітні залізобетонні конструкції товщиною 300 мм з армуванням залізобетонних стін 3-ма сітками для просторового каркасу армування діаметром 16 мм крок 150 мм, для поперечної арматури діаметр 10 мм крок 50 мм, бетоном класу С25/30. Товщина захисного шару бетону має бути 30 мм.

Результати наукових досліджень лягли в основу розроблення першої редакції проекту зміни № 2 до ДБН В.2.2-15:2019 «Будинки і споруди. Житлові будинки. Основні положення».

Список використаних джерел

1. ООН: кількість випадків загибелі цивільних осіб в Україні перевищує 10 000. URL: <https://ukraine.un.org/uk/press-centre/press-releases>
2. Karlos, Vasilis & Solomos, George & Larcher, Martin. (2016). Analysis of the blast wave decay coefficient using the Kingery-Bulmash data. *International Journal of Protective Structures*, 7(3), 409–429. DOI: 10.1177/2041419616659572.
3. Moon, N. (2009). Prediction of blast loading and its impact on buildings (Doctoral dissertation).
4. Поздєєв С. В., Ніжник В. В., Михайлов В. М. та ін. Особливості та перспективи ефективного функціонування захисних споруд цивільного захисту в умовах бойових дій. *Науковий вісник : Цивільний захист та пожежна безпека*. 2023. № 1(15). С. 149–157. DOI: [https://doi.org/10.33269/nvcz.2023.1\(15\).149-157](https://doi.org/10.33269/nvcz.2023.1(15).149-157).

О. О. Николайчик,

головний судовий експерт відділу будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
*(Харківський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ПРОЕКТНИХ РОБІТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах воєнного стану на територіях, які були деокуповані завдяки досягненням ЗСУ, активно почали проводитися будівельні роботи з відновлення будівель та споруд, ушкоджених в результаті бойових дій.

Проектна документація є підставою для визначення кошторисної вартості об'єктів будівництва, які зазнали руйнувань, для можливості їх реконструкції або капітального ремонту. Вартість проектних робіт входить до загальної вартості об'єктів будівництва, тому при проведенні будівельно-технічної експертизи виникають питання пов'язані з визначенням вартості проектних робіт.

Проблема полягає в існуванні випадків надання проектувальниками невірною, необґрунтованого розрахунку кошторисної вартості проектних робіт об'єктів будівництва.

Розрахунок кошторисної вартості проектної документації на будівництво залежить від різних факторів, які можуть впливати на збільшення або зменшення витрат на проектування, серед них можна виділити наступні:

1. Стадії проектування та склад проектної документації;
2. Об'єм та площа об'єкту, що проектується;
3. Складність розробки архітектурних та конструктивних рішень майбутнього об'єкта;
4. Місцезнаходження ділянки, її геологічні та топографічні умови;
5. Терміни виконання робіт;
6. Витрати на усунення недоліків робіт, що виникли внаслідок невідповідності встановленим вимогам вихідних даних, забезпечення яких покладено на Замовника;
7. Внесення змін до завдання на інженерні вишукування та/або проектування;

8. Додаткові вимоги замовника.

Для визначення вартості проектних робіт з урахуванням особливостей їх складання для об'єктів будівництва, розташованих на деокупованих територіях необхідно керуватися нормативно-правовими документами та вимогами законодавства, чинними в Україні під час воєнного стану.

Сьогодні основним нормативно-правовим актом, який регламентує процес будівництва, є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1] який, в тому числі, закріплює основні положення про порядок отримання дозвільної документації на будівництво об'єктів нерухомого майна та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів в нашій країні.

Основні правила застосування кошторисних норм та нормативів з ціноутворення у будівництві для визначення вартості проектних, науково- проектних, вишукувальних робіт, а також експертизи проектної документації на будівництво передбачено вимогами «Настанови з визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво» [2].

«Проектні роботи – роботи, пов'язані зі створенням проектної документації, що складається з затверджених текстових та графічних матеріалів, якими визначаються містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні рішення, а також з кошторисів об'єктів будівництва.

1.3. Кошторисна вартість проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт визначається:

1) із застосування відсоткових показників вартості проектних робіт до вартості будівельних робіт, а для об'єктів виробничого призначення, окремих об'єктів невиробничого призначення та об'єктів телекомунікацій з урахуванням вартості устаткування.

Кошторисна вартість проектних робіт для будівництва об'єктів визначається шляхом застосування відсоткових показників вартості проектних робіт до розрахункової бази;

2) на підставі збірників цін на проектні, науково-проектні, вишукувальні роботи.

Кошторисну вартість проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт можливо визначити на підставі показників

збірників цін на проектні, науково-проектні і вишукувальні роботи (далі – збірники цін), які мають довідковий характер і можуть використовуватися при визначенні вартості зазначених робіт у будівництві із застосуванням відповідних коефіцієнтів;

3) за калькуляційним методом.

Розрахунок вартості виконують на підставі структури витрат, що склалася у проектній (науково-проектній, вишукувальній) організації за відповідний період» [2].

Таким чином, у сучасному проектуванні можливо застосування декількох способів розрахунків кошторисної вартості проектної документації, згідно державних норм.

Будівельно-технічна експертиза дозволяє визначити вартість проектної документації на будівництво.

При вирішенні запитань будівельно-технічної експертизи та наданні висновку з запитань визначення кошторисної вартості проектної документації на будівництво, експерти стикаються з наступними проблемами:

1. Відсутність необхідних вихідних даних для розрахунку;

2. При визначенні кошторисної вартості проектної документації із застосуванням відсоткових показників вартості проектних робіт до вартості будівельних робіт, експертом застосовується розрахункова база вартості будівельних робіт за підсумком глав 1–9 зведеного кошторисного розрахунку за даними готового Робочого проекту. На відміну від проектувальника, якій визначає витрати на проектні роботи за попередніми вихідними даними, до початку виконання проектних робіт, що впливає на вартість ПВР в бік збільшення в порівнянні з розрахунком проектувальника на підставі вартісних показників об'єктів-аналогів;

3. Неможливість визначити вартість проектних робіт на підставі вартісних показників об'єктів-аналогів, у зв'язку з відсутністю відповідних об'єктів-аналогів, що відповідають умовам здійснення будівництва.

Ці фактори впливають на проведення будівельно-технічної експертизи з визначення кошторисної вартості проектних робіт експертом з урахуванням особливостей проведення аварійно-відновлювальних робіт на об'єктах, ушкоджених або зруйнованих в наслідок військової агресії з боку РФ.

Список використаних джерел

1. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI, Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України (поточна редакція від 04.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Настанова з визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво. затверджено наказом Мінрегіону від 01.11.2021 р. URL:http://online.budstandart.com/ua/catalog/docpage.html?id_doc=98030

О. О. Ноздрачов,
здобувач наукового ступеня
кандидата юридичних наук
(Науково-дослідний інститут публічного права)

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Протидія інформаційним операціям держави-агресора відіграє надзвичайно важливу роль у діяльності структур цивільно-військового співробітництва. Інформаційні операції російської федерації, під якими розуміються узгоджене за метою, завданнями, місцем і часом з іншими діями військ (сил) інтегроване використання можливостей з інформаційного впливу для порушення, зриву, перехоплення або іншого деструктивного впливу на процеси прийняття рішень при одночасному захисті власного інформаційного простору [1], спрямовані на зниження авторитету органів публічної влади України, збільшення панічних та депресивних настроїв в українському суспільстві, створення штучних конфліктів між державою і громадянами. Противник нині витрачає багато зусиль для дестабілізації відносин у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, щоб вплинути на задоволення потреб військових частин у комплектуванні військовослужбовцями з високим рівнем розвитку професійно значущих якостей і з високою мотиваційною готовністю до захисту Батьківщини. Цінним і недостатньо використовуваним резервом у цій сфері уявляється система цивільно-військового співробітництва, яка дозволяє поєднувати зусилля цивільного і військового сектору для вирішення нагальних проблем Сил оборони.

Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур ЦВС, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань [2].

Сфера підготовки до військової служби в умовах правового режиму воєнного стану потребує особливих форм консолідації громадянського суспільства зі Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями. При цьому основним завданням цивільно-військового співробітництва в сфері підготовки до військової служби є використання можливостей цивільного середовища (громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій всіх форм власності) для забезпечення Сил оборони необхідною кількістю військово навчених громадян, здатних на високому рівні виконувати військовий обов'язок.

Подолання негативних наслідків інформаційних операцій російської федерації потребує ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій. Основними складовими стратегічних комунікацій є: зв'язки з громадськістю у воєнній сфері; публічна дипломатія; інформаційні та психологічні операції. Підрозділи цивільно-військового співробітництва як суб'єкти стратегічних комунікацій беруть участь у заходах по зв'язках з громадськістю у воєнній сфері та публічній дипломатії. Діяльність структур цивільно-військового співробітництва, прес-служб та інших військових підрозділів в інформаційній сфері має бути не лише узгодженою між ними, а й спрямованою на реалізацію загальнодержавної стратегії в інтересах національної безпеки, покращення іміджу Збройних Сил України [3, с. 91–92].

Основними завданнями цивільно-військового співробітництва в сфері протидії інформаційним операціям російської федерації є створення умов для підтримання високого рівня консолідації між державою, органами військового управління та громадянським суспільством, використання можливостей Збройних Сил України та інших військових формувань для активізації національно-патріотичного виховання, сприяння своєчасному вирішенню конфліктів в означеній сфері.

Список використаних джерел

1. Доктрина стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 22.11.2017 р. № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text> (дата звернення: 11.02.2024)

2. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво», затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 01.07.2020 р. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/> (дата звернення: 11.02.2024)

3. Методичний посібник з організації цивільно-військового співробітництва за стандартами НАТО : метод. посіб. /за заг. ред. О. О. Ноздрачова. Київ : ГУ НГУ, 2018. 72 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЕКТИВНОЇ СТОРОНИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Суб'єктивна сторона військових кримінальних правопорушень, на думку В. О. Бугаєва, припускає вину у формі умислу та необережності [1, с. 113]. Деякі військові кримінальні правопорушення обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони передбачають мотив і мету. У військових кримінальних правопорушеннях вина як обов'язкова ознака їх суб'єктивної сторони має свій специфічний зміст, адже вина як психічне відношення суб'єкта в межах законодавчо визначених умислу і необережності відображає військовий характер суспільної небезпеки і протиправності [1, с. 113]. Крім того, суб'єктивна сторона військових кримінальних правопорушень має особливу специфіку, що полягає у бланкетності диспозицій всіх норм військових кримінальних правопорушень.

Отже, особливостями суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Самовільне залишення військової частини або місця служби», крім бланкетного характеру диспозиції, є триваючий характер кримінального правопорушення, його формальний склад та наявність спеціального суб'єкта.

Діяння, передбачене ст. 407 КК, має формальний склад і може вчинятися лише з прямим умислом. Особа, усвідомлюючи ознаки свого діяння та вчиняючи його, однозначно і впевнено бажає такого вчинення, а тому і ставиться до нього з прямим умислом. Неможливо уявити ситуацію, коли особа, вчиняючи діяння, не бажає, а лише свідомо припускає його вчинення. Отже, диференціація видів умислу в кримінальних правопорушеннях із формальним складом є неможливою. Тому логічним і закономірним є висновок, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 КК, може бути вчиненим лише з прямим умислом, адже суб'єктивна сторона даного діяння полягає в умислі суб'єкта перебувати поза межами

військової частини або місця служби і бажанні повернутися в частину та продовжити проходження військової служби [2, с. 458–459]. Отже, самовільне залишення військової частини або місця служби не може вчинятися з непрямым умислом, оскільки формулювання «не бажав, але свідомо припускав» можливе лише до наслідків і ні за яких умов не може застосовуватися до діяння [3, с. 116]. Саме тому самовільне залишення військової частини або місця служби передбачає лише умисну форму вини, яка полягає в усвідомленні і бажанні суб'єкта самовільно, без дозволу командира або начальника залишити військову частину або місце служби і таким способом ухилитись від виконання обов'язків з військової служби [4, с. 222].

Встановлюючи форму вини при самовільному залишенні військової частини або місця служби чи нез'явленні вчасно без поважних причин на службу, слід звертати увагу, що направленість умислу на тривале чи короткострокове ухилення від служби особливого значення немає. Адже важливішим є усвідомлення особою факту вчинення діяння, передбаченого КК, його суспільної небезпеки та виявлення бажання його вчинити. При цьому ставлення військовослужбовця до тривалості власної відсутності у частині або місці служби може бути як умисним, так і необережним.

Мотив і мета як факультативні ознаки суб'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення мають свій специфічний зміст. Особливість мотиву полягає в тому, що він, маючи ознаки внутрішньої (суб'єктивної) причини кримінально протиправної поведінки особи, впливає з обстановки повсякденної життєдіяльності суб'єкта в умовах несення чи проходження військової служби. Особливість мети полягає в тому, що аналізовані дії спрямовані проти військового правопорядку, а мета є суб'єктивним виразом об'єктивної діяльності особи. Без наслідку у вигляді спричинення шкоди порядку несення чи проходження військової служби суспільно небезпечне діяння не може визнаватися військовим кримінальним правопорушенням [1, с. 114]. Мотив кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, як і його мета, не є обов'язковими ознаками його складу. Однак навіть в цьому випадку мотив

має досить вагоме практичне значення завдяки вирішальному соціально-психологічному і моральному змісту [3, с. 125].

Мотиви кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, можуть бути найрізноманітнішими, але на кваліфікацію діяння вони не впливають, хоча можуть враховуватися при призначенні покарання. Вони можуть бути негативними (бажання відпочити від військової служби) або позитивними (допомога батькам чи іншим членам родини) [5], очікування звільнення в запас деяких військовослужбовців (наприклад, з якими у нього виникли неприязні стосунки) [6, с. 131].

При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, мета винного може бути різноманітною. Але, так само, як і мотив, мета не є обов'язковою ознакою його суб'єктивної сторони, тобто, даний склад кримінального правопорушення характеризується відсутністю мети ухилитися від військової служби. За наявності вказаної мети, як зазначає Хавронюк М.І., діяння винного підлягають кваліфікації за ст. 408 КК як дезертирство [6, с. 131]. У складі дезертирства мета ухилення від військової служби – це цілеспрямоване прагнення особи unikнути виконання обов'язків військової служби взагалі, що поєднано з наміром особи назавжди розірвати правовий зв'язок між нею та державою, зумовлений захистом останньої [3, с. 128].

Таким чином, для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, необхідно повністю встановити відсутність мети ухилення від військової служби. Натомість обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, є мета військовослужбовця перебувати поза територією частини або місця служби лише тимчасово упродовж певного терміну і наявність бажання особи згодом повернутись у частину для продовження військової служби. Мети зовсім ухилитись від несення військової служби у такої особи немає. Для самовільного залишення військової частини або місця служби чи нез'явлення вчасно без поважних причин на службу характерною метою може бути тимчасове ухилення від обов'язків військової служби та ухилення від конкретних обов'язків військової служби.

Отже, мотив, мета й емоційний стан – факультативні ознаки суб'єктивної сторони аналізованого кримінального право-

порушення, за певних умов можуть набувати будь-якого вираження. Але в контексті самовільного залишення військової частини чи місця служби або нез'явлення вчасно без поважних причин на службу фактично не впливають на кваліфікацію даного кримінального правопорушення, оскільки не мають конкретизації в тексті розглядуваної кримінально-правової норми.

Таким чином, зміст вини у формі умислу як ознаки суб'єктивної сторони складу зазначеного кримінального правопорушення полягає в: 1) інтелектуальному моменті – усвідомленні ознак самовільності залишення військової частини чи місця служби чи нез'явлення вчасно без поважних причин на службу; 2) вольовому моменті – бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння – самовільно залишити військову частину чи місце служби або не з'явитися вчасно без поважних причин на службу.

Список використаних джерел

1. Бугаєв В. А. Військові злочини і покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2002. 190 с.
2. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.
3. Сенько М. М. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2005. 217 с.
4. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.
5. Харитонов С. О. Значення суб'єктивної сторони для кваліфікації військових злочинів. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2 (14).
6. Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: Коментар законодавства. Київ : А.С.К., 2003. 272 с.

О. В. Огірко,

доцент кафедри філософії та педагогіки,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

*(Львівський національний
університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького)*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна – це жакхлива подія, яка несе за собою не лише руйнування та смерть, але й глибокі духовно-моральні наслідки. Війна – це найгірше, на що здатна людина; це найагресивніший спосіб вирішення конфлікту, бо за ним йдуть тільки вбивства, людське горе, руйнування, скалічені життя. Її вплив на людей, суспільство та світ загалом є руйнівним.

До духовно-моральних аспектів війни належить: втрата життя, бо війна неминуче веде до загибелі людей, як військових, так і мирних жителів та руйнує моральні устої суспільства; жорстокість, бо саме війна породжує–немилосердність, безсердечність, безжальність і знецінення людського життя; воїни та мирні жителі стають свідками та учасниками жакхливих актів насильства, які залишають глибокі психологічні травми; невідповідність моральним принципам, бо війна суперечить багатьом фундаментальним моральним принципам, таким як цінність людського життя, співчуття, милосердя та справедливості; розкол і ворожнеча, бо війна роз'єднує людей, сіє ворожнечу та недовіру. Все це може призвести до етнічних чисток, геноциду та інших злочинів проти людяності, а також до того, що саме війна може стати причиною духовної кризи, адже люди втрачають віру в добро, справедливість і сенс життя.

Війна також має глибокий вплив на релігійні вірування, а саме: випробування віри, бо війна ставить під сумнів віру людей у всемогутність і милосердя Бога; релігійний фанатизм, бо війна може використовуватися для виправдання релігійного фанатизму та екстремізму; знищення релігійних пам'яток, бо війна часто веде до руйнування храмів, мечетей, синагог та інших релігійних споруд.

Війна – це завжди трагедія, яка не має виправдання. Її духовно-моральні наслідки є руйнівними, але їх можна подолати спільними зусиллями.

Війна – це злочин супроти життя, бо приносить зі собою страждання і смерть, горе та несправедливість. Війна завжди є поразкою для людства і, безперечно, вона не може вважатися єдиним способом вирішення конфліктних питань. Для цього існують інші засоби, які відповідають гідності людини – міжнародне право, чесний діалог, солідарність між державами, шляхетне мистецтво дипломатії. Ці засоби повинні усвідомлювати, зокрема, ті, хто надто довіряє збройним рішенням конфліктів. Війна не є одним із методів, завдяки яким можна розв'язати міждержавні суперечки. Війну можна застосувати лише у випадку крайньої необхідності на засадах легітимного самозахисту, пам'ятаючи при цьому про чітко визначені умови моральної законності і беручи до уваги її наслідки для цивільних людей під час воєнних дій та після їхнього закінчення [1, с. 161].

Традиційно вважається, що умови моральної законності ведення війни є наступними: якщо шкода, завдана агресором нації чи спільноті націй, є тривалою, важкою і безперечною; якщо всі інші засоби для подолання конфлікту виявилися неможливими або безуспішними; якщо обґрунтовані можливості успіху; якщо використання зброї не спричинить лихо і безладдя, важчі, ніж лихо, яке слід усунути. Однак під час оцінювання цих умов слід врахувати потужність засобів руйнування. З огляду на сучасні методи та способи ведення війни, умов для справедливого її початку практично не існує. Сьогодні війна становить серйозну загрозу через небезпеку застосування новітньої зброї (атомної, біологічної або хімічної), яка може призвести до загибелі цілого людства [1, с. 162].

Божа Заповідь наголошує: «Не убивай» (Вих. 20,13). «Ви чули, що було сказано давнім: «Не убивай, і коли хтось уб'є, той підпаде судові». «Людське життя священне, бо з самого початку воно несе в собі творчу дію Бога і назавжди перебуває в особливому відношенні з Ним. Один Бог є Володарем людського життя, від початку його і до кінця: ніхто в будь-яких обставинах не може претендувати на право прямо знищувати невинну людину» [2].

Свідоме вбивство невинного глибоко протирічить людській гідності, «золотому правилу» і святості Творця. Закон, що забороняє таке вбивство, дійсно універсальний: він зобов'язує

всіх і кожного, у всі часи і всюди. Любов спонукає нас не тільки шанувати інше життя, але навіть пожертвувати своє задля ближніх: «Ніхто не спроможний любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає» (Ів. 15, 13).

Традиція Церкви згідно вчення св. Августина: «Якщо хоче миру, приготуйся до війни» («*Si vis pacem para bellum*»). Святий Августин почав розмірковувати над справедливою війною в цілях захисту особистого, суспільного життя. Слід пригадати хрестові походи, де благословляли мечі та воїнів, що йшли на війну, щоб знищити мусульман і звільнити Святу Землю. Насилля, на жаль, було сакралізоване. Поруч з хрестовими походами була також інквізиція. Особи, що намагалися мати власну думку щодо справ віри, аналізувати світ по-своєму, називалися еретиками. Та Христос так не вчив.

У енцикліці II Ватиканського Собору «*Gaudium et spes*» (Радість і надія) Папа Павло VI засудив будь-яку форму війни. Законна самооборона може бути не тільки правом, але й поважним обов'язком для того, хто несе відповідальність за життя інших, за спільне добро сім'ї та держави. Для оборони суспільного блага необхідно знешкодити агресора. Якщо є спосіб захистити людське життя від агресора і зберегти суспільний порядок та безпеку людей, не вдаючись до кровопролиття, влада повинна обмежитися цими засобами, тому що вони більше відповідають конкретним умовам спільного добра і в більшій ступені відповідають гідності людини.

Щоб мати право на так звану «справедливу війну», – традиційно прийняті два рівні: 1) *Ius ad bellum* – необхідні умови, щоб мати право розпочати війну: війна має бути оголошеною компетентним і найвищим авторитетом; має мати справедливу (справжню, об'єктивну) причину; має бути пропорційністю між добром, що планується досягнути і злом (можливими втратами, що передбачуються), спричиненим війною; щоб був безпосередній (прямий) намір – чітка усвідомленість про причини ведення війни; має бути певний пробабілізм (можливість) успіху; має бути порівняльна справедливість (бачити дві сторони рації (правди), чи не є вона на іншій стороні); щоб це був останній із можливих способів розв'язання проблеми; щоб була нанесена з боку агресора, від якого боронимось, шкода (втрата). 2) *Ius in bello* – необхідні умови ведення війни:

принцип пропорційності у застосуванні зброї; принцип відокремлення: відрізнити цивільних від військових (війну вести лише проти військових). У Нагірній проповіді Господь нагадує заповідь: «Не вбивай» (Мт. 5, 21) і доповнює її заборону на гнів, ненависть та помсту.

Блаженніший Святослав говорить про геноцидність сучасної війни в Україні, про причини, чому росія прагне знищити Україну й українців. Блаженніший називає її колоніальною, і ось чому: «Якщо подивитися вглиб, то це – справжня колоніальна війна.

По-перше, росія не визнає самого факту існування українського народу. Вони кажуть, що бути українцем означає бути послідовником якоїсь ідеології, що це не питання етнічної чи національної належності; що саме ідеологія нацизму зробила нас українцями, і тому вони починають війну, щоб нас денацифікувати, тобто знову перетворити на росіян. Очевидно, що ми маємо справу з абсолютно геноцидним планом, тому що денацифікація дорівнює винищенню. Як можна перетворити когось на росіянина, якщо він ніколи ним не був? Ми – українці з діда-прадіда. Ми маємо свою мову, культуру, історію, Церкви і, зрештою, маємо свою державу.

Друге: це справді колоніальна війна, тому що росія вважає, що Української держави ніколи не існувало, що ми не маємо права на існування. Вважає, що Українська держава, яка постала після розпаду радянського союзу, була тимчасовою історичною помилкою. І ось великий «виправитель», який коригує історію, приходить, щоб нам нарешті показати, ким і чим ми маємо бути. Постійно повторювалося, що Українська держава – «failed state», і не має жодного сенсу, пальцем ткнеш – і розвалиться. З такими надіями російський «виправитель і рятівник» вторгся в Україну, сподіваючись, що все саме собою розвалиться, і його зустрічатимуть квітами (а зустрічали насправді коктейлями Молотова, «Джавелінами», «Байрактарами» і незламним українським духом); що для громадян України їхня держава була кривдою, і він усіх ошчасливить.

Третє: росія для своєї величі завжди потребувала України. Чому? Бо вкрала наше коріння самоусвідомлення. Вони вкрали у нас Хрещення, прийняте Володимиром Великим. Вони привласнили собі історію Київської Русі. Вони вкрали

центральну і державотворчу роль Києва. Щоразу, коли в Києві щось відроджувалося, коли він ставав центром – церковним, релігійним, культурним чи державним, завжди з півночі вторгалася «каральна експедиція», яка все нищила. Вони вважали, що без Києва росія не буде великою. Тобто наша земля для них – не окрема держава, а лише територія, на яку вони претендують. Ба більше, говориться, що це геополітично зона росії чи, якщо використати церковну термінологію, – їхня канонічна територія. Тому будь-яка відмінність українців для них образа. Вони хочуть перетворити українців на росіян, і в цьому весь трагізм цієї війни» [3].

Під час війни доводиться чути: «Якби був Бог, хіба б він допустив таку несправедливість, яка нині коїться в Україні?». Господь дуже любить людину до тої міри, що він не хоче забирати у неї її свободу навіть тоді, коли вона чинить злочини. Тобто злочини чинить людина, а в таких обставинах Господь Бог є особисто присутнім в тому, хто є жертвою тих злочинів. «То така дивна таємниця таїнства Божої любові. Ми, християни, віримо в Бога, який став людиною саме для того, аби мати людську волю, щоби не примушувати людину бути щасливою, а відкрити їй дорогу до вічного щастя» [4].

Для християн віра в Бога є джерелом сили та стійкості. «Бо ми можемо справді перемогти у цій війні лише тоді, коли будемо дуже любити свою Батьківщину, тих жінок і дітей, які терплять, коли ми будемо дуже любити той народ, який зараз так героїчно бореться» [4].

Як відомо, Бог ніколи не бажає і тим паче не створює страждань для людей. У нинішній війні український народ протистоїть не лише загарбникам, не просто російському війську. Як і в біблійні часи, так і зараз на нашій землі також відбувається боротьба добра зі злом, істини з неправдою, боротьба проти гріховної темряви, проти влади диявола у світі цьому. І наш народ воює на боці світла, разом з Богом. Кожне випробування – це можливість бачити Божу допомогу в подоланні зла.

Біблія не заперечує того, що коли нас вбивають, то треба захищатися. Захист Батьківщини – природне право і святий обов'язок громадянина. Церква тут не може абсолютно бути на перешкоді. Навпаки, супроводжує своїх вірних в їхньому обов'язку захищати свою Батьківщину.

Духовно-моральні наслідки війни будуть відчуватися протягом багатьох років після її закінчення. Їх подолання потребує значних зусиль з боку суспільства, релігійних лідерів та всіх людей доброї волі.

Ось деякі з можливих шляхів подолання духовно-моральних наслідків війни: пам'ять про жертви, тобто важливо пам'ятати про жертв війни та вшановувати їхню пам'ять; прощення, яке не є легким, але воно необхідне для зцілення та примирення; відновлення, бо важливо відновлювати зруйновані війною міста, села, інфраструктуру та духовне життя; освіта, бо вона має сприяти миру, толерантності та взаєморозумінню; діалог, який слід вести між різними народами та культурами для запобігання війнам у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Життя у Христі : моральна катехиза / упорядн. о. д-р Святослав Шевчук. Львів : В-во УКУ, 2004. 180 с.
2. Інструкція про повагу до людського життя «Donum Vitae» (Дар життя), вступ 5, Рим, 1987.
3. URL: <https://ugcc.ua/data/viyna-rosiy-v-ukrayni-kolonialna-viyna-my-maemo-spravu-z-absolyutno-genotsydnym-planom-blazhennishyy-svyatoslav-2353/>
4. URL: <https://glavcom.ua/country/society/chomu-boh-dopuskaje-takubidu-v-ukrajini-hlava-uhkts-pojasniv-chomu-pid-chas-vijni-ne-treba-vtrachativiru-939576.html>

Л. В. Омельчук,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Державний податковий університет)

СТАТУС ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЯК ПІДОЗРЮВАНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

Відповідно до положень Женевської конвенції, військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника і належать до таких категорій:

- особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил;

- членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, що відповідають таким умовам: ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; вони носять зброю відкрито; вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни;

- членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнає державою, яка їх затримує;

- осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільних осіб із екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком;

- жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни [1].

Як свідчить досвід боротьби України із загарбницькою армією росії, представники армії країни-агресора в переважній своїй більшості причетні до вчинення низки злочинів проти

мирного населення, порушуючи цим закони та звичаї війни. Виходячи із засади публічності, правоохоронні органи України в кожному випадку отримання інформації щодо злочинів окупантів на території України розпочинають кримінальні провадження. Після потрапляння в полон відповідних осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, їм у передбаченому КПК України порядку вручається повідомлення про підозру та проводять необхідні слідчі (розшукові) дії із залученням такого військовополоненого. Проте у умовах воєнних дій виникає об'єктивна потреба повернення наших захисників із полону країни-агресора, тому переважно завершити кримінальні провадження щодо таких підозрюваних/обвинувачених за час їхнього перебування у розпорядженні українських правоохоронних органів та суду не вдається. Тому потреба забезпечення справедливості, юридичної фіксації винності таких осіб у багаточисельних тяжких та особливо тяжких злочинах зумовило потребу врегулювання процедури кримінального провадження щодо підозрюваного-військовополоненого, якого було обміняно. Вирішенням такої проблеми стало поширення процедури спеціального кримінального провадження на такі випадки.

Так, діючий КПК України у п. 28 ч. 1 ст. 3 визначив такого учасника кримінального провадження як «особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, - будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений» [2].

Ч. 2 ст. 297-1 КПК України передбачає, що «спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся» [2]. Також ст. 297-1 КПК України передбачає, що «спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого

та такий обмін відбувся» [2]. При цьому ч. 1 ст. 297-1 КПК України передбачає перелік злочинів, при вчиненні яких можливе застосування процедури «in absentia».

Вважаємо, що у випадку із військовополоненими росії, як свідчить слідча практика, варто вести мову про недоцільність обмеження щодо кваліфікації їх дій лише за вказаним у першому абзаці ч. 2 ст. 297-1 КПК переліком злочинів, оскільки структура злочинів, які дозволяють собі вчиняти такі особи, включає, наприклад, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, проти власності тощо. Крім того, обраний законодавцем підхід до формулювання абзацу 2 ч. 2 ст. 297-1 КПК України дозволяє дійти висновку, що єдиною підставою для такого провадження є факт обміну військовополонених росії, у зв'язку із чим стає неможливим подальше залучення такої особи до кримінального провадження на території України, наприклад, за допомогою відеоконференцій, у рамках будь-яких форм міжнародного співробітництва під час кримінальної процесуальної діяльності.

Тут хотілося б звернути увагу на точку зору Пеліхоса Є., який, не підтримуючи механізм притягнення обмінаних військовополонених в межах спеціального кримінального провадження, апелюючи до відмінності у правовій природі цього кримінально-правового інституту, стверджує, що «для забезпечення прав такого підозрюваного було б слушним доповнити КПК положенням про проведення кримінального провадження в загальному порядку, але з використанням засобів відеоконференцв'язку. Таке положення законодавства цілком відповідало б завданням кримінального провадження, оскільки до здійснення обміну військовополонених такого підозрюваного можна допитати та провести за його участю всі інші необхідні слідчі дії. При цьому, перед обміном такий підозрюваний особисто може подати прокурору (слідчому) або суду заяву про бажання продовжити здійснення кримінального провадження за його участі для чого заздалегідь встановити з ним офіційний канал відеоконференцв'язку.» [3]. Вважаємо, що відсутність офіційного співробітництва із росією, зокрема, у формі міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій робить цю пропозицію неактуальною, оскільки за існуючих умов, навіть якщо допустити участь військово-

полоненого у кримінальному провадженні в Україні щодо нього, виникатимуть запитання щодо встановлення особи під час процесуальних дій, виключення фактів незаконного впливу сторонніх осіб на підозрюваного під час участі у провадженні за допомогою відеоконференції тощо.

Таким чином, використання Україною процесуальних можливостей спеціального кримінального провадження щодо підозрюваних осіб, які внесені до списків військовополонених, та були обміняні, і відповідно перебувають на території росії, на даному етапі дозволяє забезпечувати невідворотність притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території України, та призначати справедливе покарання винним особам.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Пеліхос Є. Заочні провадження щодо військовополонених: що слід виправити. URL: <https://zib.com.ua/ua/153161.html>

О. Б. Онишко,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права ф-ту № 1 ІПФПНП
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну мільйони українців покинули країну. Більшість із них зупинилися в Польщі, яка виявила найбільшу солідарність. Проте багато в чому допомога українцям лягла на плечі звичайних людей, наприклад, у питаннях перебування, ночівлі та безпосередньої допомоги. І хоча українських біженців у Польщі стає все менше (одні виїжджають на Захід Європи, інші повертаються в Україну), польська влада все ще вирішує питання забезпечення сотням тисяч біженців з України доступ до освіти, ринку праці, охорони здоров'я та житла.

Польща, як держава Євросоюзу, дотримується європейських засад і принципів, встановлених для біженців, відповідно до чинних нормативно-правових актів. Так, Закон Польщі про іноземців 2013 року та Закон Польщі про забезпечення охорони іноземців на території Польщі 2003 року, відповідають наступним директивам Європейського Союзу: 1) Директиві 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового припливу переміщених осіб, а також заходи для підтримки балансу зусиль між державами-членами пов'язані з допуском таких осіб та його наслідками (ОJ EC L 212 від 7 серпня 2001 р.); 2) Директива 2003/9/ЄС від 27 січня 2003 р., що встановлює мінімальні стандарти для прийом шукачів притулку (ОJ EC L 31 від 3 лютого 2003 р.). Вказані закони Польщі регулюють правила та умови в'їзду та перебування іноземців на території Республіки Польща, їхнього проїзду через цю територію, надання статусу біженця, надання притулку, додаткового або тимчасового захисту тощо [1, 2].

Враховуючи правові міжнародні механізми класифікації біженців, слід уточнити, що українці, які втекли від війни

до Польщі чи інших країн не вважаються біженцями¹, а вважаються особами, які потребують додаткового захисту, які втекли з країни постійного проживання від війни. Особи, які потребують додаткового захисту протягом 10 днів після перетину кордону повинні подати заяву до прикордонної служби. Після задоволення вказаної заяви додаткового дозволу на працевлаштування не потрібно. Такий захист надається на необмежений час, але після спливу 5 років іноземець може подати заяву для отримання дозволу на постійне проживання в Польщі [1]. Однак, якщо в правовому полі різниця є очевидна то суспільному середовищі усі громадяни України, які втекли за її межі внаслідок війни, називаються біженцями.

Ситуація людей, які втікають з України до Польщі, є надзвичайно важкою як для них самих, так і для суспільства, що їх приймає. У цей кризовий час дуже важливо забезпечити повагу прав і свобод кожного, безпеку, рівне ставлення, запобігання дискримінації.

Міжнародна організація Amnesty International² стежить за дотриманням прав усіх, хто утік від збройної агресії не лише в Польщу, а й в інші держави світу. Діяльність вказаної організації передбачає дослідження ситуації біженців з України, повідомляє уряди приймаючих держав про зловживання та порушення і рекомендує шляхи вирішення. У винятково скрутному становищі опинилися також люди похилого віку та люди з інвалідністю. Система опіки та догляду за вищевказаними

¹ Біженці – це особи, які відповідно до Конвенції ООН про статус біженців 1951 р., внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвами переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань знаходиться за межами країни своєї громадянської приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок згаданих побоювань; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього звичайного місця проживання у результаті подібних подій, не може або не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [3, 4].

² Amnesty International (Міжнародна амністія) – заснована 1961 р. у Великобританії міжнародна неурядова організація, мета діяльності якої полягає у виявленні та запобіганні грубих порушень прав людини у будь-якому куточку світу з допомогою міжнародних стандартів і механізмів захисту прав людини [5].

категоріями осіб в Польщі залишається неефективною через недостатню кількість місць у будинках соціальної допомоги. Однак слід зазначити, що, незважаючи на брак місць, біженці з України можуть подати документи на перебування в будинках для літніх людей після підтвердження довідки про непрацездатність, як і громадяни Польщі. На жаль, через недостатню кількість лікарів, які володіють українською мовою в Польщі, отримати довідку про фізичну чи розумову інвалідність для біженців є складно, і процес затягується на кілька місяців [6].

Якщо іноземець отримав статус біженця, або статус особи, яка потребує тимчасового захисту це означає, що він отримав право на проживання в Польщі. Термін дії такого права пов'язаний із терміном дії виданих документів. Визнаному біженцю видається карта перебування, строком на 3 роки з можливістю поновлення, і Женевський проїзний документ³, дійсний протягом 2 років, який теж можливо оновити в разі потреби. Особа з тимчасовим захистом отримує карту перебування, дійсну протягом 2 років.

Відмінність між статусом біженця та отриманням тимчасового захисту досить суттєва. Так, при подачі документів на отримання статусу біженця, особа повинна віддати український паспорт та закордонний паспорт органам влади, не має права залишати територію Польщі, і не може влаштуватися на роботу поки не отримає документ про статус біженця (6–9 місяців). Натомість, особа яка прибула до Польщі в пошуках тимчасового захисту, залишає при собі документи про приналежність до громадянства України і може влаштуватися на роботу одразу після прибуття. Визнані біженці мають право перебувати на території Польщі безстроково, особи, яким надано тимчасовий захист щороку повинні звертатися до органів влади про його продовження [7].

Власники, які добровільно діляться своїми квартирами та будинками з вихідцями з України, досі є важливою підтримкою у розміщенні біженців у Польщі. Згідно із запровадженням у березні 2022 року Законом Польщі про допомогу

³ Женевський проїзний документ або Женевський паспорт – документ, який виданий на підставі Конвенції про біженців 1951 р, в країні перебування біженців з метою виїзду за кордон [8].

громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни, кожен власник, який надає житло та їжу біженцю з України, має право на грошову допомогу в розмірі 40 злотих на день на особу протягом 120 днів [7]. Однак варто враховувати, що тривале розміщення людей знижує якість життя як гостей, так і господарів, а також може призвести до конфліктів обох сторін. Часто, окрім надання даху над головою, господарі допомагали біженцям та шукачам притулку з України знайти роботу, подати заявку на номер PESEL UKR (документ, який надає можливість українцям перебувати у Польщі протягом 18 місяців з можливістю покинути територію Польщі строком на 30 днів, отримувати соціальну та медичну допомогу від держави, дозвіл на працевлаштування та навчання) та в інших аспектах життя в новій країні [9].

За інформацією Міграційного консорціуму Польщі, через понад рік після нападу Росії на Україну багато біженців все ще перебувають у центрах колективного розміщення – особливо у великих містах – незважаючи на їх тимчасовий характер. Хоча такі місця мають характер гуманітарної допомоги і як такі не повинні бути платними, уряд вирішив запровадити плату за перебування українців у таких центрах. Відповідно до поправки до т. зв Закону Польщі про спецдопомогу, ухваленого 13 січня 2023 року, біженці мають покривати частину витрат за перебування в центрах колективного розміщення. До прийняття вказаного Закону перебування в таких центрах було безкоштовним. Хоча це зобов'язання не поширюється на певні групи людей, зокрема: вагітних жінок, людей з обмеженими можливостями та людей похилого віку, це все ще стосується більшості українців, які зараз перебувають у центрах. Польське законодавство прямо не зобов'язує уряд чи місцеву владу надавати постійне житло своїм громадянам чи іноземцям. Проте, беручи до уваги обов'язок держави поважати та захищати людську гідність (ст. 30 Конституції Польщі), органи державної влади повинні вживати заходів для забезпечення базових умов життя для кожного, хто проживає на території Польщі [6].

За даними Євростату (статичної організації Європейської Комісії), станом на листопад 2023 року кількість українських біженців у Польщі налічувала 957 тисяч осіб. Основними

країнами ЄС, які прийняли більшість українських біженців є: Німеччина (1,176 млн), Польща (0,957 млн) і Чехія (0,364 млн). На підставі даних, зібраних у 2022 році EWL Migration Platform та досліджень Східної Європи Варшавського університету «Біженці з України в Польщі» показує, що головними причинами вибору громадянами України Польщі як країни притулку від війни є культурна близькість. (36%), наявність у Польщі друзів (27%) чи родини (24%), а також дружнє ставлення поляків до громадян України (19%) [10].

Понад 53 % – біженці шкільного віку (2005-2016 р.н.), які зареєстровані в Польщі, однак перебувають поза системою освіти Польщі. Це щонайменше 112,8 тисячі дітей молодшого шкільного віку та 43,6 тисячі дітей середнього шкільного віку. Батьки всіх цих дітей заявили, що вони продовжують українську дистанційну освіту, однак польська місцева влада не може перевірити подану інформацію. Також протягом року з польських шкіл зникло 4,5 тисячі учнів. Ймовірно вони повернулися в Україну, або переїхали в інші держави світу, однак про отримання та фіксування такої інформації ніхто не повідомляє і такі дані не фіксуються (відсутній відповідний нормативно-правовий акт) [11].

Запроваджена урядом Польщі у березні минулого року часткова оплата за харчування та проживання українців, які тривалий час проживають у центрах колективного розміщення біженців, виявилася положенням «на папері». За даними, Міністерства внутрішніх справ Польщі, нині у фінансованих державою центрах проживає понад 42,2 тисячі людей – громадян України. Це вдвічі менше, ніж рік тому, коли в центрах перебувало 82,5 тис. осіб українців. У міністерстві також підраховали, що з 24 лютого 2022 року до 27 грудня 2023 року в усіх воєводствах організованим проживанням скористалося майже 531 тис. осіб. біженців з України [12].

Загалом, перевірити фінансовий стан біженців неможливо, і-запровадити оплату-за надане житло вкрай важко. Таким чином, уряд Польщі зосереджений на пошуку дієвих механізмів контролю за ситуацією мінімізувати прогалини в законодавстві та спрямувати необхідну допомогу тим українцям, які справді потребують додаткового або тимчасового захисту на території Польщі.

Висновки. З огляду на вищевикладене слід підсумувати, що не зважаючи на те, що Польща одна з перших країн, яка відгукнулася на запит України про допомогу українським біженцям, українці отримували і отримують реальну допомогу не лише від влади, а й від простих громадян. Однак, на сьогоднішній день, спостерігається тенденція до зменшення цієї допомоги та відтік українських біженців до інших країн. Не зважаючи на те, що законодавство Польщі передбачає можливість виїзду біженців за межі Польщі не більше, ніж на 30 днів, дана норма не працює, і в силу недосконалості механізму контролю за цим явищем, мають місце зловживання. В силу обставин уряд Польщі пропонує скоротити матеріальну допомогу для біженців, залишивши можливість отримувати таку допомогу лише особам хворим, недієздатним та непрацездатним, які прибули зі сходу та півдня України.

Список використаних джерел

1. Ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 czerwca 2003 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/>
2. Конвенція про статус біженців 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011,
3. Протокол щодо статусу біженців 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text
4. Ustawa o cudzoziemcach z dnia 12 grudnia 2013 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/>
5. Про нас. Amnesty International URL: <https://www.amnesty.org.ua/htomy/>
6. Підсумки річного дослідницького проекту «Біженці з України в Польщі» URL: https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/06/Podsumowanie-rocznego-projektu-badawczego-Uchodzcy-z-Ukrainy-w-Polsce_UA.pdf
7. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa z dnia 12 marca 2022 r. URL: https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/ustawy/2069_u.htm
8. Кухтик С. В., Деркаченко Ю.В. Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб : навчальний посібник. Міністерство освіти і науки України. Підготовлено в рамках реалізації і за підтримки Програми Європейського Союзу ERASMUS+573861-EPP-1-2016-1-EE-ERKA2-CBHI-JP «EuropeanHuman RightsLaw of Universities of Ukraine and Moldova» – HRLAW. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_2_copy.pdf
9. Ustawa o ewidencji ludności z dnia 24 września 2010 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20102171427/T/D20101427L.pdf>

10. Wzrosła liczba ukraińskich uchodźców w Polsce. Oto najnowsze dane Eurostatu. 12 grudnia 2023. URL: <https://forsal.pl/swiat/ukraina/artykuly/9378287,wzrosla-liczba-ukrainskich-uchodzcow-w-polsce-oto-najnowsze-dane-eurostatu.html>

11. Ze szkół zniknęła połowa uczniów i uczennic z Ukrainy. Raport: Nie wiemy, co dzieje się. Z danych CEO - jak wskazuje «GW» - wynika również, że z polskich szkół w ciągu roku zniknęło 4,5 tys. ukraińskich uczennic i uczniów.- Publikacja 2024-01-11 07:03 URL: <https://www.bankier.pl>

12. Od września zmiany we wsparciu dla uchodźców z Ukrainy. Ochrona nie dla wszystkich?. Polska wydłuży pomoc dla ukraińskich uchodźców w naszym kraju tylko do końca września – dowiedziała się «Rz» URL: <https://www.rp.pl/polityka/art39729861-od-wrzesnia-zmiany-we-wsparciu-dla-uchodzcow-z-ukrainy-ochrona-nie-dla-wszystkich>

О. В. Острогляд,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Державний університет
«Житомирська політехніка»),
професор кафедри права та публічного управління
(ЗВО «Університет Короля Данила»)

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Однією з найбільш очікуваних за останні роки була саме нова норма 111-1 «Колабораційна діяльність». Яка незважаючи на той час 8 рік війни, з'явилася лише після повномасштабного вторгнення в 2022 році.

Передпоява та поява цієї норми і подальша її реалізація виявила кілька теоретичних та практичних проблем, які варто викласти в вигляді наступних тез:

1. Незрозумілим є той факт, що незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, а також певну кількість законопроектів, законодавець пішов шляхом розробки абсолютно нової норми, яка займаючи 8 частин і примітку з 4 частин, є важкою для сприйняття.

Серед теоретичних напрацювань слід зазначити науковий нарис Є. Письменського в якому він якраз і аналізував кілька попередніх законопроектів, які було відхилено [3, с. 44–52]. Серед яких було, як слушно, підтримано думку про запровадження (як додаткового покарання) позбавлення права обіймати певні посади для осіб, які вчинили закінчене діяння [3, с. 49]. Крім того він в рамках цієї праці пропонував і власну редакцію відповідальності за колабораціонізм як привілейований склад до державної зради (а саме така ідея найбільше обговорювалася, що колабораціонізм це «полегшений» варіант державної зради – О.О.), що давало б можливість ретроактивне застосування кримінального закону, наводячи як приклад КК Литовської республіки [3, с. 101–103]. Проте зазначені позиції не знайшли відображення в чинній нормі 111-1 КК України.

Таку ж позицію підтримує і З.А. Загинеї-Заболотенко, зазначаючи, що санкціях частин 1 та 2 ст. 111-1 КК позбавлення

права слід передбачити як додаткове обов'язкове покарання, що гарантуватиме високу ймовірність його призначення засудженим за відповідні форми колабораційної діяльності [1, с. 482].

2. Як вже відомо ч.1-2 ст. 111-1 законодавець відніс до кримінальних проступків, передбачивши за них єдине основне покарання «позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років». Якщо виходити з тлумачення ч. 2 ст. 55 КК України «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю (виділено мною – *О.О.*), особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю», то призначення цього покарання пов'язано з саме здійсненням такої діяльності чи зайняттям посади і відповідно має забезпечити всі складові мети покарання визначені в ст. 50 «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами».

То яким же чином має забезпечити такий вид покарання складові його мети, якщо особа не займається визначеною в покаранні діяльністю?

Проаналізувавши 100 вироків за цією статтею, можна зробити кілька наступних висновків та узагальнень (зрозуміло, що ці висновки будуть носити відносних характер, оскільки після деокупації інших територій кількість і структура діянь може змінитися, але ті вирoki вже будуть датовані іншим роком).

Значна частина засуджених не працює – 28 осіб, а також є пенсіонерами – 20 осіб. Така ситуація перетворює цей вид призначення покарання фактично на фікцію, бо ще не працюючі звичайно можуть обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, то пенсіонери в поодиноких випадках. Крім того в багатьох вирокках стосовно місця роботи засудженого взагалі немає жодної інформації, а саме вона мала би

враховуватися при призначенні цього виду покарання, тобто місця роботи не вказуються і не аналізуються. Фактично в вироках вживається узагальнюючий підхід типу «позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування на строк... (або його варіації: органах державної влади; органах, що надають публічні послуги; дуже рідко – правоохоронних органах тощо)».

Тобто фактичних перешкод продовжувати діяльність в межах якої і було вчинено даний кримінальний проступок – немає.

Зустрічаються і взагалі формулювання, вплив яких в рамках мети покарання, незрозумілий, як от: «ОСОБА_2 визнати винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст.111-1КК України, та призначити йому покарання у виді позбавленням права займатися певною діяльністю (виділено мною – О.О.) на строк 10 (десять) років» [4].

Стосовно призначеного покарання, то з ч.1 ст. 111-1 КК України ситуація наступна, в більшості суди призначають покарання строком 10 років – 56 випадків, 11 років – 11 випадків, 12 років – 9 випадків, 13 років – 1 випадок, 15 років – 8 випадків. В якості пом'якшуючих обставин суди, як правило, зазначають: щире розкаяння та (або) активне сприяння розкриттю кримінального проступку, хоча з матеріалів відображених у вироках такий висновок навряд чи можна зробити, але в більшості випадків мова йде про вчинення кримінального правопорушення вперше, що напевно і обумовлює таке «поблажливе» ставлення суду. Але знову ж таки, чи сприятиме таке відношення досягненню мети покарання, зокрема, в частині попередження.

Як бачимо в цій частині покарання різняться дуже суттєво, що не сприяє єдності судової практики, зважаючи на те, що певні об'єктивні обставини кількох аналізованих проваджень є дуже подібними, що в майбутньому може стати причиною для оскарження вироків.

Таким чином можна прийти до висновку, що помилки законодавця в криміналізації та пеналізації діяння, що були зроблені при прийнятті норми ст. 111-1 КК України значно утруднюють індивідуалізацію кримінальної відповідальності, а в певних випадках взагалі перетворюють її на фікцію.

3. На багатьох аспектах можливих проблем в розмежуванні кваліфікації за статтею 111-1 і іншими суміжними статтями наголошують автори науково-практичного коментаря «Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану». Можна їх подати в вигляді короткого огляду:

1. Наприклад, заперечення здійснення збройної агресії проти України за наявності для того підстав (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України і т.д.) можуть утворювати інший склад кримінального правопорушення – передбаченого ст. 436-2 КК України. Розмежування проводиться за суб'єктом і ознакою «публічності». Тут також вбачається законодавчий дефект неузгодженості ч. 1 ст. 111-1 та ч. 3 ст. 436-2 [2, с. 89, 91–92].

2. Також зазначається, що якщо «заклики» переходять до «дій» на підтримку рішень та/або дій держави-агресора, то це визнається або державною зрадою, або пособництвом державі-агресору (ст. 111-2 КК України) [2, с.90].

3. Автори також наголошують на можливості кваліфікації тих самих дій за ч. 2–7 ст. 111-1 та ст. 111, бо перші передбачаючи взаємодію з ворогом можуть бути окремим проявом державної зради, а колізія між ч.1 ст. 111-1 і ст. 436-2 наводять на думку про виключення першої з КК України, обґрунтовуючи це тим, колабораціонізм за своєю суттю передбачає співпрацю з ворогом, а кваліфікація дій за ч. 1 ст. 111-1 можлива і без фіксації такої співпраці [2, с. 94–96].

4. Необхідно також розмежовувати ч. 7 ст. 111-1 (участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора) та ст. 260 (участь в діяльності не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань) за ознаками суб'єкта та місця створення. В такому випадку ч. 7 ст. 111-1 є спеціальною у відношенні до ст. 260 КК України [2, с. 108]. За ознакою мети ч. 7 ст. 111-1 відмежовується від ч. 1 ст. 258-3 КК України [2, с. 109].

Список використаних джерел

1. Загиней-Заболотенко З.А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.

2. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

3. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Северодонецьк, 2020, 121 с.

4. Справа №295/7983/22. Провадження № 1-кп/295/977/22. Богунський районний суд м. Житомира. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837585>

Я. А. Павко,
старший науковий співробітник
відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу,
кандидат юридичних наук
(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України)

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РФ ЗА ЗАВДАНУ ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ ТА КЛІМАТУ

З часу воєнного вторгнення російської федерації (рф) на територію України було завдано шкоди навколишньому середовищу на суму понад 2 трлн грн. Цілеспрямоване забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів, а також руйнування природних екосистем – усе це злочини проти довкілля під час російсько-української війни, за які, безумовно, держава-агресор має бути притягнена до відповідальності. Крім того, збройна агресія рф проти України стала каталізатором глобальної кліматичної кризи через великі обсяги викидів парникових газів. У третьому звіті щодо впливу російсько-української війни на клімат, представленому на Конференції ООН зі зміни клімату (COP28) в 2023 році, зазначено не тільки про необхідність притягнення рф до відповідальності за усі викиди, але й про відшкодування кліматичних збитків [1]. Зокрема, загальні кліматичні збитки, спричинені рф, оцінюються у близько 10 млрд дол. [2].

Покарання винних за завдану шкоду українському довкіллю та клімату є одним із основних завдань на шляху реалізації п. 8 «Формули миру» Президента України В. Зеленського. До того ж, про це йдеться і в Довкіллевій декларації, яку підтримали ряд держав на COP28. Значну увагу цьому питанню приділено у нещодавно представленому Екологічному договорі для України. Його було підготовлено Міжнародною робочою групою щодо екологічних наслідків війни. Екологічний договір є безпрецедентним документом, який містить рекомендації стосовно захисту довкілля в умовах війни та буде корисним для міжнародної спільноти [3].

На сьогоднішній день доцільно виокремити три шляхи притягнення держави-агресора до відповідальності

за злочини під час збройної агресії РФ проти України: за допомогою українських судів; за допомогою міжнародних судових установ; за допомогою судів у третіх державах за принципом універсальної юрисдикції.

Необхідно зауважити, що навмисні дії російських загарбників, спрямовані на знищення довкілля в умовах збройної агресії РФ проти України, підпадають під ознаки злочину екоциду. Так, відповідно до ст. 441 Кримінального Кодексу України 2001 р. (ККУ) екоцидом є масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Вона передбачає покарання за вчинення екоциду у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років [4]. За кримінальним законодавством України екоцид належить до особливо тяжких злочинів. Незважаючи на наявність цієї статті в ККУ, за більше ніж 20 років, не було винесено жодного судового рішення за нею. На думку, Н. Малишевої, така ситуація склалася у зв'язку з тим, що сама конструкція ст. 441 ККУ є недостатньо конкретною, оскільки у ній вжито терміни, які не мають правового визначення. Крім того, доволі складно довести причинний зв'язок між шкідливими наслідками, що настали, та діями конкретних осіб, так як цей зв'язок є не лінійним, а двостадійним. Не можна оминати і той факт, що склад злочину «екоцид» важко формально відмежувати від інших злочинних діянь, які передбачені статтями розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини ККУ [5, с. 263]. За словами вченої, загалом через відсутність даних щодо конкретних заподіювачів відповідної екологічної шкоди автоматично зводиться нанівець можливість застосування до винних ст. 441 ККУ, хоча за об'єктивною стороною ті екологічно небезпечні діяння, що вчиняються російськими загарбниками, та їх наслідки повністю підпадають під ознаки відповідного злочину [6, с. 38].

Національне законодавство більшості держав світу не містить злочин екоциду. Особливо це стосується держав-членів ЄС. Саме тому ми не зможемо скористатися допомогою національних судів третіх держав за принципом універсальної юрисдикції для притягнення винних до відповідальності за екоцид.

У міжнародному праві поняття екоциду не знайшло свого юридичного закріплення. Але завдяки зусиллям міжнародної фундації Stop Ecoside було розроблено його визначення з перспективою його включення в якості нового міжнародного злочину до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. З цього приводу дискусії продовжуються, але є шанс, що збройна агресія РФ проти нашої країни пришвидшить цей процес і полегшить притягнення російських злочинців до відповідальності за шкоду, завдану навколишньому середовищу та клімату.

У цьому зв'язку нагадаємо, що 25 січня 2023 року Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ) було прийнято резолюцію 2477 «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище». У ній закликають держав кодифікувати поняття «екоцид» як на національному, так і на міжнародному рівні. ПАРЄ підтримує ідею стосовно об'єднання зусиль країн для внесення змін до Римського статуту МКС 1998 р., щоб додати екоцид як п'ятий міжнародний злочин. Дана резолюція відсилає до резолюції 2398 «Вирішення питань кримінальної та цивільної відповідальності в контексті зміни клімату» 2021 р., у якій наголошується на необхідності визнання державами універсальної юрисдикції щодо екоциду та найсерйозніших екологічних злочинів, а також включення злочину екоциду до їхнього національного кримінального законодавства [7].

Варто підкреслити, що Україна стала першою державою, яка розслідує злочини проти довілля в контексті воєнних злочинів. Згідно зі ст. 438 ККУ, яка має назву «Воєнні злочини», жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством, караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі [4].

Держава-агресор порушила основні норми та принципи міжнародного гуманітарного права, які мають на меті забезпечити захист довкілля в умовах збройного конфлікту. Зокрема, це п. 3 ст. 35, ст. 55, та ст. 56 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року, положення Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р. На сьогодні російських загарбників можна притягнути до міжнародної відповідальності за завдану шкоду навколишньому середовищу та клімату під час бойових дій на підставі п. 2 (b) (iv) ст. 8 Римського статуту МКС. Відповідно до неї воєнними злочинами є серйозні порушення законів і звичаїв, які застосовуються в міжнародних збройних конфліктах, що включають умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною широкої, довгострокової і серйозної шкоди навколишньому середовищу, яка буде явно не співрозмірною з конкретно та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою [8]. Довести умисне завдання рф широкої, довгострокової і серйозної шкоди навколишньому середовищу буде однозначно не легко.

Постає питання: чи зможе Міжнародний суд ООН (МСООН) покарати державу-агресора за злочини проти довкілля? Незважаючи на відсутність практики розгляду екологічних спорів у МС ООН, він може розглянути вчинення злочинів проти довкілля в контексті справи про порушення рф Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року.

До речі, у червні 2023 року екоактивісти направили офіційне звернення до Ради ООН з прав людини із закликом про створення міжнародного трибуналу щодо екологічних злочинів рф під час війни у нашій державі [9].

Таким чином, попри наявні труднощі стосовно притягнення рф за завдану шкоду навколишньому середовищу та клімату, все-таки є можливості покарати винних за злочини проти довкілля. Для реалізації цього завдання та повного відновлення справедливості Україна, у свою чергу, повинна забезпечити ґрунтовну доказову базу завдяки успішному функціонуванню Міжнародного реєстру збитків та створення

у майбутньому Міжнародної екологічної платформи для оцінки збитків довкілля.

Список використаних джерел

1. Експерт з Нідерландів анонсував новий звіт про вплив російської війни в Україні на клімат. 03.12.2023 р. URL: https://lb.ua/society/2023/12/03/587294_ekspert_z_niderlandiv_anonsuvav.html (дата звернення: 15.01.2024)

2. Росія завдала кліматичних збитків на майже \$10 млрд за 18 місяців війни в Україні. 04.12.2023 р. URL: <https://ecoaction.org.ua/rosiia-zavdala-klimatychnykh-zbytkiv-na-10-mlrd.html> (дата звернення: 10.02.2024)

3. Екологічний договір для України – не лише про покарання росії за завдання шкоди довкіллю, а й про майбутнє для наступних поколінь – Андрій Єрмак. 10.02.2024 р. URL: <https://president.gov.ua/news/ekologichnij-dogovir-dlya-ukrayini-ne-lishe-pro-pokarannya-r-88889> (дата звернення: 13.02.2024)

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.02.2024)

5. Малишева Н. Р. Екоцид внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС як виклик та шанс для міжнародного судочинства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 3. С. 257–279.

6. Малишева Н. Р. Національні та міжнародні правові механізми протидії екологічним злочинам рф проти України. *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу*: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ : ФОРМ Ямчинський О. В., 2022. С. 37–40.

7. Parliamentary Assembly Resolution of the Council of Europe 2477 of 25 January 2023 «Environmental impact of armed conflicts». URL: <https://pace.coe.int/en/files/31600/html> (date of access: 13.02.2024)

8. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.02.2024)

9. Екологічні злочини росії повинен розглядати міжнародний трибунал. 20.06.2023. URL: <https://socportal.info/ua/news/ekologichni-zlochiny-rosii-povinen-rozglyadati-mizhnarodnii-tribunal/> (дата звернення: 13.02.2024)

Т. А. Павленко,

доцент кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)

В. В. Попов,

викладач
(Звягельський політехнічний фаховий коледж)

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Згідно положень Конвенції ООН про права дитини «дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння», «дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності» [1]. Держави-учасниці, серед яких є і Україна, мають вживати всіх заходів для забезпечення прав дітей.

В умовах збройної агресії щодо нашої країни особливої актуальності набувають положення ст. 38 Конвенції про права дітей, в якій зазначається, що: «1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання. 2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. 3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку. 4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний

конфлікт, та догляду за ними» [1]. В реаліях сьогодення права дітей, які перебувають на території нашої держави, значно порушуються. І це стосується різного спектру прав, права на життя, права на охорону здоров'я, права на особистий розвиток, права на піклування і захист, права бути разом з сім'єю та громадою, права на освіту та ін.

Право на освіту є одним з фундаментальних конституційних прав. Ст. 53 Основного Закону України гарантує забезпечення державою доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Окрім того повна загальна середня освіта є обов'язковою. Саме можливість належної реалізації права на освіту «забезпечує кожному здобуття знань, умінь, навичок, розвиток творчих здібностей, гарантує ефективне функціонування державних і громадських інституцій, національну безпеку, утверджує стабільність у суспільстві та сприяє розбудові демократичної, соціальної правової держави» [2, с. 42]. Проте, вже, фактично, третій навчальний рік, адже друга половина 2021/2022 навчального року відбувалася вже в умовах повномасштабного вторгнення, ми (освітяни, студенти, учні) змушені зважати на реалії сьогодення та враховувати їх в освітньому процесі.

По-перше, доступність права на освіту має обов'язково корелюватися з можливостями гарантування безпечних умов здійснення освітнього процесу для всіх його учасників. Адже ведення бойових дій, систематичне руйнування країною-агресоркою закладів освіти, щоденні ракетні загрози життю та здоров'ю безперечно негативно впливають на процес реалізації і забезпечення права на освіту. А відтак, учасники освітнього процесу вимушені віднаходити баланс між безпекою та якістю освітнього процесу.

Отже, по-друге, незважаючи на ті умови в яких наразі перебувають і викладачі/вчителі і студенти/учні, ні в якому разі не можна забувати про основне, пріоритетне завдання – забезпечення якісної освіти. Оскільки лише така освіта є запорукою не лише належного розвитку здобувачів освіти різних рівнів, а й у цілому добробуту нашої країни як зараз в непростих умовах правового режиму воєнного стану, так і в майбутньому в повоєнний, відновлювальний період. Адже лише професійні

фахівці різних галузей знань зможуть належним чином забезпечити відбудову України як незалежної, суверенної, демократичної країни.

По-третє, в умовах збройного конфлікту маємо не забувати, як вже зазначалося, про доступність освіти. Адже, ми розуміємо, що не всі учасники освітнього процесу з об'єктивних причин мають рівні можливості. На сьогодні навчальний процес в Україні відбувається офлайн, онлайн або змішано. Форми навчання в закладах освіти визначають обласні військові адміністрації на місцях з урахуванням безпекової ситуації. Безумовно, очна форма навчання є найефективнішою, має соціальну складову, проте, як вже зазначалося, наразі обов'язково необхідно враховувати безпекову складову, яка, наприклад, не завжди може бути забезпечена, за умови очного навчання, у прифронтових містах, селищах і т.д. Крім того, здобувачі освіти, які перебувають на тимчасово окупованих територіях і мають таке ж право на освіту, які й здобувачі, які перебувають на території підконтрольній Україні, не можуть скористатися можливістю офлайн навчання. Тож, можливість проведення навчання у різних формах певним чином вирішує питання доступності освіти.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
2. Слінько Т., Ткаченко Є. Конституційне право на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Юридичний Вісник*. 2022. № 5. С. 42–48. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1844315>

Я. П. Павлович-Сенета,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЄННИЙ СТАН ЯК РІЗНОВИД НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Повномасштабна війна РФ проти нашої держави, що зумовила кризу в усіх сферах життя нашої країни, потребує запровадження нових підходів у правовому регулюванні тих суспільних відносин та процесів, що виникають за цих непростих реалій. Одним із засобів, що спрямовані на подолання наслідків надзвичайних ситуацій в країні є запровадження надзвичайних адміністративно-правових режимів [1, с. 12].

Надзвичайні режими – це спеціальні правові режими життєдіяльності населення, здійснення господарської діяльності і функціонування органів влади на території, де виникла надзвичайна ситуація [2, с. 41; 3, с. 54].

Законодавство України передбачає три основні різновиди надзвичайних режимів:

- 1) воєнний стан
- 2) надзвичайний стан;
- 3) надзвичайна екологічна ситуація.

Адміністративно-правові режими, як система спеціальних правових норм виникають тільки на основі видання адміністративних актів правозастосовного характеру. Зокрема, на підставі ст. 106 Конституції та Закону України «Про правовий режим воєнного стану в Україні» Президент України приймає рішення про введення воєнного стану, в якому встановлюються певні правила, а місцевий орган виконавчої влади (обласна державна адміністрація), керуючись цим актом, встановлює комендантську годину [5; 6].

Головним у змісті надзвичайних адміністративно-правових режимів є те, що вони:

- істотно змінюють правовий статус суб'єктів відповідної території;
- встановлюють заходи, які застосовуються для врегулювання ситуації [3, с. 87].

Зокрема, в умовах воєнного стану публічне адміністрування, поряд із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, здійснюють воєнне командування та військові адміністрації [6].

Військовим командуванням, що може запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, є:

- Генеральний штаб Збройних Сил України,
- Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України,
- командування видів Збройних Сил України,
- командування Сил спеціальних операцій Збройних Сил України,
- командування Високомобільних десантних військ Збройних Сил України,
- управління оперативних командувань, командування з'єднань та військових частин Збройних Сил України [6].

На територіях, на яких введено воєнний стан, для запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадського порядку та безпеки, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Правовий статус військових адміністрацій регулює Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування.

Основою будь-якого адміністративно-правового режиму, є встановлена у законодавчому порядку сукупність правил поведінки громадян, юридичних осіб, державних органів та їх посадових осіб і порядок реалізації ними своїх прав у певних ситуаціях (умовах), тобто, так би мовити, «режимні» правила.

Заходи правового режиму воєнного стану, визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», передбачають суттєві зміни в організації суспільного і політичного життя з його переорієнтацією на оборону країни [3].

В місцевості де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів публічної влади вживати такі заходи правового режиму воєнного стану [6]:

1) встановлювати посилену охорону важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життє-

діяльність населення і особливий режим їхньої роботи (електростанції, радіостанції, заводи, тощо);

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада);

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства,

на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати (забороняти) роботу підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи;

12) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

13) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини;

14) забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, правоохоронців, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

18) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення;

20) запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, лікарськими засобами і виробами медичного призначення, тощо.

Отже, правовий режим воєнного стану – це різновид надзвичайних правових режимів. Надзвичайні адміністративно-правові режими передбачають спеціальні правила життєдіяльності населення, здійснення господарської діяльності

і функціонування органів влади на території, де виникла надзвичайна ситуація. Головним в їх змісті є те, що вони істотно змінюють правовий статус суб'єктів цієї території, у деяких випадках – систему органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, встановлюють заходи, які застосовуються для врегулювання ситуації.

Список використаних джерел

1. Настюк В. Я., Белєвцева В.В. Адміністративно-правові режими в Україні : монографія. Х. : Право, 2010. 128 с.

2. Мінка Т. П. Підходи щодо класифікації адміністративно-правових режимів. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 40–47.

3. Магда С. О. Забезпечення прав, свобод та реалізації обов'язків громадян в умовах надзвичайних адміністративно-правових режимів : монографія. Харків : Право, 2015. 216 с.

4. Кузніченко С. О. Воєнний стан: закордонний досвід та українська модель (досвід комплексного дослідження) : монографія. Одеса : Гельветика, 2019. 244 с.

5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

В. М. Парасюк,

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

А. М. Артимович,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, оголошеного в Україні внаслідок військових дій, правове регулювання багатьох аспектів життя суспільства вимагає особливих підходів та адаптації до нових реалій. Однією з важливих сфер, яка зазнає значних змін та викликів, є процес спадкування. Воєнний стан породжує ряд унікальних обставин, що безпосередньо впливають на спадкові правовідносини, зокрема на порядок вступу у спадщину, строки її прийняття, визнання особи померлою або знищую безвісти, а також на специфіку оформлення необхідних документів.

У цьому контексті, українське законодавство та практика їх застосування піддаються випробуванням на міцність, вимагаючи гнучкості, оперативності та, водночас, забезпечення захисту прав та інтересів громадян. Особливості спадкування під час воєнного стану в Україні охоплюють широкий спектр питань, від регулювання процедурних аспектів до розробки механізмів захисту майнових прав спадкоємців у складних і часто непередбачуваних умовах.

Війна в Україні вплинула не лише на військово-політичне життя, а й на цивільно-процесуальну сферу діяльності. З початком повномасштабного вторгнення армії РФ на територію України Міністерство юстиції України внесло деякі корективи та зміни у процесі спадкування під час воєнного стану.

Так, діяльність нотаріусів через повномасштабне вторгнення РФ на територію України, як і всі сфери життєдіяльності громадян, зазнала певних змін. Міністерство юстиції,

своєю чергою, попри дію воєнного стану забезпечило доступ українців до вагомого спектра нотаріальних послуг.

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Для прийняття спадщини встановлюється строк у 6 місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у 3 місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття (ст. 1270 ЦК України). При цьому, спадкоємець, який постійно проживав разом із померлим на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом 6 місяців він не заявив про відмову від неї [1].

Змінами до постанови Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», запровадженими постановою Кабінету Міністрів України № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06 березня 2022 року, розширено перелік суб'єктів, уповноважених на посвідчення заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених, в умовах воєнного стану. Зокрема, заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою з подальшим надсиланням таких заповітів через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для забезпечення їх реєстрації нотаріусами в Єдиному реєстрі довіреностей, Спадковому реєстрі [2].

Також слід зазначити, що в умовах воєнного стану практично не зазнала змін процедура посвідчення спадкових договорів. Водночас, бажаним укласти спадковий договір необхідно врахувати, що з набуттям 28 квітня 2022 року чинності змін до Постанови Кабінету Міністрів України № 164, нотаріальне посвідчення спадкових договорів здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна.

Також в умовах воєнного стану не може бути перешкодою для вчинення нотаріальних дій відсутність доступу до Спадкового реєстру при реєстрації відомостей про заповіти, змін до них, скасування заповітів, посвідченні спадкових договорів, змін до них чи розірванні спадкових договорів. Нотаріуси можуть вчиняти такі нотаріальні дії в момент звернення особи, а відповідну реєстрацію даних в Спадковому реєстрі зобов'язані здійснити протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу. За загальним правилом, при заведенні спадкової справи нотаріус має вчинити ряд обов'язкових дій, які пов'язані з функціонуванням Спадкового реєстру, зокрема, перевірити наявність/відсутність раніше заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту, та зареєструвати спадкову справу у Спадковому реєстрі.

Важливо, що в умовах воєнного стану нотаріус може завести спадкову справу без використання Спадкового реєстру (якщо доступ обмежено). Однак, коли доступ до Спадкового реєстру буде відновлено, нотаріус протягом п'яти робочих днів має перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту [3].

В Інформаційному листі Нотаріальної палати України «Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану» від 29.08.2022 року роз'яснено, що по спадковій справі, заведеної не за місцем відкриття спадщини, нотаріус, який її завів, позбавлений можливості видати спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину. Спадкова справа, заведена в умовах воєнного або надзвичайного стану не за місцем відкриття спадщини, передається нотаріусу за місцем її відкриття згідно з пп. 2.7 п. 2 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій

нотаріусами України та розділу IV Правил нотаріального діловодства. При цьому немає значення, чи настав строк видачі свідоцтва про право на спадщину, встановлений ст. 1298 ЦК України, чи перебіг цього строку ще триває [4].

Підсумовуючи розгляд особливостей спадкування під час воєнного стану в Україні, можна зробити важливі висновки щодо впливу надзвичайних умов на спадкові правовідносини. Воєнний стан вносить корективи не лише в повсякденне життя громадян, але й у правове регулювання процесів, зокрема в сферу спадкування. Незважаючи на численні виклики, законодавство України прагне адаптуватися до вимог часу, забезпечуючи належний захист прав та інтересів спадкоємців.

Серед основних особливостей спадкування в цей період варто виділити зміни у процедурах оформлення спадщини, особливості визнання особи померлою або зниклою безвісти, а також адаптацію строків для вчинення необхідних правочинів. Важливо, що держава демонструє готовність іти на зустріч громадянам, спрощуючи деякі процедури та надаючи додаткові гарантії в умовах, коли звичайний порядок дій може бути порушений.

Втім, практика застосування цих норм та механізмів захисту спадкових прав в умовах воєнного стану виявляє і певні прогалини у законодавстві, що потребує подальшого вдосконалення та адаптації до можливих майбутніх викликів. Необхідність врахування унікального досвіду України у цій сфері може стати основою для розробки нових правових ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності захисту прав на спадщину та оптимізацію відповідних процедур.

Таким чином, досвід України в регулюванні спадкових правовідносин під час воєнного стану свідчить про необхідність постійного перегляду та адаптації правової системи до змінюваних умов, забезпечуючи при цьому баланс між державною безпекою та захистом особистих прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Зміни у процесі спадкування під час воєнного стану: роз'яснення Мін'юсту. Інтернет-ресурс «Судово-юридична газета в Україні» від 04.04.2023 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/266492-izmeneniya-v-protse- nasledovaniya-vo-vremya-voennogo-polozheniya-razyasnenie-minyusta>.

2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF>

3. Особливості спадкування під час воєнного стану. Інтернет-ресурс «Б24 – інформаційний бізнес-портал». URL: <https://www.buh24.com.ua/osoblivosti-spadkuvannya-pid-chas-voennogo-stanu/>.

4. Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану: Інформаційний лист нотаріальної палати України від 29.08.2022 р. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2908spadk.pdf>.

В. М. Парасюк,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Ю. О. Літвінова,
здобувачка освітнього ступеня «бакалавр»
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Волонтерство в Україні під час війни заслуговує особливої уваги, оскільки воно відіграє критичну роль у підтримці та допомозі не тільки військовим, але й цивільному населенню, що потерпає від наслідків конфлікту.

Цей період характеризується активізацією громадянського суспільства, де звичайні люди, об'єднуючись, виконують функції, які за звичайних обставин належали б державним інституціям. Волонтери забезпечують важливі потреби: від збору та доставки гуманітарної допомоги до організації медичної підтримки та реабілітації поранених.

Проте, незважаючи на значний внесок волонтерського руху в умовах війни, існує ряд проблем, які потребують детального вивчення та вирішення. Серед них – відсутність системної координації дій волонтерів, обмежений доступ до ресурсів, проблеми з безпекою та захистом волонтерів, а також питання юридичного регулювання волонтерської діяльності. Всі ці аспекти вимагають уваги, аналізу та розробки ефективних механізмів вирішення, що є ключовим для підтримки та розвитку волонтерства в умовах війни.

Таким чином, дана тема набуває особливої актуальності й важливості, відображаючи не тільки поточний стан волонтерського руху в Україні, але й висвітлюючи шляхи його оптимізації та ефективної інтеграції в систему соціальної допомоги країни в умовах воєнного конфлікту.

Проте, як і всі процеси у державі, такий напрям діяльності повинен мати під собою законодавче підкріплення,

тож волонтерський рух в Україні діє на підставі Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року. Відповідно до ст. 1 даного закону волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1].

Вітчизняний досвід яскраво демонструє потенціал волонтерства як сили, що зміцнює суспільство. Це дозволяє вивести вирішення соціальних проблем на нові якісні рівні та сприяє формуванню ціннісної бази та проактивної демократичної позиції серед молоді.

О. Панькова та О. Касперович вважають, що яскравим проявом даної самоорганізації став «спалах» волонтерської активності українців на початку 2022 року, що розкриває потужну силу громадянського суспільства, як суб'єкта суспільних перетворень в Україні. Волонтерство – це гнучкий та ефективний внутрішній механізм соціальної самоорганізації громадян України, що мобілізує і спрямовує ресурси для збереження життя і здоров'я громадян, для розв'язання гострих проблем соціально-економічного, безпекового й іншого характеру в критичних ситуаціях, в форс-мажорних обставинах [2, с. 113].

Одним з викликів розвитку волонтерства в Україні є те, що острах бюрократизованості та сповільнення темпів закупівель є серед основних причин, тому учасники юридично не зареєстрованих волонтерських організацій відмовляються від реєстрації неприбуткових організацій. Громадяни вважають, що для реєстрації неприбуткової організації їм необхідна допомога бухгалтера та юриста, але кошти для оплати їх праці відсутні.

Також специфічною перешкодою для волонтерів, які займаються допомогою силам оборони, є завелика, на їх думку, комісія за SWIFT-перекази. Неприбуткові організації, які оперують більшими об'ємами закупівлі за кордон втрачають від цього суттєві суми, які могли бути витрачені на додаткову закупівлю необхідних товарів.

За даними проведеного дослідження ІСАР «Єднання» та виконавчим Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, у рамках проекту «Ініціатива секторальної підтримки

громадянського суспільства України», який реалізується ІСАР «Єднання» у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) демотивує опитаних волонтерів відсутність вдячності. Опитані у дослідженні учасники вказали, що невдячність до волонтерів проявляє саме цивільне населення, яке було невдоволене обсягами та видами наданої їм гуманітарної допомоги. Виходячи з відповідей волонтерів однією з причин цього є некоректне визначення ключових потреб груп цивільного населення, внаслідок чого певні види допомоги отримують люди, які насправді їх критично не потребують [3].

В. Сірко, наголошує на наступних проблемах пов'язаних з правовим регулюванням волонтерства під час війни:

- відсутність повного охоплення волонтерської діяльності в законодавстві. Деякі аспекти волонтерства, зокрема фінансове регулювання та податкові питання, можуть залишатися неохопленими чинним законодавством;

- недостатня координація та співпраця. Волонтерський рух в Україні часто характеризується фрагментарністю та відсутністю системної координації між різними волонтерськими організаціями та державними структурами;

- недостатність підтримки та захисту волонтерів. Волонтери, особливо під час війни, можуть стикатися з ризиками та викликами, які потребують адекватної підтримки та захисту з боку держави;

- прозорість та відповідальність. Необхідно розвивати механізми контролю та відповідальності для забезпечення прозорості та ефективності волонтерських ініціатив, а також виключення випадків зловживання чи корупції [4, с. 127].

Для того, аби дійсно подолати всі виклики, які постали перед волонтерами під час війни, потрібно вносити зміни не тільки до Закону України «Про волонтерську діяльність», але й до інших законодавчих актів. Так, досить серйозним викликом для волонтерів під час війни стало питання поєднання волонтерства з найманою працею. Необхідно внести зміни у трудове законодавство, де передбачити для волонтерів трудові гарантії на час виконання ними свого громадського обов'язку. Ще одним викликом під час війни є логістичні труднощі

доставки гуманітарних вантажів. На думку автора, вирішити цю проблему могло б допомогти налагодження взаємодії між волонтерами та місцевою владою (внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Хоча законодавством передбачено, що волонтерська діяльність здійснюється на безкоштовній основі, однак, для того щоб ще більше залучити людей творити добрі справи, у законі слід передбачити, що волонтеру в обов'язковому порядку мають відшкодуватись витрати, пов'язані з наданням волонтерської допомоги (за рахунок організації, яка залучила волонтера або місцевих бюджетів) [5].

Загальною метою подолання проблем у правовому регулюванні волонтерства під час війни в Україні є створення ефективної, прозорої та гнучкої правової основи, яка забезпечить належну підтримку та захист волонтерів, оптимізує волонтерську діяльність та сприятиме ефективній взаємодії між волонтерами, державними органами, неприбутковими організаціями та громадянським суспільством. Мета також включає в себе розробку механізмів для забезпечення безпеки волонтерів, регулювання питань їх страхування, забезпечення доступу до ресурсів та координації зусиль у вирішенні гуманітарних завдань в умовах військового конфлікту, а також усунення юридичних бар'єрів та спрощення процедур, що дозволить волонтерам ефективніше реагувати на потреби населення та підтримувати стабільність та відновлення уражених війною регіонів. Це передбачає створення умов для забезпечення збалансованої взаємодії між державою та волонтерськими ініціативами, розробку чітких критеріїв і стандартів для волонтерської діяльності, а також забезпечення правової підтримки та консультацій для волонтерів.

Отже, український волонтерський рух посідає одне з провідних місць у підтримці армії, евакуйованих громадян та учасників бойових дій. Проте, виклики та проблеми, пов'язані з правовим статусом волонтерів, їхньою безпекою, координацією з органами влади та отриманням достатньої фінансової підтримки досі не вирішені та потребують додаткового термінового вивчення та покращення.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
2. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії: зміцнення потужностей через залучення ресурсів цифровізації, платформізації, ІКТ та мережевих технологій. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2. С. 113–123.
3. Виклики та потреби волонтерського сектору: дослідницький проєкт. URL: https://ednannia.ua/images/Volonters_Brief_A4_ukr_web3.pdf.
4. Сірко В. С. Волонтерство під час війни в Україні: права та гарантії. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2023. № 2. С. 124–129.
5. Кахнова М. Підтримати небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>

Н. Пархоменко,
завідувач відділу,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України)

ІНФОРМАЦІЙНА РЕІНТЕГРАЦІЯ КРИМУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Триваюча на території України повномасштабна війна зумовила нагальну потребу переосмислення основних засад та механізмів забезпечення національної інформаційної безпеки нашої держави. Російська Федерація, здійснюючи цілеспрямовані інформаційні атаки, системно впливаючи на формування свідомості, культури, ціннісних орієнтирів та поведінки громадян України, які мешкають в АРК, забезпечила формування ідеологічних підстав анексії Криму у 2014 році, що завдало істотної шкоди інтересам нашої держави, втрату територіальної цілісності. Російська Федерація застосовувала технології гібридної війни проти України, використовуючи «найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України»[1].

На думку багатьох експертів, отримання Кримом, після здобуття незалежності України, статусу територіальної автономії порівняно з іншими областями України, стало дестабілізуєчим щодо майбутнього стабільного розвитку півострову у складі України, чинником. Серед населення півострову домінуючими стали проросійські настрої. Ситуація ускладнювалася постійним базуванням у Севастополі російського Чорноморського флоту.

За *Всеукраїнським переписом населення 2001 року* в Криму проживало 576,6 тис. українців[2]. При цьому на півострові налічувалося менш як 10 освітніх закладів з українською мовою навчання, діяли нечисленні українські культурні установи та організації, виходило в різний час кілька українських видань. У 2006 році з 583 шкіл Криму лише 4 були україномовними,

а з 23,4% школярів-українців українською мовою навчалися лише 0,7%[3]. На 2008 рік єдиною регулярно українськомовною газетою Криму була «Кримська світлиця», присвячена українській культурі та українському життю на півострові [4]. Така статистика красномовно свідчить про відсутність продуманої інформаційної політики Української держави щодо забезпечення національних інтересів на Кримському півострові. Це ж підтверджує відсутність продуманої правової політики та концептуальних правових актів за весь період незалежності України, які були б спрямовані на формування національної свідомості, патріотизму, об'єднання мешканців АРК – громадян України навколо національної ідеї.

Остаточна невизначеність щодо правового статусу кримсько-татарської спільноти на півострові також негативним чином вплинула на насичення національного інформаційного контенту українським змістом, формування стійкої проукраїнської свідомості та патріотизму серед мешканців АР Крим.

Таким чином Україна протягом всього періоду незалежності не вживала вагомих і достатніх заходів у інформаційній сфері щодо культивування серед населення Криму проукраїнських цінностей культури, історії, спільного соціально-економічного та політичного простору в майбутньому.

Саме анексія Російською Федерацією АРК у 2014 році заставила Україну кардинально переглянути існуючі на той момент підходи щодо інформаційної політики та створення режиму інформаційної безпеки в Криму, вжиття заходів щодо інформаційної реінтеграції Криму. Наразі, в умовах війни, забезпечення інформаційної безпеки є одним з пріоритетних завдань держави щодо-захисту національних інтересів, оборони країни, відновлення територіальної цілісності країни, в тому числі і повернення АРК, –та здобуття перемоги. Вирішення цих завдань потребує різного роду заходів серед яких вагому роль відіграють правові, а саме визначення та закріплення у законодавстві правових механізмів забезпечення інформаційної безпеки та інформаційної реінтергації окупованих територій.

Наразі в сучасній юридичній науці сформувався принциповий підхід щодо концептуального розуміння сутності інформаційної безпеки як стану захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування,

використання й розвиток в інтересах громадян, організацій, держави та стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, при якому забезпечується їх існування та прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз. Стан інформованості визначає ступінь адекватності сприйняття суб'єктами навколишньої дійсності і, як наслідок – обґрунтованість подальших рішень і дій [5].

З огляду на це, наразі, як ніколи, важливою є боротьба за свідомість громадян України, які проживають на анексованому півострові. І це не лише боротьба зі зброєю в руках, це насамперед інформаційна боротьба. Світова історія війн свідчить про те, що нелегкою є справа відвоювання території, але ще складнішим завданням є її утримання. Зазначене неможливе без підтримки місцевого населення. Саме тому Україна має постійно працювати в інформаційній сфері, створюючи різного роду інформаційні механізми впливу на формування свідомості мешканців Криму. Важливе значення для цього процесу має правове забезпечення, визначення орієнтирів та цілей, стратегічних завдань та алгоритмів їх розв'язання в межах правового поля, як результат правотворчої та правозастосовної діяльності органів публічної влади, спрямованої на захист національних інтересів, прав і свобод людини, суспільства та держави в інформаційній сфері.

Масштабність та складність процесу інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та–необхідність вирішення згаданих завдань, зумовило розробку та прийняття відповідними органами державної влади низки нормативно-правових актів, починаючи з 2014 року.

Зокрема, було прийнято низку правових актів щодо здійснення інформаційної політики України щодо мешканців анексованої АРК. Серед них: постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави», постанова Верховної Ради України від 22 вересня 2016 р. № 1602-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: проблемні питання, шляхи,

методи та способи», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; – Закон України «Про корінні народи України» від 1 липня 2021 року № 1616-IX, постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 р. № 936 Про затвердження Порядку закріплення правового статусу представницького органу корінного народу України та позбавлення такого статусу; Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 № 1018 Про затвердження Порядку проведення консультацій органів виконавчої влади з представницькими органами корінних народів України тощо.

Правовою основою цих процесів безумовно є Конституція України, закони України «Про національну безпеку України», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287 «Про Стратегію національної безпеки України», Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47 «Про Доктрину інформаційної безпеки України. Окрім того, це правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Серед основних напрямів забезпечення інформаційної безпеки України, визначених у Доктрині інформаційної безпеки є виконання таких стратегічних цілей як – інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, а також відновлення їх права на інформацію, що дає їм змогу підтримувати зв'язок з Україною;

Серед останніх цілісних актів концептуального характеру, який інтегрував зусилля всіх заінтересованих сторін щодо забезпечення інформаційної політики України в Криму, стала розроблена Міністерством інформаційної політики України Стратегія інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, схвалена Кабінетом Міністрів України 27 грудня 2018 р.

З метою виконання основних положень Стратегії Кабінет Міністрів України реалізовує план заходів, спрямованих на забезпечення державної інформаційної – політики щодо тимчасово

окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; МЗС здійснює політику України в міжнародній сфері щодо Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, зокрема щодо невизнання анексії Криму, продовження санкцій та притягнення Російської Федерації до відповідальності за порушення гуманітарного права та прав людини на півострові. МОН України запровадило низку заходів щодо вступу до закладів вищої освіти та здобуття освіти для абітурієнтів та студентів з тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; Український інститут національної пам'яті працює над інтеграцією кримської тематики до освітнього процесу.

Втім її реалізація була розрахована на період до 2022 року включно. У зв'язку з цим, а також повномасштабною війною з РФ, яка ще раз підтвердила вірність позиції України щодо безумовного повернення території Криму до складу України, актуальним є створення нового, такого, що відповідає політико-правовим національним та міжнародним реаліям концептуального правового документу щодо інформаційної політики України – та механізмів його реалізації, які б забезпечили національні інтереси України та АР Крим в її складі. Документ має остаточно визначити позицію України щодо Криму, що в підсумку сприятиме посиленню зовнішнього інформаційного тиску на РФ.

Втім в серпні 2023 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою Автономної Республіки Крим», який є має бути однією із складових деокупації та інформаційної реінтеграції Криму.

Список використаних джерел

1. Указом Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017 було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України.
2. Українці в Криму uk.wikipedia.org/wiki/
3. Брицький П. П. (6 червня 2017). Україна та Крим: зв'язок в контексті історичних подій (Частина 3) – Наукова думка. buk-visnyk.cv.ua. *Буковинський вісник*. Архів оригіналу за 26 жовтня 2019. Процитовано 30 квітня 2020.

4. Яблоновська Н. В. Кримська журналістика: етнічні аспекти : навч. посібник ; М-во освіти і науки України, Тавр. гуманітар.-екол. ін-т. Сімферополь : РВВ ТГЕІ, 2008. 288 с.

5. Коваленко Ю. О. Забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24811/st_51_18.pdf?sequence=1#:~:text

О. О. Пащенко,
завідувач відділу дослідження
проблем кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1. Інформаційна безпека – один із видів безпеки, що охороняються нормами Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). При цьому, судячи з назв розділів останньої, цей вид безпеки не охороняється на рівні родового об'єкта, на відміну, скажімо від безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (що слідує із назв розділів X, XI, XX Особливої частини КК). Не містить вказівки на такий родовий об'єкт і Особлива частина проекту нового КК України в редакції від 10.01.2024 р. [1], хоча одна з попередніх редакцій (станом на 14.09.2023 р.) містила Розділ 7.7. «Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки», що було розташовано у Книзі сьомій Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти суспільства» [2].

Водночас відсутність відповідного розділу (як у чинному КК, так і в останньому із наявних текстів проектів нового КК) не свідчить про відсутність кримінально-правової охорони такого об'єкта як інформаційна безпека. З викладеного вище випливає, що відповідні суспільні відносини можуть виступати не родовим, а безпосереднім об'єктом (частіше навіть частиною безпосереднього об'єкта), причому як основним, так і додатковим. Яскравим прикладом цього є ст. 111-1 КК, що передбачає відповідальність за колабораційну діяльність.

Одразу слід зауважити, що ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність» розташована у розділі I Особливої частини КК «Злочини проти основ національної безпеки України», особливістю якого є те, що він охороняє не якийсь один із видів національної безпеки, а саме її основи, тобто те, що є необхідним для ефективного функціонування української держави

та вирішення нею своїх задач, перш за все щодо захисту прав і свобод людини і громадянина. Тому «частинки» цієї національної безпеки можуть існувати в найрізноманітніших сферах, у тому числі й у сфері інформаційної безпеки.

2. Стаття 111-1 КК «Колабораційна діяльність» містить вісім частин, сім з яких передбачають ознаки основних складів злочинів, а восьма – кваліфікований (щодо діянь, передбачених ч.ч. 5–8). При цьому сутність суспільно небезпечних діянь, що утворюють основні склади, дає підстави стверджувати, що йдеться не лише про окремі склади, а й про окремі злочини, відповідальність за які передбачена в окремих кримінально-правових нормах-приписах. Аргументом щодо такого вирішення питання, з нашої точки зору, є сама назва статті «колабораційна діяльність». Остання орієнтує на вчинення хоча й однорідних, але все ж таки різних за своєю соціальною сутністю та зовнішнім проявом дій: від публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України (одне з діянь за ч. 1) до добровільного зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (одне з діянь за ч. 7). Вважаємо, що ці діяння мають не лише різний ступінь суспільної небезпечності, зумовлений різним ступенем «глибини» співпраці із ворогом, а й різний характер такої безпеки.

Повертаючись до проблеми забезпечення інформаційної безпеки досліджуваною нормою (а на наш погляд, нормами) КК, зауважимо, що на рівні основного безпосереднього об'єкта це відбувається у ч. 1, 3, 6, де йдеться про публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1), публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1), здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії

проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3), дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3), організацію та проведення заходів політичного характеру (ч. 6), здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (ч. 6), активну участь у таких заходах (ч. 6).

Водночас інші частини ст. 111-1 КК мають, або принаймні можуть мати, інформаційну безпеку за *додатковий* безпосередній об'єкт злочинів, відповідальність за які ними передбачено. Зокрема це стосується добровільного зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2), добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 5), добровільного обрання до таких органів (ч. 5), участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5), публічних закликів до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5), добровільного зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (ч. 7), добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (ч. 7), надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України,

добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7).

Що ж стосується діянь, передбачених ч. 4 ст. 111-1 КК, то слід зазначити, що вони мають лише найзагальніший стосунок до можливості спричинення шкоди інформаційній безпеці. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, – можуть посягати на інформаційну безпеку лише як на додатковий факультативний об'єкт.

Викладене дозволяє стверджувати таке:

1. Інформаційна безпека не охороняється на рівні родового об'єкта нормами чинного КК України, а також проекту нового КК України (станом на 10.01.2024 р.).

2. Відносини інформаційної безпеки можуть виступати як основний (частина основного), а також додатковий безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено в різних розділах Особливої частини КК України.

3. Злочин, передбачений ст. 1111 КК «Колабораційна діяльність», у різних своїх частинах має інформаційну безпеку за частину основного об'єкту (у ч.ч. 1, 3, 6), додатковий об'єкт (ч.ч. 2, 5, 7), додатковий *факультативний* об'єкт (ч. 4).

Список використаних джерел

1. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 10.01.2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/01/11/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-10-01-2024-1.pdf>

2. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 14.09.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/09/14/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-09-2023.pdf>

С. Д. Перепеліцина,
курсантка факультету № 1
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

Я. Г. Лизогуб,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

ЕКОЦИД ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Починаючи з 24 лютого 2022 року, наша країна потерпає від рук російського агресора. За цей час було вчинено понад 111 тисяч воєнних злочинів. Одним із видів останніх є, так звані, екологічні воєнні злочини.

Згідно з Женевською конвенцією, заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть суттєвої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу.

Спалені ліси, забруднені та отруєні важкими металами ріки, озера та ґрунти, тисячі вбитих тварин і знищених рослин, заміновані та окуповані території природно-заповідного фонду – це результат невинуватої російської агресії, від якої страждає українська природа.

Україна активно протидіє цим-суспільно небезпечним екологічним правопорушенням, проте без підтримки міжнародної спільноти та належної уваги до цього питання, боротьба з екологічними наслідками російської агресії буде складною. Важливо, щоб світова спільнота визнала цю проблему та підтримала Україну в захисті своєї природи та природних ресурсів.

Згідно з офіційними даними, в Україні з початку повномасштабної війни виявлено понад 2000 випадків шкоди довкіллю. Це тільки ті злочини, які вдалося зафіксувати на підконтрольних та деокупованих територіях [1].

Так, бомбардування «Азовсталі» створювало загрозу трансграничного глобального отруєння сірководнем, бо руйнування

заводу могло пошкодити технічну споруду, яка стримує десятки тисяч тон розчину сірководню. Витік цієї рідини міг повністю вбити флору та фауну Азовського моря. Після цього небезпечні речовини могли потрапити до Чорного та Середземного морів [2].

У лісах уже зафіксовані пожежі до 100 тисяч гектар. Це небезпечно не лише через викиди в повітря, але й через те, що це вбиває живу природу (пожежі відбувались під час періоду розмноження, коли тварини народжують та виховують дитинчат). Постраждали не лише звірі, але й птахи, адже було порушено транснаціональні перельоти птахів, що мігрують.

За статистикою, яку надає радниця Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Тетяна Тимочко, в Україні фіксуються серйозні пошкодження об'єктів природно-заповідного фонду живої природи – майже 50 об'єктів природно-заповідного фонду повністю зруйновані або частково пошкоджені [2].

Що ще слід уважати так званими воєнними екологічними злочинами? Це, наприклад, вибухи та знищення промислових об'єктів, які можуть призвести до викиду небезпечних речовин, хімічного забруднення повітря, води або ґрунту; використання хімічної, біологічної або радіоактивної зброї, що може призвести до серйозного забруднення й шкоди для екосистеми та здоров'я людей; викиди небезпечних речовин у водні ресурси, що призводить до забруднення води та втрати рибних запасів; знищення лісів, земель та інших природних ресурсів шляхом вибухів; спалювання або використання хімічних речовин; забруднення повітря викидами відходів; скидання ракет або бомб, що містять токсичні речовини.

Пошкодження енергетичних об'єктів, зокрема ТЕС, також становило пряму загрозу довкіллю. Це могло призвести до викиду шкідливих речовин, таких як сірководневі сполуки, оксиди азоту та пил, в атмосферу, а також до забруднення повітря та негативного впливу на його якість, екосистему та здоров'я людей. Пошкодження газових об'єктів створювало небезпеку потрапляння газу під високим тиском у навколишнє середовище, що призводило до пожеж в Одеській, Київській та Харківській областях. Це створювало серйозну загрозу для навколишнього середовища, життя та майна людей.

Загроза радіаційної безпеки з'явилась, коли окупанти зашли на територію Чорнобильської АЕС. Знеструмлення Чорнобильської АЕС несло загрозу ядерній безпеці. Таке знеструмлення могло призвести до виходу радіоактивних матеріалів з-під контролю та великого випуску радіації в атмосферу. Це спричинило б серйозні наслідки для здоров'я людей та навколишнього середовища [4].

Підрив Каховської ГЕС російськими окупантами є серйозним злочином як з точки зору вітчизняного, так і міжнародного права. Це дія, спрямована на завдання шкоди інфраструктурі та економіці країни, що має негативні наслідки для навколишнього середовища та здоров'я людей.

Такий акт фактично є свідченням терористичних дій, який ще раз підтверджує агресивну політику росії щодо України та її намір знищити інфраструктуру нашої держави. Україна повинна вжити всіх можливих заходів для встановлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності.

Подібне вказує на необхідність посилення заходів безпеки для захисту критичних інфраструктур від можливих терористичних атак. І в цьому контексті Україна повинна співпрацювати з міжнародними партнерами, включаючи організації з ядерної безпеки, для обміну досвідом та впровадження ефективних заходів безпеки.

Природу називають мовчазною жертвою війни, а скоєні проти неї злочини матимуть довготривалі наслідки. І це не лише в Україні, доквілля не має кордонів. Державна екологічна інспекція України оцінює збитки доквіллю в 52 млрд. доларів. Кількість і масштаб злочинів, скоєних внаслідок російської агресії проти України, безпрецедентний. І жоден з них не має залишитися поза увагою [3].

Тому, усі злочини проти доквілля мають бути зафіксовані, оцінені, розслідувані та розглянуті в судах. Країна-агресорка має відшкодувати всі збитки, завдані людям, державі та всій екосистемі.

У Кримінальному кодексі України є положення, які стосуються злочинів проти доквілля. Стаття 441 ККУ визначає «екоцид» як масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів та інші дії, які спричинили або можуть спричинити екологічну катастрофу. Саме за ст. 441 КК мають

реєструватись кримінальні провадження, які згодом стануть підґрунтям для судового переслідування рф.

Список використаних джерел

1. Турик М. Екологічна шкода як військовий злочин – чи можна покарати росію за екоцид? URL: https://lb.ua/blog/mykola_turyk/558050_ekologichna_shkoda_yak_viyskoviy.html (дата звернення: 24.10.2023)

2. Губарева В. Війна та довкілля: екологічні злочини росії та як їх фіксувати. URL: <https://rubryka.com/article/war-and-environment/> (дата звернення: 24.10.2023)

3. Літвінова В. Російські злочини на українській землі: як війна впливає на наше довкілля. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/896719.html> (дата звернення: 18.10.2023)

4. Стрілець Р. Бомба сповільненої дії: чому світ не може ігнорувати екологічні наслідки війни в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/> (дата звернення: 18.10.2023)

М. А. Перетятко,
прокурор окружної прокуратури
(Галицька окружна прокуратура міста Львова)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ОТРИМАНИХ В ІНШОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В умовах сьогодення, з початком повномасштабного вторгнення країни агресора на територію України та введенням у зв'язку із цим на території держави режиму воєнного стану, все більш актуальною стає проблема дієвої боротьби з корупцією, яка викликана, насамперед, вимогами міжнародних партнерів та суспільства в цілому.

Найбільш дієвим засобом протидії кримінальним правопорушенням пов'язаних з корупцією на сьогодні залишається надана законом можливість застосування негласних методів збирання інформації під час досудового розслідування, зокрема, у формі проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доведені винуватості особи.

Та, як зазначає Погорецький М.А., негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути як ефективним засобом отримання доказів у кримінальному процесі, так і засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує, як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [1, с. 271].

Так, неточності формулювання у питаннях процесуально-го оформлення негласних слідчих (розшукових) дій, відсутність чіткої та визначеної процедури проведення та використання їх результатів безпосередньо впливають на визнання в подальшому отриманої інформації такою, що здобута внаслідок істотного порушення прав та свобод людини та являється недопустимим доказом.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій в конкретному кримінальному провадженні можуть бути отримані фактичні дані, які можуть вказувати на ознаки кримінального правопорушення, яке в цьому провадженні не розслідується.

Зважаючи на те, що НСРД є виключним інструментом для отримання доказів, коли в інший спосіб їх отримати неможливо, та застосовуються виключно щодо розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, держава має повною мірою гарантувати законність їх проведення та обґрунтованість використання отриманих результатів. У зв'язку з цим виникає питання про порядок використання результатів НСРД в іншому провадженні.

Згідно ст. 257 КПК України якщо в результаті негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора [2].

Ігнорування цих положень закону призводить до визнання доказів, отриманих унаслідок проведення НСРД, недопустимими в іншому провадженні.

Недопустимими вважаються докази, які були отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини. Суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав людини й основоположних свобод здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов (ст. 87 КПК України).

Тож відсутність ухвали слідчого судді про використання результатів НСРД призводить до недопустимості використання таких результатів в рамках-іншого кримінального провадження.

Підтвердженням цього слугує позиція Верховного Суду, викладена в постанові від 21 березня 2018 р. в кримінальному провадженні № 51-1285км18: «... у матеріалах кримінального провадження відсутня відповідна ухвала слідчого судді про використання результатів вказаних негласних слідчих дій у іншому кримінальному провадженні, як того вимагає

ст. 257 КПК України, тому всі докази, здобуті внаслідок проведених негласних слідчих дій щодо інших, суд правильно визнав недопустимими» [3].

Така позиція суду узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини. Зокрема, в рішенні від 5 лютого 2008 р. у справі «Раманаускас проти Литви» (скарга № 74420/01) суд наголошував, що «докази, одержані за допомогою застосування спеціальних методів розслідування, можуть вважатися допустимими за умови наявності адекватних і достатніх гарантій проти зловживань, зокрема чіткого та передбачуваного порядку санкціонування, здійснення відповідних оперативно-слідчих заходів і контролю за ними (рішення Суду від 6 вересня 1978 р. у справі «Класс та інші проти Німеччини», від 26 жовтня 2006 р. у справі «Худобін проти Росії» (скарга № 59696/00)» [4].

Використання інформації, отриманої внаслідок проведення НСРД в іншому кримінальному провадженні, можливе не лише з врахуванням положень ст. 257, але і ст. 218 КПК України, якою регламентовано порядок виділення матеріалів досудового розслідування в інше кримінальне провадження. Якщо постановою про виділення матеріалів досудового розслідування з матеріалів кримінального провадження виділено матеріали досудового розслідування, у тому числі докази, отримані в результаті негласних слідчих (розшукових) дій, в окреме кримінальне провадження, а в результаті їх проведення виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке розслідується в даному кримінальному провадженні, на підставі ст. 257 КПК використання цих матеріалів у виділеному кримінальному провадженні не потребує отримання ухвали слідчого судді [5].

Крім того, в практиці часто трапляються випадки, коли під час досудового розслідування, з метою отримання доказів вчинення одного кримінального правопорушення, документування злочинної діяльності особи відбувається за допомогою НСРД, внаслідок проведення яких здобуваються докази вчинення особою іншого кримінального правопорушення. В таких випадках, в разі зміни кваліфікації у цьому кримінальному провадженні, отримувати додатковий дозвіл на використання результатів НСРД не потрібно. Такий висновок

міститься у постанові ККС ВС, відповідно до якої, за змістом ст. 257 КПК законодавець зобов'язує отримати дозвіл слідчого судді на використання інформації, здобутої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в іншому кримінальному провадженні, а не після перекваліфікації складу кримінального правопорушення в одному і тому ж кримінальному провадженні [6].

Із судової практики також вбачається, що у разі об'єднання матеріалів досудового розслідування в одне провадження, з дотриманням вимог ст.217 КПК України, додаткового дозволу на використання результатів НСРД в цих кримінальних провадженнях отримувати не потрібно. Такі докази є допустимими [7].

Аналізуючи судову практику, слід дійти висновку, що Кримінальним процесуальним кодексом України визначено декілька легітимних способів використання результатів проведення НСРД в інших кримінальних провадженнях, однак єдина позиція з даного приводу відсутня та правові висновки національних судів змінюються з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Постанова Верховного Суду від 21.03.2018 р., справа №751/7177/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72938764>.
4. The Case of Ramanauskas v. Lithuania (Application no. 74420/01) Judgment Strasbourg 5 February 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-84935%22%5D%7D>}-
5. Постанова ККС ВС від 10.12.2020 р., справа № 751/602/18 Провадження № 51-2078км20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93595881&red=100003d1879e2b172369c9f69cf2a69485793b&d=5>
6. Постанова ККС ВС від 11.03.2020 р., справа № 583/3508/18 Провадження № 51-6015км19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88265271&red=1000039477e02f168e3630f8794bee8316d10e&d=5>
7. Постанова ККС ВС від 21.04.2021 р., справа № 712/48/15-к Провадження № 51-1872 км 18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545086>

С. Ю. Петрів,
здобувач вищої магістерської освіти
(Національна академія внутрішніх справ)

С. С. Єсімов,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

РОЛЬ МЕДІА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЯК ВПЛИВАЄ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ?

У сучасному світі медіа відіграють головну роль в інформаційному протистоянні війни, яку почала росія на території України, адже через медіа ми отримуємо багато інформації, обговорень та аналізу всього, що відбувається на тимчасово окупованих територіях.

Засоби масової інформації (далі – ЗМІ) мають доволі великий вплив на сприйняття людей тої чи іншої інформації. Вони надають громадськості інформацію про події в світі, вони мають вплив маніпулювати та переконувати людей в достовірності різного роду інформації та впливати на їхні політичні точки зору та рішення.

Більшість людей, особливо молоде покоління використовують соціальні мережі такі як: Telegram, Viber, Facebook і тому подібне для відслідковування новин, які відбуваються в Україні та світі загалом. Проте багато інформації, яку ми читаємо та отримуємо від інформаційних каналів може бути недостовірною чи спотвореною.

М. Рудик зазначає, що сьогодні соціальні медіа впевнено зайняли свою нішу у масово-комунікаційній сфері. Соціальні медіа здобувають популярність не лише у потенційних підписників, а й у професійних журналістів. Той факт, що соціальні мережі мають потужну силу впливу на масову свідомість, спонукає не втрачати пильність, адже цим можуть скористатися маніпулятори. Позитивним чинником є те, що соціальні медіа

стали фундаментом розвитку громадянського суспільства. Через масовий вплив на громадську думку здійснюється оперативне інформування та консолідація громадян навколо важливих питань як державного, так і соціального характеру [3, с. 204].

Під час повномасштабного вторгнення окупантів на територію України стало зрозуміло, що війна йде не лише на полі бою, а й в соціальних медіа. Неправдива інформація в соціальних мережах спрямована для маніпулювання громадськістю та введення її в обману.

Л. Богуш вважає, що основна роль медіа у висвітленні військово-політичних протистоянь полягає саме у тому, щоб об'єктивно розібратися у конфлікті, пояснити його, повідомити обставини та відшукати інші точки зору [1, с. 294]. Такої ж думки притримується і М. Кондратюк. На його думку, незалежні медіа можуть надати істотну допомогу під час трансформації військово-політичного протистояння у мирні переговори. Мас-медіа, як зазначає дослідник, аналізують інтереси обох сторін, що може допомогти у врегулюванні конфлікту, та знаходженню способів його вирішення [2, с. 112].

Підсумовуючи все вище наведене можна стверджувати, що соціальні медіа стали засобом формування суспільного сприйняття інформації, проте вони не є надійним джерелом новин, особливо під час війни, коли в будь-який момент можуть стати ефективним засобом для поширення фейкової інформації. Тому важливо уважно ставитися до інформації, яку ми отримуємо через медіа, та перевіряти достовірність цієї інформації з кількох джерел перед тим, як поділитися нею ще з кількома особами.

Список використаних джерел

1. Батрименко О. В. Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів : автореф. дис. канд. політ. наук. Київ, 2006. 18 с.
2. Кондратюк М. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. *Вісник Харківської державної академії культури*. № 41. Харків : ХДАК, 2013. 298 с.
3. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету*. Вип. 46. Львів, 2020, 284 с.

Є. О. Письменський,
завідувач кафедри поліцейської діяльності
Луганського навчально-наукового
інституту імені Е. О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор
*(Донецький державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ)¹

Протидія колабораційній діяльності є яскравим прикладом того, яким чином в сучасній Україні, що потерпає від російської навали, відбувається формування та реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану. Вивчення цього питання не лише дає змогу висвітлити ключові проблеми, але й запропонувати деякі рекомендації з їх розв'язання.

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність – важливий крок зроблений. Запровадження самостійної підстави кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (або, як прийнято ще казати, колабораціонізм) є правильним рішенням суб'єктів формування кримінально-правової політики та одним з їхніх здобутків, хоча про такі майже не прийнято говорити. У своїх попередніх публікаціях я неодноразово намагався довести цю тезу, наголошуючи на такій формулі: колабораційна діяльність становить окремий різновид державної зради, що має утворювати привілейований склад цього кримінального правопорушення. Різновид державної зради означає, що норма про колабораційну діяльність є спеціальною щодо норми про державну зраду, передбачаючи всі її ознаки з додаванням окремих специфічних ознак.

¹ Тези доповіді підготовлені в межах виконання проєкту «Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці» (реєстраційний номер 2022.02/0046) Національного фонду досліджень України за підтримки Кембриджського університету, Велика Британія.

Зазначена привілейованість здебільшого зумовлена наявністю таких ознак, які відбивали б особливу обстановку вчинення колабораційної діяльності у виді наявності умов окупації, у яких діє громадянин України [див., напр.: 1].

Відповідальність за колабораційну діяльність та якість кримінального закону. З внесенням законодавчих змін, згідно з якими КК України був доповнений ст. 111-1, можна стверджувати, що показаний підхід хоч і реалізований, але у недоладний спосіб. Загалом правильна та геть запізніла ідея набула такої нормативної форми, що створює добре підґрунтя для помилкового застосування відповідної кримінально-правової норми, зловживання нею, виникнення корупційних ризиків тощо. Майже дворічна практика протидії колабораційній діяльності може слугувати підтвердженням такої оцінки. Хоча ця практика поступово формується та потребує ґрунтовного фахового вивчення у комплексі, тим не менш навіть вибіркові судові кейси здатні продемонструвати всю палітру усталених проблем для української системи кримінальної юстиції. Ці проблеми добре висвітлені у юридичній літературі з розглядом конкретних прикладів та ситуацій [див., напр.: 2; 3].

Недоліки діяльності суб'єктів формування кримінально-правової політики як передумова неефективного застосування ст. 111-1 КК України. Головна причина ситуації, що склалася, полягає у площині діяльності тих суб'єктів, які здійснюють формування кримінально-правової політики України, до яких насамперед належать парламент як законодавчий орган та Президент як глава держави, що «схвалює» закони. Їхній тандем, на жаль, продемонстрував в умовах запровадження воєнного стану нездатність здійснювати якісну нормотворчу роботу. Ця теза теж знаходить своє підтвердження у публікаціях багатьох українських правників, які доводять наявність системної проблеми, у межах якої зазначена робота характеризується рядом негативних тенденцій [див., напр.: 4; 5; 6]. До них, з-поміж іншого, належать: поспішність ухвалення важливих і доленосних рішень, які мають істотний вплив на права і свободи громадян України, ігнорування наукових здобутків та експертної думки (наукова діяльність майже повністю відірвана від законотворчої), нездатність оперативно виправляти очевидні грубі помилки (безсумнівна наявність

таких у ст. 111-1 КК України досі не змусила відповідальних суб'єктів ухвалити потрібні зміни). В українському середовищі дуже часто лунає питання про те, чи була готова Україна до нового етапу війни та повномасштабного вторгнення? Насамперед це питання стосується військового складника такої підготовки. Але порушене питання також актуалізується і в контексті інших політичних сфер, включаючи кримінально-правову політику. Не будучи фахівцем у військовій справі, складно судити про стан готовності України до великої війни з відповідної позиції, однак щодо кримінально-правової сфери, то тут певні судження зробити можна. Насамперед не викликає сумнівів, що суб'єкти формування кримінально-правової політики мали належні можливості, щоб вчасно (до початку повномасштабного вторгнення) розробити найбільш досконалий варіант норми про відповідальність за колабораційну діяльність. Для цього можна і треба було залучити експертів у галузі кримінального права, яких в Україні вистачає, а далі з використанням усіх процедур законодавчого процесу розглянути законопроект, ухваливши його на цій основі. На жаль, очікування і реальність вкотре не співпали.

Типові прояви помилок правозастосування у сфері протидії колабораційній діяльності. Як результат недоліки законодавчої роботи неодмінно вплинули на неоднозначне застосування кримінально-правової норми про колабораційну діяльність. Крім низької якості КК України (ст. 111-1) треба звернути увагу на такі фактори, що ускладнюють процес реалізації кримінально-правової політики. По-перше, відсутність досвіду розслідування колабораційної діяльності – щойно з'явилася ця заборона вона мала «запрацювати» невідкладно, часу на роздуми не було. Науково-практичні рекомендації теж на першому етапі лише перебували у стадії формування і не завжди вчасно знаходили адресатів. За таких умов практика цілком закономірно «відривалася» уперед, розвивалася без урахування науково обґрунтованих рекомендацій та доктринального тлумачення ст. 111-1 КК України. Це призводило до формування такої її «колії», що утворювала помилковий або суперечливий вектор розвитку. По-друге, на реалізацію кримінально-правової політики щодо протидії колабораційної діяльності істотно впливають поточні

обставини агресивної війни високої інтенсивності. Такі обставини можуть зумовлювати те особливе тло, на якому здійснюється кримінальне переслідування колаборантів як осіб, що сприяють агресору, діють на його боці. Це проєціює на таких осіб відповідне ставлення, що мало відрізнятись від ставлення до країни-агресора. При чому така ситуація загалом впливає на формування громадської думки, на яку суб'єкти реалізації кримінально-правової політики так чи інакше зважають при ухваленні своїх рішень. У підсумку колаборанти можуть зазнавати досить репресивного ставлення, інколи невинувато репресивного (окремі яскраві прецеденти є і публічно висвітлені [7]). По-третє, у справах про колабораційну діяльність простежується невміння використовувати КК України в єдності його Загальної та Особливої частин, нездатність тлумачити кримінальний закон інакше, як буквально, а також суто формальний (інколи поверховий) підхід у випадках, які в умовах війни навпаки потребують глибокого аналізу, з'ясування додаткових фактів, їх ретельної перевірки тощо. Прикро, коли в результаті таких підходів страждає правосуддя, втрачається справедливість і виникає хибна основа для формування подальших правозастосовних орієнтирів.

Наступний крок за законодавцем. Яких змін потребує КК України вже сьогодні? Кримінальний закон давно зачекався потрібних змін з тим, щоб можна було усунути хоча б частину виявлених проблем, які на сьогодні добре проілюстровані в літературі та впливають з практики правозастосування. Якщо спробувати окреслити генеральний напрям цих змін, то він може зводитися до істотного вдосконалення ст. 111-1 КК України або взагалі її виключення зі створенням нових норм про колабораційну діяльність. Останній варіант видається навіть більш привабливим.

Далі спробую викласти пропонований підхід до запровадження відповідних змін у КК України, виходячи з видів колабораційної діяльності, що визначаються за її сферами та особливостями об'єктивної сторони [8, с. 41].

1. Колабораційна діяльність в інформаційній сфері (ч. 1 ст. 111-1 КК України, ч. 6 ст. 111-1 КК України): положення, передбачене ч. 1 ст. 111-1 КК України, рекомендується виключити, оскільки відповідна поведінка здебільшого може

охоплюватися ст. 436-2 КК України. Водночас ця норма має знати деяких уточнень.

2. Колабораційна діяльність в освітній сфері (ч. 3 ст. 111-1 КК України): відповідальність за здійснення пропаганди треба виключити, оскільки відповідна поведінка може охоплюватися іншими статтями КК України, зокрема ст. 436 і ст. 436-2 КК України.

3. Колабораційна діяльність в політичній сфері (ч. 6 ст. 111-1 КК України): зміст відповідної норми варто уточнити, а відповідну заборону зберегти.

4. Колабораційна діяльність в господарській (економічній) сфері (ч. 4 ст. 111-1 КК України): сферу застосування цієї заборони можна обмежити, уточнивши окремі положення та передбачивши винятки. Зокрема, відповідальність за передачу матеріальних ресурсів може бути диференційована (матеріальні ресурси бувають різними – наприклад, окрема ситуація виникає стосовно зброї, боєприпасів тощо).

5. Колабораційна діяльність в адміністративній сфері (ч. 2, ч. 5 ст. 111-1 КК України): положення, передбачене ч. 2 ст. 111-1 КК України, рекомендується виключити, оскільки відповідна поведінка може мати правовим наслідком застосування механізмів люстрації.

6. Колабораційна діяльність у виборчій сфері (ч. 5 ст. 111-1 КК України): зміст відповідної норми варто уточнити, а відповідну заборону зберегти.

7. Колабораційна діяльність у правоохоронній та судовій сферах (ч. 7 ст. 111-1 КК України): така форма колабораціонізму, поза всяким сумнівом, заслуговує настання кримінальної відповідальності, але може бути інтегрована в єдину заборону обіймати певні категорії посад як ознака, що кваліфікує злочин.

8. Колабораційна діяльність у воєнній сфері (ч. 7 ст. 111-1 КК України): рекомендується виключити, оскільки відповідна поведінка повинна охоплюватися загальною нормою про державну зраду (ст. 111 КК України) або / та іншими нормами про участь у злочинних об'єднаннях.

Зважаючи на викладене, у КК України могли би з'явитися такі нові норми, які б передбачали окремі підстави відповідальності за різні види колабораційної діяльності.

При цьому така відповідальність була б диференційованою залежно від основного та додаткового об'єктів відповідних злочинів. Наприклад: стаття Х. «Колабораційна діяльність в освітній сфері», стаття ХХ. «Колабораційна діяльність в господарській (економічній) сфері», стаття ХХХ. «Колабораційна діяльність в інформаційній сфері», стаття ХХХХ. «Колабораційна діяльність в політичній та виборчій сферах», стаття ХХХХХ. «Колабораційна діяльність в адміністративній сфері».

Крім цього, обов'язково потрібно визначити та відбити у КК України родове поняття колабораційної діяльності (загальна форма), з огляду на ознаки якого формулюватимуться конкретні форми такої діяльності, що визначені вище.

Підбиваючи підсумок, варто зауважити, що процес формування та реалізації кримінально-правової політики України в сучасних умовах російсько-української війни потребує вдосконалення. Установлені особливості протидії колабораційної діяльності сигналізують про це якнайліпше. Першим кроком на цьому шляху має стати оновлення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за колабораційну діяльність і суміжні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Северодонецьк, 2020. 121 с.
2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 95–117. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/266927>
3. Загиней-Заболотенко З. А., Присяжнюк І. І., Чаплюк О. І. Вчинення дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти як форма колабораційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 79: ч. 2. С. 170–174.
4. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика протидії кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану: очікування та реальність. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лашук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 65–68.

5. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства: аналітична записка. *Коаліція громадських організацій*. URL : https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf

6. Як працює законодавство про притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність? Discussion paper. *Just Talk* (28 вересня 2023 р.). URL: <https://justtalk.com.ua/post/yak-pratsyue-zakonodavstvo-pro-prityagnennya-do-vidpovidalnosti-za-kolaboratsijnu-diyalnist-discussion-paper>

7. Арунян О. Погана енергетика. Як суди спочатку посадили, а потім відпустили електрика з Донецької області, який відновлював електромережі в окупованому Лимані / Ґрати (28 вересня 2023 р.). URL: <https://graty.me/pogana-energetika-yak-sudi-spochatku-posadili-a-potim-vidpustili-elektrika-z-doneczkoї-oblasti-yakij-vidnovlyuvav-elektromerezhi-v-okupovanomu-limani/>

8. Розслідування колабораційної діяльності : практ. посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко. Київ : ВД Дакор, 2023. 260 с.

О. Підхомний,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
доктор економічних наук, професор
*(Львівський національний
університет імені Івана Франка)*

І. О. Ревак,
професор кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
доктор економічних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ УМОВ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ МИТНИМИ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛОМ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ

Співпраця між митними органами та підрозділами фінансової розвідки (ПФР) має вирішальне значення для виявлення та боротьби з різними формами транснаціональної злочинності, включаючи відмивання грошей, фінансування тероризму, інші фінансові злочини, а також обхід санкцій. До ключових причин, які визначають актуальність цієї співпраці: багатостороння оцінка ризиків, боротьба з незаконною торгівлею, інформаційно-аналітична підтримка фінансових розслідувань, запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, посилення міжнародної співпраці.

З метою сприяння співпраці між ПФР і митними службами щодо протидії транскордонній діяльності з відмивання грошей і фінансування тероризму Егмонтською групою та Всесвітньою митною організацією (ВМО) опубліковано «Посібник про співпрацю митниці та ПФР» [1]. Цей практичний путівник містить рекомендації та висвітлює найкращі практики для митних служб і ПФР щодо покращення їхньої співпраці й обміну документами. Така співпраця може включати обмін торговельними й фінансовими даними, включно з інформацією про фізичних і юридичних осіб, підозрюваних у відмиванні грошей, шахрайстві на митниці або контрабандній діяльності.

Грунтуючись на концепціях поведінкової економіки й організаційної психології, важливо врахувати різні моделі поведінки індивідів на державній службі, оцінюючи відповідні

наслідки для управління, підзвітності та громадської довіри. Необхідно усвідомити, що інновації у співпраці між митними органами та підрозділами фінансової розвідки (ПФР) виходять за рамки технологій і включають поведінкові та процедурні аспекти. Це передбачає розробку формату співробітництва, протоколів обміну інформацією та спільних програм навчання для розширення обміну даними, сприяння взаєморозумінню щодо профілів ризиків і розвитку культури довіри та співробітництва між двома організаціями. Застосовуючи інноваційні моделі співробітництва, митні органи та ПФР можуть оптимізувати свої ресурси й діяльність та підвищити ефективність спільних зусиль у боротьбі з фінансовими правопорушеннями.

Митні органи несуть відповідальність за дотримання торгових правил та справляння митних платежів, а ПФР аналізують фінансові операції для виявлення та запобігання фінансовим злочинам, таким як відмивання грошей та ухилення від сплати податків. Ефективне співробітництво між цими суб'єктами має вирішальне значення для міжнародної безпеки, оскільки транснаціональні злочинні організації та терористичні групи використовують сферу міжнародної торгівлі для шахрайських схем, відмивання брудних грошей, торгівлю наркотиками, зброєю тощо. Розрахунок за окремі види незаконної торгівлі може здійснюватися криптовалютою, що є предметом розслідувань ПФР.

В основі налагодження ефективної співпраці між митними органами та підрозділом фінансової розвідки, на нашу думку, закладені такі постулати:

- гармонізація законодавства між ПФР та митними органами з метою сприяння обміну інформацією, з'ясування прогалів та невідповідностей, які можуть перешкоджати такій співпраці;

- розробка спільних навчальних програм та ініціатив з розширення можливостей для набуття навичок і знань посадових осіб митних органів щодо виявлення та передачі повідомлень про підозрілі операції;

- технологічна інтеграція та аналіз даних, що передбачають оцінку стану технологічної інфраструктури митних органів та ПФР, їх здатність впроваджувати сучасні технології,

використовувати інструменти аналітики та штучного інтелекту для виявлення підозрілих фінансових операцій, фінансових злочинів;

- розробка інтегрованих інформаційних систем, які забезпечать безперервний обмін даними в режимі реального часу та візуалізацію даних з метою визначення закономірностей та тенденцій у незаконній/підозрілій фінансовій діяльності;

- обмін досвідом у розробленні критеріїв ризиковості суб'єктів господарювання, фінансових операцій, переміщень товарних цінностей та автоматизації інформаційно-аналітичних процесів виявлення підозрілих обставин;

- проведення спільної оцінки ризиків для виявлення зон високого ризику та розробки цільових стратегій для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Таким чином, співпраця між митними органами та ПФР охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на виявлення, запобігання і протидію фінансовим злочинам та забезпечення цілісності фінансових систем.

Список використаних джерел

6. Customs – FIU Cooperation Handbook. (2020). URL: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/report/wco_fiu_handbook_sanitised-public-version_wco_en.pdf?la=en

В. М. Плетенець,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор юридичних наук, професор
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

В. І. Кісільова,
курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК УМОВА ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ

Вплив травматичних подій не є рідкісним явищем, що постійно підтверджується епідеміологічного, соціологічного, психологічного та іншого характеру дослідженнями. Люди, які постраждали від війни, мають високий ризик ускладнень психічного здоров'я, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривогу та депресію.

Поняття посттравматичного стресового розладу неможливо розглядати без визначення психоемоційного стану «стрес». Термін «стрес» міцно увійшов у повсякденну мову сучасної людини, про стресі пишуть і говорять у засобах масової інформації, що певною мірою перетворює конкретно-наукове поняття на універсальний принцип життєдіяльності людини [1].

Потребує уваги, що феномен «посттравматичний стресовий розлад» має ряд характеристик і визначається як психічний розлад, різновид неврозу, що виникає в результаті переживання однієї чи кількох посттравмуючих подій. Важливу роль у зазначеному феномені відіграють дисоціативні стани, які пов'язані з особливостями процесу пам'яті на травмуючу інформацію, а також найчастіше супроводжуються різними відчуттями втрати зв'язку з реальним світом.

Ці стани, значною мірою можуть бути обумовленими пержитими особою подіями трагічного, психічного, фізичного сексуального та іншого характеру [2, с. 228], що в умовах збройної агресії РФ проти України набуло суттєвого поширення.

Наслідками зазначеного стають системні порушення рівноваги з розвитком тяжких хронічних форм розладів.

Варто відзначити, що на стадії тривоги з'являється важлива емоційна реакція, що сигналізує про вплив стресора, про проблему, яку суб'єкту необхідно вирішити. У цьому полягає суть наступної стадії – адаптаційного процесу, пристосування організму до існування у нових, екстремальних умовах. Якщо стресова ситуація за силою впливу та тривалості за часом перевищує адаптаційні резерви людської психіки, настає стадія виснаження, ознаки якої проявляються в емоційній (тривога, апатія, дратівливість, психічна втома), поведінковій (ухилення від відповідальності та взаємин, екстремальна поведінка) та соматичної (погіршення здоров'я, виснаження, надмірне вживання ліків) сферах.

В науковій літературі описано групи симптомів, які можуть свідчити про наявність ПТСР, зокрема: повторне переживання травматичних спогадів; -активне уникання зовнішніх чи внутрішніх нагадувань про травматичну подію; зміни у когнітивній та емоційній сферах; симптоми надмірного збудження, що може супроводжуватись роздратованістю, спалахами гніву та деструктивною саморуїнною поведінкою [3].

Їх діагностуванню уповноваженими особами в процесі розслідування має приділятися належна увага, оскільки від цього залежить як здоров'я (психічне. фізичне), термін відновлювання як повноцінного члену соціуму відповідної особи, так і кількість даних, що може бути отримані від неї. Один із методів допомоги людині з ПТСР – це організована робота з психологом. У багатьох випадках люди із ПТСР не виявляють рішення глибоко працювати над цією ситуацією, не налаштовані інтенсивно долати наслідки цього стресу самотушки. Організованість програми налаштовує їх на лікування та проведення всіх етапів реабілітації. Результати роботи з психологом дозволяють з'ясувати наявність або відсутність великої необхідності соціальної допомоги. [3]

Дослідження показали, що психологічна підтримка після травматичної події може зменшити ймовірність ПТСР. Психологічна підтримка може допомогти людям подолати важкі часи, дозволяючи їм обговорювати почуття та переживання та створюючи відчуття того, що їх люблять і цінують.

На думку психолога Ф. П'юселика [4] головне завдання реабілітації постраждалих давати людині думати, що вона психічно ненормальна, а відноситись як і до всіх людей. Така людина має долати прояви масової агресії і запобігати їй у майбутньому. Лікування учасників військових дій має бути комплексним, охоплювати фармакологічну, психіатричну й психологічну допомогу [5, с. 107]. Важливо постійно утримувати їх у полі зору соціальних служб, лікарів, психологів виділяючи достатньо коштів на це.

Зазначене дозволяє наголосити, що стрес, що виникає під час військових дій є одним із головних бар'єрів на шляху адаптації людини. Сьогодні як ніколи актуальним є підхід, що орієнтує людину на пошук можливостей і умов подолання кризових ситуацій, розладів, зумовлених травмою та стресом, оскільки більшість кризових подій формуються в результаті події найвищого ступеню екстремальності – російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Гільман А., Н. Кулеша. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): теорія, діагностика та практичні аспекти психотерапії. *European Science sge* 14-02. 2022. С. 50–66.
2. Плетенець В. М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. № 2 (98). 2022. 284 с.
3. Коляденко Н. Д. Посттравматичний стресовий розлад як медико-психо-соціальна проблема. *Перспективи та інновації науки*. 2 (2) 2021.
4. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям: колективна монографія / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, А. П. Мельник та ін. ; за заг. ред. М. І. Мушкевич Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 260 с.
5. Корельчук О. Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 104–111.

О. В. Плотніков,
кандидат юридичних наук
(Асоціація реінтеграції Криму)

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ЕКОЦИДУ В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Природа є однією з жертв триваючої агресії російської федерації проти України, і існує безліч доказів того, що російське командування не тільки не враховує екологічні наслідки військових дій, але й використовує негативний вплив на навколишнє середовище для отримання військової переваги. 27 квітня 2023 року Європейський економічний і соціальний комітет за власною ініціативою ухвалив висновок, в якому зазначається, що «дії росії, як видається, дорівнюють екоциду на основі визначення, запропонованого експертами-юристами та опублікованого в червні 2021 року». ЄЕСК закликав до того, щоб «екоцид, з урахуванням визначення Незалежної групи з юридичного визначення екоциду, був кодифікований як кримінальний злочин відповідно до законодавства ЄС. Визнання злочину екоциду в переглянутій Директиві ЄС про екологічні злочини призведе до змін у законодавстві за межами ЄС, зокрема в Міжнародному кримінальному суді, що може сприяти притягненню Росії до певної відповідальності, яка відобразить завдану шкоду навколишньому середовищу та екології» [1].

Можливо, ця заява є необхідною, оскільки вона визнає, що злочини проти довкілля, скоєні під час конфлікту, становлять екоцид, як цей злочин розглядається зараз у міжнародній доктрині. Недоліком цієї заяви є те, що навіть якщо ЄС та його держави-члени негайно ухвалить закони про екоцид, ці закони все одно будуть непридатні для переслідування винних у вже скоєних злочинах через принцип відсутності зворотної дії кримінального закону. Однак Україна визнала екоцид злочином у своєму кримінальному законодавстві, і вона має історію переслідування осіб, винних у скоєнні екоциду в контексті конфлікту.

Багато держав включили злочини проти довкілля до свого кримінального законодавства, але лише деякі з них

використовують термін «екоцид». За наявною інформацією з відкритих джерел, росія була першою державою, яка включила злочин екоциду до свого кримінального законодавства в 1996 році [2, ст. 358]. Деякі з пострадянських держав наслідували цей приклад і додали подібні або ідентичні визначення до своїх кримінальних кодексів. Українське визначення, яке залишається незмінним з моменту прийняття Кримінального кодексу України у 2001 році, звучить як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу».

Опис кримінального правопорушення, передбаченого статтею 441 ККУ, містить перелік природних об'єктів: рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, водні ресурси. Однак, об'єктивна сторона екоциду ґрунтується радше на типі та інтенсивності дії, ніж на об'єктах, які зазнають негативного впливу. Центральне місце у визначенні займають такі дії, як «масове знищення рослинного або тваринного світу», «отруєння атмосфери або водних ресурсів» та «інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [3, ст. 441]. Іншими словами, об'єктивна сторона ґрунтується на можливому результаті дій.

Суб'єктивна сторона екоциду за українським законодавством завжди характеризується умислом. Відповідно до статті 24 ККУ, умисел може бути прямим або непрямим. Прямим визнається умисел, якщо «особа усвідомлювала суспільно шкідливий характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно шкідливі наслідки і бажала їх настання», тоді як непрямий умисел означає, що «особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо допускала їх настання».

Хоча стаття 441 була присутня в Кримінальному кодексі України з 2001 року, відомостей про її застосування до 2016 року небагато. У відкритих джерелах можна знайти інформацію щодо близько десятка кримінальних проваджень, порушених за статтею 441 у зв'язку зі збройним конфліктом, починаючи з 2016 року. Можна виділити дві категорії таких джерел: прес-релізи та інші офіційні повідомлення державних

органів та Єдиний державний реєстр судових рішень – державний електронний ресурс, що містить тексти всіх судових рішень, винесених українськими судами з 2007 року. Деяку додаткову інформацію можна отримати з коментарів та інтерв'ю посадовців, експертів та представників неурядових організацій, які займаються розслідуванням екоциду.

Перше розслідування екоциду в Україні розпочалося у 2016 році і стосувалося діяльності Кримського титану – підприємства поблизу Перекопського перешийка в Криму, найбільшого виробника діоксиду титану в Європі. Спочатку справу було кваліфіковано за статтею 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою) через неналежне документальне оформлення утилізації небезпечних відходів на підконтрольній Україні території, що безпосередньо прилягає до заводу. У вересні 2018 року на заводі стався великий хімічний викид, що спричинив часткову евакуацію прилеглого міста Армянськ. У 2019 році кримінальне провадження було перекваліфіковано за статтями 441 (Екоцид) та 241 (Забруднення повітря) ККУ [4].

03 березня 2022 року Спеціалізована екологічна прокуратура, яка є підрозділом Генеральної прокуратури України (ГПУ), розпочала кримінальне провадження № 22022000000000067 за статтями 258 (терористичний акт) та 441 (екоцид) ККУ у зв'язку з захопленням Чорнобильської АЕС, затопленням сховищ ядерних відходів та порушенням верхнього шару ґрунту на радіоактивно забруднених територіях. 4 березня 2022 року було розпочато розслідування щодо нападу та захоплення Запорізької атомної електростанції – найбільшої в Європі та шостої у світі – яка відтоді залишається під російською окупацією. Початкові звинувачення також ґрунтувалися на статтях 258 та 441 ККУ. 18 травня 2022 року ГПУ опублікувала інформацію про те, що встановила особу російського командира, підозрюваного в нападі та захопленні електростанції, однак знову ж таки, звинувачення ґрунтуються на статті 438 ККУ, а не на статті 441. 6 серпня 2022 року ГПУ кваліфікувала ще один обстріл електростанції як порушення правил ведення війни (стаття 438). 7 березня 2022 року прокуратура Харківської області відкрила третє розслідування такого роду

щодо ракетного удару по території Харківського фізико-технічного інституту. Інститут експлуатує дослідницьку установку, яка на момент удару містила 37 ядерних паливних елементів. Більше інформації про це розслідування немає [5].

Одне з найгучніших розслідувань екоциду пов'язане з масовою загибеллю морських ссавців, що спостерігалася під час конфлікту. Тисячі трупів дельфінів і морських свиней були знайдені на берегах Чорного та Азовського морів, і, за оцінками, щонайменше 20% популяції морських ссавців загинули під час конфлікту. Можливою причиною є підводні вибухи та широке використання сонарів військовими кораблями, що негативно впливають на здоров'я та здатність дельфінів та інших морських ссавців до орієнтації в просторі. Ще одне помітне розслідування екоциду було розпочато 10 грудня 2022 року щодо загибелі близько 4 мільйонів голів птиці на птахофабриці, знеструмленій внаслідок бойових дій та окупації. Розкладання мільйонів трупів птахів призвело до неконтрольованого забруднення ґрунту біологічно небезпечними речовинами [6].

Жодна зі сторін не взяла на себе відповідальність за катастрофу в Новій Каховці, і все закінчилося обміном звинуваченнями. Тим не менш, експерти вказують на те, що внутрішній вибух є найбільш вірогідним поясненням швидкого і катастрофічного руйнування конструкції дамби, і це припущення підтверджується численними непрямими доказами, а також повідомленнями про руйнування російськими військами кількох менших дамб у цьому районі. Припущення, що російські агенти навмисно зруйнували дамбу, є офіційною позицією України, яка відкрила розслідування за статтею 441 Кримінального кодексу – екоцид [7].

Таким чином, на даний момент позиція України полягає в тому, що щонайменше деякі зі злочинів окупантів на окупованій території, спрямовані проти довкілля, можуть бути кваліфіковані як екоцид за кримінальним правом України. В нашому дослідженні ми встановили співвідношення між поняттям екоциду за кримінальним правом України та визначенням екоциду, що пропонує до використання Міжнародна експертна група. Враховуючи практику органів ЄС, це визначення може стосуватися кримінальної відповідальності не тільки

окремих представників держави-окупанта, але й міжнародної відповідальності цієї держави в цілому.

Список використаних джерел

1. EESC (2023) Right to a healthy environment in the European Union especially in the context of the war in Ukraine. NAT/885-EESC-2022. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/right-healthy-environment-european-union-especially-context-war-ukraine>. (дата звернення: 08.02.2024)
2. Criminal Code of the Russian Federation. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtaccrus58_leg_362.pdf (дата звернення: 08.02.2024)
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.02.2024)
4. Virtual Museum of Russian Aggression. North of Crimea Suffers from a Series of Chemical Discharges. URL: <https://rusaggression.gov.ua/en/manmade-disaster-on-crimea-titan-9364dfe85bcbd98bf3c2372a3d10b057.html> accessed 25 May 2022 (дата звернення: 08.02.2024)
5. Truth Hounds (2021) Donbas Environment: Invisible Front. URL: https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2021/09/donbas-ecology-report-2021-truth-hounds_en.pdf. accessed 25 May 2022 (дата звернення: 08.02.2024)
6. Babin B and Plotnikov O (2022) Prosecution of Ecocide as a Weapon in Armed Conflict: Reflections on Crimea. ICD Brief 29. URL: <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Commentary/IcdBriefs2022> (дата звернення: 08.02.2024)
7. Reuters. Ukraine investigating dam blast war crime prosecutors say. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-investigating-dam-blast-war-crime-prosecutors-say-2023-06-06> accessed 25 May 2022 (дата звернення: 08.02.2024)

В. М. Подойніцин,

заступник завідувача лабораторії
сертифікації ручної вогнепальної зброї
та спеціальних засобів самозахисту –
начальник відділу нормативно-технічної документації,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
*(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)*

Н. О. Дегтяр,

науковий співробітник 1-го науково-дослідного
відділу науково-дослідної лабораторії
криміналістичної та спеціальної техніки
*(Державний науково-дослідний
інститут МВС України)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Майже 10 років тому – Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України. За Резолюцію про територіальну цілісність України проголосували 100 країн і лише 11 – «проти» (РФ, Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, КНДР, Нікарагуа, Судан, Сирія, Венесуела, Зімбабве); 58 країн-членів ООН на чолі з Китаєм «утримались» під час голосування, а 24 держави взагалі не брали участь у голосуванні.

Попри те, що світ засудив анексію українського Криму із застосуванням зброї, РФ продовжила окупацію Криму, знехтувала верховенством права та принесла з собою тотальну мілітаризацію, антиукраїнську пропаганду, насильницькі зникнення, кримінальні переслідування та масові порушення прав громадян, зокрема представників корінного кримськотатарського народу [1].

Резолютивна частина резолюції займає лише одну сторінку і складається з шести пунктів. Прикро, що в документі немає ані слова про засудження дій РФ. Анексія нею Криму не згадана взагалі. В тексті відсутня навіть чітка фраза про те, що Крим є невід'ємною частиною України. Проте відразу кілька пунктів резолюції підтверджують визнання територіальної цілісності України «у міжнародно визнаних кордонах».

На 27 березня 2014 р. жодна міжнародна інституція не визнала анексію Криму та Севастополя, а тому термін «міжнародно визнані кордони» не дає можливості трактувати Крим інакше, аніж як територію України. Також резолюція Генеральної Асамблеї ООН заявляє про невизнання кримського «референдуму». Генасамблея ООН закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати ніяких змін статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на підставі вищезазначеного референдуму і утримуватися від будь-яких дій або поведінки, які можуть бути інтерпретовані як визнання будь-якої зміни статусу [2].

На захист цілісності України в міжнародних інституціях було прийнято декілька резолюцій і постанов, але ми хочемо зупинитися на екстреній Резолюції, яка прийнята на 145-й Асамблеї Міжпарламентського Союзу, що засуджує війну в Україні та виступає проти спроб анексії територій України.

У цій резолюції зокрема зазначено:

– нагадуючи, що вторгнення в суверенну державу Україна призвело до загибелі та каліцтва тисяч цивільних осіб і військовослужбовців, руйнування міст та інфраструктури та переміщення мільйонів людей як біженців війни;

– беручи до уваги, що Міжпарламентський союз (МПС) працює задля миру та співпраці між народами, а також для заохочення та захисту прав людини, які є універсальними за своєю природою, і необмежена повага до яких є важливим фактором для демократії та розвитку всіх народів;

– відзначаючи ухвалення 23 березня 2022 року 144-ю Асамблеєю Міжпарламентського Союзу МПС у Нуса-Дуа, (Індонезія), резолюції на користь «мирного розв'язання війни в Україні з дотриманням міжнародного права, Статуту Організації Об'єднаних Націй та територіальної цілісності»;

– пам'ятаючи про те, що в Статуті Організації Об'єднаних Націй зазначено, що «всі члени у своїх міжнародних відносинах утримуються від загрози застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави»;

– беручи до уваги Резолюцію ES-11/2 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй про гуманітарні наслідки агресії проти України, яка закликає до негайного припинен-

ня бойових дій, зокрема будь-яких нападів на цивільних осіб та цивільні об'єкти;

– беручи до уваги Резолюцію Ради ООН з прав людини 49/1 від 4 березня 2022 року про ситуацію з правами людини в Україні внаслідок російської агресії, а також резолюцію S-34/1 Ради ООН з прав людини від 12 травня 2022 року із закликом розслідувати військові злочини, вчинені на території України;

– уважно ставлячись до змісту Женевських конвенцій 1949 року, особливо Четвертої конвенції про захист цивільного населення під час війни та Додаткових протоколів до них;

– усвідомлюючи, що військова агресія проти України триває вже вісім місяців, незважаючи на численні заклики міжнародної спільноти покласти край конфлікту та спричиненим ним стражданням цивільного населення.

Також в документі є заклики до негайного припинення російської військової окупації суверенної української території, відновлення її територіальної цілісності до її міжнародно визнаних кордонів, що поширюється на її територіальні води, і, відповідно, верховенства міжнародного права. [3].

Але хочемо зазначити що були сумніви, стосовно можливості прийняття Резолюції, бо за 120 років тут нікого не засуджували, навіть нацистську Германію. Но Асамблея другий раз засуджує дії РФ. Для цієї організації дуже показово, що члени Асамблеї проголосували «За» більшістю 2/3 голосів.

Список використаних джерел

1. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/9-rokiv-tomu-genasambleya-oon-uhvalyla-pershу-rezolyutsiyu-na-pidtrymku-terytorialnoyi-tsilisnosti-ukrayiny/>

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» № 68/2. URL: <https://prometheus.ngo/docs/krimеа-oon/>

3. Засудження вторгнення в Україну та подальшої анексії територій на захист територіальної цілісності всіх держав. 145-та Асамблея Міжпарламентського Союзу, 14 жовтня 2022 р. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/229188.html>

М. А. Політило,
студентка
*(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)*

А. Я. Цюприк,
завідувач кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук,
доктор педагогічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)*

ВПЛИВ ІПСО НА СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Інформаційно-психологічна операція (ІПСО) – має на меті вплинути на настрої у суспільстві. Від цих настроїв змінюються дії представників цього суспільства. Зараз росія застосовує ІПСО, щоб зневірити українців у спроможності ЗСУ, або ж зробити так, щоб українці не чинили опір російським окупантам.

Інформаційно-психологічні операції є важливою складовою військової стратегії в сучасних конфліктах, включаючи війну в Україні. Інформаційний простір став важливим полем битви, де використовуються різноманітні засоби впливу на масову свідомість, які мають значний вплив на результати конфлікту. Інформаційний простір є сферою діяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, окремих журналістів, фахівців певних організацій, установ, які виробляють і поширюють інформацію та знання. Інформаційно-психологічні операції мають різний масштаб і форму, від впливу на соціальні мережі до поширення фейкових новин у мас-медіа.

Цілі ІПСО можуть бути різними, від збільшення популярності політичної партії до дестабілізації ситуації в країні або в цілому світі. Для успішної реалізації ІПСО необхідна відповідна інформаційна база, технічні можливості та висококваліфіковані кадри. В умовах гібридної війни ІПСО активно використовують соціальні мережі для підриву моралі та дезінформації противника, для формування образу ворога і залучення на свою сторону міжнародної спільноти. Соціальні мережі стають ефективним засобом комунікації, координації дій та самоорганізації конфліктних сторін, про що свідчать

такі історично значущі події як Brexit, Арабська весна та Революція гідності.

З розвитком соціальних мереж почалося їхнє використання як засобу поширення дезінформації, дезорганізації, пропаганди та маніпуляцій. Використання фейкових новин і фейкових акаунтів у соціальних мережах як елементів інформаційно-психологічних операцій в Україні становить суттєву загрозу стабільності та безпеці країни. Ці кампанії були особливо ефективними у створенні розколу та плутанини, підриваючи довіру до влади [1]. (ІПСО) рф в Україні, можна зазначити, що ці операції мають стратегічне значення в сучасних умовах ведення конфліктів. Вони використовують широкий арсенал інструментів, зокрема соціальні мережі та мас-медіа, для створення сприятливої атмосфери та впливу на громадську думку в Україні [2].

Протидія ІПСО, дезінформації та іншим заходам, спрямованим на створення загроз інформаційній безпеці, здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань: визначення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози; ужиття заходів щодо запобігання та протидії поширенню дезінформації та деструктивної пропаганди стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції України; розвиток спроможностей складових сил оборони щодо протидії загрозам в інформаційному просторі; посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації); запровадження дієвих механізмів виявлення, фіксації, обмеження доступу та/або видалення з українського сегмента мережі Інтернет інформації, розміщення якої обмежено або заборонено законом тощо. Її обмежено або заборонено законом тощо.

Важливим інструментом протидії ІПСО на стратегічному рівні є формування адекватної сучасним умовам та ефективної у довгостроковій перспективі інформаційної політики Міністерства оборони України, яка відповідно до Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України є складовою державної інформаційної політики, спрямованої на вирішення комплексу питань, які стосуються: формування інформаційної політики відповідно

до функцій і завдань Міністерства оборони та Збройних Сил; взаємодії із засобами масової інформації; висвітлення діяльності Міністерства оборони; забезпечення інформаційної безпеки та інформаційного забезпечення в Міністерстві оборони та Збройних Силах; впровадження нових інформаційних технологій у діяльність Міністерства оборони [3].

Висновки. Розглядаючи вплив інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) рф в Україні, можна зазначити, що ці операції мають стратегічне значення в сучасних умовах ведення конфліктів. Вони використовують широкий арсенал інструментів, зокрема соціальні мережі та мас-медіа, для створення дестабілізації в суспільстві та впливу на громадську думку в Україні.

Список використаних джерел

1. Ківалова С. В., Аракелян М. Р., Шмаленко Ю. І. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ххі століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень. *Використання інформаційно-психологічних операцій (іпсо) у сучасній війні в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Нац університет «Одеська юридична академія», 2023. Т. 1. С. 226–227.

2. Неділько Н. AI-військові, молитви, заклики до перевороту: як і яким атакує росія українців. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ipso-internet/32730676.html>

3. Дахно, О. Ю. Адміністративно-правове регулювання протидії інформаційно-психологічним операціям на стратегічному рівні. *Науковий вісник Ужгородського Нац. університет. Серія право*. 2022. Вип. 69. С. 263.

А. С. Політова,
доцент кафедри права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Маріупольський державний університет*)

СТАН ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Кожного дня у засобах масової інформації ми можемо прочитати або почути про вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – зґвалтувань або сексуального насильства – у тому чи іншому регіоні. Проте, коли країна охоплена війною та від такої агресії життя перетворюється на «до» та «після», ми замислюємося над тим, що спонукало цьому. Але важко та неможливо зрозуміти чому в цивілізованому суспільстві малолітні та неповнолітні дівчата та хлопці зазнають сексуального насильства від військовослужбовців, чому це відбувається у присутності рідних, адже норми міжнародного гуманітарного права захищають від таких діянь.

У сучасному світі сексуальне насильство є розповсюдженим явищем без будь-яких географічних, культурних, соціальних, економічних, етнічних чи інших кордонів. Проте, сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту має більш серйозні та негативні соціальні наслідки як під час, так і постконфліктний період. Таке насильство під час збройних конфліктів (наприклад, Руанда, колишня Югославія) може вчинятися щодо значної кількості населення країни (переважно жінок і дівчат), зокрема, мають місце систематичне ґвалтування, залякування, піддавання фізичному або сексуальному насильству, примушування до небажаної вагітності та/або вбивства тощо.

Ситуацію в Україні щодо сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) можна поділити на два періоди:

Перший – 2014–2021 роки (анексія росією Автономної Республіки Крим, з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018 року початок проведення Антитерористичної операції, а з 30 квітня 2018 року – Операції об'єднаних сил на сході України). Цей період охоплює гібридний формат збройного конфлікту.

За результатами дослідження ГО «Східний центр громадських ініціатив» у період з 2014 по 2017 роки було задокументовано 175 випадків сексуального насильства з боку незаконних воєнізованих або збройних формувань щодо жінок і чоловіків [1, с. 98]. Проте, у цей період такі діяння кваліфікувалися як кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи та окремої статистичної інформації обліковано не було. Це дозволяє вважати, що серед облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 152–156 КК України у період з 2014 по 2021 рік є випадки сексуального насильства, вчиненого щодо цивільного населення незаконними воєнізованими або збройними формуваннями.

Разом з тим, виходячи із Рисунку 1, то у 2022 році відзначається зменшення кількості облікованих кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи у порівнянні з попередніми періодами; натомість у 2023 році відзначається їх збільшення.

Другий – 2022 рік–дотепер – повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, окупація та деокупація певних територій. Саме через військову агресію

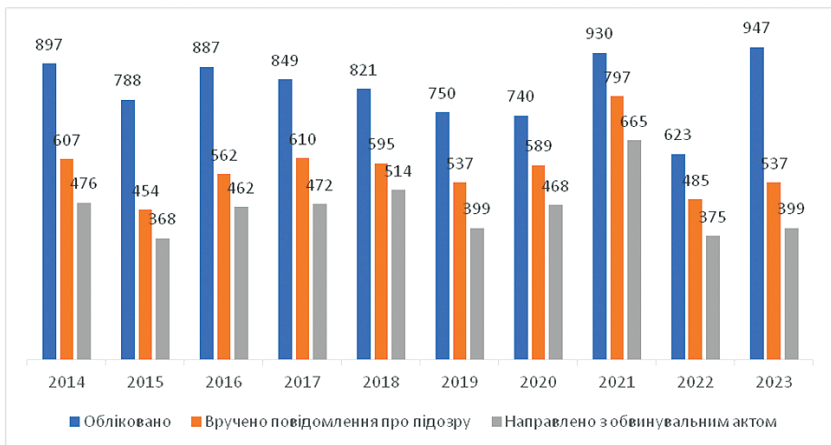

Рис. 1. Зареєстровані кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи та результати їх розгляду 2014–2023 роки

та порушення територіальної цілісності нашої держави, Указом Президента України на всій території України було запроваджено воєнний стан – особливий правовий режим, що вводить у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Безумовно, сьогодні важко та майже неможливо визначити загальну кількість потерпілих від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 1 лютого 2024 року зафіксовано 270 фактів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Серед них: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальні знущання над близькими особами [2]. Найбільша кількість випадків сексуального насильства наразі зафіксована в Херсонській області – 79. Водночас у Київській області зафіксовано 53 таких злочини, у Донецькій – 73, у Харківській – 27, у Запорізькій – 17, у Миколаївській – 105, у Чернігівській – 6, у Луганській – 3, Сумській – 2. Але, серед зафіксованих випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом винесено два вироби стосується і заочно засуджено 2 осіб.

Відзначимо, що чинний Закон про кримінальну відповідальність не передбачає статті за сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту, а такі кримінально протиправні діяння кваліфікуються за ст. 438. Порушення законів і звичаїв війни КК України.

Так, події лютого 2022 року свідчать про збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК України. Разом з тим, не дивлячись на таку

позитивну тенденцію можна відзначити, що лише у 0,22 % таких кримінальних провадженнях вручено повідомлення про підозру та 0,08 % – направлено з обвинувальним актом у 2022 році, а у 2023 році – 0,14 % та 0,06 % відповідно (див. рису. 2).

Підводячи підсумок, відзначимо, що у сучасний реаліях сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) варто розглядати як загальнокримінальне протиправне діяння (ст. 152–156-1 КК України) та кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 438 КК України). Також статистична інформація щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень та направлених з обвинувальним вироком свідчить про те, що протягом останніх двох років 20–30% у таких кримінальних провадженнях особам не вручено повідомлення про підозру. І це лише за кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Окрім того, основна проблема не тільки у самому сексуальному насильстві та умовах, які сприяли його вчиненню, а у тому, що такі кримінально протиправні діяння часто залишаються непоміченими, якщо жертви не звертаються за допомогою.

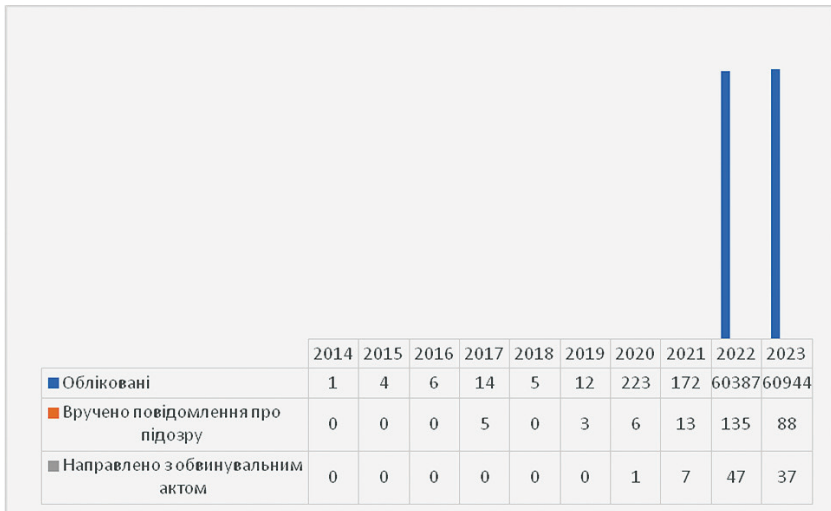

Рис. 2. Зареєстровані кримінальні правопорушення, передбачені статтею 438 КК України та результати їх розгляду 2014–2023 роки

Також є певні складнощі з документування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту [3, с. 428]. Саме врахування сукупності цих факторів – особи постраждалого, умов його вчинення, масштабів цієї проблеми дозволить розробити ефективну модель запобігання його вчиненню.

Список використаних джерел

1. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін. ; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янової. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». К., 2017. 216 с.

2. Сексуальне насильство на окупованих територіях – елемент тероризму і пригнічення спротиву. Як покарати злочинців? URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3747968-seksualne-nasilstvo-na-okupovanih-teritoriah-element-terorizmu-i-prignicenna-sprotivu-ak-pokarati-zlocinciv.html?fbclid=IwAR0XHZA4RIYLJh8vQ1qy_iriVS4clBCi2Qjhf-IAr-KCvWA0ZlXQ2VyNcEc (дата звернення 15.02.2024).

3. Bernard, V., & Durham, H. (2014). Sexual violence in armed conflict: from breaking the silence to breaking the cycle. *International Review of the Red Cross*, 96(894), 427–434. doi:10.1017/S1816383115000442

Л. В. Полуніна,
доцент кафедри правового забезпечення
діяльності НГУ,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут
Національної гвардії України)

ПОНЯТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МІЖНАРОДНОМУ І НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

З перших днів повномасштабного вторгнення на територію України збройних сил рф, правоохоронні органи України почали отримувати величезну кількість повідомлення від цивільного населення, а згодом і від військовослужбовців ЗСУ про вчинення кримінальних правопорушень, які містять всі ознаки воєнних злочинів, які передбачені, як міжнародним гуманітарним правом, так і національним кримінальним законодавством (наприклад, про такі, як авіаудари по цивільній інфраструктурі міст та селищ, і масові вбивства мирного населення, зґвалтування, катування цивільних та полонених, викрадення активістів, волонтерів, журналістів, представників органів місцевого самоврядування, а також застосування невідбиркової зброї та ін.).

За всі перераховані дії військовослужбовців рф та посадових осіб рф, а також за багато інших злочинних дій, вчинених на території України доведеться відповідати тим, хто їх вчинив, оскільки воєнні злочини відносяться до категорії злочинів, які не мають строку давності.

Оскільки кількість нових кримінальних правопорушень, вчинених російськими військовими в Україні, продовжує стрімко зростати. Тому, для вірної кваліфікації таких злочинних діянь, їх фіксації, якісного збору доказів, розслідування, розкриття та притягнення винних осіб до справедливого покарання необхідно детально встановити, які саме діяння слід зараховувати до воєнних злочинів.

Термін «воєнний злочин» з'явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих

територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [1].

Загалом в джерелах міжнародного права відсутнє концептуальне визначення поняття воєнних злочинів. Найбільш повний перелік воєнних злочинів наведений у статті 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду. Зокрема, до воєнних злочинів відносяться: 1) умисне вбивство; 2) катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти; 3) умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; 4) широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликано військовою необхідністю і вчинено незаконно та безглуздо; 5) примушення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, до служби у збройних силах ворожої держави; 6) умисне позбавлення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, права на справедливий і звичайний суд; 7) незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі; 8) взяття заручників; 9) умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях; 10) умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є військовими цілями; 11) умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів; 12) умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою; 13) напад на незахищені й такі, що не є військовими цілями, міста, села, помешкання або будівлі чи їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів; 14) вбивство або поранення

комбатанта, який, склавши зброю чи не маючи більше засобів захисту, беззастережно здався; 15) неналежне використання прапора парламентаря, прапора чи військових знаків розрізнення та форми ворога або Організації Об'єднаних Націй, а також розпізнавальних емблем, встановлених Женевськими конвенціями, наслідком чого є смерть або заповідання особі серйозних ушкоджень; 16) переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території; 17) умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями; 18) заповідання особам, які перебувають під владою ворожої сторони, фізичного каліцтва або здійснення над ними медичних чи наукових експериментів будь-якого характеру, які не обґрунтовані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи і здійснюються не в її інтересах та які призводять до смерті або серйозно загрожують здоров'ю такої особи чи осіб; 19) віроломне вбивство або поранення осіб, що належать до ворожої нації чи армії; 20) заява про те, що пощади не буде; 21) знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються воєнною необхідністю; 22) оголошення скасованими, призупиненими або недопустимими в суді прав і позовів громадян ворожої сторони; 23) примушення громадян ворожої сторони до участі у воєнних діях проти їхньої власної країни, навіть якщо вони перебували на службі воюючої сторони до початку війни; 24) розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо його захоплено штурмом; 25) застосування отрути або отруєної зброї; 26) застосування задушливих, отруйних або інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів чи засобів; 27) застосування куль, що легко розгортаються або сплющуються в тілі людини, таких, як кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи; 28) застосування зброї, боєприпасів і матеріалів, а також методів ведення війни такого характеру, які спричиняють надмірні ушкодження

чи непотрібні страждання або які за своєю суттю є невивірковими в порушення норм міжнародного права збройних конфліктів, за умови, що така зброя, такі боєприпаси і матеріали та методи ведення війни є предметом всеохоплюючої заборони і включені до додатка до цього Статуту шляхом внесення поправки згідно з відповідними положеннями, викладеними у статтях 121 і 123; 29) посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження; 30) згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій; 31) використання присутності цивільної особи або іншої особи, яка перебуває під захистом, для захисту певних пунктів, районів або збройних сил від військових операцій; 32) умисне спрямування нападів на будівлі, матеріали, медичні установи й транспортні засоби, а також на персонал, що використовує згідно з міжнародним правом розпізнавальні емблеми, передбачені Женевськими конвенціями; 33) умисне використання голодування цивільного населення як методу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено відповідно до Женевських конвенцій; 34) набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях [2].

Окремі склади воєнних злочинів передбачені також і в багатьох інших міжнародних документах. Зокрема, у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р., Статуту міжнародних та змішаних воєнних і кримінальних трибуналів тощо. Отже, можна виділити близько сотні окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містить поняття «воєнний злочин», проте передбачає відповідальність за: Мародерство (ст. 432 КК); Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК); Погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК); Незаконне

використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК); Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1 КК); Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК); Застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК); Геноцид (ст. 442 КК) [3].

В свою чергу, Офіс Генерального прокурора України до воєнних злочинів відносить наступні види кримінальних правопорушень: 1) поранення або вбивство цивільної особи; 2) катування та згвалтування; 3) незаконне утримання цивільної особи; 4) викрадення і примусова депортація людей; 5) недотримання правил поведження з військовополоненими; 6) мародерство; 7) використання військової техніки в житлових кварталах; 8) насилля щодо медичного персоналу; 8) відмова чи позбавлення доступу до медичної допомоги; 9) використання цивільних для прикриття військових (живі щити); 10) примушування громадян до участі у військових діях проти власної держави; 11) пошкодження або знищення об'єктів цивільної інфраструктури; 11) руйнування пам'яток культури, творів мистецтва, релігійних об'єктів, навчальних закладів; 12) використання символіки Червоного Хреста або форми ЗСУ для маскування; 13) використання отруйних речовин; 14) руйнування населених пунктів, яке не має воєнної необхідності; 15) умисне завдання удару по персоналу, транспорту, обладнанню, пов'язаному з наданням гуманітарної допомоги [4].

Отже, воєнним злочином можна вважати міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf.

2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ. Поправки від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

3. Полуніна Л. В. Деякі питання організації розслідування воєнних злочинів. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 112–115.

4. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://war.gp.gov.ua/crimes.html#>.

Р. А. Попович,
аспірант кафедри права
(Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ, УСКЛАДНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Реалізація завдань кримінального провадження – захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) [1], неможлива без створення дієвого кримінального процесуального механізму забезпечення прав потерпілих.

Відповідно до положень ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1]. З аналізу положень КПК України випливає, що процесуальні можливості потерпілого визначаються його правами, якими він наділений під час судового провадження (ч. 3 ст. 56 КПК України), а саме: бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду; подавати докази суду та брати участь у їх безпосередній перевірці; заявляти відводи та клопотання; на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність уповноважених; підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України та ін. [1].

Реалізація права потерпілого на участь в слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час яких він має право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення

щодо порядку проведення дії має важливе значення не тільки для самого потерпілого, а й для з'ясування обставин кримінального провадження. Аргументом цього є те, що така участь в ряді випадків сприятиме: забезпеченню більш швидкого та ефективного проведення слідчої (розшукової) дії та судового розгляду загалом; з'ясуванню мотивів, причини та умов вчиненого кримінального правопорушення тощо. При цьому потерпілий у зв'язку з об'єктивними причинами може відмовитися від активної участі в дослідженні та перевірці фактичних даних у кримінальному провадженні.

Показання потерпілого, тобто фактичні дані, отримані під час допиту, відіграють суттєве значення для ухвалення рішення у кримінальному провадженні. Своєю чергою, допит – це процесуальна дія; регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у провадженні [2, с. 187].

Процесуальні особливості цієї слідчої (розшукової) дії відображені у низці норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Зокрема, ст. 224 КПК регламентовано загальний процесуальний порядок проведення допиту, ст. 225 КПК визначено правові підстави та порядок допиту потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. На відміну від обвинуваченого, він попереджається про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань.

Особливості допиту певної категорії осіб (малолітніх, неповнолітніх) закріплено у ст. ст. 226, 227, 490, 491 КПК тощо. Також відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 232 КПК України, допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) [1].

Особливо актуальним питання здійснення допиту потерпілого постає в умовах введеного указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 режиму воєнного стану, зважаючи на постійні та вимушені переміщення

чи переїзд громадян України, членів їх сімей через загрозу ракетних обстрілів як в межах країни, так і виїзд за її територію. Тому виклик таких осіб часто унеможлиблюється, або потребує значних фінансових витрат та додаткового часу, що не може не знизити ефективність та не вплинути на своєчасність розслідування.

Також в умовах воєнного стану фактично в кожній особі існує загроза її життю і здоров'ю, насамперед на територіях, де тривають активні бойові дії. Тому проведення допиту за допомогою науково-технічних засобів і технологій, а також у віддаленому від місця проведення досудового розслідування, сприятиме передусім забезпеченню особистої та інформаційної безпеки осіб, які беруть у ньому участь, та може стати

Урахуванню підлягає обставина, що потерпілі через певний час можуть забути хронологію та окремі деталі вчиненого щодо них правопорушення. Водночас, найменші деталі та подробиці можуть стати основою вагомою доказовою базою вчиненого кримінального правопорушення. Тому основним завданням компетентних органів досудового розслідування є спрямування усіх зусиль на негайну та якомога швидшу фіксацію усіх обставин кожного кримінального правопорушення.

За чинним законодавством України, ініціювати проведення допиту у дистанційному форматі може як слідчий (суддя), і заінтересована особа (ч. 2 ст. 232 КПК). Відповідно до процесуального законодавства (ч. 3 ст. 110 КПК), рішення слідчого та прокурора приймаються у формі постанови, вимоги до якої передбачені у ч. 5 указаної статті КПК [1]. Потерпілий може брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, якщо проведення відповідних слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції обумовлене інтересами кримінального провадження або забезпеченням його безпеки (наприклад, для уникнення тиску з боку учасників кримінального провадження чи інших негативних наслідків для допитуваного) [1].

Під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується із залученням телекомунікаційних технологій, під час якої спілкування у вигляді аудіо- і відеоконференції між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбуваються на відстані (дистанційно), але в режимі звичайного часу [3].

Як слушно зазначає Ф.М. Сокиран, використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Залученим до дистанційної слідчої (розшукової) дії учасникам повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені [4]. Також відповідно до ч. 9 ст. 232 КПК України, хід та результати процесуальних дій у режимі відеоконференції обов'язково повинні записуватись на відео.

Вважаємо, що актуальним та таким, що потребує ґрунтовного дослідження з подальшою можливістю внесення відповідних змін в чинне процесуальне законодавство, є питання проведення дистанційного допиту особи з використанням додатків (Viber, Telegram, WhatsApp, Facebook, Messenger та ін.) для здійснення відеодзвінків з мобільних пристроїв. Адже комп'ютери, планшети, смартфони, електронні книги та інші цифрові пристрої сьогодні має практично кожна особа.

Так, відповідно до п. 11 ст. 232 КПК України, слідчий, прокурор з метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора [1].

Таким чином, зазначений вид допиту потерпілого може бути достатньо ефективним, а тому повинен широко застосовуватись саме під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Окрім спрощеної процедури отримання показань та забезпечення принципу оперативності, важливою перевагою перед іншими видами допиту є забезпечення можливості його проведення, зокрема через певні складні обставини унеможлиблюється особиста присутність допитуваного (наприклад, перебування в іншій країні, побоювання за власну безпеку тощо). Створення відчуття конфіденційності, що може досягатися саме завдяки такому виду допиту, допоможе потерпілому почуватися під час бесіди більш зосереджено та комфортно. Також отримання показань

за допомогою відеозв'язку дозволяє слідчому безпосередньо спостерігати за поведінкою допитуваного, його емоціями, жестами, виразом обличчя, голосом, реакцією на поставлені питання, тобто враховувати всю повноту факторів, що впливають на оцінку індивідуальних показань особи.

Отже, основною перевагою проведення допиту потерпілого в режимі відеоконференції в умовах воєнного часу є можливість фіксації його показань у максимальному об'ємі, та забезпечення принципу підвищеної охорони потерпілого шляхом мінімізації його участі у кримінальному процесі. При цьому, за умов дотримання процесуального порядку проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, показання потерпілого, отримані у такий спосіб, використовуються нарівні з іншими доказами у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 1.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 25.01.2024)
2. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Вид. 4-е, перероб. і допов. X. : Право, 2008. 464 с.
3. Манубата Д. Е. Особливості та проблематика проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відео конференції. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4129/1/-%20%D0%97%D1%81%D1%82._p102-103.pdf.
4. Сокиран Ф. М. Особливості тактики допиту в режимі відео конференції. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3898/1/11_p269-271.pdf.

І. С. Похиленко,
доцент кафедри політичних наук і права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Київський національний
університет будівництва і архітектури)*

ДО ПИТАННЯ ПРО РАШИЗМ

Рашизм – це ідеологія, що об'єднує шовіністський світогляд, ностальгію за Радянським Союзом та реваншистські настрої, стимулює мобілізацію російських громадян на війну з Україною та закликає до використання ядерної зброї. Ця ідеологія відображає бажання путінського режиму зберегти владу та контроль, використовуючи націоналістичні, релігійні та історичні мотиви, стимулюючи пропаганду національної гордості, підтримку «сильного лідера» та відверту ворожнечу до інших країн, особливо до тих, що мають російськомовне населення, таких як Україна. Ця концепція допомагає режиму відвернути увагу російського народу від власних проблем, зокрема, корупції, обмеження свободи слова та прав людини. Він стає загрозою для всього світу, оскільки путінський режим використовує його як інструмент для збільшення свого впливу та розширення своєї території. Тому, боротьба з «рашизмом» та з путінським режимом загалом має стати однією з головних міжнародних пріоритетів в ближчому майбутньому. Для вирішення цих питань 22 травня 2022 року було прийнято Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». Відповідно до статті 2 цього Закону пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України забороняється. Використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну відповідно до умов, визначених цією статтею, є окремим видом пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України. Використанням символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного

режиму в Україну, зокрема, є використання латинських літер «Z», «V» окремо (без правомірного контексту або в контексті виправдання збройної агресії проти України чи інших воєнних дій) або шляхом заміни цими літерами кирилических літер «З», «С», «В», «Ф» чи інших літер в окремих словах з візуальним акцентом на цих літерах. У пояснювальній записці до законопроектів вказувалось, що первісно літери «Z» та «V» використовувались як тактичне маркування військової техніки з різних військових округів Росії, частини (з'єднання) яких беруть участь в агресії проти України. Але пізніше – з метою демонстрації особисто керівництву Росії начебто палкої підтримки війни з боку народних мас – ці літери стали використовуватись як символи схвалення війни проти України та вбивства мирних людей. В іноземних ЗМІ ці символи навіть отримали назву «zwastika», що красномовно свідчить про розуміння всім світом і природи організованої Росією терористичної «спеціальної військової операції», і її явного неонацистського характеру. Визнавши останній на законодавчому рівні, Україна тим самим демонструє приклад для інших держав, закликає їх визнати путінську Росію неонацистським режимом, що майже нічим не відрізняється від нацистських і фашистських режимів 20-х–40-х років ХХ сторіччя. Відтепер винні у порушенні вимог цього Закону фізичні та (або) юридичні особи, посадові особи юридичних осіб, посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування будуть нести кримінальну відповідальність.

Існують різні підходи щодо розуміння поняття «рашизм». Так, В. С. Огризко [1, С.340] під рашизмом розуміє уособлення расистської, ксенофобської, шовіністичної та популістської ідеології, яку, попри очевидний антидемократизм, підтримує більшість російського населення, що її в своїй агресивній і злочинній зовнішній політиці реалізує росія.

Л. Д. Якубова [2, С. 82] зазначає, що в основі путінізму/рашизму лежить суміш ідей та уявлень, що з'явилися на зорі російського націоналізму–(зокрема і в його чорносотенній версії), дещо трансформованих з урахуванням еволюції фашизму/нацизму й історії радянської системи. Невиразність, еклектичність, а по правді абсолютна навіженість засад рашизму компенсуються апломбом «ядерної держави», великодержавною

пихою, невичерпними можливостями програмувати масову свідомість через ЗМІ.

Цікаві атрибути «рашизму» описав Т. Снайдер [3], зазначивши, що це культ лідера і культ мертвих, корпоративна держава, міфічне минуле, цензура, теорії змови, централізована пропаганда, а тепер і війна та руйнування. Також він висловив позицію, що фашисти, які називають інших «фашистами», – це фашизм, доведений до своєї нелогічної крайності як культ безумства. Це крайня точка спотворення реальності через розпалювання ненависті, де пропаганда є чистою вимогою... Він назвав це «шизофашизмом».

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки, що рашизм представляє собою складну і синтетичну ідеологію, яка включає в себе різні елементи російського націоналізму, православ'я, імперіалізму, неоколоніалізму, шовінізму, фашизму, расизму і ксенофобії. Можна визначити такі характерні риси та прояви цієї ідеології:

Владарювання та культ лідера. Режим, що виник за президентства В. Путіна, характеризується воєначальством, самодержавством і культом національного лідера. Політика режиму не піддається контролю суспільства, а опирається на спецслужби та поліцейський апарат.

Ідея «руського мира». Визначено використання ідеї «руського мира» як інструменту об'єднання та легітимізації політично-культурного розвитку на пострадянському просторі.

Месіанський цинізм та вищість Росії. Режим демонструє месіанський цинізм, спрямований на дискредитацію загальнолюдських цінностей, а також виправдання вищості Росії над іншими країнами світу.

Роль православ'я. Виділяється визначальна роль російського православ'я як релігійної основи режиму.

Еклектична символіка та героїзація російського способу життя. Режим використовує еклектичне поєднання різних символів і ідеологем, що включають православні, мілітаристські, радянські, націоналістичні та імперські елементи, з метою героїзації та сакралізації російського способу життя.

Прояви та неприязнь. Серед проявів рашизму зазначено нетерпимість до культурно-цивілізаційного вибору інших

народів, відновлення антизахідної риторики, ненависть до інакодумців.

Отже, рашизм – це складна ідеологія, яка об'єднує елементи російського націоналізму, православ'я, імперіалізму, шовінізму, фашизму та інших форм ексклюзивізмів та виявляється у владарюванні, культі лідера, антизахідній риториці та спробах виправдання агресивної політики та домінування Росії, через призму акцентуації на вищості російського та меншості інших народів.

Список використаних джерел

1. Огризко В. С. Дещо про рашизм. *Україна дипломатична*. 2022. Вип. XXIII. С. 338–341. DOI: 10.37837/2707-7683-2022-21
2. Якубова Л. Д. Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 78–92 DOI: URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078>
3. Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (дата звернення: 20.01.2024)

М. М. Поцюрко,
доцентка кафедри соціально-гуманітарної дисциплін,
кандидат філософських наук, доцент
*(Львівський державний
університет фізичної культури ім. І. Боберського)*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ БОРОТЬБИ З РАШИЗМОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Демократичний світ в якому поважають права і свободи людини та громадянина, який базується на принципі верховенства права, необхідно протистоїть світу де панують тоталітаризм та авторитаризм.

Нажаль гарячу фазу такого протистояння ми сьогодні спостерігаємо на території нашої батьківщини. Обравши шлях демократичного розвитку молода Українська держава, ціною життів власних громадян змушена відстоювати ключові демократичні цінності та принципи.

Знову і знову українське громадянське суспільство демонструє власну здатність до консолідації, боротьби за права і свободи людини та громадянина. При цьому більшість громадянського суспільства станом на зараз усвідомлюють екзистенційну значущість перемоги над рашизмом, оскільки саме від неї залежить життя, свобода та добробут майбутніх поколінь.

Особливістю України є не тільки її географічне розташування, але й здатність громадянського суспільства до самоорганізації, толерантне ставлення етнічних українців до представників інших націй, релігій тощо.

Поряд із консолідацією в час війни виникає потреба власної національної та громадянської ідентифікації. Не випадково Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834-ІХ [2]. Він визначає основні особливості державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як однієї зі складових національної безпеки України.

Прийняття такого закону як на мене сприятиме подальшій боротьбі з рашизмом, зорширить фронт діяльності як для

державних інституцій так і для громадянського суспільства в цілому. Завданням та метою закону є сприяння національно-патріотичному вихованню, розкриття самобутності українців, їх самоідентифікація. Він покликаний вплинути на формування активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу; передбачає забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, збереження їх національної ідентичності. Закон знімає дражливі питання пов'язані з мовою та релігією.

Вкрай важливою для національно-патріотичного виховання в час війни є 5 ст. закону де сформульовані основні принципи, що визначають порядок формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, а саме: верховенства права, законності, ефективності, відсутності дискримінації, відкритості, наступності, диспозитивності, партнерства, патріотизму, системності, обґрунтованості, результативності, політичної неупередженості, міжвідомчої і між секторальної взаємодії.

Важливе–значення для національно-патріотичного виховання–належить формуванню любові до України, патріотичної свідомості, шанобливого ставлення до державних символів та державної мови як національної цінності. Згідно з результатами дослідження, проведеного наприкінці 2019 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, 80 % опитаних українців вважають, що любов до своєї країни якраз і є головною складовою патріотизму [1]. Відповідно до результатів опитування Соціологічної групи «Рейтинг», проведеного вже під час воєнного стану в серпні 2022 року, більшість українців відчувають гордість за свою країну [1].

Вагомим складником національно-патріотичного виховання також є формування громадянської самосвідомості, що полягає у визнанні своєї ролі й відповідальності в суспільстві, поваги до прав та свобод людини і громадянина, дотриманні законів і моральних норм. Національно-патріотичне виховання має сприяти розвитку демократії та правової держави, де права і свободи кожної людини захищені законом. Своєю чергою, розвиток громадянської самосвідомості сприяє

формуванню активної громадянської позиції та патріотичної поведінки [3].

Дуже важливу роль в процесі національно-патріотичного виховання сучасної молоді відіграє наявність у суспільстві різного роду авторитетів (людей на яких можна рівнятися. З яких можна брати приклад). До них можна віднести Героїв Небесної Сотні, «кіборгів», учасників антитерористичної операції, операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях і загалом повномасштабної війни Російської Федерації проти України.

Результатом національно-патріотичного виховання (знання власної історії, мови, цінностей та традицій) в підсумку має бути національна самоідентифікація, свідомо активна громадська позиція, відчуття відповідальності як за власну долю так і за долю держави. Тому пріоритетним завданням в Україні сьогодні є виховання громадянина-патріота, адже саме від нього залежить національна безпека та майбутній розвиток вільної, згуртованої та успішної української наці.

Список використаних джерел

1. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2020. URL: <https://bit.ly/3KoSDyг>
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/наука/article/view/4660/4684>

О. Ю. Поцюрко,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
кандидат філософських наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ФОРМАЛЬНО-ЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Для того щоб дати правильну правову оцінку вчиненому діянню, необхідно порівняти фактичні обставини вчиненого з юридичними ознаками конкретного складу злочину. Головним науковим інструментом для розмежування злочинів є сукупність ознак складу злочину, тобто з формально-логічної точки зору визначення поняття конкретного злочину (його дефініція).

Для цього можна використати ієрархічну систему відмінних ознак: від більш загальних до часткових (конкретних), від вищого рівня – до нижчого. На початку слід розділити всю наявну сукупність складів злочинів на дві (чи декілька) груп за найзагальнішими (родовими) ознаками, потім на менші групи і так доти доки не залишиться двох сумісних складів (видових), які відрізняються між собою найменшою кількістю ознак нижчого рівня.

З логіко-правової точки зору процес розмежування (визначення) злочинів можна описати наступним чином:

1. виділення фактичних ознак діяння, які підпадають під категорії ознак загального поняття роду (виду) злочинного діяння;

2. визначення ознак конкретного складу злочину, які відносяться до даного виду, розкривають зміст кримінально-правових норм, які стосуються даного випадку;

3. визначення групи суміжних складів злочинів, які мають ознаки, що співпадають з ознаками даного складу;

4. з'ясування змісту та взаємозв'язку ознак суміжних складів з конкретизованими ознаками злочину та визначення його складу, передбаченого конкретною нормою ККУ, який відповідає до ознак встановлених у справі [5, с. 82].

Процес розмежування (визначення) злочинів може відбуватися в різній послідовності, однак в будь-якому разі він має включати наступні елементи: по-перше, з'ясування фактичного та юридичного змісту ознак складів злочинів які розмежовують; по-друге, співставлення цих ознак та виокремлення (ви членування) їх схожості та відмінності; по-третє, визначення складу досліджуваного злочину, ознаки якого наявні серед фактичних обставин, при цьому зайві обставини не мають формувати самостійного складу злочину, оскільки в протилежному випадку мова може йти про сукупність злочинів.

Такою є загальна схема розмежування злочинів за фактичними обставинами, які встановлено щодо кримінальної справи, з врахуванням їх юридичної значущості.

В п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25 грудня 1992 року «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» підкреслюється: «При розмежуванні вимагання від пограбування чи розбою, слід відштовхуватися від того, що при пограбуванні і розбої насилля чи погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном в момент його вчинення. При цьому погроза проявляється у діях чи висловлюваннях які передбачають негайне вчинення насилля. Дії які полягають у насиллі чи погрозі його застосування, спрямовані на отримання майна в майбутньому, а також вимога передати майно, поєднана із загрозою застосування насилля до потерпілого чи близьких до нього осіб в майбутньому, слід кваліфікувати як вимагання [4].

Розмежування злочинів практично розпочинається з виявлення групи суміжних складів злочинів, які мають спільні риси з тим, який розглядаємо. Зазвичай, різко звузити коло складів, які в подальшому будуть розглядатися, допомагають ознаки об'єктивної сторони, які стосуються характеристики самого діяння та його наслідків, що дають можливість орієнтовно передбачити відповідний об'єкт зазіхання. З допомогою вказаних ознак можна здійснити «вихід» на склади злочинів, які мають схожі ознаки. Водночас відкидають (ігнорують) склади злочинів з ознаками які явно не співпадають не стосуються даного виду.

Особливу роль в розмежуванні злочинів відіграє конструкція самого складу злочину, яка міститься в нормі. В деяких випадках закон містить тільки назви ознак, не розриваючи

їх змісту, що потребує особливої уваги при їх конкретизації. Але основне значення конструкції складу злочину полягає в тому, що з її допомогою визначають взаємозв'язок ознак, їх взаємообумовленість. При розмежуванні злочинів треба врахувати логічні співвідношення між їх елементами та складами.

На практиці використовуються три варіанти логічно співвідносних злочинів:

1) злочини, у складі яких немає жодної спільної ознаки крім суб'єкта. Це найпростіший варіант розмежування злочинів, який не викликає жодних сумнівів;

2) злочини, у складі яких є невелика кількість спільних ознак. Наприклад, склад крадіжки особистого майна (ст. 140) та викрадення і підміна дитини (ст. 125) співпадають між собою за способом дії та формою провини (обоє є умисними), але розмежовуються щодо всіх інших ознак (об'єкта, предмета, суб'єкта, навіть щодо мотиву). Розмежування схожих злочинів не викликає труднощів;

3) злочини, у складі яких всі ознаки, крім однієї, є спільними (співпадають) [5, с. 86].

Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина юридична наука трактує як суспільно небезпечні дії, які можуть бути виражені як в дії так і в бездіяльності, спрямованих проти прав та свобод людини закріплених в Конституції України.

У розділі 2 Конституції України під назвою «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [2] міститься детальний перелік основних прав та свобод, дотримання яких громадянам України гарантує основний закон держави. Злочини проти конституційних прав та свобод людини та громадянина включають злочини проти політичних прав та свобод; проти особистих прав та свобод і проти соціальних прав та свобод.

Для того щоб наочно продемонструвати кількість злочинів у даній сфері звернемося до графіку, який засвідчує **динаміку кількості злочинів, вчинених при порушенні конституційних прав та свобод людини та громадянина в Україні, та нажаль підтверджує той факт, що значний вплив на збільшення кількості злочинів здійснило російське вторгнення в Україну [1].**

Також, доволі показовою є структура злочинів, вчинених при порушенні конституційних прав та свобод людини та громадянина в Україні у 2023 році [3].

Динаміка та структура злочинів проти ключових конституційних прав та свобод людини та громадян вчинених в сучасних українських реаліях засвідчує про те, що у зв'язку з російським вторгненням відбулося різке погіршення криміногенної ситуації в державі. Відтак можуть і надалі виникати проблеми із неякісно кваліфікацією, створенням ситуацій (правових колізій), коли не винуваті люди потраплятимуть у місця позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Звіти діяльності Національної поліції України 2020–2023 рр. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/riczni-zviti>
2. Конституція України : прийнята 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Правозахисні організації Amnesty International та Human Rights Watch. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/906179.html>
4. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92#Text>
5. Тарарухін С. А. Кваліфікація злочинів у слідчій та судовій практиці. Київ : Юрінком, 1995. 208 с.

І. В. Поштаренко,
викладач кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

МАЛОЛІТНЯ ДИТИНА ЯК ПОТЕРПІЛИЙ У СТ. 150-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Як чітко зазначено у ст. 150-1 Кримінального кодексу України (далі – КК), потерпілим від даного діяння є малолітня дитина. Говорячи про нормативне визначення потерпілого, першочергово слід звертатися до положень ст. 55 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, відповідно до ч. 1 якої потерпілим може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким правопорушенням завдано майнової шкоди [1].

В доктрині кримінального права потерпілий розглядається як факультативна ознака об'єкту кримінального правопорушення, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється кримінальне правопорушення та (або) якій заподіюється істотна шкода чи створюється загроза її заподіяння [2, с. 82]. Положення кримінального права не оперує єдиним загальною визначеним поняттям потерпілого, хоча більшість вчених сприймають позицію, згідно якої потерпілий – це конкретна особа, якій спричинена шкода в результаті вчинення кримінального правопорушення. В Україні було захищено кілька дисертацій, які прямо чи побічно розглядали поняття і ознаки потерпілого від кримінального правопорушення. Так, Сенаторов М. В. вказує, що потерпілий від кримінального правопорушення – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, кримінальним правопорушенням заподіюється шкода або створюється загроза такої [3, с. 183]. Т. І. Присяжнюк вважає, що потерпілим від кримінального

правопорушення є фізична особа, яка відчуває захищеність останнім, яку втрачає внаслідок спричинення безпосередньо їй шкоди (або у випадку загрози її заподіяння), в результаті чого особа свідомо чи ні сприймає органами чуття зменшення або втрату майнових чи немайнових благ, переживає з цього приводу і набуває право вирішувати питання про кримінально-правові наслідки вчинення правопорушення [4, с. 84].

А. А. Музика та Є. В. Лашук розглядають потерпілого від кримінального правопорушення як факультативну ознаку об'єкту кримінального правопорушення, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється кримінальне правопорушення та (або) якій відповідно до кримінально-правової норми, кримінальним правопорушенням завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння) [2, с. 84].

Ознаками, що характеризують потерпілого від кримінального правопорушення, є соціальна належність (потерпілим не може бути тварина, річ чи явище – таким може бути лише соціальний суб'єкт, тобто фізична чи юридична особа, держава), спричинена шкода (збитки, які заподіяні чи можуть бути заподіяні внаслідок кримінального правопорушення), а також факт вчинення кримінального правопорушення, а не будь-якого іншого діяння, зокрема малозначного, або вчиненого за обставин, що виключають його протиправність. З огляду на це слід погодитись із визначенням, що потерпілий від кримінального правопорушення – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або суспільство в цілому), благу, праву чи інтересу якого, що перебуває під охороною закону, кримінальним правопорушенням заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої [3, с. 7].

Як зазначалося вище, у ст. 150-1 КК «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» потерпілим є малолітня дитина. Потерпілою від даного кримінального правопорушення може бути малолітня дитина, тобто особа, яка через малолітній вік не може повністю реалізувати своє волевиявлення [5, с. 338].

Вперше вікові межі дитини було визначено в Конвенції ООН про права дітей: дитиною є кожна людська істота

до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше (ст. 1 Конвенції) [6, с. 221–245]. Аналогічне поняття визначено у п. С ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство [7]. Разом з тим, Конвенція «Про мінімальні норми соціального забезпечення» визначає, що термін «дитина» включає особу, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку, як це може бути встановлено [8]. Тобто, досягнення певного віку є основним критерієм, що відображає поступові зміни на збільшення вікового критерію при визначенні особи «дитиною» (з 15 до 18 років).

Згідно Закону України «Про охорону дитинства», дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [9]. Положеннями Цивільного та Сімейного кодексів України визначено, що малолітня особа – це фізична особа, яка не досягла 14 років, а неповнолітня – це фізична особа віком від 14 до 18 років [10, 11]. Норми КПК також визначають малолітню особу як дитину до досягнення нею чотирнадцяти років [1].

З аналізу положень КК, Постанов Пленуму Верховного Суду України та досягнень науки кримінального права випливає, що поняття «дитина» та «малолітній» ототожнюються і застосовуються до осіб, які не досягли 14 років. Особи у віці від 14 до 18 років визначаються як неповнолітні. Подібний підхід, на думку вчених, суперечить дефініції «дитина = неповнолітній = особа, яка не досягла 18-ти років», що закріплена у Конвенції про права дитини [12, с. 14; 13, с. 89–98; 14, с. 180–186].

Положення КК, які, крім терміну «дитина», передбачають ще й «новонароджена дитина» (ст. 117 КК, ч. 2 ст. 135 КК), «малолітня дитина» (п. 2. ч. 2. ст. 115 КК), «особа, яка не досягла чотирнадцяти років» (ч. 4 ст. 152, ч. 4 ст. 153 КК), «особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку» (ч. 1 ст. 156 КК, ч. 1 ст. 156-1 КК), «малолітня особа» (ч. 2 ст. 156 КК, ч. 3 ст. 156-1 КК), «дитина до 14 років» (ч. 2 ст. 172 КК), вступають в протиріччя з положеннями Конституції України, у нормах якої також вжито термін «діти», зміст якого повністю аналогічний змісту Конвенції про права дитини [12, с. 13]. В ряді Законів України («Про охорону дитинства» [9], «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для дітей» [15]) термін «діти»

використовується до осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Як вказує Паньчук О.В., аналіз чинних нормативних актів, які стосуються правового, соціального або інших аспектів статусу дитини, свідчить про те, що на сьогодні у законодавстві існує декілька підходів до розуміння терміну «дитина» [12, с. 13]. Варто погодитися з думкою дослідниці, що такий стан справ є неприпустимим, адже він призводить до того, що особа віком 17 років в одних випадках може визнаватися дитиною і підпадати під правову охорону ряду нормативно-правових актів, а в іншому – ні, залишаючись без необхідної підтримки та захисту з боку держави та суспільства [12, с. 13].

Отже, потерпілий у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 1501 КК, є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, визначається як малолітня особа, тобто особа, яка не досягла чотирнадцятирічного віку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : ПАЛІВОДА А. В., 2011. 192 с.
3. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 214 с.
4. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 226 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Алерта, КНТ, Центр учбової літератури, 2009. Т. 1. 482 с.
6. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. Київ: Вид-во Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) 2003. 412 с.
7. Європейська Конвенція про громадянство URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text
8. Конвенція «Про мінімальні норми соціального забезпечення» URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text
9. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
11. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

12.Паньчук О. В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 207 с.

13.Венедиктов В. С., Зозуля О. І. До трудового статусу неповнолітніх в Україні: стан та юридичні гарантії. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 89–98.

14.Крестовська Н. М. Проблеми вдосконалення правового захисту дітей від різних форм насильства. *Закон і підліток* : матеріали конференції. Донецьк, 2001. С. 180–186.

15.Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для дітей : Закон України від 07.02.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

А. В. Приходько,
експерт,
кандидат юридичних наук
(Асоціація реінтеграції Криму)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ АГРЕСОРА

Поточні виклики юридичного реагування на міжнародні злочини підконтрольних російському агресору осіб загострили питання застосування механізмів універсальної юрисдикції у глобальному правовому вимірі та стосовно вітчизняної правовій системі та аспектів порівняльного правознавства.

Розслідування відповідних злочинів має актуальність в ситуації, коли поки нема відомостей про системні судові рішення в українських провадженнях щодо агресії, екоциду та геноциду та спостерігається накопичення рішень стосовно воєнних злочинів відповідно до статті 438 КК України щодо порушень законів та звичаїв війни. Наявні провадження у Міжнародному кримінальному суді ймовірно не будуть охоплювати усіх осіб, які вчинили відповідні міжнародні злочини та наразі досі спостерігається доктринальне та політичне обговорення щодо утворення спеціального трибуналу щодо злочину агресії.

Січневе рішення Міжнародного Суду ООН у справі «Україна проти росії» щодо Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму про події, які передували масштабному російському вторгненню окрема стосовно окупації Криму, свідчить, що не усі аспекти відповідальності агресора можуть бути вирішеними на відповідному міждержавному рівні.

Тривалий період після виникнення феномену універсальної юрисдикції дослідження міжнародного та порівняльно-правового виміру цієї концепції згадувалися лише окремими українськими авторами, такими як Б. В. Бабін, О. В. Базов, К. М. Гайдей, О. О. Чубінідзе [1].

Відмітимо, що попре доктринальні відсилання до договірних норм, наразі міжнародно-правовий вимір універсальної юрисдикції не є конкретизованим навіть на резолютивному

рівні. Доктринальне визначення універсальної юрисдикції, яке запропонувала в 2001 році «Amnesty International», визначається як здатність суду будь-якої держави судити осіб за злочини, вчинені за межами її території, які не пов'язані з державою громадянством підозрюваного чи потерпілих або шкодою власним національним інтересам держави. Подібне, та до того ж попереднє тлумачення універсальної юрисдикції передбачають й Комісія ООН з міжнародного права та Євросоюз [2].

Експертні документи у цій сфері, а саме Принстонські принципи універсальної юрисдикції, надані Канадою та Нідерландами до Секретаріату ООН в 2001 році [3], стали лише поштовхом для відповідної експертної діяльності ООН. Власне пункт під назвою «Обсяг і застосування принципу універсальної юрисдикції» було уперше включено в 2005 році до порядку денного 64 сесії Генасамблеї ООН, ця тематика стала щорічною та привела до серії резолюцій Генасамблеї, а саме 64/117, 65/33, 66/103, 67/98, 68/117, 69/124, 70/119, 71/149, 72/120, 73/208, 74/192, 75/142, 76/118 й 77/111 тощо. В 2021 році Генасамблея створила робочу групу Шостого комітету для продовження обговорення обсягу та застосування універсальної юрисдикції та запропонувала їй розглянути питання щодо «ролі і мети універсальної юрисдикції» [4].

Додамо, що відповідно до відомостей «Amnesty International», станом на початок російської агресії в 2014 році приблизно 145 держав світу, тобто біля трьох чвертей від їх загальної кількості, передбачили універсальну юрисдикцію щодо одного чи кількох із міжнародних злочинів, при цьому до 90 держав передбачали таку можливість й для злочинів, які не є міжнародними [2].

Прокуратура кількох країн Європи розпочала щодо подій російської агресії «структурні розслідування», які з самого початку не були спрямовані проти конкретних осіб чи інцидентів, та скоріше вони були «призначені для збору доказів щодо злочинів, скоєних під час збройного конфлікту, щоб дати слідчим змогу активно будувати справи на користь майбутніх кримінальних проваджень» [5]. Як приклад варто навести заяву уряду Швеції, оголошену в березні 2023 року про те що «в рамках універсальної юрисдикції» з березня 2022 року прокуратура Швеції проводить «структурне попереднє

розслідування» серйозних військових злочинів в Україні. Метою цього процесу було визначене «зібрати докази, які можуть існувати у Швеції, наприклад, свідчення українських біженців»; шведський уряд додає, що «потім докази можуть бути використані в судочинстві в Швеції, в судах інших держав або в Міжнародному кримінальному суді» [6].

Як писав восени 2022 року професор Марк Керстен, «за останні кілька років універсальна юрисдикція пережила своєрідне відродження, особливо в Європі, де кілька держав, зокрема Франція, Швеція, Нідерланди та Німеччина, притягнули до відповідальності ймовірних винних у звірствах, скоєних під час громадянської війни в Сирії», в ситуації, коли на відміну від України, «універсальна юрисдикція є єдиним реалістичним шляхом для сирійських жертв і тих, хто пережив міжнародні злочини, коли-небудь побачити правосуддя» [7].

У цьому форматі вказане на специфіку європейських країн, які не мали до 2022 року досвіду особливостей розслідування міжнародних злочинів, але вжили судових заходів у відповідь на звірства, скоєні в Україні, насамперед через масовий вплив українських шукачів притулку.

Вказується, що прокурори Польщі, Румунії, Словаччини та Латвії, зокрема, почали збирати свідчення, щоб зберегти ключові докази для майбутніх справ. Низка правозахисних структур до основних викликів застосування універсальної юрисдикції відносить дублювання відповідних проваджень у різних юрисдикціях, а також ризик порушення прав жертв, саме у випадку «структурних розслідувань», явно не зможуть розраховувати на швидке вирішення їх проблематики попре отриманий процесуальний статус [5].

У медіа є відомості про вирішення застосувати підхід універсальної юрисдикції щодо обставин російської агресії в Україні, який висловили правоохоронні та судові органи Естонії, Іспанії, Латвії, Литви, Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини, Швеції, Франції тощо. Але станом на січень 2024 року у відкритих джерелах практично немає відомостей навіть про примірні результати відповідних розслідувань.

Але основні виклики у цій сфері окреслити вже можливо; вони дійсно включають у себе вагомий ризик дублювання фавул проваджень, що стане особливо гострим питанням

у випадку пред'явлення обвинувачення конкретним особам, та передбачають максимально гострий виклик стосовно реалізації процесуальних прав потерпілих, оскільки він охоплюється й зобов'язаннями перед Європейською конвенцією про права людини, які виникають у відповідній державі вочевидь після порушення справи відповідно до механізму універсальної юрисдикції. Крім того було б наївно очікувати що у цих справах агресор не буде вчиняти як масштабні процесуальні дії, що врешті рещт винесуть усі гострі справи у той самий Європейський суд, та застосовувати й протиправні форми впливу на учасників процесу та на суд.

У цій ситуації драматичною є відсутність механізму універсальної юрисдикції у національному праві України. Додамо, що про універсальну юрисдикцію прямо не каже й Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Великобританією від 12 січня 2024 року, цей фундаментальний та прецедентний акт лише вказує що сторони «прагнуть до притягнуту до відповідальності винних у воєнних злочинах та інших міжнародних злочинах, скоєних в Україні або проти неї, відповідно до міжнародного права» [8].

Але саме такі двосторонні угоди мають унікальну можливість додатково врегулювати аспекти правоохоронного співробітництва у форматі реалізації принципу універсальної юрисдикції європейськими країнами.

Таким чином відповідна процесуальна практика європейських країн стає вагомим знаряддям як розвитку феномену універсальної юрисдикції на глобальному рівні, так й забезпечення справедливості у покаранні російських злочинців. Основні виклики у цій сфері полягають у потребі підвищення ефективності міждержавної співпраці та сприяттні невідворотності покарання відповідно до конвенційний обов'язків цивілізованих країн світу.

Мають бути вжиті додаткові наднаціональні механізми стосовно усунення ризиків дублювання справ; контррозвідувального захисту суду та учасників процесу від посягань агресора; додаткових гарантій жертвам які отримали процесуальний статус; обміну доказовою базою та сприяттням у проведенні експертиз. Формат такої міждержавної співпраці має бути втіленим у системі двосторонніх угод

та в рамках колективних механізмів, насамперед під егідою Ради Європи. Ці аспекти повинні стати предметом нових наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Бабін Б., Плешко Е. Універсальна юрисдикція у кримінальному праві в умовах гібридної війни: Російська пропаганда та міжнародні стандарти. *Вісник прокуратури*. 2015. № 8. С. 9–27.

2. Universal Jurisdiction. A preliminary survey of legislation around the world. Amnesty International Publications. October 2011. AI International Secretariat. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/ior530042011en.pdf>

3. Princeton Principles on Universal Jurisdiction (A/56/677 on 4 December, 2001) UN. URL: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56677.pdf>

4. The scope and application of the principle of universal jurisdiction. Resolution 78/113 adopted by the General Assembly on 7 December 2023. UN GA. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4030829>> (дата звернення: 31.01.2024)

5. Conflict in Ukraine and Accountability for Economic Actors: Universal Jurisdiction Increasingly Instrumental in the Fight Against Impunity. TRIAL Int. URL: <https://redress.org/publication/universal-jurisdiction-annual-review-2023/>>

6. How Sweden is working to hold Russia accountable for crimes in Ukraine, 30 March 2023. Government of Sweden. URL: <https://www.government.se/government-policy/swedens-support-to-ukraine/how-sweden-is-working-to-hold-russia-accountable-for-crimes-in-ukraine/>>

7. Kersten Mark. Universal Jurisdiction in Ukraine: States should commit to using their own courts to address Russian atrocities. October 17, 2022. Justice in Conflict. URL: <https://justiceinconflict.org/2022/10/17/universal-jurisdiction-in-ukraine-states-should-commit-to-using-their-own-courts-to-address-russian-atrocities/>>

8. Agreement on Security Co-operation between the United Kingdom of Great Britain & Northern Ireland and Ukraine. Published 12 January 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-agreement-on-security-co-operation>>

І. М. Проць,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

С. Т. Росяк,
здобувачка вищої освіти Інституту права
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО НА АЛЬТЕРНАТИВНУ (НЕВІЙСЬКОВУ) СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день проводяться необхідні, активні заходи мобілізації військовозобов'язаних осіб Міністерством оборони України за дорученням Ради національної безпеки і оборони України.

Згадуючи норми Конституції, а саме: частину 1 статті 17 – «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу», частину 1 статті 35 – «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України» та частину 1 статті 35 «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність», можна дійти висновку, що існує певна колізія у тексті Основного Закону, оскільки серед громадян є віруючі з релігійними переконаннями, що не дозволяють їм захищати Батьківщину у зброю у руках [1].

Вихід із цієї ситуації зазначений у частині 4 статті 35 – «У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою» [1].

Альтернативна (невійськова) служба – це служба, яка запроваджується як альтернатива строковій військовій службі

та спрямована на виконання обов'язку перед суспільством. До громадяни, що прийняті на строкову військову службу, які особисто заявили про неможливість її проходження через суперечність їх релігійним переконанням і зафіксували або підтвердили істинність своїх переконань, може бути прийнято рішення про заміну на альтернативну (невійськову) службу. В основному це громадяни, члени певних релігійних організацій, правила яких забороняють парафіянам брати до рук зброю. Особа, яка бажає проходити альтернативну (невійськову) службу, у разі потреби має надати документ, що підтверджує істинність цих переконань, наприклад, довідку його релігійної громади про наявність у списку зареєстрованих організацій, що забороняють користування зброєю [2].

Перелік релігійних організацій, члени яких користуються правом на альтернативну (невійськову) службу, зазначені у *Положенні про порядок проходження альтернативної (невійськової) служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 року № 2066 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу»* [3].

З 24 лютого 2022 року деякі обмеження прав і свобод громадян України підпадають під дію військового законодавства України. У разі воєнного чи надзвичайного стану можуть встановлюватися спеціальні обмеження прав громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень.

Альтернативна служба за своїм застосуванням є заміною строковій військовій службі у мирний час, проте, заміна військової служби альтернативною (невійськовою) службою у воєнний час законодавством України не передбачається. Крім того, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не визначає альтернативну (невійськову) службу під час війни, це аргументується тим, що існують ситуації, коли здійснюється охорона громадського порядку, здоров'я, життя і морального стану населення, охорона прав й свобод інших [4].

Тому такого поняття як альтернативна (невійськова) служба в період воєнного стану не може існувати. У мирний час інша справа, а під час війни кожен захищає державу, народ, своє майбутнє.

Проте, вироком Кременецького районного суду Тернопільської області від 05 червня 2023 року у справі № 601/2491/22 виправдано учасника християнської спільноти «Церкви адвентистів 7-го дня», під час воєнного стану він отримав право проходити альтернативну (невійськову) службу в період мобілізації, оскільки належав до релігійної організації, віросповідання якої не допускає використання зброї.

Особу обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 336 Кримінального кодексу України, – ухилення від призову на строкову військову службу під час мобілізації. Будучи призовником та придатним до військової служби за довідкою ВЛК, отримавши повістку з вимогою про направлення до військової частини для проходження військової служби, без поважних причин умисно, з метою ухилення від призову за мобілізацією, не прибув до місця призову.

У судовому засіданні обвинувачений не визнав свою провину, аргументувавши це тим, що більше 20 років є членом церкви адвентистів сьомого дня. Він просив звільнити його від призову на строкову військову службу під час мобілізації або направити на альтернативну (невійськову) службу.

Під час судового процесу в якості свідка був допитаний священник адвентистів сьомого дня, який зазначив, що членів церкви заохочували не брати участі в бійках. Але разом з тим Церква бере активну участь у захисті держави і народу невійськовими методами, що проявляється через волонтерську діяльність, медичну та соціальну допомогу.

Розглядаючи справу, суд дійшов висновку, що обвинувачений підпадає під дію ч. 4 ст. 35 Конституції України, ч. 4 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та ст. 2 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», оскільки він належить до релігійної організації, яка не допускає користування зброєю, і він має право на заміну альтернативною невійськовою службою [5].

На практиці, однак, особи, які належать до певних релігійних груп і не можуть носити зброю, а тому неефективні у бойових завданнях, можуть бути призвані в армію на відносно «мирні» посади, такі як кухарі, водії та інженери. Тобто такі мобілізовані можуть по-іншому служити державі та народу України, виконувати інші корисні завдання та працювати в суспільстві [6, с. 145].

Отже, підводячи підсумки, можна дійти висновку, поняття «альтернативна (невійськова) служба» можна трактувати як заміну строкову строковій військовій службі, у випадках, що передбачені законом. Альтернативна служба є заміною строкової військової служби в мирний час, її заміна у воєнний час законодавством України не передбачені.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>
3. Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2066-99-%D0%BF#Text>
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
5. Вирок Кременецького районного суду Тернопільської області від 05.06.2023 р. у справі № 601/2491/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/111297484?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
6. Військове право : підручник / за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ : Алерта. 2019. 648 с.

Н. О. Пряхіна,

доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
кандидат психологічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Ю. Ц. Жидецький,

доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
кандидат педагогічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВЕТЕРАНІВ ЗА ПРОЄКТОМ «РІВНИЙ – РІВНОМУ»

Міжнародна організація з міграції (далі МОМ) втілює проєкт під назвою «Шлях стійкості»: підвищення стійкості українців через посилення можливостей психосоціальної підтримки ветеранів у форматі груп «Рівний – рівному». За яким представники громади зможуть надати їм виявляючи емпатію, базову підтримку. Це в свою чергу дозволить підвищити обізнаність ветеранів у сфері психічного здоров'я, комунікативну компетентність, сприятиме взаєморозумінню.

Проєкт «Рівний – рівному» передбачає, що люди зі схожим досвідом та проблемами допомагають один одному. Така взаємодія може відбуватись як на індивідуальному так і на груповому рівні. Співпраця у групі підвищує рівень окситоцину, який в свою чергу збільшує рівень довіри та групових зв'язків, що в сукупності з іншими факторами викликатиме відчуття благополуччя [1с. 37]. Це дозволить ветеранам в першу чергу відчувати себе залученими до спільноти, потрібними суспільству. «А коли люди активно залучені до спільної справи, їхнє життя має мету...і в результаті цього психічне здоров'я поліпшується[1 с. 57]. Ветеран зможе прискорити процес лікування, терапії, задовільнити базові потреби, так як багато хто з них можуть мати недостатній дохід, опинитись в необлаштованому житлі або ж воно може бути пошкоджене чи зруйноване внаслідок збройної агресії ворога. Також цінним буде доступ до необхідних ресурсів та обрати для себе саме те, чим зможуть займатись.

За результатами загальнонаціонального опитування проведеного MOM в Україні спільно з організацією «SREO Consulting» ветеранам комфортніше говорити про свій досвід з іншими ветеранами, які пережили подібні ситуації. Підчас цього вони можуть не боятись непорозумінь то осуду. Серед респондентів переважає думка що цивільні особи можуть не до кінця розуміти досвід ветеранів та емоційні проблеми з якими вони зустрічаються [2с.29].

Такий спосіб підтримки як «Рівний – рівному» дозволить краще налагодити процес переходу від світу «війни», в якому спосіб життя, комунікація та пріоритети були категорично інші, змінені під військові вимоги та реалії до світу «мирного життя». Військові потребують допомоги у налагодженні стосунків у цивільному житті: будувати цілі, планувати і досягати. На даний момент, в час війни, ми усі знаходимось у світі невизначеності, і коли вона набуває глобального характеру (травми, втрати та ін.) або ж невизначеностей стає надто багато, а вони мають накопичувальний ефект, підвищується тривожність, виникають негативні психоемоційні стани – особистість «застрягає», втрачає здатність до адаптації. Головним завданням на нашу думку стає відновлення своєї функціональності. Потрібно сприяти розширенню кола спілкування, не від'єднувати себе від спільноти якої потребуєш і яка потребує одночасно тебе, щоб мати змогу здійснити цей непростий перехід. І цей перехід має бути його усвідомленим рішенням інакше він не відбудеться.

Війна ще триває, але така програма як «рівний – рівному» потрібна вже, бо той хто зараз перебуває на фронті чи лише призивається на службу має бути впевнений що їх чекають такі групи, вони зможуть отримати необхідну допомогу і вони також будуть корисними соціуму. Згуртованість громади, її підтримка для ветеранів та комплексний підхід сприятиме покращенню процесу реінтеграції ветеранів в Україні.

Список використаних джерел

1. Юнгер С. Плем'я. Про повернення з війни і належність до спільноти / пер. з англ. О. Корнюшина. К. : Наш формат, 2023. 128с.
2. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт MOM. 2023.

С. М. Пуш,
аспірант кафедри права
(Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»)

ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ДОПИТ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ

З початку 2014 року росія, її війська і прибічники вчинюють численні найтяжчі міжнародні злочини на території України, зокрема, свавільні затримання й насильницькі зникнення, катування та жорстоке поводження, а також про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом [1, с. 8]. Зазначені події, а також повномасштабна збройна агресія, яка розпочалася в Україні 24 лютого 2022 року, зумовила зміну парадигми кримінально-правового реагування держави на вчинення, серед іншого, кримінальних правопорушень проти волі особи. Вказане торкнулося й такого протиправного явища, як насильницьке зникнення людини, що досягло свого піку за сучасних подій.

Як відомо, основним інструментом процесу доказування в кримінальному провадженні є слідчі (розшукові) дії (п. 2 ст. 91 КПК України) [2], кожна з яких має певні особливості. Вони різняться специфікою виконання безпосередніх завдань, тактичними прийомами й методами досягнення конкретної мети, складом учасників тощо, але водночас у своїй сукупності становлять цілісну систему [3, с. 163]. Найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини є допит свідків, який проводять відповідно до ст. ст. 224–227 КПК України, положень тактики отримання показань, розроблених криміналістикою, з урахуванням особливостей слідчої та судової практики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Незважаючи на те, що викрадення зазвичай вчинюються у присутності очевидців, встановити їх вдається не в усіх випадках. Це обумовлено тим, що викрадачі прагнуть звести до мінімуму небезпеку появи очевидців (намагаються вчиняти викрадення в малолюдних місцях, здійснюють його швидко,

використовують «маскування поведінки»). Подекуди громадяни не бажають брати участь у кримінальному провадженні як свідки через побоювання за своє життя та здоров'я, членів сім'ї та близьких.

В таких випадках насамперед встановлюють: очевидців кримінального правопорушення; осіб, яких незадовго до вчинення кримінального правопорушення бачили поруч з місцем події або у компанії зниклого; знайомих потерпілого і (або) злочинця (близьких родичів та членів сім'ї, друзів, співмешканців), обізнаних про його спосіб життя, розпорядок дня, наміри, зв'язки, конфлікти та проблеми; сусідів потерпілого; осіб, які бачили потерпілого незадовго до зникнення та можуть пояснити окремі обставини його поведінки; осіб, які були присутні при передачі викупу; очевидців, які спостерігали обставини звільнення викраденого; працівників правоохоронних органів.

Специфіка вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії дозволяє виділити такі категорії свідків: сусіди, родичі знайомого; особи, яким пред'являлися вимоги про виплату викупу за звільнення викраденого; очевидці спостереження за жертвою, яке здійснювалося викрадачами перед її викраденням; очевидці захоплення потерпілого; очевидці насильницького утримання викраденої особи.

Допити свідків при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень залежно від обсягу, характеру володіння інформацією та способів її одержання можна класифікувати на декілька груп: допит свідків – очевидців захоплення злочинцями потерпілого; допит свідків підготовки злочинців до викрадення; допит свідків, які є родичами, знайомими й колегами викрадено; допит свідків – очевидців звільнення викраденого [4, с. 21].

Заявником і свідком – очевидцем фізичного захоплення злочинцями потерпілого можуть бути знайомі або колеги, випадкові очевидці кримінального правопорушення, близькі родичі та члени сім'ї. Допит таких свідків є першочерговою слідчою (розшуковою) дією. Інформація, отримана під час допиту свідка, може містити показання про причетність особи до кримінального правопорушення, а може, навпаки, підтвердити алібі підозрюваного. Не виключено, що свідками можуть бути

колеги злочинців (зокрема, якщо особи викрадачів встановлені); родичі викрадачів; особи, у яких злочинці придбали вогнепальну зброю; власники транспортних засобів, які намагалися використовувати або використовували злочинці.

Як свідчить аналіз кримінальних проваджень, особами, яким пред'являлись вимоги про виплату викупу, зазвичай були родичі та близькі викраденого. Під час їх допиту, насамперед, з'ясовується, від кого і за яких обставин їм стало відомо про викрадення; які події передували цьому; чи не спостерігали вони чого-небудь незвичного в настрої і поведінці викраденого (дратівливість, зміна у зв'язку з цим звичного розпорядку дня, відмова від раніше запланованих заходів тощо); чи не розповідав викрадений перед зникненням про погрози, вимагання, стеження за ним; чи не помічали допитувані спостереження за викраденим тощо. У допитуваного з'ясовують, хто і в якій формі висунув вимоги про викуп. Якщо це робилося по телефону, варто поставити запитання про те, коли надійшов дзвінок, чим до цього займався допитуваний, з ким перебував, чи не могли викрадачі здійснювати за ним спостереження [3, с. 88]. З'ясовуються обставини зустрічі з викрадачами або їх посередниками, вимоги, які пред'являлись, особливі прикмети осіб.

В ході допиту свідків, які стали очевидцями спостереження за жертвою кримінального правопорушення, необхідно з'ясувати, коли вони помітили спостереження за викраденим, хто і яким чином його здійснював. У свідків, які були очевидцями захоплення потерпілого з'ясовується місце їх перебування в момент захоплення, на якій відстані від учасників події перебували, які дії вчиняли, коли щодо потерпілого чинилося насильство.

Крім допитів свідків-очевидців викрадення, важливе значення мають допити сусідів, колег по службі, знайомих і родичів потерпілих. У вказаних осіб з'ясовують: інтереси потерпілого, характер його діяльності, особливості поведінки, наявність хвороб, ставлення до спиртного і наркотиків; оточення та коло друзів; чи мав з кимось неприязні або ворожі стосунки; хто міг бути зацікавлений у його викраденні; де й з ким востаннє бачили потерпілого, чи знали про його наміри та плани напередодні викрадення; за яких обставин свідок

довідався про викрадення; прикмети викраденого (його одягу і речей, що знаходилися при ньому), чи були при ньому гроші, документи, цінності [4, с. 174].

Якщо свідок одержав інформацію від потерпілого, бажано, крім докладних показань, про те, що розповідав потерпілий про обставини його викрадення й утримання, з'ясувати, чи не розповідав він про події, які передували вчиненню кримінального правопорушення: чи не виникало у нього конфліктів з ким-небудь; чи не одержував він погроз; чи не помічав за собою спостереження; чи не було незвичних телефонних дзвінків, відвідувань; чи не відбувалося дивних, малозрозумілих подій тощо.

Загалом слід зазначити, що досягнення позитивного результату в роботі з розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 1 КК України, залежить від налагодження дієвого механізму взаємодії слідчого та оперативних підрозділів, організації інтенсивного пошуку потерпілого та очевидців, встановлення та кваліфікованого допиту свідків, комплексного та оперативного застосування інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. Херсон : Гельветика, 2020. 352 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9, 10, № 11, 12, № 13. Ст. 88.

7. Войтович Є. М. Методика розслідування насильницького зникнення людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. НАВС, Київ, 2021. 276 с.

5. Бурлака В. В. Особливості тактики допиту свідків при розслідуванні незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 жовт. 2010 р.) : у 2 т. Київ, 2010. Т. 2. С. 74–76.

В. В. Рішко,

здобувач ступеня доктора філософії у галузі права
кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЕГІДОЮ ЄВРОПОЛУ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ ТА НЕЗАКОННОЮ МІГРАЦІЄЮ

В умовах збройної агресії РФ проти України особливої актуальності набуває співпраця оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України з міжнародними правоохоронними організаціями, зокрема Інтерполом і Європол, у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною міграцією.

Відтак основним завданням співпраці оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції з міжнародними правоохоронними інституціями у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною міграцією, в умовах воєнного стану є запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною міграцією, їх виявлення, припинення, розкриття та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Зокрема, з 18 по 22 вересня 2023 року у Нідерландах за підтримки Європолу проведено триденну оперативну акцію Хакатон 2023 проти злочинної діяльності в Інтернеті, яка сприяє торгівлі людьми. До проведення Хакатону 2023 Європол залучив 85 експертів: співробітників правоохоронних органів з 26 країн (22 країни-члени ЄС і 4 треті країни), а також представників Європейського управління праці, CEPOL, Інтерполу, ОБСЄ та Міжнародної місії правосуддя. Хакатон 2023 року був спрямований на пошук вузьких місць у кримінальній розвідці під час вербування жертв торгівлі людьми, а саме сексуальної та трудової експлуатації.

Як зазначають експерти, злочинні угруповання, які займаються торгівлею людьми, стають все більш цифровими, а інтернет стає важливим джерелом злочинної діяльності у цій сфері. Відтак Хакатон 2023 року був спрямований на виявлення онлайн-платформ і соціальних мереж, які використовуються для вербування жертв для сексуальної та трудової експлуатації. Торговці людьми використовують різні методи, щоб заманити вразливих людей і використовувати їх для отримання прибутку. Наприклад, вони все частіше використовують соціальні медіа та онлайн-платформи для вербування жертв для сексуальної та трудової експлуатації, а також для інших форм рабства. Вони використовують кілька підходів для вербування своїх жертв. Один з них – обман: торговці людьми обманюють жертв брехливими обіцянками кращого життя, освіти, роботи чи шлюбу. Іншим є фальшива пропозиція високооплачуваної роботи за кордоном, яка виявляється високоексплуатаційною роботою з дуже низькою оплатою або взагалі без неї. Торговці людьми також можуть пропонувати імміграційні послуги людям, які хочуть мігрувати, а потім скористатися їхньою вразливістю та експлуатувати їх, коли вони опиняться в чужій країні [1].

За результатами Хакатону 2023 було перевірено 85 осіб/імен користувачів, 371 платформу (включаючи соціальні медіа та платформи знайомств, веб-форуми, торгові майданчики та онлайн-додатки), 325 пристроїв зв'язку (включаючи номери телефонів, мобільні програми, адреси електронної пошти та номери факсів), 26 онлайн-платформ, підозрюваних у торгівлі людьми, 5 онлайн-платформ, визнаних такими, що займаються торгівлею людьми, 10 онлайн-платформ, пов'язаних із сексуальним насильством над дітьми. Натомість висока вразливість українських біженців змусили експертів зосередитися на цій групі ризику. Зокрема, під час хакатону 2023 року учасники досліджували, як збирати оперативні розвіддані на рівні ЄС про веб-сайти та платформи соціальних мереж, де, ймовірно, відбувається вербування українських біженців у ЄС. Розслідування з відкритих джерел OSINT показало, що торговці людьми справді використовують найпопулярніші соціальні медіа-платформи, а також додатки для знайомств і форуми

для відгуків. Спроби вербування також часто відбуваються в групах спільнот у соціальних мережах, які створюються на основі географічного походження тих, хто шукає послуги, країни призначення та необхідні послуги. Європол підтримував координацію оперативних дій, сприяв обміну інформацією та надавав аналітичну підтримку. У день проведення заходів Європол направив двох експертів до координаційного центру для сприяння обміну інформацією в режимі реального часу та перехресної перевірки оперативної інформації з базами даних Європолу [1].

Важливе значення для об'єднання зусиль правоохоронних органів у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною міграцією, належить Циклу політики ЄС – ЕМРАСТ. ЕМРАСТ означає Європейську мультидисциплінарну платформу проти злочинних загроз. Він запроваджує інтегрований підхід до внутрішньої безпеки ЄС, який включає заходи, що варіюються від контролю зовнішніх кордонів, поліції, митниці та судової співпраці до управління інформацією, інновацій, навчання, профілактики та зовнішнього виміру внутрішньої безпеки, а також державно-приватного партнерства. ЕМРАСТ спрямований на боротьбу з найважливішими загрозами, що постають перед Європейським Союзом, у послідовний, методологічний спосіб шляхом покращення та зміцнення співпраці між відповідними службами держав-членів, інституціями ЄС та агентствами ЄС, а також третіми країнами та організаціями, у тому числі приватним сектором, де це необхідно [2].

У 2021 році Рада Європейського Союзу ухвалила Пріоритети ЄС у боротьбі з тяжкими злочинами та організованою злочинністю для ЕМРАСТ 2022–2025, зокрема:

– у сфері торгівлі людьми: знищити злочинні мережі, які займаються торгівлею людьми для всіх форм експлуатації, включаючи трудову та сексуальну експлуатацію, з особливим акцентом на тих, хто використовує неповнолітніх для примусової злочинної діяльності; ті, хто застосовує або погрожує насильством проти жертв та їхніх сімей, або вводить жертв в оману шляхом симуляції з метою офіційного оформлення експлуатації; тих, хто вербує та рекламує жертв в Інтернеті, і обслуговується брокерами, що надають цифрові послуги;

– у сфері сексуальної експлуатації дітей: для боротьби з жорстоким поводженням з дітьми в Інтернеті та офлайн, включаючи виробництво та розповсюдження матеріалів про жорстоке поводження з дітьми, а також сексуальну експлуатацію дітей в Інтернеті;

– у сфері контрабанди мігрантів: для боротьби із злочинними мережами, залученими до контрабанди мігрантів, зокрема тими, які надають послуги з надання допомоги нелегальним мігрантам уздовж основних міграційних шляхів, що перетинають зовнішній кордон ЄС, і з тими, хто залучений до сприяння вторинному переміщенню та легалізації статусу проживання в ЄС, особливо зосереджуючись на тих, чії методи загрожують життю людей [2].

Отже, належна організація співпраці оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України з міжнародними правоохоронними інституціями є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаним з торгівлею людьми та незаконною міграцією.

Список використаних джерел

1. Targeted: human traffickers luring victims online. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/targeted-human-traffickers-luring-victims-online>
2. EU Policy Cycle – EMPACT. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact>

А. В. Рубан,

доцент кафедри наглядово-профілактичної діяльності,
кандидат наук з державного управління, доцент
(Національний університет
цивільного захисту України)

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ФІКСАЦІЇ ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЕЛЬ ТА СПОРУД НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Події в Україні, що розпочалися 24 лютого 2022 р., приголомшили весь цивілізований світ, адже до останнього було важко повірити у можливість повномасштабного міждержавного збройного конфлікту в центрі Європи у XXI ст. з використанням варварських методів сторічної давнини. Вона була прихована від усього світу під назвою «Спеціальні військові операції», кінцева мета якої досі залишається незрозумілою.

Держава агресор рф розпочала тотальну війну, жорстоку за своєю природою і несправедливу за своїми цілями, безпрецедентну за масштабами. Війна забирає життя українців, руйнує їх домівки, будівлі, все, що складало їх довоєнне щасливе життя. Багато жителів України втратили свої домівки. Вони були не просто зруйновані, вони були зруйновані без можливості відновлення. Були знищені господарські будівлі, автомобілі, присадибні ділянки тощо.

Жоден збройний конфлікт, на жаль, не буває без жертв, але масштаби та характер злочинів, скоєних проти мирного населення в Україні, шокують. Вже наявні на сьогодні свідчення скоєних злочинів, які можуть становити воєнні злочини та злочини проти людства, є настільки очевидними, що безпрецедентно об'єднали міжнародне співтовариство, принаймні в цьому – в бажанні допомогти Україні у розслідуванні цих злочинів та покаранні винних. На жаль, реалії збройних конфліктів у всьому світі свідчать про те, що мирне населення країни є тою самою категорією, яка найбільше потерпає від війни.

У відповідності до вимог статті 131 Кодексу цивільного захисту України, «Порядку обліку пожеж та їх наслідків», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2003 № 2030 (далі – Порядок), «Порядку спільних дій Національної

поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами», затвердженого наказом МВС України від 24.07.2017 № 621, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.08.2017 за № 998/30866 (далі – Порядок взаємодії) та наказу ДСНС від 16.08.2017 № 445 «Про забезпечення ведення обліку пожеж та їх наслідків» (в редакції наказу ДСНС від 07.02.2023 № 109) співробітниками органів ДСНС здійснюється облік пожеж, складання актів про пожежі та звітів про причини виникнення пожеж.

Після деокупації території спочатку Київської, а потім частини Харківської областей, з метою посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи, проведення ідентифікації вибухонебезпечних предметів та взяття на облік пожеж зі складанням матеріалів за фактами їх виникнення, наказами ДСНС по Київській та Харківській областях було відряджено ряд співробітників з числа інспекторського складу інших підрозділів Головних управлінь до міст Буча, Ірпінь, Ізюм та Балаклія. За результатами проведеної роботи складено більше як 1500 матеріалів за фактами виникнення пожеж, а також виявлено вибухонебезпечні предмети за 368 адресами.

Аналогічна робота проводилась на деокупованих територіях Куп'янського, Харківського та Чугуївського районів, а також на території найбільш небезпечних районів м. Харкова (Київського та Салтівського), які постійно знаходились під обстрілом.

Оформлення матеріалів по пожежам здійснювалось групами фахівців по населеним пунктам, по-вулично та по-будинково. Інформація про пожежі уточнювалась у місцевих мешканців. Першочергово оформлялися матеріали по пожежах на гасіння яких залучалися пожежно-рятувальні підрозділи (оскільки по них була інформація).

До складу комісій, які приймали участь у складанні актів про пожежі, при умові відсутності власників об'єктів пожеж, входили співробітники органів ДСНС, Національної поліції та органів місцевого самоврядування, а також по можливості –

місцеві мешканці (сусіди власників об'єктів пожеж, очевидці подій).

Після звільнення окупованих територій, які в теперішній час становлять близько 20 % загальної території України й отримання об'єктивної можливості здійснити оформлення матеріалів по пожежах на деокупованих територіях виникало багато проблемних питань, які не дають змогу повно та якісно органам ДСНС здійснювати облік пожеж та їх наслідків:

- ДСНС не є органом дізнання (частина 3 статті 38 Кримінального процесуального кодексу України, далі – КПК України), а тому у її співробітників відсутні повноваження стосовно опитування свідків та інших осіб щодо виникнення пожежі;

- при відсутності на місці пожежі або поблизу нього людей, а також мобільного зв'язку, в деяких випадках, не можливо встановити адресу об'єкту пожежі. Також у зв'язку з відсутністю інтернету на цих територіях не можливо встановити GPS-координати об'єкту пожежі;

- відсутність на місці пожежі власників об'єкту пожежі, потерпілих або свідків події, не дає змогу узгодити з ними проведення огляду цих об'єктів (заборона передбачена статтею 30 Конституції України та статтею 233 КПК України) та встановити матеріальні збитки від неї (отримати від них довідки про нанесені збитки). Таким чином, можливо провести лише поверхневий огляд об'єкту пожежі, без доступу до нього, що не дає повної картини про його відповідні uszkodження;

- заборона внесення змін і доповнень до акту про пожежу (частина 1 статті 5 Порядку), при умові надання власником об'єкту пожежі (постраждалим), який був відсутній при його складанні, уточнених даних про знищене та пошкоджено майно;

- чинне законодавство дає змогу фіксувати лише uszkodження об'єкту пожежі, які пов'язані з горінням, а не руйнуваннями, що спричинені вибухом вибухонебезпечного предмета (без ознак пожежі);

- не завжди співробітники Національної поліції приймають участь в огляді місця пожежі, посилаючись на підлеглисть справ по подіям, причини яких пов'язані з проведенням воєнних (бойових) дій, слідчим органам СБУ;

- відсутність інформації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (або рухоме майно) про власників

об'єкту пожежі, право власності яких було оформлено до 2013 року (для внесення їх до акту про пожежу);

- неможливість безкоштовного використання співробітниками ДСНС відповідних державних реєстрів для встановлення власника об'єкту пожежі та занесення цих відомостей у відповідні матеріали про пожежу;

- оформлення первинних матеріалів по пожежам, причини яких пов'язані з проведенням воєнних (бойових) дій, здійснюється співробітниками ДСНС, а кримінальні провадження по цим подіям ведуться СБУ. У ДСНС відсутня можливість (на законодавчому рівні) здійснення обміну інформацією з СБУ щодо кількості пожеж та розпочатих за цими фактами кримінальних проваджень, необхідного для повного та якісного обліку пожеж та відсутній порядок спільних дій СБУ;

- не можливість здійснення співробітниками ДСНС якісного дослідження об'єкту пожежі, у зв'язку з відсутністю інформації від піротехнічних служб щодо безпечності проведення цих процесуальних дій та розмінування територій, що оглядається;

- при умові відсутності інформації про розмінування території, на якій розташований об'єкт пожежі, у співробітників ДСНС відсутня достатня кількість максимального бронезахисту відповідних частин тіла.

Тим не менш, попри війну, що триває, значна кількість громадян повертаються до своїх домівок у зонах бойових дій, на деокупованих територіях, територіях, які зазнали артилерійських і ракетних ударів. Люди починають відновлювати свої пошкоджені обстрілами будинки, не очікуючи оформлення компетентними органами протоколів огляду. Громадяни зазначають, що вони не мають часу і можливості чекати. Їм треба десь жити, спати, виховувати своїх дітей.

Враховуючи цей факт, постає нагальна необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України норм, які регламентують порядок організації та діяльності міжвідомчих слідчо-оперативних груп. Їх кількісний та персональний склад має визначатися в залежності від складності розслідування конкретного воєнного злочину проти мирного населення, обсягу доказової інформації тощо.

Також варто розробити низку методичних та практичних рекомендацій щодо розслідування кожного виду воєнного злочину проти мирного населення.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI.
2. Про затвердження Порядку обліку пожеж та їх наслідків : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2003 р. № 2030.
3. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами : Наказ МВС України від 24.07.2017 р. № 621.

Н. Я. Рудий,
учений секретар секретаріату Вченої ради,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

«РУССКІЙ МІР» ЯК СКЛАДОВА РАШИСТСЬКОЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Незважаючи на жахливий досвід двох світових воєн ХХ століття та, здавалося б, зроблені висновки у вигляді побудови світового порядку на мирних, гуманістичних нормах міжнародного права, людство у ХХІ столітті знову зіткнулося з черговою формою людиноненависницької ідеології – рашизмом.

Серед значної кількості визначень рашизму доцільно буде його розглядати як форму недемократичного тоталітарного державно-правового режиму, що була сформована на Російській Федерації у ХХІ ст., базується на радикальному російському імперському шовінізмі, фашизмі та практиках комуністичного режиму СРСР, проявляється у формі «русского міра», порушеннях принципів міжнародного права, прав та основоположних свобод людини, мілітаризмі та розв'язанні агресивних воєн і реалізації політики геноциду Українського народу [1; с. 58].

Катастрофічним для світового порядку виявився факт трансформації рашизму з ідеології у різновид фашистської форми державно-правового режиму у Російській Федерації. За іронією долі ця держава є постійним членом Ради Безпеки ООН, має ядерний статус і мала б бути гарантом діючого світового порядку, а не руйнувати його, порушуючи усі базові норми міжнародного права.

Зважаючи на глобальну небезпеку рашизму, є потреба його детального вивчення та засудження. Базовою складовою та формою вираження рашизму є доктрина «русского міра». Саме наявність цієї доктрини і виділяє рашизм з інших різновидів фашизму, надає російському фашизму національного забарвлення. Тому детальне вивчення зародження та еволюції «русского міра» дозволить зрозуміти причини виникнення рашизму загалом.

Розглядаючи таке поняття як «русскій мір» відразу треба висловити застереження, що воно досить багатозначне та недиференційоване. Починаючи з такого широкого розуміння «русского міра», яке розглядає його як абсолютно все, воно не передбачає логічного сприйняття, спрямоване передовсім на емоцію та відсутність логічної рефлексії, що дозволяє кожному охочому знайти щось для себе в «русському мірі» [2; с. 42] і закінчуючи визначенням його як міждержавної та трансконтинентальної спільноти, об'єднаної прив'язаністю до конкретної держави та вірністю її культурі [3; с. 277]. Спробуємо все ж таки з'ясувати що собою являє «русскій мір» і дати йому відповідне визначення.

Перші згадки про «руський мир» або «землю Руську» можемо зустріти у таких джерелах Київської Русі XI-XIII століть як «Слово на оновлення Десятинної церкви» [4] та «Слово про погибель Руської землі» [5; с. 347]. Очевидно, що таким чином літописці намагалися позначити культурні та територіальні межі Київської Русі і логічним є вживання терміну «руський» відповідно до назви держави.

Враховуючи той загальновідомий факт, що сучасна Росія бере свій початок з Московського князівства (у 1721 році вже як Московське царство було перейменовано на Російську імперію), яке у 1277 році хан Золотої Орди Менгу-Тимур виділив з Володимирського князівства і дав ярлик на правління сину *Олександра Невського Данилу Олександровичу*, то логічно було б вживати терміни «московський мір» чи «російський мір». Але сучасним ідеологам рашизму, російським імперцям та шовіністам потрібна історична велич та тяглість традицій (так легше потім обґрунтовувати окупацію сусідніх країн), яку вони вирішили розпочати не із залежної маріонеткової московії, а Київської Русі. Хоча фактичними правонаступниками культурної спадщини Київської Русі були Велике князівство Литовське, Руське, Жемайтійське та Галицько-Волинське князівство, воно ж Королівство Русь.

У XIX столітті, термін «русскій мір» почали активно використовувати окремі російські діячі. *Олександр Островський* під поняттям «русскій мір» розумів «духовну спільність православних християн» [6]. Міністр народної освіти Російської імперії Сергій Уваров використав «русскій мір» в контексті

опису *теорії офіційної народності*, зарахувавши до російського народу великоруський, білоруський та малоруський народи [7; с. 10]. Разом з такими елементами як *самодержавство* та *православ'я*, теорія офіційної народності стала ідеологією Російської імперії аж до її краху в 1917 році.

У Радянському Союзі термін «русский мір» намагалися не використовувати (побудова комунізму вимагала наднаціонального підходу), але радянська система була фактично формою російського домінування, що мала закінчитися повною асиміляцією окупованих народів. Путін підтвердив це, називаючи Радянський Союз «Росією» і стверджуючи, що Радянський Союз – це просто інша назва Росії [8]. Видаючи, таким чином, бажане за дійсне, адже розпад СРСР показав і підтвердив бажання народів і націй, які його населяли, на самовизначення свого майбутнього окремо від Росії.

Повернення до розробки та використання концепції «русского міра» почалося після розпаду Радянського Союзу. Першою причиною конструювання нового проєкту «русского міра» стало прагнення інтелектуальної і владної еліти Російської Федерації знайти вихід із кризи ідентичності російського суспільства і відцентрових процесів у політичній сфері 90-х років ХХ століття. Сучасний російський філософ, син засновника московської «методологічної школи» Георгія Щедровицького та радник російського високопосадового чиновника *Сергія Кірієнка* (зараз займає посаду першого заступника керівника Адміністрації президента Російської Федерації) Петро Щедровицький вводить термін «русский мір» [9]. У маніфесті «1111 знаков 1111 дней до тысячелетия» П. Щедровицький разом з Є. Островським у досить алегоричній та філософській манері, розкриває багатонаціональність та велич «русских», їх месіанську місію на Землі, яка може втілитися у нових устремліннях на нових шляхах [10]. Очевидно це був заклик до наповнення «русского міра» конкретним змістом величного характеру. Адже крах Російської та Радянської імперій, вимагав нового ідеологічного конструкту для побудови нової російської імперії.

З приходом до влади на росії у 2000 році владіміра путіна концепцію «русского міра», немов за вказівкою, почали розробляти та пропагувати представники православної церкви,

російські імперці, націоналісти, комуністи і навіть опозиціонери. Лідер Російської православної церкви патріарх Кіріл визначає «русскій мір» як єдність православ'я, російської культури (особливе місце тут займає мова) та спільної історичної пам'яті і спільних поглядів на суспільний розвиток. Щодо російських імперців та націоналістів, то їхнє бачення «руського міра» більш агресивне, воно зводиться до переконання, що світ належить «русскім» по праву і залишилося просто цей світ забрати. Лідер російських комуністів Геннадій Зюганов поєднав у «руському міре» тисячолітню історію та 70 років правління Компартії. Донедавна лідер російської опозиції Алексей Навальний пропагував «русскій мір» в який нікого не будуть заганяти, а усі придуть самі [11; с. 54, 56–57]. Не дивно, що результатом усієї цієї ідеологічної какофонії «руського міра» часто виходять несумісні речі – зображення Сталіна на іконах та заклики до його канонізації, поєднання у державній символіці радянського гімну та гербу і прапору Московського царства, заміна Другої світової війни на «Великую Отечественную войну» (рашистам соромно признатися що Радянський Союз у 1939–1941 роках був союзником та пособником нацистської Німеччини), загальною героїзація злочинів радянського тоталітарного режиму чи відмова у існуванні Української нації і т.д.

За роки правління на росії рашистів, можна звести сутність концепції «руського міра», як форми сучасного радикального російського націоналізму при використанні державного інструментального підходу, до наступних позицій:

- ідеології, політики і соціальної практики протиставлення націй у дихотомії «свій-чужий» на основі абсолютизованої культивуваці почуття власної унікальності (месіанізму);

- програми політичної мобілізації мас елітою, яка узурпує основоположні цінності і тотально підкоряє інтереси індивіда колективістському служінню нації в умовах формування жорстко авторитарної вертикалі державного управління;

- синтезованого явища суспільного життя, яке розкривається через догматизовані цінності власної нації перед демократією, правами людини і громадянина заради величі держави;

- соціокультурний феномен свідомості людини, її ставлення до нації, як світоглядного ідеалу;

– сили, що провокує виникнення конфліктів, воєн між націями і державами на основі абсолютизації національних цінностей та державних інтересів [12; с. 12].

Узагальнюючи вищенаведене, доцільно визначити сучасний «руський мір» як доктрину рашизму, що еклектично поєднує в собі російське православ'я, культуру, мову Московського царства, Російської імперії, Радянського Союзу та Російської Федерації, пропагує вищість «русской» нації та її месіанську місію, ворожість та нетерпимість до інших націй, аж до розв'язання агресивних воєн та проявів геноциду.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що «руський мір» є не що іншим, як набором історичних, культурних та релігійних міфів, які потрібні були для створення московської держави та російської імперії. У путінській рашистській росії доктрина «русского міра» в черговий раз була реінкарнована, доопрацьована відповідно до сучасних реалій та використовується для виправдання рашистських злочинів, що вчиняються на шляху досягнення їх мети. А мета рашистів полягає у поширенні свого впливу у глобальному світовому масштабі, як висловився їх лідер – «кордони росії ніде не закінчуються» [13]. Зважаючи на реальну загрозу рашизму в цілому та таких його форм вираження як «руський мір», очевидно є потреба адекватного реагування зі сторони вільного цивілізованого світу, що має проявлятися у максимальній допомозі Україні у її війні з рашистською росією, засудженні та забороні рашизму і притягненні усіх його лідерів до відповідальності за вчинені злочини.

Список використаних джерел

1. Рашизм як різновид фашистської форми державно-правового режиму. URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-6-2-2023/rashizm-yak-riznovid-fashistskoyi-formi-derzhavno-pravovogo-rezhimu>
2. Денисенко В. Як зруйнувати руський мір. К. : Наш Формат, 2023. 208 с.
3. Плохий С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні / пер. з англ. В. Євменова ; наук. ред. ч. I–IV С. Лунін. Харків : Фолио, 2020. 308 с.
4. «Руський мир» із Києва. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/ruskyu-myг-iz-kyuєva>
5. «Слово про погибіль Руської землі» XIII ст. за списком XV ст. / В. Німчук. Історія української мови. Хрестоматія X–XIII ст. Житомир : Полісся, 2015. 350 с.

6. Русский мир. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%80
7. Гула Р. В. «Русский мир» – фантом чи реальність? Аспекти політологічного аналізу. Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 50. С. 7–14.
8. Putin's genocidal myth. URL: <https://snyder.substack.com/p/putins-genocidal-myth>
9. «Російський світ». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82
10. 1111 знаків за 1111 днів до Нового Тисячеліття. URL: https://archipelag.ru/ru_mir/history/history95-97/shedrovicky-1111zn/
11. Денисенко В. Як зруйнувати російський мир. К. : Наш Формат, 2023. 208 с.
12. Гула Р. В. «Русский мир» – фантом чи реальність? Аспекти політологічного аналізу. Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 50. С. 7–14.
13. Путин: «Границы России нигде не заканчиваются». URL: <https://www.bbc.com/russian/news-38093222>

О. І. Савайда,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна змушує громадян, людей, громадськість, державних діячів та політиків розмірковувати над правовими, соціальними, психологічними, етичними явищами, подіями, категоріями, ситуаціями та по-іншому переглядати їх в різних їхніх проявах та реалізації.

Безперечно, рушійною силою в таких змінах, розмірковування та переосмислені сучасних явищ, залишається наука та її основні дослідження в різних сферах, які особливо важливі зараз під час війни, й не виключенням тут є питання, які стосуються репродуктивних технологій, зокрема питання сурогатного материнства.

І до війни, навколо питань щодо сурогатного материнства в Україні (правовим, етичним моментам, заборони чи дозволу на таке явище) точилися гострі дискусії, а під час війни й по dawno така пильна увага та зосередженість на проблемних аспектах вказаного явища буде розглядатися ще прискіпливіше, адже ключовим об'єктом постають діти (немовляти, які не можуть самостійно себе захистити; діти, які є найуразливішою та найнезахищенішою категорією населення, а також й самі учасники такого виду відносин тощо).

Вказана проблемність даного явища щодо дозволу чи заборони полягає в тому, що воно стоїть на стику правових та морально-етичних сфер його застосування. Громадські організації, різні релігійні та церковні установи, правознавці та правозахисники, медики зазначають різносторонні факти та аргументи щодо заборони чи дозволу сурогатного материнства. Зокрема, ми під час дискусії зупинимо свою увагу як на правовій площині вказаного явища, зокрема на порядку правового регулювання в Україні сурогатного материнства так і на деяких етичних моментах його використання.

Як відомо, в українському законодавстві сурогатне материнство не заборонено: ч. 7 ст. 281 ЦК України передбачає, що повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з чинним законодавством (як відомо до таких допоміжних репродуктивних технологій саме й належить програма сурогатного материнства, хоча сама норма цього не зазначає) [1].

Врегулювання «сурогатного материнства» в законодавчій базі України можна–простежити також і в статті 123 Сімейного кодексу України [2].

Проте законодавство України не містить самого поняття, що саме вважається та визначається сурогатним материнством, а також безпосереднього не прописаний перелік прав і обов'язків всіх учасників (в тому числі й дитини) цього процесу, що в свою чергу в подальшому не передбачає тієї чи іншої відповідальності за наявності порушення у цій сфері тощо. Такі проблемні та неурегульовані на законодавчому рівні в Україні аспекти сурогатного материнства призводять до різного роду зловживань та навіть до злочинних дій, як з боку медичних працівників та закладів (приватних чи державних клінік), так і посередників, а також і самих учасників (біологічних батьків, сурогатних матерів), що в першу чергу несе загрозу самій дитині.

Також поруч із правовими прогалинами постають і етично-моральні аспекти в такого роду діяльності. Хотілося б звернути увагу на те, що більшість в суспільстві приймає поняття «сурогатного материнства» як негативне явище (штучно створене), а інформацію про такий спосіб народження дітей розглядається як спосіб наживи, чи спосіб продажу дітей, тобто свого роду ніби кримінальна злочинність (хоча зафіксовані такі випадки і вони не безпідставні).

Також, потрібно відмітити, що учасниками таких не протих відносин постають завжди три сторони – самі майбутні батьки, медичні працівники і безпосередньо особа, яка допомагає в народженні дитини (і на мою думку, чим більше учасників тим більше питань та порушень може виникнути). І тут потрібно наголосити на етичному аспекті, щодо нерозголошення даних та всього процесу у відповідності до програми сурогатного материнства, що нерідко порушується, а також

про те що вибір сурогатної матері не завжди є усвідомленим та вільним її вибором.

З огляду на зазначене, ці стереотипи щодо «негативності» такого поняття зумовлюють не позитивне ставлення до вказаного явища, і в більшому масштабі до інших видів додаткових репродуктивних технологій, що в свою чергу провокує до ініціативи про заборону самого сурогатного материнства, а також необізнаність призводить до різних порушень та проблем як правового характеру так і психолого-морального.

Якщо порівняти стан законодавства щодо дозволеності сурогатного материнства в інших країнах, то відмітимо, що воно заборонено законом в Австрії, деяких штатах Америки, Італії, Іспанії, Німеччині, Норвегії, Швеції, Швейцарії та Франції. Таких стан щодо факту наявності чи відсутності сурогатного материнства в європейських країнах у відповідності до їхніх культур та ментальності трактується двоєю: як невід'ємне право людини на особисту свободу, а з іншого, – як форму торгівлі людьми та інструмент приниження людської гідності [4]. Хотілося б також відзначити, що Україна ратифікувала більшість нормативно правових актів ЄС, які дотичні до сурогатного материнства, але переважно трактуються в площині кримінального права та розглядаються як елемент торгівлі людьми.

Традиційне сурогатне материнство в більшості країн заборонене, оскільки дитина має генетичний зв'язок з сурогатною матір'ю, на відміну від гестаційного сурогатного материнства, й треба зазначити, що перший вид допоміжних репродуктивних технологій заборонений і в Україні. Проте, комерційне сурогатне материнство офіційно дозволене в Україні з 1997 р., а також воно дозволене в Ізраїлі, у Росії, у Білорусії, у деяких штатах США.

Для іноземних громадян, в країнах, де заборонено сурогатне материнство, Україна постає як «острівець надії», проте як і в мирний час це (сама процедура, складність встановлення всіх прав та обов'язків учасників процесу) викликало труднощі (і навіть були резонансні справи), а у військовий час і по dawno. Тому, питання легалізації правового статусу дитини, народженої сурогатною матір'ю, уже піднімалося на рівні рішень Європейського суду з прав людини. Проте, як відомо

під час війни усиновлення заборонене або призупинене, тож відповідно процес надання послуг щодо додаткових репродуктивних технологій в Україні для іноземних громадян зараз не доступний.

На сьогодні порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. №787, відповідно до якого, сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умов наявності власної здорової дитини, її добровільної письмово оформленої згоди, а також за відсутності медичних протипоказань [3].

Важливим і правовим і морально-етичним аспектами сурогатного материнства в Україні є те, що застосовується воно тільки до подружньої пари (бездітної), самотні ж чоловік/жінка (та/або гомосексуальні пари) не мають права брати участі у програмі сурогатного материнства.

Висновок: щодо правових аспектів покращення стану та вирішення проблемних питань сурогатного материнства важливим залишається для такого розвитку та регулювання репродуктивних технологій прийняття комплексного закону про допоміжні репродуктивні технології, за допомогою якого можуть бути врегульовані суперечливі питання, які в подальшому дозволять уникнути можливих зловживань.

Під час війни безперечно демографія населення зазнає змін, і не в сторону його збільшення. Багато чоловіків не повертаються з війни, й зараз додаткові репродуктивні технології дають шанс і можливість зберегти генофонд нашої нації та скористатися можливостями, які допоможуть відродити та збільшити чисельність українського народу.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
2. Сімейний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.01.2002 р. №-№ 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Кравцова Т., Корнієнко М. Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання та судової практики. Юридична газета Onlain. Опубліковано в №13 (719). 08.07.2020 р.
4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ від 09.09.2013 р. № 787 Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>

Н. Савко,
аспірант
кафедри теоретичної психології ІУПБ
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ЗПО

Система закладів позашкільної освіти в Україні організована та сформована відповідно до чинного законодавства. Позашкільна освіта (далі – ЗПО) є невід’ємним рівноправним об’єктом системи освіти, що визначені нормативними та законодавчими документами, а саме: Конституцією України, законами України «Про освіту» (2017 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.) та ін. Її діяльність сфокусована на потреби учнів та слухачів, на розвиток здібностей дітей у сфері освіти і науки, культури і мистецтва, спорту і фізичної культури, технічної і інтелектуальною діяльності та інших творчих скерувань, задоволенні потреб молоді в розвитку професійних знань, вмінь і навичок, набуття компетентностей, необхідних для їх соціалізації та подальшої самореалізації.

Особливості організації ДН в ЗПО досліджували вітчизняні вчені В. Кухаренко, Ч. Дзюбан, О. Кривоніс, К. Лісецький, О. Безверха, Н. Рашевська, В. Фандей, Т. Шроль та зарубіжні науковці: К. Бонк, Ч. Грехем, Бр. Томлінсон, Кл. Вігтейкер, К. Такер, Т. Вілков, Дж. Грін, К. Максвел, М. Горн та ін. Ю. Завалевський, О. Флярковська, Т. Лященко, В. Мельничук, О. Чуприна, Н. Кауліна. Нормативно-правову основу організації ЗПО досліджували О. Низковська, О. Чуприна, О. Килівник. Педагогічні закономірності–діяльності в системі освіти України І. Колодій, П. Сікорський, О. Мартиненко, О. Плахотнюк. Використання новітніх технологій у ДН в ЗПО характеризують Н. Воляник, М. Кадемія, С. Кізім, С. Пітко та ін.

Кардинально змінено підходи щодо організації навчання в ЗПО під час війни. Заклади в міру своєї можливості працювали за змішаною системою (очно та дистанційно), дистанційно (повністю онлайн) та очно. Першочергові завдання, сенси та пріоритети змінились. На перший план вийшло питання

безпекової ситуації та психологічної підтримки та перезавантаження вихованців.

В час випробувань, в якому зараз знаходиться Україна, є важливим не втратити напрацювання, які сформували позашкільну освіту загалом та безпосередньо заклади позашкільної освіти, зокрема. Навчання дітей – це важлива зброя під час війни з агресором.

Розвиток та збереження системи позашкілля в умовах повномасштабного вторгнення диктує абсолютно новий підхід до системи організації освітнього та дозвілєвого процесу. Це і запровадження інноваційних технологій у навчальний процес, і абсолютно новий педагогічний підхід, і патріотично-виховна діяльність, і змістовне дозвілля вихованців в часі глобальних перебудов.

Війна в Україні – це потужний стресоген для всіх учасників освітнього процесу. Педагогічні працівники пройшовши курси підвищення кваліфікації надають вихованцям першу психологічну допомогу. Вагомі чинники: загальнолюдська підтримка, практична допомога, арт-терапія, підтримка та перезавантаження творчістю, активне дозвілля.

В ЗПО введені ставки практичного психолога. Саме вони, практичні психологи, розгорнули роботу у закладах щодо викликів сьогодення. Ця служба працює як офлайн, так і онлайн, адже багато вихованців позашкілля тимчасово покинули країну. Завдання практичних психологів позашкілля – вирішення психологічних проблем з усіма, хто цього потребує (вихованці, батьки вихованців, педагоги та працівники закладу).

Управління ЗПО теж змінилось, як і підходи до роботи. Широкомасштабне вторгнення вплинуло на формат роботи закладів позашкільної освіти і спричинило певну кадрову кризу. Пріоритетним стало збереження кваліфікованих працівників, яким під силу виклики сьогодення. Організація освітнього процесу – це ще один виклик, з яким впорались ЗПО.

Проте є й не надто приємні факти. Згідно результатів моніторингу щодо забезпечення доступу до якісної позашкільної освіти, проведеного Державною службою якості освіти (ДСЯО), з лютого 2022 року 10% закладів позашкілля припинили свою діяльність. Станом на 2021 рік працювали 3916, зараз 3501.

Отже, позашкілля, як і усі освітні установи України, за час війни зіштовхнулися з великою кількістю проблем, серед яких надання прихистку тимчасово переселеним громадянам, психологічна підтримка дітям та членам їх родин, робота творчих гуртків у дистанційному форматі, закриття частини ЗПО у зонах бойових дій, виїзд фахівців за кордон, зменшення кількості дітей у гуртках у зв'язку з безпековою складовою тощо. Назріла нагальна потреба організації нового освітнього процесу в закладах позашкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Балахтар В. Історичний розвиток позашкільної освіти в Україні. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. Одеса, 2007. Вип. 4. С. 279–282.
2. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957–2000 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Київ. 2001. 21 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 3 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
4. Биковська О. В. Історико-теоретичні основи позашкільної освіти. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. Запоріжжя. 2006. Вип. 42. С. 39–48.

Х. М. Савчук,
курсант навчально-наукового інституту № 1
(Національна академія внутрішніх справ)

М. М. Марков,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

СУСПІЛЬНИЙ ДОСВІД І СМИСЛИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. уже стало фактором глобальних геополітичних потрясінь і викликів. Війна вже трагічно та надовго змінила життя та долі мільйонів людей в Україні. Багато тисяч громадян загинули у бою та від російських обстрілів та насильства, сотні тисяч сімей втратили свої домівки, мільйони українців стали внутрішніми переселенцями або біженцями, які виїхали за межі України. Це – новий трагічний досвід та водночас нова актуальна реальність для українського суспільства.

Соціальна реальність українського суспільства, яку формує російсько-українська війна, потребує наукового осмислення. Соціологія не може залишатися осторонь цього, адже одна з головних функцій соціолога – усвідомлювати ймовірні проблеми та дати їм наукове пояснення. Війна, яка сьогодні ведеться в Україні, певною мірою розширює предметне поле для професійного аналізу у сучасній соціології. Серед предметних зацікавлень соціології виокремлюється низка аспектів, зокрема причини виникнення війни, її характер, умови розгортання та підтримки, досягнення миру, наслідки (безпосередні та віддалені) тощо.

Зазначається, що сучасна війна для українського суспільства зумовлює поточне переживання культурної та соціальної травми. Йдеться не про безпосередній травматичний досвід, а про колективну рефлексію суспільства з приводу такого досвіду. Акцентовано на необхідності формування в українському суспільстві нової філософії безпеки, що містить основні принципи зменшення ризиків для України, передусім зовнішніх небезпек.

З цієї теорії випливає одна дуже важлива річ, на яку нам слід зважати: війна має дуже суттєвий вплив на різні виміри життя суспільства, яке в цю війну залучене. Пітирим Сорокін називає кілька соціальних наслідків війни, що безпосередньо стосується і нашого суспільства. У цих умовах важливо ретельно відстежувати загрозові зміни у масовій свідомості. Йдеться насамперед про радикалізацію, мілітаризацію і чорно-біле сприйняття соціальної дійсності. Радикалізація загрожує зростанням підтримки радикальних політичних сил і лідерів, які пропонують масам прості рішення складних соціальних проблем і безвідповідальні популістські гасла.

Мілітаризація означатиме, що у свідомості людей місце цінностей нормальних, природних, пов'язаних з їхнім повсякденним існуванням, заступатимуть мілітаристські, скажімо, перемога за будь-яку ціну, обожнювання військових тощо. Чорно-біле сприйняття виходить з найпростішого уявлення, що світ поділений на тих, хто з нами, і тих, хто проти нас. І третього нема. Складність соціального світу вже не сприймається. А з цього випливає не тільки здатність чинити більш потужний спротив зовнішньому агресорові, а й внутрішні конфлікти, які сягають дуже серйозного рівня і стають дедалі агресивнішими.

Путінський режим у своєму рішенні розпочати війну в Україні став жертвою власної ілюзорної картини світу, яку створили та й досі намагаються підтримувати кремлівські пропагандисти, зокрема щодо начебто прихильності українців до так званого «руського міра». Водночас багато вітчизняних професійних соціологічних досліджень, зокрема моніторингові дослідження Інституту соціології НАН України, показували, що одним із позитивних і важливих результатів тридцятирічного розвитку її державної незалежності з 1991 р. було ствердження української громадянської ідентичності в масових орієнтаціях населення країни. До того ж у цей період багато людей народились, соціалізувалися і вступили до дорослого життя вже в незалежній Україні, і ці громадяни ніколи не знали радянського комуністичного минулого.

Українське суспільство трансформувалось у потужний соціальний організм адаптації та спротиву російській військовій агресії. Основи життєдіяльності такого суспільства у стані

мобілізації знову нагадують феномен народного зібрання (Майдану) з його повсякденними практиками самоорганізації, солідарності, взаємодопомоги, пожертв на армію та волонтерська, – як з боку неурядових організацій, так і від простих громадян та бізнесу. У період після перемоги Революції Гідності соціальна енергія соціальних активістів і громадянського суспільства, акумульована на Євромайдані, почасти трансформувалась у мілітарні добровольчі загони для захисту українського Донбасу проти сепаратистів, підтриманих РФ, а також – у потужний волонтерський рух. Подібний ефект активної трансформації та мобілізації українського суспільства, але у значно потужніших масштабах, відбувся у русі національного спротиву та оборони країни з кінця лютого 2022 р. Окрім регулярної армії, громадські активісти та небайдужі громадяни активно поповнювали ряди територіальної самооборони, яка стала організаційною основою системи національного спротиву.

Для України ця війна – не лише необхідний і справедливий захист територіальної цілісності держави та її незалежності. Йдеться про саме існування української національної спільноти та її права на самовизначення. Водночас екзистенціалізм – національний і глобально – світоглядний виміри російсько-української війни перетинаються та взаємодоповнюються. Глобальне значення цієї війни полягає у зіткненні двох світоглядів і політик щодо майбутнього глобального світ-порядку, а саме того, чи буде він будуватись згідно з універсальними правилами та нормами міжнародного права чи на основі права сили з ризиками занурити світ у хаос ескалації неконтрольованого насильства та руйнування. Це також – глобальна битва цінностей свободи і принципів демократії проти насильства та авторитаризму і характерно, що у цьому зіткненні саме Україна, яку підтримують провідні демократичні країни, є форпостом.

Російсько-українська війна – це конфлікт соціально-інформаційних смислів, які легко поширюються через кордони в епоху цифрових комунікацій. Адже справжня причина російської агресії проти України – це не вигадані начебто мілітарні загрози з її боку для РФ або вигадані утиски російськомовного населення, а саме «м'яка сила» прикладу демократичної трансформації колишньої сусідньої радянської республіки,

де на відміну від путінської РФ відбуваються конкурентні демократичні вибори і функціонують основні свободи, зокрема свобода слова та зібрань.

Будь-яка війна вимагає певного смислового виправдання з обох сторін, війна як екстремальний суспільний конфлікт потребує конструювання смислів «для чого?» або «за що воюємо?». На початку воєнного вторгнення в Україну російська офіційна політика та пропаганда ще якось намагалась виправдати «спеціальну операцію» в Україні такими аргументами, що постійно змінювались, як «захист російськомовних жителів на Донбасі», «превентивна війна», яка буцімто запобігла нападу самої України на окуповані РФ частини Донбасу, Крим, а також на Білорусь, «підготовка Україною ядерної, а також біологічної зброї (наприклад, за допомогою спеціально тренуваних птахів) для нападу на РФ», «боротьба проти фашистів» та іншими інформаційними маніпуляціями. Як справедливо зазначає ЕнЕплбаум [Applebaum, 2022], «сучасна російська пропагандистська держава перетворилась на ідеальну машину для одночасного здійснення масових убивств і приховування цього від публіки». Частиною цієї «орвеллівської» технології фальсифікації реальності та дегуманізації українців стало заміщення РФ реальних смислів вигаданими або протилежними: це не воєнне вторгнення, а «спеціальна військова операція», не масове вбивство українців, а «захист» населення територій східної України, не геноцид, а «захист» від «геноциду Київського режиму» [Applebaum, 2022]. Однак уже через місяць після вторгнення російські пропагандисти та політики у численних інформаційних ток-шоу та соціальних мережах уже не приховували, що справжньою метою так званої денацифікації України є її знищення як незалежної демократичної держави.

Для українців смисли й мотивації цієї справедливої з їхнього боку війни – зрозумілі та правдиві. Тому так легко в Україні народжуються народні пісні, оповідання, численні меми, створюється героїчний епос та новий пантеон героїв цієї визвольної війни за свободу та незалежність. У соціальному конструюванні смислів та епосу цієї війни у масовій свідомості народні легенди (наприклад, київська міська легенда про безстрашного українського пілота, який охороняє небо міста на прізвисько «привид Києва») поєднуються із меморіалізацією

реальних фактів і подвигів військових (героїчні прикордонники острова Зміїний, захисники Маріуполя, Києва, Харкова та Одеси та інші реальні герої). Лише прозорі та правдиві смисли здатні надавати потужний креативний імпульс для численних народних і професійних графіті, малюнків, плакатів, присвячених українській боротьбі за визволення як у самій країні, так і у всьому світі. Проте правильно й протилежне – лише сам народ, існування якого заперечують російські імперці, здатен творити ці смисли, захищати і, якщо потрібно, жертвувати життям заради них. На відміну від російських марень про відродження радянської чи царської імперії, обернених у минуле, українські смисли про цю війну містять і надію на європейське відродження країни та народу, який виборює свій шанс на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Applebaum, A. (2022). Ukraine and the words that lead to mass murder. First comes the dehumanization. Then comes the killing. *The Atlantic*. June, 2022. – retrieved from: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>
2. Головаха, Є. І. (2022). Високий рівень національної стійкості. Інтерв'ю. 9 червня 2022 р. – отримано з: <https://life.nv.ua/ukr/socium/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-te-shcho-viyavila-viyannovini-ukrajini-50248594.html>.
3. Alexander, J. C. (2003). *The meanings of social life. A cultural sociology*. New York: Oxford University Press.

О. В. Сав'юк,

доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

С. І. Михалик,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового інституту № 3
(Національна академія внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Ст. 369-2 КК України встановлює відповідальність як за «активний», так і за «пасивний» підкуп. Тобто суб'єктом зловживання впливом є як особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, так і особа, яка таку вигоду отримує, або ж приймає відповідну пропозицію чи обіцянку. Серед науковців існує думка щодо того, що у разі, якщо склад злочину передбачає наявність спеціального суб'єкта, то основні чи додаткові ознаки такого суб'єкта мають бути вказані в диспозиції відповідної норми. Так, наприклад, Митрофанов І. І. вважає, що «ознаки, які характеризують спеціальний суб'єкт, вказуються у диспозиціях кримінально-правових норм Особливої частини КК. Іноді виділяються норми зі спеціальним суб'єктом до окремих розділів, що утворюють цілі системи норм, де і визначаються ознаки спеціальних суб'єктів у нормі Особливої частини КК» [1, с. 192]. Водночас Дудоров О. О. та Хавронюк М. І. зазначають, що додаткові ознаки спеціального суб'єкта можуть також бути визначені шляхом тлумачення відповідної норми [2, с. 142–143].

Що стосується суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України («активний» підкуп), то серед науковців відсутні розбіжності щодо того, що він є загальним [3, с. 174; 4, с. 161]. Однак щодо визначення суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України («пасивний» підкуп), спостерігаються протилежні думки. Так, наприклад, Навроцький В. О. та Дудоров О.О. вважають, що суб'єкт злочину за ч. 2 ст. 369-2 є загальним [3, с. 175; 4]. Водночас, на думку Киричко В. М., у ч. 2 ст. 369-2 КК України йдеться не про «використання будь-якого

впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, а лише про зловживання таким впливом, який пов'язаний з наявністю у суб'єкта злочину влади, його службовим становищем чи повноваженнями (обумовлений ними)» [5, с. 40–41]. Тобто автор наголошує на тому, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, може бути виключно службова особа, тобто спеціальний суб'єкт злочину.

На практиці суди також мають різний підхід до визначення суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у своїй постанові у справі № 686/8714/16-к від 22.02.2018 року дійшов висновку щодо того, що «суб'єктом цього злочину є будь-яка особа, при цьому специфікою таких осіб є те, що вони, не маючи статусу службової особи, мають реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави» [6]. Водночас у своїй постанові у справі 359/1848/15-к від 26.06.2018 цей же суд вказав на те, що «існування неслужбових та родинних зв'язків, дружніх, добрих міжособистісних відносин між ОСОБА_2 та посадовою особою митниці в розумінні ст. 369-2 КК України не може бути ознакою суб'єкта зловживання впливом» [3, с. 174; 7].

При цьому, згідно положень ст. 18 Конвенції ООН проти корупції суб'єктом вимагання або прийняття неправомірної вигоди (переваги) може бути як державна посадова особа, так і будь-яка інша особа. У статті 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією ж йдеться про обіцянку, пропозицію чи надання неправомірної вигоди (переваги) будь-якій особі, яка заявляє чи підтверджує, що вона може за винагороду зловживати впливом на прийняття рішень. Тобто обидві конвенції, наслідком імплементації положень яких є закріплення у КК України відповідальності за зловживання впливом, визначають суб'єкта такого зловживання як «будь-яку особу», тобто загального суб'єкта.

Такої ж позиції дотримується Касаційний кримінальний суд Верховного суду у своїй постанові у справі № 554/5090/16-к від 29 березня 2021 року, де зазначає, що «суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, є будь-яка фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності на момент його вчинення, яка,

за усвідомленням того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Оскільки диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК України текстуально не конкретизує характеру впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, ОП виходила з того, що поняттям впливу охоплюється, в тому числі, використання дружніх, родинних, особистих стосунків з особою, уповноваженою на виконання функцій держави, тощо» [8].

Така позиція є вірною зокрема через те, що запропоноване судом формулювання: «за усвідомленням того, хто пропонує», корелює з вказівкою у ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та ст. 18 Конвенції ООН проти корупції на можливість здійснення суб'єктом аналізованого правопорушення удаваного впливу (детально про удаваний вплив йдеться у п. 4.2.2. Розділу IV цієї роботи).

Аналіз зарубіжного законодавства показав, що не у всіх країнах законодавець має однаковий підхід до закріплення відповідальності за зловживання (торгівлю) впливом. Так, наприклад, Кримінальний кодекс Французької Республіки [9, с. 271] закріплює відповідальність за торгівлю впливом (*trafic d'influences*) у статтях 435-2 та 435-4 та, так само, як і КК України, диференціює її на «активний» та «пасивний» підкупи, не виокремлюючи при цьому спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Водночас Кримінальний кодекс Іспанії [10, с. 128–129] встановлює відповідальність за торгівлю впливом (*influence peddling*) одразу у чотирьох статтях – 428–430. Так, у ст. 428 встановлена відповідальність для «державних службовців або представників органів влади, які впливають на інших державних службовців або представників органів влади, які користуються повноваженнями своєї посади...» [10, с. 128], у ст. 429 – для «будь-якої особи, яка впливає на державного службовця або представника органу влади.» [10, с. 128, 129], у ст. 430 – за діяння, аналогічне до зазначеного в КК України як «поєднане з вимаганням неправомірної вигоди».

Що стосується кримінологічної характеристики засуджених за вчинення аналізованого кримінального правопорушення, то, наприклад, у 2019 році за зловживання впливом

до відповідальності було притягнуто 143 особи, з яких 22 – за ч. 1 ст. 369-2, 120 – за ч. 2 ст. 369-2, 1 – за ч. 3 ст. 369-2 КК України. Усі ці особи є громадянами України, з них – лише 12 жінок. Переважну більшість осіб (85) було притягнуто до відповідальності у віці від 30–50 років, 34 – у віці 50–65 років, 5 – у віці 18–25 років, 17 – у віці 25–30 років та 2 – у віці від 65 років та більше. У 18 випадках кримінальні правопорушення було вчинено у складі групи. Що цікаво, 41 зі 120 осіб, яких було притягнуто до відповідальності за ч. 2 ст. 369-2 та 4 з 22, яких було притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 369-2 мали статус державного службовця, 35 та 1 відповідно – статус «іншого службовця», 11 та 1 відповідно – статус військовослужбовця [11].

Таким чином, на нашу думку, суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України може бути будь-яка фізична осудна особа у віці від 16 років (загальний суб'єкт злочину). Про це свідчить як відсутність вказівки у ст. 369-2 КК України на наявність ознак спеціального суб'єкта, так і те, що ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та ст. 18 Конвенції ООН проти корупції визначають суб'єкта зловживання впливом як «будь-яку особу», тобто загального суб'єкта. Що стосується суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, то відсутні сумніви щодо того, що такий суб'єкт є загальним. Однак задля уникнення розбіжностей під час тлумачення судами суб'єкта зловживання впливом ми пропонуємо за аналогією з іспанським законодавством внести зміни до чинної редакції ст. 369-2 КК України та виокремити зловживання впливом як кваліфікуючу ознаку кримінального правопорушення шляхом доповнення її ч. 4 наступного змісту: «Діяння, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони були вчинені службовою особою».

Список використаних джерел

1. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с. URL: <http://www.kdu.edu.ua/new/metod/311196.pdf>
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право. Навчальний посібник : навч. посіб. / ред. М. Хавронюк. Київ : Ваїте, 2014. 944 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronvuk-m-i-krvminalne-pravo-navchalnvv-posibnvk-2014.pdf>

3. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / О. Дудоров та ін. ; ред. М. Хавронюк. Київ : ФОП Москаленко О. М. 2019. 464 с. URL: [https://dspace-lduvs-edu-ua/ispui/bitstream/123456789/303/1/4-%20Корвпц ійні%20схеми%202019^Б](https://dspace-lduvs-edu-ua/ispui/bitstream/123456789/303/1/4-%20Корвпц%20і%20схеми%202019%2019^Б)

4. Дудоров О. О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону. Право і громадянське суспільство. 2015. С. 136–178.

5. Киричко В. М. Проблема визначення суб'єкта зловживання впливом. *Кримінальне право*. 2015. С. 38–46. URL: <http://oaii.net/articles/2016/3229-1460009542.pdf>

6. Постанова Верховного Суду Касаційного кримінального суду у справі № 686/8714/16-к : від 22.02.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460348>

7. Постанова Верховного Суду Касаційного кримінального суду у справі № 359/1848/15-к : від 26.06.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75068777>

8. Постанова Верховного Суду Касаційного кримінального суду у справі № 554/5090/16-к : від 29.03.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>

9. Code pénal. URL: [https://www.legislationline.org/download/id/8546/file/France CC am0120 20 fr.pdf](https://www.legislationline.org/download/id/8546/file/France%20CC%20am012020%20fr.pdf)

10. Criminal Code of Spain. URL: [https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain CC am2013 en.pdf](https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain%20CC%20am2013%20en.pdf)

11. Звіт про склад засуджених за 2019 рік. Суд. влада України. URL: [https://court.gov.ua/inshe/sudova statystyka/rik 2019](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019)

Ю. В. Сагайдак,
доцент, провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення
та психофізіологічних досліджень,
кандидат юридичних наук
(*ННІ ЗДН НАВС України*)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В Основному Законі України задекларовані природні права людини, яка завжди мають бути пріоритетом як у національному праві так і у міжнародному. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зміст Конституції підтверджує це та деталізує, проголошуючи, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Із початком повномасштабної російської воєнної агресії в Україні, питання безпеки людей, збереження їх життя та здоров'я, що проживають на території України постало дуже гостро. Кожного дня маємо руйнування та жертви, що складають невтішну статистику щодо втрат не лише військових, але й цивільного населення. Найчастіше гинуть люди в районах активних боїв та на деокупованих територіях. Гинуть як від наслідків війни так і від неможливості забезпечити своє нормальне існування в умовах війни. Неможливості забезпечити базові потреби.

Лише за офіційною статистикою, зібраною ООН, втрати серед цивільних жителів України від початку повномасштабного російського вторгнення, перевищують 16,7 тисячі людей убитими й пораненими. Про це йдеться у останньому звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН). За неофіційними даними ця цифра значно більша [1].

Станом на серпень 2023 р. щонайменше 1618 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. Про це повідомили в Офісі Генпрокурора.

За офіційною інформацією ювенальних прокурорів мінімум 503 дитини загинуло та щонайменше 1115 отримали поранення.

Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 424, Харківській – 267, Київській – 117, Миколаївській – 77, Запорізькій – 76, Херсонській – 70, Чернігівській – 68, Луганській – 65, Дніпропетровській – 33.

Ці дані не остаточні, оскільки продовжують встановлювати кількість жертв серед дітей в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [2].

24.02.2022 р. Указом Президента України № 68/2022–були утворені військові адміністрації, які мають забезпечувати виконання Конституції на місцях під час дії правового режиму воєнного стану.

Крім того, від початку російської агресії, як мінімум 18 тисяч багатоповерхівок зруйновано [3]. А люди не можуть виїхати і продовжують жити в зруйнованому житлі, що непридатне для забезпечення житлових потреб.

Першочерговим завданням держави, на території якої ведуться бойові дії, має бути збереження життя та здоров'я населення, і, особливо, дітей, що проживають на зазначених територіях. Зважаючи на те, що Україна, через російське вторгнення, не може гарантувати збереження життя та здоров'я свого населення на деокупованих територіях та територіях, які знаходяться в активній зоні бойових дій, єдиним розумним та адекватним заходом безпеки є організація централізованої евакуації населення, в першу чергу, соціально незахищених категорій, в першу чергу, дітей, у більш безпечні райони, в яких попередньо мають бути організовані тимчасові розселення даних осіб із забезпеченням всіх умов проживання та дотриманням необхідних санітарно-гігієнічних умов, доступом до навчання та лікування. Тобто має бути прийнятий ЗУ «Про обов'язкову евакуацію населення із небезпечних районів під час дії правового режиму воєнного стану».

Для цього можна було би започаткувати створення альтернативного (резервного) житлового фонду та системи справедливого його розподілу.

Основними принципами реалізації положень такого Закону мають стати:

- безкоштовність такої евакуації та розселення, в першу чергу, для соціально незахищених категорій осіб і дітей;

- переважне розселення в більш безпечних районах, де наявна працююча соціальна інфраструктура, як мінімум на рік, із правом продовження в умовах воєнного стану;

- переобладнання комунальних закладів (хостелів, готелів, гуртожитків, санаторіїв, профілакторіїв) під потреби ВПО. За відсутності об'єктів комунальної власності, які можна використати під потреби евакуйованого населення, такими об'єктами можуть стати об'єкти приватної форми власності, але із попереднім погодженням про використання таких об'єктів із власником таких об'єктів в рамках тарифів, що затверджені щодо об'єктів комунальної власності;

- визначення оперативного, які райони входять в категорію найбільш небезпечних і таких, що-потребують першочергової обов'язкової евакуації;

- запустити програми надання безкоштовного житла та/або програми державного кредитування для осіб, житло яких постраждало від наслідків війни за рахунок власних коштів та залучених фондів коштів;

- можливість реєстрації таких осіб як в електронній так і в паперовій формах в будь-яких органах місцевої влади, без прив'язки до проживання для забезпечення умов реалізації положень цього Закону.

Такий нормативно-правовий акт дозволить забезпечити життя та здоров'я громадян України, та, особливо, дітей, зупинити відтік громадян України в європейські країни та запобігти гуманітарній катастрофі, що склалась в багатьох регіонах нашої держави із початком воєнного вторгнення. Прийняття такого нормативно-правової документу є необхідним з точки зору гуманітарного права та соціально-правових засад захисту цивільного населення.

Більше того, як представники освіти, ми маємо звернути увагу на те, що безпосередньо із обов'язковою евакуацією

пов'язана реалізація права на доступ до освіти. Причому, в умовах війни, і, особливо, у зонах активних бойових дій, це конституційне основоположне право грубо порушується. Також порушуються права освітян та здобувачів освіти, оскільки навчальні заклади в зонах бойових дій або на окупованих територіях, як правило, не мають можливості евакуюватися самостійно. Це пов'язано із організаційними та матеріально-технічними проблемами, які посилюються в умовах військового конфлікту. Крім того, навіть, якщо навчальним закладам вдається самостійно частково перевести освітню діяльність в інші більш безпечні регіони, вони стикаються із бюрократичними перепонами і матеріально-організаційними питаннями, які не взмозі вирішити самостійно під час війни.

Так, зі слів науково-педагогічного працівника – очевидця, який вимушений був самостійно евакуюватися із зони бойових дій: «Заклади освіти не отримували ніяких офіційних документів щодо того, як діяти в такій ситуації. Всі очікували, що війна скоро закінчиться, тому ніяких кардинальних кроків не здійснювали. Здобувачі та НПП діяли на власний розсуд: хтось виїхав до підконтрольної Україні території, хтось – за кордон, хтось – залишився в окупації. Наприкінці березня до університету надійшов рекомендаційний лист від МОНУ про переміщення на підконтрольну Україні територію. Проте жоден з більше, ніж 30 переміщених закладів вищої освіти не був евакуйованим за рахунок держави. Переміщення передбачало виїзд на підконтрольну Україні територію керівництва закладу та переоформлення його на нову фактичну адресу (юридична адреса залишається та сама). Ані викладачів, ані студентів організовано не вивозили, адже сам ЗВО не був компетентний прийняти таке рішення. Я сама виїжджала під обстрілами, мені допомогла міська влада, повідомивши, коли і де я можу приєднатися до гуманітарної колони. Довелось їхати через 21 російський блок-пост, після того, як проїхали останній – вони почали стріляти нам вслід. На щастя, в жодну з машин не потрапили. Нам ледве вдалося зберегти наш університет, при цьому у нас не було ніяких шансів вивезти документацію: ані університетську, ані особові справи з усіма атестатами і дипломами здобувачів, ані будь-що».

Отже, висновки, які можна зробити у відповідному ключі, це те, що обов'язкова евакуація населення та ЗВО із подальшим соціально-правовим захистом та організаційною підтримкою закладів освіти та ВПО – вкрай необхідні на другий рік війни. Звичайно, що в умовах війни, евакуацією громадян та закладів освіти мають провадити місцеві органи виконавчої влади за централізованими вказівками вищих органів виконавчої вертикалі та організувати належні умови перебування внутрішньо-переміщених осіб в місцях тимчасової або постійної дислокації. Також органам державної влади варто застосувати спрощений режим звітності та документообігу для таких закладів, зважаючи на екстремальну ситуацію, яка склалася довкола тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій, захищаючи право на життя, здоров'я своїх громадян.

Список використаних джерел

1. URL: [https://espreso.tv/v-oon-povidomili-skilki-tsivilnikh-ukraintsiv-zaginuuli-z-24-lyutogo#:~:text=«3%2024%20лютого%202022%20року,»%2C%20-%20зазначається%20в%20документі.%20\(дата%20звернення:%2030.01.2024\)](https://espreso.tv/v-oon-povidomili-skilki-tsivilnikh-ukraintsiv-zaginuuli-z-24-lyutogo#:~:text=«3%2024%20лютого%202022%20року,»%2C%20-%20зазначається%20в%20документі.%20(дата%20звернення:%2030.01.2024))
2. URL: <https://suspilne.media/554565-v-ukraini-zrosla-kilkist-zagiblih-ta-postrazdalih-vnaslidok-vijni-ditej/> (дата звернення: 30.01.2024)
3. URL: <https://tsn.ua/exclusive/18-tisyach-bagatopoverhivok-zruynovano-domivki-ukrayinciv-naychastishe-ye-cillyu-rosiyan-2247880.html> (дата звернення: 30.01.2024)
4. Свідчення науково-педагогічного працівника – очевидця.

К. О. Сахарова,
старший викладач кафедри психології та педагогіки,
доктор філософії у галузі публічного управління
та адміністрування
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕМОЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Оскільки міжнародне співтовариство прискорює темпи планування повоєнного відновлення України, важливо вийти за межі інфраструктури. Значні ресурси мають бути спрямовані на заліковування глибоких та болючих – але найчастіше невидимих – ран, які травмували умі мільйонів українських цивільних осіб та солдатів.

Потреби психологічної допомоги в Україні величезні. Російське вторгнення призвело до невимовних злочинів проти безневинних мирних жителів, а також відважних солдатів, які захищають свої міста та селища. Телефонна гаряча лінія кризової допомоги, створена Національною психологічною асоціацією (НПА) після вторгнення, щомісяця надає безкоштовні консультації сотням українців, які шукають поради про те, як упоратися з посттравматичним стресом, депресією, тривогою, фобіями, міжособистісними конфліктами та розлученням. Міжнародні організації, як Всесвітня організація охорони здоров'я та Міжнародний медичний корпус, вже підтримують українську систему психологічної допомоги.

Ці програми мають бути розширені для адекватної підтримки травмованих цивільних осіб, післявоєнної демобілізації потерпілих від війни солдатів та повернення мільйонів біженців – і все це на тлі можливої повоєнної нестачі житла та робочих місць.

Громадянські особи із зон бойових дій переживають численні травми та негаразди, які можуть сприяти психологічним реакціям чи проблемам зі здоров'ям, що спостерігаються у біженців. До них належать несприятливі та травмуючі події під час епізодів бомбардувань, вкрай загрозлива ситуація під час ракетних обстрілів, досвід, пов'язаний із фізичним

та сексуальним насильством, порушення прав людини та небезпечні ситуації під час важких бойових дій.

Люди по-різному реагують на ситуації, що травмують, такі як війна [1]. Вони завмирають, не можуть рухатися чи діяти, борються із ситуацією чи біжать. Це інстинктивні реакції, призначені для виживання, залежно від обставин. Після таких небезпек, як війна, люди також реагують по-різному залежно від своїх особистих особливостей та стресових подій. Деякі з особистих факторів, які можуть збільшити ризик виникнення більш сильних або тривалих психологічних або психосоціальних труднощів після військових травм, включають приналежність до жінки, дитини та похилого віку, бідність та соціально-економічні труднощі, попередні або поточні психологічні проблеми, сімейну дисфункцію, попередня травма та генетична схильність до стресу та депресії [2].

Дослідження показують, що історично нові хвилі біженців із зон конфліктів викликають протидію та опір у приймаючих країнах та приймаючих країнах [3]. Стресові фактори, пов'язані з вимушеним переміщенням, такі як розлука з сім'єю та власною культурою, посилюються новими умовами та іншою культурою в країні, що приймає. Крім того, особистий та індивідуальний досвід ускладнює ситуацію та загальні наслідки для психічного здоров'я біженців та осіб, які шукають притулку. Таким чином, біженці та прохачі притулку опиняються між ступкою та маточкою з обмеженим вибором, переживаючи війну та проходячи процедури надання притулку в перехідних чи приймаючих країнах, що призводить до невизначеності та очікування.

Психічний стан жертв війни та біженців характеризується життям у небезпечних ситуаціях, пошуком статусу, а іноді і без будь-якої впевненості у формальному імміграційному статусі в країні, що приймає. Для цілей цієї статті нестабільний статус відноситься до ситуації, коли людині доводиться вибирати між життям у ризикованому (військовому) середовищі або ризиком залишити позаду все, що він коли-небудь знав. В інших випадках небезпечними умовами може бути ситуація, коли була подана заява про надання статусу біженця, яка все ще знаходиться в процесі, або заява була відхилена. Таким чином, особа офіційно не приймається як біженець

у приймаючій країні. Обидва випадки створюють ситуацію із життям у військовому підвищеному стані.

Через індивідуальні відмінності та унікальні обставини в процесі війни та переміщення біженці, які не отримали легального статусу в потенційній приймаючій країні, піддаються безлічі особистих факторів ризику та захисних факторів. Ці чинники впливають те що, як переживається перехідний стан. Індивідуальні чинники ризику пов'язані з почуттям невпевненості та незахищеності через невирішеність правового статусу. В результаті особи, які шукають притулку, живуть у страху, ізоляції та бідності, проводячи роки ув'язнення та розлучені зі своїми сім'ями. Крім того, особи, які шукають притулку, повідомляють про почуття безсилля та відсутність контролю над своєю ситуацією, поки вони чекають на прийняття рішень щодо свого майбутнього.

Щоб забезпечити необхідну підтримку, психологам необхідно розрізняти негайну та довгострокову підтримку та бути готовими використовувати різні стратегії залежно від потреб людей. Важливо, що ці потреби можуть перейти від короткострокових до довгострокових потреб.

Під час кризи чи війни багато людей відчувають повну відсутність безпеки. Тому важливо максимально відновити певну безпеку. Може виявитися корисним вивести когось із гострої ситуації. Це також може допомогти забезпечити голос у найближчому оточенні, який може обмежити розповідь у певних межах. Це робиться для того, щоб підвищити почуття безпеки та зменшити страх перед загрозою, яка все ще існує. Однак важливо не змінювати інформацію тільки для того, щоб створити відчуття безпеки, оскільки це може мати неприємні наслідки. Можливо, було б розумно спонукати тих, хто вижив, утриматися від читання та перегляду новин, особливо дітей, оскільки засоби масової інформації потенційно можуть посилити почуття загрози, якщо про них буде багато інформації. Якщо людина, говорячи про травму, відчуває тривогу та депресію, не змушуйте її говорити про це. На додаток до цього може бути корисно знищити невинні картинки або предмети, які внаслідок травми були пов'язані з небезпекою або стресом. При цьому важливо створити почуття довіри до вас як до організації, щоб надалі брати участь у успішних заходах.

Даючи надію, можна підвищити самоефективність та добробут. Обнадійливі люди вірять, що складні ситуації можуть змінитися на краще, тоді як люди з високою ефективністю вірять, що мають особливі навички, що дозволяють змінити ці ситуації. Таким чином, у поганих ситуаціях люди з почуттям високої самоефективності та надії виявляють велику рішучість у досягненні своїх цілей. Дослідження в галузі позитивної психології показали, що надія є захисним фактором, який може позитивно вплинути на психосоціальний та духовний розвиток людини, включаючи її сприйманий рівень самоефективності, ефективно подолання труднощів, стійкість та особистісне зростання. Може бути корисним надати їм послуги, які допоможуть їм отримати надію та ефективність для повернення свого життя в потрібне русло, наприклад, житло, навчання, юридична підтримка, працевлаштування, допомога у відшкодуванні страховки або інші фінансові перешкоди. Таким чином, шлях до нормального життя стає коротшим, і прогрес помітний для людини/групи. Переконайтеся, що інформацію донесено та зрозуміло всіма, включаючи неписьменних, людей з обмеженими можливостями та дітей.

Крім того, навколишнє співтовариство, таке як засоби масової інформації, університети, церкви, школи, менеджери на робочих місцях та інші природні лідери спільноти, має бути в змозі допомогти в об'єднанні ресурсів, постановці позитивних цілей та наданні сенсу їх повсякденному життю. Особливо щодо дітей вчителі відіграють важливу роль, допомагаючи виявити потреби та спрямовуючи дітей та батьків до відповідних ресурсів. Шкільна підтримка також може бути корисною для дітей, особливо при вивченні нової мови та адаптації до нової культури. Можна також допомогти людині самому виявити та визначити поточну проблему та провести спільний мозковий штурм, щоб знайти рішення. Вирішення всієї проблеми може не відбутися відразу, тому важливо перевірити та зосередитися на тому, що можна зробити, щоб уникнути безпорадності. Переконайтеся, що людина також має певну автономію, щоб створити відчуття особистого контролю.

Якщо через травму людині не вистачає мотивації або здається, що вона відмовляється від повсякденних дій (прийняття душі, спілкування з друзями, виходу на вулицю) важливо

вирішити цю проблему. Може бути корисно вирішити цю проблему разом із людиною і допомогти їй зрозуміти, що «спочатку зробіть, а потім з'явиться мотивація чи позитивні почуття», замість того, щоб чекати, щоб зайнятися цією справою, доки вона не відчує мотивацію. План дій із невеликими кроками може допомогти поступово повернути людину на правильний шлях. Подальше виконання плану досягнення прогресу також може бути корисним.

Допомагаючи біженцям ресурсами, втручаннями та, можливо, діагностикою, важливо відкинути власні упередження та спробувати зрозуміти, звідки вони беруться. Вираз симптомів варіюється в залежності від культури, тому може бути корисно дізнатися про людину ближче, провівши добре структуроване інтерв'ю, перш ніж переходити до втручання. Якщо психологи навчені проведенню інтерв'ю за культуральною формулою, рекомендованою DSM-5, це може бути дуже корисно під час проведення терапії. Найбільш важливими аспектами є забезпечення того, щоб конкретна історія та культура пацієнта були прийняті, почуті, поважані, відзначені та розвинені.

Список використаних джерел

1. Hodes, M., and Hussain, N. (2020). The role of family functioning in refugee child and adult mental health. In L. HaeneDe and C. Rousseau (Eds.), *Working with refugee families. Trauma and exile in family relationships* (pp. 17–35). Cambridge, Cambridge University Press.
2. Opaas, M., and Hartmann, E. J. (2021). Traumatized refugees in psychotherapy: long-term changes in personality, mental health, well-being, and exile life functioning. *J. Nerv. Ment. Dis.* 209, 859–871.
3. Bhui, K. (2022). A refugee rose of competencies and capabilities for mental health care of refugees.

І. В. Сергієнко,

ад'юнкт
*(Національний університет
цивільного захисту України)*

О. О. Назаров,

НК-професор кафедри,
кандидат психологічних наук,
заслужений працівник освіти України
*(Національний університет
цивільного захисту України)*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ ПІД ОКУПАЦІЄЮ

Одним з важливих напрямків роботи психолога Державної служби України з надзвичайних ситуацій є психологічне супроводження професійної діяльності працівників в умовах війни, оскільки надмірний стрес, тривожні очікування, відчуття невизначеної загрози та соціальна ізоляція, негативно впливають на їх психічний стан та здоров'я.

У психологічній літературі поняття дезадаптація – це порушення пристосування людини до змін навколишнього середовища, що супроводжуються рядом негативних факторів. Психосоціальна дезадаптація – це збій у механізмах психічного пристосування при гострому або хронічному емоційному стресі, внаслідок чого виникає часткова або повна нездатність пристосовуватись до умов соціального оточення і виконувати звичайну для власного статусу роль у суспільстві через обмеження функціональності психіки [1].

Показником низької соціальної адаптації людини є девіантна поведінка. При порушенні процесу адаптації можуть спостерігатися такі дезадаптивні реакції, як тривожний настрій, депресія або навіть більш серйозні прояви – невротичні розлади, алкоголізм, наркоманія. Це можливі реакції на психосоціальний стрес. Психологічні розлади, як правило, припиняються після того, як закінчується дія стресу, або (якщо стрес залишається) після того, як досягається новий рівень адаптації.

Серед умов діяльності, які з високою ймовірністю викликають стрес і інші форми психічної дезадаптації, О. В. Тімченко виділяє наступні типи [3]: 1) ситуації професійного стресу і професійного «вигорання», що пов'язані з повсякденною напруженою діяльністю, дефіцитом часу, надлишком або дефіцитом інформації, негативним фоном взаємодії з об'єктом діяльності; 2) так звані «критичні інциденти», при яких службовці зіштовхуються з реальною небезпекою для свого життя, здоров'я або системи цінностей, а також із загрозою життю, здоров'ю, добробуту оточуючих, із масовими людськими жертвами й значними матеріальними втратами (перестрілки, автокатастрофи, значні пожежі і т.п.).

Враховуючи вищесказане нами була розроблена анкета для групового вивчення негативних соціально-психологічних факторів з числа працівників, які безпосередньо знаходилися під окупацією військами та технікою РФ, на території зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення ЧАЕС.

Анкета побудована на вивчені найбільш ймовірних негативних факторах таких як: страх за своє життя та відсутність безпечного місця для перебування; недостатність потрібних ресурсів для проживання та несення служби; відсутність можливості бути поряд з сім'єю та рідними; інформаційна ізоляція та відсутність інформації про події в країні. Поряд з цим, в анкеті зазначені ряд питань, що спрямовані на вивчення морально-психологічного клімату в колективі, **від початку війни й до сьогодні, а також настроїв, що переважає за останній період часу.**

Паралельно у супроводі з анкетуванням проводиться вивчення за опитувальником розробленим С. І. Яковенком оцінка стану адаптованості «ОСАДА», що дозволяє дослідити адаптованість працівника до ситуацій, що склалася за п'ятьма критеріями (шкалами): 1) задоволення собою, своїм психічним станом, 2) задоволення ситуацією, її динамікою, 3) задоволення сферою взаємостосунків, 4) задоволення своїм функціональним станом, 5) задоволення життєдіяльністю [2, с. 53].

Список використаних джерел

1. Герасименко Л. О. Психосоціальна дезадаптація (Сучасні концептуальні моделі). URL: <https://www.uvnpn.com.ua/upload/iblock/b7a/b7ad05a3807f46310917057e59ac99a8.pdf>(дата звернення: 08.02.2024)
2. Кондюкова В. В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас : навчально-методичний посібник / В. В. Кондюкова, І. М. Слюсар. К. : Гнозис, 2013. 116 с.
3. Тімченко О. В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування : монографія / О. В. Тімченко. Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 268 с. Бібліогр. : с. 203–238.

Р. І. Сибірна,
професор кафедри теоретичної психології ІУПБ,
доктор біологічних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*
професор кафедри кримінального права і процесу
*(Національний університет
«Львівська політехніка»)*

Б. С. Калитяк,
здобувач вищої освіти ІУПБ
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

МОТИВАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

На сьогоднішній день у зв'язку з воєнною агресією у нашому суспільстві виникає багато проблем. У тому числі, зруйнована інфраструктура, порушення в постачанні електроенергії, води, газу, збільшення кількості людей з психологічними проблемами та ін. За таких умов ми повинні самостійно шукати сили для їх подолати. І, власне мотивація стає тим психологічним чинником, який здатний у цьому допомогти.

Мотивація являє собою сукупність усіх мотивів, які здійснюють вплив на поведінку людини. Найактивніша роль у процесі мотивації належить потребам, інтересам, цінностям людини та стимулам [1, с. 137–139].

Саме завдяки вмотивованим людям наша країна здатна сьогодні існувати. В основі такої мотивації лежать їхні цінності, переконання та стимули у вигляді бажання захистити батьківщину та своїх рідних. Разом з тим, можуть виникати епізоди зневіри та апатії, вигорання. Вони здатні торкатися кожної людини, незалежно від віку чи роду її діяльності. Це може бути як військовослужбовець, волонтер, так і цивільна особа. У таких випадках допомагає відпочинок, здоровий сон, правильний раціон та фізичні вправи [4, с. 319–322].

Як відомо, феномен мотивації є одним із найбільш вагомих психологічних чинників, що вивчаються в аспекті загально – психологічного, психолого – педагогічного та соціально-психологічного напрямку знань [2].

Мотивація є надзвичайно важливим чинником у нашому житті, який беззаперечно впливає на нашу продуктивність та, в цілому, на нас самих. Без такого значного фактору наше існування було б не реальним. Деякі люди можуть це недооцінювати, але завдяки якісній мотивації робота виконується швидше та ефективніше у кілька разів. Саме тому, особливо важлива підтримка явища мотивації, оскільки це допоможе населенню більш активно та якісно відбудовувати Україну як у час війни, так і після її закінчення.

У зв'язку з цим, психологи рекомендують скористатися простою технікою, яка суттєво допоможе віднайти мотивацію у важкі моменти життя. Зокрема, одна з таких запропонована оксфордським професором Крісом Сіврайтом. Вона передбачає наступні кроки:

1. Подумайте про те, що ви хотіли б зробити зараз, для чого вам потрібна мотивація.

2. Закрийте очі. Згадайте час, коли ви відчували справжню мотивацію в минулому: коли робили щось і позитивні дії змінили ваше життя. Повністю поверніться до цього моменту в своїй пам'яті: розгляньте що ви бачите, почуйте те, що ви говорили та думали, відчуйте як добре вам було. Якщо ви не можете згадати такий час у минулому, подумайте про справу, яку потрібно робити зараз. Як ця справа змінить ваше життя, чи, можливо, навіть життя інших, що вас спонукає діяти зараз? Уявіть, як би ви себе почували, якби мали повну впевненість, силу, завзятість і рішучість, якої вам зараз не вистачає.

3. Продовжуючи переглядати цей спогад або візуальні образи з майбутнього, робіть кольори яскравішими, звуки гучнішими, а почуття сильнішими. Скажіть собі: «Вперед!» своїм впевненим внутрішнім голосом.

4. Поки ви відчуваєте ці приємні відчуття, стисніть великий і середній пальці на вашій лівій руці разом. Відтепер кожен раз, коли ви стискаєте ці пальці разом, ви будете знову переживати ці добрі відчуття. Запам'ятайте їх.

5. Повторюйте перші чотири кроки кілька разів, щоразу додаючи нові мотиваційні образи, поки просто стиснувши великий і середній палець разом, ви не повернете собі добрі відчуття, які вас спонукають рухатись вперед.

6. Все ще тримаючи великий і середній палець разом, поверніться до теперішньої ситуації, для якої ви шукаєте силу та мотивацію. Уявіть, що все йде саме так, як ви хочете. Розгляньте що ви побачите, послухайте що ви чуєте та відчуваєте, як добре давати імпульс, створювати щось нове, змінюючи своє життя [3].

Відомо, що наша мотивація побудована на болю, трагедії та ненависті, але така основа є недостатньо ефективною, адже з часом вона може призвести до негативних наслідків. Тож нам потрібно забезпечити інший базис, на якому може утворитися новий стимул до дій, пов'язаний з чимось хорошим. До прикладу, бажання відбудувати нашу Україну для наступних поколінь. Звісно важливо зазначити, що інші фактори та впливи також є важливими і краще їх брати у комплексі з мотивацією задля більшого ефекту.

Отже, сьогодні мотивація стає саме тим психологічним чинником, який здатний допомогти суспільству у відбудові України. Відповідно, важливим є підтримувати такий потужний стимул та не знецінювати його вагу в подоланні наслідків воєнної агресії.

Список використаних джерел

1. Оніщук Ю. Ю. Мотивація як одна зі складових ефективного управління розвитком людських ресурсів організації. *Управління розвитком*. 2013. № 12. С. 137–139.
2. Психологічні особливості мотивації студентів. URL: <https://naurok.com.ua/psihologichni-osoblivosti-motivaci-studentiv-331022.html> (дата звернення: 26.01.2024)
3. Як віднайти мотивацію в умовах війни: психологи дають поради. URL : <https://vn.20minut.ua/Podii/yak-vidnayti-motivatsiyu-v-umovah-viyni-psiologi-dayut-poradi-11649565.html> (дата звернення: 26.01.2024)
4. М. Ю. Черевко. Емоційне вигорання як чинник зниження мотивації на дистанційному навчанні. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., 22 жовт. 2021 р. Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 319–322.

А. В. Сибірний,

завідувач кафедри загальної гігієни з екологією,
кандидат біологічних наук, доцент
*(Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького)*

О. З. Зарічна,

науковий співробітник лабораторії
імунологічних досліджень туберкульозу,
інфекційних та паразитарних захворювань,
кандидат біологічних наук
*(Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького)*

САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНІ ЗАХОДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

Як відомо, в умовах війни та надзвичайних ситуацій, санітарно-гігієнічне забезпечення людей являє собою систему організаційних, гігієнічних, санітарно-технічних, медичних, адміністративно-господарських заходів, які покликані зберігати та зміцнювати здоров'я як військовослужбовців, рятувальників, так і потерпілого населення. За умов сучасних бойових дій в Україні вони передбачають зниження захворюваності, підтримання належного фізичного стану і, відповідно, підвищення боєздатності та покращення працездатності.

Реалізація передбачених завдань повинна здійснюватися шляхом виконання чинних гігієнічних норм і правил, які стосуються організації розташування, харчування, водопостачання, створення безпечних умов праці чи служби, їх лазнево-прального обслуговування, а також поховання померлих чи загиблих при надзвичайних ситуаціях, які мають місце під час бойових дій.

При розташуванні військ чи цивільного населення у місцях ведення бойових дій важливо передбачити створення відповідних умов для їх відпочинку, відновлення сил і, по можливості, зміцнення здоров'я. Саме це у значній мірі виступає запорукою боєздатності особового складу збройних сил України, працездатності цивільних формувань та потерпілого населення, а також резистентності їх організмів [3, с. 55–65].

У воєнний час при веденні бойових дій польове розташування війська може бути в районах зосередження, вихідних районах, районах очікування, чи при виконанні ряду інших завдань. Згідно Статуту внутрішньої служби збройних сил України відповідальність за організацію та створення відповідних умов перебування несуть командири частин чи підрозділів [2].

При перебуванні у місцях тимчасового розташування слід брати до уваги скупченість людей, понижений рівень комунально-побутових можливостей, послаблену захищеність організму людини від несприятливого впливу кліматопогодних факторів. У зв'язку з цим, важливою є профілактика наслідків постійного контакту з ґрунтом, а також з небезпечними або шкідливими для здоров'я людини представниками тваринного і рослинного світу. Крім того, можливі труднощі у вирішенні питань щодо організації водопостачання та видалення відходів, а також забезпечення харчуванням.

При необхідності тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань чи військових підрозділів, органи виконавчої влади на місцях визначають придатні для життєдіяльності райони, що знаходяться на даний час за межами зон можливого руйнування, масштабних лісових і торф'яних пожеж, катастрофічного затоплення, хімічного зараження чи радіоактивного забруднення. І хоча у населеному пункті заселення більш небезпечно в епідеміологічному відношенні, при такому способі розташування і для військ і для потерпілого населення створюються значно сприятливіші умови, оскільки люди краще захищені від шкідливих метеорологічних чинників [4, с. 47–52].

Перед поселенням слід провести прибирання виділених приміщень і території, що передбачає їх дезінфекцію, у тому числі дезінсекцію та дератизацію, забезпечити обладнання додаткових вбиралень і сміттєзбірників. Біля джерел питного водопостачання слід виставити охорону. Норма площі та кубатура повітря на одну людину при цьому не регламентується.

Військові підрозділи також можуть розташовуватись у польових фортифікаційних спорудах. Вони ж призначені для укриття і захисту військ та матеріальної частини від засобів ураження з боку противника. Крім того, активно використо-

вуються біваци, як можливість для денного або нічного відпочинку військ на марші, при переформуванні або доукомплектуванні частин. При облаштуванні таких місць попередньо проводиться санітарно-епідеміологічна розвідка. У її завдання входить виявлення зараження біологічними (переважно бактеріологічними) чинниками, забруднення отруйними, радіоактивними речовинами та нечистотами різної етіології. Перевіряється, щоб на даній місцевості не було заболочених ділянок, загрози затоплення водою або зсуву ґрунту чи снігових лавин. За необхідності, розробляються заходи попередження негативних впливів умов розташування. У належному стані з боку санітарно-гігієнічних вимог повинні утримуватися пункти харчування, польові лазні, вбиральні та сміттєзбірники [1; 5, с. 758–770].

У випадках значних руйнувань населених пунктів у результаті бойових дій, коли значна кількість людей потребує розміщення на довший час, доцільно будувати землянки, використовувати пересувні модулі, вагончики, залізничні вагони.

На позиціях у районах активних бойових дій облаштовують фортифікаційні споруди: окопи, траншеї, щілини, котловани, бліндажі, деревоземляні вогневі споруди та сховища. Разом з тим, тривале перебування людей в таких умовах може призвести до ряду специфічних захворювань: «траншейна стопа», «військовий нефрит», фурункульоз, простудні та шлунково-кишкові захворювання. Як правило, вони зумовлені поганими епідеміологічними умовами, які притаманні спорудам, заглибленим у землю. Це холодні стіни, висока вологість повітря та ґрунту, нагромадження диоксиду вуглецю та виділень газів гниття з ґрунту.

Таким чином, в умовах бойових дій з метою збереження здоров'я людей всі використовувані для їх перебування місця повинні відповідати вимогам, встановленим санітарно-гігієнічними нормами і правилами. Зокрема, у сховищах та різного роду фортифікаційних спорудах слід передбачати можливості повітря-, водо-, електропостачання, опалення та каналізації.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про порядок медичного забезпечення в Службі безпеки України. Наказ Служби безпеки України від 8 жовтня 2007 року № 718. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re14505> (дата звернення: 03.02.2024)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання військового обов'язку та проходження військової служби : Закон України від 17.10.2019 р. № 205-IX. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/481376__755661 (дата звернення: 03.02.2024).

3. Гігієна праці. Методи досліджень та санепідагляд / за ред. А. М. Шевченка, О. П. Яворовського. Вінниця : Нова книга, 2005, С. 10–91.

4. Вороненко В. В., Скалецький Ю. М., Торбін В. Ф. Аналіз міжнародних документів щодо забезпечення попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру. *Експериментальна і клінічна медицина*. 2011. № 3. С. 47–52.

5. Військова гігієна : підручник / за ред. М. І. Хижняк. Київ : Українська військово-медична академія, 2007. 1179 с.

В. М. Синенький,

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат історичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. Д. Курляк,

доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат економічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

М. М. Алембець,

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОПТИМАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ У РАЗІ РАПТОВОГО АБО ЗБРОЙНОГО НАПАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В реаліях сьогодення поліція виконує ряд службово-бойових завдань на території нашої держави України, зокрема де ведуться бойові дії, а також на територіях які уже звільнені від окупантів, або де можуть проникати диверсійно-розвідувальні групи противника. В таких реаліях можуть виникнути ситуації застосування поліцейських заходів примусу, а саме: фізичного впливу (сили), застосування спеціальних засобів та/або вогнепальної зброї. В таких ситуаціях коли здійснюється збройний напад, раптовий напад із застосуванням бойової техніки або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей та/або працівникам поліції.

Серед важливих структурних органів України під час введення воєнного стану, враховуючи специфіку виконання поставлених завдань, займає Національна поліція України.

Ефективність роботи підрозділів поліції зумовлює безпосередньо забезпечення внутрішньої безпеки. Саме в цих цілях і необхідно уточнити компетенцію Національної поліції України, оскільки наявність чітких, зрозумілих та конкретних повноважень дає юридично обґрунтовані гарантії законності в реалізації поставлених функцій поліцейських [6].

Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Уразі раптового чи збройного нападу на поліцейського, останній має право не давати попередження про застосування поліцейських заходів примусу відповідно до ч. 1 ст. 43 та ч. 6 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію».

Застосування поліцейських заходів примусу без попередження відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» допускається коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим [2].

Застосування вогнепальної зброї без попередження відповідно до ч. 6 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [2].

Поліцейські які несуть службу у зонах бойових дій під час воєнного стану повинні бути підготовлені та належним чином

екіпіровані та озброєні. Дозволяється не розміщувати ідентифікаційний номер або спеціальний жетон при виконання своїх повноважень під час дії воєнного стану [3].

Враховуючи зміни, які були внесені Законом України від 15.03.2022 «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану»:

- під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби;

- під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені статтею 42 стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених статтею 43, частинами четвертою та п'ятою статті 45, а також частиною дев'ятою статті 46 Закону України «Про Національну поліцію»;

- під час дії воєнного стану у разі застосування поліцейським заходу примусу передбаченого статтею 42 стосовно осіб, які здійснюють агресію проти України, та завдання зазначеним особам тілесних ушкоджень, каліцтва, застосування вогнепальної зброї, за наявності можливості, з урахуванням подій на відповідній території, поліцейський усно або за допомогою засобів комунікаційного зв'язку повідомляє свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора [3] ;

- під час виконання службово-бойових завдань в таких районах необхідно постійно працювати над створенням «персональної» сукупності засобів та прийомів безпеки.

Таким чином, підсумовуючи розгляд тематики щодо застосування поліцейськими заходів примусу у разі раптового або збройного нападу на працівників поліції в умовах воєнного стану, варто наголосити, що з початку повномасштабної війни обсяги покладених на Національну поліцію завдань суттєво зросли. Це щоденна робота з викриття мародерів,

затримання, конвоювання чи доставляння полонених, відпрацювання диверсійно-розвідувальних груп, додалась контрдиверсійна діяльність на предмет виявлення і недопущення дій ворога, допомога військовим, евакуація цивільних, а також широкий гуманітарний напрямок. З'явилися завдання, яких не було раніше і по багатьом українські поліцейські демонструють високий патріотизм, професіоналізм та відданість. Застосування заходів приму поліцейськими у період воєнного стану підкреслює важливість постійного аналізу, оновлення та адаптації стратегій реагування. Використання інноваційних технологій, спільних навчань з військовими підрозділами та посилення спеціалізованої підготовки поліцейських може сприяти підвищенню ефективності виконання бойових завдань та забезпечити більшу безпеку для громадян та правоохоронців у період воєнного конфлікту.

Це нова епоха для поліції, де вони виявляють свою відданість, професіоналізм та патріотизм у кожній дії. Але на цьому шляху необхідно йти вперед, постійно змінюючись та адаптуючись до нових викликів. Використання передових технологій, співпраця зі спеціальними підрозділами, а також підвищення рівня підготовки та професійного розвитку – це ключові аспекти, які допоможуть підняти ефективність роботи поліції на новий рівень.

Таким чином, поліція виступає як невід'ємна складова в системі захисту країни від зовнішніх загроз, а активне вдосконалення її підходів та стратегій дозволить забезпечити безпеку та захист громадян у період воєнного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.
3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану»: Закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>].
4. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції : навч. посіб. / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

5. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / кол. авт.; кер. авт. кол. Т. П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

6. Застосування поліцейськими підручних засобів в стані необхідної оборони або крайньої необхідності в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* Вип. 32/2022. С. 242–249.

Ю. М. Сідоренко,
аспірант
(Міжнародний гуманітарний університет)

Б. В. Бабін,
експерт,
доктор юридичних наук, професор
(Асоціація реінтеграції Криму)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННІЙ ДЕПОРТАЦІЇ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Системне вчинення під час масштабної російської агресії підконтрольними агресору структурами міжнародних злочинів на території України системи максимально загострила в українській правовій системі аспекти протидії злочинній депортації населення.

Вже 28 лютого 2022 р. структури ООН вимагали від РФ припинити порушення прав українських дітей, ці вимоги були РФ цілком проігноровані [1]. Аналіз діянь окупантів і їх посібників дозволив Асоціації Реінтеграції Криму (АРК) стверджувати, що їх дії підпадають під склад злочину геноциду, а саме пункту «е» статті II відповідної Конвенції [2]; [3]. АРК повідомляла, що з літа 2022 року російські загарбники зробили колись курортну Євпаторію своєрідним «центром» для цих злочинних процесів [4]. До грудня 2022 року «на фоні дітей» робили злочинний «піар» багато окупантів та колаборантів [5]; [6]; [7]; [8].

АРК спрямувала відповідне подання Спецдоповідачеві ООН у сфері культурних прав для її тематичної доповіді про зв'язок культурних прав та міграції та вказала на аспекти незаконної депортації української молоді російськими загарбниками [9]. Також АРК спрямувала повідомлення для тематичного дослідження Робочої групи ООН з насильницьких або недобровільних зникнень у вимірі розшуку депортованих дітей [10].

Також АРК спрямувала у лютому 2022 року повідомлення Спецдоповідачеві ООН з прав людини мігрантів, професору Феліпе Моралесу та нагадала органам ООН, що російський агресор грубо порушує всі права мігрантів, встановлені міжнародним правом прав людини та гуманітарним правом

щодо незаконно переміщених осіб, у тому числі депортованих дітей [11].

15 грудня 2022 р. Генасамблея ООН ухвалила чергову, щорічну резолюцію, де зазначаються факти злочинного викрадення окупантами населення в Крим та з Криму, а також злочинні «процедури фільтрації», які застосовуються до переміщених осіб [12]. У 2022 р. було опубліковано й Доповідь Спецдоповідача з питання про сучасні форми расизму, расової дискримінації, ксенофобії А/HRC/50/61. Спецдоповідач відобразила у ній описані АРК катастрофічні збитки, завдані Україні, та вказала на викрадення та депортації. У Доповіді А/HRC/50/61 відображене ймовірність, що уряд рф готується провести злочинну масову депортацію кримськотатарського населення з окупованого Криму [13].

Крім того АРК повідомляла у 2023 році про депортацію агресором українського населення Спецдоповідачу ООН з прав людини внутрішньо переміщених осіб професора Паулі Гавірію Бетанкур для її доповіді Генасамблеї [14]. АРК повідомила про актуальність кваліфікації насильницької депортації українських дітей та методичних рекомендацій щодо розслідування таких злочинів та відновлення прав депортованих дітей у міжнародних установах та юрисдикціях третіх країн й Спецдоповідачеві ООН з сучасних форм рабства професору Томоя Обокате [15]; надалі це питання експерти АРК обговорили на окремій нараді, яку організував Спецдоповідач [16].

У 2023 році АРК проінформувала про незаконну депортацію рф українських дітей з використанням кримських таборів для їхньої концентрації й Спецдоповідача ООН з питань торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, професора Сіобхан Маллаллі [17]. В грудні 2023 р. експерт АРК Борис Бабін обговорив питання депортації дітей на панельній дискусії Спецдоповідача ООН з питань права на освіту Фаріди Шахід у Женеві та під час модерування панелі «Розробка рамок для повернення незаконно депортованих дітей» міжнародного саміту «Стояти на сторожі міжнародного права» у Львові [18].

Зауваження загального порядку № 1 2023 р. Комітету ООН з насильницьких зникнень CED/C/GC/1, до яких АРК направила повідомлення щодо депортації дітей агресором, визнали негативний вплив міжнародних збройних конфліктів

на міграцію у контексті насильницьких зникнень [19]. Надалі АРК повідомила Комітет, що слід враховувати специфіку ситуації примусового «опікунства» та «усиновлення» та утримання в дитячих будинках зі штучною зміною особистих даних дітей, що унеможлиблює ефективне розслідування депортації дитини [20].

Питання депортованих дітей експерти АРК обговорили й на Додатковій нараді ОБСЄ «Роль громадянського суспільства у заохоченні та захисті толерантності та недискримінації» у червні 2023 р. у Відні; там обговорили експертні висновки АРК на запит органів прокуратури України з питань дискримінаційної депортації українського населення з Херсонської області до росії та в окупований рф Крим [21].

Резолюція Генасамблеї ООН «Положення в галузі прав людини у тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна» 2023 р. вчергове вимагає від агресора припинити примусову передачу та депортацію українських дітей та інших цивільних осіб та вжити всіх необхідних заходів з метою їхнього безпечного повернення та возз'єднання зі своїми сім'ями [22].

Доповідь Управління ВКПЛ ООН від 12 грудня 2023 р. так саме вимагає від рф забезпечити швидке повернення всіх депортованих осіб, включаючи дітей та людей з обмеженими можливостями; утриматися від зміни особистого статусу дітей, переміщених з України [23]. До того УВКПЛ публікувало матеріал АРК про те, що незаконні «місцеві адміністрації» агресора на окупованих територіях України, є учасниками військових злочинів, включаючи депортації [24].

8 лютого 2024 р. Комітет ООН з прав дитини оприлюднив Заключні зауваження CRC/C/RUS/CO/6-7 щодо ситуації з порушеннями агресором профільної Конвенції ООН де нагадав про військові злочини рф, що полягають у незаконній депортації дітей та незаконному переміщенні дітей з окупованих територій України [25]. Раніше АРК спрямувало Комітету повідомлення про депортацію українських дітей для Загального коментаря про права дітей на навколишнє середовище з особливим акцентом на зміну клімату [26].

Слід також навести схвалену 26 січня 2023 р. резолюцію ПАРЄ «Правові та правозахисні аспекти агресії російської

федерації проти України» 2482 (2023). Цей акт відносить до злочинів агресора насильницьке переміщення та депортацію громадян України, у тому числі дітей, у рф або на окуповані рф території [27]; [28]. Таким чином питання протидії злочинній депортації українського населення агресором не втрачає актуальності.

Список використаних джерел

1. ARC, 2022. <https://arcrimea.org/en/activity/2022/11/20/world-childrens-day-and-violations-of-childrens-rights-in-crimea/>
2. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/investigations/2023/01/12/criminal-puppet-of-russian-invaders-organs-and-millions-on-organs/>
3. ARC, 2022. <https://arcrimea.org/en/news/2022/11/08/criminal-deportation-to-occupied-crimea-new-trends/>
4. ARC, 2022. <https://arcrimea.org/en/news/2022/11/07/russian-invaders-began-to-prepare-yevpatoria-for-difficult-winter/>
5. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/01/15/disappearance-of-kidnapped-kherson-children-from-yevpatoria/>
6. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/01/27/new-questions-about-children-deported-by-occupiers/>
7. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/01/21/occupiers-decided-to-dismiss-the-evacuees/>
8. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/02/07/aggressor-announced-new-crimes-against-ukrainian-youth/>
9. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/01/31/ukrainian-displaced-persons-and-discrimination-by-aggressor/>
10. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/02/18/russian-invaders-deportation-of-ukrainian-minors-and-un-position/>
11. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/03/01/un-migrants-regularization-mechanisms-and-deportation-of-ukrainian-youth/>
12. ARC, 2022. <https://arcrimea.org/en/news/2022/12/16/new-un-resolution-on-human-rights-in-crimea/>
13. ARC, 2022. <https://arcrimea.org/en/activity/2022/12/19/russian-neo-nazism-was-researched-in-un-report-on-crimean-examples/>
14. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/08/01/russian-aggression-and-ongoing-challenges-for-internally-displaced-persons/>
15. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/04/14/russian-aggression-against-ukraine-illegal-deportation-and-minors-slavery/>
16. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/09/19/un-discussion-and-international-crimes-at-russia-occupied-territories/>
17. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/04/07/russian-terror-against-ukraine-un-researches-deportation-of-children/>
18. ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/12/08/deportation-of-ukrainian-children-expert-response-continues/>

- 19.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/12/25/russian-aggression-migration-enforced-disappearances-and-un-report/>
- 20.ARC, 2023. https://arcrimea.org/uk/activity_ua/2023/06/21/komitet-oon-z-nasylnyckyh-znyknen-ta-vijskovi-zlochyny-rosiyi/
- 21.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/06/26/expert-reported-osce-on-forms-of-counteraction-discrimination-at-russia-occupied-territories/>
- 22.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/12/20/general-assembly-adopted-annual-resolution-on-human-rights-violations-in-crimea/>
- 23.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/news/2023/12/13/new-un-report-described-occupiers-ongoing-crimes-in-crimea/>
- 24.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/10/15/crimea-russian-aggression-and-local-government/>
- 25.ARC, 2024. <https://arcrimea.org/en/news/2024/02/11/un-committee-on-rights-of-child-and-aggressors-war-crimes/>
- 26.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/activity/2023/05/21/childrens-rights-to-environment-russian-aggression-and-climate-changes/>
- 27.ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/analytics/2023/01/26/new-fundamental-resolution-of-pace-regarding-russias-aggression/>
- 28.Sidorenko J., ARC, 2023. <https://arcrimea.org/en/analytics/2023/03/04/deportation-of-ukrainian-youth-by-russian-invaders-specifics-of-legal-response/>

О. В. Сіренко,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Державний податковий університет*)

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Військова агресія російської федерації, яка триває з 2014 року і набула характеру широкомасштабної, поставила нові виклики у тому числі, перед правниками. Одним із актуальних питань є притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, які вчиняються російськими військовими та на території України.

Воєнні злочини як різновид міжнародних злочинів мають специфіку в аспекті умов, за яких вони можуть тлумачитися як такі: йдеться про вчинення під час збройного конфлікту та пов'язаність з ним [1, с. 122].

В умовах повномасштабної війни росії з Україною наявність МЗК є загальновідомим фактом. Тому на перший план доказування воєнних злочинів, вчинених з 24 лютого 2022, виходить саме встановлення зв'язку діяння та збройного конфлікту, і цей елемент не завжди є простим для доказування [2, 395].

В Основних стандартах розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів визначається, що перед тим, як збирати інформацію або брати показання у свідка, необхідно знати наступне: (i) дві основні цілі доказів, які загалом створюють базу судового розгляду в МКС – «місце та обставини вчинення злочинів» та «докази причетності»; (ii) що становлять злочин геноциду, воєнні злочини і–злочини проти людяності з точки зору МКС, а саме обставини та індивідуальні злочинні діяння; та (iii) основні види співучасті (а саме, яким чином були скоєно злочини) [3, с. 24].

Слід відмітити, що на думку науковців, «предмет доказування по воєнним злочинам є, по суті, двоелементним: (1) перший елемент є загальним і включає у себе обставини, передбачені ст. 91 КПК України, проміжні та допоміжні факти, залежно від процесуальної ситуації та специфіки кримінального

провадження; (2) другий елемент є контекстуальним (спеціальним), який зумовлює специфіку складу злочину по усіх його складових (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона). Ці елементи мають прямий та зворотній взаємозв'язок, зважаючи на залежність ідентифікації контекстуальних елементів від загальних обставин вчиненого діяння та специфіку оцінки об'єктивної сторони в умовах збройного конфлікту» [2, с. 396].

Ефективне досудове розслідування воєнних злочинів спрямоване не лише на поновлення прав постраждалих від окремого злочину, але й на фіксацію і доведення повномасштабного використання агресором заборонених методів ведення війни. Зібрані докази можуть бути використані не тільки на національному, але й на міжнародному рівні, тому принциповим є не лише дотримання вимог внутрішнього кримінального процесуального законодавства, але й розуміння та правильне застосування норм міжнародного гуманітарного права [4, с. 7].

Одним із наслідків повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України стало різке зростання кількості воєнних злочинів, у зв'язку з чим виникла потреба у документуванні воєнних злочинів в умовах, коли агресія в розпалі і ще не видно її завершення.

Чисельність працівників правоохоронних органів не врахована на роботу в умовах воєнного часу, особливо це відчувалось саме на початку повномасштабного вторгнення. У зв'язку з цим до розслідування воєнних злочинів залучаються слідчі усіх органів досудового розслідування, незалежно від визначеної законом підслідності, що створює певні труднощі в реалізації поставлених завдань.

Національна система кримінальної юстиції зіткнулася з надзвичайним викликом – забезпечити ефективну протидію абсолютно новому для переважної більшості слідчих та прокурорів виду злочинності – міжнародним злочинам (воєнним злочинам, злочину агресії, геноциду тощо), кількість яких щоденно зростає майже в геометричній прогресії.

Основна проблема в цьому випадку полягає в тому, що слідчі та прокурори не мають достатніх знань у сфері МГП, яке дозволяє належним чином кваліфікувати те чи інше

діяння саме як міжнародний злочин, визначити його складові елементи, контекст міжнародного збройного конфлікту, особливості забезпечення процесуальних гарантій підозрюваних осіб тощо.

Як наслідок, це призводить до невпорядкованості практики органів правопорядку в цій сфері, поширення типових помилок під час кваліфікації міжнародних злочинів, що загалом істотно знижує загальну ефективність кримінального переслідування за їх вчинення.

Запропоновані Стандарти розслідування воєнних злочинів покликані узагальнити кращі міжнародні та вітчизняні практики розслідування воєнних злочинів, надати необхідні знання щодо предмета доказування і правил кваліфікації випадків порушення законів та звичаїв війни, допомогти із визначенням пріоритетів під час досудового розслідування, а також надати нагальні інструменти для збирання доказів.

Методологічні посібники щодо стандартів розслідування воєнних злочинів для слідчих та прокурорів були розроблені Офісом Генерального прокурора спільно з провідними національними експертами із міжнародного гуманітарного права.

Команда експертів і практиків напрацювала одразу дві частини методологічних рекомендацій. Перша з них – «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» – розглядає усі основні воєнні злочини, які фіксуються в Україні, та пропонує чіткі алгоритми щодо проведення процесуальних дій у вказаних випадках.

Також розроблено набір стандартів, що стосуються конкретного виду злочинів – «Незаконне позбавлення волі та катування». У ньому детально розглянуті особливості таких злочинів та запропоновані правила роботи для слідчих та прокурорів відповідно до сучасних світових підходів.

Наразі триває робота над стандартами розслідування інших видів воєнних злочинів – надалі заплановано публікацію посібників на теми «Депортація» та «Напади на цивільні об'єкти» [5].

У Стандартах детально розглянуто воєнні злочини, що полягають у жорсткому поводженні з цивільним населенням, із наведенням типових ситуацій їх вчинення, особливостей

кваліфікації за Кримінальним кодексом України та застосування норм міжнародного гуманітарного права.

Стандарт пропонує алгоритм проведення досудового розслідування фактів катування, нелюдського поводження, незаконного позбавлення волі та суміжних із ними злочинів, а також приклади основних процесуальних документів, спрямованих на збирання доказів у кримінальному провадженні [4, с. 7, 8].

Подальша робота над запровадженням стандартів розслідування воєнних злочинів сприятиме підвищенню ефективності їх доказування та правильній кваліфікації.

Питання, пов'язані зі специфікою проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні воєнних злочинів в умовах збройного конфлікту, співвідношення стандартів доказування у кримінальному процесі України та Міжнародному кримінальному суді (МКС), особливостями кваліфікації воєнних злочинів є перспективними для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_15

2. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування *sui generis*. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398. URL: https://www.offidocs.com/public/?v=ext&pdfurl=http://www.lsej.org.ua/6_2022/87.pdf

3. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів. 2016. 70 с. URL: https://mart-ngo.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/2016-09-15-10_08_06-1.pdf

4. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування. Методичні рекомендації. Затверджені Методичною радою при Офісі Генерального прокурора. Київ, 2023. 108 с. URL: https://www.offidocs.com/public/?v=ext&pdfurl=https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf

5. В Україні розроблено стандарти розслідування воєнних злочинів. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/05/30/v-ukrayini-rozrobleno-standarty-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv/>

К. Скакун,
курсантка
(ІПЮК для СБ України НЮУ ім. Ярослава Мудрого)

І. М. Зеленська,
старший викладач
(ІПЮК для СБ України НЮУ ім. Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМАНДИРІВ ЗС РФ ЗА НАНЕСЕННЯ РАКЕТНИХ УДАРІВ

Ракетні удари є одним з найбільш руйнівних та смертоносних засобів ведення сучасної війни. Вони дозволяють завдавати ударів по віддалених та захищених цілях, мінімізуючи власні втрати та ризики. Однак, при розслідуванні ракетних ударів держави-агресора виникає необхідність з'ясування питань дотримання міжнародного гуманітарного права, захисту цивільного населення, а також притягнення винних осіб до відповідальності за воєнні злочини. Одним з проблемних питань є встановлення суб'єктів, які віддавали накази про нанесення ракетних ударів по цивільним об'єктам та цивільному населенню.

Встановлення причетності конкретних військовослужбовців зс рф до віддання незаконних наказів щодо нанесення ракетного ураження по цивільним об'єктам України є складним та тривалим процесом, який вимагає наявності достовірних та перевірених доказів. Проте, такі докази часто відсутні або недостатні, оскільки ракетні удари відбуваються на великій відстані, без очевидців та безпосередніх учасників, відсутності відповідної воєнної документації (бойових розпоряджень тощо). Таким чином, для документування та розслідування ракетних ударів зс рф необхідно використовувати різні джерела та методи, такі як: супутникові знімки території рф, звідки могли наноситися ракетні удари; інформація від розвідувальних та військових органів; висновки спеціалістів та експертів (щодо визначення типу ракети); військові експертизи (щодо визначення напрямку руху ракети та місця запуску тощо).

Одним з ключових питань, які стосуються ракетних ударів зс рф, є питання командної відповідальності військових посадових осіб, які керують організацією та виконанням цих ракетних ударів. За міжнародним правом командири військових підрозділів несуть відповідальність за дії своїх підлеглих, якщо вони знали або мали знати про вчинення ними воєнних злочинів та не вжили належних заходів для їх запобігання або покарання, згідно з положеннями ст.ст. 86, 87 Додаткового протоколу 1 до Женевської конвенції, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977.

Проте, встановити відповідальність командного складу зс рф є доволі складно, оскільки рф не надає достовірної інформації про свої воєнні дії (в т.ч. про цілі ракетних ударів), а також через складність та розгалуженість командної структури, яка залучена до планування та виконання ракетних ударів по цивільним об'єктам України. За даними експертів, ракетні удари зс рф вимагають участі різних рівнів командування, така розгалуженість командної структури ускладнює визначення ступеня відповідальності кожного з її учасників, а також виявлення тих, хто приймав рішення про ракетні удари, хто надавав інформацію та розвіддані, хто виконував рішення, хто контролював результати та хто несе відповідальність за помилки та порушення. Крім того, рф застосовує різні види ракет, які мають різні характеристики, допустимі відхилення від точки прицілювання, що також впливає на питання щодо притягнення конкретних командирів до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Для порівняння, можна використати вирок щодо генерала Ратко Младича, якого трибунал засудив до довічного ув'язнення за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені під час війни в Боснії і Герцеговині. Младич був командувачем армії Республіки Сербської, яка використовувала артилерію та міномети для обстрілу цивільних об'єктів у м. Сараєво, а також ракети «Скад» для атаки на ринок «Маркеле» та інші місця. Трибунал визнав, що Младич мав ефективний контроль над своїми підлеглими, знав про вчинення ними воєнних злочинів та не вживав заходів для їх запобігання або покарання. Також трибунал визнав, що Младич особисто приймав рішення про ракетні удари, надавав цілі та координати,

визначав час та тривалість атак, а також отримував звіти про результати.

Таким чином, відповідальність за ракетні удари залежить від ролі та дій командирів на різних рівнях командування, від видів об'єктів нападу, а також від типу та характеристик ракет, які використовувались. При цьому, для притягнення до кримінальної відповідальності необхідно зібрати достатню кількість доказів, які підтверджують факт та обставини ракетних ударів по цивільним об'єктам, які знаходяться під захистом Женевської конвенції, а також зв'язок між командиром та його підлеглими.

Е. К. Скиба,
доктор філософських наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА ЦІЛЬ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ

Розвиток подій нашого сьогодення вимагає від нас перегляду філософії війни у світі нової парадигми. Під парадигмою з точки зору ми розуміємо загальні норми формування підходів, понять та правил щодо війни із урахуванням людиноцентрованого підходу та аналізу причини наслідкових зв'язків.

Бернар Клавері та Франсуа дю Клузел у роботі «Концепція когнітивної війни» визначають, що когнітивна війна є нетрадиційною формою війни, яка використовує численні цифрові засоби для впливу на когнітивних процесів противника з використанням психічних упереджень, будь-яких стереотипів, створенням різного роду провокацій з метою впливу на прийняття рішень. Через непрямі засоби впливу відбувається спотворення суспільної думки, що має негативні наслідки як на рівні індивідуальної свідомості, так і на рівні колективної.

Термін «когнітивна війна» почав використовуватися в цьому значенні в США з 2017 року. Мета таких дій – маніпулювання ворогом, щоб послабити супротивника, впливати на нього або навіть підпорядкувати чи знищити.

Постійний подальший розвиток нових комунікаційних засобів, що ми споглядаємо тепер розширюють можливості, відкриваючи нові шляхи, нові методи і нові цілі когнітивної війни.

Російсько-українська війна у сучасному стані та воєнні конфлікти у різних частинах нашого світу доводять необхідність перегляду підходу до розуміння самої сутності війни у нових умовах. Такі дослідники як Едвард Лоуренс Гаугланд виходячи із аналізу історії людства та застерігаючи, що якщо історія людства супроводжується постійними війнами, відзначають необхідність дослідити форми та види війни і запропонувати нові парадигми її аналізу. Підкреслюючи, що кінетична війна знищує життя супротивника як найвищу цінність

держави, яку він бажає загарбати, дослідник відмічає, що у кінетичній війні головний сенс її – це використання зброї заради саме смерті супротивника. Але, вказує Едвард Гаугланд, кінетична війна – є прямим результатом поразок у численних битвах когнітивній війні. На його думку, єдиний спосіб зупинити постійні руйнівні насильницькі та загарбні війни – це насамперед виграти у ідеологічній когнітивній війні. Міркуючи про когнітивну війну, він підкреслює, що когнітивна війна – це насамперед така стратегія битви, яка використовує різні ідеології, релігії, політику, право, освіту та інші форми та засоби за для досягнення мети.

Едвард Гаугланд сприймає когнітивну війну як війну між добром та злом Ця війна ведеться, підкреслює експерт, з однієї сторони тими, хто захищає демократію, виборює права та свободи, незалежність та можливість до волевиявлення. З іншої сторони, тобто супротивниками, у цій війні є ті, хто підтримують тиранію, контроль над розумом, диктаторство та будь-які інші форми абсолютної влади над іншими. Міркуючи про перспективи людства, колишній офіцер розвідки застерігає у передмові до роботи «Когнітивна війна: чому ми програємо і як ми можемо перемогти» , що усе прогресивне людство має розуміти загрозу, бо перемога в когнітивній війні завжди скороминуща. Пояснюючи свою думку, він наполягає, що реальність свідчить про існування зла в цьому світі; і це зло завжди наполегливе у своїх зусиллях, тому ми ніколи не можемо ігнорувати його або забувати про нього. Єдиний спосіб перемогти зло – це діяти цілеспрямовано та постійно, зберігаючи в своїх діях рішучість. На прикладі американців, що живуть стабільним життям він визначає загрозу, що занадто багато людей сприймають свободу як щось само собою зрозуміле, як таке, що існує безперечно. У такому разі, люди швидко стають самозадоволеними, поступливими, співучасниками, корумпованими чи сумішшю останніх. Американський експерт з когнітивних війн міркує, що у такий засіб, коли забувають уроки історії когнітивна війна продовжується у вигляді ідеологічної війни між тиранією та свободою, контролем та незалежністю, поневоленням та демократією, непрямими засобами спотворюючи людську свідомість. Дослідники підкреслюють, що головна мета когнітивної війни – це вести війну проти того,

що любить або вірить супротивник, змінюючи сприйняття у різний засіб. Через вплив на формування світогляду відбувається зміна концептуального мислення супротивника. «Очікуваний ефект, як кажуть дослідники, – це зміна світогляду та таким чином впливають на їх душевний спокій, впевненість, конкурентоспроможність і процвітання. Заявлена мета полягає в тому, щоб атакувати, використовувати, погіршувати або навіть знищувати як хтось будує власну реальність, свою розумову самовпевненість, свою довіру до процеси та підходи, необхідні для ефективного функціонування групи, суспільства чи навіть нації».

Вивчаючи дослід останніх років, перед українським суспільством постає необхідність розуміння індивідуальної та колективної відповідальності за формування світогляду, який зможе протистояти навалі ворога через опосередкований або прямий вплив на формування соціально-політичного дискурсу. Консолідація суспільства, спрямованість дій усих соціальних інститутів на збереження національної свідомості та людину як носія цієї свідомості є вагомим фактором перемоги.

Список використаних джерел

1. Bernard Claverie, François du Cluzel. *The Cognitive Warfare Concept*. URL: <https://innovationhub-act.org/> дата доступу 12.02.2023 р.
2. Haugland, Edward Lawrence. *The Cognitive War: Why We Are Losing and How We can Win* Hardcover. Independently published, 2023. 322 p.
3. Kakhovska, O., Skyba, E., Popova, D., Tyshchenkova, I. Demythologization of the «controlled chaos» as a tool for geopolitical war: economic and sociocultural markers. *Economic Annals-XXI*. 2020. В.184 (7, 8), С. 94–106.

Д. В. Смерницький,
заступник директора,
доктор юридичних наук, професор
*(Державний науково-дослідний
інститут Міністерства внутрішніх справ України)*

М. В. Тригубенко,
заступник начальника науково-організаційного відділу,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
*(Державний науково-дослідний
інститут Міністерства внутрішніх справ України)*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Під час повномасштабної війни з росією однією із головних завдань нашої держави є виробництво відповідного сучасного озброєння та його ремонт. Якість робіт з розробки озброєння забезпечується дотримання вимог стандартів, технічних умов та кодексів усталеної практики в яких встановлюються певні норми до засобів військової техніки, його виробництва та експлуатації. Крім того, Україна, прагнучи стати членом НАТО, повинна розробляти стандарти у військовій сфері максимально наближені до стандартів НАТО з метою забезпечення сумісності технічних засобів, які розробляються та виготовляються в Україні з військовими технічними засобами НАТО гарантуючи тим самим їх взаємозамінність.

Отже стандартизація відіграє важливу роль у забезпеченні якості військової техніки, що розробляється та її сумісності з технічними засобами НАТО.

Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» [1] стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Стандарт у відповідності до Закону [1] – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Технічні умови – нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги.

А кодекс усталеної практики – це нормативний документ, що містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів [1].

Метою стандартизації в Україні є: забезпечення відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню; керування різноманітністю, застосовність, сумісність, взаємозамінність об'єктів стандартизації; забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов і процедур; забезпечення охорони життя та здоров'я; забезпечення прав та інтересів споживачів; забезпечення безпечності праці; збереження навколишнього природного середовища і економія всіх видів ресурсів; усунення технічних бар'єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції.

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців із стандартизації особливо для сфери оборони є пріоритетним напрямом науково-педагогічної діяльності.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» вища освіта це – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [2].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науково-педагогічна діяльність визначена, як педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю [3].

Науково-педагогічна діяльність у сфері стандартизації регламентується законами України «Про освіту» [4], «Про вищу освіту» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [5],

«Про стандартизацію» [1], «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [6], «Про захист прав споживачів» [7], «Про охорону навколишнього природного середовища» [8], «Про екологічний аудит» [9], «Про метрологію та метрологічну діяльність» [10], іншими нормативно-правовими актами щодо педагогічної та науково-технічної діяльності.

Сфера стандартизації має міжгалузевий характер. До складових елементів сфери стандартизації можна віднести: розроблення стандартів, кодексів усталеної практики, технічних умов, проведення визначеними суб'єктами (як державними, так і недержавними) відповідних випробувань (попередніх, приймальних, державних тощо), сертифікацію продукції.

Враховуючи міжгалузевий характер сфери стандартизації вона вимагає залучення для роботи фахівців різного профілю як технічних спеціальностей, юристів, фахівців в сфері екології, сертифікації, фахівці сфери метрології.

Отже, як ми можемо бачити сфера стандартизації вимагає залучення технічних фахівців (фахівців в сфері екології тощо) для визначення та встановлення у нормативних документах необхідних технічних (екологічних тощо) параметрів, які повинні дотримуватися виробники продукції з метою забезпечення безпечності та якості продукції. Також, фахівців з метрологічного забезпечення з метою додержання при виготовленні військової техніки точності заданих розмірів складових деталей та відповідних фахівців з правознавства з метою належного формування нормативних документів.

Таким чином, підготовка фахівців в сфері стандартизації повинна бути комплексною. Програма підготовки повинна включати системний підхід з надання поглиблених знань з стандартизації, сертифікації, метрології, екологічної безпеки та правознавства.

Список використаних джерел

1. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 31, ст. 1058.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 3, ст. 25.

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст. 380.
5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 14, ст. 96.
6. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 р. № 2735-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 21, ст. 144.
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1991, № 30, ст. 379.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 41, ст. 546.
9. Про екологічний аудит : Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 45, ст. 500.
10. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 05.06.2014 р. № 1314-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 30, ст. 1008.

З. В. Смутчак,
професор кафедри економіки,
підприємництва та менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Університет менеджменту освіти)

ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Трансформаційні процеси, які розгорталися від самого початку відновлення незалежності України та тривають і дотепер, мають відчутний вплив на демографічну ситуацію. Соціально-економічні негаразди відіграли неабияку роль у розгортанні й поглибленні демографічної кризи в Україні у 1990-ті роки. Демографічна криза в країні виражається у поєднанні депопуляції (скорочення чисельності населення внаслідок перевищення числа смертей над числом народжень) із незадовільним станом здоров'я населення, низькою тривалістю життя та наднизькою народжуваністю. На межі ХХ й ХХІ сторіч наша країна вирізнялась найнижчим в Європі рівнем народжуваності та одним із найнижчих показників тривалості життя, а також найбільш високою інтенсивністю депопуляції, що поєднувалась на той час із від'ємним сальдо міграції. Широкомасштабна війна, розв'язана росією проти України вже у 2022 р., на жаль, справляє вкрай негативний вплив на відтворення населення, тож неминуче спричинить тяжкі й довготривалі демографічні наслідки.

Кількість українських біженців за кордоном може сягати 6,7 млн. осіб. І чим довше триватиме війна, тим більше вони думатимуть про початок нового життя в країні перебування, тим самим Україна ризикує втратити мільйони громадян. Варто зазначити, що навіть у мирний час порахувати українців було непросто, оскільки повноцінний перепис населення в країні проводили лише раз: у 2001 році, який показав, що на той час в Україні проживали 48,5 млн осіб. Відтоді населення ніхто не рахував і з часом неточності в демографічних показниках лише збільшувалися, а дані Державної служби статистики ставали дедалі менш релевантними. Крім того, після 2001 року в Україні була маятникова міграція,

коли люди їздили на заробітки за кордон, а потім повертали-ся в Україну. З часом така трудова міграція переростала в постійну. Тож частина людей просто залишилися за кордоном, але, згідно з обліком, вважається, що вони в Україні. За оцінками експертів, частина міграції, яка переросла в постійну, становить 2 – 3 мільйони людей. Станом на початок 2022 року чисельність населення України становила 41 мільйон 167 тисяч осіб [1]. При цьому спостерігалася величезна перевага смертності над народжуваністю – на 100 загиблих припадало лише 32 новонароджених [2].

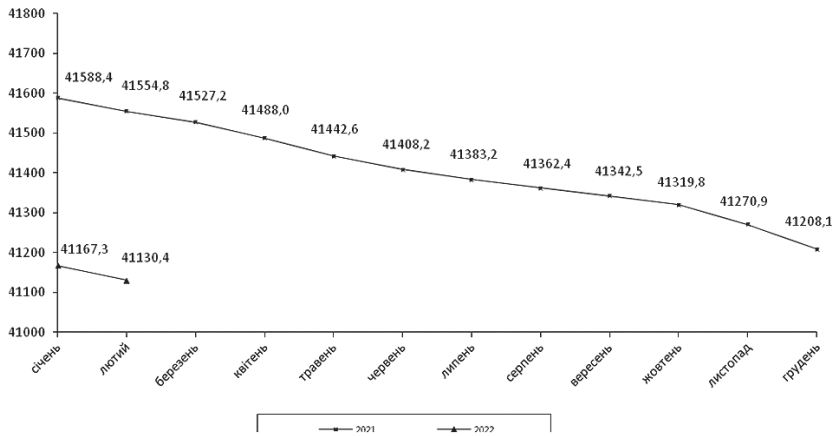

Рис. Чисельність наявного населення України (на 1 число відповідного місяця, тис. осіб) [1]

Після 24 лютого 2022 року порахувати точну кількість українців стало неможливо. Передусім, через те, що в держави нема інформації про кількість тих, хто виїхав від війни за кордон.

Очікувано, що більшість біженців – жінки та діти. Найчисельніша група українців у ЄС – жінки віком 35–49 років. Більшість з них – близько 70% – з вищою освітою та до великої війни проживали в містах. Слід відмітити, що демографічні показники в Україні значною мірою залежать від того, скільки ще триватиме війна. Як було зазначено вище, чим довше триває війна в Україні, тим значно збільшується вірогідність того, що українські жінки, які виїхали до країн Європи з дітьми,

не будуть поспішати повертатися додому після закінчення війни. Що, звісно, кардинально вплине на демографічну ситуацію у майбутньому. Більшість українських жінок, які через війну виїхали до Європи – це ті, які мають вищу освіту й здатні самостійно про себе подбати у новій країні. А коли буде знято режим воєнного стану, чоловіки можуть поїхати до них, а не навпаки.

За інформацією управління Верховного комісара ООН у справах біженців [3], зараз за кордоном перебуває 6,2 мільйона українців, які виїхали рятуючись від війни. А сайт Eurostat [4] повідомляє про понад 4 мільйони українців, які мешкають в країнах ЄС. Біженці з України мешкають у різних країнах Європи. Найбільше тимчасовий захист наші люди отримують у Німеччині, Польщі, Чехії. Точної кількості українців ніхто назвати не може, бо не всі офіційно зареєстрували свій статус та отримують відповідну допомогу. Багато сімей переїжджають з країни в країну, а там не завжди швидко оновлюють офіційну статистику.

Викликами, що постануть перед Україною у післявоєнні роки стануть стрімке скорочення кількості населення, зміна статевовікової структури та міграція. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень

імені М. В. Птухи НАНУ [5], за 15 років кількість українців може скоротитися на 10–12 мільйонів. Також серйозним викликом стане старіння нації, адже народжуваність була на дуже низькому рівні ще до повномасштабного вторгнення. Тоді 100 жінок народжувало 116 дітей – в середньому. Просто для того, щоб не відбувалося скорочення населення за рахунок природного чинника, тобто співвідношення народжуваності й смертності, треба, щоб 100 жінок народжували 210–220 дітей.

Війна заважає роботі демографів, оскільки частина земель України окупована, тому там важко вести реєстрацію народжуваності та смертності. Окрім цього, величезна кількість біженців, яких теж важко рахувати. Однак статистика невтішна. Єдине, про що можна говорити напевне – це *зниження народжуваності й зростання смертності*. Демографи прогнозують, що до 2037 року нас може залишитись 30 мільйонів.

Щодо повернення мільйонів мігрантів, це потребуватиме роботи держави на багатьох напрямках: від безпекового

до соціального. Водночас, якою б ефективною не була політика держави, потрібно визнати, що всіх українців, які виїхали за кордон, назад повернути не вдасться. Деякі біженці вже освоїлися на новому місці і почали там життя «з нуля», тож у них може не виникнути бажання проходити цей шлях ще раз, але вже в Україні. Через це держава має думати і про залучення мігрантів в українську економіку. Аби армія мирного часу не тиснула на економічне зростання, її розмір не має перевищувати 1% від населення. Оскільки навіть після перемоги росія нікуди не дінеться, то потрібно зберігати армію на рівні 500–700 тисяч осіб. Це означає, що чисельність населення має бути щонайменше 50 мільйонів [6]. Залучення мігрантів з інших країн потребуватиме не лише економічних реформ, а й терпимості українців. Цього країні вже зараз варто повчитися в жителів ЄС.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
2. Населення України може скоротитися на 12 мільйонів: невтішний прогноз демографів. URL: https://24tv.ua/naselennya-ukrayini-mozhe-skorotisy-12-milyoniv-progozi-demografiv_n2478116
3. Офіційний сайт управління Верховного комісара ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/ua/>
4. Офіційний сайт Eurostat. URL: https://commission.europa.eu/index_en
5. Офіційний сайт Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. URL: <https://idss.org.ua/public>
6. Українські мігранти підіймають економіку Європи. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>

А. В. Солдатенко,
курсантка Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Н. В. Павлова,
доцентка кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидатка юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СКЛАДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В сучасних реаліях, проведення огляду місця події на деокупованих територіях є досить актуальним питанням, адже через збройну агресію російської федерації, працівники правоохоронних органів щоденно стикаються з проведенням масштабних оглядів місць обстрілів та масових поховань. Цей процес пов'язаний із детальною та наполегливою працею, яка повинна виконуватися в умовах реального та можливо-го загрозливого впливу на життя та здоров'я осіб, що беруть участь в ньому.

Кримінально процесуальний кодекс України визначає підстави та процесуальний порядок щодо проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, що пов'язані із збройною агресією проти України, вони зазначені у ч. 3 ст. 214, –ст.ст. 223, 233, 237–239, 615. Зокрема, проведення огляду місця події є єдиним видом слідчої (розшукової) дії, який законодавець дозволяє здійснювати у випадках невідкладної потреби, до того, як будуть внесені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та до винесення постанови про початок досудового розслідування. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у певній процесуальній формі, а метою – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1]. Зважаючи на це, основна мета огляду полягає в прямому

виявленні та ретельному аналізу різних матеріальних об'єктів та слідів, які можуть бути пов'язані з кримінальним провадженням [2, с. 370].

На сучасному етапі розслідування, слідчим доводиться організовувати та проводити огляди місць подій на деокупованих територіях з метою виявлення та документування воєнних злочинів, скоєних російською федерацією на території України. Ці огляди включають огляди місць обстрілу цивільних та військових об'єктів у різних локаціях. Автор О. М. Дуфенюк описує умови проведення таких оглядів як «польові» [2, с. 371]. Справді, організація та проведення оглядів місць подій у складних та небезпечних умовах, із загрозою вибухів внаслідок детонації снарядів чи їх уламків, а також можливістю нових обстрілів, ставить перед слідчими необхідність ретельного планування та вирішення низки проблемних аспектів, нарівні з традиційними техніко-криміналістичними та тактичними завданнями.

Однією з ключових проблем у проведенні огляду місця події є забезпечення участі необхідних учасників. Не беручи до уваги основних учасників, таких як експерт-криміналіст та судово-медичний експерт, важливо залучати спеціалістів у сфері вибухотехніки, працівників Державної служби надзвичайних ситуацій та інших осіб, які забезпечують безпеку місця події. Крім того, ефективне розслідування «воєнних злочинів», що підпадають під міжнародне законодавство, передбачає залучення міжнародних фахівців та побудову ефективного комунікаційного процесу з ними. Важливим аспектом є не лише можливість мовної комунікації, а й професійне розуміння. Тобто представники слідчо-оперативної групи повинні враховувати міжнародний досвід та принципи роботи іноземних колег, щоб уникнути непорозумінь як у організаційному, так і у професійному плані під час безпосереднього розслідування.

Також, розслідування злочинів, які проходять на деокупованих територіях, вимагають спеціального технічного обладнання, що слугує для вилучення, знищення або транспортування вибухових пристроїв, боєприпасів або їх складових, транспортних засобів для перевезення обладнання, членів слідчо-оперативної групи, трупів та їх частин, а також

для зберігання фото- та відеозаписів. Крім того, потрібні тактичні рекомендації, які включають використання вибухових пристроїв або боєприпасів, огляд місця події, пов'язаний з ексгумацією тіл або їх частин з окремих або масових могил, огляд місць подій, де були табори концентрації, місця примусового утримання осіб та інше, а також огляд місць, де базувалися російські війська, зберігали боєприпаси або розташовувалися їхні пункти управління.

Слід також звернути увагу, що під час проведення такого огляду, оперативна обстановка може мати більш динамічний характер, та згодом певна ділянка на якій проводився огляд, може бути змінена, або взагалі знищена через обстріли з боку країни агресора. Виходячи з цього, дані обставини унеможливають подальше проведення додаткового та повторного огляду місця події, через що, прокурору та слідчому необхідно буде вживати заходів щодо збору доказової інформації під час початкового огляду.

Отже, перелічені проблеми проведення огляду місця подій на деокупованих територіях є лише одними з багатьох, які є важливими у роботі правоохоронних органів, а також потребують більш детального дослідження та розробки ефективних криміналістичних рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI, станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 4. С. 369–374.

В. В. Солоджук,

аспірант кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Д. О. Балобанова,

професор кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП,
доктор юридичних наук, професор
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ОХОРОНИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Більш-менш тривале існування такого значного, як за обсягом, так і за змістом, нормативно-правового акту, як Кримінальний кодекс України (далі – КК України) є неможливим без внесення до нього змін та доповнень. Такі зміни та доповнення не завжди є обґрунтованими та доцільними, з ними можна та потрібно сперечатися, але ми маємо брати їх до уваги та керуватися ними. Від моменту прийняття КК України 5 квітня 2001 р. та набрання ним чинності з 1 вересня 2001 р. було прийнято більш ніж 250 законів, не враховуючи рішення Конституційного Суду України, якими окремі положення КК України визнавалися неконституційними, а отже припиняли свою дію.

В межах цього періоду (2001–2024 рр.) слід окремо розглядати сучасний етап, пов'язаний із повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну. Під його впливом динаміка вітчизняного кримінального права зазнала суттєвих коливань, але всі вони викликані необхідністю реагувати на абсолютно нові загрози, про які ми раніше навіть не думали або розглядали їх як виключно гіпотетичні [1, с. 15].

24 лютого 2022 р. був виданий Указ Президента України № 64/2022, затверджений Законом України № 2102-ІХ від 24.02.2022 р. «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Це не тільки початок нової сторінки життя в нашій країні, а й нормативний

акт, який викликав суттєві зміни в правовій системі України. Не минуло це й кримінальне право та законодавство. Можна, навіть, зазначити, що ця галузь, яка стоїть на охороні найважливіших суспільних відносин, отримала надзвичайно значну кількість нових положень. І хоча найбільша увага, абсолютно обґрунтовано, зосереджена на змінах, які пов'язані з кримінальною відповідальністю за злочини проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, певних новелх загальної частини кримінального закону, неможна не побачити, що така «мирна» сфера, як господарська діяльність, також не залишилася поза увагою законодавця.

До Розділу VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» під час воєнного стану зміни були внесені 3 законами:

1) Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX від 24.03.2022 р. [2];

2) Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13.07.2023 р. № 3233-IX [3];

3) Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» від 09.12.2023 р. №3513-IX [4].

Законом від 24.03.2022 р. № 2155-IX була встановлена кримінальна відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК України). Як обґрунтовано зазначають О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан «кримінальна відповідальність за поєднані з метою отримання прибутку використання гуманітарної і безоплатної допомоги, благодійних пожертв, розпорядження таким майном існувала і до ухвалення цього Закону» [5, с. 174]. Відповідні дії підлягали кримінально-правовій оцінці за ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем». Запровадження ст. 201-2 КК України, крім надмірної криміналізації, призвело ще й до недоречної гуманізації кримінальної

відповідальності [5, с. 174]. Крім того, неможна не погодитись з вказаними вченими щодо визначення місця зазначеного кримінального правопорушення, основним безпосереднім об'єктом якого є відносини власності.

Законом України № 3233-IX від 13.07.2023 р. вносилися певною мірою логічні зміни в санкції статей з Розділу VII Особливої частини КК України:

- в ч. 2 ст. 201-2 КК України була виключена вказівка на конфіскацію майна, як додаткове покарання;

- в ч. 2 та ч. 3 ст. 206 КК України, ч. 1 ст. 220-1 КК України розмір додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю був приведений у відповідність до вимог ст. 55 КК України та встановлений в розмірі «до трьох років»;

- в ч. 4 ст. 220-1 КК України слова «з обмеженням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років» (не передбачене чинним КК України покарання) було замінено словами «з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Нарешті, Законом України від 09.12.2023 р. № 3513-IX відбулося «повернення» (набере чинності з 01.07.2024 р.) кримінально-каранної товарної контрабанди (ст. 201-3 КК України), запроваджена самостійна норма щодо відповідальності за контрабанду підакцизних товарів (ст. 201-4 КК України), ст. 201 КК України отримала нову назву шляхом вказівки на предмети такої контрабанди («Контрабанда культурних цінностей та зброї») та нову редакцію приміток до статті. Крім того, що доцільність появи ст. 201-3 та ст. 201-4 КК України саме по собі є досить спірним питанням, як щодо кожної з них, так й щодо виокремлення контрабанди підакцизних товарів в окрему норму, ці нові статті ставлять питання про місце ст. 201-2 КК України, яка аналізувалася вище. Вимоги законодавчої техніки в частині належного та послідовного розташування статей нормативного акту в цьому випадку повністю порушені. Звісно, це не єдині проблеми Закону № 3513-IX, але вони через свій значний обсяг потребують окремого дослідження.

Отже, слід зазначити, що законодавець навіть в умовах воєнного стану не оминає своєю увагою положення КК України в частині охорони господарської діяльності, хоча, як завжди, щодо доцільності цих змін можна вести численні дискусії.

Список використаних джерел

1. Балобанова Д. О. Новели кримінального законодавства України в умовах агресії з боку російської федерації. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (23.09.2022 р.) / упорядн. І. В. Гловюк, Н. Р. Лашук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. с. 14–16.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5> (дата звернення: 08.02.2024)
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень : Закон України від 13.07.2023 р. № 3233-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#n26> (дата звернення: 08.02.2024)
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 09.12.2023 р. №3513-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n23> (дата звернення: 08.02.2024)
5. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ, 2022. 278 с.

К. В. Степаненко,

доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ФОРМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Реінтеграція учасників бойових дій є невід'ємною частиною демілітаризації післявоєнного суспільства в Україні. У той час, як інститути, засновані на демократичних нормах і верховенстві права, повинні замінити армію, для учасників бойових дій мають бути розроблені належні програми реінтеграції. Це необхідно для створення середовища довіри та безпеки, що має вирішальне значення для успіху будь-якого мирного процесу. Однак демілітаризація не тільки вирішує проблему соціалізації колишніх комбатантів, а й породжує нові виклики, пов'язані з необхідністю створення належної моделі реінтеграція учасників бойових дій із залученням управлінців найвищого рівня.

Згідно ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [1]. Після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року, кількість учасників бойових дій суттєво збільшилася та продовжує наростати відповідно до мобілізаційних заходів. Модель реінтеграції учасників бойових дій, яких вже звільнено від служби або тих, які підлягають звільненню у майбутньому, передбачає відповідні структурні елементи, серед яких визначальними є форми реінтеграції.

Унікальним у дослідженні реінтеграції серед представників західної наукової школи є те, що багато авторів розглядають цей процес відносно конкретного індивіда, який намагається пройти етапи соціальної адаптації. Найбільш популярною серед зарубіжних дослідників є так звана модель

роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР). Розроблений ООН «Практичний посібник із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції» визначає принципи та стандарти системи РДР, а основою реінтеграції визнається соціальний та економічний процес, пов'язаний із встановленням довіри серед громадян. Роззброєння, демобілізація і реінтеграція комбатантів – це складний процес, що відбувається в політичній, військовій, охоронній, гуманітарній та соціально-економічній площинах [2, с. 20].

Характер реінтеграції визначається на рівні різних міжнародних організацій. Наприклад, за термінологією Міжнародної організації з міграції реінтеграцію розглядають як повторну інтеграцію особи в соціальну групу або процес повернення громадян до соціального, культурного, економічного та політичного життя країн їхнього походження [3]. В міжнародній практиці, яка формується переважно із доктрини РДР, реінтеграція учасників бойових дій відбувається за різними формами, однак основними з них є соціальна, економічна і політична. Зважаючи на те, що реінтеграція учасників бойових дій є забезпеченням їх прав і свобод в цих стратегічних сферах соціальної життєдіяльності, вітчизняна практика реінтеграції має формуватися відповідно до міжнародного досвіду вирішення цих питань, важливих для подальшого відновлення та розвитку України.

Забезпечення фізичної безпеки учасників бойових дій найкраще можна зробити шляхом підтримки реформи сектору безпеки, зокрема шляхом забезпечення того, щоб національна поліція відновила відповідальність за внутрішню безпеку та запровадила цивільний і демократичний контроль над збройними силами. Також було б розумно розглянути законодавчі ініціативи щодо легалізації окремих видів зброї та підтримати трансформацію військових підрозділів, які мали б певне представництво в національній армії.

Забезпечення економічної безпеки учасників бойових дій передбачає створення відповідних механізмів компенсації та фінансової стабільності. Колишнім учасникам бойових дій можуть знадобитися базові знання про ринкові структури, бухгалтерський облік і управління, а також доступ до кредитних схем і стажування чи навчання без відриву від виробництва.

В міжнародній практиці учнівство та навчання без відриву від виробництва виявилися більш ефективними, ніж професійне навчання, і тому мають бути пріоритетними. Також рекомендується створити можливості для працевлаштування в будівництві або реконструкції інфраструктури.

Забезпечення політичного впливу учасників бойових дій відбувається через залучення колишніх учасників бойових дій до планування, реалізації та моніторингу програм реінтеграції. Один із способів зробити це – залучити та підтримати ветеранські організації. Проте підтримку ветеранських організацій слід розглядати лише як тимчасове рішення. У довгостроковій перспективі краще заохочувати колишніх комбатантів брати участь у політичному процесі. Допомога також може надаватися для сприяння створення багатопартійної системи, де б враховувалися усі побажання сторін.

Також важливо робити акцент на *підтриманні престижу учасників бойових дій*. Соціальна підтримка, програми реабілітації та елементарна небайдужість членів громади є найкращим способом загоєння ран війни. Потрібно на місцевому рівні організувати інформаційні кампанії, відповідні заходи і публічні церемонії, спрямовані на вшанування ветеранів. Також важливо, щоб колишні учасники бойових дій і приймаючі громади поділилися відчуттям спільного майбутнього. Тому допомогу колишнім учасникам бойових дій слід розглядати як внесок у розвиток усієї громади.

Врегулювання конфліктних ситуацій між колишніми учасниками бойових дій може вимагати притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найсерйозніші порушення. Щоб полегшити травму війни серед колишніх учасників бойових дій, їх співпраця з метою розвитку має підтримувати здатність місцевих громад вшановувати ветеранів та делікатно з ними поводитись. Розумною стратегією є просування служб психічного здоров'я на рівні громади та надання консультаційних форумів для колишніх учасників бойових дій.

Таким чином, зарубіжний досвід реінтеграції учасників бойових дій ґрунтується на моделі роззброєння, демобілізації та реінтеграції, яка є головною при дослідженні цього явища зарубіжними авторами. Для України буде корисним багатоструктурний підхід до реінтеграції учасників бойових дій,

який базується на забезпеченні їх прав у різних сферах життєдіяльності. В міжнародній практиці існують чотири головні форми реінтеграції учасників бойових дій, які мають реалізуватися в мирний час. По-перше, учасники бойових дій стають цивільними особами і має бути забезпечена їхня особиста безпека. По-друге, демобілізовані учасники бойових дій повинні мати законні економічні можливості для утримання себе та своїх сімей. По-третє, учасники бойових дій повинні мати можливість впливати на рішення, які їх стосуються. Зрештою, важливо забезпечити, щоб колишні комбатанти не втратили державні повноваження і соціальної підтримки, які вони отримали під час збройного конфлікту. Всі означені форми реінтеграції учасників бойових дій мають діяти одночасно та взаємодоповнювати одна одну щоб забезпечити цілісну політику реінтеграції в Україні.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. (в редакції від 01.01.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Практичний посібник із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції. ПРООН в Україні. 2017. 248 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/fe289835cbd222fc1192aef8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf>
3. IOM. Key migration terms. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

Н. В. Стецюк,
доцент кафедри теорії права
факультету № 1 ІПФПНП,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1. Невід'ємною частиною національного спротиву російським окупантам в Україні були і залишаються надалі сотні тисяч українських волонтерів. Адже, без українського волонтерського руху, особливо в перші місяці т.з. повномасштабного російського вторгнення (лютий–квітень 2022 р.), реальне збереження України як суверенної держави було фактично неможливе. Натомість, сам волонтерський рух в Україні, маючи глибокі історичні коріння, будучи тісно «переплетеним» з національними традиціями боротьби за національну свободу, людські права та гідність людини [1], далеко не завжди є співзвучними з офіційними позиціями правлячих режимів в Україні. Саме останнє, як видається, є причиною фактично «прохолодного» ставлення до волонтерського руху (насамперед як українського національно-патріотичного явища) з боку частини органів державної влади та їх посадових осіб в Україні в різні періоди її сучасного розвитку. Натомість, кардинально відмінним було і є ставлення до волонтерського руху з боку органів місцевого самоврядування, територіальних громад та звичайних українських громадян. Не випадково, наприклад, рівень суспільної довіри в Україні до волонтерів в наші дні є значно вищим від рівня суспільної довіри до будь-якого органу державної влади чи будь-якої посадової особи [2].

2. Як відомо, можливість здійснення волонтерської діяльності в сучасній Україні гарантована безпосередньо самим Основним Законом держави. Адже, в основі такої діяльності «лежать» такі фундаментальні конституційні приписи як визнання України демократичною та соціальною державою, а людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності

і безпеки – найвищою соціальною цінністю в Україні, а також твердження про необхідність побудови суспільного життя в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, як і визнання за кожною людиною права на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей і т.д. (статті 1, 3, 15, 23 Конституції України) [3]. В свою чергу, безпосередньо нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні здійснюється Законом України «Про волонтерську діяльність». Варто пригадати, що законодавцем, зокрема, визначено «волонтерську діяльність» як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги; при цьому, сама «волонтерська допомога» визнається як робота та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами, а вона (волонтерська діяльність) – є формою благодійної діяльності та ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [4]. Немаловажним при цьому є й те, що основними напрямками волонтерської діяльності, названо, зокрема, надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок дії правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, утвердження української національної та громадянської ідентичності, надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України тощо[4].

3. Водночас, ухвалений Верховною Радою України більше десяти років тому назад (в зовсім інших суспільно-політичних умовах та реалія) Закон України «Про волонтерську

діяльність» потребує постійного оновлення, особливо після початку т.з. повномасштабного військового вторгнення росії в Україну. І хоч формально, за цей час до Закону України «Про волонтерську діяльність» вносились чотири рази зміни і доповнення, три з них мали виключно т.з. «побічне» відношення до останнього, оскільки були обумовлені ухваленням зовсім інших законів [5; 6; 7]. Натомість, значна частина питань безпосередньо організації волонтерської діяльності потребує «оперативного» вирішення. Чи не найрельєфний в цьому плані були і залишаються надалі питання справедливого оподаткування такої діяльності [8], обліку та розподілу гуманітарної допомоги під час волонтерської діяльності [9] тощо.

4. З огляду на масовість та довго тривалість волонтерського руху в Україні в умовах війни, його реальне значення в організації національного спротиву російським окупантам, волонтерська діяльність, як видається, потребує більш знакової уваги з боку органів державної влади та її вищих посадових осіб. Запроваджена у грудні 2022 року Відзнака Президента України «Золоте серце», якою «нагороджуються громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які зробили вагомий внесок у надання волонтерської допомоги та розвиток волонтерського руху, зокрема під час здійснення заходів із забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та подолання її наслідків»[10], очевидно, не здатна «покрити» всі потреби в цьому плані. На часі, як видається, встановлення спеціальної державної нагороди – медалі України «За волонтерську діяльність в умовах воєнного стану».

Список використаних джерел

1. Стецюк Н. В. Феномен українського волонтерства (історичні та політико-правові аспекти). У зб. : *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародного круглого столу (23 лютого 2023 року) / упорядн. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 212–216.

2. Українці найбільше довірять ЗСУ і волонтерам. Опитування. 18.12.2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3801673-ukrainci-najbilse-doviraut-zsu-i-volonteram.html> (дата звернення: 27.01.2024)

3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2024)
4. Про волонтерську діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 27.01.2024)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#n23> (дата звернення: 28.01.2024)
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#n438> (дата звернення: 28.01.2024)
7. Про медіа : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2880> (дата звернення: 28.01.2024)
8. До Податкового Кодексу готують зміни для підтримки волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. 05.10.2023 р. URL: <https://buhplatforma.com.ua/news/63022-pidgotuvali-zakonodavchi-zmini-dlya-pidtrimki-volonterskoi-diyalnosti> (дата звернення: 28.01.2024)
9. В Україні вводять єдину систему контролю за гуманітаркою. Волонтери вимагають перенести запуск. Що саме їх непокоїть? 23.10.2023 р. URL: https://lb.ua/society/2023/10/23/580809_ukraini_vvodyat_iedinu_sistemu.html (дата звернення: 28.01.2024)
10. Про відзнаку Президента України «Золоте серце». Указ Президента України від 05.12.2022 р. № 825/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825/2022#Text> (дата звернення: 28.01.2024)

Н. В. Стецюк,
доцент кафедри теорії права
факультету № 1 ІПФПНП,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

О. М. Шумик,
курсант
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в нашій країні[1]. Саме тому конституціедавець зобов'язав Українську державу у своїй діяльності керуватися принципом неухильного дотримання прав і свобод людини, а також їхніх гарантій. Звідси, цілком логічними є зміст конституційного припису, відповідно до якого «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2]. В той же самий час, виконання цих конституційних приписів надзвичайно важливим є по відношенню до дітей, оскільки дитинство в Україні не тільки охороняється державою, а й будь-яке насильство над дитиною переслідується за законом як таке[1]. Питання захисту прав дітей в Україні значно ускладнились в умовах розв'язаної РФ повномасштабної війни проти України, яка привела до десятків тисяч людських жертв, сотні тисяч поранень та каліцтв, мільйонів випадків втрати власного житла, особистого майна, свавільного порушення інших конституційних прав і свобод українських громадян. В той же самий час, громадяни України (в т.ч. і діти), які опинилися на тимчасового окупованих РФ окремих територіях східних та південних українських областей та в незаконно анексованому Криму фактично позбавлені не тільки права на захист, а й зустрілись із таким злочином

як примусове переміщення українських дітей на територію держави-агресора.

2. Російська війна в Україні, як фактично розпочалася ще в часи незаконної анексії Криму та розпалювання росіянами т.з. «військових конфліктів» на Донбасі, суттєво загострила питання захисту прав дітей в Україні. При цьому, варто зазначити, що на той час в нашій державі не було достатньої законодавчої бази для належного захисту прав дитини саме в умовах т.з. локальних військових «конфліктів» та незаконної анексії територій. Саме тому, немало експертів наголошували на необхідності дотримання міжнародного стандарту, щодо захисту прав дітей, включаючи ратифікацію Статуту Міжнародного кримінального суду та внесення певних змін до Конституції України, а також внесення змін в Законі України «Про охорону дитинства», відповідно до норм міжнародних стандартів, зокрема, що забороняє вербування та використання неповнолітніх у збройних конфліктах.

3. Верховною Радою України 22 травня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до статті 301 Закону України «Про охорону дитинства» щодо представництва деяких дітей під час ведення в Україні воєнного стану [3]. Цей закон спрямований на оперативне реагування на проблеми, з якими стикнулись діти, що були евакуйовані за кордон. Зокрема, врегульовує питання забезпечення тимчасового законного представництва дітей, які не досягли 18-річного віку та зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, влаштовані у патронатні родини, у разі евакуації їх за кордон. Таким чином діти, перебуваючи за межами України, можуть до певної міри реалізувати свої права, у тому числі на освіту, медицину, соціальну підтримку та допомогу тощо

4. Свою роль в організації захисту прав та законних інтересів дітей в умовах воєнного стану відіграло також прийняття ще на початку повномасштабної російської агресії Постанови Кабінету Міністрів України про створення Координаційного штабу з питань захисту дитячих прав за умов воєнного стану [4]. Відповідно до нормативних приписів, Координаційний штаб мав сприяти координації дій різних рівнів влади з метою забезпечення захисту прав дитини у воєнний час.

Основними завданнями Координаційного штабу визначено: координація роботи органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, щодо організації евакуаційних заходів, зокрема дітей (з інвалідністю, сиріт, позбавлені батьківського піклування, неповнолітні, що проживають у різних закладах, до безпечних установ, таких як прийомні сім'ї, дитячі будинки); координація роботи органів виконавчої влади в процесі розміщення і задоволення потреб евакуйованих дітей у безпечних регіонах України та державах тимчасового перебування; контроль по встановленню на консульській облік дітей та вирішення проблем, що виникають у процесі цієї постановки, а також забезпечення їх повернення до України за безпечних умов; вирішення проблемних питань стосовно захисту дитячих прав за умов воєнного стану шляхом прийняття оперативних рішень; моніторинг дотримання вимог соціальних стандартів та прав дітей у державах де вони тимчасового перебувають; інформування громадян України та міжнародної спільноти про ситуацію та потребу захисту дітей під час воєнного стану[4]. Варто зазначити, за час функціонування Координаційного штабу було здійснено значний обсяг робіт, зокрема, прийнято рішення стосовно визначення завдань державних органів, що відповідають за реалізацію політики з захисту дитячих прав, здійснено евакуацію дітей з небезпечних територій та організовано їх безпечно переміщення в місце для тимчасового перебування, скоординовано роботу обласних військових адміністрацій та місцевих органів самоврядування для створення безпечних місць, щоб тимчасово розмістити евакуйованих дітей та задовольнити їх потреби; проведено облік дітей, які евакуйовані до безпечних територій України або за її межі, в тому числі створено Єдину аналітично-інформаційну систему «Діти» для ведення цього обліку та захисту інформації про них, а також постійне здійснення моніторингу дотримання правил перетинання державного кордону дітьми та їхніми законними представниками, умов їх перебування в Україні та за її межами.

5. Вагомим кроком у справі захисту прав дітей під час воєнного стану стало запровадження загальнонаціональної програми «Дитина не сама». Ця програма, розроблена спільно з UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики, надає чат-бот «Дитина не сама» як ресурс допомоги дітям

у воєнний час. Цей чат-бот надає можливість отримати відповіді на питання щодо тимчасового прихистку дітей, пошуку загублених дітей та повідомлення про випадки перебування дітей без нагляду [5]. Важливим в цій ситуації є те, що за допомогою цієї програми кожен громадянин може внести свій вклад у забезпечення безпеки та добробуту дітей в умовах воєнного конфлікту, дозволяючи швидко реагувати на потреби та небезпеки, з якими зіштовхуються наймолодші члени суспільства. Крім того, цей ресурс виявляється не лише інформаційним, але й інструктивним та допоміжним для тих, хто звертається за підтримкою у ситуаціях воєнного конфлікту, де діти перебувають у найбільшій небезпеці. Він виконує також важливу роль у забезпеченні інформованості та допомоги в захисті прав дітей в умовах воєнного стану, створюючи платформу для надання необхідної допомоги та підтримки у разі потреби. При цьому, важливо зазначити, що в боті доступне спеціальне вкладення, де громадяни України та іноземні організації можуть подати заявку на тимчасове прихистити дитину або групу українських дітей під час війни. Для отримання такого прихистку без батьківського піклування родина або особа повинні відповідати певним критеріям, які можна перевірити безпосередньо в боті. Натомість, особам, які прихистили дитину, пропонується пройти онлайн-навчання з адаптації та догляду за дитиною [5].

6. Однак, реальна шкода нанесена російською війною українським дітям є надзвичайно великою. Так, за даними Офісу Генерального прокурора України станом на кінець січня 2024 року від російської військової агресії в Україні постраждало майже 1736 дітей, серед них – 520 загиблих неповнолітніх та отримали поранення різного ступеня тяжкості понад 1196 дітей. Відомо також, що станом на 18 жовтня 2023 року було знайдено раніше пропавших в наслідок війни 19256 дітей, а зниклими вважалися ще 1497 неповнолітніх. Окрім того, до росії та так званих республік було депортовано 19546 дітей, з них вдалося повернути додому всього тільки 386 неповнолітніх [6]. А отже, проведення постійної системної роботи державними органами України по захисту прав та законних інтересів українських дітей є і ще довгий час буде надзвичайно важливою.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.02.2024)
2. Стецюк Н. Особливості захисту Конституційним Судом України прав людини в умовах війни. У зб. : *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. С. 359–362.
3. Про внесення змін до статті 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні. *Закон України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2267-20#Text> (дата звернення: 04.02.2024).
4. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.02.2024)
5. Дитина не сама. URL: <https://dity.msp.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2024)
6. В Україні зросла кількість поранених внаслідок ворожих обстрілів дітей, *Офіс Генпрокурора*. URL: <https://rubryka.com/2024/01/27/v-ukrayini-zroslo-killist-poranenyh-vnaslidok-vorozhyh-obstriliv-ditej-ofis-genprokurora-2/> (дата звернення: 04.02.2024)

Stoliar Yu.A.,
senior lecturer of the department of special disciplines
PhD in Public Administration
*(National Academy of State Border Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytsky)*

TRAFFICKING IN PERSONS IN CONDITIONS WARS

Armed conflicts have been inherent in all human civilizations and all forms of economic relations that have existed and exist on Earth. According to Wesleyan researchers College, starting in 3600 BC There have been approximately 14,700 wars in the world, resulting in the deaths of more than 3 billion people (for comparison, in 2001, the world's population reached just over six billion), and all human history has known only about 250 years without armed conflict. However, only in the last century after World Wars I and II, the international community, united under the auspices of the UN, came to understand that the use of force in international relations is the most shameful way to resolve interstate disputes. Proclamation of the principle of the prohibition of unleashing an aggressive war as a norm of a mandatory nature («*jus cogens*») became a turning point in international law, which from now on has been reoriented towards anthropocentrism, proclaiming man as the greatest social value and defining the main task for the international community regarding the respect and protection of human rights. However, despite this, armed conflicts have not disappeared; they are quite common. Moreover, given technological advances in the military sphere, modern military conflicts are characterized by transience, large-scale destruction and a large number of civilian casualties, which appear more every year in international law.

At the same time, it should be understood that war as an extreme form of armed conflict is not compatible with the concept of humanity and respect for human rights, since by its nature it is a destructive force aimed at destroying the human community. During any war, numerous criminal acts are committed. One of such crimes in armed conflicts is human trafficking, which every year gives considerable income to criminals, and this leads to an increase in the number of commissions of this type of crime.

As we know, every year around the world, thousands of men, women and children fall into the hands of traffickers – in their own countries and abroad. Every state in the world is involved in this process as a country of origin, transit or destination of victims. Accordingly, it can be argued that human trafficking is a complex phenomenon [3, p. 361], which is very difficult to eradicate from the practice of modern countries.

Factors in the crime of trafficking in persons include poverty, migration, conflict or political unrest resulting from population movements, either individually or in combination. The victims of this crime may be men, women, children for the purpose of forced labor, sexual exploitation, forced begging and organ removal, sales for profit, surrogacy, involvement in criminal activities or armed conflicts. By manipulating the desires and intentions of people, they are deceived and exploited. Such a crime is most brutally committed in war conditions, when, despite numerous international legal acts on the protection of human rights during a military conflict, human rights are ignored, limited and violated. After all, complex conflict situations involving armed groups, terrorists and the like cause the destruction of law and order and the absence of a legal framework in the area of its action. This leads to the creation of conditions for increased exploitation of people as a result of trafficking. Of course, after the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, the catalyst was an increase in the incidence of human trafficking, which is determined by many factors. Among them are the difficult crime situation in the conflict zone, the weakening of state institutions and law enforcement agencies, the complexity of the legal status of uncontrolled territories, changes in the gender balance in certain territories, and others. The presence of such factors requires the state to apply urgent measures to identify and eliminate them in order to prevent and stopping the facts of human trafficking, increasing national technical opportunities to combat this category of crimes.

In general, in war conditions, the most common forms of human trafficking for the purpose of further exploitation are: recruitment, movement, transfer, harboring or receipt of male persons for the purpose of replenishing the ranks of the armed forces of the parties to the conflict; the use of forced labor and slavery to meet the needs of armed groups; sexual exploitation (military prostitution, forced

pregnancy); involvement in criminal activity; organ extraction. In addition, during war, trafficking in persons is most often accompanied by the commission of other serious illegal acts, such as sexual and gender-based violence, torture, etc., or the threat of such acts.

The statistics on the income from human trafficking and the number of victims of this crime are impressive. According to estimates by the European Parliament, human trafficking annually generates profits of about 25 billion euros, and about 1 million people work in slave conditions [2]. Of the approximately 600-800 thousand people who become victims of human traffickers every year, 80% are women and girls and up to 50% are minors [1]. There are practically no countries in the world that would not be affected by the problem of human trafficking in one way or another: 127 countries are suppliers of «human goods», 98 are transit countries and 137 are destination countries. The consequences of human trafficking (slavery and exploitation in various forms) force us to seriously think about ways to counter it. To solve this problem, it seems necessary to take the necessary measures, which should be taken in the following main areas:

1. improvement of current national legislation;
2. improving economic, social and other living conditions and eliminating conditions that encourage trafficking in persons;
3. improvement of the activities of law enforcement agencies, state authorities, local governments in matters of protecting human rights, freedoms and legitimate interests;
4. exchange of experience between law enforcement agencies of foreign countries in combating and combating human trafficking;
5. promoting closer international cooperation in the field of combating human trafficking;
6. joining international treaties on counteraction and struggle in this area;
7. improving preventive activities to prevent trafficking in persons;
8. improving the system of peaceful settlement of international disputes with the aim of eradicating from the practice of international relations armed conflicts that encroach on a number of fundamental inalienable and inalienable human rights, primarily the right to life;

9. creation of international monitoring bodies under international regional organizations that identified, studied and proposed ways to solve the problem of trafficking in persons, especially in conditions of armed conflict.

First of all, any state should strive to implement already existing international Conventions and treaties (Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others of 1949, the Convention on the Rights of the Child of 1989 and other acts), as well as apply additional national legislative acts that comply with existing international conventions and open up the possibility of more effectively combating trafficking in persons [4].

To successfully combat human trafficking, it is necessary to adopt a certain set of socio-economic, political, information and psychological measures aimed at reducing the scale of the spread of this crime.

In particular, in terms of counteraction, it is necessary to eliminate the conditions that stimulate human trafficking: warn the population about the threat of child trafficking, improve the educational and economic opportunities of vulnerable groups, encourage equal access to education, and educate people about their legal rights. Law enforcement agencies must take measures aimed at effectively combating child trafficking, namely: prosecuting traffickers and their accomplices, combating corruption in public authorities that encourage trafficking, identifying and stopping trafficking channels through improved intelligence collection, clarification of legal definitions of human trafficking and law enforcement coordination, and train law enforcement officials to identify victims of human trafficking and refer them with appropriate assistance.

Consequently, it should be noted that human trafficking has become threatening, especially when it occurs in conditions of war; this, of course, requires the immediate adoption of comprehensive measures aimed at protecting human rights, which should be aimed at improving legislative norms, expanding international cooperation in the sphere of counteracting human trafficking, the impact on numerous socio-economic and moral and psychological factors that give rise to this criminal activity, the interaction of state authorities, local governments, national and regional authorities to combat human trafficking.

Sources

1. US State Department Report on Trafficking in Persons for 2007: [Electronic resource]. – Access mode: <https://ua.usembassy.gov/uk/our-relationship-uk/official-report-uk>.
2. Correspondent net: [Electronic resource]. – Access mode: <https://ua.correspondent.net/amp/1545895-ek-torgivlya-lyudmi-prinosit-25-mlrd-evro-na-rik>.
3. Rakovskaya Yu. V. The problem of human trafficking in the context of human rights / Yu.V. Rakovskaya // Current problems of state and law. 2009. Issue . 50. Page. 361–366.
4. Legislative acts to combat human trafficking, sexual exploitation and violence: [Electronic resource]. – Access mode: <https://imzo.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/normativna-baza/zakonodavchi-akti-shhodo-protidiyi-torgivli-lyudmi-seksualniy-ekspluatatsiyi-ta-nasilstva>.

Л. М. Сукмановська,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП,
кандидат юридичних наук
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ВОЛОНТЕРИ ЯК СУБ'ЄКТИ БОРотьБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ

В Україні створена та законодавчо закріплена система суб'єктів боротьби з тероризмом. Стаття 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначає систему суб'єктів боротьби з тероризмом. Організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції. Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами [1].

Система суб'єктів боротьби з тероризмом складається з двох рівнів.

Перший рівень суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, складають: Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю; Міністерство внутрішніх справ України; Національна поліція; Міністерство оборони України; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань; Управління державної охорони України; Збройні Сили України; Національна гвардія України.

До кола суб'єктів, які залучаються у разі необхідності до здійснення боротьби з тероризмом, належать: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику

у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; Служба зовнішньої розвідки України; Міністерство закордонних справ України; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову політику; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну аграрну політику; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику [1].

З квітня 2014 року з початком антитерористичної операції на сході країни (й тим паче із 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного вторгнення російською федерацією на територію України) до кола суб'єктів, які залучаються до здійснення боротьби з тероризмом, активно доєдналося громадянське суспільство. Агресія російської федерації згуртувала державний та приватний сектори задля спільного повернення окупованих українських територій та недопущення знищення України як суверенної, соборної та незалежної держави. Представниками волонтерської діяльності шляхом мобілізації зусиль було визначено основні потреби сил безпеки й оборони та в найкоротші терміни надано допомогу підрозділам державних силових структур, що безпосередньо боронять країну від терористичних загроз. Волонтери фактично взяли на себе частину державних функцій задля миттєвого

реагування на потреби сил сектору безпеки та оборони та соціуму, а також задля забезпечення нагальних потреб фронту.

Відповідно до п. 3 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» актуальними напрямками волонтерської діяльності є:

- надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України;

- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації [2].

Отже, в Україні створена та законодавчо закріплена дворівнева система суб'єктів боротьби з тероризмом, однак доцільно зауважити про невідповідність норм Закону України «Про боротьбу за тероризмом» об'єктивним реаліям сьогодення. Нормативно-правове регулювання відносин між органами державної влади у сфері протидії тероризму значно відстає

від потреб фронту. Відставання нормативної правової бази особливо відчувається при аналізі такого виду відносин між органами державної влади та підрозділами сил безпеки й оборони. Бюрократія та ієрархічність у прийнятті різного роду управлінських рішень призводять до затягування часу та перепон у реалізації антитерористичних заходів відповідних силових підрозділів.

Таким чином, беручи до уваги позитивний досвід волонтерської діяльності з 2014 року, а також вище окреслені її напрямки під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, відсічі й стримування збройної агресії російської федерації на сході та півдні України, існує необхідність внесення доповнень до статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Задекларований перелік суб'єктів боротьби з тероризмом варто розширити, зважаючи на дієвість волонтерської діяльності, зауваживши у правовій нормі наступне: «До участі в боротьбі з тероризмом залучаються особи, що у встановленому законодавством порядку провадять волонтерську діяльність. Органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи забезпечують сприятливі умови для здійснення волонтерської діяльності».

Список використаних джерел

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

Р. Р. Тарасова,

курсантка Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Н. В. Павлова,

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

З початком повномасштабної війни Росії проти нашої країни кількість воєнних злочинів значно зросла. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України на 20 листопада 2022 року було зафіксовано 48 195 випадків злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що включають порушення законів та звичаїв війни, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни, геноцид, найманство та інші порушення. Також зареєстровано 19 018 злочинів проти основ національної безпеки, які включають пособництво державі-агресору, колабораційну діяльність, державну зраду, диверсію та інші аспекти [1].

Порушення законів та звичаїв війни (згідно зі статтею 438 Кримінального кодексу України [2]) охоплює різноманітні дії, такі як незаконне захоплення національних цінностей на окупованій території, що може включати в себе вбивство, завдання тілесних ушкоджень, мордування, жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, примусове вигнання цивільного населення для виконання примусових робіт та інші аспекти. Розслідування таких кримінальних порушень ускладнюється рядом факторів, включаючи забезпечення безпеки учасників розслідування, які виконують слідчі (розшукові) дії як у зоні прямої, так і непрямої загрози. Необхідність дотримання заходів безпеки виникає при проведенні

будь-яких дій на деокупованій території, де можуть залишитись нерозірвані снаряди, міни та інші небезпечні об'єкти.

Зазначені обмеження стосуються передусім осіб, які проводять огляд місця події, який, згідно з криміналістичними рекомендаціями, повинен бути проведений негайно для уникнення втрат часу при збереженні слідової інформації. Також необхідно враховувати можливі зміни у ситуації внаслідок проведення бойових дій, особливо якщо місце події розташоване безпосередньо в зоні їхнього проведення. При розслідуванні воєнних злочинів місцями огляду можуть бути: воронки від ракет або снарядів; території, піддані бомбардуванню; окремі будівлі, гаражі, сараї із слідами влучання боєприпасів; області, де розташована військова техніка (вантажівки, танки, бойові машини піхоти, зенітно-ракетні установки, бронетранспортери і т. д.), які можуть бути як цілісними, так і пошкодженими слідами влучання боєприпасів; будівлі, що постраждали внаслідок воєнних дій; місцевості з нерозірваними боєприпасами, мінами, ракетами (їхніми фрагментами), стрілецькою зброєю; трупи та частини тіл на місці виявлення; місця поховань, включаючи масові. Окремо також можуть бути оглянуті предмети, які вилучені з місця події, такі як автомобілі, військова техніка, зброя, боєприпаси і т. д.

Враховуючи різноманіття об'єктів, які потребують огляду, слідчому необхідно залучати значну кількість фахівців. Залежно від об'єктів огляду, окрім спеціаліста-криміналіста, який є практично завжди включений, можуть бути використані експерти інших напрямків: балісти, вибухотехніки, зброєзнавці, фахівці з ракетної та авіаційної техніки, артилеристи, механіки та інші. Крім того, можуть долучатись пожежники або співробітники ДСНС для огляду місць пожежі, судово-медичні експерти або лікарі для огляду трупів, кінологи з службовими собаками, спеціалісти-біологи для збору зразків ДНК та інше. Окрім спеціаліста-криміналіста, який може здійснювати фото- та відеозйомку, бажано залучати окремого фахівця з відеозйомки, оскільки ст. 615 КПК України, що регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбачає проведення обов'язкової безперервної відеофіксації під час огляду або обшуку проживання чи іншого володіння особи, обшуку особи при відсутності поняття.

Для відео- та фотофіксації доцільно використовувати квадрокоптери. Зняті матеріали можуть бути використані при складанні плану-схеми місця події, особливо у випадку, якщо необхідно негайно завершити огляд через зміну оперативної обстановки та можливість переміщення місця події в небезпечну зону.

Огляд дозволяється проводити лише після підтвердження відсутності вибухонебезпечних об'єктів на місці події спеціалістами-вибухотехніками чи саперами. Перед початком огляду місця події необхідно огородити територію відповідно до рекомендацій цих фахівців. Кожен з залучених спеціалістів виконує свою роботу в рамках своєї компетенції. Так, дії спеціаліста-криміналіста є достатньо традиційними і включають виявлення різноманітних слідів, таких як сліди взуття, папілярні візерунки рук, інструментів злочину, сліди контактної взаємодії (боротьби, інших насильницьких дій), біологічного походження, недопалків, втрачених предметів та документів від злочинця. Серед останніх можуть бути вказані списки військовослужбовців РФ та найманців, документи на військову техніку, особисті речі військових (аптечки, сухий пайок, одяг і т. д.), таблиці позивних, графіки нарядів, особисті зошити командирів з записами номерів телефонів та інше [3].

Виявлені на місці події предмети та зброя, що свідчать про використання заборонених методів ведення війни згідно з міжнародним правом, мають велике значення. Серед таких елементів відзначаються види озброєння, які завдають надмірних страждань, такі як запалювальні та розривні кулі; снаряди, які перевертаються або сплющуються у тілі людини; зброя з невибірковою дією, така як касетні боєприпаси, міни-пастки, протипіхотні міни та інші; залишки або упаковки від засобів бактеріологічної чи хімічної зброї; сліди осколкових боєприпасів, такі як шматочки металу, пластмаси, дрібні відколки скла та дерева в людському тілі, які важко виявити; розривні або снаряди з вибуховою (запалювальною) речовиною і т. д.

На територіях, що пов'язані з обстрілами, рекомендується провести попередні дослідження для визначення напрямку, звідки було здійснено бомбардування. При можливості слід встановити вогневу позицію, з якої здійснювався обстріл,

вид зброї, час обстрілу та відстань, з якої проводилась стрільянина. Такі дослідження зазвичай виконує спеціаліст-баліст або фахівець з питань озброєння. Доцільно, щоб він склав відповідну схему та пояснив результати своїх досліджень в рамках пояснення, передбаченого статтею 105 КПК України.

З місця події відбираються наступні об'єкти: військове обладнання; зброя, боеприпаси; при можливості – всі предмети або їх частини, на яких є сліди пороху або кіптяви; з центру вибуху знімаються проби ґрунту; у випадку вибуху в приміщенні вилучаються залишки штукатурки, бетону; при утворенні воронки від снаряду збирається ґрунт з найглибшої та найвищої частини воронки, а також з невраженої вибухом ділянки, індивідуально упаковані; при вибуховому ушкодженні автомобіля вилучаються деталі зі слідами оплавлення. Вибухові матеріали, виявлені у невеликій кількості, повністю вилучаються; в інших випадках беруться проби. Кожен з об'єктів упаковується окремо відповідно до криміналістичних рекомендацій з дотриманням вимог щодо транспортування. Ефективність розслідування залежить від кількості та якості вилучених об'єктів під час огляду місця події, оскільки вони подальше використовуються для проведення експертних досліджень.

Узагальнюючи, можна відзначити, що ми розглянули різні аспекти використання спеціальних знань у формі залучення фахівця для проведення огляду місця події у процесі розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що є актуальною темою на сьогодні. Участь фахівців з різних галузей сприяє збору повної та об'єктивної доказової інформації та неодмінному притягненню винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора України. Злочини, вчинені у період повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 28.01.2024)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.01.2024)

3. «Пам'ятка для курсантів МВС з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України» <https://univd.edu.ua/uk/news/15817> (дата звернення: 28.01.2024)

4. Матюшкова Т. П. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 25 листоп. 2022 р.) ; МВС України, Донец. держ. ун-т внутр. справ. Кривий Ріг : ДонДУВС, 2022. С. 126–130.

5. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. №3. С. 233–238. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.362>.

ПОНЯТТЯ «ТЯЖКИХ НАСЛІДКІВ» В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним з основних принципів, який діє в сфері публічного права, є принцип правової визначеності. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Дана норма вимагає максимальної точності юридичної техніки при формулюванні положень, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, щоб жодна невинувата особа не була притягнена до кримінальної відповідальності, а винувата особа при цьому отримала покарання, яке є співставним тому злочину, який вона вчинила.

З метою реалізації даного принципу, при прийнятті Закону України (далі – ЗУ) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року, в примітці до ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) було визначено поняття «тяжкі наслідки», яким оперує ч. 8 ст. 111-1 КК України, як шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Подібна дефініція також міститься в ст.ст. 222-1, 222-2, 232-1, 254 КК України.

При цьому слід зауважити, що в цілому КК України містить більше ста складів злочину, в яких, зокрема, як особливо кваліфікуюча ознака зазначена наявність «тяжких наслідків», але дане поняття розкрито лише в примітках до деяких з них.

Так, в ст.ст. 110 та 114-1 КК України міститься кваліфікуюча ознака у вигляді «тяжких наслідків», які жодним чином не визначені КК України, що може призвести до неоднакового застосування норм КК України. Окрім цього, ч. 3 ст. 110 КК України, яка має посилання на «тяжкі наслідки», містить в своїй

санкції довічне позбавлення волі, що робить можливим притягнення особи до найсуворішого покарання за обставинами, які чітко не визначені діючим КК України.

Так, наприклад, відповідно до Єдиного реєстру судових рішень, лише одне діяння було кваліфіковане за ч. 3 ст. 110 КК України в контексті настання «тяжких наслідків», а саме провадження стосовно колишнього президента України Януковича В.Ф., в якому на підтвердження «тяжких наслідків» було зазначено, що шкода нанесена злочином складала 1080352000000 (один трильйон вісімдесят мільярдів триста п'ятдесят два мільйони гривень).

Одночасно з цим, аналізуючи положення ч. 8 ст. 111-1, ч. 3 ст. 110 та ч. 2 ст. 114-1 КК України можна прийти до висновку, що всі ці статті мають однакову альтернативу «тяжким наслідкам», а саме – загибель людей.

Виходячи з вищенаведеного та з того, що законодавцем було введено в примітку ст. 111-1 КК України поняття «тяжких наслідків», те що альтернативою «тяжким наслідкам» у всіх статтях Розділу 1 Особливої частини КК України є «загибель людей», то доцільним є поширення дії даного поняття на всі статті вищевказаного розділу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698> (дата звернення: 17.01.2024)

2. Конституція України : Конституція від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.01.2024)

О. Л. Тимчук,
доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет
«Запорізька політехніка»)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІДЕОЛОГІЇ РАШИЗМУ

Російська агресія проти України спирається на певну систему тверджень і постулатів, які із певними застереженнями можна вважати своєрідною ідеологією. Цю систему поглядів умовно називають «рашизмом», хоча на відміну від офіційного марксизму-ленінізму радянських часів, сучасна російська пропаганда не розробила настільки цілісної і всеохоплюючої ідеології, однак певні кроки на цьому шляху були зроблені. Основні постулати рашизму широко транслюються російськими ЗМІ, містяться в заявах вищого керівництва рф та особисто путіна. Для більш освіченої публіки ідеологічні постулати рашизму публікують в літературі, наукових статтях та викладають у вищих навчальних закладах. Про значення ідеології свідчать слова неофашиста-імперця О. Дугіна про те, що в сучасній рф роль Інституту філософії повинна бути не менша, аніж Генерального штабу. Відомий американський історик Т. Снайдер прямо характеризує ідеологію сучасної рф як фашистську, вбачаючи її корені у трьох концепціях: християнському тоталітаризмі І. Ільїна, євразійстві Л. Гумільова та «євразійському» нацизмі О. Дугіна [1, с. 101].

Свої ідеологічні постулати Кремль намагається підкріпити псевдонауковою базою, щоб у ці тези легше вірилося. Зробити це пропонується за допомогою цивілізаційного підходу до історії. Його суть у тому, що історія розвитку людства постає як історія окремих цивілізацій, при цьому в кожний період історії на піку розвитку знаходиться певна цивілізація зі своїм особливим укладом, культурою, традиціями. Як і живі організми, цивілізації народжуються, дорослішають, досягають розквіту, старіють та вмирають. В сучасних суспільних науках цей підхід давно сприймається дуже критично. Проте підтекст цього підходу в межах ідеології рашизму цілком зрозумілий: західна цивілізація своє вже віджила, а російська знаходиться на підйомі.

Вигідно владі рф і те, що така методологія унеможлиблює існування загальнолюдських цінностей, оскільки в кожній цивілізації вони свої. Саме цими міркуваннями керується путін, критикуючи «нав'язування Заходом своїх цінностей».

З 2023 р. в російських університетах з'явився новий початковий курс – «Основи російської державності», викладання якого має прищепити студентам «розвинене почуття громадянськості та патріотизму», тобто по суті сприяти лояльності молоді до влади та запобігти опозиційним настроям. Цей курс розроблявся в межах проекту «ДНК росії». Йдеться про особливий світогляд та систему цінностей, які повинні розділяти всі громадяни через «приналежність до російської цивілізації та російського суспільства». У курсі перераховані ключові поняття цієї системи і «відповідні їм ціннісні домінанти». **Один з авторів курсу, кремлівський політтехнолог А. Полосін** у громадських виступах називає властивістю російського народу месіанство і «обов'язкову наявність надцілі». В цьому курсі прямо наголошено на тому, що рф – це держава-цивілізація, а «російська державність» виникла в 862 р. Ідеологи курсу відверто зазначають, що російська цивілізація із самого спочатку складалася з якимось розумінням своєї винятковості як останнього зберігача віри та правди [2]. Вражають претензії на непогрішність самих росіян та російської держави, їх монополія на істину, моральну вищість та історичну правоту. Гротескним втіленням таких уявлень є ч. 3 ст. 67 конституції цієї держави, де прямо говориться про те, що російська федерація «забезпечує захист історичної правди».

Зазначений курс пропонує системну модель світогляду, в основі якої лежить так званий пентабазис – базова структура, що включає п'ять взаємопов'язаних опорних елементів: «людина-сім'я-суспільство-держава-країна», на якій ґрунтується ідентичність людини. Однією з ключових загроз російській цивілізації проголошується саме експансія західного ультра лібералізму. Натомість в т. зв. СВО (агресії проти України) російські ідеологи вбачають прояв абсолютного суверенітету рф та її здатності протистояти ненависному колективному Заходу. Автори «Основ російської державності» обґрунтовують право рф «перезбирати» пострадянський простір у власних інтересах, якщо його складові, тобто держави колишнього

СРСР, займають антиросійську позицію. Подібний великодержавний шовінізм та експансіонізм створюють теоретичне підґрунтя для «повернення історично російських земель».

Важливим постулатом ідеології та пропаганди в рф є теза про виключну духовність російського народу, проте варто пам'ятати, що духовність сама по собі легко може слугувати підґрунтям відверто аморальних практик. Подібна антилюдська аморальна «духовність», яка була властива німецькому націонал-соціалізму з його культом насильства, ідеями панування над іншими народами, притаманна й сучасному російському політичному наративу.

Один з ідеологів РПЦ протоієрей В. Чаплін ще у 2007 р. стверджував, що суспільство і російська держава мають в першу чергу духовне призначення – збереження традиційної віри. При цьому церква, держава і народ повинні являти собою єдине ціле. Також, на думку В. Чапліна, слід в усьому йти своїм власним шляхом, оголошуючи собі та іншим: росія – єдина справжня християнська цивілізація, що не боїться кинути виклик Заходу, який відірвався від своїх релігійних коренів [3]. Таким чином рф, згідно офіційної ідеології, оголошується своєрідним заповідником «справжньої» духовності. В рф набула також характеру культу міфологема так званих «російських традиційних духовно-моральних цінностей», які ніби то радикально відрізняють росіян від жителів Заходу, що морально і культурно занепадає. При цьому визначення і перелік таких цінностей міститься в спеціальному указі путіна (!), в якому до них віднесені життя, гідність, права і свободи людини, патріотизм, громадянськість, служіння Батьківщині та відповідальність за її долю, високі моральні ідеали, міцна сім'я, творча праця, пріоритет духовного над матеріальним, гуманізм, справедливість, колективізм, взаємодопомога та взаємоповага, історична пам'ять і наступність поколінь, єдність народів росії. Відкритим залишається питання про відмінність цих цінностей від цінностей громадян західних держав та про відповідність повсякденної поведінки пересічних росіян цим пріоритетам.

Сучасна російська пропаганда не лише демонізує українців, але й «скасовує» їх та Україну як таку, по суті заперечуючи існування українців як окремого народу. У своїй відомій

статті 2021 р. путін стверджував, що уявлення про окремих від російського український народ з'явилося у другій половині 19 ст. в середовищі польської еліти та частини «малоросійської інтелігенції», а потім було підхоплено австрійської владою. Російський диктатор в своїй статті бідкається, що саме радянська національна політика – замість великої російської нації, триєдиного народу, що складається з великоросів, малоросів і білорусів – закріпила на державному рівні положення про три окремих слов'янських народи: російський, український і білоруський [4].

При цьому «антиукраїнство» виступає як своєрідна культурна політика рф, в межах якої національна самосвідомість українців, розуміння ними своєї відмінності від росіян, розглядаються останніми як прояв націоналізму/фашизму. Путіним, його оточенням та широкими верствами російського «глибинного народу» (вислів В.Суркова) рухає імперський колоніальний ресентимент (постімперська травма) та великодержавний шовінізм колишньої православної імперії. Саме цей ресентимент об'єднує лідера 140-мільйонної ядерної держави з безправною та приниженою «маленькою людиною», яка живе в ній. З тією самою людиною, яка за словами соціолога Л.Гудкова, «символічно заповнює повсякденне відчуття постійного приниження маленької людини деклараціями про приналежність до великої держави» [5].

Ідеї про виключну духовність росіян та особливу історичну місію росії з'явилися ще в 19 ст. в межах руху слов'янофілів і набули популярності в СРСР з кінця 60-рр. Їх просували деякі письменники та публіцисти консервативного штибу. У 80 рр. вони не підтримали перебудову і гласність Горбачова, критикували десталінізацію та ліберальні й прозахідні віяння епохи Єльцина. Натомість неоімперський курс путіна та анексію Криму вони палко вітали. Домінуючим лейтмотивом цих міркувань є радикальне протистояння Заходу і його цінностям, російський шовінізм та войовничий антиамериканізм [6]. Лексикон офіційної російської пропаганди нагадує часи пізнього сталінізму з його «англо-американськими імперіалізмом» та сіонізмом, але замість ворогів народу з'явилися «націоналзрадники» та «іноземні агенти». Яскравим проявом анти-

семітизму, властивого російській ідеології та пропаганді, є конструкція про «жидо-бандерівців» в Україні.

Список використаних джерел

1. Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка / перекл. з англ. Г. Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с.
2. Основы российской государственности : учебное пособие для студентов естественно-научных и инженерно-технических специальностей / рук. проєкта А. А. Ларионов (иеромонах Родион), науч. ред. П. Ю. Уваров, ред. О. А. Чагадаева. Москва : Издательский дом «Дело», 2023. 432 с.
3. Чаплин В. Пять постулатов православной цивилизации. *Политический класс*. 2007. № 2. С. 81–85.
4. Стаття В. Пугіна «Про історичну єдність росіян та українців». URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>
5. Гудков Л. Независимой социологии в России нет. URL: <https://www.levada.ru/2018/04/24/nezavisimoj-sotsiologii-v-rossii-net/>
6. Колесников А. Истоки и смысл русского национал-империализма: исторические корни идеологии Путина. URL: <https://carnegieendowment.org/2023/11/01/ru-pub-90833>

О. О. Титаренко,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з підготовки військ,
доктор юридичних наук, доцент
(Київський інститут
Національної гвардії України)

СПРОМОЖНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ЗНИЖЕННІ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В умовах тривалого збройного протистояння України проти російської федерації залишається актуальним питання відновлення всіх сфер життєдіяльності на деокупованих територіях з 2022 року. Однією з таких сфер – є безпекова сфера, яка спрямована на створення належних умов для відновлення конституційного ладу на територіях, які тимчасово перебували в окупації та забезпечення функціонування всіх державних інституцій. Аналіз чинного законодавства показує, що відновлення безпекової сфери на цих територіях безпосередньо пов'язано з запровадженням стабілізаційних заходів, які охоплюють такі напрями: 1) відновлення роботи органів державної влади; 2) безпека; 3) гуманітарне реагування; 4) відновлення інфраструктури; 5) медичне реагування; 6) економіка; 7) інформаційна політика; 8) соціальний захист; 9) освітні потреби та психологічна підтримка; 10) планування комплексного відновлення території [1].

Аналіз наявної інформації з відкритих джерел показує про зниження темпів деокупації територій з 2022 по 2023 рік, що пояснюється особливостями та складністю воєнних дій з надання гідної відсічі збройної агресії російської федерації. Так, протягом 2023 року силами оборони було звільнено 395 квадратних кілометрів території (вдалося звільнити майже 15 населених пунктів, серед яких: Старомайорське, Андріївка, Кліщіївка, Урожайне), а втрачено 683 квадратних кілометри нашої території [2; 3].

В подальшому закономірно виникає питання конкретизації можливих загроз безпековій сфері на деокупованих тери-

торіях (як у 2022, так і в 2023 роках), які потребують своєчасного виявлення та усунення наявними силами та засобами.

До таких загроз обґрунтовано можна відносять: 1) наявність ділянок територій, які заміновані або на яких знаходяться вибухонебезпечні предмети; 2) імовірність перебування на такій території членів диверсійно-розвідувальних груп противника; 3) наявність на території місцевого населення, які займались колабораційною діяльністю та підтримують зв'язки з представниками військ (спецслужб) противника; 4) наявність проросійські налаштованої частки населення («яких все влаштовує, тільки б не було війни»); 5) ризик незаконного переміщення вогнепальної зброї, вибухових речовин з деокупованої території; 6) ризики поширення мародерства, кримінальних правопорушень проти власності, гендерно зумовленого насильства, а також інших кримінальних правопорушень на ґрунті ненависті (за мовною ознакою, національністю, небажанням мобілізуватися до сил оборони тощо) [4]; 7) високий рівень техногенної небезпеки на потенційно небезпечних об'єктах (наприклад: підприємства хімічної, вугледобувної промисловості, очисні споруди, водоканали, фільтрувальні, енергетичні споруди тощо), які зазнали ураження або пошкоджень внаслідок бойових дій; 8) повернення значної частки місцевого населення, які свого часу вимушені були виїхати в безпечні місця (ВПО); 9) ризики повторної окупації; 10) імовірні негативні наслідки тривалої окупації території (більше трьох-п'яти років), які поєднані з проблемою інтеграції місцевого населення. Щодо останнього, то зазначимо, що за даними національного опитування в Україні «Реінтеграція звільнених громад та соціальна згуртованість», проведеного в жовтні 2023 року соціологічною групою «Рейтинг» спостерігається збільшення негативного ставлення до громадян України (з 14% до 26%), які проживають на окупованих територіях з 2014 року, ніж до тих, які перебувають на територіях, окупованих після 24.02.2022 року [5].

Важлива роль у зменшенні та/або нейтралізації вище зазначених загроз безпеці на деокупованих територіях, поряд з іншими силами безпеки і оборони, відведена підрозділам Національної гвардії України (далі – НГУ) [6; 7]. Для реалізації відповідного комплексу стабілізаційних заходів

на деокупованих територіях НГУ розвиває свої спроможності, зокрема у напрямку із забезпечення готовності, діяльності та розвідки (спроможності НГУ щодо збору, обробки, аналізу та доведення розвідувальних відомостей) [8, с. 25–26; 9, с. 30–31]. Розвиток цих спроможностей НГУ забезпечить якісну реалізацію таких стабілізаційних заходів на деокупованих територіях як: 1) розмінування; 2) впровадження особливо-го режиму в'їзду і виїзду та пересування; 3) організація патрулювання населеного пункту; 4) організація охорони об'єктів; 5) виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору [1] тощо.

В подальшому доцільно розглядати розвиток спроможностей НГУ в умовах запровадження правового режиму воєнного стану невід'ємно від наявних вже спроможностей даного суб'єкта в забезпеченні воєнної безпеки, державної безпеки та громадської безпеки і порядку, що здебільшого узгоджується з Доктриною діяльності Національної гвардії України [9] та чинним законодавством з даного питання.

Також на перспективу потребуватиме врегулювання питання застосування стабілізаційних заходів на всіх деокупованих територіях України, а не лише в Луганській і Донецькій областях [1], уточнення комплексного плану щодо таких заходів із встановленням строків та індикаторів виконання [10], проведення окремого дослідження питання розвитку (розширення) розвідувальних спроможностей НГУ.

Список використаних джерел

1. Про підготовку до дій із стабілізації ситуації на деокупованих територіях Донецької і Луганської областей та їх реінтеграції : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.02.2024)

2. ЗСУ звільнили майже 400 квадратних кілометрів території – підсумки 2023 року на фронті (02 січня 2024 року). URL: <https://mrpl.city/news/view/zsu-zvilmili-majzhe-400-kvadratnih-kilometri-teritorii-pidsumki-2023-roku-na-fronti> (дата звернення: 01.02.2024)

3. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 р. № 309 (в редакції від 25.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 01.02.2024)

4. Титаренко О. О. Проблемні питання запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях України. *Правова позиція*, № 4 (41), 2023. С. 31–36. URL: DOI. URL: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-4.6>

5. Національне опитування в Україні «Реінтеграція звільнених громад та соціальна згуртованість». Жовтень 2023. URL: https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/11/RG_ShPA_Reintegration_2000_102023-1.pdf (дата звернення: 01.02.2024)

6. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII (в редакції від 16.12.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18?find=1&text=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%B4#w1_2 (дата звернення: 01.02.2024)

7. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1219-р (в редакції від 30.09.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#n8> (дата звернення: 06.02.2024)

8. Ктіторов М. О. Розвиток спроможностей національної гвардії України в умовах правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник київського інституту національної гвардії України*. №1, 2022, С. 24–31.

9. ДОКТРИНА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ (ВКП НГУ 1-00), затверджена наказом командувача Національної гвардії України 22.12.2023 р. № 1097. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/vkr-ngu-1-00-doktryna-diyalnosti-naczionalnoyi-gvardiyi-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 01.02.2024)

10. Скобельська О. Р. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. *Нове українське право*, Вип. 5, 2023. С. 53–59 DOI. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.5.8>

А. Д. Тищенко,

ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

І. Б. Газдайка-Василишин,

завідувач кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ»

Війна в Україні, попри усі її жахіття, має і певні позитивні наслідки, одним з яких, безумовно, є ухвалення рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському союзі (далі – ЄС). Процес набуття Україною членства в ЄС вимагає проведення аналізу розбіжностей та здійснення адаптації законодавства України, в тому числі – кримінального, до права ЄС. І це стосується не лише тих норм, які ще не були імплементовані у вітчизняне законодавство, але й тих, що були раніше впроваджені в українську правову систему, проте із певними розбіжностями чи недосконаlostями.

Зокрема, Законом України від 18 лютого 2021 року № 1256-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» [1] Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено статтею 156-1, якою передбачено відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей.

Основний склад цього злочину сконструйований наступним чином – «пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було **вчинено хоча б одну дію,**

спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася» (частина 1 статті 156-1 КК України) [2].

З цієї законодавчої конструкції випливає, що об'єктивна сторона цього складу злочину характеризується двома обов'язковими суспільно небезпечними діяннями: 1) пропозицією зустрічі; та 2) дією, спрямованою на те, щоб така зустріч відбулася. Також законодавець вказує на один із можливих способів вчинення першого із цих діянь (пропозиції зустрічі) – використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій. Склад цього злочину відноситься до так званих «формальних» складів [3, с. 429], адже не містить такої ознаки об'єктивної сторони, як суспільно небезпечні наслідки. Злочин визнається закінченим з моменту вчинення другого із зазначених вище діянь, незалежно від того, чи така зустріч відбулась і незалежно від того, чи була реалізована мета (вчинення щодо потерпілого будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій).

Така, дещо нетипова для українського кримінального закону, конструкція об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення обумовлена прагненням вітчизняного законодавця імплементувати статтю 23 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської Конвенції). Проте, згідно з офіційним перекладом, розміщеним на сайті Верховної ради України цією статтею закріплено наступне: «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого *пунктом 2 статті 18* цієї Конвенції, для скоєння проти неї одного з правопорушень, передбачених *підпунктом «а» пункту 1 статті 18* або *підпунктом «а» пункту 1 статті 20* цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись **істотні дії, що призвели до такої зустрічі**» [4]. Такий же варіант українського перекладу розміщений і на офіційному сайті Ради Європи [5].

Проте, між «діями, які призвели до такої зустрічі» та «діями, спрямованими на те, щоб така зустріч відбулася» з юридичної точки зору існує суттєва відмінність. І вона полягає

власне в моменті, з якого відповідний злочин визнається закінченим: у першому випадку – це момент зустрічі; у другому – момент вчинення дій, спрямованих на таку зустріч. Таким чином існує очевидна невідповідність між офіційним українським перекладом ст. 23 Ланцаротської конвенції та статтею 156-1 КК України. Адже, виходячи із змісту офіційного перекладу цієї конвенційної норми вбачається, що окрім «пропозиції зустрічі» та «дій» повинна відбутись ще й власне «така зустріч».

У той же час, звернення до французького (*lorsque cette proposition a été suivie d'actes matériels conduisant à ladite rencontre*¹) та англійського (*where this proposal has been followed by material acts leading to such a meeting*²) варіантів текстів Ланцаротської конвенції дає підстави стверджувати, що формулювання статті 156-1 КК України більш точно відображає зміст ст. 23 цієї конвенції, аніж її офіційний український переклад. До слова кажучи, в російськомовному варіанті цієї ж Конвенції, розміщеному на офіційному сайті Ради Європи, ця конструкція має такий вигляд «если за таким предложением последовали практические действия, направленные на проведение такой встречи»³.

Ще одним аспектом, проблемність якого виявилась ще на стадії прийняття статі 156-1 КК України, є застосування в тексті офіційного перекладу Конвенції терміну «істотні дії». І початковий, і-доопрацьований варіанти Проекту Закону, яким КК України доповнювався аналізованою статтею, містив конструкцію «вчинення істотних дій» [6]. Згодом, таке формулювання, вочевидь, не витримало цілком обґрунтованої критики, висловленої у висновку Головного науково-експертного управління ВРУ [7], та було замінено формулюванням «вчиною хоча б одну дію».

На наш погляд, використання в україномовному варіанті Ланцаротської конвенції словосполучення «істотні дії»

¹ <https://rm.coe.int/la-protection-des-enfants-contre-l-exploitation-et-les-abus-sexuels-co/1680794e98>

² <https://rm.coe.int/protection-of-children-against-sexual-exploitation-and-sexual-abuse/1680794e97>

³ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1da>

є наслідком невдалого перекладу із англійської мови словосполучення «material acts» (чи з французького «d'actes matériels»). Такі терміни, на наш погляд, вжито у тексті ст. 23 Конвенції, так би мовити, «на противагу» віртуальним пропозиціям, про криміналізацію яких йдеться у цій статті. Ці умисні пропозиції зустрічі, здійснені у віртуальному просторі, мають бути поєднані ще й з реальними діями, спрямованими на те, щоб ця зустріч відбулась. Тобто йдеться не про «істотні» дії, а про фактичні, реальні, конклюдентні дії.

Ще одна відмінність між згаданою нормою Конвенції та чинною нормою КК України полягає в тому, що в Конвенції йдеться про дії в множині, а в КК України – хоча б про одну дію. Хоча ця відмінність не суперечить вимогам Конвенції і є цілком допустимою, адже український законодавець криміналізував домагання дитини для сексуальних цілей навіть за умови, що буде вчинено хоча б одну дія, спрямовану на те, щоб зустріч із потерпілою дитиною відбулась. Тоді як Конвенція вимагає вчинення таких дій в множині (двох і більше). Таким чином, кримінально-правова норма, закріплена в ст. 156-1 КК України є ще більш суворою, аніж того вимагає ст. 23 Ланцаротської конвенції.

Як підсумок, вважаємо за доцільне внести зміни в текст офіційного перекладу Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції), а саме в статті 23 слова «відбулись істотні дії, що призвели до такої зустрічі» пропонуємо замінити словами «було вчинено дії, спрямовані на проведення такої зустрічі».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» від 18.02.2021 р. № 1256-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n24>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р/ № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1263>
3. Сенько В. аналіз складу кримінального правопорушення за ст. 156-1 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 427–432.

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська Конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#n91

5. Texte de la Convention en plusieurs langues. Ukrainien. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1df>

6. Порівняльна таблиця до проекту Закону України (реєстраційний № 3055) про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської Конвенції). Друге читання. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/443338>

7. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/50172>

В. В. Тищук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
доктор філософії з права
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

СПРОБИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У контексті війни, коли противник проводить інформаційно-психологічні операції, очевидно, що умисна дезінформація повинна розглядатися як окремий злочин, щоб тих, хто бере участь у її поширенні, можна було притягнути до кримінальної відповідальності. Про це було наголошено під час брифінгу на тему «Інформаційно-психологічні операції: Як жити і працювати в епоху інформаційних атак» в Україні Андрієм Шаповаловим, виконуючим обов'язки голови Центру протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України [1].

Зрозуміло, що питання створення та поширення дезінформації становить загрозу національній безпеці України та інтересам фізичних та юридичних осіб, включаючи їхнє право отримувати точну та об'єктивну інформацію. Однак, враховуючи положення чинного українського законодавства, притягнення осіб до відповідальності за поширення неправдивої інформації, яка може впливати на громадську думку, провокуючи антидержавні погляди, є досить проблематичним [2, с. 194]. Розробка відповідних законодавчих пропозицій дозволить вдосконалити українське законодавство для встановлення відповідальності для осіб, які завдають шкоду суспільним інтересам, вводячи громаду в оману [3].

Міністерство культури та інформаційної політики України вже пропонувало криміналізувати поширення дезінформації ще у 2020 році [4]. Однак, лише у 2023 році, під час зустрічі глави міністерства Олександра Ткаченка з секретарем з питань культури, медіа та спорту Сполученого Королівства та Північної Ірландії Люсі Фрейзер відбулись обговорення щодо криміналізації поширення дезінформації, серед інших питань, пов'язаних із «Інформаційним Раммштайном» [5].

Такі українські ініціативи відповідають міжнародним практикам. Наприклад, уряд Чеської Республіки ініціював обговорення щодо включення умисного поширення дезінформації до Кримінального кодексу [6].

Французька Республіка та Королівство Швеція створили окремі урядові агентства для протидії поширенню дезінформації з метою захисту відкритих та демократичних суспільств, сприяння вільному поширенню ідей, а також виявлення, аналізу та відповіді на неправомірний вплив та іншу хибну інформацію, спрямовану проти держави чи її інтересів [7].

У Словацькій Республіці питання кримінальної відповідальності за поширення дезінформації є предметом обговорення. Недостатня правова підтримка таких ініціатив виникає через неясне визначення дезінформації [8].

У контексті війни проти України, Федеральний уряд Німеччини впроваджує стратегічні заходи для протидії дезінформації, включаючи виявлення та аналіз дезінформації, координацію заходів між відповідними агентствами та організаціями, боротьбу з поширенням дезінформації в соціальних мережах, дослідження явища та навчання громадян розрізняти інформацію. Прозора та фактологічна комунікація є важливою складовою цих зусиль [9].

Загалом, на своєму рівні, Європейський Союз впроваджує конкретні заходи для протидії дезінформації, включаючи плани дій та кодекс практики. Ці ініціативи спрямовані на поліпшення виявлення дезінформації, підвищення обізнаності громадськості, координацію відповідей та мобілізацію онлайн-платформ. Європейський Союз визнає критичну потребу вирішення викликів, що виникають від дезінформації, і активно працює на кількох фронтах для забезпечення цілісності інформації, підвищення обізнаності громадян та сприяння співпраці різних зацікавлених сторін. Ці зусилля відображають комплексний підхід до протидії багатогранній загрози дезінформації та підкреслюють зобов'язання збереження демократичних цінностей у цифрову епоху.

Здається, що демократичні країни визнали потребу у створенні правових каркасів для протидії руйнівному впливу держави-агресора (рф) в інформаційній сфері і вже розпочали реалізовувати законодавчі ініціативи. На жаль,

виявлення дезінформації займає набагато більше часу, ніж її поширення. Дивлячись, як швидко поширюється хибна інформація по всьому світу, вражає. Розвиток Інтернету лише сприяє її швидкій поширеності [10, с. 26].

Введення кримінальної відповідальності за поширення дезінформації вимагатиме комплексного перегляду правового каркасу, уважного врахування свободи слова і забезпечення відповідності законодавства міжнародним стандартам та правам людини. Це складне юридичне питання, яке передбачає баланс між необхідністю протидії дезінформації та захистом фундаментальних прав і свобод. Тому до таких змін слід підходити обережно, і перед прийняттям відповідних положень в кримінальне законодавство необхідний ретельний правовий аналіз та публічна дискусія.

Важливо забезпечити, щоб правова база враховувала різні шляхи поширення дезінформації, чи то через традиційні засоби масової інформації, соціальні мережі чи інші засоби, і охоплювала як внутрішніх, так і зовнішніх акторів. Мова правових норм повинна бути всеосяжною та точною, щоб уникнути будь-яких можливих лазівок, які могли б дозволити іноземним інсайдерам або розвідникам ухилитися від відповідальності, діючи у прихованому режимі.

Одночасно, коли йдеться про вину, здається мало ймовірним, що хибна інформація може бути створена ненавмисно. Однак можна уявити сценарії, що свідчать про інше. Наприклад, коли недосвідчений аналітик знаходиться в середовищі інсайдерів, які надають йому хибні дані, можливе ненавмисне створення аналітичного звіту із спотвореними висновками та рекомендаціями на основі неправдивої інформації. Це може призвести до ухвалення критичних рішень на найвищому державному рівні. Тому відповідна стаття Кримінального кодексу повинна враховувати як умисне, так і необережне поводження. Крім того, доцільно розглянути можливість розмежування цих двох форм вини в окремі положеннях Кримінального кодексу.

Таким чином, можна відзначити, що спроби введення кримінальної відповідальності за поширення дезінформації викликають та будуть викликати суперечки через потенційну загрозу свободі слова та можливість кримінального

переслідування журналістів. Схожі обурення висловлюють як медіаорганізації, так і Національний союз журналістів України. Ініціативу критикують через побоювання порушення вільного обміну інформацією та можливий вплив на незалежність журналістики. Дійсно, в контексті демократичного суспільства важливо враховувати принципи свободи слова та незалежності ЗМІ при вирішенні питань, пов'язаних із контролем над дезінформацією [11].

З іншого боку, такий підхід сприяє маніпуляціям навколо ідеї постійних обмежень свободи засобів масової інформації та призводить до мінімізації зусиль у протидії поширенню дезінформації. Така концепція вже проникла навіть в Організацію Об'єднаних Націй і створює сприятливе середовище для діяльності злочинців у сфері інформації [12]. Це демонструє вразливість та відсутність захисту міжнародних структур від методів дезінформації, які використовує держава агресор (рф) та інші авторитарні режими. Схожі розглядає Авдеєва [13], яка вказує, що кампанії дезінформації можуть спотворювати юридичні концепції, підірвати сприйняття та важливість демократичних інститутів та дестабілізувати навіть найстійкіші та впливові держави, а також мати шкідливі наслідки для переваг міжнародного права в цілому. Крім того, за словами зазначеної вченої, дезінформація є надзвичайно впливовою і складною щодо виявлення та надання доказів. Кеттеманн [14] вказує на те, що ситуацію ускладнює конкуренція між фундаментальними доктринальними громадянськими свободами, оскільки держава має пасивний обов'язок не порушувати права людини з одного боку та активний обов'язок захищати права людини шляхом вжиття правозахисних заходів проти інших. Тобто, кожне втручання є актом балансу, який завжди потребує оцінки в конкретному контексті. Держава прагне виконати цей обов'язок, створюючи юридично безпечне середовище за допомогою відповідних законів.

Підсумовуючи погляд на криміналізацію дезінформації, важливо наголосити, що ніхто не має права поширювати неправду під маскою свободи слова, а у демократичному суспільстві повинні існувати засоби викриття осіб, які навмисно обманюють. Неконтрольоване поширення дезінформації – це основний інструмент авторитарних режимів,

які використовують це явище для просування та розширення свого впливу в демократичному світі.

Список використаних джерел

1. Укрінформ. Голова Центру протидії дезінформації: Потрібна кримінальна відповідальність за умисну дезінформацію. 2023. Доступно за адресою: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3659478-kerivnik-cpd-potribna-kriminalna-vidpovidalnist-za-navmisnu-dezinformaciju.html> (дата доступу: 30.01.2024)

2. Черниш, Р. Юридична відповідальність за поширення неправдивої інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. 1/2020, С. 191–194. Київ, Україна. ISSN 2524-0374. DOI. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/45>.

3. Електронні петиції. Протидія дезінформації в Україні. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з дезінформацією». № 22/130114-еп. 2021. Доступно за посиланням: <https://petition.president.gov.ua/petition/130114> (дата доступу: 30.01.2024)

4. Олексюк, Є. Мінкульт пропонує криміналізувати поширення дезінформації. Центр демократії та верховенства права. 2020. Доступно за адресою: URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dezinformatsia-minkult/> (дата доступу: 30.01.2024)

5. Урядовий портал. Мінкультури та інформаційної політики: Велика Британія та Україна обговорили конкретні кейси підтримки української культури, креативних індустрій та медіа. 2023. Доступно за адресою: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-velyka-brytaniia-ta-ukraina-obhovoryly-konkretni-keisy-pidtrymky-ukrainskoi-kultury-kreatyvnykh-industrii-ta-media/> (дата доступу: 30.01.2024)

6. Європейська правда. У Чехії планують ввести кримінальну відповідальність за поширення дезінформації. 2023. Доступно за посиланням. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/6/7155571/> (дата доступу: 30.01.2024)

7. Павлюк О. Публічні новини. У Швеції створили орган для боротьби з фейками. 2022. Доступно за посиланням. URL: <https://suspilne.media/195527-svecia-stvorila-organ-dla-borotbi-z-fejkami/> (дата доступу: 30.01.2024)

8. Onacilla, J. Právna úprava pre boj s dezinformáciami. *Trestné Právo. Právne Noviny*. 2023. Доступно за посиланням. URL: <https://www.pravnenoviny.sk/pravna-uprava-pre-boj-s-dezinformaciami> (дата доступу: 30.01.2024)

9. The Federal Government. What the Federal Government is doing and what you can do yourself. *Disinformation*. 2023. Доступно за посиланням. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/dangerous-fake-news-2244420> (дата доступу: 30.01.2024)

10. Маляренко, В. Кращі практики закордонного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. *Інформація і право*. 2021. № 3 (38). Київ, Україна. С. 21–27. DOI: URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3\(38\).243793](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3(38).243793).

11. Стогрін, І. Бородянський і Ткаченко прокоментували критику медійної спільноти їхніх «інформаційних» законодавчих ініціатив. *Політика. Радіо Свобода*. 2019. Доступно за посиланням. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/borodyanskii-tkachenko-media-krytyka/30295611.html> (дата доступу: 30.01.2024)

12. Радіо Свобода. Закон про дезінформацію: ООН застерігає українську владу від «непотрібних обмежень» для ЗМІ. *Новини. Політика*. 2020. Доступно за посиланням. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-pro-zakon-pro-dezinformatsiu/30410220.html> (дата доступу: 30.01.2024)

13. Авдєєва, Т. Дезінформація як інструмент іноземного втручання у виборчий процес: прояв правової війни Центр демократії та верховенства права. 2022. Доступно за посиланням. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/internet-regulation/> (дата доступу: 30.01.2024)

14. Kettemann, M. Germany: Disinformation in Pandemic Times. Society. American Institute for Contemporary German Studies. 2022. Доступно за посиланням. URL: <https://aicgs.org/2022/09/germany-disinformation-in-pandemic-times/> (дата доступу: 30.01.2024)

В. В. Топчій,

директор навчально-наукового інституту права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(*Державний податковий університет*)

О. В. Топчій,

професор кафедри англійської філології
та методики викладання іноземної мови
факультету іноземних мов,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений діяч науки і техніки України,
(*Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна*)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТУ ТА ІНШИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Як показує вивчення офіційної інформації, щорічно, включаючи й умови воєнного стану в Україні, знижується рівень злочинності, суб'єктами якої є неповнолітні особи (як в абсолютних цифрах, так і у розрахунку на 100 тис. населення). Так, у 2022 році неповнолітніми було вчинено 2 тис. 367 кримінальних правопорушень, що на 42% менше, ніж у 2021 році (4 тис. 179 таких суспільно небезпечних діянь) [1]. Такі ж тенденції мали місце і у співвідношенні даного виду злочинності із загальною, а саме: якщо питома вага вчинених неповнолітніми особами кримінальних правопорушень склала у 2021 році 2,2%, то у 2022 – 1,7 [1].

Проте, більш всебічний та повний аналіз сучасної злочинності неповнолітніх свідчить про те, що у її структурі з'явилися нові її види, які мають підвищену суспільну небезпеку, позаяк вчиняються в умовах воєнного стану, який введений в Україні у лютому 2022 року та триває по теперішній час. Так, поширеними у сьогоднішній стали такі злочини, суб'єктами яких є неповнолітні особи, як: державна зрада (ст. 111 Кримінального кодексу (КК) України); колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК); пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК); диверсія (ст. 113

КК); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК); ін. (ст.ст. 114-2; 150-1; ч. 4 ст. 185 КК). При цьому слід зауважити, що в детермінаційному комплексі причин і умов, які сприяють їх вчиненню, особливе місце займають ті із них, які стали наслідком негативного впливу на неповнолітніх Інтернету та інших телекомунікаційних джерел, що в кінцевому підсумку сформувало у зазначених осіб протиправну мотивацію до вчинення саме зазначених вище кримінальних правопорушень.

Якщо у цілому узагальнити ту негативну інформацію, яку продукують Інтернет та інші комунікаційні мережі, що, як показує практика, негативно впливає на дітей різного віку та формує на цій підставі відповідні цінності та мотивацію щодо свого місця і ролі у суспільних відносинах, то до таких джерел можна віднести наступні:

1. Відомості, які стосуються прищеплення для неповнолітніх поваги до Українського народу, держави та їх символів і традицій.

2. Відомості, що детермінують у зазначених учасників суспільної діяльності повагу до людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, а також до недоторканості і безпеки.

3. Відомості, що пов'язані з повагою підлітків до права власності будь-якої особи.

4. Відомості, що сприяють здоровому розвитку дитини в умовах воєнного стану.

5. Інші відомості, що формують стійкість у неповнолітніх до їх втягнення дорослими особами у протиправну та іншу суспільно небезпечну діяльність.

При цьому варто зазначити, що поділ вказаної вище інформації є умовним, позаяк кожна з їх видів тісно зв'язана та обумовлена поміж собою, тобто на всіх рівнях (законодавчому, доктринальному, правозастосовному, т. ін.) це питання має розглядатись через призму інформаційної системи, яка впливає на формування і розвиток дітей. Зокрема, серед детермінаційного комплексу причин і умов, які сприяють вчиненню неповнолітніми кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, звертають на себе увагу такі системні впливи комунікаційних джерел та Інтернету, як:

- 1) формування у дітей негативного ставлення до держави у контексті політичних баталій та необґрунтованої критики

діяльності її органів, службових і посадових осіб в умовах воєнного стану (публічні «чвари» (не дискусії та словесні перепалки) «вчорашніх» і «сьогоднішніх» можновладців; кадрові провали у територіальних центрах оборони у Міністерстві оборони України, т. ін.) [2].

У той самий час, у такій самій обстановці (умовах війни) в Ізраїлі створено коаліційний уряд та забезпечено діяльність засобів масової інформації, включаючи Інтернет, у яких пропагується патріотичне ставлення до держави та її збройних сил [3]. Більш того, якщо в Україні мобілізацією охоплено лише частину населення (в основному, з бідних та середніх родин), то в Ізраїлі при введенні воєнного стану для виконання військового обов'язку залучаються всі без винятку верстви національного потенціалу. Зазначені та інші несправедливі підходи держави до вирішення вкрай важливих проблем її функціонування в умовах воєнного стану й детермінують в Україні вчинення неповнолітніми злочинів проти основ національної безпеки (державної зради, колабораційної діяльності, посягання на державу-агресору, т. ін.) [4].

Як видається, з метою запобігання негативному впливу Інтернету та інших телекомунікаційних систем на дітей в умовах воєнного стану логічно було б відповідним державними органами, які видають дозволи на заняття інформаційною діяльністю, провести аудит «інформаційної» продукції, за результатами якої через суб'єктів законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України) здійснити внесення відповідних змін і доповнень у нормативно-правові акти з означеної проблематики. Зокрема, у такій ситуації, як виняток, можна було б ввести процедуру «цензури» інформації, що продукується у зазначених інформаційних джерелах, яка співпадала б зі змістом тих правообмежень, мова про які ведеться в ст. 34 Конституції України та ст. ст. 8, 9, 10 Європейської конвенції з прав людини.

2) Систематичні порушення прав дітей, про які у своїх щорічних доповідях повідомляє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

При цьому, відсутність у чинному законодавстві України, включаючи кримінально-процесуальне, обов'язку у відповідних державних органів щодо виявлення, усунення, блокування тощо причин і умов, які сприяють вчиненню

правопорушень проти дітей, роблять існуючі проблеми «хронічними» та такими, які знижують позитивну мотивацію життєдіяльності у цих осіб, у тому числі з питань національної правосвідомості. Виходячи з цього, варто у сьогоднішній хоча б на рівні відповідних нормативно-правових актів, як це, зокрема, здійснено в органах прокуратури, повернутись до історично усталеної та перевіреної практики, спрямованої на усунення детермінант злочинності.

3) Безсистемний та епізодичний захист української мови та засилля іноземної продукції, т. ін. у засобах масової інформації (ЗМІ), включаючи Інтернет та інші телекомунікаційні системи, на території нашої держави.

Зокрема, всупереч вимог Законів України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та «Про медіа», у засобах радіомовлення (особливо на каналах «FM») пріоритетними є пісні іноземних авторів, а не навпаки. Крім цього, на вулицях деяких міст України замість (або у виді дубляжу) державної мови на вивісках торгових об'єктів використовується, знову ж таки, іноземна мова (як приклад, можна назвати міста Луцьк, Рівне, Житомир, ін.). Все це, з одного боку, свідчить про бездіяльність з означених питань Уповноваженого із захисту державної мови (ст. ст. 49-57 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної») та відповідних суб'єктів, які надають дозволи для заняття інформаційною діяльністю (Національна рада з питань телебачення і радіомовлення; Державний комітет телебачення і радіомовлення України, т. ін.), а з іншого, створює кореляційні детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів з боку неповнолітніх.

4) І, звичайно, не можна у зв'язку з цим не брати до уваги й ті впливи на дітей, які здійснює на них росія. При цьому варто зауважити, що досі в Україні не заборонені всі інформаційні джерела, які використовує держава-агресор та дезорганізує таким чином неповнолітніх у виборі правильних орієнтирів і цінностей у житті [5].

Таким чином, виходячи з отриманих у ході даного наукового пошуку результатів, можна констатувати, що в умовах воєнного стану в Україні негативні впливи Інтернету та інших телекомунікаційних джерел на здоровий розвиток дітей

набувають підвищеної суспільної небезпеки, позаяк не тільки детермінують вчинення нових видів злочинів у їх середовищі та з їх участю, але й створюють у зв'язку з цим потенційні та реальні загрози для національної безпеки нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Подоляк про проблеми мобілізації: «Треба шукати нові стимули». URL: <https://tsn.ua>>Україна.
3. В Ізраїлі всі лідери підтримали створення уряду національної єдності. URL: <https://www.ukrinform.ua>.
4. «Там дитину присипало». Кого і як в Україні судять за коригування вогню російської армії. URL: <https://www.bbc.com>>articles.
5. Російська мова в Україні: що знищить «скабеевих» і «словйових» в українському телевізорі. URL: <https://www.unian.ua>>Україна.

М. М. Трещов,

т.в.о. завідувача кафедри управління та адміністрування,
доктор наук з державного управління, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Однією ключових прерогатив діяльності органів публічного управління полягає в ефективній реалізації політики публічних закупівель як ключового фактору створення належних умов для надання громадянам якісних та доступних публічних послуг з досягненням максимального результату від використання коштів державного та місцевих бюджетів.

В умовах триваючої активної фази російсько-української війни, яка перетворилася у ресурсну війну та викликала втрату більше, ніж третини ВВП України, міграцію значної частки середнього класу за кордон, прогресуюче зростання потреби в фінансуванні видатків на підтримку безпеки і оборони країни та видатків на соціальний захист, переформатування політики публічних закупівель набуло ключового значення для термінового вирішення проблемних питань не лише збереження української державності, а й забезпечення виживання української нації [3, с. 135].

Додаткової ваги зазначеним вище процесам надає геометричне зростання темпів глобалізації, науково-технічного прогресу та діджиталізації усіх процесів суспільного життя, включаючи публічне управління та постійну модифікацію публічної організації влади, які створюють передумови для удосконалення діяльності інституцій публічного управління в частині спрощення, модернізації та поліпшення якості надання громадянам публічних послуг [2, с.73], що неможливе без удосконалення сфери публічних закупівель.

Під публічними закупівлями розуміється купівля замовником в особі органів та інституцій публічного управління товарів, послуг і робіт, які необхідні для функціонування процесів продукування публічних послуг за умови досягнення

раціонального використання коштів платників податків і забезпечення посилення конкурентної боротьби у країні.

Формами публічних закупівель, які мають місце в українській практиці є насамперед відкриті конкурентні торги, а також спрощений формат процедури закупівлі, торги з обмеженою участю та конкурентний діалог. На сьогодні експертним середовищем відмічається позитивна динаміка змін у вітчизняній системі публічних закупівель, що є безпосереднім наслідком зростання впливу розвинених демократій на урядові кола, імплементації норм європейського законодавства в рамках суспільного поступу до набуття членства в ЄС, та супроводжується зростанням кількості учасників торгів, особливо представників середнього бізнесу, що є свідченням транспарентності і зручності переважаючих електронних процедур публічних закупівель.

Загалом під поняттям тендеру пропонується розуміти процес відбору учасників публічних закупівель в умовах конкурентної боротьби з метою визначення переможця в межах норм чинного законодавства. При цьому метою проведення публічних закупівель є власне вибір найкращої тендерної пропозиції поданої суб'єктами господарювання.

Найрезультативнішим видом публічних закупівель з точки зору досягнення максимальної ефективності витрачання коштів платників податків та мінімізації корупційних ризиків типом тендеру є відкриті торги. Проте попри той факт, що до українського законодавства імплементовано найкращі зразки якісного державного регулювання в сфері публічних закупівель, які ідуть в тренді стратегічної ініціативи щодо євроінтеграції, не вдалося на державному рівні досягти геометричного зниження рівня прояву корупційних ризиків при проведенні видатків державного та місцевих бюджетів, що потребує реформатування конструкту суспільних відносин в Україні, активізації діалогу між органами публічної влади та суб'єктами підприємницької ініціативи та подальшої модернізації системи електронних закупівель.

Експерти в якості головного недоліка вітчизняної системи публічних закупівель визначають недостатню кількість аудиторських перевірок та відсутність факту застосування штучного інтелекту при їх проведенні, що спричинює

незадовільний рівень і якість перевірки публічних закупівель та потребує збільшення видатків на проведення перевіркової діяльності та зростання кількості аудиторів, зокрема у форматі аутсорсингу. Дослідження показало, що аудиторськими перевітками охоплено лише 0,2% від усього обсягу публічних закупівель в Україні. При цьому органи та інституції публічного управління в переважній кількості випадків не оскаржують рішення аудиторів в судовому порядку (оскарження становлять 3,3% випадків), проте у 61% випадків аудиту замовники публічних закупівель або взагалі не виконують приписи контролюючих органів або виконують їх частково, що фактично нівелює механізм перевірки системи публічних закупівель та потребує посилення відповідальності за неусунення виявлених порушень [4].

Публічні закупівлі є одним з потенційно найбільш ефективних інструментів реалізації цілей стратегічного розвитку та реконструктивної відбудови України та її територій, максимальна реалізація перспектив якого вимагає впровадження комплексного підходу у реалізації заходів організаційного впливу на політику органів публічного управління. Формат реалізації горизонтальних цілей системи публічних закупівель уособлюється у встановленні чітко визначених критеріїв оцінки пропозицій учасників торгів та впроваджується по стадійно в процес публічних закупівель – від початкової стадії планування закупівель до стадії виконання укладених угод про закупівлі.

На тлі посилення корупційних ризиків в системі публічних закупівель [1], свідченням чого стала низка публічних корупційних скандалів, яка викликала обґрунтовані побоювання країн-членів Контактної групи з оборони України щодо розпорошення не лише коштів державного і місцевих бюджетів України, а й коштів міжнародної допомоги, особливо нагальним стає питання формування національної стратегії публічних закупівель, яка стала б провідником реалізації низки галузевих та регіональних програм соціально-економічного розвитку та Плану Відновлення України. Вбачається, що зазначена нами стратегія має формалізувати стратегічну роль системи публічних закупівель визначивши обмежене коло напрямків економічної, соціальної, культурної та екологічної політики.

Список використаних джерел

1. Мунько А., Дубова О. Особливості контролю за процесом публічних закупівель в умовах воєнного стану. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 жовт. 2023 р.). Харків : НТУ «ХПІ». С. 201–204.
2. Трещов М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 4. С. 67–75.
3. Трещов М. Соціально-економічний стан воюючої країни у зв'язку з євроінтеграційним поступом: оцінка та антикризові заходи держави. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск, присвячений євроінтеграційній тематиці. С. 129–135.
4. Transparent Public Procurement Rating.–The Institute for Development of Freedom of Information. URL : <https://www.tpp-rating.org/page/eng/rating?fbclid=IwAR0PcKJ6kY3hb0H3PeW-nTIOuI9YhjQFTo7fvRufZK-At1hnG00C3BPb73g>.

Tuz O. S.,
Associate Professor of the Department of Special Disciplines
Candidate of Psychological Sciences
*(National Academy of Stateborder service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytsky)*

INFORMATIONAL SECURITY OF UKRAINE, DEVELOPMENT, PROSPECTS

The processes taking place today in Ukraine have confirmed the existence of a need for the development of information security of the state as an integral element of the defense system. Part of russian aggression against Ukraine since the beginning of the war has been disinformation, as the russian federation announced a «special operation» in Ukraine that was not true. In addition, the enemy has turned its own information policy into a kind of weapon, using the dissemination of false information about military operations on the territory of Ukraine, propaganda, restricting access of its own citizens to independent media, etc.

The information policy of the russian federation was recognized as a threat not only to Ukraine, but also to other countries of the world by the Information Security Strategy, put into effect by Decree of the President of Ukraine of December 28, 2021 No. 685/2021 [1].

Among the national challenges to information security, the Strategy highlights the information influence of the russian federation as an aggressor state on the Ukrainian population. Regardless of the future development of the economic, political and social dimensions of the conflict, it is seen that information warfare will pose a threat to our state for many years. This is explained as follows:

1) the means of such aggression are mainly of a «hidden nature», they are difficult to immediately identify as a manifestation of a destructive policy;

2) the availability of social networks and the media as subjects of influence on the information space, their use as «platforms» for promoting propaganda;

3) the rapid development of information technology along with a low level of media literacy, etc.

Considering the above-mentioned trends, the further development of information security in Ukraine is of particular relevance, the prospects of which should be considered through the prism of institutional support. The main subject of the security sector in Ukraine is the National Security and Defense Council of Ukraine. Among the decisions of the Council that positively influenced the implementation of a unified information policy in Ukraine during the war, the creation of a unified information platform for strategic communication should be highlighted [2].

In the post-war period, the main tasks of the National Security and Defense Council of Ukraine in the field of information security should be recognized as promoting public awareness of military-political effectiveness and ensuring transparency of decision-making processes in the field of security.

The working body of the National Security and Defense Council of Ukraine is the Center for Countering Disinformation, which is actively taking measures to prevent the spread of false information and manipulation by the Russian Federation in Ukraine. The Center's experts create analytical materials on information self-defense for Ukrainians, refute fakes and highlight manifestations of modern information terrorism [3].

Media regulators, civil society, and the private sector. An important task of the body remains the observance of the constitutional principles of freedom of thought and speech [4, p. 87].

Taking into account the vulnerability of the post-war information space, it is assumed that possible restrictions on such rights should have justification and clear legislative regulation. The Security Service of Ukraine plays a significant role in the post-war modernization of information security. The intensity of innovative hybrid wars requires reforming the Security Service of Ukraine in terms of providing the body with additional mechanisms to counter information threats. Measures aimed at preventing destructive information policy in Ukraine are measures to: identify and stop the use of Ukrainian mass media circles by foreign organizations, which harms Ukraine's security policy; systemically blocking the distribution of materials on the Internet in the media with calls for violation of state sovereignty and territorial integrity of Ukraine;

blocking the spread of war propaganda and information that incites interethnic and interfaith conflicts [5, p. 118].

Thus, we can conclude that it was possible to ensure the appropriate level of information consciousness during the war in Ukraine through the preliminary institutionalization of information security. Promising directions for the development of information security in Ukraine are improving the functions of government bodies in the field of national security, creating sufficient conditions for the state to coordinate such bodies with the media and civil society. In addition, increasing the media literacy of the Ukrainian population remains a traditional means of preventing the collapse of the information space.

So, in conditions of war, an important component of national security is the information security of Ukraine, which is the state of protecting national interests in the information sphere.

Sources

1. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 «On the Information Security Strategy»: Decree of the President of Ukraine dated December 28, 2021 No. 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (date of access: 04/08/2022)

2. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 18, 2022 «On the implementation of a unified information policy under martial law»: Decree of the President of Ukraine dated March 19, 2022 No. 152/2022. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ru/Ukazy/5295.html> (access date: 04/08/2022)

3. Center for Countering Disinformation under the National Security and Defense Council: official website. URL: <https://cpd.gov.ua/> (date of access: 04/08/2022)

4. Marushchak A. I. Prerequisites for the formation of legal mechanisms to counter disinformation in social media in the context of national security: problem statement. *Information and law*. 2022. No. 1 (40). pp. 82–88.

5. Novitsky V. Ya. Strategic foundations for ensuring information security in modern conditions. *Information and law*. 2022. No. 1 (40). pp. 111–118.

В. В. Тутова,

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Н. В. Павлова,

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ДОТРИМАННЯ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану ставлять поліцейських перед незвичними викликами та завданнями, які вимагають особливої обізнаності та здатності діяти в стресових ситуаціях. Проведення слідчого експерименту в таких умовах потребує особливого дотримання етичних принципів з боку поліцейських. Етика у роботі Національної поліції є невід'ємною частиною професійного характеру їх діяльності, вона складає основу взаємодії зі суспільством та забезпечує дотримання прав та свобод громадян.

Сьогодні насамперед важливо, щоб працівники поліції належним чином виконували поставлені перед ними завдання. Для цього вони повинні мати не лише необхідні навички у своєму фаху, але й вищий рівень «моральної культури», оскільки це дозволить їм належним чином спілкуватися та надавати професійну допомогу громадянам [1, с. 44].

Етика – це самостійна галузь філософської науки, предметом якої є мораль та моральні відносини, що є специфічною формою свідомості та діяльності людини у суспільстві. Арістотель стверджував, що метою етики є не знання, а вчинки людей [2, с. 44].

Дотримання етичних принципів поліцейськими під час проведення слідчого експерименту в умовах воєнного стану

є особливо важливою та складною темою. В таких умовах правоохоронці знаходяться під постійною загрозою та змушені приймати непрості рішення, проте, дотримання етичних принципів є обов'язковою умовою для збереження довіри до правоохоронних органів в період воєнного стану.

Згідно зі статтею 240 Кримінального процесуального кодексу України, з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [3].

Для того, щоб кардинально вдосконалити роботу Національної поліції під час проведення слідчого експерименту у таких умовах, необхідно враховувати ряд ключових аспектів. Перш за все, поліцейські повинні відрізнити правду від брехні. Умови воєнного стану можуть сприяти розповсюдженню дезінформації та маніпуляції, тому перед проведенням слідчого експерименту, правоохоронці повинні підготувати себе та проявити найвищий рівень професійності та незалежності. Крім цього, поліцейським слід враховувати особливості кожного з осіб, з якими проводиться слідчий експеримент, необхідно захистити вразливі групи населення, такі як жінки, діти та місцеві жителі, які були піддані катуванню. Забезпечення їх безпеки та дотримання прав має бути пріоритетом під час проведення слідчого експерименту.

Місця, які виступали катівнями, особливо під час воєнного стану, є надзвичайно небезпечними місцями, але навіть у таких умовах працівникам Національної поліції необхідно керуватись етичними нормами. Вони повинні забезпечити безпеку особам, які знаходяться в полоні, та не допустити будь-якого виду знущань або несправедливої поведінки. Це може включати використання додаткових заходів безпеки для запобігання можливим нападам чи побиттям особами, що перебувають у полоні. Однак, ці заходи повинні бути обґрунтовані і здійснюватись з повагою до прав підозрюваних.

По-друге, не тільки в період воєнного стану, який може призвести до порушень прав людини – катування, насильство, жорстоке поводження, працівники поліції повинні додержу-

ватися міжнародних стандартів та конституційних принципів, але й в мирний час відносно забезпечення гідного та людського поводження з підозрюваними або затриманими особами. Відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний правовий захист в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [4].

Дотримання етичних принципів також вимагає підтримувати конфіденційність під час проведення слідчих експериментів у катівнях. Поліцейські повинні запобігати розголошенню будь-якої інформації, що стосується осіб, які перебували у полоні, якщо це необхідно для захисту громадської безпеки чи доведення вини підозрюваних. Це дозволяє зберігати довіру суспільства до Національної поліції та забезпечує справедливість та рівність усіх перед законом.

Отже, дотримання етичних принципів поліцейськими під час проведення слідчого експерименту в умовах війни є основним фактором, який визначає надійність та довіру до правоохоронних органів. Важливо зберігати професійність та незалежність, захищати права людини, забезпечувати прозорість та об'єктивність процесу, а також захищати вразливі групи населення. Тільки відповідальне та етичне поводження може забезпечити справедливий та надійний результат слідчого експерименту. У ситуаціях, коли проведення слідчого експерименту у катівнях під час воєнного стану може бути особливо складним, важливо, щоб поліцейські були добре підготовлені. Навички переговорів, тактичне мислення і професійне розуміння ситуації допоможуть поліцейським забезпечити безпеку всіх учасників та зберегти порядок в катівнях. Застосування фізичної сили повинно бути обґрунтованим і не перевищувати міру, необхідної для виконання обов'язків поліції.

Список використаних джерел

1. Єпішко, І. С. «Професійна етика поліцейського». (2018). URL: <http://surl.li/pzugu> (дата звернення: 30.01.2024)
2. Поліцейська деонтологія : навч. посібник / кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.01.2024)

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.02.2024)

В. В. Усач,

курсант
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

О. В. Адамчук,

начальник (декан) факультету безпеки державного кордону,
кандидат психологічних наук, доцент
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

УКРАЇНСЬКІ СТАРТАПИ ЯК ДОПОМОГА ПРИ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах сьогодення як ніколи гостро постає питання реінтеграції учасників бойових дій. Багато військовослужбовців, які були вимушені залишити військову справу та повернутись до цивільного життя не можуть змусити себе займатись якоюсь сферою діяльності, вони хочуть знову повернутись на лінію фронту та продовжувати воювати.

З військовослужбовцями, які пристосовуються до мирного життя, активно працюють військові психологи з метою визначення психологічного стану такої особи та наданні їй психологічної допомоги. Окрім цього проводиться роз'яснювальна робота, під час якої учаснику бойових дій надається вичерпна інформація про пільги згідно статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Але основна частина реінтеграції такої особи проходить не з психологами, а з людьми, у суспільстві. Сьогодні українці досі не повною мірою розуміють яка саме допомога потрібна таким людям і яким чином потрібно до них ставитись. Нерідко особа, яка повернулась із зони ведення бойових дій, має явні ознаки фізичного каліцтва і перебуваючи серед людей «ловить погляди», що змушує особу відчувати себе неповноцінною, не такою як всі.

Найкраща підтримка таких людей – це надання їм робочого місця, де особа зможе спілкуватись з іншими колишніми учасниками бойових дій та матиме змогу займатись певним видом діяльності, який не викликатиме стресу.

Зараз в Україні активно розвиваються стартапи в цьому напрямку, наприклад, Veterano Pizza – це піцерія, у якій працюють виключно ветерани. Таким чином колишні військові легше адаптуються до мирного життя, до того ж роблять важливу справу, адже певна частина заробітку йде на підтримку ЗСУ. Цей стартап розвивається в багатьох містах нашої країни, таких як Одеса, Дніпро та інші.

Ще одним яскравим прикладом є друкарня «Веда» у Вінницькій області. Її засновник був вимушений покинути військову справу після отримання тяжкої контузії, про те він знайшов інший спосіб допомагати силам оборони. Олексій Льогачов відкрив власну друкарню і окрім комерційних замовлень виготовляє друковану продукцію для сил оборони за власний рахунок, це і амбулаторні картки, і наліпки на сублімовані продукти та багато іншого. Також Олексій за власний рахунок виготовляє друковану продукцію для однієї з пекарень області, а пекарня в свою чергу віддає половину заробітку на потреби сил оборони.

Ще одним прикладом є Тарас Якобчук, який зараз займається проектуванням та виготовленням професійних кухонь. Після повернення із зони бойових дій Тарас вирішив відкрити свій бізнес і підтримувати таким чином інших військових. Зараз Тарас активно допомагає силам оборони матеріальною підтримкою, а також надає робочі місця ветеранам які бажають працювати в ресторанах.

Всі ці приклади доводять, що адаптуватись до цивільного життя можливо. В Україні сьогодні є дуже багато подібних проектів, при чому в різних сферах діяльності і кожен може обрати той, який буде «до душі». І саме таким чином ми зможемо допомогти нашим захисникам.

Список використаних джерел

1. Офіційна сторінка у фейсбуці «Pizza Veterano» URL: <https://www.facebook.com/veteranopizza.odesa>–(дата звернення 08.02.2024)
2. Офіційна сторінка у фейсбуці Друкарня «Веда» URL: <https://www.facebook.com/vedazakaz/> (дата звернення: 08.02.2024)
3. Психологічна робота з військовослужбовцями учасниками бойових дій на етапі відновлення : методичний посібник. 2023. С. 210–280.

В. В. Устименко,

курсант Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Н. В. Павлова,

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ОГЛЯДУ ВЕЛИКИХ ЗА ОБСЯГОМ ДІЛЯНОК МІСЦЕВОСТІ

Одним із найважливіших, специфічних і складних завдань правоохоронних органів є всебічне та швидке розслідування злочинів та розкриття осіб, винних у злочинній діяльності.

Вагому роль у отриманні доказової інформації відіграє огляд місця події. Головною особливістю дослідження обстановки вчинення кримінального правопорушення є специфіка визначення меж огляду. Як свідчить слідча практика, помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх усвідомлення. Проте саме характер події та ситуація визначають межі території в кожному окремому випадку, які необхідно ретельно оглянути. У зв'язку з необґрунтованим звуженням меж залишаються недослідженими ділянки місцевості, де можуть бути виявлені об'єкти, безпосередньо пов'язані зі злочином. Таким чином, межі огляду повинні включати: місце вчинення злочинної події, виявлення слідів злочину чи інших речових доказів, що мають значення для кримінального провадження; приміщення або ділянка землі, де відбувалася підготовка до вчинення злочину; способи підходу злочинця на місце події та шляхи відходу; місце приховування злочинної діяльності; інші приміщення та ділянки місцевості, які можуть містити предмети, що мають значення для розслідування [1, с. 258].

Загалом, у криміналістиці існують три основні способи огляду місця події, які можуть застосовуватися в «чистому»

або комбінованому вигляді: концентричний, ексцентричний і фронтальний. Зокрема, під час огляду місця події варто рухатися від периферії до центру. Причому, в першу чергу слід оглянути й вивчити оточення (місцевість, приміщення), шляхи до нього, входи й виходи, а вже потім переходити до основного предмета дослідження. З точки зору тактики огляду місця події варто розглянути питання розширення межі пошуку, перевірки шляхів підходу та відходу злочинців, передбачити можливість використання для погоні службово-розшукової собаки для переслідування по гарячим слідам. Уповноважені особи (склад слідчо-оперативної групи) повинні правильно визначити межі огляду місця події та вилучити максимальну кількість відомостей, що мають доказовий характер [2, с. 123]. Тому концентричний метод передбачає огляд місця події, який відбувається по спіралі від периферії до центру. Цей спосіб доцільно використовувати у випадках, коли немає чітко окресленого центру місця злочину і огляд супроводжується виявленням слідів прибуття та відходу злочинців з місця злочину, засідки або очікування об'єкта злочину, або виявлення інших слідів і речових доказів [3, с. 282].

Ексцентричний огляд місця події проводиться за спіраллю від центру місця події до периферії. Цей спосіб доцільно використовувати для огляду місця події, яке має певну центральну точку (наприклад, наявність слідів зламу, трупа тощо). Фронтальний метод – огляд великих площ. Цей прийом використовується із залученням допоміжної групи, яка стає в лінію (ряд) і рухається фронтально. Цей спосіб іноді називають «прочісуванням» території, коли група формує широкий стрій і, рухаючись, одночасно обстежує велику територію. Лінія руху може бути прямою (зйомка залізничних колій) і переривчастою (огляд берега річки).

Окрім основних методів, існують інші підходи до огляду місця події, які можуть бути використані в залежності від конкретних обставин. Наприклад, суцільний метод вимагає систематичного та послідовного обстеження всіх його ділянок. Кожен об'єкт, який зустрічається на шляху, підлягає детальному огляді. З іншого боку, за вибіркового методу огляду на увагу припускаються лише ті області, які, на думку слідчого, містять найбільше слідів та об'єктів, пов'язаних з подією.

Під час огляду відкритої місцевості важливо враховувати масштабність території, що вимагає розподілу на окремі ділянки з використанням постійних природних орієнтирів, таких як річка чи дерево. У випадку, коли сліди злочинця або самого злочину дуже далеко ведуть, огляд «доріжки слідів», який може включати область приблизно 5 метрів по обидва боки від лінії слідів. Проте ця ширина не є жорстким правилом і може змінюватися залежно від конкретних обставин. Для різних видів злочинів слід застосовувати відповідний підхід до виявлення і збирання слідів. Наприклад, на ґрунті слід шукати взуття, сліди транспорту, а на деревах чи кущах – сліди від борту автомобіля, кульові пошкодження; в ямах – зібрані, накидані предмети тощо та інші [4, с. 299].

При використанні секторного методу проведення огляду місця події передбачається розділення території на сектори для дослідження. Слідчий, розташований у центрі досліджуваної території, визначає напрямок магнітного меридіану (від півночі до півдня) і за ходом годинникової стрілки встановлює сектор, наприклад, з кутом у 30° . Після огляду першого сектору він переходить до наступного, відкладаючи його за годинниковою стрілкою, і таким чином досліджує всю територію. Такий метод дозволяє систематично оглядати та охоплювати всю територію до завершення розслідування.

Варто відзначити, що квадратний метод передбачає зйомку території за допомогою квадратів. Слідчий поділяє досліджувану територію на певні квадрати. Оглянувши територію одного квадрата, він переходить до наступного. Орієнтирами в цьому випадку можуть бути будинки, споруди, дерева та інші об'єкти. Вузловий метод передбачає обстеження території, яка попередньо розбита на ділянки, квадрати або вузли, кожен з яких досліджується окремо. Використовується для виявлення дрібних слідів, куль, гільз, прихованих предметів у меблях та інших предметів, важливих для розслідування. Комбінований метод використовується в залежності від слідчої ситуації, що виникає під час проведення слідчої (розшукової) дії. Тому при огляді великої території слідчий розбиває всю територію на квадрати, кожен з яких оглядається концентричним, ексцентричним або фронтальним методами залежно від виду ділянки та загальної картини злочину[1, с. 260–261].

Отже, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що наведені методи огляду місця події у конкретній слідчій (розшуковій) дії виступають тактичними прийомами ефективного розслідування. Однак постійного правила застосування того чи іншого методу (прийому) огляду не існує, а питання про спосіб огляду вирішується суб'єктом перевірки виходячи з конкретних обставин. події. Так, огляд приміщень рекомендується проводити концентричним методом; огляд відкритої місцевості зазвичай проводять від центру до периферії, оскільки іноді важко визначити межі місцевості на початку огляду або фронтальним методом, коли територія велика і її можна розділити на смуги. При необхідності обстеження великої площі доцільно розбити її на квадрати (вузли) і провести дослідження в межах кожного вузла одним із перерахованих методів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і допов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Антонюк, О. А. Проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: напрями удосконалення. *Юридична наука*. 9 (111). 2020. 119–127.
3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін. ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
4. Маркусь В. О. М 16 Криміналістика : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 558 с.

Н. В. Федіна,

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

С. М. Ришканич,

здобувач вищої освіти
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішні справ)*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток українського суспільства в умовах воєнного стану є складним і неоднозначним процесом. З одного боку, війна призвела до значних потрясінь і руйнування, які негативно позначилися на усіх сферах суспільного життя. З іншого боку, вона також стала поштовхом до позитивних змін, таких як зміцнення національної єдності, активізація громадянсько-суспільства та зростання соціальної солідарності.

У XXI столітті спостерігається значний прогрес в розвитку українського суспільства. Цей прогрес виявляється у швидкому русі вперед у процесах формування держави, патріотичному вихованні, зміцненні обороноздатності країни, захисті її суверенітету та територіальної цілісності, а також у розвитку місцевих громад та піднесенні національної ідеї [1, с. 118].

У світлі введеного в Україні військового стану з 24 лютого 2022 року, важливим є обговорення необхідності внесення змін до правової системи країни, з урахуванням особливостей правового режиму, що діє в умовах воєнного стану.

Конкретні воєнні загрози призводять до перегляду структури органів публічної влади, а також тимчасового обмеження прав і свобод громадян. В цих умовах використовуються спеціальні (надзвичайні) правові і організаційні засоби для забезпечення, захисту і збереження прав людини під час воєнних подій [2, с. 100–101].

Перед початком повномасштабної війни і в даний час в Україні відбуваються значущі зміни, причому ключове місце серед них займає правова система, яка діє як цілісна правова структура. Забезпечення державного суверенітету, встановлення принципів правової державності та поваги до прав і свобод людини стає можливим лише при існуванні добре розвиненої правової системи [3, с. 526].

Стратегічний курс розвитку сучасної української держави, який передбачає вступ до Європейського Союзу, вимагає проведення реформ та інтеграційних заходів у сфері права для забезпечення ефективних механізмів соціального розвитку.

Важливо відзначити, що Конституція України включає положення, що відображають принципи правової системи України. Наприклад, у преамбулі зазначено, що Конституцію України прийнято відповідно до вираження суверенної волі народу, який є єдиним джерелом влади і носієм суверенітету. Забезпечення статусу народу як владного суверена (відповідно до ст. 5 Конституції України) здійснюється за допомогою гарантій, що визнають принцип верховенства права (відповідно до ст. 8 Конституції України) та конституційно закріпленої демократичної організації публічної влади (ст. 5, 6, 7 Конституції України), а також визнання людини як найвищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України) [4].

Отже, сутність правової системи України виявляється як прояв влади Українського народу при визнанні пріоритету ліберально-демократичних цінностей, що відповідає принципам європейської правової системи. Проте не менш важливим є не лише закріплення цих принципів у Конституції, але й їх практична реалізація в сучасних умовах.

Сучасні умови воєнного стану, агресія з боку Росії та розгортання широкомасштабної війни Російської Федерації проти України створюють необхідність внесення змін у сучасну правову систему для забезпечення реалізації вказаних принципів [2, с. 103].

Механізм захисту може включати ряд особливих (надзвичайних) організаційно-правових заходів, таких як: зміцнення захисту об'єктів критичної інфраструктури та тих, що забезпечують життєдіяльність населення, і встановлення спеціального режиму їхньої роботи; введення комендантської години

та режиму світломаскування; перевірка документів у осіб, а при необхідності – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і мешкань громадян; заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, алкогольними напоями та спиртovими продуктами; встановлення регламенту використання Фонду захисних споруд цивільного захисту; проведення евакуації населення у випадку загрози його життю або здоров'ю; введення регульованого забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами тощо [2, с. 104].

Українці стали перед ситуацією, що вимагала вибору. Цей вибір стояв перед кожним індивідуально, перед політичною елітою, різними соціальними групами і, в кінцевому рахунку, перед всім суспільством. Кожен з цих виборів передбачав високий рівень свідомості, світоглядну орієнтацію, цінності та розуміння можливих наслідків, а також «вартості» даного вибору, як для самого особистого рівня, так і для кола родичів, спільноти, суспільства та цивілізації в цілому [5, с. 254].

Вибір, який зробило українське суспільство, був однозначним. Більшість з них вирішила захищати свою країну та свій спосіб життя. Цей вибір був схвалений міжнародною спільнотою, яка надала Україні значну підтримку.

Також важливо відзначити психологічні виклики, що виникають внаслідок війни і їх можна умовно розділити на чотири групи:

1. Виклики, що стосуються українців як спільноти;
2. Виклики, що впливають на ментальне здоров'я особистості;
3. Виклики, пов'язані з психологічним благополуччям та розвитком дитини;
4. Виклики, з якими зіштовхуються українські психологи як члени фахового співтовариства [6, с. 2].

Виклики, що стосуються українців як спільноти включають в себе:

- необхідність переосмислення визначеного в попередні роки перцептивного образу російсько-української війни;
- потребу в актуалізації групової ідентичності українців як національної ідентичності;

- потребу зміни характеру владно-підвладних відносин, включаючи як доцентрові, так і відцентрові тенденції суспільної єдності;
- психологічні ризики, пов'язані із завищеними суспільними очікуваннями;
- прояви та наслідки колективної психотравматизації;
- імовірність формування у біженців психологічного синдрому неповернення [6, с. 2–5].

Отже, розвиток українського суспільства в умовах воєнного стану став складним викликом та завданням, визначеним рядом важливих аспектів. На фоні воєнних подій виникли значні виклики, які вплинули на різні сфери життя українців. Зміни в політиці, економіці, соціокультурній сфері та інших аспектах суспільства визначаються необхідністю адаптації до надзвичайних обставин та взаємодії з воєнними реаліями.

Українці зіштовхуються з важливими рішеннями та виборами, такими як еміграція, супротив агресії, перегляд ідентичності спільноти та багато інших. Також важливо враховувати психологічні аспекти, які супроводжують воєнний стан, і здійснювати відповідні заходи для забезпечення ментального благополуччя населення.

Зростання свідомості та готовності до співпраці у суспільстві стає ключовим елементом успішного подолання викликів воєнного стану. Розвиток українського суспільства в цих умовах вимагає комплексного та взаємодіючого підходу, який охоплює економічні, соціальні, психологічні та політичні аспекти для забезпечення стійкості та розвитку нації.

Список використаних джерел

1. Заїка В. М. Родовий досвід та національна ідентичність українського народу в умовах воєнного та поствоєнного стану. *Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку* : зб. наук. ст. учасників третьої всеукраїнської наук.-практ. конф. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 118–122.

2. Марченко Д. В. Зміни правової системи України в умовах воєнного стану. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу. Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 100–106.

3. Афанасьєва М. В., Батанов О. В., Єзеров А. А. Сучасний український конституціоналізм. Проблеми сучасної конституціоналістики ; за ред. А. Р. Крусян. Одеса : Фенікс, 2015. № 3. 526 с.

4. Конституція України : Закон України від 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Буркало В. Європейський вибір України і християнські засади демократії: нові горизонти світобачення. *Україна – Європейський Союз: Форум розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 253–257.

6. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022. № 4(1). С. 1–11.

Н. В. Федіна,

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

К. Б. Бурнадз,

здобувач вищої освіти
факультету № 1 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

За останні півстоліття концепція державного регулювання інституту переміщених осіб у світі суттєво змінилася. Так само і Україна, перебуваючи в умовах масштабної правової реформи, починаючи з моменту проголошення її демократичною, соціальною і правовою державою, йде шляхом правонаступності кращого світового досвіду в сфері забезпечення прав різних категорій переміщених осіб.

Процеси соціальної адаптації переміщених осіб, гарантії захисту їхніх прав, гарантованих Конституцією України, в тому числі виборчих, трудових та соціальних прав, захисту права власності, відновлення втрачених ідентифікуючих документів, прав у сфері доступу до інформації і державних послуг, надання високоякісних послуг з економією часу та зусиль вказаної категорії громадян, відновлення віри в уряд, якість державної підтримки зумовлюють необхідність формування нових наукових підходів до осмислення конституційно-правового статусу переміщених осіб в Україні) [1, с.182]

Тривалий час у міжнародному праві питанню правового регулювання внутрішнього переміщення населення не приділялось належної уваги, а також визначалась його виключна приналежність до внутрішньої компетенції кожної окремої держави. Чинні тоді норми щодо осіб, що вибули за межі своєї держави і шукають міжнародного захисту, певним чином стосувалися і внутрішнього переміщення, однак комп-

лексно питання правового статусу вимушених переселенців на міжнародно-правовому рівні регламентовано не було. З метою конкретизації та створення ґрунтовної нормативно-правової бази Економічна та Соціальна Рада ООН схвалила Керівні принципи з питання переміщених осіб усередині країни (Guiding Principles on Internal Displacement, 1998) [1, с. 183]

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених *Конституцією* та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана *Верховною Радою України*, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [3].

Важливим нормативним документом у національному законодавстві щодо правового регулювання внутрішнього переміщення є Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. Стратегія базується на таких принципах: верховенство права; повага та захист прав людини в умовах внутрішнього переміщення з урахуванням норм і стандартів міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини; недопущення дискримінації за будь-якою ознакою; інформаційна та фізична безбар'єрність для отримання послуг внутрішньо переміщеними особами різних категорій, зокрема особами з інвалідністю; належне врядування; забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; протидія насильству в умовах внутрішнього переміщення,

зокрема гендерно обумовленому насильству; воз'єднання сім'ї; залучення потенціалу внутрішньо переміщених осіб для розвитку приймаючих територіальних громад; підтримка самоорганізації внутрішньо переміщених осіб; відкритість та прозорість реалізації Стратегії з метою максимального залучення до її реалізації та моніторингу всіх заінтересованих сторін; конкретність, досяжність цілей та вимірюваність очікуваних результатів реалізації Стратегії; забезпечення конструктивної взаємодії між внутрішньо переміщеними особами, приймаючими територіальними громадами, місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування; прийняття відповідних рішень з урахуванням даних про потреби внутрішньо переміщених осіб; сприяння залученню внутрішньо переміщених осіб до процесу формування і реалізації державної, регіональної та місцевої політики; адаптація та інтеграція дітей і молоді з числа внутрішньо переміщених осіб до соціального середовища на території їх проживання; добровільність повернення особи до покинутого місця проживання; розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування різного рівня під час реалізації Стратегії; стимулювання внутрішньо переміщених осіб працездатного віку до працевлаштування, заснування власного бізнесу з метою забезпечення їх економічної самостійності; диференціація інструментів підтримки внутрішньо переміщених осіб залежно від їх потреб [4].

У результаті переміщення внутрішньо переміщені особи в Україні зіштовхуються з ідентичними труднощами та проблемами, що і переміщені особи у всьому світі. Особливо гостро постають питання реєстрації як ВПО, відновлення втрачених документів, що посвідчують особу, свободи переміщення, доступу до житла, придатного для проживання, захисту прав власності, здобуття засобів до існування, реалізації виборчих прав, відшукання довготривалих рішень і доступу до інформації.

До стандартів відповідальності держави, включаючи основні заходи, під час використання яких можна ефективно досягти прийнятих на себе зобов'язань та забезпечити права ВПО, належать: попередження; залучення загальнонаціональної уваги до проблеми; збір персональних даних; навчання

з питань прав ВПО; національне законодавство про захист прав ВПО; державна політика (план дій) щодо переміщення всередині країни; єдиний національний центр, який відає справами ВПО; роль національних інституцій з прав людини; участь ВПО в процесі вироблення рішень; довгострокові рішення; адекватні ресурси; співпраця з міжнародними і регіональними організаціями [4].

Державні органи влади несуть основну відповідальність за забезпечення дотримання основних прав внутрішньо переміщених осіб на продукти харчування, житло, безпеку, честь і гідність паралельно з полегшенням їх доступу до інших прав. У разі неможливості надання допомоги і захисту внутрішньо переміщеним особам державні органи мають прийняти допомогу міжнародного співтовариства. Внутрішньо переміщені особи також мають право шукати притулку в іншій країні [1, с. 184].

У процесі дослідження встановлено, що національне законодавство визначило поняття «внутрішньо переміщена особа», що має достатній вплив на сферу захисту прав переміщених осіб, гарантій захисту та допомоги під час переміщення.

Список використаних джерел

1. Роговенко О. В. Аналіз міжнародних правових стандартів та національного законодавства у сфері забезпечення конституційного статусу переміщених осіб. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 182–187.

2. Поняття внутрішньо переміщеної особи. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%82%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%B8_%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1

3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 1, ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

4. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#n10>

Ю. Л. Фещук,

заступник начальника науково-дослідного
центру протипожежного захисту –
начальник відділу нормативно-технічного забезпечення,
кандидат технічних наук, старший дослідник
*(Інститут державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту)*

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАСІННЯ ПОЖЕЖ ПІДРОЗДІЛАМИ ДСНС УКРАЇНИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Деокуповані території України створюють нові виклики перед Оперативно-рятувальною службою цивільного захисту (далі ОРС ЦЗ). На це впливають різні фактори. Зокрема надзвичайно-високий рівень замінованості таких територій, близькість до лінії фронту та можливий регулярний обстріл з боку агресора.

Особливості гасіння пожеж підрозділами ОРС ЦЗ, що потрапляють у зону постійних обстрілів під час збройного конфлікту в Статуті дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж [1] не прописані, разом з цим особливості виконання органами управління та підрозділами ОРС ЦЗ завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів під час збройного конфлікту визначені в Статуті дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту [2] (далі – Статут дій). Однак передбачений порядок не враховує оперативну обстановку, що складається на конкретній території у повній мірі.

Напруженість оперативної обстановки деокупованих територій повинна враховувати:

- рівень пожежної небезпеки району;
- рівень загроз та небезпек пов'язаних з артелерійськими або іншими обстрілами;
- можливості гарнізону під час дії воєнного стану;
- динаміку оперативного реагування на пожежі гарнізону.

Поняття оперативної пожежної обстановки є складним і багатогранним, яке залежить від багатьох факторів [3]. Всі ці фактори здійснюють вплив на загальну оцінку оперативної пожежної обстановки в гарнізоні, на рівень його пожежної, воєнної небезпеки та заходи, які необхідно дотримуватись для виконання завдань за призначенням [4].

Найкраще поняття оперативної обстановки та її елементів на деокупованих територіях можна подати у вигляді схеми, що зазначена на рисунку 1.

Особливістю оперативної обстановки на деокупованих територіях є те, що на загальний стан пожежонебезпеки впливають: збройні обстріли, ускладнена можливість організації безперебійної подачі вогнегасних засобів для гасіння складних та затяжних пожеж; відсутність поблизу укриттів для порятунку особового складу від збройних обстрілів, проблеми підтримання безперебійного зв'язку з пунктом зв'язку частини або оперативно-координаційним центром внаслідок дії засобів радіоелектронної боротьби противника.

Враховуючи стан оперативної обстановки, що складається в конкретний момент, певний проміжок часу, практичний досвід проходження служби в підрозділах ОРС ЦЗ, окрім особливостей виконання органами управління та підрозділами ОРС ЦЗ завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів під час збройного конфлікту, передбачених Статутом, рекомендується дотримуватися наступне:

- безперервне ведення розвідки на пожежі, в тому числі на предмет обстрілів;

- організація пожежогасіння таким чином, щоб мінімізувати переміщення особового складу по трав'яному настилу, а у випадку неможливості – провести візуальний огляд території місця пожежі покритою трав'яним настилом, захаращену рослинністю та ін. на предмет замінування. У разі виявлення мін негайно викликати піротехнічний підрозділ;

- організувати гасіння пожежі таким чином, щоб мінімізувати витрату вогнегасної речовини, якщо це можливо;

- у разі неможливості підтримання зв'язку з пунктом зв'язку частини або оперативно-координаційним центром з метою необхідності залучення додаткових сил та засобів

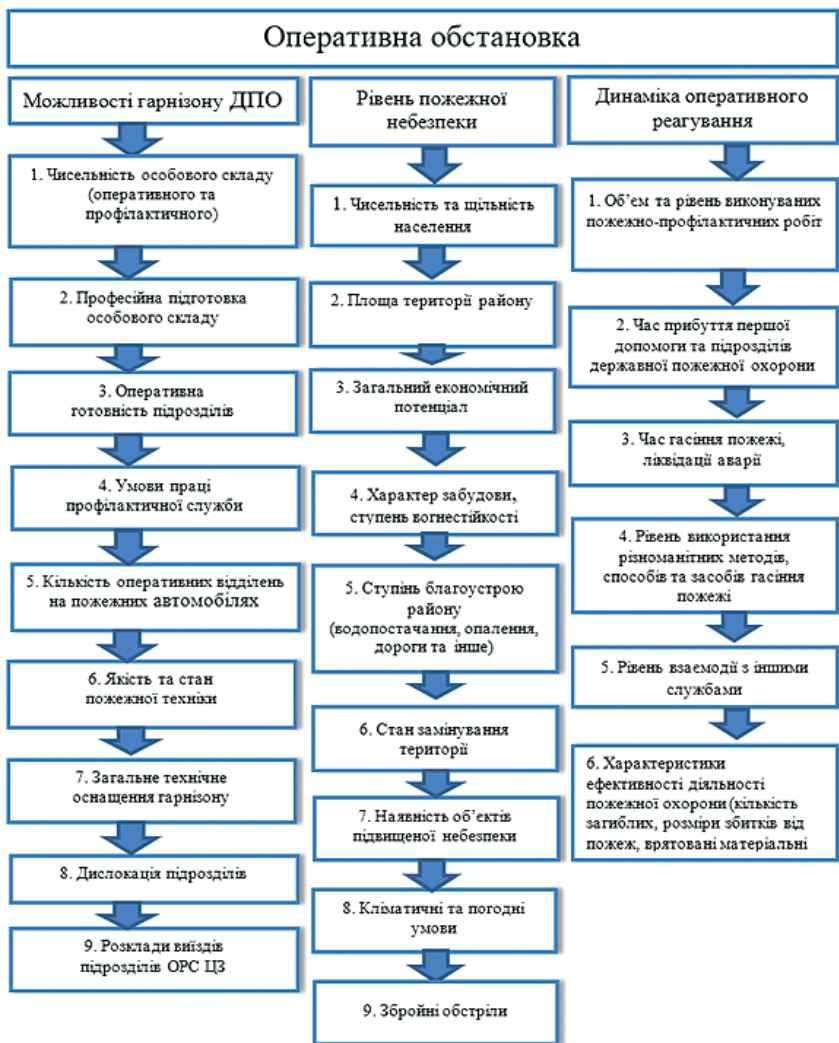

Рис. Поняття «оперативна обстановка» та її елементи на деокупованих територіях

керівник гасіння пожежі направляє визначену особу через представників Збройних Сил України або правоохоронних органів або місцевих органів виконавчої влади або волонтерів для передачі важливої інформації;

– у разі поранення особового складу вжити заходів щодо негайного надання йому першої медичної допомоги та подальшого транспортування до медичного пункту.

Отже, оперативна обстановка при організації гасіння пожеж підрозділами ДСНС України на деокупованих територіях є складною та потребує додаткового навчання особового складу під час проведення в тому числі службової підготовки з метою якісного виконання завдань за призначенням з урахуванням Статуту дій, а також запропонованих додаткових заходів, що у подальшому можуть бути враховані під час перегляду Статуту дій.

Список використаних джерел

1. Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-18#top>.

2. Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18#Text>.

3. Аналіз карток оперативино-тактичних дій на пожежах підрозділів ДСНС України за 2023 рік.

4. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2023 року. URL: <https://idundcz.dsns.gov.ua/upload/2/0/1/8/2/6/2/analytychna-dovidka-pro-pojeji-122023.pdf>

М. І. Фіалка,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВТРАТА ДОКУМЕНТІВ АБО МАТЕРІАЛІВ, ЩО МІСТЯТЬ ВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Проблематика кваліфікації кримінально-протиправних діянь завжди виступала наріжним каменем кримінально-правової теорії. При цьому, враховуючи значення правильної кримінально-правової кваліфікації діяння для правозастосовчої практики, теорія кримінального права напружувала певну низку принципів та правил реалізації цього процесу. Те чи інше дослідження кримінально-правової норми завжди вінчалось відповідними питаннями кваліфікації.

Не обійшло це стороною і проблему втрати документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, предметів, відомості про які становлять державну таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановлених правил поведіння із зазначеними документами, матеріалами або предметами (ч. 2 ст. 422 Кримінального кодексу України (далі – КК України)).

Одразу виникає питання: а в чому полягає проблематика кваліфікації таких кримінально-протиправних діянь? Справа полягає в тому, що КК України передбачає декілька кримінально-правових норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за ті чи інші протиправні діяння, що пов'язані з державною таємницею; з документами, що містять державну таємницю тощо. Так, наприклад, ст. 114 КК України передбачає наявність суспільно-небезпечного діяння, яке полягає в передачі або збиранні відомостей, що становлять державну таємницю; ст. 328 КК України – розголошення відомостей, що становлять державну таємницю; ст. 329 КК України – втрата документів або інших матеріальних носіїв секретної

інформації, що містять державну таємницю, а також предметів, відомості про які становлять державну таємницю [1].

Намагаючись відповісти на це питання в першу чергу треба згадати принципи кваліфікації кримінально-протиправних діянь, що передбачає теорія кримінального права. Як зазначає В. О. Навроцький, на цій основі можна спробувати сформулювати найбільш універсальні правила, відповідно до яких належить здійснювати правову оцінку видів злочинних посягань, зокрема, незакінчених посягань, злочинів, вчинених у співучасті, множинності злочинів, а також кваліфікації передбачених-КК України діянь, що не є злочинними, вирішити ряд інших проблем, які стосуються кримінально-правової кваліфікації [2, с. 5].

Одним з проблемних питань кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень в теорії кримінального права розуміють розмежування окремих кримінальних правопорушень між собою. Іншими словами, кримінально-правова кваліфікація нерозривно пов'язана з розмежуванням кримінальних правопорушень, як фактів дійсності, правових норм та диспозицій статей закону, в яких виражені ці норми, складів кримінальних правопорушень, що становлять собою теоретичні моделі певних посягань [2, с. 475]. При цьому, теорія кримінального права наголошує на тому, що розмежування кримінальних правопорушень включає в себе проведення відповідних дій, а саме:

- встановлення (знаходження) спільного в кримінально-правових нормах, тобто того що поєднує їх між собою;
- виведення ознак, які дають можливість відрізнити такі кримінально-протиправні норми між собою;
- встановлення того, що утворює зміст відмінностей у встановлених розмежувальних ознаках.

Ми свідомо зупинились на цих загально-теоретичних постулатах щоб в подальшому було зрозумілий хід нашої думки.

Так от, повертаючись до проблеми втрати документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, нами вище було зазначені кримінально-правові норми, які, на нашу думку, створюють певну юридичну конкуренцію ст. 422 КК України.

У чому полягають спільний характер окремих положень вищезазначених норм. В ст. 422 КК України предметом кримінального правопорушення законодавець передбачив: а) документи або матеріали, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю; б) предмети, відомості про які становлять державну таємницю. Іншими словами, в кримінально-правовій нормі йде мова про суспільно-небезпечне діяння, що вчиняється відносно предмету кримінального правопорушення, який має певне відношення до сфери зберігання державної таємниці.

Одночасно з цим, вищезазначені нами кримінально-правові норми також мають власний предмет кримінального правопорушення, а саме:

- відомості, що становлять державну таємницю (ст.ст. 114, 328 КК України);
- документи або інші матеріальні носії секретної інформації, що містять державну таємницю, а також предмети, відомості про які становлять державну таємницю (ст. 329 КК України [1]).

Як ми бачимо, в окремих випадках (наприклад, ст. 329 КК України) повно співпадіння. Як наслідок, виникає питання, яким чином реалізувати кримінально-правову кваліфікацію в даному випадку, тобто як розмежувати діяння передбачене ст.ст. 114, 328 та 329 КК України від ст. 422 КК України.

Встановивши ознаку, яка певним чином об'єднує ці кримінально-правові норми, наступним кроком повинно бути визначення (або встановлення) ознаки (або ознак), яка (які) утворюють відмінність цих кримінально-правових норм однієї від іншої.

По-перше, на нашу думку, треба звернути увагу суспільно-небезпечне діяння як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони даних складів кримінальних правопорушень. Проаналізувавши положення КК України, можливо наголосити на наступному:

- ст. 114 КК України передбачає суспільно-небезпечне діяння у виді активної дії – передача або збирання предмету кримінального правопорушення;
- ст 328 КК України – розголошення відомостей;
- ст 329 КК України – втрата предмету кримінального правопорушення [1].

Здійснюючи проміжний підсумок, можливо наголосити на тому, що ст.ст. 114 та 328 КК України потрібно відмежовувати від ст. 422 КК України на підставі суспільно-небезпечного діяння, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони цих складів кримінального правопорушення.

Що стосується ст. 329 КК України, то в цій ситуації інша справа. Проаналізувавши ці дві норми ми встановили наступне: предмет кримінального правопорушення в ст. 329 та ст. 422 КК України з одного боку є об'єднуючою ознакою, а з іншого – відмежовуючою. Можливо запитати: як таке можливо. Справа полягає в тому, що ст. 329 КК України в межах предмету кримінального правопорушення виступає відносно ст. 422 КК України загальною нормою. Тобто, в 329 КК України мова йде про предмет, який містить риси державної таємниці, а в ст. 422 КК України тільки окремий різновид державної таємниці – відомості військового характеру.

Положення ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» наголошують нам на тому, що державна таємниця (далі також – секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [3]. Тобто, іншими словами, державна таємниця, як явище, складається з певної сукупності складових частин, однією з яких є відомості у сфері оборони.

Як зазначають В. Г. Олексенко, К. Д. Лагун та Д. О. Новіков, до відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, належать відомості, які мають важливе значення для захисту інтересів держави і підлягають особливому захисту. Це, наприклад, інформація про дислокацію, боєздатність, озброєння, техніку, бойову підготовку, мобілізаційні та оперативні плани Збройних Сил України [4, с. 420].

Підсумовуючи питання розмежування статей 329 та 422 КК України, необхідно наголосити на тому, що основною підставою даного відмежування є зміст предмету кримінального правопорушення. Тобто якщо предмет пов'язаний з відомостями військового характеру, то кваліфікація повинна

реалізовуватись за ст. 422 КК України, а у випадку загального розуміння державної таємниці – за ст. 329 КК України.

По-друге, під час відмежування ст.ст. 114, 328, 329 та 422 КК України треба обов'язково звертати увагу на суб'єкт кримінального правопорушення. Положення ст. 422 КК України передбачає наявність спеціального суб'єкта, а саме особи, якій вони, тобто відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, були довірені.

Узагальнюючи викладене вище, необхідно наголосити на тому, що ретельний аналіз ознак складу кримінального правопорушення дає можливість уникнути помилок в процесі кримінально-правової кваліфікації та безумовно визначитись з кримінально-правовою нормою, що повинна бути використана нами при оцінці об'єктивної дійсності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.02.2024)
2. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
3. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 08.02.2024)
4. Олексенко В. Г., Лагун К. Д., Новіков Д. О. Проблемні питання щодо визначення кримінальної відповідальності за порушення законодавства в сфері охорони державної таємниці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 418–421. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/103.pdf (дата звернення: 12.02.2024)

А. О. Філонова,
студентка
(Запорізький національний університет)

О. П. Масюк,
доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доктор філософських наук
(Запорізький національний університет)

ПРОФІЛАКТИКА ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПИТАНЬ КІБЕРБЕЗПЕКИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Розвиток соціальної роботи в Україні характеризується активним пошуком нових підходів, напрямів та інноваційних технологій для вирішення різноманітних соціальних проблем різних груп населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії на територію України.

Після 24 лютого 2022 року, коли кількість переміщених осіб виросла в десятки разів, уряд був змушений зосередити увагу на вирішенні проблем соціального захисту та соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб, а також на створенні умов для їх інтеграції в соціальне середовище.

Метою дослідження є аналіз проблеми захищеності внутрішньо переміщених осіб від кібер-шахраїв і шляхи убезпечення переселенців за допомогою профілактичних заходів.

Задля аналізу внутрішньо переміщених осіб як соціальної групи, можна навести перелік проблем з якими вони стикаються. До цього переліку можна віднести: незахищеність (наприклад, юридичні консультації, відновлення втрачених документів, реєстрація, встановлення, або відновлення опіки над дитиною, представництво в суді); отримання тимчасового притулку; координація питань соціальної допомоги відповідно до чинного законодавства; доступ до соціальних та медичних послуг; відсутність роботи; професійна перепідготовка та працевлаштування; влаштування дітей до навчальних закладів; відновлення, або поновлення навчання, тощо [1, с. 177]. Отже, з вище наведеної інформації можна сказати,

що зазначена категорія має дуже багато проблем, які навіть не можна всі перелічити, адже у кожного своя індивідуальна ситуація, а в переліку представлено проблеми з якими найбільш часто стикають переселенці.

До цього і так невичерпного переліку проблем додалась ще одна, а саме це шахрайство у соціальних мережах під виглядом надання грошової допомоги. Після початку російсько-української війни, багато людей почали відчувати безнадію, безпорадність і депресію, а також можуть спостерігатися психічні розлади, в тому числі ПТСР, у багатьох людей, особливо у внутрішньо переміщених осіб, підвищена тривожність, вони не знають як жити далі і що робити далі. В такі скрутні моменти всі хотіли би отримати допомогу і саме цим становищем людей і користуються шахраї.

Шахраї в соціальних мережах часто розміщують фейкові оголошення про нібито фінансову допомогу, видаючи себе за різні міжнародні організації. Наприклад, у соціальних мережах можна побачити повідомлення про те, що всі українці мають право на фінансову допомогу і що для її отримання потрібно заповнити анкету.

У тексті повідомлень шахраї закликають людей переходити за посиланнями, які ведуть на фейкові сайти, що видаються за справжні сайти державних установ чи благодійних організацій. Такі сайти містять посилання на фішингові ресурси, замасковані під банківські сторінки, де їх просять авторизуватися та ввести номер мобільного телефону, PIN-код банківської картки, пароль до інтернет-банкінгу та SMS-код від свого банку. Після введення всіх цих даних вони автоматично стають доступними зловмиснику, який потім викрадає гроші з вашого банківського рахунку.

Шахраї також можуть розміщувати в інтернеті оголошення про соціальні виплати і про те, що ви можете звернутися за допомогою. Коли ви натискаєте кнопку «подати заяву», веб-сайт пропонує вам логін для входу в інтернет-банкінг і просить ввести ім'я користувача та пароль. Однак ваші дані автоматично передаються шахраям, які потім викрадають гроші з вашого рахунку.

Люди часто дають свої паролі, думаючи, що у них є 100 гривень на рахунку, тож давайте спробуємо, а раптом прийде

«допомога». Пенсіонери часто не знають, що вони мають кредити лімітом до 50 000 грн.

Як приклад, можна навести випадок який стався на Чернігівщині. У 60-річної жінки з рахунку було викрадено 55 000 гривень. Жінка отримала повідомлення через Viber з пропозицією отримати фінансову допомогу. Жінку зацікавила пропозиція про певну суму грошової допомоги, особливістю якої було те, що цю допомогу можна було отримати дуже швидко і, слідує інструкціям невідомої особи, вона втратила 55 000 гривень. Гроші були зняті як з основного рахунку жінки, так і з її кредитного рахунку [2].

Саме тому, що більшість людей просто не знають про цю проблему, що зараз кібер злочини «процвітають» та вони збільшилися у своїх масштабах, необхідно використовувати такий метод соціальної роботи як соціальна профілактика.

На думку О. В. Безпалько, соціальна профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що включає в себе комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психологічних і педагогічних заходів, які спрямовані на попередження, обмеження та локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [3, с. 86].

Можна виділити три основні види соціальної профілактики: первинна, вторинна і третинна.

Під первинною профілактикою зазвичай розуміють комплекс заходів інформаційно-роз'яснювального характеру щодо певної соціальної проблеми. Первинна профілактика є найбільш комплексним і неспецифічним методом, а також є саме цей вид є найважливішим з усіх превентивних заходів. Отже, використовувати зазначений тип соціальної профілактики можна із абсолютно всіма людьми, аби всі знали про поширення соціальних шахрайств під виглядом фінансової допомоги.

Вторинна профілактика - це обмеження поширення певних негативних явищ, які вже існують у певній соціальній групі. Тобто, використовувати цей тип доречно саме із внутрішньо переміщеними особами, адже в більшості випадків шахрайська «допомога» розрахована саме на них.

Третинна профілактика спрямована на запобігання повторення негативних соціальних явищ або девіантної поведінки.

Таким чином, останній вид профілактики спрямований для осіб, які вже, на жаль, повелися на маніпуляції шахраїв.

Як ми змогли переконатись прикладів таких афер безліч. Щоб не потрапити на гачок шахраїв, необхідно дотримуватися простих правил:

- отримуйте інформацію лише з офіційних джерел.
- не переходьте за підозрілими гіперпосиланнями;
- зберігайте в конфіденційності таку інформацію як: 3-значний номер на зворотному боці картки; PIN-код на картці; ім'я користувача та пароль інтернет-банкінгу; коди банку або оператора мобільного зв'язку;
- не вводьте дані платіжної картки на незнайомих та підозрілих сайтах.

Міністерство Юстиції України інформує: Якщо ви стали жертвою шахрайства, будь ласка, заповніть форму зворотного зв'язку на сайті кіберполіції: <https://ticket.cyberpolice.gov.ua/> або повідомте про ваш випадок за номером телефону: 0 800 505 170, або зверніться до найближчого відділення поліції [4].

Отже, проаналізувавши таку категорію клієнтів соціальної роботи як внутрішньо переміщені особи, а також розглянувши проблеми з якими найбільш часто стикаються представники зазначеної вразливої категорії, можна зробити висновок, що наразі переселенці становлять найбільшу, по кількості, вразливу групу населення. Після початку повномасштабної російсько-української війни, все частіше трапляються випадки інтернет-шахрайств, коли пропонують надати свою особисту інформацію задля отримання грошової допомоги. Оскільки переважна більшість внутрішньо переміщених осіб можуть перебувати у стресовому, тривожному або безпорадному стані, то вони можуть і понадіятись хоч якось отримати додаткову допомогу. Задля зменшення кількості випадків, коли людина потрапляла в пастку до шахраїв, необхідно проводити соціальну профілактику. Зокрема, потрібно інформувати людей про таку кібер небезпеку, аби якомога більше людей були усвідомлені щодо цієї проблеми. Необхідно пам'ятати про певні рекомендації щодо захисту персональних даних і у випадку, коли людина стала жертвою аферистів, звертатися до найближчого територіального відділення поліції.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи / І. П. Мельник. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота*. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 176–182.
2. Шахрайство під виглядом допомоги від ООН. URL: <https://suspilne.media/504820-sahrajstvo-pid-vigladom-dopomogi-vid-oon-u-policii-cernigivsini-rozprovili-ak-vberegitsa/> (дата звернення: 15.02.2024)
3. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка : навч. посібник / за заг. ред. О. В. Безпалько ; авт. кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін. : Київ : Академвидав, 2013. С. 85–101.*
4. Обережно! Шахрайство з виплатами. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/oberejno-shahrajstvo-z-viplatami> (дата звернення: 15.02.2024)

І. Ю. Фільчук,
викладач кафедри психології діяльності
в особливих умовах
(Національний університет
цивільного захисту України)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСТКРИЗОВОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

За останні два роки в Україні кількість надзвичайних ситуацій, які слугують причиною виникнення стресу, стрімко зростає внаслідок війни. Для більшості українців стресові стани, на жаль, стали повсякденністю. Травматичні події відбуваються не лише з окремими індивідами, але й з групами та навіть громадами.

Протягом тривалого часу в психологічній науці основна увага в першу чергу була сконцентрована на патологічних змінах особистості, яка зазнала психотравмуючого впливу умов бойових дій. У вітчизняній психології також переважна більшість досліджень в тій чи іншій мірі апелювали до негативних наслідків перебування людини в умовах військових дій. З цією думкою погоджувались такі вчені, як Л. Ф. Шестоपालова, В. А. Кожевнікова, О. О. Бородавко, М. В. Маркова, Г. С. Росінській, Х. І. Турецька, Ю. В. Штольцель [1].

Говорячи про травматичні події, люди частіше мають на увазі страждання, горе та гіркий досвід. Психотравмуючу подію визначають, як екстремальну подію, яка становить загрозу життю людини, несе безпосереднє зіткнення зі смертю, становить загрозу здоров'ю або зіткнення з різними видами насильств.

Така подія може трапитися в наступних ситуаціях: безпосереднє переживання травматичної події; перебування свідком надзвичайних подій, які трапились з іншими; знання того, що травматична подія трапилась із членом сім'ї чи близьким другом; переживання багаторазового зіткнення з наслідками травмуючих подій (наприклад, волонтери, які допомагають евакуювати громадян з територій максимально наближених до лінії бойових дій) [2].

Але до аналізу наслідків травматичних подій можна підходити й з протилежної сторони. Тобто розглядати травматичні події як такі, що мають й позитивні наслідки, а саме посткризове зростання.

На сьогоднішній день позитивні наслідки травматичного досвіду знайшли своє представлення у концепції посттравматичного зростання. Перші, хто звернув увагу на цей феномен, були Р. Тедескі та Л. Калхоун. Вони визначають посттравматичне зростання як «досвід позитивних змін, унаслідок боротьби зі значною життєвою кризою» [4]. Як зазначають дослідники, ці зміни проявляються у різних напрямках: зростання цінування життя в цілому, наповнення стосунків смислами, зростання почуття особистої сили, зміна пріоритетів, збагачення духовного життя тощо.

С. Джозеф виділяє три виміри такого зростання: стосунки (люди часто говорять, що їхні стосунки покращилися у певний спосіб); погляд на себе (постраждалі зазначають, що набули відчуття сили та стійкості); життєва філософія (відбувається перегляд того, що є насправді важливим для особистості) [3].

Отже, беручи до уваги вищесказане, можна сміливо стверджувати, що тематика посткризового зростання в нашій країні наразі досить актуальна. Оскільки соціально-політичні умови нашого життя та військові реалії, в яких наразі живе країна, потребують дослідження цієї проблематики, як в теоретичному плані, так і в емпіричному.

Список використаних джерел

1. Маркова М. В. Порушення здоров'я сім'ї демобілізованих військовослужбовців-учасників АТО: психопатологічний, психологічний, психосоціальний і сімейний виміри проблеми. *Український вісник психоневрології*. 2018. № 26. С. 78–82.
2. Харченко В. Є. Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості : метод. посіб. Острого : Острозька академія, 2015. 160 с.
3. Joseph S. Growth Following Adversity: Positive Psychological Perspectives on Posttraumatic Stress. *Psychological Topics*. 2009. Vol. 18 (2). P. 335–344.
4. Tedeschi R. G. Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. № 1. Vol. 15. P. 1–18.

М. М. Фролов,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У НІДЕРЛАНДАХ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

Станом на 31 грудня 2023 року, 4,31 мільйонів осіб – мігрантів, у переважній більшості – громадян України, змушені через воєнну агресію РФ 24 лютого 2022, звертатися за допомогою у місцях перебування-країнах ЄС [1].

За даними статистики можна простежити розподіл громадян України по країнах ЄС. Щодо всіх цих осіб запроваджені єдині стандарти, що отримали назву «Тимчасовий захист».

«Тимчасовий захист» – це певний правовий механізм. Цей механізм має на меті забезпечити негайний та колективний (тобто без необхідності розгляду індивідуальних заяв) захист переміщених осіб, які не мають змоги повернутися до країни їх походження.

Рада ЄС одноголосно запровадила «Тимчасовий захист» для українців, які втікають від війни 4 березня 2022 року. Рада ЄС одноголосно ухвалила виконавче рішення про введення «Тимчасового захисту» у зв'язку з масовим в'їздом людей, які втікають з України через війну [2].

Водночас, нормативно-правове визначення «Тимчасового захисту» пов'язано з активуванням правового механізму, що передбачений «Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof», надалі – Директивою 2001/95/ЄС про «Тимчасовий захист» [3].

Громадяни України, а також громадяни третіх країн чи особи без громадянства, які мали міжнародний захист в Україні, та члени їх сімей отримують тимчасовий захист, якщо вони проживали в Україні до 24 лютого 2022 року включно. До громадян третіх країн, які проживали в Україні до 24 лютого

включно, мають дозвіл на постійне проживання і не можуть безпечно повернутися до своїх країн, країни-члени ЄС повинні застосовувати або тимчасовий захист, або ж відповідний захист згідно зі своїм національним законодавством.

Європейська Комісія пропонує продовжити «Тимчасовий захист» для людей, які рятуються від агресії Росії проти України з 4 березня 2024 року до 3 березня 2025 року. Це забезпечить визначеність і підтримку для понад 4 мільйонів осіб, які користуються захистом у ЄС [4].

Таким чином, «Тимчасовий захист» – правовий режим для осіб, що залишили територію України внаслідок воєнної агресії РФ застосування якого залежить, окрім іншого, від дати залишення особою-мігрантом території України.

Крім того, науковцями зазначалося, що: «...згадана Директива та Рішення Ради ЄС про її активацію для українців 2022/382 від 4 березня 2022 року встановлюють лише мінімальні стандарти захисту, які має забезпечити кожна країна. Тому громадянам обов'язково необхідно вивчити законодавство тієї країни ЄС, у якій вони планують залишитися. Зараз нове законодавство і практика його застосування лише формуються. Тому, якщо є можливість, то варто зачекати з реєстрацією місця проживання, порівняти умови в різних країнах і обрати найбільш прийнятні з урахуванням конкретних обставин...» [5].

Наведені на початку статистичні дані свідчать, що переважна більшість громадян України, що вимушені змінювати місце перебування через військову агресію обирають для тимчасового проживання Польщу, Німеччину, балтійські країни. Також, значну кількість громадян України у межах «Тимчасового захисту» приймають Нідерланди. Тому, окреслення основних аспектів правового стану «Тимчасового захисту» у Нідерландах для громадян України видається виправданим та актуальним.

На офіційному веб-сайті уряду Нідерландів окрема сторінка присвячена актуальним питанням прийому біженців з України у порядку надання «Тимчасового захисту» під назвою: «Робота та заробіток для біженців з України в Нідерландах» [6].

Доцільно стисло окреслити кожен з наведених аспектів «Тимчасового захисту», а саме:

1) Біженці з України отримують грошову допомогу на харчування, одяг та інші особисті витрати, якщо вони не отримують ці речі в натуральній формі. Біженці, які проживають у приймаючій сім'ї, отримують додатково надбавку. Нижче наведено скільки коштів на проживання отримують біженці з України з 1 жовтня 2023 року [7];

2) Біженці з України мають право отримувати основну та додаткову національну Нідерландську допомогу на дітей до досягнення дітьми віку 18-ти років за певних обставин – влаштування біженцями на роботу чи отримання окремого рішення муніципалітету за місцем перебування [8];

3) Біженцям з України, у межах «Тимчасового захисту», не потрібен дозвіл на працевлаштування (*tewerkstellingsvergunning*), щоб працювати за оплачуваною роботою в Нідерландах. Однак, працевлаштування у Нідерландах пов'язано з необхідністю отримати довідку про місце проживання [9] в умовах «Тимчасового захисту».

4) У межах «Тимчасового захисту» для українців діють спеціальні умови доступу до банківських послуг, а саме: майже у всіх нідерландських банках, що надають послуги з відкриття платіжних рахунків, повнолітні українські біженці можуть подати заявку на відкриття рахунку, надавши наступні документи, що посвідчують особу:

Закордонний паспорт громадянина України. Закордонний паспорт повинен бути дійсним або поновленим посольством України зі штампом про продовження терміну дії, дійсним на момент подачі заявки на відкриття рахунку.

Внутрішній паспорт громадянина України разом з так званним «свідоцтвом, що підтверджує особу», виданим посольством України.

Дійсне англomовне українське посвідчення особи для внутрішнього користування.

Посвідка на постійне проживання в Україні, дійсна станом на 24 лютого 2022 року (перший день вторгнення Росії в Україну) разом із дійсним паспортом іншої країни, що не є членом ЄС.

Дійсний так званий «О-документ», який може бути виданий Департаментом імміграції та натуралізації Нідерландів

(IND) з червня 2022 року українським біженцям, які не мають визнаних документів, що посвідчують особу [10].

Разом з тим, можливі випадки, коли на мігрантів з України не поширюються гарантії «Тимчасового захисту». Це зумовлено наступним:

Особа-мігрант отримала тимчасовий дозвіл на проживання в Україні (наприклад, з метою роботи чи навчання), виїхала з території України та не зареєструвалася в нідерландському муніципалітеті до 19 липня 2022 року;

В особи-мігранта не вистачає документів для того, щоб довести правомочність отримання «Тимчасового захисту».

Особою-мігрантом подано в Україні запит на одержання міжнародного або національного захисту, але за цим запитом ще не було прийняте рішення.

Станом на 22 лютого 2022 року особа-мігрант працювала в країні ЄС на підставі тимчасової (трудової) візи.

Особа-мігрант залишила Нідерланди, та межі ЄС у цілому без поважних причин та повідомлення муніципалітету, де була зареєстрована.

У разі відсутності права на отримання «Тимчасового захисту» можна розглядати наступні варіанти перебування у Нідерландах:

1. Подати заяву на надання притулку;
2. Подати заяву на отримання звичайного дозволу на проживання;
3. Повернутися до країни походження;
4. Проживання в Нідерландах без посвідки на проживання [11].

Сподіваємося, що проведене нами дослідження особливостей надання «Тимчасового захисту» на території Нідерландів буде у нагоді нашим громадянам, що були змушені покинути батьківщину внаслідок збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Див.: Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics
2. Див.: PRESS RELEASE 216/22 Brussels, 4 March 2022 <https://www.consilium.europa.eu/media/54715/ukraine-council-unanimously-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war.pdf>

3. Див.: Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof//<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6846-2022-INIT/en/pdf>

4. Див.: Солідарність ЄС з Україною: Комісія пропонує продовжити до березня 2025 року тимчасовий захист для людей, які рятуються від російської агресії проти України https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_23_4496

5. Див.: Суддя Верховного Суду Олена Кібенко розповіла про правові режими надання тимчасового захисту українцям у різних країнах//<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1263586/>

6. Див.: Робота та заробіток для біженців з України в Нідерландах. <https://www.government.nl/topics/reception-of-refugees-from-ukraine/work-and-income>

7. Див.: Гроші на проживання для біженців з України. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne/documenten/brochures/2023/10/12/factsheet-leefgeld-vluchtelingen-oekraïne-oekraïns-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%96-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B2-%D0%B7-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%D0%BD%D0%B8>

8. Див.: Допомога на дитину біженцям з України у Нідерландах <https://www.svb.nl/en/child-benefit/news/refugees-from-ukraine-and-dutch-child-benefit>

9. Див.: Отримати підтвердження місця проживання // <https://ind.nl/en/ukraine/ukraine-appointment-to-collect-proof-of-residency>

10. Див.: Платіжні рахунки для біженців з України <https://www.betalvereniging.nl/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%D0%BD%D0%B8/>

11. Див.: Ви втекли з України та на вас не поширюється Директива про тимчасовий захист (RTB)? <https://www.refugeehelp.nl/uk/ukrainian-refugee/article/100189-ce-vashi-varianti-yakshcho-vi-ne-maiete-prava-na-timchasoviy-zahist>

М. І. Харламов,
завідувач кафедри соціальних
і гуманітарних дисциплін,
доктор історичних наук, професор
*(Національний університет
цивільного захисту України)*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ (НА ПРИКЛАДІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НУЦЗ УКРАЇНИ)

Проблеми соціально-психологічної підтримки та реабілітації осіб, що були переміщені в середині української держави аналізуються в окремих працях авторів - науковців розпочинаючи з 2014 року з моменту анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та окупації частини Донецької та Луганської областей. Так О. Чуйко розглядає питання соціальної реабілітації зокрема і внутрішньопереміщених осіб та зазначає що соціальна реабілітація має багатоаспектний характер та включає в себе 3 основні компоненти: доступність середовища, соціальний контекст реабілітаційного процесу (соціальне прийняття, відповідність або адаптація до світогляду та цінностей громади та доступність середовища) і підбір відповідних методів (кризове втручання, соціальний супровід, державні та місцеві програми підтримки), що в сумі дозволить зробити процес системно-структурованою технологією і сферою практики [6, с. 152].

З науковцем Чуйко також солідарна і автор Ю. Песоцька, яка аналізує в своїй праці соціальну реабілітацію та соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб. У роботі Песоцької визначено поняття першої психологічної допомоги, яка є необхідним етапом для подолання посттравматичних стресових розладів та інших розладів, а також є складовою соціально – реабілітаційного процесу. Окрім того описано рекомендації для надання соціальних послуг ВПО, які сприятимуть соціальній реабілітації та соціальній адаптації [4, с. 90].

Автор Т. Кузьмич розглядає соціальну адаптацію внутрішньо переміщених сімей з дітьми та зазначає, що результати

дослідження стану адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні показали, що першочерговими потребами цієї категорії є: фінансова, гуманітарна, житлова та медична допомога. Усі потреби відповідають економічним потребам уразливої групи. Важливу роль на успішність адаптації відіграє соціальне самопочуття людини в колективі можливість отримання кваліфікованої допомоги та працевлаштування [3, с. 126].

Окрім соціальної адаптації сучасні науковці розглядають не менш важливий компонент, а саме психологічну адаптацію. Наприклад Ю. Гундертайло розглядає питання особливостей психологічної допомоги ВПО у сучасних реаліях та зазначає що вже на етапі планування роботи з психологічної підтримки ВПО слід чітко окреслювати цілі такої діяльності, зосереджуючись на соціально-психологічній інтеграції у місцеву громаду та виявленні й реалізації людського потенціалу ВПО, адже значна частина ВПО залишиться в регіоні на значний проміжок часу або і на завжди. Серед основних напрямків роботи дослідниці виділяє: психологічне опрацювання досвіду, зосередження уваги на підтримці ініціатив жінок та дітей [1, с. 56].

В. Соловйова в своїй науковій праці «Пошук шляхів надання спеціалізованої психологічної допомоги дітям ВПО через систему перенаправлення» каже про необхідність у ефективній міжсекторальній та міжвідомчій взаємодії із спеціалістами відповідних служб у забезпеченні повноцінного психологічного і соціального розвитку особистості, та створення алгоритму переправлення до відповідних організацій, які надають спеціалізовані психологічні та психотерапевтичні послуги [5].

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну місто Харків одразу опинилося в епіцентрі бойових дій. Протягом лютого – березня 2022 року частина вільнонайманих працівників Національного університету цивільного захисту України (НУЦЗ України) – профільного закладу вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій виїхали за межі міста Харків з власними родинами, з метою вберегти своє життя та життя своїх родин. Працівників НУЦЗ України можна було поділити на певні категорії: 1. співробітники, що залишалися в Харкові; 2. співробітники, що виїхали з Харкова до відносно безпечних районів Харківської

області; 3. працівники, що виїхали за межі Харківської області у відносно безпечні райони інших областей України.

Найбільш складним було становище працівників НУЦЗ України, що залишилися у місті Харків на початку 2022 року. Переважним чином це були люди, які не могли виїхати через необхідність доглядати похилих родичів. Вони не отримували фінансову підтримку держави, як внутрішньо переміщені особи, хоча отримували гуманітарну (продукти харчування, засоби гігієни тощо) та соціально-психологічну допомогу від держави та різноманітних міжнародних та волонтерських організацій.

Працівники НУЦЗ України, що були переміщені у південно-західні райони Харківщини (Валківщина, Красноградщина, Мереф'янщина тощо) переважним чином зупинялися у родичів та знайомих. Вони були оформлені, як внутрішньопереміщені особи (отримували фінансову допомогу від держави), а також отримували різні види допомог (в тому числі і допомогу в соціально-психологічній реабілітації), як від міжнародних організацій, так і від волонтерських організацій, так і від місцевих громад.

Працівники НУЦЗ України, що були переміщені у західні та центральні області України (Львівщина, Тернопільщина, Хмельниччина, Черкащина тощо) також були оформлені, як внутрішньопереміщені особи (отримували фінансову допомогу від держави), а також отримували різні види допомог (в тому числі і допомогу в соціально-психологічній реабілітації), як від міжнародних організацій, так і від волонтерських організацій, так і від місцевих громад.

Слід зазначити, що переважна більшість працівників НУЦЗ України, що виїхали за межі міста Харків не були сторонніми спостерігачами тієї жахливої ситуації, що коїлася в той час. Вони самі займалися волонтерством (допомагали іншим внутрішньопереміщеним особам, збирали кошти та речі для Збройних Сил України та інших формувань сил безпеки та оборони тощо). Працівники НУЦЗ України самі отримували соціально-психологічну підтримку та реабілітацію, а також як фахівці іноді самі надавали іншим допомогу і підтримку. Слід зазначити, що влітку – восени 2022 року переважна більшість працівників НУЦЗ України повернулися до міста Харків,

окрім окремих науково-педагогічних працівників, які переїхали до міста Черкаси для ведення занять для курсантів даного навчального закладу. У Черкасах дані співробітники також отримували і отримують досі соціально-психологічну реабілітацію як внутрішньопереміщені особи.

Список використаних джерел

1. Гундертайло Ю. Д. Особливості психологічної допомоги впо у сучасних реаліях. *Всеукраїнський науково-практичний семінар*, м. ІХ-ті Гротівський читання. Ракурси психологічного благополуччя особистості, 9 черв. 2017 р. С. 54–58.

2. Кравченко О. О., Чуліна К. О. Соціально-психологічна реабілітація ВПО: з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. Вип. 41. 2022. С. 251–254. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/41-2022/44.pdf>

3. Кузьмич Т. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми. *Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі*. 2020. С. 126–134. URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2020/0>

4. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. № 9. С. 89–99

5. Соловійова В. Пошук шляхів надання спеціалізованої психологічної допомоги дітям впо через систему перенаправлення. *Головна сторінка ЕКМАІР*. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13285/Soloviova_Poshukia_shliakhiv_nadannia_spetsializovanoi_psykholohichnoi_dopomohy.pdf

6. Чуйко О. Соціальна реабілітація: підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4 (29). С. 152–158. URL: <http://www.apspp.soc.univ.kiev.ua/index.php/home/article/viewFile/379/292>

Ю. А. Хатнюк,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

В. О. Козачук,
курсант факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗПЕКОВІ ЗАГРОЗИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Російсько-українська війна, а також російська збройна агресія проти України – пряме й опосередковане застосування збройної сили російською федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України. Відкритими складовими російської збройної агресії проти України, що розпочалася 2014 року, є: російське збройне вторгнення в Крим у лютому-березні 2014 року (з подальшим початком тимчасової окупації півострова росією 20 лютого 2014 року). Війна на сході України (на Донбасі) з квітня 2014 року, яка розпочалася зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами РФ терористичних так званих Донецької і Луганської «народних республік» та тривала до початку повномасштабного вторгнення. Широкомасштабне вторгнення Росії в Україну з 24 лютого 2022 року, яке розпочалося після тривалого військового наروضування та визнання Росією своїх маріонеткових утворень «ДНР» та «ЛНР» як незалежних держав [1]. Призвело до виникнення терміну «деокупованих територій», що зазвичай означає територію, яка раніше була анексована або окупована, але пізніше була визнана міжнародним співтовариством як незалежна чи підконтрольна певній державі.

Наразі існують певні військові загрози, такі як можливість вторгнення або агресії з боку інших країн або конфлікти в інших частинах світу, які можуть впливати на дану територію.

Окупація територій часто супроводжується політичною нестабільністю, коли влада є несхваленою міжнародною спільнотою або ж має невизнану легітимність, це призводить до конфліктів і напруженостей. Території, які знаходяться

під окупацією часто супроводжується порушеннями прав людини, такими як примусові висловлення, заборона свободи слова, незаконні арешти та тортури. Це створює гуманітарну кризу та призводить до масових страждань населення на окупованих територіях[2]. Також, окуповані території часто стикаються з економічними викликами, такими як обмеження в торгівлі та інвестиціях, що призводить до зменшення розвитку та зростання бідності.

Воєнні конфлікти та окупація територій призводить до екологічних катастроф, наприклад, через забруднення водних джерел чи незаконну експлуатацію природних ресурсів [2].

Значною проблемою на окупованих територіях є труднощі у забезпеченні гуманітарної допомоги населенню через обмеження доступу гуманітарних організацій. Загалом, окупація територій є складною проблемою, яка потребує уваги міжнародної спільноти та активного пошуку мирного вирішення конфлікту для відновлення стабільності та забезпечення безпеки.

Щодо звільнених територій найбільш замінованою наразі є Херсонщина. Нині там посилено працюють піротехніки. Однак для місцевого населення все ще залишається високий рівень мінних загроз. Місцями підвищеного ризику замінування зазвичай є військові позиції, об'єкти критичної інфраструктури, адміністративні й інші будівлі, транспортні маршрути тощо [2].

Президент України наголосив на необхідності дотримання правил особистої безпеки–українців на території, де були окупанти. Велику небезпеку на деокупованих територіях становлять міни. І поставитися до цієї загрози слід з усією відповідальністю. «На деокупованих територіях жодного дня не зменшено темп у відновлювальних роботах – це транспорт, це електрика, це газопостачання, пошта, соціальні виплати – скрізь, де є реальна можливість це забезпечити, ми забезпечуємо». У той же час, він звернув увагу на те, що розмінування територій не може йти так швидко: «Наші вибухотехніки, наші сапери працюють по максимуму, але після окупантів дуже значна площа забруднена мінами. Будь ласка, не ігноруйте попередження щодо мін, не відвідуйте закриті через небезпеку території, повідомляйте будь ласка Національну поліцію,

Державну службу з надзвичайних ситуацій та місцеву владу про ті, які не розірвалися» [3].

А також, працівники Національної поліції України продовжують виконувати свої функції і безпосередньо на лінії зіткнення: допомагають людям евакуюватися, рятують з-під обстрілів та доставляють місцевим мешканцям гуманітарну допомогу. Від початку повномасштабного російського вторгнення підрозділи поліції отримали та опрацювали понад 2 млн 100 тисяч повідомлень від громадян, розпочали майже 14 тисяч кримінальних проваджень за фактами злочинів, вчинених військовослужбовцями російської федерації, зареєстрували понад 53 тисячі кримінальних правопорушень, розпочали понад 550 кримінальних проваджень за колабораціонізм (90 осіб вже отримали повідомлення про підозру), затримали 779 осіб за підозрою у диверсійній діяльності, зафіксували майже 11 тисяч майнових злочинів. Після закінчення війни або військового конфлікту може залишитися велика кількість активних мін, які представляють серйозну загрозу для безпеки місцевого населення та військовослужбовців [4].

Отже, термін «окупація» визначається як тимчасова влада або контроль над територією однієї країни чи військовою силою іншої країни. Хоч окупація і тимчасова за своєю природою, вона може мати серйозні та тривалі наслідки для територій, які піддаються контролю. Важливо проводити міжнародні зусилля для врегулювання конфліктів та повернення контрольованих територій їх законним власникам з дотриманням принципів міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Російсько-українська війна. 2014. URL: Російсько-українська війна (з 2014) – Wikiwand.
2. Мінна безпека на деокупованих територіях: що важливо пам'ятати. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minna-bezpeka-na-deokupovanykh-terytoriiakh-shcho-vazhlyvo-pamiataty>
3. Зеленський Володимир. Деокупована територія небезпечна. 2023. URL: Деокупована територія небезпечна – Зеленський – Korrespondent.net
4. Ігор Клименко. Відомості щодо несення служби в Україні під час війни. 2023. URL: У Нацполіції прозвітували про злочини і кримінальні справи за час воєнного стану (radiosvoboda.org).

О. Л. Хитра,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ

Україна, країна з багатостраждальною історією, знову опинилася на першому плані військових подій. Але цього разу війна, крім традиційних збройних конфліктів, постає у новому форматі – інформаційному. В цих умовах національній безпеці країни протистоїть не лише ворожа військова сила, але й віртуальні загрози, які можуть завдати значно більшої шкоди.

Під терміном «інформаційна безпека», слід розуміти стан захищеності систем *обробки і зберігання даних*, при якому забезпечено *конфіденційність, доступність і цілісність* інформації, використання й розвиток в інтересах громадян або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності *інформації* особи, суспільства і держави від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки запису чи знищення (у цьому значенні частіше використовують термін «*захист інформації*») [1].

Інформаційна безпека в умовах війни нині стає запорукою не лише стабільності, але й самого існування держави. Зі зростанням рівня цифровізації та доступності технологій, вороги знайшли нові шляхи для здійснення ворожих атак. Кібератаки, дезінформація, кібершпигунство – це лише частковий перелік загроз, які стоять перед національною безпекою.

Одним із основних викликів є кібератаки. Під поняттям «кібербезпека», яке сформульоване відомим українським дослідником, професором В. Л. Бурячком, слід розуміти сукупність узгоджених щодо мети, змісту й часу дій або заходів, так званих кіберакцій, спрямованих на певний об'єкт впливу з метою порушення конфіденційності, цілісності,

доступності, спостережуваності або авторства інформації, що циркулює в ньому, з урахуванням її уразливості, а також порушення роботи IT-систем і мереж зазначеного об'єкта [2]. Ці негативні явища можуть паралізувати електронні системи, зупинити роботу критичних інфраструктурних об'єктів, або навіть домогтися втрати контролю над системами оборони. Тому розвиток кіберзахисту та створення резерву кваліфікованих IT-спеціалістів – важливий напрямок стратегії інформаційного захисту.

Ширшим на відміну від розуміння кібербезпеки у інформаційному протиборстві є інформаційна війна. Слушною є думка, відомого британського журналіста та письменника Пітера Помаранцева, який неодноразово у своїх працях згадує, що війни майбутнього вестимуться не на полях бою, а в головах людей [3]. Дезінформація та фейкові новини можуть вплинути на громадську думку, спровокувати паніку та дестабілізувати суспільство. Тому розвиток систем протидії дезінформації та підвищення рівня інформаційної гігієни населення – ще один важливий етап напрацювань.

Але наша боротьба за безпеку не може обмежуватися тільки внутрішніми зусиллями. Глобальний характер інформаційних загроз вимагає відкритої співпраці з міжнародними партнерами. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки зумовлює необхідність пошуку спільних рішень у межах міжнародних організацій щодо протидії інформаційним та кіберзагрозам, вироблення спільної стратегії інформаційної безпеки для протидії кібервійнам, інформаційному тероризму та інформаційній злочинності [4]. Тільки разом, об'єднуючи зусилля, ми зможемо стати міцною фортецею захисту кордонів держави.

Таким чином, інформаційна безпека в умовах війни – є питанням виживання людини, суспільства та держави. Вирішення цієї проблеми можна досягнути тільки шляхом комплексного підходу, який повинен включати в собі розвиток сучасної інформаційної технології, підвищення громадської свідомості в активній співпраці на міжнародному рівні. Тільки так ми зможемо забезпечити Мир та безпеку для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Коваленко, Ю. О. Забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві. *Економіка промисловості*. 2010. № 3. с. 123–129.
2. Бурячок В. Л. Основи формування державної системи кібернетичної безпеки : монографія. Київ : НАУ, 2013. 432 с.
3. Pomarantsev P. Inside the Kremlin's hall of mirrors. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/news/2015/apr/09/kremlin-hall-of-mirrors-militaryinformation-psychology> (дата звернення: 04.05.2023)
4. Глобальний індекс кібербезпеки 2018 р. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/draft-18-00706_Global-Cybersecurity-Index-EV5_print_2.pdf

І. О. Христинч,
старший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень,
кандидат економічних наук, доцент
(НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ¹

23 червня 2023 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це означає реформування правового поля та трансформація національної правової моделі відповідно до *acquis communautaire* ЄС. Таким чином, результативність процесу входження України до Європейського співтовариства залежить від якості реформування тих правових інститутів, які покликані забезпечити належний правовий захист прав і свобод людини та громадянина від злочинних посягань.

Тому необхідно звернути увагу на незадовільний рівень безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. Протягом останніх десятиліть разом із підвищенням інтенсивності дорожнього руху в Україні відбулось істотне збільшення кількості транспортних засобів, але рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким. Про це у своїх звітах неодноразово наголошували експерти ВООЗ, Світового банку та інших міжнародних інституцій. Це стосувалося ситуації, яка склалася ще у мирний час в Україні, про що неодноразово підкреслювали різні вчені і автор даних тез [1; 2].

Як загальновідомо широке обговорення у західних країнах проблеми безпеки на дорогах почалось ще у 2010 р.

¹ Тези наукового повідомлення підготовлено у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

Так, 10 травня 2010 р. ООН своєю резолюцією № 64/255 під назвою «Підвищення безпеки дорожнього руху в усьому світі» було проголошено 2011–2020 рр. Десятиліттям дій із забезпечення безпеки дорожнього руху. У цьому документі було не лише закладено інституційний підхід до вирішення проблеми безпеки дорожнього руху як на глобальному, так і на національному рівнях, а й запропоновано урядам країн відігравати провідну роль у реалізації заходів у межах анонсованого Десятиліття. Інакше кажучи, лідерство політичного інституту (за сади) визнано ООН у цьому контексті центральним елементом соціальної системи, покликаної зменшити рівень смертності й травматизму учасників дорожнього руху. При цьому необхідно підкреслити, що ознаки істотного впливу політичного інституту в указаній сфері спостерігались ще й раніше. Яскравим прикладом є політичне рішення шведської влади щодо затвердження у 1997 р. зараз відомої на увесь світ стратегії Vision Zero (Мета: Нуль). Вона спрямована на зведення загибелі або серйозного травмування унаслідок ДТП до нульового значення. Згодом, ще у 1999 р., влада Норвегії прийняла аналогічну довгострокову стратегію. Це дозволило указаній країні досягти найвищого на теперішній час у світі рівня безпеки дорожнього руху (17 смертей у розрахунку на 1 млн населення у 2020 р.). Нагадаємо, що в Україні шанси померти на дорозі є удвічі більшими, ніж у середньому в ЄС, і аж у 5 разів – порівняно з Норвегією (85 смертей на 1 млн населення у 2020 р.).

31 серпня 2020 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію A/RES/74/299 «Підвищення безпеки дорожнього руху в усьому світі». Наступне десятиріччя було проголошено «Десятиріччям дій із забезпечення безпеки дорожнього руху 2021–2030». Для цього ВООЗ розробила «Глобальний план» дій. Головна мета другого десятиліття є скорочення кількості смертей та травм у результаті дорожньо-транспортних пригод на 50 відсотків до 2030 р. Глобальний план на Десятиліття дій із забезпечення безпеки дорожнього руху на 2021–2030 рр. відкидає звичний підхід та закликає уряди та зацікавлені сторони змінити курс та піти новим шляхом, який впроваджує комплексний підхід «Безпечна система», що чітко позиціонує безпеку дорожнього руху як ключовий фактор сталого розвитку. Ціль цього плану – надихнути національні

та місцеві органи влади, а також інші зацікавлені сторони, які здатні впливати на безпеку дорожнього руху (включаючи громадянське суспільство, наукові кола, приватний сектор, донорів, громадських та молодіжних лідерів та інші зацікавлені сторони), в процесі розробки ними національних та місцевих планів дій та формулювання цілей для Десятиліття дій.

В Україні чисельність кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту з 2017 р. постійно зменшувалася. Понад 88% посягань цієї спрямованості становили злочини. Динаміка найбільш поширеного виду кримінально караних діянь цієї спрямованості – випадків порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами після помітного зменшення у 2017–2018 рр. стабілізувалась і у 2019–2020 рр. збільшувалася, хоча й незначно. Аналогічною була і динаміка таких діянь, які спричинили смерть потерпілого. Статистичні дані щодо фактів порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у 2019–2020 рр. свідчать про те, що криміногенна ситуація на дорогах залишається складною, а рівень аварійності надто високим. [3, с. 94].

24 лютого 2022 р. в Україні ситуація істотно змінилася, так як було введено воєнний стан, який продовжено до 13 травня 2024 р. Зрозуміло, що проблеми вчинення і фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху відійшли на другий план. Хоча, на жаль, в умовах ведення бойових дій, окупації та де окупації окремих територій, блокування авіаційних перевезень та багатьох портів, призвело до істотного збільшення автомобільних перевезень порівняно до періоду введення воєнного стану.

При цьому зрозуміло, що під час воєнного стану багато водіїв отримали водійські посвідчення за скороченою програмою підготовки. Це також призвело до збільшення кількості фактів порушення правил безпеки дорожнього руху. Тому з 24 липня 2022 р. змінили вимоги щодо отримання водійських посвідчень. Ці зміни вводилися декілька разів, але при цьому дозволено автоматично продовжувати термін дії водійських посвідчень, строк дії яких закінчився, протягом усього терміну дії воєнного стану.

При вивченні розповсюдження порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту необхідно враховувати і зареєстровані адміністративні правопорушення, які на практиці інколи дуже важко або не бажано відокремлювати від кримінальних проступків.

Зрозуміло, що статистична інформація не дає змоги встановити реальний обсяг фактів порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують ним особливо під час функціонування в Україні воєнного стану. Тому вважаємо, що не існує зараз тенденцій до зниження їх реальної кількості. Можна лише констатувати, що наявність воєнного стану на території нашої країни практично лише погіршив ситуацію щодо зростання кількості вчинених дорожньо-транспортних пригод.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що безпека дорожнього руху повинна розглядатися як складова частина національної безпеки держави. І в подальшому з метою реального зниження кількості дорожньо-транспортних пригод потребує як зміни законодавства щодо реєстрації і перереєстрації транспортних засобів, особливо тих, що були ввезені в період дії воєнного стану. Також потрібно буде розібратися і з виданими водійськими посвідченнями. Вважаємо, що після закінчення дії воєнного стану буде необхідно провести повну перереєстрацію усіх транспортних засобів незалежно від того, коли воно було поставлено на облік.

Поки що основними документами з приводу розроблення безпеки дорожнього руху на державному рівні в Україні є Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року [4] та Державна програма підвищення безпеки дорожнього руху на період до 2023 р. [5]. Але зрозуміло, що їх необхідно доробляти з урахуванням реальної дієвості та їх подальшої дії в часі. Зрозуміло, що нові законодавчі акти повинні розроблятися із залученням широкого кола громадськості.

Усе це підкреслює необхідність у своєчасній розробці нових нормативно-правових актів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні, особливо при вступі до Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Христич І. О. Основні тенденції зміни правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 3. С. 183–189.
2. Христич І. О. Кримінологічний аналіз сучасного стану кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Науковий вісник публічного та приватного права* : зб. наук. пр. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. Вип. 5, т. 1. С. 111–115.
3. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік : монографія за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 144 с.
4. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1360-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-p#Text>.
5. Про затвердження Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2023 р. : Постанова Кабінету Міністрів України № 1287 від 21 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-2020-%D0%BF#Text>.

О. Л. Христук,
доцент кафедри теоретичної психології
Інституту управління, психології та безпеки,
кандидат психологічних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ З ФАНТОМНИМИ БОЛЯМИ ПІСЛЯ АМПУТАЦІЙ КІНЦІВОК: АЛГОРИТМ РОБОТИ

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну з лютого 2022 року надзвичайно актуальним постає питання якісної реабілітації українських воїнів після наслідків бойових дій та цивільних осіб, які постраждали від ворожої агресії. Зокрема, все більшої актуальності в сучасних умовах набуває психологічна реабілітація поранених бійців, які лікуються у військових шпиталях та внутрішньо переміщених осіб, що пережили психотравмуючі події. Волонтери Кризової психологічної служби м. Львова працюючи в травматологічному відділенні Військово-медичного клінічного центру Західного регіону ще з 2014 року отримали унікальний досвід поєднання-методів класичної психологічної реабілітації із методом дзеркальної терапії у роботі з військовими, що втратили кінцівки і зазнали впливу фантомних болей [2]. Цей досвід має надзвичайну актуальність в сучасних умовах, коли багато людей зазнають ушкоджень та втрачають кінцівки після ракетних ударів.

Психологічна реабілітація – це специфічний вид психологічної допомоги, що надається військовим та цивільним особам, які переживають гострі реакції на актуальний стрес або загострення відтермінованих негативних психічних наслідків, відтермінованих реакцій та розладів, що зумовлені раніше пережитим, психотравмуючим стресом. До етапів психологічної реабілітації можна віднести: психоедукацію, стабілізацію (техніки саморегуляції), роботу з психологічною травмою та адаптацію до змін у житті.

Алгоритм психологічної реабілітації осіб з фантомними болями можна подати таким чином:

1. Налагодження контакту
2. Психоедукація про особливості фантомної болі
3. Навчання технік саморегуляції
4. Застосування методики дзеркальної терапії
5. Визначення індивідуального часу застосування методики дзеркальної терапії
6. Опрацювання процесу втрати кінцівки: паралельно з роботою методики дзеркальної терапії.

Методика дзеркальної терапії запропонована в 1995 році професором кафедри психології Каліфорнійського університету в Сан-Дієго (США) В. С. Рамачандраном і отримала назву «Дзеркальний зоровий зворотній зв'язок» [1]. Методика успішно застосовується для лікування пацієнтів, яких турбують фантомні болі після перенесеної ампутації кінцівки.

Фантомний біль – це пекуче болісне відчуття в ампутованій кінцівці, що виникає у пов'язаній з нею дієздатній ділянці мозку. Фантомна біль – це больова пам'ять про те, що до ампутації – кінцівка боліла і була нерухомою. Вперше в науковій літературі про фантомну біль згадує французький військовий хірург Амбруаз Паре [4].

Принцип методики полягає в наступному. Для роботи необхідне дзеркало достатньо великого розміру, яке розташовують так, щоб було у ньому видно здорову кінцівку. Пацієнт рухає кінцівкою і дивиться виключно на її відображення. Мозок починає сприймати відображену кінцівку як реально існуючу ампутовану. Це призводить до активації відповідних моторних ділянок кори головного мозку. Такі щоденні сеанси протягом кількох тижнів значно послаблюють фантомний біль.

Дуже суттєвим є поєднання методу дзеркальної терапії із методами саморегуляції, що робить ефект позбавлення від фантомного болю більш прискореним та стійкішим. Саморегуляція – це здатність керувати собою на основі сприймання та усвідомлення власних психічних станів і поведінки. Саморегуляція у випадку психологічної реабілітації з фантомними болями виступає як спосіб заспокоєння, відволікання, релаксації і контролю тих частин мозку, які відповідають за фантомну біль у втраченій кінцівці.

До методів саморегуляції, які можна застосовувати з дзеркальною терапією можна віднести: техніки заземлення, техніку контролю дихання, метод аутогенного тренування І. Г. Шульца (АТ), техніку візуалізації «безпечне місце», нервово-м'язеву релаксацію Е. Джекобсона та ін. Саме методи саморегуляції дозволяють знизити також симптоми гострого стресового розладу та симптоми ПТСР, а також допомагають пережити стадії втрати (у даному випадку втрати кінцівки) [3].

Щодо особливостей роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку важливо включити до психологічної реабілітації також техніки візуалізації: «чарівний світ», «безпечне місце», «казкові герої», «улюблена казка», «захисники», «супергерой» і т.д.

Таким чином, застосовуючи методіку дзеркальної терапії у поєднанні з методами саморегуляції можна суттєво знизити фантомну біль у втраченій кінцівці в осіб, що постраждали від російської агресії.

Перспективою у роботі із особами, які втратили кінцівки і мають фантомні болі є не тільки моніторинг їхнього психологічного стану та фізичного самопочуття, а й також подальшої соціальної адаптації їх у суспільстві.–Важливо також вивчати особливості використання методів дзеркальної терапії і методів саморегуляції у роботі з різними віковими категоріями, що потерпають від цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Дзеркальна терапія. URL: https://wikiukuk.top/wiki/v_s._ramachandran
2. Офіційна сторінка Кризової психологічної служби м. Львова ЕМДР Україна. URL: <https://www.facebook.com/B0-EMDR-Ukraine-777372575633147/>
3. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посібн. К., Кондор, 2005. 2009. 278 с.
4. Фантомний біль – одна з основних проблем перенесеної ампутації / О. І. Пінчук, С. О. Коноваленко. *Медсестринство*. 2017, № 4, С. 42–44.

С. І. Церковник,

старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи,
кандидат юридичних наук
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

В. М. Когут,

старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи,
кандидат технічних наук
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА РОСІЙСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Конфіскація активів росіян необхідна не лише для відшкодування шкоди, завданої українцям, їхньому майну та внаслідок порушення прав власності, а й для підтримання національної ідентичності після повномасштабного вторгнення від 24 лютого 2022 року. Мета полягає в мінімізації впливу осіб, близьких до верхівки російської федерації, на українські підприємства та економіку загалом.

Частка російських активів у структурі власності таких підприємств призводить до відтоку капіталу з України, що використовується для виробництва зброї, використаної для атак на мирне населення України. Таким чином, всі російські активи (як матеріальні, так і нематеріальні) повинні бути конфісковані на користь нашої держави й використані для відновлення після війни.

Проте, не зважаючи на тривалий період дії правового режиму воєнного стану, існує гостре питання правового регулювання конфіскації такого майна. Україна на національному рівні створила механізм конфіскації активів росіян, проте на практиці існують прогалини й суперечності щодо підстав, умов та процесуальних строків такої процедури. Питання конфіскації активів регулюється кримінальним, цивільним, адміністративним, господарським та міжнародним правом, і правові основи конфіскації активів російських підприємств

на території України встановлюються такими нормативно-правовими актами, як Закон України «Про санкції» [1], Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів прав власності Російської Федерації та її резидентів» [2], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» [3] та Кодекс адміністративного судочинства України [4].

Міжнародне право допускає використання різних механізмів компенсації збитків, завданих внаслідок збройної агресії. Вимоги щодо компенсації можуть бути розглянуті в національних судах, Європейському суді з прав людини, Міжнародному суді ООН, інвестиційних арбітражах, фондах та комісіях. Позбавлення права власності є порушенням основоположних прав людини згідно з Конвенцією з прав людини та основоположними свободами та Конституцією України. Це може бути оскаржено перед Європейським судом з прав людини та Міжнародним інвестиційним арбітражем. Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що «кожна фізична або юридична особа має право мирноволодіти своїм майном» [5].

Статтею 23 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6] встановлено умови відшкодування збитків, завданих під час введення правового режиму воєнного стану. Зазначається, що «у разі стягнення в дохід держави активів юридичних осіб на території України як санкції, відшкодування його вартості не здійснюється». Ця норма посилається на інший нормативно-правовий акт – статтю 4.1 Закону України «Про санкції». Таким чином, при відчуженні майна в умовах правового режиму воєнного стану стає обов'язковим його подальше відшкодування, якщо особа відсутня в санкційному списку. Отже, перший спосіб стягнення активів російських підприємств на території України – це конфіскація або арештоване раніше майно юридичних або фізичних осіб, на які були накладені санкції.

Санкції стягнення активів фізичних або юридичних осіб до доходу держави можуть бути застосовані лише щодо фізичних та юридичних осіб, які своєю діяльністю створили значущу загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній

цілісності України, включаючи збройну агресію чи терористичну діяльність, або в значущій мірі сприяли (включаючи фінансування) вчиненню таких дій іншими особами [1].

Оскільки норми міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, автоматично стають частиною національного права, та норма, яка забороняє агресивну війну та будь-які форми пособництва такій війні, існувала в національному праві до 24.05.2022 року. Відповідно, застосування санкції за сприяння агресивній війні не може вважатися покаранням за дії, які на момент їхнього вчинення не визнавались протиправними [7]. При конфіскації враховуються не лише ті активи, які належать прямо санкційній особі, а й ті, якими вона має право розпоряджатися. Конфісковані активи можуть бути використані для потреб озброєння країни та її післявоєнного відновлення.

Станом на квітень 2023 року в Україні налічувалося понад 20 тисяч компаній, які мають прямий зв'язок з російською федерацією (рф). Ще більше 3 тисяч компаній мають непрямі або історичні зв'язки. Важливо враховувати, що віддалений зв'язок компанії з агресором може виникнути тоді, коли хтось із її акціонерів має частку в іншій компанії, де акціонерами є росіяни чи білоруси. Однак такий зв'язок не означає, що громадяни росії чи білорусі мають прямий вплив на компанію [8].

До категорії великого бізнесу входять компанії, які працювали та сплачували податки в російській федерації (рф). Законодавець спрямовував свою увагу на російських олігархів, проте під цим формулюванням може підпадати будь-який міжнародний бізнес. Щодо пропагандистів, будуть враховуватися такі публічні дії [9]:

1) Спонування, виправдування, заперечення факту збройної агресії рф проти України, окупації, дискримінації за ознакою громадянства України, вчинення дій, які відповідно до норм міжнародного права або законодавства України мають ознаки воєнних злочинів або злочинів проти людяності;

2) Возвеличення осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, армію, найманців рф та представників окупаційної адміністрації.

3) Підтримка політики рф, спрямованої на невизнання права українського народу на самовизначення та самоідентифікацію, спотворення уявлення про унікальність українського

народу та його прагнення до незалежності, шляхом поширення неправдивих ідеологем, які неправильно і маніпулятивно співставляють український патріотизм з нацизмом чи іншими ворожими ідеологіями.

4) Розпалювання ненависті до українського народу, його культури, мови, національної ідентичності.

Наразі в Україні законодавчо закріплено кілька способів конфіскації активів російських підприємств на її території. Важливим аспектом є правове регулювання цього питання. Дотримання процедурної справедливості та забезпечення прав зацікавлених сторін у процесі конфіскації активів є ключовим.

Слід дотримуватися принципів прозорості та справедливості, а також забезпечити недискримінаційний підхід у процесі конфіскації. Важливо, щоб втручання у власність здійснювалося в межах національного законодавства та міжнародних стандартів. Дотримання процедурних гарантій важливо для забезпечення прав чоловіків і груп населення в умовах конфлікту чи напружених відносин.

Загальний підхід повинен враховувати принципи справедливості, розглядати конфіскацію як ефективний захід за умови дотримання прав та свобод осіб та компаній.

Список використаних джерел

1. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 01.01.2024)

2. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 01.01.2024)

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб : Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text> (дата звернення: 01.01.2024)

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 01.01.2024)

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.01.2024)

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.01.2024)

7. Аналіз практики Вищого антикорупційного суду щодо застосування санкції у виді стягнення активів в дохід держави / Т. Хутортаін. Інститут законодавчих ідей. URL: <https://izi.institute/research/analiz-praktyky-vyshhogo-antykorpucziynogo-sudu-shhodo-zastosuvannya-sankcziyi-u-vydi-styagnennya-aktyviv-v-dohid-derzhavy/> (дата звернення: 01.01.2024)

8. Ожогіна О. Понад 20 000: які українські компанії досі мають зв'язки з Росією. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/business/ukrayinski-kompaniyi-rovnyazani-rosiyeyu-skilki-zalishilosya-takogo_n2282442 (дата звернення: 01.01.2024)

9. Хутор Т. Закон про конфіскацію майна росіян і білорусів ухвалено: як це буде працювати. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/12/686976/> (дата звернення: 01.01.2024)

Д. М. Цехан,
професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

О. В. Чернов,
аспірант кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ТАКТИКА РОЗШУКУ ПІДОЗРЮВАНИХ, ЯКИМИ ВЧИНЕНО УМИСНІ ВБИВСТВА ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В умовах сьогоденних реалій, а саме внаслідок складної та критичної ситуації в Україні, що спричинило повномасштабне вторгнення країни агресора в нашу країну, ускладнюючись загостренням соціально-економічних та політичних процесів та умов, досить нагальним постає питання щодо здійснення ефективного розслідування певних категорій злочинів, а саме умисних вбивств працівників правоохоронних органів, що скоюються під час війни. Як наслідок цього, з'являється проблема пов'язана із зростанням кількості вчинених злочинів проти життя і здоров'я особи за допомогою застосування різноманітних способів та засобів вчинення злочинів цієї категорії. В даному контексті, питання підіймається досить гостро, оскільки саме працівники правоохоронного органу є тією групою осіб, що здійснює підтримання правопорядку у країні під час дії воєнного стану та відповідно знаходиться у підвищеній бойовій готовності до виконання завдань щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень, наслідком чого, вони є найбільш вразливою категорією жертв щодо вчинення проти них таких злочинів.

Досить часто на місці вчинення умисного вбивства працівника правоохоронного органу зберігається значна кількість слідів перебування і дій злочинця. Наявність таких слідів дає можливість для розробки невідкладних пошукових

заходів негайно ж після огляду чи у процесі огляду місця вчинення злочину, що іменуються в слідчій практиці розшуком «по гарячих слідах».

В. В. Тіщенко пропонує наступні організаційно-тактичні принципи щодо розслідування злочинів і розшуку злочинця «по гарячих слідах»:

1) максимально короткий час надходження повідомлення про вчинення злочину й оперативне реагування на таке повідомлення з боку правоохоронних органів. Діє правило: чим менше часу пройде з моменту вчинення злочину до одержання повідомлення і виїзду слідчо-оперативної групи на місце події, тим більше шансів на затримання злочинців «по гарячих слідах»;

2) створення слідчо-оперативної групи, куди повинні бути включені працівники кримінальної поліції, дільничний інспектор, фахівець-криміналіст, кінолог і за необхідності інші фахівці, що дозволяє комплексно проводити слідчо-оперативну роботу;

3) наявність необхідних техніко-криміналістичних засобів для роботи зі слідами на місці події, засобів мобільного зв'язку, включаючи пересувні криміналістичні лабораторії;

4) одержання необхідної інформації про ознаки злочинців і викрадене майно, що дозволяє організувати переслідування злочинців, та здійснення їх затримання;

5) знання ділянки місцевості, району міста, де скоєний злочин, для організації патрулювання і розшуку підозрюваних [1].

Зазначені вище положення відносяться до вирішення тактичних задач на початковому етапі розшуку злочинця і визначають методи проведення першочергових пошукових дій слідчого й оперативних органів. Приступаючи до розшуку «по гарячих слідах», слідчий іноді не має точних відомостей про злочинця і керується при здійсненні розслідування непрямыми даними.

Дані про особу злочинця та його зовнішній вигляд можуть бути отримані слідчим шляхом здійснення детального огляду місця події. Сліди ніг, залишені злочинцем на місці події, знайдені предмети, сліди руйнувань і технічні засоби, використані при вчиненні злочину, можуть характеризувати зовнішній вигляд злочинця.

Вказівки на особу злочинця можуть дати: 1) сліди, залишені ним у результаті пересування чи дотику до різних предметів; 2) сліди тварин чи транспортних засобів, якими він користувався; 3) знаряддя злочину та їхні сліди; 4) усілякі речі, залишені злочинцем на місці злочину; 5) способи вчинення злочину.

Важливим фактором є використання слідчим всіх можливих джерел непрямих даних про особистість злочинця тому що, чим повніші такі дані, тим легше знайти і затримати злочинця «по гарячих слідах».

Головні висновки може зробити слідчий, зокрема, у результаті вивчення слідів ніг злочинця. Система цих слідів («доріжка слідів») у сукупності з іншими дозволяє скласти уявлення про вчинення злочину і про особливості, які можна використувати для ідентифікації; організувати переслідування і слугує «путівником» переслідування. По роду і розміру взуття, ознаки якого відображені на сліди, можливо скласти уявлення про статуру правопорушника, по виду і фасону взуття іноді можливо зробити висновок про те, чи належить правопорушник до місцевого населення чи є приїжджим.

Індивідуальність малюнку поверхні підошви, способи її кріплення і каблука можуть мати значення при ідентифікації, визначенні особливостей ходи, що полегшує переслідування правопорушника по слідах. У слідах-босих ніг індивідуальними ознаками є розміри і контури слідів, відображення особливостей ступні й папілярного рельєфу.

Істотні висновки, можливо, зробити також на підставі вивчення слідів транспортних засобів. Слідчій практиці відомо багато випадків розшуку злочинця за слідами, що були залишені автомобілями, факт користування якими характеризує його особистість і вказує напрям розшуку. Підкреслюючи значення різноманітних слідів злочинця, зауважимо на необхідності дуже критичного й обережного відношення до них. Знайшовши на місці злочину характерні сліди ніг чи речі, насамперед, необхідно зробити ретельну перевірку і методом послідовного виключення встановити, що ця річ або сліди можуть належати тільки злочинцю. Далі, варто мати на увазі можливість залишення злочинцем помилкових слідів, підкидання речей.

У зв'язку з цим необхідно робити слідчий огляд з точним дотриманням усіх вимог криміналістики, а до участі в особливо складних оглядах залучати експертів-криміналістів. Слідчий має вміти поєднувати огляд і допити місцевих жителів, з рівнобіжним розшуком свідків-очевидців, показання яких заповнюють дані, здобуті в процесі огляду.

Крім зазначеного, при в рамках здійснення розслідування умисного вбивства працівника правоохоронного органу може здійснюватися прочісування місцевості, де може перебувати вбивця. Даний захід проводиться тільки у випадках нагальної потреби і за умови, коли є можливість суцільного обстеження місцевості, з достатньою кількістю людей. Розмір обстежуваної площі встановлюється залежно від обставин провадження, характеру обстежуваної території (поле, ліс та ін.). Рух людей, які ведуть обстеження, здійснюється по секторах, розміри яких також визначаються виходячи з характеру обстежуваної місцевості. Між учасниками обстеження обов'язково встановлюється той чи інший зв'язок: зоровий, голосовий, радіозв'язок та ін. У випадку виявлення «характерних слідів» чи речей, особи, виділені для «прочісування», подають умовний сигнал слідчому, котрий очолює роботу з огляду. У випадку виявлення осіб, які викликають підозру, їхня особа перевіряється на місці [2].

Прочісування особливо необхідне, коли обстановка на місці злочину свідчить, що злочин учинений зовсім нещодавно і злочинець не мав змоги видалитися на велику відстань. У випадку одержання в процесі огляду прямих чи непрямих даних про особу злочинця слідчий паралельно з оглядом негайно після його закінчення може застосувати й інші пошукові методи: організацію загороджувальних заходів, погоню тощо.

Оглядаючи місце злочину, варто передбачати можливість організації переслідування злочинця по залишених ним слідах, особливо коли злочин учинений в умовах сільської місцевості та в умовах малонаселених районів, де його сліди зберігаються на значній відстані. Для організації переслідування злочинця по залишених ним слідах важливі не тільки система і напрямок слідів, але й їхні індивідуальні ознаки. Якщо індивідуальні особливості слідів досить чітко виражені та спостерігаються впродовж значної території переслідування,

це гарантовано допоможе уникнути помилок. Успіх переслідування по слідах залежить від швидкості його організації, кмітливості й енергії осіб, які переслідують злочинця. Чим скоріше воно почнеться, тим більше гарантій «не втратити слід», та тим менше в злочинця можливостей сховатися.

Група переслідування не повинна бути нечисленною, що пов'язано не стільки з розуміннями безпеки, але і можливістю роз'єднання групи. Можливі випадки відомого заплутування переслідувачів.

Наприклад, добігши чи доїхавши до ріки, озера, болота, злочинець не перетинає водяну перешкоду по прямій, а впливає по воді уздовж берега, а потім виходить значно правіше або лівіше початкового напрямку і злочинець повертається на берег, з якого увійшов у воду, і рухається стороною назустріч переслідуванню. Подібні маневри легко розкрити шляхом обстеження обох берегів водяного рубежу вправо й вліво і розшуком продовження сліду. Сучасний стан засобів зв'язку дозволяє вживати особливих заходів, що забезпечують затримання правопорушника, переслідуваного слідами. Виходячи з напрямку, у якому рухається злочинець, по радіозв'язку або телефону передаються вимоги про затримання («зустріч») правопорушника, яке повинні здійснити органи, що дислокуються на шляху, по якому рухається злочинець.

Список використаних джерел

1. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.
2. Сиводєд І. С. Теоретичні та організаційно-тактичні проблеми розслідування кримінальних правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України. Київ : «Видавництво Людмила», 2023. 924 с.

О. І. Цицик,
викладач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний
університет внутрішніх справ*)

ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДИ ЯК МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Значення громади, під час трансформаційних змін в суспільстві та державі, відіграє вадливу роль у побудові демократичної країни, а також у вирішенні цивілізованим шляхом тих проблем та викликів, які постають під час таких змін. На жаль, сьогодні в Україні відбуваються вимушені трансформаційні зміни, які пов'язані із військовими діями та військовою агресією російської федерації. Й тому, всі процеси, які відбуваються в українському суспільстві, в нашій державі, в її управлінні на пряму залежать від військових викликів нашого сьогодення.

Зараз система місцевого самоврядування під час війни (і громада як його складова) повинна ефективно відповідати політико-правовим і соціально-економічним умовам та потребам демократичної держави та громадянського суспільства.

Під час війни діяльність громади повинна бути цілеспрямовано направлена на становлення, розвиток й засвоєння демократичних традицій та цінностей, а також повинна здійснити трансформацію, яка закріпить та підтвердить, те що громада виступає первинним суб'єктом державного управління базуючись на правовій культурі, національних традиція та звичаях, політичній культурі тощо.

Звичайно, якщо мова йде про діяльність громади, то потрібно відзначити, що вона, особливо під час війни, потребує значно вищого рівня активності її членів, зокрема в політичних рішеннях (що саме й було проявлено під час повномасштабного вторгнення російського ворога на нашу територію в лютому 2022 р.), що в свою чергу передбачає вищу ефективність виконання діяльності всієї громади, а також зросту відповідальності усіх членів спільноти за їх реалізацію.

Україна зараз живе у правовому режимі воєнного стану, що передбачає певні обмеження прав і свобод громадян. Проте, саме громада на первинному, базовому рівні обумовлює проявлення поваги до громадянських прав та обов'язків, мотивують індивіда до громадянської активності.

Застосування у побудові демократичної громади правових принципів дозволяє будувати її як певну модель в процесі державотворення, що здійснюється на конкретній території, проте тут потрібно наголосити, що така модель не повинна йти в супереч національним ідеям та цінностям-українського народу.

Також, на мою думку, важливою для громади під час війни є її інтеграційна функція, яка полягає в тому, що громада виступає як сукупність фізичних осіб, які зацікавлені в спільній єдності та мають спільне бачення-щодо її управління та розвитку. Тому в перехідний чи складний період розвитку держави громада, яка маючи в своєму складі інтегровану громадянську активність стає справжнім соціальним капіталом, який здатний долати виклики сьогодення, зокрема війну.

Громада повинна функціонувати в системі публічної влади й тоді держава зможе побудувати ефективну та дієву модель управління та урядування. Але також в самій громаді важливо, щоб кожен учасник був активним та ідентифікував себе в цій громаді та разом з нею, тобто мова йде про спільність інтересів та спільність в їх забезпечені й реалізації [1, С. 105].

Важливим фактором для функціонування громади під час війни, яка підтримує демократичну модель управління постають в першу чергу не лише матеріальні ресурси, а головним залишається залученість членів такої громади до повсякденних військових викликів, а також готовності до стійкості. Й така стійкість українських громад добре проявилася в координації та в об'єднанні під час нападу ворога як між різними громадами, так і в межах самої громади між приватним сектором, громадськими організаціями, внутрішньо переміщеними особами тощо. Ще одним важливим чинником у побудові демократичності постають процеси, які пов'язані із дотриманням прав і свобод людини та громадянина та принципи їх виконання, що занадто актуально та гостро постають

під час війни. Тож громада на первинному рівні зіштовхується із такими порушеннями та на базовому рівні реагує та усуває їх. Проте є й позитивні моменти для громади у військовий час – це згуртованість українського суспільства та єдина спільна мета – вигнання ворога з нашої держави.

Також залишається дієвим під час війни налагодженість соціальних мереж та комунікативних компетенцій між членами громади, а також і іншими особами, які вимушені перебувати в таких громадах. І при доступній комунікації, при можливостях використовувати свої права та бути активним членом розвитку та діяльності такої громади відбувається ефект згуртованості, який в свою чергу проявляється в ефективній діяльності, продуктивності та задоволенні потреб та інтересів членів громади спільною груповою діяльністю [2, с. 71].

Висновок. Важливо відмітити, що громада виступає елементом більшої системи, проте має залишатися в більшості організаційних, економічних, управлінських (на рівні своєї території) тощо питаннях ланкою на місцевому рівні у вирішенні своєї життєздатності та функціонуванні.

Упорядкованість такої системності передбачає встановлення різних рівнів (правового, соціального, політичного, екологічного тощо) суспільної організації - громади у взаємоусвідомленості із національними потребами, ідеями й інтересами.

За наявності ефективно організованих механізмів комунікації між представниками влади та представниками громад, між органами державної влади та органами місцевого самоврядування (громадою), на мою думку, саме за таких умов можлива ефективна розбудова демократичної держави в Україні та можливість подолання ворога.

Аналізуючи громаду як модель демократичної організації, потрібно зазначити, що вона виступає як первинним складовим елементом суспільної організованості. І в такому громадському осередку значна роль належить неурядовим організаціям та громадськості як такій (тобто активна поведінка – використання свої прав та обов'язків та відповідальності кожного учасника такої формації), що в свою чергу сприяє концепції збалансованої моделі демократичних взаємовідносин між такими громадами та самою державою.

Список використаних джерел

1. Попробаєва О. А., Шулепова О. О. Характеристика правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 101–105.

2. Успішна територіальна громада: будуємо разом / М. Бриль, О. Врублевський, О. Данчева, А. Сеїтосманов, Е. Чубаров. Харків. 2018. 128 с.

3. Реформа децентралізації: дорожня карта. Нотатки з міжнародної конференції 7.11.2023 р. в м. Київ. URL: <https://suspilne.media/611619-decentralizacia-na-casi-smigal-nazvav-prioriteti-dla-gromad/>

А. Р. Чайковська,
здобувач освітнього рівня «Бакалавр»
факультету № 1 ІПФПП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

І. І. Татарин,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
факультету № 1 ІПФПП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Актуальність теми набуває поширення у сучасній Україні, так як починаючи з 2014 року під час початку війни на сході України питання збирання доказів як на контрольованій, так і на неконтрольованій території України набуло особливої уваги. Зокрема, потребують вирішення деякі проблемні питання, пов'язані із особливостями проведення слідчих та інших процесуальних дій при здійсненні досудового розслідування на окупованих територіях.

Г. К. Тетерятник зазначає, що проведення огляду Інтернет ресурсів при розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах відсутності доступу до тимчасово окупованих територій та в умовах воєнного стану є досить поширеною слідчою (розшуковою) дією. Водночас відсутність правової регламентації категорій «електронний документ», «електронний доказ», відсутність у ст. 237 КПК України огляду таких документів, цифрових ресурсів, робить неоднозначним розумінням процесуальної природи таких та вказує на необхідність нормативної регламентації. Наприклад, окремі науковці та практики вказують на те, що в окремих слідчих підрозділах існує практика отримання фактичних даних з мережі Інтернет шляхом проведення НСРД в порядку ч. 2 ст. 264 КПК України [4, с. 774].

Цікавим способом фіксації та збору доказів кримінального правопорушення, вчиненого на окупованій території, є приклад наведений Тетерятник Г.К. Автор у науковій статті зазначив, що під час проведення допиту свідок, який був присутній під час подій, пов'язаних із окупацією Криму заявив клопотання про те, що він може дати детальний опис подій, але для цього необхідно звернутися до фотознімків та відео, розміщених в мережі Інтернет. Зазначене клопотання було задоволене. Водночас ч. 6 ст. 224 КПК України зазначає, що допитувана особа має право використовувати власні документи і нотатки. Процесуально такі дії можна оформити, провівши окремо допит свідка, а потім провести з його участю огляд Інтернет-ресурсів. Водночас, у такому випадку втрачається цілісне сприйняття описуваних подій під час допиту та огляду Інтернет-ресурсу. Інформація зі Всесвітньої мережі не є «власними документами і нотатками», однак такі дії не порушують нічий права, тож, на мій погляд, є цілком допустимими. Свідок, звернувшись до одного із сайтів, на Google карті показав розташування об'єкту, окремі будівлі, з яких відбувалося захоплення, а також вказав на низку осіб, які брали участь у захопленні стратегічного об'єкту в АР Крим, що було зафіксовано у протоколі допиту, зроблені відповідні скріншоти [4, с. 775].

На думку А. В. Коваленко розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях на перший погляд видається найскладнішою з огляду на те, що правоохоронці не мають жодного доступу до місць розташування матеріально-фіксованих слідів правопорушення, а проведення процесуальних дій за участі потерпілих, свідків та підозрюваних, які знаходяться на окупованих територіях, є ускладненим чи неможливим. Водночас, вітчизняні правоохоронці вже мають певний досвід роботи з подібними кримінальними правопорушеннями: з 2014 р. розслідувалися та з певним успіхом направлялися до судів матеріали щодо кримінально караних діянь, вчинених на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей і Автономної республіки Крим. Задля цього активно використовується процедура досудового розслідування *in absentia* та в подальшому, за потреби, судового розгляду за відсутності обвинуваченого. У межах доказової діяльності в таких умовах виняткового

значення набуває отримання інформації з відкритих джерел [1, С. 116–117].

Незважаючи на достатню кількість проблем збирання доказів на непідконтрольних Україні територіях, збирання доказів усе ж таки можливе. Докази на окупованих територіях можна отримати шляхом:

- допитування свідків, підозрюваних, потерпілих, які перебувають з тимчасово окупованої території;

- здійснення моніторингу мережі «Інтернет», а саме перегляд сайтів ЗМІ, які можуть містити фотозображення, електронні документи, зокрема розпорядчого характеру, відеозаписи; перегляд профілів у соціальних мережах;

- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж – провести втручання у приватне спілкування особи та контроль телефонних розмов та смс-листування;

- зняття інформації з електронних інформаційних систем – отримання інформації з поштових скриньок;

- тимчасового доступу до інформації, що перебувають у розпорядженні мобільних операторів [2, с. 4, 5].

Д. С. Полнікова наголошує на тому, що огляд місця події як один з основних способів отримання доказів на непідконтрольних територіях дещо важко здійснювати, адже це, перш за все, пов'язано з неможливістю потрапити до місця події, оскільки вона є поза контролем держави. Слідчі узгоджують можливість проведення слідчої (розшукової) дії з командуванням відповідних військових підрозділів, та, якщо останні гарантують безпеку оперативним групам, які будуть здійснювати відповідні слідчі дії. Варто зазначити, що можна використовувати технології, за допомогою яких провести огляд місця події дистанційно. Застосування дронів дозволяє збирати зображення з повітря, що дає можливість детально вивчати територію та збирати докази про злочини. За допомогою дронів можна здійснювати аерофотознімання окупованої території, що дозволить зібрати інформацію про розмір території, наявність будівель та інфраструктури [3, с. 272].

Отже, збір доказів на окупованих територіях є надзвичайно складним та складається з багатьох складових частин. Особи, уповноважені на збирання доказів, зіштовхуються з проблемою збирання доказів на окупованих територіях.

Збирання доказів на окупованих територіях може бути небезпечним для осіб, які здійснюють цю діяльність. На окупованих територіях можуть діяти бойові групи та терористичні організації, які можуть зважитися на насильство проти осіб, які уповноважені збирати докази. Збір доказів на окупованих територіях може бути небезпечним, адже може проводитися в зоні активних бойових дій або на території, яка контролюється збройними формуваннями.

Список використаних джерел

1. Коваленко А. В. Деякі правові й організаційні проблеми збирання, дослідження та використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації* : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 114–117.

2. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених на території операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях : науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, Р. Л. Степанюк, О. О. Юхно та ін. Харків : ХНУВС, 2018. 48 с.

3. Полнікова Д. С., Лугіна Н. А. Особливості збирання доказів на підконтрольних та неконтрольних територіях України. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 3 (12). С. 269–275.

4. Тетерятник Г. К., Виходець Ю. О. Тееоретичні та праксеалогічні аспекти фіксування та використання уу кримінальному процесуальному доказуванні інформації з Інтернет-джерел. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1, 2022. С. 772–776.

А. М. Чвалюк,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗЛОЧИННА «ГЛОРИФІКАЦІЯ» ВІЙСЬКОВИХ КРАЇНИ-АГРЕСОРА В КРИМУ ЯК БЕЗПЕКОВА ЗАГРОЗА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Законом України від 22 травня 2022 року № 2265-ІХ заборонена популяризація та глорифікація діяльності органів держави-терориста, службовців (у тому числі військовослужбовців). Різниця між живими та загиблими окупантами Закон не проводить, отже всі випадки глорифікації загиблих воєн агресора також підпадають під заборону.

Для глорифікації загиблих під час повномасштабного вторгнення в Україну кримчан окупанти використовуються намогильні споруди та «меморіальні» таблички на будниках, закладах освіти, парканах скверів тощо. Скільки кримчан воюють проти України у лавах російської армії, достеменно невідомо. Російський «голова Криму» Сергій Аксьонов повідомляв, що на фронт поїхали 1,2 тисяч кримських «добровольців». Скільки їх вирушили туди внаслідок російської мобілізації, окупаційна влада публічно не оголошує, як і точну кількість загиблих.

Є серйозні підстави вважати, що не всі загиблі мешканці Криму, обрані ідеологами кремля для проведення показової «героїзації» були добровольцями. Багатьох з них просто кинули в горнило війни проти свого ж народу. І раз довіряти інформації, зазначеній на «меморіальних» дошках, які постійно з'являються в усіх куточках тимчасово окупованого півострова, ми не можемо, у нагоді стануть документи, зібрані вітчизняними правоохоронними органами, які вже тривалий час належним чином документують факти участі мешканців окупованого півострову у військових діях на боці окупантів. Саме ці документи, здатні, на нашу думку, вирішити долю більшості із встановлених у Криму «меморіальних» об'єктів.

Якщо загибла особа з числа мешканців Криму, який присвячено «монумент», «пам'ятну дошку» тощо, добровільно вступила до лав збройних сил держави-агресора, або вчинила міжнародний злочин, такий «монумент» або інший штучний «меморіальний об'єкт» має бути показово демонтованим включно із можливою зміною місць поховання, для унеможливлення будь-якої глорифікації явних злочинців. Якщо ж з'ясується, що особа стала жертвою незаконної «мобілізації», проведеною окупантами у Криму, то за відсутності доказів вчинення цією особою воєнних злочинів, «меморіальний об'єкт» може після деокупації залишитися виключно у формі позначення поховання на підставі рішення органу місцевого самоврядування або військової адміністрації, на території якого він розташований.

До питань, що, на нашу думку, мають обов'язково підніматися на засіданнях органів влади, при ухваленні рішення щодо впорядкування поховань, відносяться: зміна напису про померлого, відповідно до змісту встановлених фактів; демонтаж з «меморіального об'єкту» поховання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, пропаганда якої заборонена Законом України від 22 травня 2022 року № 2265-IX [1], а також георгіївської стрічки, пропаганда якої в Україні з 2017 року є адміністративним правопорушенням.

У відповіді на питання хто і яким чином має виявляти і усувати на деокупованих територіях елементи пропаганди російського режиму та символіку російського воєнного вторгнення, першою на думку приходить Національна поліція України. Підпунктами 2, 3 та 4 пункту 1 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що «поліція відповідно до покладених на неї завдань виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення адміністративних правопорушень; припиняє виявлені адміністративні правопорушення» [2]. Здійснюється ця діяльність шляхом усного висловлення законних вимог, або виданням письмового припису, за невиконання яких передбачена адміністративна відповідальність. Однак норма статті 188-28 КУпАП охоплює виключно приписи

щодо усунення порушень правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху. Тому вона потребує на розширення щодо випадків, якщо припис поліцейського буде стосуватися демонтажу георгіївської стрічки чи іншої пропаганди агресора з намогильної споруди. Інакше, на нашу думку, ця норма не сприятиме припиненню правопорушення і обмежує превентивну діяльність Національної поліції.

Згідно з Європейською Хартією місцевого самоврядування, яка ратифікована Україною ще у 90-х роках, органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Зокрема, вони здійснюють контроль за об'єктами самостійного будівництва, які будуються без дозвільних документів. Тобто, найбільш кричущі незаконні випадки контролюватиме та перевірятиме саме місцева влада. Під час здійснення контролю органи місцевого самоврядування зможуть виносити обов'язкові до виконання приписи, проводити перевірки, зокрема й позапланові тощо. Це має відбуватись у рамках постійного та безперервного моніторингу забудови громади. Однак з об'єктами моніторингу не все так просто. Адже Закон України «Про благоустрій населених пунктів» хоч і відносить кладовища до об'єктів благоустрою населених пунктів у частині 1 статті 13 [3], не роз'ясняє з яких елементів вони складаються і чи змінює самостійно встановлений «елемент благоустрою», зокрема намогильна споруда, правовий статус усього об'єкту. виправити ситуацію зараз намагаються за допомогою законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення сфери поховання» від 04.02.2022 р. № 7018 [4], у якому «намогильна споруда» визначається як елемент благоустрою. Прийняття цього закону розширить перелік державних органів контролю, які мають право виносити приписи стосовно незаконно встановлених об'єктів (елементів) благоустрою, зокрема на деокупованих територіях.

Місцеві органи державної виконавчої влади зараз мають право приймати власні правила щодо вимог благоустрою своєї території, які затверджують на рішеннях відповідних рад, а також виносити приписи – обов'язкові для виконання

у визначені строки письмові вимоги уповноваженої особи щодо усунення порушення правил, які є обов'язковим для виконання. Об'єкт благоустрою про демонтаж якого винесено припис має бути демонтовано у найкоротші терміні (від 1 до 3 днів) за власний рахунок особою, яка здійснила його розміщення [5]. У нашому випадку особою, що виконала волевиявлення громадянина щодо ставлення до його тіла після смерті (стосовно намогильної споруди) або встановила «меморіальну споруду» за межами кладовища.

Коло осіб, що фактично встановлювали намогильні споруди або «меморіальні споруди» за межами кладовища чи на ньому, є специфічним оскільки вагома частина злочинної «глюрифікації» вчинюється не родичами загиблого, а колаборантами та окупантами, які після деокупації гарантовано ніяких «практичних повноважень» не матимуть, та як фізичні особи будуть очевидними фігурантами кримінальних проваджень, зокрема заочних, а тому покладання на них відповідного обов'язку демонтажу буде завідомо неефективним. Відповідно до українського законодавства у разі невиконання припису в зазначений термін уповноважена особа, яка внесла припис має право скласти протокол про адміністративне правопорушення за статтею 152 КУпАП щодо порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій. Якщо особа, відносно якої винесено припис, не здійснила демонтаж у встановлені у приписі строки, відповідні структури державних адміністрацій вживають заходів щодо демонтажу самовільно розміщеного (встановленого) елементу благоустрою. Подібним чином, на нашу думку, ці органи, а саме військові адміністрації, мають діяти у деокупованому Криму й у випадку неможливості встановити реального фактичного ініціатора чи «власника» «елементу благоустрою» чи неможливості примусити його провести демонтаж. У такій ситуації текст припису, без вказівки на конкретну особу-виконавця, має бути оприлюднене у місцевому медіа. Після спливу трьох днів з моменту опублікування припису місцеві органи виконавчої влади можуть приступати до примусового демонтажу самовільно розміщеного чи встановленого «елементу благоустрою».

Отже, слід констатувати наявність у місцевих органів державної виконавчої влади певних повноважень для боротьби із наслідками злочинної «глюорифікації» загиблих військовослужбовців агресора. Вітчизняний законотворчий процес теж, хоч і повільно, але рухається у вірному напрямку. Сподіваємося, що і повноваження Національної поліції з часом будуть підкріплені належними адміністративними санкціями.

Список використаних джерел

1. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення сфери поховання : Проект Закону України від 04.02.2022 р. № 7018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06917A?an=7>
5. Правила благоустрою території міста Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/proyekt_rishennya_kivsko_misko_radi_pro_pravila_blagoustroyu_teritori_mista_kiyeva/pravila_blagoustroyu_teritori_mista_kiyeva.pdf

О. М. Черненко,

доцент кафедри організації заходів цивільного захисту,
кандидат медичних наук, доцент
(Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

В. І. Ілляш,

курсант
(Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

РЕІНТЕГРАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Сьогодні в українському суспільстві залишається актуальною тема повернення учасників війни, АТО (ООС), військовослужбовців до життя після участі у бойових діях шляхом реабілітації.

Реабілітація учасників бойових дій – це один із найважливіших напрямків діяльності органів державної влади щодо створення та реалізації програм соціального захисту бійців, збереження або відновлення фізичного та психологічного здоров'я учасників бойових дій, досягнення ними соціально-психологічного благополуччя.

До реабілітації можна віднести такі заходи:

- 1) лікування (безкоштовне протезування, безкоштовні ліки та лікарські засоби);
- 2) психологічна реабілітація (санаторно-курортне лікування).

Розроблення та впровадження державної стратегії в питаннях соціального захисту ветеранів АТО (ООС) та війни покладено на Міністерство у справах ветеранів – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни [1, 2].

З моменту отримання відповідного статусу учасник бойових дій, особа з інвалідністю внаслідок війни, члени сімей загиблих учасників бойових дій набувають право на безкоштовні ліки та лікарські засоби.

В аптеках, при медичному закладі у якому було видано рецепт на лікування можна отримати безкоштовні ліки

та лікарські засоби. У разі амбулаторного лікування особи, відпуск безоплатних ліків здійснюється за місцем проживання цієї особи. Необхідно зазначити, що особи, які мають право на пільговий відпуск ліків в період обслуговування їх у відомчих лікувально-профілактичних закладах можуть отримати безоплатні лікарські засоби у аптеках, закріплених за цими закладами.

При цьому з собою необхідно мати рецепт лікаря та ветеранське посвідчення.

Особи, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, визначені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», мають право на безоплатну психологічну допомогу.

Медична та психологічна реабілітація тісно пов'язані між собою, доповнюють одна другу і не повинні протиставлятися. При цьому слід розуміти, що медико-психологічна реабілітація не є долікуванням. Її необхідно починати ще за наявності передпатологічних психічних змін, викликаних екстремальним психогенним впливом. Вона має проводитися починаючи з самих ранніх стадій формування психопатології, а особливо активно – на завершальних етапах лікування та після нього. На донозологічному рівні, коли психічний розлад ще не сформувався, в основному застосовується психокорекція, а за наявності сформованого психічного захворювання – психотерапія [1, 3].

Психологічна реабілітація – діяльність, спрямована на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній та духовній сфері із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формі психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги.

Метою проведення медико – психологічної реабілітації є:

- збереження та відновлення психічного здоров'я, загального благополуччя та якості життя, профілактика/попередження розвитку психічних та поведінкових розладів отримувачів послуг;
- подолання складних життєвих обставин;

– зниження частоти та тяжкості наслідків травматичних подій для психічного здоров'я особи;

– попередження інвалідності.

Надання медико – психологічної допомоги здійснюється на таких рівнях:

– **перший** – соціально-психологічна підтримка та супровід;

– **другий** – психологічна реабілітація;

– **третій** – комплексна медико-психологічна реабілітація.

Рівень, на якому отримувачу послуг повинні бути надані медико – психологічні послуги, визначається за результатами психологічної діагностики з урахуванням життєвих обставин отримувача послуг та стану його здоров'я, психічного стану.

Отримувачами послуг є особи, яким установлено один із таких статусів:

– учасника бойових дій;

– особи з інвалідністю внаслідок війни;

– особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;

– учасника війни;

– постраждалого учасника Революції;

– члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни;

– члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України.

На період воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування до отримувачів послуг належать також військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, військовослужбовці військових прокуратур, поліцейські, особи рядового та начальницького складу, військовослужбовці Управління державної охорони, Держспецзв'язку, ДСНС, Державної кримінально-виконавчої служби, співробітники Служби судової охорони, інших утворених відповідно до законів військових формувань, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією росії проти України, та члени їх сімей.

У відповідності до чинного законодавства України забезпечення безоплатними путівками до санаторно-курортних

закладів. Для того, щоб отримати санаторно-курортне лікування потрібно перебувати на обліку в органах соціального захисту населення за зареєстрованим місцем проживання.

Варто зазначити, що учасник війни, АТО (ООС) має можливість вільно обирати заклад для санаторно-курортного лікування. Для цього необхідно визначитись із санаторієм та повідомити про свій вибір управління соцзахисту. Після цього, працівниками управління соцзахисту виконується перевірка закладу на відповідність встановленим вимогам. Згодом, між органом соцзахисту, особою та адміністрацією санаторію укладається тристоронній договір про отримання путівки та надання санаторно-курортного лікування.

Якщо ж особа протягом двох років не одержувала безоплатної санаторно-курортної путівки, то законодавством передбачено право на грошову компенсацію вартості санаторно-курортного лікування. Вказаний 2-х річний термін розпочинається з моменту звернення із заявою про виділення путівки або виплату грошової компенсації [2].

Важливо знати, що діти учасників бойових дій або діти, один з батьків яких загинув у районі проведення військових дій, АТО (ООС) мають право на безоплатне забезпечення путівкою до дитячого закладу оздоровлення один раз на рік у випадку, якщо така путівка не надавалась у поточному році.

Для цього потрібно звернутись до управління соціального захисту населення за місцем постійного проживання дитини та подати копію свідоцтва про народження дитини, копію посвідчення учасника бойових дій одного з батьків [1, 2].

Список використаних джерел

1. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : методичний посібник / Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська, В. В. Остапчук, В. В. Ткаченко. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
2. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : методичний посібник / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.
3. Попелюшко Р. П. Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка. Київ, 2015. Т. XI: Психологія особистості. *Психологічна допомога особистості*. Вип. 13. С. 198–207.

Є. О. Чернієнко,

курсант навчально-наукового інституту № 1
(Національна академія внутрішніх справ)

М. М. Марков,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ВАЖЛИВІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЗМІНИ, ВНЕСЕНІ ДО ЗАКОДАВСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Воєнний стан сильно вплинув на наше законодавство та на українців вцілому. Перша сфера якої хотілось би торкнутися це трудове законодавство, а саме те, що з'явилась нова підстава для звільнення працівників з ініціативи роботодавця – неможливість забезпечення роботою, передбаченою трудовим договором. Наприклад, у зв'язку зі знищенням місця виробництва внаслідок бойових дій. Роботодавець може розірвати трудовий договір, у зв'язку з воєнним станом, після заяви працівника. Але, якщо це не стосується залучення до суспільних робіт промислових, або до виконання робіт на об'єктах воєнної інфраструктури. Також зміни допускають звільнення працівника роботодавцем в період тимчасової непрацездатності, а також перебування працівника у відпустці. Обмеження є тільки у зв'язку з вагітністю, пологами та відпусткою по догляду за дитиною [1].

Варто зазначити, що зі змінами у правах, які стосуються трудових відносин, можна ознайомитися у Кодексі законів про працю України. Фахівці в даній галузі права зазначають, що розірвання трудового договору в зв'язку зі знищенням виробництва внаслідок бойових дій відбувається тільки тоді, коли немає можливості перевести працівника на інше робоче місце. Також працівника можна перевести на іншу роботу, яка не була обумовлена раніше, без його згоди. Крім випадку, коли це небезпечна місцевість. Гарантією є те, що оплата праці у цьому випадку повинна бути не менше, ніж середньомісячна зарплатня за попереднім місцем роботи, навіть якщо вона буде менш завантажена. Якщо раніше роботодавець про зміни повинен був попередити колектив не менше

ніж за два місяці, то під час воєнного стану може фактично попередити й одразу застосувати зміни умов праці [2].

Наступне, що хотілося б розкрити це зміни, які законодавець вніс до Кримінального кодексу України, наприклад, як посилена відповідальність за державну зраду та диверсію під час воєнного стану. Зокрема, Кримінальний кодекс України було доповнено положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна. Відтепер, також заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію. 15.03.2022 Кримінальний кодекс України доповнено ст. 111-1 КК України (колабораційна діяльність), тобто, встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики громадянином України до: підтримки рішень та/або дій держави-агресора, підтримки збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, співпраці з державою-агресором, співпраці зі збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою: сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; здійснення громадянином України дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти тощо) [3].

Також, встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі, образу честі і гідності військовослужбовця, а також погрозу військовослужбовцю визнано кримінальним правопорушенням, встановлено

кримінальну відповідальність за заперечення збройної агресії російської федерації проти України, посилено відповідальність за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану, визначено умови виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї цивільними особами, виключено кримінальну відповідальність діяння, вчиненого на виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, та встановлено кримінальну відповідальність за поширення інформації про розташування зброї, техніки та військовослужбовців [4].

Також, під час дії воєнного стану в Україні 29 червня 2023 року Верховна Рада прийняла закон про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо окремих питань пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану (Законопроект № 9342). Відповідно до змінених норм не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані, які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи за умови, що такі особи з інвалідністю не мають інших працездатних осіб, зобов'язаних відповідно до закону їх утримувати. Відповідно до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані: заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями; визнані в установленому порядку особами з інвалідністю або відповідно до висновку ВЛК тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців; жінки та чоловіки, на утриманні яких перебувають 3 і більше дітей віком до 18 років; жінки та чоловіки, які самостійно виховують дитину (дітей) віком до 18 років; жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років; жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину, хвору на тяжкі перинатальні ураження нервової

системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня тощо; жінки та чоловіки, на утриманні яких перебуває повнолітня дитина, яка є особою з інвалідністю I чи II групи; усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, на утриманні яких перебувають діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років; зайняті постійним доглядом за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружини (чоловіка), які за висновком медико-соціальної експертної комісії чи лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного догляду тощо [5].

Підсумовуючи вище викладене можна дійти висновку, що для громадян України є важливо особисте відслідковування змін у законодавстві, задля недопущення порушень власних прав і свобод іншими особами, особливо, у такий складний для України час.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України, затверджується Законом від 10.12.1971 р. № 322-VIII. ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. URL: <https://suspilne.media/352652-zmini-v-trudovomu-zakonodavstvi-pid-cas-voennogo-stanu-so-neobhidno-znati-mikolaivcam/> (дата звернення: 02.02.2024)
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 1.09.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/kriminalna-vidpovidalnist-zmini-do-kk-ukrayini-za-chas-vijni/> (дата звернення 04.02.2024)
5. URL: <https://legalaid.ua/ua/zagalna-mobilizacziya-hto-ne-pidlygayeyepryzovu/> (дата звернення 04.02.2024)

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головним призначенням участі понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій є створення необхідних умов для проведення об'єктивного та неупередженого досудового розслідування, що є важливою правовою гарантією забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема, сторони захисту. Недотримання вимог закону щодо залучення до слідчих (розшукових) дій незаінтересованих понятих тягне за собою визнання доказів, отриманих під час проведення цих дій, недопустимими.

Починаючи з 2012 року абз. 2 ч.7 ст. 223 КПК України визначав, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Однак, з початку широкомасштабної збройної агресії РФ проти України (24.02.2024), в умовах воєнного стану, в багатьох випадках стало неможливим або проблемним залучення понятих до проведення вказаних слідчих (розшукових) дій. Неможливість залучення слідчим, прокурором понятих до проведення слідчих дій, в яких їх участь є обов'язковою, обумовлювалась наступними причинами:

1) існуванням загрози нанесення в будь-який час доби ракетно-бомбових ударів окупаційними військами держави-агресора по всій території України;

2) тривалими за часом сигналами оповіщення про повітряну небезпеку;

3) відсутністю в населених пунктах частини населення через тимчасове переміщення (переїзду) в інші регіони або за межі України;

4) мобілізацією населення до лав Збройних сил України;

5) небажанням осіб безкоштовно тривалий час бути присутніми під час слідчої (розшукової) дії та наражати себе

на небезпеку, обумовлену веденням агресивних воєнних дій на території України.

У зв'язку з цим Законом України від 22.04.2022 № 2201-ІХ [1] внесено зміни до ч. 7 ст. 223 та доповнено абз. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України, якими в умовах воєнного стану дозволено проводити обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи, без залучення понятих, але з дотриманням двох обов'язкових умов:

1) якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя;

2) хід і результати проведення вказаних слідчих (розшукових) дій в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Вказані зміни, які набули чинності 01.05.2022, врегулювали особливості та визначили умови, за яких в період воєнного стану поняті можуть не залучатись слідчим, прокурором до вказаних слідчих (розшукових) дій.

Однак, аналіз правозастосовної практики проведення в період воєнного стану слідчих дій, передбачених ч.7 ст. 223 КПК (зокрема, оглядів місця події в житлі чи іншому володінні особи) свідчить про численні випадки проведення цих дій за відсутності понятих, без будь-якого обґрунтування причин їх не залучення, що свідчить про порушення вимог абз. 2 ч. 7 ст. 223 та абз. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України, що може стати причиною визнання таких протоколів в суді недопустимими доказами.

На наше переконання, факт запровадження воєнного стану в Україні не є безумовною підставою для проведення без понятих обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, які в мирний час проводяться за обов'язкової участі не менше двох понятих. Згідно абз. 2 ч. 7 ст. 223 та абз. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор, має в кожному випадку обґрунтовувати в протоколі слідчої дії причини (обставини), які унеможливили залучення до слідчої (розшукової) дії не менше двох незаінтересованих понятих.

Наприклад, обставинами, що обґрунтовують об'єктивну неможливість залучення понятих або пов'язані з потенційною небезпекою для їх життя чи здоров'я можуть бути:

1) близьке територіальне розташування місця проведення слідчої дії від місць ведення воєнних (бойових) дій:

а) в районі лінії зіткнення/розмежування (умовній лінії на місцевості між тимчасово окупованими територіями та контрольованими територіями, яка проходить по передньому краю передових позицій сил оборони України), б) в районі ведення активних бойових дій, в) в районі, де можливе проникнення диверсійно-розвідувальних груп держави-агресора; г) в районі, який охоплюється дальністю дії армійських засобів ураження тощо.

2) тривалість слідчої дії, до якої планується залучення понятого (обшук чи огляд житла чи іншого володіння особи може тривати до 10 і більше годин, а в окремих випадках і понад одну добу, коли слідча дія проводиться на великій за площею території, після тривалої ліквідації пожежі, по черзі розбору завалів в результаті руйнувань житлових будинків чи іншого володіння особи тощо);

3) час проведення слідчої дії (робочий час протягом світлої частини дня або в нічний час);

4) проведення слідчих дій поза населеними пунктами (поля фермерських господарств, дачні ділянки, покинуті транспортні засоби чи домівки в лісистій місцевості чи біля водоймищ);

5) евакуація населення в районах ведення бойових дій;

6) виникнення чи загроза виникнення надзвичайних ситуацій: хімічного чи радіоактивного забруднення, отруєння атмосфери або водних ресурсів, затоплення великих площ території через руйнування дамб або гідроелектростанцій, екологічної катастрофи, тощо);

7) масовані ракетні атаки держави-агресора по всій території України та тривалий час оголошення для цивільного населення сигналів повітряної небезпеки.

Також слід зазначити що на сьогодні в КПК України не визначені або недостатньо врегульовані такі питання: 1) поняття «понятий»; 2) перелік прав та обов'язків понятих; 3) перелік всіх суб'єктів, уповноважених залучати понятих до участі в слідчих (розшукових) та процесуальних діях; 4) джерела та підстави оплати часу залучення понятих до процесуальних дій під час досудового розслідування; 5) відсутня відповідальність понятого за неявку на заплановану слідчу (розшукову) дію або самовільне (без дозволу слідчого, прокурора,

дізнавача) залишення ним місця проведення процесуальної дії. Ці питання є орієнтиром для подальших наукових пошуків, які стосуються удосконалення інституту понятих у кримінальному провадженні.

Висновки: Підводячи підсумок аналізу сучасного інституту понятих, можна зробити висновок, що законодавець пішов шляхом поступового скорочення участі понятих під час досудового розслідування, дозволивши в умовах воєнного стану проводити обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи, без обов'язкового залучення понятих, але із фіксацією ходу і результатів цих слідчих дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Стрімке зростання технічного прогресу дозволяє слідчому, прокурору фіксувати слідчі та процесуальні дії за допомогою сучасних технічних засобів, що забезпечують безперервний відеозапис ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Проте, не всі засоби відеозапису мають достатні технічні можливості, щоб у повному обсязі охопити рухи, дії, звуки, які відбуваються на місці проведення слідчої чи процесуальної дії, а також не завжди органи дізнання, слідства та прокуратури з усією відповідальністю ставляться до оформлення матеріалів досудового розслідування для виконання завдань кримінального провадження. Саме тому участь понятих при проведенні процесуальних дій забезпечує додаткову об'єктивність проведення цих дій та є гарантією забезпечення прав учасників кримінального провадження, зокрема, сторони захисту.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45> (дата звернення: 10.02.2024)

О. Б. Черномаз,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

СТАН ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ¹

Сучасні демократичні держави утверджують принцип рівності у різних сферах, у тому числі і у родинних відносинах, у той же час проблема подолання та протидії домашнього насильства є не вирішеною. Понад десять років в Україні триває війна та понад два роки повномасштабне вторгнення, що посилює проблему домашнього насильства. Не дивлячись, що багато родин роз'єднанні, перебувають закордон, зростає кількість тих, хто перебуває у групах ризику щодо насильства та торгівлі людьми. Так само, мільйони українців втратили дім чи стали вимушеними переміщеними особами в середині держави. Економічні втрати, безробіття, відсутність житла впливають на збільшення напруги та конфлікти у середині родин, все це призводить до конфліктів та насильства. Саме тому, проблеми дії принципу заборони насильства в сім'ї стають особливо актуальними [1, с. 592].

З перших днів війни громадські організації, соціальні структури й експерти, які займаються профілактикою та протидією домашньому насильству, прогнозували стрімке зростання кількості епізодів, вказуючи на сукупність чинників, які підвищують ризик домашнього насильства в умовах війни.

Україна є учасницею низки міжнародних документів у сфері прав людини, які прямо забороняють сексуальне насильство, а саме Міжнародного пакту про громадянські

¹ Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

та політичні права та Конвенції про права дитини; обов'язковими є положення Загальної Рекомендації Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, яка прямо підкреслює зобов'язання держави запобігати, розслідувати та притягати до відповідальності за сексуальне насильство. А також Україна є учасницею низки конвенцій Ради Європи: Конвенція Ради Європи про захист прав та основоположних свобод людини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та нещодавно ратифікованої Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [4, с. 96].

Лише після початку збройної агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року, Верховна Рада України 20 червня 2022 року, ратифікувала Стамбульську конвенцію [3], яка є золотим стандартом прав жінок та дітей, що є частиною прав людини та європейських цінностей, 21 червня цього ж року Закон про ратифікацію підписав Президент, і 1 листопада 2022 року ця конвенція набрала чинності для України. Положення Конвенції передбачають, що права та інтереси потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин в державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями [2, с. 487].

Крім того, прийнято Стратегію ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки, в рамках якої мають бути впроваджені комплексні заходи запобігання та боротьби з гендерним насильством, підтримкою і захисту потерпілих, притягнення винної особи до відповідальності. В обґрунтуванні прийняття Стратегії невтішна статистика, що в ЄС 33% жінок є жертвами сексуального чи психологічного насильства, 22% жінок стають жертвами насильства від своїх партнерів [5].

У Стратегії наголошується на важливості ефективності насамперед профілактики насильства, що можливо досягти навчанням хлопчиків та дівчаток гендерній рівності з раннього віку та підтримку розвитку ненасильницьких стосунків.

Окрім того, необхідним є впровадження мультидисциплінарного підходу серед служб та уповноважених осіб, включаючи систему кримінального правосуддя, служби підтримки

потерпілих, програм для кривдників, а також забезпечення дієвості соціальних та медичних служб [1, с. 596].

8 березня 2022 року Комісія ухвалила пропозицію прийняти Директиву про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція містить правила захисту потерпілих та пропонує посилити відповідальність, а також гарантувати належний захист від насильства, незалежно від того, відбувається воно онлайн чи офлайн. Згідно вказаної Директиви правопорушеннями визнаються: сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, калічення жіночих статевих органів, примусові шлюби, примусові аборти або стерилізацію, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, переслідування, сексуальні домагання, феміцид, мову ненависті та злочини на ґрунті статі та різні форми онлайн-насильства («кібернасильство»), включаючи обмін або маніпулювання інтимними матеріалами, кіберпереслідування [6].

Насильство по відношенню до жінок та дітей під час збройних конфліктів, у тому числі всі форми сексуального насильства, були засуджені Резолюцією 1888 (2009), ухваленою Радою Безпеки ООН 30 вересня 2009 року. Під час війни, 20 червня минулого року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка набула чинності з першого листопада. Не дивлячись на ратифікацію із суттєвим застереженнями, а саме, що наша держава має право не приводити національне законодавство у відповідність до Конвенції, враховуючи ст. 9 Конституції України та ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори», положення Стамбульської Конвенції все одно підлягають застосуванню та матимуть пріоритет, у випадку неузгодженості національного нормативно-правового акту із міжнародною нормою, оскільки остання матиме пріоритетне застосування.

Окрім того, прийнятий ще 7 грудня 2017 р. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вже заклав багато інструментів протидії насильству в сім'ї, що відповідають європейським стандартам та Стамбульській Конвенції. Зокрема, передбачено для національної поліції повноваження щодо винесення термінового заборонного припису щодо кривдника, ведення профілактичного обліку кривдників,

проведення профілактичних заходів, контроль за виконанням кривдником спеціального заходу тощо [1, с. 596].

В умовах російсько-українського збройного конфлікту підлягають застосуванню норми і Додаткового Протоколу Женевської конвенції, статтею якого визначено, що заборонені й залишатимуться забороненими такі дії: насильство над жителям, здоров'ям, а також погрози вчинити будь-яку із зазначених дій. Ця норма Додаткового Протоколу чи не єдина, яка забороняє вчинення окремих актів сексуального насильства як щодо жінок, так і щодо чоловіків [4, с. 94].

Оскільки головним позитивним обов'язком держави є створення національної правової бази (*national legal framework*), яка забезпечує ефективний захист прав людини [7, с. 36], ратифікація Стамбульської конвенції та подальша імплементація її положень в українське законодавство підкреслює зусилля України для досягнення мети ефективно протидіяти насильству щодо жінок і домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. Менджул М. В. Принцип заборони насильства в сім'ї: впровадження європейських та міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ XI. *Міжнародне право*. 2023. С. 592–596. DOI. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.103>.
2. Павленко Т. А., Корабель М. Г. Домашнє насильство щодо дітей в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2023. С. 486–488.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : ратифіковано із заявами Законом від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
4. Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І. Захист природних прав постраждалих осіб від насильства в умовах російсько-української війни. *Ралізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДонДУВС, 30 вересня 2022 р. С. 96–99.
5. Gender Equality Strategy 2020–2025. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (Last accessed: 26.01.2024).

6. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating Violence Against Women and Domestic Violence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC01051> (Last accessed: 27.01.2024).

7. Харитонова О. В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству : науково-практичний посібник. Харків, 2018. 233 с.

Г. Л. Шведова,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Державний торговельно-економічний університет*)

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА СЛУЖБОВИХ ЗЛОВЖИВАНЬ

У 2015 році до переліку корупційних діянь включено діяння, передбачене ст. 410 КК України, що вчиняється військовою службовою особою шляхом зловживання службовим становищем [1]. Наслідком такого діяння є заподіяння істотної шкоди, яке в сто і більше разів перевищує НМДГ, що не диференційоване та має виключно майновий характер. Але військовослужбовець, який вчиняє дане правопорушення, може заподіювати як матеріальні збитки, так і нематеріальну шкоду (зниження дієздатності ЗСУ, обороноздатності держави, поранення чи загибель людей тощо). А в умовах воєнного стану наслідки можуть бути непередбачувані, тому є необхідність виправити недосконале законодавче рішення норми, передбаченої ст. 410 КК України, в частині наслідків [2, с. 161].

Особливості конструкції складу військового корупційного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем, полягає в певних його ознаках, зокрема, об'єкті, предметі, об'єктивній, суб'єктивній стороні, суб'єкті, за якими він відрізняється від суміжних складів посягань проти власності та суміжних складів службових зловживань, що вимагає встановлення при відповідній кваліфікації [3, с. 193–195]. Зокрема, щодо суб'єкта важливо встановити, щоб відповідне діяння було вчинене військовою службовою особою [4, с. 50]. А в частині суб'єктивної сторони слід встановити наявність такої обов'язкової ознаки, як корислива мета, що полягає у прагненні винного до збагачення, і відсутність якої свідчить про відсутність даного складу. Разом з тим, корисливий мотив не вважається обов'язковою ознакою даного виду розкрадання, але його встановлення впливає на індивідуалізацію та диференціацію покарання [5, с. 286–287].

У 2015 році Кримінальний кодекс був також доповнений ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [1]. Щодо конструкції складу даного кримінального правопорушення, слід зауважити наступне. Зокрема, обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і водночас критерієм відмежування службового кримінального правопорушення від дисциплінарного проступку є: завдання шкоди додатковому об'єкту – здоров'ю, честі і гідності особи, відносинам власності, безпеці, довкіллю [6, с. 66].

Щодо кваліфікованого складу, передбаченого ч. 5 ст. 426-1 КК України, тобто дії, передбачені частинами 1–3 даної статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, то: згідно положень Статуту внутрішньої служби ЗСУ, командир (начальник) із метою затримання військовослужбовця, який вчиняє непокору, опір чи погрозу начальнику, застосовує найманство, самовільно залишає бойові позиції у районах виконання бойових завдань, має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу без спричинення шкоди здоров'ю військовослужбовця та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій (п. 22). В зв'язку з цим застосування командиром (начальником) в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, які явно перевищують міру, достатню для припинення зазначених протиправних дій з метою затримання військовослужбовця, має бути кваліфіковано за ч. 5 ст. 426-1 [7, с. 159].

Визначення суб'єктного складу даного кримінального правопорушення звертає нас до примітки ст. 425 КК України, на підставі аналізу якої можна виявити відмінні ознаки військової службової особи від ознак службової особи, як суб'єкта службових кримінальних правопорушень. Військова службова особа не може ухвалювати рішення, обов'язкові для виконання будь-ким, окрім персоналу ЗСУ, однак усередині організації (ЗСУ) вони наділені управлінськими повноваженнями [6, с. 67].

На сьогодні відсутня усталена судова практика для даної категорії справ. Разом з тим Верховний Суд 5 липня 2023 року сформулював свою позицію щодо окремих аспектів відповідальності за ст. 426-1. Зокрема, визначено, що кримінальна відповідальність за такі дії настає лише за умови,

що дії військової службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватись за статтями Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти особи, власності, громадського порядку тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Русанова Л. В. Незаконне заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем: проблемні питання визначення корупційного злочину. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*. Х. : 2017. С. 160–162.
3. Бабенко А. М., Палій М. В. Розмежування посягань на власність від суміжних військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Правові новели*. 2022. № 18. С. 190–198.
4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
5. Кіт Р. Д. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, пов'язаного із викраденням, привласненням, вимаганням військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 286–288.
6. Кізюн О. П. Юридичний аналіз складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Південноукраїнський правничий правопис*. 2020. № 3. С. 64–68.
7. Звенигородський О. М. Поняття перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 156–161.

М. Шевців,

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету №1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

Б. Звізло,

курсант факультету №3 ІПФПНП
*(Львівський державний
університет внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Вже два роки минає, як росія повномасштабно вторгнлася на територію нашої держави. Як наслідок, багато українських громадян змушені були покинути свої домівки. Частина з них, в пошуках кращої долі, виїхали закордон, в той же час велика кількість людей, щоб зберегти життя та здоров'я своє та своїх рідних стали внутрішньо переміщеними особами в межах нашої держави.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами є важливою сферою, яка спрямована на підтримку, захист та реабілітацію людей, які були змушені внаслідок збройних конфліктів, насильства, стихійних лих та інших видів небезпек, покинути своє постійне місце проживання.

Розвиток соціальної роботи в Україні характеризується активним пошуком нових підходів, напрямів та інноваційних технологій у вирішенні соціальних проблем різних груп населення, зокрема, і внутрішньо переміщених осіб, які виникли в наслідок анексії Кримського півострова і збройного конфлікту на сході країни в 2014 році, а також повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року. Саме виникнення нової соціально незахищеної групи населення змусило зосередити увагу на вирішенні проблем забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, створенні умов для їх адаптації в соціальному середовищі

шляхом використання можливостей різних державних та неурядових організацій [1, с. 177].

Стаття 1 закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначає внутрішньо переміщену особу як громадянина України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Соціальні працівники, які працюють з внутрішньо переміщеними особами, надають різноманітну підтримку, включаючи матеріальну допомогу, пошук житла, медичну та психологічну допомогу, освіту та професійну підготовку, організацію соціально-економічної реабілітації та інші послуги, які сприяють інтеграції внутрішньо переміщених осіб в складних життєвих ситуаціях на новому місці проживання.

З поміж напрямів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, таких як: трудова та професійна адаптація; вирішення проблем матеріальної компенсації понесеної вимушеними переселенцями шкоди в ході екстреного залишення свого колишнього місця проживання; формування і подальший розвиток гармонійної системи взаємин з місцевим населенням; створення умов, необхідних для успішної інтеграції мігрантів в нове для них суспільство тощо [1, с. 179], чільне місце відводиться саме психологічній допомозі.

Психологічна допомога для внутрішньо переміщених осіб є дуже важливим аспектом соціальної роботи з цією групою людей, адже такі особи можуть мати різні види травматичного досвіду, таких як втрата житла, розлучення з рідними, насильство та інші стресові ситуації, які можуть сильно вплинути на їх психологічне благополуччя.

Психологічна допомога має різні форм та способи реалізації. Зокрема, вона може надаватися у формі індивідуальних консультацій та терапії, групових занять, психосоціальної підтримки та базової психологічної освіти.

При наданні психологічної допомоги, важливо враховувати культурні та соціальні особливості внутрішньо переміщених

осіб. Розуміння та повага до їхніх цінностей, традицій та вірувань може сприяти більш ефективній роботі з цією групою. Адже, основна мета психологічної роботи з внутрішньо переміщеними особами – це перш за все допомогти їм змінити своє ставлення до самих себе, подолати емоційні та психологічні труднощі.

Психологи, які працюють з внутрішньо переміщеними особами, можуть використовувати різні методи та підходи, включаючи когнітивно-поведінкову терапію, травматичну терапію, мистецьку терапію, групову динаміку та ін. Для надання комплексної підтримки внутрішньо переміщеним особам, вони також можуть співпрацювати з іншими спеціалістами, такими як лікарі, соціальні працівники, працівники поліції та інших правоохоронних органів, юристи тощо.

Крім цього, слід відзначити, що психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам буде максимально дієва лише спільно з іншими видами підтримки, такими як матеріальна допомога, медична допомога та соціальна підтримка.

В результаті нещодавно набутого екстремального досвіду, у внутрішньо переміщених осіб, формується розрив між минулим соціальним, матеріальним та професійним статусом, а це в свою чергу, може вимагати деякої перебудови внутрішньої картини світу індивіда. Тому часто у таких осіб виникає криза із почуттям втрати «колишнього Я» – криза ідентичності. Відповідно, у процесі психологічної адаптації до нових умов життя постає питання подолання цієї кризи, що переважно стає можливим лише за умови професійної психологічної допомоги через обмеженість внутрішніх ресурсів переселенців. Цей процес із формування нової ідентичності полягає у переоцінці індивідом актуальних та важливих ідентичностей із їхнім наступним відбором. Також, не менш важливо сформулювати у переміщених осіб – навчитися дієвих стратегій подолання кризових та стресових ситуацій, відновити структуру потребово-мотиваційної сфери та інтегрувати цінності, елементи культури у зміст ідентичності [3].

Особливою категорією із числа внутрішньо переміщених осіб є діти. Їхній психоемоційний стан, в порівнянні з дорослими, є ще більш вразливим в процесі зміни місця проживання, школи, друзів, оточення тощо.

Психологічну допомогу дітям потрібно здійснювати з урахуванням вікового, фізичного та психічного розвитку, стану фізичного та психічного здоров'я. До основних проблем, що можуть спостерігатися у дітей-переселенців, належать: 1) порушення когнітивних процесів (погіршення пам'яті, труднощі концентрації уваги, розлади мислення); 2) невротичні реакції (стресове виснаження, фобічні реакції, порушення сну та апетиту); 3) функціональні розлади (регрес поведінки та психосоматичні розлади); 4) емоційні та поведінкові порушення (реакції протесту, підвищена плаксивість та капризність, постійні зміни настрою); 5) проблеми, пов'язані зі спілкуванням (несформованість адекватних соціально-комунікативних навичок, страх і недовіра або агресія та дратівливість стосовно оточуючих, можлива надмірна залежність від думок інших); 6) порушення взаємин у сім'ї, коли зміна соціальної ситуації та її обов'язків часто змушує дітей та підлітків «включатися» у дорослі проблеми (до яких вони можуть бути не готові) [4, с. 20].

Психологічна допомога дітям, може бути цінною перш за все для покращення їх психоемоційного стану, а також повного відновлення та інтеграції неповнолітнього на новому місці проживання, навчання тощо.

Отже, психологічна допомога є важливою складовою соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, адже робить значний внесок у поліпшення їхнього психологічного стану та благополуччя.

У процесі адаптації до нових умов проживання, серед переселених осіб спостерігаються значні особистісні зміни із тенденцією до зниження рівня самооцінки, змінення вектору ціннісних орієнтацій, деформації соціальних установок, розпач, апатія та інші негативні психоемоційні стани.

Саме соціальні працівники та інші суб'єкти, які можуть надавати психологічну допомогу, сприяють не лише захисту прав внутрішньо переміщених осіб, в тому числі права на життя, здоров'я, свободу, безпеку, недоторканість особи, а й своєю роботою повинні максимально допомогти перш за все покращити психологічний стан переселенця, а також створити належні умови для адаптації внутрішньо-переміщеної особи в новому для неї середовищі.

Список використаних джерел

1. Мельник І. П. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 176–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2017_23_32
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 28.12.2014 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T141706>
3. Волчок В. Соціально-психологічна адаптація вимушено переселених осіб. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/28/99/769>
4. Музиченко І. В. Вимушені переселенці: проблема соціально-психологічної адаптації // Освіта та розвиток обдарованої особистості. Науково-методичний журнал. № 9 (52). 2016. С. 18–21.

С. І. Шевченко,
завідувач наукової лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Р. А. Каторкін,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічних
та кримінально-правових досліджень,
доктор філософії в галузі права
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВІЙНА ЯК ДЕТЕРМІНАНТ ДЕЛІКТІВ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

У лютому 2022 р. російська федерація підступно розв'язала широкомасштабну війну проти нашої Батьківщини. Щодня рашисти вчиняють ціле розмаїття кримінальних правопорушень, які виходять не тільки за межі правової поведінки, але й людяності [1, с. 737].

Цілком очевидно, що війна виступає в якості одного з основних факторів поширення злочинів проти основ національної безпеки (саме знищення України як самостійної держави та захоплення її територій – основна мета варварської агресії окупантів), кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), злочинів та кримінальних проступків проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку тощо.

Станом на сьогоднішній день негативна динаміка розповсюдження названих видів злочинів та кримінальних проступків є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених. Водночас, війна впливає не тільки на перелічені групи кримінальних правопорушень, але і виступає в якості потужного детермінанта для інших актів деліктної поведінки. Так, наприклад, внаслідок широкомасштабної війни на території нашої держави спостерігається тривожна динаміка поширення окремих кримінальних правопорушень у сфері недоторканості державних кордонів.

Серед вказаної групи кримінальних правопорушень підвищений рівень небезпеки для держави в період дії на території України правового режиму воєнного стану несуть злочини у вигляді незаконного перетинання державного кордону України (з огляду на особу кримінального правопорушника та (або) наявність в діях суб'єкта злочину спеціальної мети – заподіяння шкоди інтересам держави). Так, якщо протягом 2020 та 2021 рр. сукупно виявлено 73 випадки вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-2, то лише у 2022 р. таких випадків обліковано 75 [2].

У таких умовах, враховуючи підвищений ступінь суспільної небезпеки цих діянь, вбачається доречним посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 332-2 КК України. При цьому, на нашу думку, дії, передбачені ч.ч. 1-2 ст. 332-2 КК України [3], вчинені під час дії воєнного стану, на законодавчому рівні доречно віднести до числа особливо кваліфікованих складів незаконного перетинання державного кордону України.

Переконливі аргументи на користь останньої пропозиції у своїх дослідженнях наводять С.А. Кузьмін та М.П. Марчук, які зазначають, що незаконне перетинання державного кордону значно збільшує рівень суспільної небезпеки у випадку вчинення його в умовах воєнного стану, коли з об'єктивних причин можливості проведення заходів охорони державного кордону є обмеженими. За таких умов має місце безпосередня загроза вчинення диверсій та терористичних актів, при тому, що нелегальна міграція що може бути обумовленою вчиненням різномірних підривної акцій, перешкоджає проведенню фільтраційних заходів, необхідних для своєчасного виявлення і локалізації ворожих елементів [4, с. 39].

З огляду на викладене вище пропонуємо внести наступні зміни до ст. 332-2 КК України:

1) санкцію ч. 1 ст. 332-2 КК України викласти у наступній редакції: «карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років»;

2) санкцію ч. 2 ст. 332-2 КК України викласти у наступній редакції: «караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років»;

3) ч. 3 ст. 332-2 КК України викласти у наступній редакції: «3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, поєднані з насильством або із застосуванням зброї, або вчинені під час дії воєнного стану – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років».

Війна стала також потужним детермінантом поширення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України. Так, у 2020 р. на території України зареєстровано 278 випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України, у 2021 р. – 280, у 2022 р. – 1225, протягом січня – листопада 2023 – 2287 [2].

Суттєвим недоліком чинної редакції ст. 332 КК України є відсутність закріпленої дефініції «незаконне переправлення осіб через державний кордон України» (особливо в контексті функціонування системи «Шлях»). Відтак, для правильної кваліфікації діяння за ст. 332 КК України – важливо включити примітку з визначенням поняття «незаконне переправлення осіб через державний кордон України».

Крім того, з огляду на згадану вище динаміку поширення злочинів, передбачених ст. 332 КК України (лише протягом 11 місяців 2023 р. кількість випадків незаконного переправлення осіб через державний кордон України збільшилась більш ніж у 8 разів порівняно з 2021 р.), можливо, доречно збільшити максимальний строк покарання, закріпленого у санкції ч. 3 цієї норми (яка передбачає особливо кваліфікуючі ознаки переправлення осіб через державний кордон України), до 12 років позбавлення волі. При цьому, як і в попередньому випадку, діяння, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 332 КК України, вчинені під час дії воєнного стану, на законодавчому рівні доцільно віднести до числа особливо кваліфікованих складів.

Отже, підсумовуючи викладене доречно зауважити, що розпочата у лютому 2022 р. широкомасштабна війна стала потужним детермінантом поширення цілої низки кримінальних правопорушень, серед яких – і злочини у сфері недоторканості державних кордонів.

Нові реалії в яких опинилась Україна через дії держави-терориста вимагають внесення ряду змін до чинного закону про кримінальну відповідальність. Зокрема, враховуючи

тривожну динаміку поширення, наразі існує нагальна потреба в модернізації чинної редакції ст.ст. 332, 332-2 КК України.

Перспективним напрямком подальших досліджень вбачається аналіз питання запобігання кримінальним правопорушенням у сфері недоторканості державних кордонів спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від призову на військову службу як акти посягання на воєнну безпеку України. *Military offences and war crimes: background, theory and practice : collective monograph*. Ed. by V. M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 736–760.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора: офіційний веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 15.02.2024)

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ. База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.02.2024)

4. Кузьмін С. А., Марчук М. П. Криміналізація незаконного перетинання державного кордону України. *Університетські наукові записки*. 2016. № 60. С. 89–99.

І. О. Шинкаренко,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності,
кандидат психологічних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМА ДЕПРИВАЦІЇ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасних умовах повномасштабного вторгнення РФ на терени нашої держави, перебування більшості населення у небезпеці набуває особливої значущості такий феномен як депривація, який гальмує повноцінний розвиток особистості. Небезпека цього явища полягає в тому, що найбільш схильною до деприваційного впливу є дитяча психіка [1, с. 121].

Чехо-словацькі дослідники Йозеф Лангмейер та Зденек Матейчек порушили важливу проблему, що хвилювала і лікарів, і педагогів, і психологів. Вони узагальнили та виклали власні дослідження у монографії «Психічна депривація у дитячому віці». Наразі вітчизняними вченими, такими як І. І. Брецько, Л. А. Варава, Ю. М. Вознюк, Н. С. Дмитрюк, Я. О. Гошовський, М. І. Лісна, О. Г. Максименко, В. О. Мартинюк, В. С. Мухіна тривають пошуки вирішення проблеми відсутності можливостей задоволення потреби у взаємодії, що негативно впливають на психічне здоров'я людини та детермінують розвиток депривації.

Термін депривація означає стан недостатнього задоволення будь-якої важливої психологічної потреби. За аналогією з нестачею харчування деякі автори говорять про психологічне голодування як тотожності психічної депривації [1, с. 117].

Різні вчені виокремлюють кілька варіантів психічної депривації, а за ступенем прояву депривація може бути повною та частковою.

Крім самої депривації, виділяється ще низка термінів, пов'язаних з цим явищем. А саме, деприваційною ситуацією називають такі обставини життя дитини, коли бракує можливостей задовольнити важливі психічні потреби. Різні діти, потрапляючи в одну і ту ж деприваційну ситуацію, будуть поводити себе по різному і наслідки цієї ситуації можуть бути різними.

Наприклад, ізоляція – один із варіантів деприваційної ситуації. Й. Лангмейер та З. Матейчек виділяють також визначення «наслідки депривації» («деприваційне враження»), яким вони називають зовнішні прояви результатів депривації, тобто поведінка дитини, яка знаходилася в деприваційній ситуації [2, с. 113]. Якщо дитина вже колись перебувала в деприваційній ситуації, але це, на щастя було нетривалий період та не призвело до значних психічних відхилень, то визначають у дитини деприваційний досвід, після якого він буде більш загартованим або, нажаль, більш чуттєвим [3, с. 68]. Що ми і спостерігаємо у наш час.

Фрустрація, тобто переживання досади, гіркоти через блокування потреби, – це не депривація, а більш відокремлене поняття, що може увійти до загального розуміння депривації. Якщо дитину позбавляють бажаної речі, іграшки, звичних умов, вона може бути у стані фрустрації (до того ж зазвичай тимчасової). Але якщо їй взагалі не дають грати тривалий час, то це буде депривацією, хоча фрустрації вже немає. Якщо дворічну дитину розлучити з батьками та покласти до лікарні, то це може спричинити реакцію фрустрації. Але якщо вона лишається в лікарні або в іншому закладі рік, та ще в одному і тому ж приміщенні, без відвідування його батьками, без отримання потрібної сенсорної, емоційної та соціальної інформації, то у неї можуть з'явитися стани, що належать до деприваційних.

Будь-яке припинення специфічних зв'язків між дитиною та її соціальним середовищем є хворобливим. Сепарація може бути раптовою та поступовою, повною та частковою, короткою та тривалою. Сепарація – результат порушення взаємного контакту, вона відбивається не тільки на дитині, але і на батьках. У останніх виникає тривожність і т.п. Якщо сепарація має тривалий період, то вона переходить у соціальну ізоляцію. Сепарація відіграє значну роль у розвитку у дитини певних соціальних установок [4, с. 106].

Слід зазначити особливості розвитку дітей, які з раннього дитинства опиняються в екстремальних ситуаціях. Зокрема, викликає неспокій психічний розвиток евакуйованих дітей, дітей, які потрапляли під масовані бомбардування чи стали свідками інших трагічних подій. Зазвичай, тяжкий гострий травматизм під час воєнних дій не викликає таких глибоких

та стійких негативних наслідків, як хронічні психічні втрати та ізоляція. Впевненість, яку дає дитині присутність батьків, урівноважує, вочевидь, зазвичай екстремальні потрясіння, що викликала війна.

Однакові деприваційні умови по-різному впливають на дітей різного віку. З віком змінюються потреби дитини, а також сприйнятливність до їх недостатнього задоволення. З роками дитина стає більш дорослою та витривалою щодо розлучення з матір'ю, але тут вже більшу роль відіграє наявність інших родичів. Наявність матері ще не нівелює можливості сімейної депривації. Якщо бракує частого та тривалого спілкування з соціально-позитивними родичами, то у дитини – особливо у хлопчиків – виникатимуть труднощі поведінки. Іноді відсутність батька стає більш помітною, ніж відсутність матері. Особливо це зазначається під час війни.

Першочерговою задачею, яка постає перед дорослими на сьогоднішній день, вжити заходів для попередження дитячої депривації. Необхідно, щоб діти отримували різноманітні стимули із зовнішнього середовища у належній кількості та якості, незважаючи на складний період у нашій державі [5, с. 111].

Необхідно, щоб діти були забезпечені умовами для навчання та розвитку, важливо створювати умови для розвитку позитивних, стійких взаємовідносин між дитиною та дорослими. Всі прийоми та методи, які використовуються для виховання дитини, повинні бути емоційно забарвлені, надавати спокою та впевненості.

Необхідно полегшити дитині включення у суспільство, розуміння ситуації для того, щоб вона була в змоззі засвоїти адекватні соціальні ролі, що обумовлюють у подальшому можливості «дорослого» суспільного життя. Багато аспектів попередження психічної депривації виходять за межі педагогіки та психології, але задача в тому, щоб залучити до цієї проблеми численні суспільні інститути.

Список використаних джерел

1. Дмитріук Н. Д. Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми депривації у психологічній науці. *Актуальні проблеми психології*. НАПН України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка. 2015. Т. 12. Вип.21. С.114–124.

2. Вознюк Ю. Психічна депривація як негативний чинник психогенези особистості. *Arena nauki. Kwartalne międzynarodowe czasopismo naukowe*. № 1 (1) 2017. С.110–117.

3. Цумарева Н. В. Теоретико-емпіричне дослідження феномену емоційної депривації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Психологічні науки: збірник наукових праць*. 2021. № 2 (21). С. 62–69.

4. Мартинюк В. О. Вікова динаміка дезадаптивних проявів депривованих неповнолітніх. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб.наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. 2018. № 3 (47). Т. 2. С. 104–110.

5. Ми пережили: техніка відновлення для сімей, військових, цивільних та дітей / наук. ред. Г. Циганенко. *Психологічна кризова служба ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій»*. С. 198.

А. В. Шкарабан,
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Інституту права
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Офіс Високого комісара з дотримання прав людини Організації Об'єднаних Націй (далі – Офіс Комісара ООН) опублікував звіт про дотримання прав військовополонених після повномасштабного вторгнення росії до України 24 лютого 2022 р. Це звіт опубліковано за результатами досліджень, проведених Моніторинговою місією з дотримання прав людини в Україні¹. Метою цього звіту є надання рекомендацій як Україні, так і російській федерації щодо посилення захисту військовополонених і поліпшення умов їхнього утримання незалежно від їх приналежності, а також притягнення всіх винних у порушеннях прав військовополонених до відповідальності [1].

Триваючий збройний напад російської федерації на Україну в порушення Статуту ООН і міжнародного права призвів до широкого кола порушень міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) та міжнародного права прав людини (далі – МППЛ). З 24 лютого 2022 р. велика кількість членів збройних сил та інших комбатантів були захоплені в полон сторонами міжнародного збройного конфлікту. Шляхом документування та взаємоперевірки окремих випадків, Офіс Комісара ООН виявив певні закономірності порушень МГП та МППЛ щодо поводження з військовополоненими. Це є важливим та необхідним, оскільки багато із задокументованих порушень є грубими порушеннями МГП і, отже, можуть становити воєнні злочини.

Уряд України офіційно надав Офісу Комісара ООН повний та конфіденційний доступ до військовополонених в місцях

¹ Моніторингова місія з дотримання прав людини була направлена до України 14 березня 2014 року на прохання уряду України для моніторингу та звітування про ситуацію з правами людини в нашій країні та пропонувати рекомендації уряду та іншим уповноваженим органам для врегулювання порушень прав людини.

їх інтернування, що УВКПЛ визнає з великою вдячністю. Далі Пенітенціарна служба та Офіс Генерального прокурора активно співпрацювали з Офісом Комісара ООН з приводу тих застережень, які були висловлені представниками ООН щодо поводження з військовополоненими. російська федерація не надала доступ до військовополонених, інтернованих нею, незважаючи на неодноразові запити ООН. Лише одного разу, 19 серпня 2022 року Офісу Комісара ООН дозволили зустрітися з групою 13 інтернованих українських військовополонених чоловіків в слідчому ізоляторі (СІЗО) м. Луганська. Однак провести конфіденційні співбесіди не дозволили.

Стосовно поводження з військовополоненими, які інтерновані російською федерацією Офісом Комісара ООН було задокументовано грубі порушення МГП, які можуть вважатися воєнними злочинами. Серед них: страта 15 військовополонених, використання військовополонених як живих щитів, загибель двох поранених військовополонених через відсутність медичної допомоги, катування або інше жорстоке поводження з метою отримання інформації. Офісом Комісара ООН також задокументувало широко поширену практику вилучення речей військовополонених, їх евакуація (переміщення) в нелюдських умовах, наприклад у переповнених транспортних засобах зі зв'язаними руками та закритими очима, без доступу до води чи туалету.

Офіс Комісара ООН ідентифікував 48 місць інтернування військовополонених як на території самої російської федерації, так і на окупованій росією території України. Понад 75% військовополонених, були інтерновані тимчасово або на весь період ув'язнення в пенітенціарних установах, що є порушенням норм МГП, оскільки військовополонених не можна утримувати в закритому режимі. Також місця утримання є з захливіми умовами інтернування (кількість квадратних метрів на одну особу, харчування, гігієна та медична допомога), відмова комунікації із зовнішнім світом, що впливає як на самих військовополонених, так і на їхніх родичів, катування в місцях утримання, жорстоке поводження, примусова праця в порушення норм МГП та відсутність доступу незалежних спостерігачів. У більшості місць інтернування порушення були масовими та постійними. Офісом Комісара ООН було

задокументовано принаймні п'ять випадків смерті військовополонених чоловіків після катування чи іншого жорстокого поводження та чотири випадки смерті військовополонених через відсутність медичної допомоги під час інтернування.

Під час індивідуальних інтерв'ю з 24 жінками-полоненими було виявлено, що з жінки-полоненими-поводилися інакше, ніж з чоловіками. Жінок було інтерновано окремо від чоловіків і, як правило, вони піддаються меншому фізичному насильству і користуються кращими умовами під час евакуації та переміщення між місцями інтернування. Однак у 17 випадках жінки-полонені були інтерновані до СІЗО та пенітенціарних установ м. Донецьк чи в російській федерації, де вони піддавалися побиттям, ураженням електричним струмом, примушенню до оголення, обшукам та погрозам сексуального насильства. Жінкам-полоненим також не надавали послуг, які стосуються їх сексуального та репродуктивного здоров'я.

На окупованій росією території Донеччини Офіс Комісара ООН задокументував одинадцять злочинних випадків переслідування українських військовополонених лише за участь у бойових діях. Представники Офісу Комісара ООН опитали 10 чоловіків та 1 жінку військовополонених, які були обвинувачені, засуджені в Донецьку так званими «судами» за діяння, які становили лише участь у бойових діях. Відповідно до міжнародного права комбатанти користуються імунітетом комбатантів і не можуть бути притягнуті до відповідальності лише за участь у воєнних діях під час збройного конфлікту, навіть якщо такі дії в іншому випадку становили б правопорушення за національним законодавством.

Також задокументовано застосування тортур або іншого жорстокого поводження з метою отримання зізнань і свідчень (що є порушенням ст. 17 III Женевської конвенції 1949 р.); відмови у праві на законний, незалежний і неупереджений суд, порушення права на правничу допомогу та обрання захисника за власним вибором.

Принаймні троє військовополонених були засуджені в так званих «закритих засіданнях», який не надавалися основні гарантії законності, незалежності та неупередженості судового розгляду. Один із військовополонених не викликався для участі з судовому процесі і був засуджений до страти.

Інші засуджені військовополонені в Донецьку поскаржилися, що «судді» були відверто упереджені до них, не враховували частини їхніх свідчень, їхні адвокати не надали жодної правничої допомоги і лише радили їм визнати вину. Один військовополонений також повідомив, що його адвокат вимагав кошти у розмірі 5000 дарів США за подання апеляції на вирок. Ще одному військовополоненому, який погано володів російською мовою, надали текст обвинувального акту російською мовою, хоча він просив його переклад англійською мовою (ст. 105 III Женевської конвенції 1949 р.). Згідно з нормами МГП, військовополонений може бути правомірно засуджений лише за умови дотримання положень про право на справедливий суд (ст. 102 III Женевської конвенції 1949 р.) [2].

І Україна, і російська федерація є сторонами III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими та Додаткового протоколу I, який також містить положення про поводження з військовополоненими. Незалежно від індивідуальних обов'язків сторони цих конвенцій, кожна держава, яка утримує в полоні військовополонених, відповідає за поводження з ними [3].

російська федерація не змогла забезпечити гуманне ставлення до військовополонених – під час захоплення в полон, під час їх інтернування та їх переміщень. Офісом Комісара ООН задокументовано регулярні випадки катування і жорстокого поводження в місцях інтернування, погані умови утримання, позбавлення комунікації із зовнішнім світом. Відсутність незалежних спостерігачів, повного, безперешкодного та конфіденційного доступу до місць інтернування, а також унеможливлення спілкування із зовнішнім світом позбавляють українських військовополонених захисту, наданого їм міжнародним правом.

Список використаних джерел

1. Report on the treatment of prisoners of war and persons hors de combat in the context of the armed attack by the Russian federation against Ukraine. 24 February 2022 – 23 February 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-thematic-report-POWs-ENG.pdf>

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

І. М. Шопіна,
професор кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Органи місцевого самоврядування в Україні є важливим учасником відносин у галузі національної безпеки та оборони. Відносини у сфері місцевого самоврядування забезпечують національну стійкість та здатність територіальних громад брати участь у відсічі російській збройній агресії, зміцнюючи систему територіальної оборони та створюючи підґрунтя для консолідація українського суспільства. Як повноправний суб'єкт цивільно-військового співробітництва, органи місцевого самоврядування беруть активну участь у створенні сприятливих умов для виконання Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями своїх завдань. Разом з тим, не зважаючи на актуальність розгляду правового статусу органів місцевого самоврядування в якості суб'єкта цивільно-військового співробітництва, у теоретичних джерелах даній проблематиці увага практично не приділялася.

Соціальне призначення системи місцевого самоврядування перш за все полягає у врахуванні інтересів територіальних громад під час вирішення питань місцевого значення. Як справедливо зазначає В. Зимогляд, сьогодні найважливішою передумовою адекватного розуміння соціальних процесів у нашій країні стає аналіз такої специфічної сфери, як місцевий соціальний інтерес, що відображає місце регіону в системі суспільних відносин, його відносну самостійність та індивідуальність. Роль місцевого інтересу в пізнанні діалектики суспільного розвитку та функціонування соціальних регіональних систем як частин цілого соціального організму – надзвичайно велика. Повне і достовірне врахування специфіки регіональних інтересів, тенденцій та динаміки їх розвитку сприяє становленню інфраструктури місцевого самоврядування і розвитку громадянського суспільства [1, с. 129; 2]. Місцеве самоврядування

в Україні виступає важливим фактором консолідації суспільства на регіональному рівні для спільного вирішення існуючих проблем, що набуло особливої важливості в умовах правового режиму воєнного стану. Як свідчить досвід 2014–2023 років, співпраця органів військового управління і місцевого самоврядування дає змогу швидко реагувати на виклики часу, ефективно розв'язувати постійно виникаючі у процесі відсічі російській збройній агресії завдання, до яких належить евакуація населення із районів ведення бойових дій, забезпечення членів територіальних громад комунальними послугами, продуктами харчування, ліками, що іноді дуже складно здійснювати під обстрілами противника та в умовах порушених логістичних ланцюжків [3; 4].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» містить легальне визначення останнього як гарантованого державою права та реальної здатності територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [5, с. 129]. Не зупиняючись на недоліках вказаного визначення, до яких належить його статичний характер (законодавець не розглядує досліджуваний феномен як діяльність або процес), зауважимо, що вирішення питань місцевого значення відбувається у декількох сферах. Найбільш важливими з них уявляються національна безпека і оборона, забезпечення базових потреб населення, необхідних для його нормальної життєдіяльності, сприяння соціально-економічному розвитку територій, включаючи створення сприятливих умов для підприємницької діяльності.

Збройна російська агресія, розпочата у 2014 році, наклала свій відбиток на роль органів місцевого самоврядування в оборонному секторі. Як зазначається у Доктрині «Цивільно-військове співробітництво», головна роль органів державної влади та місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань цивільного середовища полягає в безумовній та першочерговій відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування за забезпечення нагальних потреб населення та функціонування об'єктів цивільного середови-

ща. Наявні у розпорядженні командувача (командира), начальника ресурси мають витратитися лише у випадку необхідності формування сприятливих умов для досягнення військових цілей. Підтримка цивільного середовища передбачає: сприяння у відновленні порушених (втрачених) спроможностей органів державної влади та місцевого самоврядування, інших об'єктів цивільного середовища виконувати (здійснювати) свої функції (повноваження); сприяння проведенню, у межах компетенції, заходів щодо відновлення громадської безпеки і порядку; створення умов або військової підтримки (за необхідності) у проведенні гуманітарних операцій; сприяння в організації, координації та проведенні заходів щодо задоволення першочергових потреб у воді, продуктах харчування, електроенергії, медичному обслугованні, праві на освіту та житло для населення, постраждалого внаслідок ведення бойових дій; координацію спільних заходів, сприяння органам державної влади та місцевого самоврядування у відновленні пошкодженої інфраструктури [6]. Вказані заходи мають тимчасовий характер, передбачається їх припинення у разі відновлення спроможності місцевих громад до самостійного задоволення існуючих потреб. Разом з тим, аналіз джерел у досліджуваній сфері свідчить, що існує низка напрямів функціонування сфери місцевого самоврядування, потреба в яких нині потребує наявності тісної співпраці між цивільним і військовим компонентами, зокрема:

- взаємна підтримка авторитету і довіри до органів місцевого самоврядування та військових формувань з боку населення територіальної громади;

- навчання всіх вікових груп населення, яке мешкає у територіальних громадах, забруднених вибухонебезпечними предметами, правилам мінної безпеки;

- проведення заходів з національно-патріотичного виховання з дітьми та молоддю;

- сумісна діяльність щодо підтримання публічного порядку в межах територіальної громади, відповідно до компетенції органів місцевого самоврядування і військових формувань;

- проведення заходів із забезпечення збереження об'єктів культурної спадщини, які можуть бути пошкоджені або знищені під час ведення бойових дій.

Як можна побачити, напрями співпраці органів місцевого самоврядування і структур цивільно-військового співробітництва включають заходи трьох основних видів: іміджевого, педагогічно-виховного та охоронно-захисного. Ними не вичерпуються всі функції органів місцевого самоврядування та цивільно-військового співробітництва, яких значно більше, однак ми вважали за доцільне зупинити увагу на тих напрямках, які потребують активної співпраці між цивільним і військовим сектором.

Органи місцевого самоврядування є повноправним суб'єктом цивільно-військового співробітництва, яке у широкому аспекті слід розуміти як систему сумісної діяльності органів військового управління, державної влади та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та інших суб'єктів для досягнення спільної мети – забезпечення захисту цивільного населення від наслідків збройного конфлікту і підвищення ефективності відсічі російській збройній агресії, включаючи деокупацію українських територій.

Основні напрями співпраці між органами місцевого самоврядування та структурами цивільно-військового співробітництва обумовлені правовим статусом означених суб'єктів, який потребує певного законодавчого удосконалення. Застарілий за своїм змістом Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та прогалини у визначенні правового статусу структур цивільно-військового співробітництва не сприяють ефективному функціонуванню системи співпраці між військовими і цивільними. Однак в умовах широкомасштабної російської збройної агресії система цивільно-військового співробітництва довела свою необхідність для вирішення існуючих проблем, отже, напрацювання її правового забезпечення є потребою часу.

Список використаних джерел

1. Зимогляд В. Розвиток місцевого самоврядування як чинник горизонтальної самоорганізації суспільства. *Український соціум*. 2008. № 3. С. 124–131.
2. Зимогляд В. Я. Місцеве самоврядування як результат децентралізації влади. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 1. С.122–135.

3. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО : навч. посіб. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2016. 92 с.

4. Взаємодія Збройних сил України з громадянським суспільством: довідник / за заг. ред. Л. О. Кравченко. Київ, 2021. 48 с.

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.01.23)

6. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво» від 01.07.2020 р. URL: <https://sprotyvg7.com.ua>

С. О. Шульгін,
прокурор другого відділу управління
процесуального керівництва
та підтримання публічного обвинувачення
Департаменту протидії злочинам,
вчиненим в умовах збройного конфлікту
(Офіс Генерального прокурора)

**ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ
У ФОРМІ НАДАННЯ ІНОЗЕМНІЙ ДЕРЖАВІ ДОПОМОГИ
В ПРОВЕДЕННІ ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОТИ УКРАЇНИ,
ВЧИНЕНОЇ ПОЛІТИЧНИМИ ДІЯЧАМИ.
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечним посяганням на суспільні відносини які забезпечують існування держави, тому важливо своєчасно реагувати на такі виклики. При цьому у механізмі належного реагування на вказану категорію злочинів, важливе місце посідає доказування усіх їх елементів.

Аналіз доктринальних джерел щодо доказування державної зради засвідчив, що вказаний напрямок наукових досліджень фактично залишився поза увагою науковців. Дещо краще виглядає ситуація з вивченням доказування колабораційної діяльності, який присвячено роботи В. С. Бондара, І. В. Гловюк, В. І. Гривцової, Г. В. Мудрецької, О. М. Семенишина та інших, однак проблеми доказування державної зради у формі надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчиненої політичними діячами фактично залишилась не дослідженими.

Поширення у ЗМІ інформації про вчинення державної зради окремими політиками доводить актуальність теми обраного дослідження, метою якого є проведення аналізу окремих політичних процесів, надання ним правової оцінки у контексті надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та викладення пропозицій щодо можливих варіантів процесуального доказування таких дій.

Упродовж 2023 року органами досудового розслідування проводилось досудове слідство у 3929¹, які можуть вчинитись шляхом здійснення закликів до вчинення певних дій². Як зазначає І. В. Гловюк «стандарти доказування» у кримінальному праві в частині доведення наявності об'єктивної сторони складу злочину у відповідних висловлюваннях вимагають проведення семантичної чи текстуальної лінгвістичної експертизи [1, с. 42]. Однак протилежна ситуація має місце у кримінальних провадженнях, у яких надається правова оцінка діям окремих політичних діячів, зокрема щодо укладення «Мінських угод»³ та переговорів у 2019 р. представників парламентської опозиції з главою російського уряду щодо отримання знижки на постачання до України природного газу.

Ще у 2005 р. під час першої газової війни Україну успішно представили в якості нечесного та сумнівного транзитера газу, незважаючи на те, що протягом десятиліть Україна ніколи не допускала зриву його поставок [3]. У 2009 р. за результатами другої «газової війни» росія сформувала потужний інструмент тиску на Україну в енергетичній сфері, створила можливості для фінансового знекровлення її економіки [2]. Щоб позбутись газової залежності від росії Україна відмовилась від її газу, однак у березні 2019 р. опозиційні народні депутати політичної партії «ОПЗЖ» провели переговори з прем'єр-міністром росії та главою ПАТ «Газпром» про зниження ціни на газ для України, у той час коли офіційна влада наполягала на подальшому придбанні газу у інших країн [6]. Безумовно маючи історичний досвід використання росією газу як важеля впливу на Україну, можна стверджувати, що лобювання таких переговорів шкодять Україні, однак це політичний висновок.

Ще більші дискусії розгортаються навколо підписання «Мінських угод» (далі МУ). Так, V Президент України переко-

¹ Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

² Мова йде про кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 109-110, 111-1 КК України

³ Мова йде про комплекс документів щодо врегулювання ситуації на Донбасі у 2014-2015 роках.

наний, що МУ дали змогу зупинити наступ регулярних російських військ у лютому 2015 р. [8] та дало час для системної розбудови української армії, зазначивши, що будь-якого прогресу з їх виконання росія не демонструвала [9]. Те що росія не мала наміру виконувати МУ підтвердив колишній помічник президента рф в.ю. сурков, який вказав, що при їх розробці російське керівництво виходило з того, що ці домовленості не повинні бути виконані [12]. Варто відзначити, що останній спілкуючись з народним депутатом В. Медведчуком просив останнього лобювати викладення окремих пунктів МУ у конкретній редакції [10].

Вказані обставини вказують, що росія мала намір їх використовувати як важіль впливу на Україну та не збиралась виконувати. Здавалося б, що у разі виконання цих домовленостей в Україні фактично припиняється війна і її суверенітет повнолюється у межах усього кордону, однак положення про вибори на окупованій території викликають сумнів, оскільки уже після повномасштабного вторгнення велика кількість ворожої агентури очолила окупаційні адміністрації на тисового окупованих територіях України. Це дає підстави стверджувати, що навряд чи обрані у такий спосіб особи будуть діяти на користь та в інтересах України. Тому виникає питання чи можна говорити про вчинення дій на шкоду Україні, якщо окремі політичні сили закликають владу виконувати МУ. Про те, що у такий спосіб росія намагалась провести до влади підконтрольних людей та у будь-який момент їх використати на шкоду Україні, можемо простежити на прикладі бази чорноморського флоту рф, який базувався в АР Крим. Історичні події підтвердили, що навіть ніби то «вигідна» економічна угода з росією у вигляді знижок на газ та плати за розташування бази, обернулась для України трагедією.

Вище нами описано політичні висновки які вказують, що ці дії є шкідливими для України. Однак їх доказування процесуальними джерелами доказів, визначеними ч. 2 ст. 84 КПК фактично не можливе. Вважається за доцільне запровадження відповідних політичних (політологічних) експертиз, які могли б дати відповіді на спірні питання. До того, як ці обставини зможуть бути предметом експертного дослідження, вважаємо за можливе надання оцінки шляхом

аналізу суспільно-політичної обстановки та суспільно-політичних процесів, що дозволяє зрозуміти усі фактори умов, подій, процесів та явищ, які відбуваються, вже відбулися та можуть відбуватися.

При цьому при наданні правової оцінки сукупності політичних дій варто керуватись контекстуальними елементами, характерними для кримінального права. Як з цього приводу зазначає О. Марін, наявність необхідного контексту визначає потребу застосування однієї кримінально-правової норми, відсутність цього ж контексту – обумовлює застосування іншої. При цьому норми, про які йдеться, можуть містити склади кримінальних правопорушень, які не маючи розмежувальних ознак, повністю співпадають у певному наборі ознак складу [7, с. 158]. Аналогічним чином і у досліджуваній нами ситуації. У разі вчинення одних і тих самих дій, у час коли вони корисні для України притягнення до кримінальної відповідальності є неможливим, однак виконання цих же дій у інший час, коли вони є шкідливими є підставою кримінальної відповідальності.

Безумовно найбільш ефективним засобом доказування у такій категорії злочинів є інститут НСРД. Оскільки, значна частина таких домовленостей відбувається за межами України, вважаємо за можливе документування цієї протиправної діяльності на підставі положень ч. 3 ст. 4 Закону України «Про розвідку» якими передбачено, що оперативні підрозділи Центрального управління СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, відповідно до цього Закону можуть проводити розвідувальні заходи з метою отримання інформації в інтересах контррозвідки [4] а також ч. 7 ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» у якій зазначено, що проведення розвідувальних заходів в інтересах контррозвідки здійснюється на підставі відповідної контррозвідувальної справи [5].

Список використаних джерел

1. Гловюк І. В. Питання доказування за ст. 111–1 КК України: аналіз віроків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 38–44.

2. Горбулін В. Крим. Війна: передумови російської агресії URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html?PRINT> (дата звернення: 08.02.2024)
3. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір / Є. В. Магда // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верх. Ради України. 2014. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_29. (дата звернення: 08.02.2024)
4. Закон України «Про розвідку» від 17.09.2020 № 912-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 07.02.2024)
5. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» Закон України від 26.12.2002№ 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 07.02.2024)
6. Ксьондзик М. Не замерзли й дефіциту не відчуваємо: шість років Україна живе без російського газу. URL: <https://biz.liga.net/ua/progaz/all/article/ne-zamerzli-i-defitsita-ne-oschuschaem-shest-let-ukraina-jivet-bez-rossiyskogo-gaza> (дата звернення: 08.02.2024) Назва з екрана.
7. Марін О. Що таке контекстуальний (контекстний) елемент у кримінальному праві України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали ХХІХ звітної науково-практичної конференції (2–3 лютого 2023 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. С. 156–159.
8. Петро Порошенко для УП: Мінські угоди дозволяють не випрошувати, а вимагати від Росії миру – потрібна тільки політична воля. URL: <https://eurosolidarity.org/2020/02/12/petro-poroshenko-dlya-up-minski-ugody-d/> (дата звернення: 13.02.2024) Назва з екрана.
9. Порошенко: Ніколи не ідеалізував і не ідеалізую Мінські угоди. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2874967-poroshenko-nikoli-ne-idealizuvav-i-ne-idealizuu-minski-ugodi.html> Назва з екрана.
10. Телефонна розмова Віктора Медведчука і Владіслава Суркова. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Jj0S_OApd18 (дата звернення: 13.02.2024) Назва з екрана.
11. У РФ визнали, що ніколи не збиралися виконувати Мінські угоди. URL: <https://www.unian.ua/war/minski-ugodi-u-putina-ziznalisya-shcho-navit-ne-dumali-vikonuvati-dogovir-12147333.html> (дата звернення: 13.02.2024)

О. М. Шумейко,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

На сьогоднішній день специфічна аббревіатура ІПСО може викликати здивування хіба що у школяра початкової школи. В українському суспільстві кожному, безперечно, є вже знайомим цей термін незалежно від віку, статі, професії чи соціального становища. Серед науковців, що представляють різні напрями суспільно-політичних наук, зокрема й у середовищі психологів, цей термін вже давно є предметом для глибоких розвідок та пошуків контрзасобів протидії маніпулятивному впливу на свідомість українського суспільства, що потерпає від наслідків сусідньої держави-агресорки. Однак і науковці, і пересічні громадяни часто поверхнево розуміють ІПСО лише як обов'язковий елемент ведення війн у межах новітньої історії світу, соціальними мережами, електронними ЗМІ, телепропагандою чи контрпропагандою, кібербезпекою врешті-решт. Але це далеко не так. По-перше, класичне визначення терміну ІПСО – це інформаційно-психологічні операції ворога, з метою здійснення психологічного впливу на війська противника та цивільне населення з метою їх деморалізації та схилення до припинення опору, а також із метою зміни поведінки від базової до бажаної. Окрім цього, важливо розуміти, що психологічні операції проводяться не лише у воєнний, але й у мирний час для підготовки до проведення військових операцій або вже безпосередньо під час розгортання військової операції. Перші більш-менш структуровані рекомендації щодо інформаційно-психологічного підґрунтя ведення ІПСО запропонував Артур Понсонбі у своїй роботі «Брехня під час війни» та Джордж Демарсьяль в роботі «Війна 1914 року. Мобілізація сумнінь», де йшлося про правила застосування пропаганди під час Першої світової війни [3, с. 28]. Також слід згадати сумнозвісне «міністерство пропаганди», очолюване Йозефом Геббельсом та його

методи [2, с. 79–82]. Також і в збройних силах колишнього СРСР існували окремі спеціалізовані підрозділи, що відповідали за практику впровадження ІПСО й були здатні виконувати їх самостійно: це і політичне управління (ПУР) Червоної армії (з 1958 по 1991 р. мало назву «Головне політичне управління Радянської Армії та ВМФ»), яке мало розгалужену внутрішню структуру. Прикладом комплексної операції інформаційно-психологічного протистояння є діяльність таких структур під час військової кампанії СРСР в Афганістані. Операції військових структур спецпропаганди досягли піку в 1980-х роках і включали розгортання на зайнятій території потужної мережі пропагандистського радіомовлення, поширення чуток, брехні та іншої інформації або дезінформації. Усі ці дії проводилися для дискредитації лідерів афганської опозиції та військових радників зі США, включаючи безкоштовну роздачу місцевому населенню палива, продуктів та інших матеріальних благ із метою залучення до співпраці. Звичайно, що останнім часом розвиток інформаційних технологій, Інтернету і насамперед штучного інтелекту в сукупності з глобалізацією ЗМІ та їх переходом у безперервний онлайн-режим буде постійно потребувати серйозної модернізації військового апарату пропаганди та контрпропаганди. Окремим рядком в історії ІПСО стало формування потенціалу та спеціалізованих структур для військових операцій у кіберпросторі: ніші завдань, самостійних по відношенню до психологічних операцій та інформаційного протистояння, але з перетином з ними у плані засобів та методів. Цілком природно, що лідером у цій царині були і залишаються США, будучи першопрохідниками в частині формування технологічного потенціалу та доктринальної бази для спецоперацій у кіберпросторі, зорієнтувавшись у цій галузі раніше за інші країни. Однак такі країни, як Китай, Індія та Південна Корея також не пасуть задніх [1, с. 33–34].

Якщо конкретизувати успішні приклади застосування елементів ІПСО, то, наприклад, успіх операції «Буря в пустелі» був багато в чому обумовлений не лише застосуванням розумного озброєння та передових комп'ютерних технологій підрозділами морської піхоти та ВПС США, а також і активною інформаційною кампанією, спрямованою на деморалізацію іракських військових та дискредитацію дій диктаторського режиму

в їхніх очах. Подібні методи використовувалися і в ході другої іракської кампанії в 2003 р. Вже із середини 2000-х років, у зв'язку з прийняттям Об'єднаним комітетом начальників штабів ЗС США в новій редакції доктрини проведення інформаційних операцій, психологічні операції були остаточно вписані в єдину гармонійну стратегію ЗС США як один із п'яти напрямків поряд з радіоелектронною боротьбою (РЕБ), мережевими операціями, заходами з оперативного маскування, а також заходами щодо безпеки власних сил і засобів.

Узагальнюючи сказане, слід зазначити, що на сьогодні, враховуючи напружену ситуацію, і Україна, і наші союзники зі США та блоку НАТО в цілому стикнулися з гострою необхідністю модернізації підходів до протидії ІПСО, а також контрзаходів щодо унеможливлення проведення таких інформаційних операцій з боку ворога. Україні конче необхідна нова військова доктрина щодо протидії інформаційно-психологічним операціям ворога. Це стосується впровадження новітніх комп'ютерних технологій наступного покоління, зокрема технологій штучного інтелекту, нейромереж тощо.

Список використаних джерел

1. Мегель А., Яремчук М. Ворожі ІПСО. Як визначити та протистояти. Київ, 2022. 98 с.
2. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2015. 498 с.
3. Arthur Ponsonby. Falsehood in war-time. *Reprint book* 2023. London. 1929. 95 p.

Л. І. Юрченко,
доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін,
доктор філософських наук наук, професор
*(Національний університет
цивільного захисту України)*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯНИНА, СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ

Сучасний світ стикається з рядом викликів, пов'язаних із соціально-політичною кризою, яка може виникнути з різноманітних причин, таких як економічні труднощі, політична нестабільність чи глобальні кризи. У таких умовах питання соціальної відповідальності громадянина, суспільства, держави набуває особливої актуальності.

Держава та суспільство, що несуть відповідальність перед своїм населенням, мають активно реагувати на виниклі проблеми та забезпечувати соціальний захист своїх громадян. Система соціальної підтримки, медична допомога, забезпечення робочих місць та інші аспекти соціально-економічного розвитку стають ключовими елементами державної політики в умовах кризи [1–4]. Крім того, важливою частиною соціальної відповідальності є забезпечення прозорості та відкритості в управлінні державними ресурсами. Умови кризи можуть створити сприятливий ґрунт для корупції та неправомірного використання ресурсів, тому необхідно встановлювати ефективний механізм контролю та відповідальності.

Дослідження теми є вельми важливим, оскільки воно спрямоване на аналіз та розуміння того, як держава може оптимально реагувати на кризові ситуації та забезпечувати стабільність і добробут свого населення. Результати такого дослідження можуть служити основою для розробки ефективних стратегій управління в умовах соціально-політичної турбулентності та сприяти побудові стійкого суспільства.

У зв'язку з цим важливо провести наполегливий та цілеспрямований пошук оптимальних моделей соціальної відповідальності, а також розробити ефективний механізм соціальної взаємодії.

Сумлінний аналіз та визначення ефективних стратегій реалізації соціальної відповідальності держави, суспільства,

а також громадянина в умовах соціально-політичної кризи відкриває нові способи, керуючись якими можна протидіяти викликам кризових ситуацій та максимально ефективно забезпечувати соціальний захист громадян.

Проведені попередні дослідження відзначають численні загальні та унікальні проблеми на шляху впровадження соціальної відповідальності в Україні за обставин війни. Умови формування цієї системи відрізняються унікальними рисами:

- країна мала і має всі ознаки серйозної соціально-економічної кризи;
- соціальна структура в державі вкрай поляризована;
- корупція, корпоративні інтереси та зрощення бізнесу з апаратними структурами є серйозною перепоною;
- недостатня соціально-економічна ефективність діяльності підприємств, спричинена війною;
- держава не в змозі виявити достатню соціальну відповідальність, не захищає громадянина;
- розмивання цінностей та порушення законів.

Зазначені особливості пояснюють необхідність активізації цього феномену в Україні в надзвичайно складних умовах.

Основними напрямками розвитку соціальної відповідальності на всіх рівнях має бути подолання перелічених вище перешкод і проблем. Отже, можна виділити ключові моменти, спрямовані на створення ефективної системи соціально-відповідальної політики в Україні, а саме:

- формування ідеології і культури соціальної відповідальності в широкому розумінні, що вимагає доброї волі і значних тривалих зусиль від усіх сил суспільства і всіх свідомих громадян;
- розбудова та підтримка інноваційної, інтелектуальної економіки, що базується на моральних та етичних принципах, де успіх визначається реальною суспільною цінністю діяльності;
- активізація та підвищення ефективності держави в ролі власника, роботодавця, законодавця, арбітра, посередника, координатора та гаранта дотримання законів у впровадженні соціальної відповідальності.

Найсильнішим каталізатором розвитку соціальної відповідальності, а також його результатом, є створення сприят-

ливого економічного середовища, включаючи ефективну боротьбу з корупцією, що сприятиме оздоровленню національної економіки, її детінізації та поступовому відродженню.

Окремим великим завданням є відновлення морально-го клімату у суспільстві, забезпечення законності та правопорядку, а також відновлення довіри до державних інститутів та держслужбовців.

Державна влада та місцеве самоврядування повинні створити умови, що акцентують увагу сторін соціального діалогу (роботодавців і найманих працівників) на їхніх спільних інтересах і сприяють поширенню практики соціальної відповідальності. Наприклад, важливо розробити механізм, який пов'язує можливості отримання державних та муніципальних пільг (бюджетних кредитів, податкових пільг, державних замовлень) з рівнем соціальної відповідальності підприємств і ефективністю соціально-трудових відносин на конкретному підприємстві.

Для забезпечення рівноваги інтересів сторін соціального діалогу і ефективного розвитку соціально-відповідальної поведінки необхідно послідовно впроваджувати ідеологію та способи соціальної відповідальності, введення в усвідомлення і практику роботи всіх економічних та соціальних суб'єктів, включаючи державні, підприємницькі та профспілкові структури, ідеї справедливого соціального договору, а не соціальної конфронтації. Також важливим завданням є формування повноправних органів соціального партнерства.

Соціальна відповідальність, незалежно від того, чи йдеться про державу, бізнес чи громаду або окрему особу, представляє собою особливий вид суспільних відносин та неминучий результат розвинутого соціально орієнтованого господарювання. Це слугує не лише важливим показником економічної, соціальної та політичної зрілості суспільства, але й виокремлюється як необхідний етап у соціально-економічному виживанні країни.

Зазначені положення враховують комплексний підхід до аналізу соціальної відповідальності громадянина, суспільства, держави та їхню роль у вирішенні соціальних проблем у періоди кризи.

Отже, соціальна відповідальність виступає ключовим елементом сталих та стійких суспільних відносин. Держава в цьому контексті володіє стратегічним значенням, оскільки від неї очікується лідерство та системний підхід у вирішенні проблем. Водночас слід зазначити, що соціальна відповідальність держави є не лише моральним імперативом, але й ключовим чинником ефективності суспільства.

Дослідження підтверджує, що умови соціально-політичної кризи покладають додаткові виклики на плечі держави щодо забезпечення соціальної стабільності та забезпечення основних потреб громадян. Детальний аналіз показав, що ефективна соціальна політика може виявитися вирішальним фактором у подоланні кризових ситуацій та реабілітації суспільства.

Державі та суспільству необхідно системно реагувати на виклики соціальної кризи, сприяючи розвитку соціально-відповідального управління. Важливо визнати, що соціальна відповідальність повинна стати не лише окремою програмою, але і невід'ємною складовою стратегії в управлінні соціальними питаннями як під час війни, так і в період післявоєнного відродження.

Важливим етапом є впровадження прозорих механізмів моніторингу та оцінки результативності соціальних програм. Це дозволить забезпечити відкритість та відповідальність у діяльності суспільних груп та держави а також визначити напрями подальших вдосконалень.

В цілому, результати дослідження підкреслюють важливість та необхідність активної участі громади та держави в сфері соціальної відповідальності, як основного фактору стабілізації та розвитку суспільства під час соціально-політичних криз. Досягнення цих цілей передбачає системні зміни в політиці та управлінні, а також у формуванні спільних зусиль всіх сторін суспільства для забезпечення стійкого розвитку.

Список використаних джерел

1. Гарбар Ж. В. Корпоративне управління та соціальна відповідальність. Ч. 2. Корпоративна соціальна відповідальність : навч. посібник / Ж. В. Гарбар, К. В. Мазур, Т. Г. Мостенська. Вінниця : ВНАУ, 2020. 228 с.

2. Соціальна відповідальність суспільних інститутів: інноваційний та соціально-гуманітарний аспект / авт. кол. ; за наук. ред. А. Я. Кузнецової, Л. К. Семів, З. Е. Скринник. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 287 с.

3. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / Н. М. Сіренко, Т. І. Лункіна, А. В. Бурковська. Миколаїв : МНАУ, 2021. 216 с.

4. Бібік Н. В. Соціальна відповідальність : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання за спеціальностями 051 «Економіка» та 071 «Облік і оподаткування» / Н. В. Бібік ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 69 с.

В. О. Юрченко,
курсант факультету правоохоронної діяльності
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

Ю. Д. Адамчук,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук
*(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)*

ВІРТУАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Інформація, дезінформація та пропаганда – поняття, які стають все більш актуальними в епоху медіа та інформаційних технологій. У сучасному світі сила та вплив інформації може суттєво визначати не лише політичні та економічні процеси, а й розвиток суспільства в цілому. У цьому контексті важливим стає розуміння та розширення знань про природу інформації, дезінформації та пропаганди, особливо в умовах конфлікту та війни.

У контексті сучасних геополітичних реалій війна в Україні виявилася не лише полем бою, але й полем інформаційної війни. Російська агресія супроводжується активним використанням інформаційних ресурсів для формування світогляду, контролю над інформацією та впливу на громадську думку. Це робить актуальними питання інформаційної безпеки та виявлення дезінформації і пропаганди.

Збереження правдивої інформації та виявлення маніпуляцій стають стратегічно важливими завданнями для захисту суспільства від негативного впливу інформаційних впливів. Актуальність цього питання в епоху віртуальної реальності та швидкого поширення інформації підкреслюється не лише на національній арені, а й у міжнародному контексті, де медіа мають значний вплив на глобальні процеси.

Вивчення інформації, дезінформації та пропаганди в умовах війни в Україні стає важливим завданням для розуміння природи сучасного конфлікту та розробки ефективних

методів протидії маніпулятивним впливам. Актуальність цієї теми не обмежується академічними дослідженнями, а визначає стратегічні напрямки дій для держави, громадських організацій та громадян в умовах інформаційної війни.

Інформація в сучасних конфліктах відіграє роль ключового стратегічного ресурсу, який значною мірою визначає вирішення військових завдань та взаємодію військ. Розглядаючи загальний погляд на роль інформації у війні, слід враховувати не лише традиційні виміри комунікації, а й вплив інформаційних технологій та медіа [1, с. 31].

По-перше, інформація визначає стратегічні цілі та завдання військового конфлікту. Вона слугує основою для розробки військової стратегії, вирішення тактичних завдань і контролю над ситуацією на полі бою. Збирання, обробка та передача інформації стає визначальним фактором для вирішення військових завдань і досягнення стратегічних цілей.

По-друге, інформація впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців та цільової аудиторії. Добре продумана інформаційна кампанія здатна підняти бойовий дух власних військ, стимулювати підтримку серед населення та нейтралізувати психологічний та інформаційний вплив противника.

По-третє, інформаційні технології та медіа стали невід'ємною складовою сучасної війни. Кібервійна, електронна розвідка та інші аспекти кібербезпеки відіграють важливу роль у забезпеченні інформаційної переваги. Засоби масової інформації впливають на світову громадську думку, формуючи враження та образ конфлікту.

Інформація, таким чином, є важливим ресурсом, який дозволяє не тільки ефективно вести війну, але й впливати на світогляд і переконання. Забезпечення правильного сприйняття інформації, формування образу конфлікту та управління інформаційними потоками стають ключовими аспектами сучасних військових операцій [2, с. 61].

Дезінформація у воєнний час – це систематичне і цілеспрямоване поширення неправдивої інформації з метою впливу на погляди, переконання і поведінку людей, а також для досягнення певних військових або політичних цілей. Вона визначається як навмисне поширення неправдивої або прихованої

інформації, спрямованої на введення в оману, створення плутанини або порушення нормального функціонування суспільства і військових структур.

Цілі дезінформації у воєнний час можуть бути різноманітними. Одна з них – змінити погляди і переконання ворожої аудиторії, щоб підірвати моральний дух і дисципліну противника. Дезінформація також може бути використана для введення в оману військового і стратегічного керівництва, приховування важливої інформації або прийняття хибних рішень.

Ще однією метою може бути формування негативного ставлення громадськості та міжнародної спільноти до дій противника, створення атмосфери невизначеності та хаосу. Дезінформація може мати форму широкомасштабної кампанії з використанням різних засобів масової інформації або локальних ізольованих дій, спрямованих на поширення чуток і вигадок.

Важливою особливістю дезінформації у воєнний час є не лише підготовка та поширення неправдивої інформації, а й вплив на психологічний стан суспільства. Це можуть бути цілеспрямовані спроби змінити переконання, посіяти паніку або розколоти суспільство через внутрішні конфлікти. Всі ці аспекти роблять дезінформацію невід’ємним і динамічним компонентом військово-стратегічного планування і ведення війни [3, с. 72].

Пропаганда, як інструмент впливу, має вирішальне значення в сучасних військових конфліктах і використовується для формування громадської думки та настроїв. Вона є невід’ємною частиною стратегії інформаційного впливу і використовується для маніпулювання громадською думкою, зміни переконань і поглядів.

Однією з ключових цілей пропаганди є створення образу ворога або конкретної ситуації, що відповідає інтересам ініціатора інформаційної кампанії. Це може включати демонізацію ворога, посилення страху і паніки, розгортання ідеологічно забарвленого наративу. Пропаганда працює на рівні емоцій і страху, щоб змусити громадян підтримувати власні військові дії і відкидати будь-які альтернативи.

Пропаганда має на меті створити певний образ подій або фактів, який відповідає інтересам ініціатора інформаційної кампанії. Вона може використовувати різні прийоми, такі

як перекручування фактів, вибіркова подача інформації або використання вигаданих елементів для створення певного наративу. Такий підхід дозволяє маніпулювати громадською думкою та сприйняттям подій відповідно до власних цілей.

Пропаганда також активно використовується для мобілізації громадської підтримки власної країни або для залучення міжнародних альянсів. Наголошуючи на ідеях патріотизму, героїзму та необхідності захисту національних інтересів, пропаганда зміцнює національну єдність і допомагає сформува-ти єдиний національний фронт у відповідь на загрозу [4, с. 66].

Загалом пропаганда виступає потужним інструментом психологічної війни, формуючи погляди, переконання та настрої суспільства в умовах військового конфлікту. Вона впливає на сприйняття подій, змінює настрої населення та визначає динаміку військового конфлікту на інформаційному рівні.

Висновки. Умови війни призвели до появи масштабної дезінформації та пропаганди, які використовувалися різними учасниками конфлікту для досягнення своїх політичних і військових цілей. Спроби маніпулювати громадською думкою, формувати сприйняття подій та визначати ставлення до конфлікту стали невід'ємною частиною інформаційної війни.

Важливо зазначити, що роль громадськості у протидії дезінформації та пропаганді є ключовою. Активна позиція громадян, їхні навички критичного мислення та вміння розрізняти достовірні джерела інформації стають важливим антидотом проти інформаційних маніпуляцій.

Отже, варто зазначити, що вирішення проблем інформаційної війни потребує спільних зусиль громадян, влади та медіа. Створення сталого та відповідального інформаційного простору є важливим завданням, яке може бути досягнуте лише завдяки співпраці та взаєморозумінню всіх сторін. Тільки так громадяни зможуть формувати свої переконання на основі об'єктивної та достовірної інформації, а не під впливом маніпуляцій та пропагандистських кампаній.

Список використаних джерел

1. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник НАДУ*. 2015. Вип. № 1. С. 136–141.

2. Бучин М., Курус Ю. Інформаційна війна Росії проти України: особливості та механізми протидії. Гуманітарні візії. 2018. Вип. 4. № 1. С. 56–62.
3. Петрик В. Сутність і особливості проведення спеціальних інформаційних операцій та акцій інформаційного впливу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2009. № 3(6). С. 71–75.
4. Горбулін В. П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання. *Інтертехнологія*. 2009. 164 с.

В. В. Юсупов,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології,
доктор юридичних наук, професор
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В РЕЗУЛЬТАТІ БОЙОВИХ ДІЙ РФ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Два роки триває повномасштабне військове вторгнення російських окупаційних військ на територію України. За цей час зареєстровано 125676 злочинів агресії та воєнних злочинів; 16413 злочинів проти національної безпеки; значна кількість злочинів проти дітей – 528 дітей загинуло, 1226 – поранено (без повного врахування з місць активних військових дій) [1]. Знищено, зруйновано, пошкоджено велику кількість промислових об'єктів, засобів інфраструктури, житлових приміщень громадян. Росія продовжує підступні бомбардування і артилерійські обстріли мирного населення України, спричиняючи загибель людей, пошкодження майна, завдаючи екологічну шкоду природним ресурсам. За результатами воєнних злочинів, спричинених ними наслідків правоохоронні органи проводять огляди місця події та розпочинають відповідні кримінальні провадження. Тому огляд місця події є першочерговою слідчою (розшуковою) дією, яка відбувається після виявлення будь-якого воєнного злочину, вчиненого на території України. Звернемося до окремих положень огляду місця події, який проводиться в умовах воєнного стану.

I. Нормативна основа огляду місця події. Як відомо, проведення огляду регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 214, 237, 238, 239, 300, 361, 615). Водночас, з урахуванням умов, в яких відбувається огляд місця події щодо воєнного злочину, особливого значення набувають підзаконні нормативні акти, які передбачають спільну роботу низки органів і служб на місці вчинення відповідного кримінального правопорушення. Це забезпечує залучення окремих спеціалістів, а саме вибухотехніків, медиків, працівників

Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС), судових експертів (балістів, біологів, хіміків та ін., з урахуванням застосованого озброєння та спричинених наслідків, у тому числі внаслідок застосування небезпечних речовин) тощо. Наприклад, Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС від 03.11.2015 р. № 1339, – дозволяє залучати судових експертів відповідних експертних спеціальностей до цієї слідчої (розшукової) дії; робота інспекторів-кінологів з пошуковими собаками (навики виявлення вибухівки, зброї, трупів людей) при огляді визначена Інструкцією з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України (НПУ), затвердженій наказом МВС від 01.11.2016 № 1145; **особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, спеціалістами-вибухотехніками НПУ визначені в Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах НПУ та підрозділах Експертної служби МВС України, затвердженій наказом МВС від 19.08.2019 № 691.** Важливою щодо проведення огляду є Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (наказ МВС від 07.07.2017 № 575), яка передбачає алгоритмізовані дії учасників огляду місця події за злочинами, учиненими проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи; за фактами повідомлення про загрозу безпеці людей, знищення чи пошкодження об'єктів власності, про незаконне поведження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами; а також визначає, які спеціалісти можуть залучатися до огляду з урахуванням обставин вчинення злочину.

II. Забезпечення безпеки учасників огляду місця події. Убезпечення життя і здоров'я учасників огляду необхідно постійно враховувати під час проведення досудового розслідування військових кримінальних правопорушень під час дії воєнного стану. При цьому відповідно до обставин події працівники поліції можуть узгодити можливість проведення огляду з командуванням відповідних територіальних підрозділів

Збройних Сил України, які можуть забезпечити охорону і безпечні умови роботи слідчо-оперативної групи. Учасники огляду мають мати захисний індивідуальний спецодяг, відповідні технічні засоби, матеріали, у тому числі для упаковки вилучених зразків зброї, боєприпасів, інших слідів, речових доказів. Перед початком огляду потрібно забезпечити відповідний спеціальний транспорт для перевезення зброї, вибухонебезпечних предметів і матеріалів [2, с. 24].

До початку проведення огляду будівель та споруд, що зазнали пошкоджень та руйнувань в результаті артилерійських обстрілів або бомбардувань, рятувальні служби повинні спрямувати зусилля на ліквідацію наслідків події: надати екстрену медичну та психологічну допомогу постраждалим, здійснити евакуацію людей, вжити заходи щодо гасіння пожеж, провести розбір завалів, пошук тіл загиблих та поранених. У процесі ліквідації наслідків події, не виключаються можливі вибухи вторинних вибухових пристроїв, вибухонебезпечних фрагментів, що залишились після вибуху боєприпасу, природного газу, паливно-мастильних матеріалів, ураження електричним струмом, а в разі знаходження об'єкта в зоні активних бойових дій, залишається ризик завдання агресором повторних артилерійських обстрілів і бомбардувань.

Ураховуючи можливість повторних обстрілів і бомбардувань місця, де планується проведення огляду, потрібно орієнтуватися у можливих укриттях від дії артилерійських систем, ракетно-бомбових ударів. Як тимчасове укриття можна використати заздалегідь замовлені для цієї мети в підрозділах НПУ, Нацгвардії, ДСНС, СБУ, ЗСУ, доставлені до початку огляду і розставлені у найбезпечніших місцях («зелених зонах») бронемашини вітчизняного та/або іноземного виробництва типу «Козак», «Варта-2», «Бредлі», «Бушмастер» та схожі з ними за своїми бронезахисними якостями транспортні засоби, з розрахунку необхідної кількості посадкових місць для членів СОГ [2, с. 25].

На деокупованих територіях й в районах ведення активних бойових дій здійснюється й безпосередній огляд місцевості навколо місця події з метою пошуку вибухових пристроїв, у тому числі мін-пасток. При цьому спеціалісти-вибухотехніки звертаються за допомогою до інспекторів-кінологів

зі спеціально навченими на пошук вибухових матеріалів службовими собаками [3].

Після ознайомлення з обстановкою та попереднього зовнішнього огляду місця події, спеціаліст-вибухотехнік інформує слідчого про відсутність зовнішньої небезпеки, а слідчий дає доручення присутньому спеціалісту-криміналісту на визначення об'єктів і меж для проведення фото- і відеозйомки. Присутні при огляді фахівці консультуються між собою для визначення маршрутів переміщення (коридорів руху) учасників на території огляду.

Компонент безпеки передбачає й дотримання відповідних заходів поведінки та участь спеціалістів при підготовці виявлених речових доказів з небезпечними властивостями щодо їх вилучення, транспортування і зберігання.

III. Питання фіксування, вилучення і транспортування речових доказів з місця події. Загальні правила фіксування ходу і результатів огляду зазначені у Главі 5 «Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення» КПК України, а в окремих його нормах – ч. 7 ст. 237, ч. 6 ст. 239, ч. 1 ст. 615. Водночас, підхід до фіксування огляду визначається, насамперед, механізмом вчиненого злочину, конкретним місцем та негативними наслідками, що настали й зберігаються на період проведення слідчої (розшукової) дії. Наприклад, процедура документування на місці події з ознаками артилерійського обстрілу охоплює відібрання і систематизацію пояснень очевидців, виготовлення різного роду фото- і відеоматеріалів, топографічних карт, схем, планів, а також проведення попереднього дослідження місцевості і збір матеріальних слідів події [4]. У захищеній місцевості рекомендовано розпочати фото-, відеозйомку на місці події ще в процесі активної фази ліквідації шкідливих наслідків події рятувальними службами. Зафіксована таким чином інформація буде відображати динаміку розвитку наслідків події в часі і просторі. З метою отримання найбільш повної картини на місці події, фото-, відеофіксацію рекомендується проводити із застосуванням БПЛА, дронів, які оснащені засобами фото-, відеозйомки [5]. Крім цього, використання для фіксування БПЛА спрощує процес цифровізації доказової бази щодо воєнних злочинів з урахуванням швидкого перенесення фото- і відеозображень

до інформаційних баз даних за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення.

Спеціальні вибухотехнічні роботи щодо рентгенографування, розрядження, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів супроводжуються відеозаписом їх проведення, що долучається як додаток до протоколу слідчої (розшукової) дії.

Зазначені положення характеризують окремі особливості організації та тактики проведення огляду місця події в результаті бойових дій з метою забезпечення безпеки учасників та результативності слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф : офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 16.02.2024)

2. Використання спеціальних знань під час огляду сховища зі зброєю та боєприпасами на деокупованій території : метод. рек. / С. С. Охріменко, О. В. Александренко, Ю. П. Приходько. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 60 с.

3. Використання службових собак кінологічними підрозділами Національної поліції України для виявлення вибухових речовин в умовах воєнного стану : метод. рек. / В. В. Юсупов, А. О. Антошук, Ю. П. Приходько та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 46 с.

4. Богданюк І. В., Чупрун В. Т., Устименко В. А., Шипілов М. Ю. Особливості судово-експертних досліджень випадків артилерійських обстрілів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Т 20. С. 264–280.

5. Pilyukov Yu., Yusupov V., Banakh S. & Shramko O. Peculiarities of the investigator's inspection of buildings and structures subjected to artillery shelling and bombing during the investigation of war crimes. *Law, Policy & Security*. 2023. Vol. 1(1). P. 41–54.

А. М. Явтушенко,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
*(Одеський державний
університет внутрішніх справ)*

В. Я. Конопельський,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології,
доктор юридичних наук, професор
*(Одеський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА «ЗЛОЧИННИМИ АВТОРИТЕТАМИ» В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як показує практика, зазначені суб'єкти протиправної діяльності різноманітними методами, засобами і прийомами залучають до вчинення злочинів не тільки засуджених та осіб, які відбули кримінальне покарання, але й інших громадян, підвищуючи таким чином в умовах воєнного стану в Україні рівень реальних посягань на охороняемі законом права і свободи людей, які проживають на території нашої держави. Більш того, створюючи так звані загальні фінансові фонди (на їх мові – «общаки»), злочинні «авторитети» мають змогу впливати на органи державної влади, а також, приймаючи участь у їх діяльності безпосередньо (у статусі депутатів, державних службовців, правоохоронців тощо), формувати склад і відповідну політику їх функціонування.

При цьому, однією з детермінант, яка сприяє злочинній діяльності зазначених осіб, є правові прогалини та колізії, що мають місце у чинному законодавстві України. Цікавим з цього приводу є такий юридичний факт, а саме: у пункті «б» ч. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» мова ведеться про засуджених до позбавлення волі, поведінка яких під час відбування покарання свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються суспільно небезпечними, щодо яких такий державний нагляд встановлюється.

Проте, у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України нормативного визначення такої категорії засуджених не здійснено. Натомість, є поняття «дисциплінарного проступку» (ст. 131-1 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)) та «злісного порушення встановленого порядку відбування покарання» (ст. 133 цього ж Кодексу), у яких жодним словом не сказано про засуджених, щодо яких встановлюється адміністративний нагляд. Таким чином, слід констатувати, що у даному випадку має місце правова колізія [1, с. 275–281], яку слід усунути шляхом упорядкування норм зазначеного вище Закону та КВК, що регулюють питання відносно рівня виправлення засудженого у ході відбування покарання. При цьому, за основу видозміни зазначених норм можна взяти положення відомчих нормативно-правових актів, у яких закріплені відповідні оціночні категорії виправлення засуджених [2].

Важливість запропонованої видозміни положень п. «б» ч. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» є очевидною, позаяк використовуючи правові прогалини і колізії злочинні «авторитети» уникають таким чином встановлення за ними вказаного виду державного контролю, що вкрай небезпечно в умовах воєнного стану в нашій державі. Більш того, як свідчить практика, тільки 30% засуджених, які перебували на профілактичних обліках колоній, включаючи й злочинних «авторитетів», вчиняють нові злочини у ході відбування покарання, а ще 60% є порушниками режиму тримання [3, с. 13], тобто і таким чином потенційні об'єкти адміністративного нагляду уникають дії щодо них норм вказаного вище Закону (шляхом, зокрема, ведення законослухняного способу життя у зазначених установах).

Проте, як видається, це не знижує суспільної небезпеки вказаних осіб, яка потенційно сформована у них у силу дотримання та розповсюдження серед засуджених і населення в цілому правил, традицій і норм злочинної субкультури [4]. Зокрема, щорічно на профілактичних обліках колоній перебуває майже 10% від загальної кількості засуджених до позбавлення волі осіб, які відносились до категорії злісних порушників режиму відбування покарання, а також більше 1% – до осіб, які є організаторами азартних ігор під матеріальну

зацікавленість [5, с. 16], що є однією з ознак дотримання зазначеними суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин «законів» злочинного середовища.

Таким чином, якщо виходити з отриманих результатів даного дослідження, то можна констатувати, що якщо за основу взяти критерій суспільної небезпеки, то за формальними ознаками (як це, зокрема, здійснено щодо засуджених до довічного позбавлення волі, осіб, які відбувають покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, їх аналогів і прекурсорів, або засуджених за вчинення статевих злочинів) злочинні «авторитети» мають стати об'єктами адміністративного нагляду, позаяк їх потенційна небезпека в умовах війни у будь-який час може перерости у реальне посягання не тільки і не стільки на встановлений у законі порядок виконання – відбування покарань, скільки на основи національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Методика визначення ступеня виправлення засудженого: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 19.01.2023 № 294/5. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 1999 році: Інформ. бюл. Київ : ДДУПВП, 2000. № 4. 84 с.
4. Боровик А. В., Колб О. Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики : СПД Гадяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф», 2018. 340 с.
5. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: *Інформ. бюл.* Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.

І. Янінович,
здобувач вищої освіти
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

Н. В. Мельник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ВІД МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стрімка ескалація агресії рф проти України не деморалізувала світ, а спричинила таку саму «ескалацію» допомоги Україні та її громадянам за різними напрямками – від безперешкодного перетину кордону ЄС для жінок та дітей, нескінченних караванів «гуманітарки» до величезного розміру військової допомоги з часів Другої світової війни [1].

З початком повномасштабної війни і українська влада, і міжнародні організації почали підтримувати та допомагати українцям, надаючи їм різноманітну грошову та гуманітарну допомогу [2]. Українці, які постраждали через війну росії в Україні, ще навесні 2022 року почали отримувати матеріальну допомогу від різних міжнародних організацій [3].

У відповідь на виклики війни United Nations International Children's Emergency Fund (далі ЮНІСЕФ) розпочав в Україні масштабну програму гуманітарної підтримки «Спільно», яка забезпечує дітей та їхні родини соціальними послугами та захистом [4]. З 1 грудня за участі ЮНІСЕФ запроваджено додаткові заходи соціальної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми для посилення спроможності проходження осінньо-зимового періоду 2023/2024. Допомога полягає у одноразовій виплаті за рахунок ЮНІСЕФ на кожного члена сім'ї по 3600 грн на місяць три місяці поспіль та додатково 6660 грн на кожну дитину [5].

Товариство Червоного Хреста України з 24 лютого 2022 року мобілізував всі сили та ресурси для оперативного реагування на гуманітарну кризу, яка виникла від розгортання збройного конфлікту в Україні. Основна задача організацій Товариства – забезпечення базових потреб, що наразі виникають у людей, які тікають від війни та розпочинають жити на новому місці [6].

В організаціях волонтери і співробітники Товариства Червоного Хреста України видають продуктові набори (крупи, макаронні вироби, консерви, цукор, борошно, олія та інші продукти тривалого зберігання), гігієнічні засоби (дитячі та дорослі підгузки, чоловічі та жіночі засоби гігієни, дезінфікуючі розчини тощо). Також за наявності людям можуть видавати лікарські засоби та медикаменти. Товариство Червоного Хреста України надає допомогу постраждалому населенню централізовано. Через місцеві осередки Товариства Червоного Хреста України, медичні установи та місцеву владу збираються дані про потреби мешканців населених пунктів області. За отриманим запитом Національний комітет Товариства Червоного Хреста України формує відповідні гуманітарні вантажі з допомогою та відправляє їх у регіони. На місці установи, які робили централізовано запит про допомогу, приймають вантаж, сортують, формують гуманітарні набори та видають їх людям [6].

Всесвітня продовольча програма (далі – ВПП) – одна з найбільших гуманітарних агенцій ООН, яка активно допомагає українцям з перших днів війни. ВПП надає підтримку харчовими продуктами, а також має програму грошових виплат для внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих категорій населення [7].

За даними міністерства, від початку війни ВПП доставила більш ніж 137000 тон продовольчої гуманітарної допомоги, переважно у важкодоступні й небезпечні прифронтові райони та на де окуповані території. Також ВПП виплатила грошову допомогу 2,2 млн українців на загальну суму понад 370 млн доларів. Зазначається, що майже всю продукцію ВПП закуповує в Україні та співпрацює з місцевими виробниками хліба. Значна частина продовольчої допомоги надходить у лікарні, дитячі будинки, інтернати, місця проживання переселенців [7].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що гуманітарна допомога відіграє критичну роль у забезпеченні потреб цивільного населення під час воєнного стану. У випадку України, яка зіткнулась зі збройною агресією росії на сході, гуманітарна допомога стає особливо важливою для тих осіб, які втратили житло, або в інший спосіб постраждали від воєнних дій. Також вкрай важливо, щоб ця допомога була ефективно розподілена та спрямована на забезпечення конкретних потреб постраждалого населення.

Список використаних джерел

1. Дикаленко М. Країни за розміром наданої Україні військової допомоги – рейтинг. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/vijskova-dopomoga-ukrayini-vid-riznih-krayin-rejting>.

2. Ткаченко В. 2200 грн кожному члену родини: хто з українців може отримати допомогу від ЮНІСЕФ Спільно. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230501-2-200-grn-kozhnomu-chlenu-rodyny-hto-z-ukrayincziv-mozhe-otrymaty-dopomogu-vid-yunisef-spilno>.

3. Моїсєєв В. Яку допомогу від міжнародних організацій можуть отримати українці у 2023 році. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/dopomoga-ukrayincyam-vid-mizhnarodnih-organizacij-u-2023-roci>.

4. Програма грошової допомоги «Спільно» від ЮНІСЕФ для українців. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/what-we-do>.

5. Ігіт'ян А. Допомога від ЮНІСЕФ: хто може її отримати. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/dopomoha-vid-junisef-mozhe-jiji-otrimati.html>

6. Допомога внутрішньо переміщеним особам. URL: <https://redcross.org.ua/idps/>.

7. Повідомлення Міністерства з питань реінтеграції окупованих територій. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3639465-prodovolca-programa-oon-vze-nadala-ukraincam-dopomogi-na-370-miljoniv.html>.

В. В. Ярема,
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
*(Міжрегіональна
академія управління персоналом)*

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України особливу важливість набуває проблема мотивації громадян України до участі у бойових діях і формування їх готовності виконати свій конституційний обов'язок щодо захисту Батьківщини. На жаль, нині у суспільстві спостерігаються тенденції ухилення частини громадян від виконання військового обов'язку, що негативним чином впливає на процеси комплектування військових формувань особовим складом.

Як справедливо вказують М. Гусаківський та Г. Білоцька, в сучасних умовах забезпечення належного рівня обороноздатності будь-якої країни значною мірою залежить від ефективності комплектування збройних сил персоналом, який за своїми якісними показниками відповідав би вимогам поставлених завдань. Проблеми комплектування Збройних Сил України офіцерським складом як у мирний час, так і в особливий період у сучасних умовах набувають особливої актуальності через те, що офіцери є основою цього військового формування. При цьому варто уваги, що у системі комплектування Збройних Сил України до 2014 р. чітко простежувалася тенденція до зменшення чисельності військовослужбовців та послаблення здатності держави забезпечити їх відповідний рівень підготовки [1, с. 159]. Вказане викликало необхідність посилення вказаної підготовки, і у першу чергу – за рахунок розвитку готовності офіцерів запасу до ефективних дій в бойових умовах, що потребує розвитку їх морально-етичних якостей.

Серед таких якостей центральне місце належить патріотичним. Як слушно вказують І. Шопіна та М. Салій, необхідність захисту держави, її територіальної цілісності та недоторканості, її культурного та навколишнього середовища, економіки та громадянського суспільства мають бути враховані

як провідні орієнтири у системі військово-патріотичного виховання. Однак при цьому має бути узято до уваги і ціннісно-мотиваційну структуру особистості, яка вже склалася. Саме соціально-ціннісні потреби військовослужбовців обумовлюють їх ставлення до військової служби та особливості військової кар'єри [2].

Роль патріотизму у системі професійно важливих якостей особистості представників військової професії полягає в тому що він виступає системним та об'єднуючим утворенням для всіх інших властивостей, об'єднує їх в єдиній мотиваційній готовності до захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. Відповідно, це позитивно впливає на швидкість і якість адаптації офіцера запасу до умов військової служби, дозволяє йому не витратити час та зусилля на оволодіння корпоративними цінностями, притаманними військовому середовищу. Особливо важливим це є в умовах широкомасштабної збройної російської агресії, які потребують від офіцерського складу швидких дій у бойовій обстановці, в яких ціннісні етичні якості особистості мають велике значення.

Вказані закономірності впливають на зміст функцій правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі військової освіти. Оскільки для будь-якого виду правового забезпечення основоположним є зв'язок з цілями правового регулювання, то вказані функції мають бути органічно поєднані з означеними цілями, розкривати їх особливості та спрямованість. Мета правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу полягає, на нашу думку, у створенні правових механізмів вироблення у означеної категорії осіб патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань, заснованих та військових традиціях українського народу, любові до Батьківщини і готовності виконувати свій військово-патріотичний обов'язок у будь-яких умовах.

Вказана мета правового забезпечення потребує наявності правових механізмів реалізації, які формують відповідні функції правового забезпечення. Вказані функції є похідними від функцій права, під якими розуміють основний напрям впливу права (прояв якостей та специфіки) на суспільні відносини, з метою їхнього регулювання, для втілення в життя його

соціального призначення [6, с. 79]. Виходячи із специфіки цілі правового забезпечення у досліджуваній сфері, можна переконатися у наявності наступних функцій у сфері національно-патріотичного виховання у системі військової освіти.

Ідеологічна функція правового забезпечення полягає у використанні правових засобів для формування у військовослужбовців переконань, ідей та ціннісних установок, в яких знаходять свої відображення соціальні проблеми та конфлікти, що виникають у суспільстві, та способи їх вирішення в умовах правового режиму воєнного стану. Ідеологічна функція правового забезпечення має бути спрямована на відданість національно-патріотичним ідеалам, які дозволяють зберегти національну ідею та ідеологічні цінності українського народу в умовах повномасштабної російської збройної агресії та використати їх для ефективної відсічі державі-агресору та для консолідації українського суспільства.

Військово-управлінська функція правового забезпечення постає як комплекс правових засобів, спрямованих на вироблення лідерських якостей, заснованих на взаємоповазі та взаємодопомозі у військових колективах, а також виборі сучасних методів та засобів здійснення управлінських практик в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Адаптаційна функція правового забезпечення пов'язана із використанням правових інструментів для пришвидшення засвоєння військовослужбовцям корпоративних цінностей та пристосування до умов несення служби, що може відбуватися у двох основних формах: активній, в якій військовослужбовець прагне підвищувати ефективність відносин у військовому середовищі, і пасивній, яка передбачає пристосування до існуючих критеріїв оцінки та засобів виконання бойових та інших військово-управлінських завдань.

Гуманістична функція правового забезпечення полягає у прийнятті військовослужбовцем як свого найважливішого завдання збереження життя та здоров'я особового складу за умови успішного виконання бойових завдань. Це найбільш складна для реалізації функція, оскільки потреби збереження життя і виконання бойового завдання часто вступають у суперечність. Разом з тим завданням офіцера має бути створення таких умов, в яких гуманістичні принципи

функціонування військових колективів мають знаходити своє практичне втілення навіть в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності.

Комунікативна функція правового забезпечення передбачає створення правових умов для підвищення ефективності комунікативних процесів у військовому середовищі (як формальних, так і неформальних), і максимального пришвидшення обміну інформацією в умовах виконання бойових завдань.

Функції правового забезпечення національно-патріотичного виховання у системі військової освіти уявляють собою основні напрями формування правових засобів та інструментів, спрямовані на формування патріотичного світогляду, морально-бойових якостей та національно-ідейних переконань військовослужбовців. Основні функції вказаного виду правового забезпечення включають ідеологічну, військово-управлінську, адаптаційну, гуманістичну та комунікативну, але не обмежуються ними. В умовах збройного конфлікту високої інтенсивності може виникати потреба у розробці нових напрямів правового забезпечення, що обумовлено особливостями ведення бойових дій – та актуальним станом розвитку соціальних відносин в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гусаківський М., Білоцька Г. Аналіз факторів, що впливають на укомплектованість особим складом Збройних Сил України. *The 15th International scientific and practical conference «The main directions of the development of scientific research»* (April 18–21, 2023) Helsinki, Finland. С. 159–163.

2. Шопіна І. М., Салій М. А. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді як складова підготовки до військової служби: правовий погляд. *Інтернаука. Серія: Юридичні науки*. 2023. № 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8993> (дата звернення: 20.01.2024)

Р. Я. Яремко,
викладач кафедри практичної психології та педагогіки,
кандидат психологічних наук
(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)

А. Ю. Михайлецька,
здобувачка вищої освіти
(Львівський державний
університет безпеки життєдіяльності)

ФЕНОМЕН ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Вивчення феномену життєстійкості у воєнний період набуло надзвичайної важливості у наш час. Воєнна агресія росії проти України зруйнувала звичайне мирне життя нашого народу. Саме тому сьогодні вимагає в українців здатності протистояти стресовим факторам, стійкості та вміння зберігати спокій навіть у стресових і кризових ситуаціях. Особливо гострим питанням життєвої стійкості стає для здобувачів вищої освіти. Це зумовлено такими факторами, як відсутність психологічних ресурсів для продовження навчання, тиск з боку батьків та викладачів, відсутність мотивації, негативні емоційні стани, а також великий тиск може спричиняти потреба оплати контрактної форми навчання і відсутність такої можливості через різні причини, пов'язані з воєнним станом у країні. Разом з усіма цими факторами стоїть питання складання залікової та екзаменаційної сесії в умовах війни. Згідно окреслених факторів перед здобувачами вищої освіти стоїть завдання не лише фізично та психологічно вистояти в період воєнного часу, а й вирішити завдання, пов'язані з оволодінням майбутньою професією. А для цього необхідно мати високу життєстійкість.

Взагалі, життєстійкість як психологічне явище вивчалось і вивчається багатьма різними науковцями. Так поняття «життєстійкість» у науковий обіг в якості психологічного терміну ввели вчені: Сальваторе Мадді та Сьзен Кобейс в 1979 році. С. Мадді розглядає власне поняття як інструмент, який дозволяє особистості адекватно переживати тривогу, яка що виникає через постійний вибір у житті, пов'язаний з невідомістю,

неоднозначністю. Також С. Мадді включає життєстійкість у контекст потенціалу особистості та регуляції стресу, тому «життєстійкість» знаходиться на перетині двох підходів: з одного боку, екзистенційної психології, а з іншого боку, психології стресу [8].

Згідно з дослідженнями С. Мадді, життєстійкість особистості ґрунтується на трьох установках, що визначають взаємодію особистості зі світом:

1) **включеність** (переконання особистості в ресурсності подій, що відбуваються здатність інтегрувати пережитий досвід у власне життя як ресурс та можливість особистісного зростання);

2) **вплив** (переконання особистості в можливості вплинути на наслідки подій, що відбуваються, шляхом боротьби);

3) **виклик** (переконання, що найбільшого задоволення можна досягти шляхом безперервного навчання на власному досвіді (негативному чи позитивному)).

Таким чином дослідниця робить висновок, що всі компоненти життєстійкості сприяють здатності особистості протистояти негативним подіям, приймати та творчо переробляти їх, інтегруючи отриманий досвід у власне життя. При цьому, особистість з вираженою життєстійкою позицією здатна переживати життєві події як позитивний наслідок особистісного вибору та як важливий стимул для засвоєння нового [8].

О. Василевська ж визначає життєстійкість як ступінь сформованості здатності індивіда витримувати ситуацію гострого або хронічного стресу, зберігати внутрішню збалансованість, не знижуючи успішності діяльності. Вона підкреслює, що життєстійкість є основою особистісних рис людини, одним із ключових параметрів саморегуляції, може розглядатися як показник психічного здоров'я [1].

Також науковиця розглядає життєстійкість за трьома рівнями:

1) на **змістовно-структурному** рівні досліджуване явище визначається як складна інтегральна характеристика особистості, що складається з декількох компонентів (емоційний, когнітивний, моральний, вольовий, поведінковий);

2) на **процесуально-динамічному** рівні життєстійкість виступає як особистісний стиль;

3) на *функціональному* рівні життєстійкість є складовою творчого потенціалу особистості, адаптаційного особистісного ресурсу, особистісної зрілості, показником психічного здоров'я, функціональним компонентом життєздатності [1].

Підсумовуючи вищесказане, С. Кравчук, у контексті дослідження психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту, розглядає життєстійкість як психологічний феномен, який розкривається на декількох рівнях аналізу (що перегукується з дослідженнями О. Василевської) [1].

Сучасна дослідниця К. Маннапова провела дослідження гендерної ідентичності студентів закладів вищої освіти та їх життєстійкості, після чого зробила висновок, що усвідомлення гендерної ідентичності впливає на рівень життєстійкості в цілому та на її компоненти, оскільки прийняття себе як індивідуальності та використання переваг свого типу гендерної ідентичності сприяє ефективному налагодженню продуктивних і тісних соціальних зв'язків [4].

В цілому життєстійкість осіб юнацького віку не є універсальною або фіксованою особистісною характеристикою. Її значення змінюється в залежності від виду стресу, його контексту, а також соціально-психологічних умов життєдіяльності. Можна зауважити, що нині у сучасного студента спостерігається відсутність чіткої цілісної моделі власного життєвого шляху, мало розвинені, або зовсім відсутні практичні навички на порозі дорослого життя, недостатньо сформовані вміння саморегуляції поведінки та організації власної діяльності у життєвому часопросторі [3]. А стрес спричинений війною ще більше впливає на їх формування.

Розглядаючи результати чотирнадцятого загальнонаціонального опитування «Психологічні маркери війни» від 18-19 червня 2022 року, можна зробити узагальнений висновок, що українці на четвертому місяці війни демонстрували досить хороший рівень життєстійкості (3.8 з 5.0). Складові цього показника: психологічна стійкість (3.9) та підтримка фізичного здоров'я (3.7) – не зазнали суттєвих змін, хоча і дещо знизилися, порівняно з квітнем того року [6].

Звертаючи увагу на гендерний показник в опитуванні, дослідники роблять висновок, що жінки мають нижчий

рівень життєстійкості, ніж чоловіки. Також зазначено, що з віком життєстійкість знижується. Серед факторів, що позитивно впливають на рівень життєстійкості, автори дослідження вказують наявність роботи, усвідомлення та прагнення жити повноцінним життям, наявність родичів, які сьогодні воюють, цікавість до того, що відбувається навколо, нормальне харчуванням, плани на майбутнє, впевненість у своїх рішеннях та відсутність жалю про минуле [6]. Це дослідження дає багато інформації про рівень життєстійкості українців у воєнний період. Проте, цей показник не було вивчено окремо у здобувачів вищої освіти.

З метою вивчення особливостей життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту, С. Кравчук було проведено емпіричне дослідження, завдяки якому з'ясовано, що у здобувачів вищої освіти наявні зворотні значущі зв'язки життєстійкості зі злістю, гнівом, безсиллям, страхом, роздратуванням і активною агресією в критичних провокаційних ситуаціях. Таким чином, С. Кравчук робить висновок, що чим вище у здобувачів вищої освіти виражена життєстійкість, тим менше вони схильні в екстремальних ситуаціях до таких деструктивних форм емоційного реагування, як злість, гнів, безсилля, страх, роздратування та менше схильні до активної агресії як форми поведінкового реагування [2].

Н. Мікаловою було проведено дослідження життєстійкості курсантів з різним досвідом військової діяльності у контексті їх саморегуляції. Вибірку склали 20 курсантів, які пройшли службу в армії та 20 курсантів, які вступили до закладів вищої освіти після закінчення середньої школи. Результати дослідження показали, що у курсантів з різним досвідом військової діяльності визначається нормативний рівень життєстійкості, що допомагає їм витримувати стресові навантаження, зберігаючи внутрішнє збалансування в екстремальних ситуаціях. Однак в дослідженні зазначено, що математико-статистичний аналіз не виявив статистично значущих відмінностей між групами, а отже на рівень життєстійкості не впливає воєнний досвід респондентів [5].

Отже ми можемо зробити висновок, що життєстійкість не є фіксованою особистісною характеристикою і її прояв

залежить від різних факторів, пов'язаних с навколишнім середовищем і ситуацією в якій опинилась особистість. Чим яскравіше виражена життєстійкість, тим легше адаптуватися до навколишніх умов. Зараз здобувача вищої освіти дуже важливо вміти адекватно реагувати на неочікувані ситуації, знаходити у своєму травмованому досвіді ресурси для особистісного зростання та сприймати пережиті події як позитивний досвід, щоб мати змогу і далі жити повноцінним життям. Тому психологи у закладах вищої освіти повинні допомагати студентам розвивати їхню життєстійкість, особливо у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Василевська О. І. Збереження життєстійкості особистості в умовах воєнних дій. URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/46-uncategorised/4799-psikhologichna-dopomoga-pid-chas-vijni>

2. Кравчук С. Л. Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Вип. 1. Т. 1. 2018. С. 99–105.

3. Кузнецова Л. М. Життєстійкість як фактор успішної самореалізації сучасної студентської молоді / Л. М. Кузнецова. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. № 121 Серія: Психологічні науки. 2014. Ст. 182–187.

4. Маннапова К. Р. Особливості гендерної ідентичності та життєстійкості студентів. *Особистість, суспільство, закон* : тези доп. учасників міжнар. наук.- практич. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 25 квітня 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 88–91.

5. Мікаїлова Н. А. Саморегуляція як ресурс життєстійкості курсантів з різним досвідом військової діяльності. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практич. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка; Нац. акад. пед. Наук України; Консультат. Місія Європейського Союзу в Україні. Харків: ХНУВС, 2017. С. 193–195.

6. Чотирнадцяте загальнонаціональне опитування: Психологічні маркери війни 18–19 червня 2022 / Соціологічна група «РЕЙТИНГ». 36 с.

7. Яремко Р. Я. Теоретичні аспекти самореалізації здобувачів вищої освіти. *Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи* : зб. наук. статей за матеріалами VIII регіонального наукового семінару (м. Львів, 10 травня 2022 р.). Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2022. С. 183–186.

8. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 2004. № 44. P. 279–298.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ВІЙНА В УКРАЇНІ:
зроблені висновки
та незасвоєні уроки

Збірник тез
Міжнародної
науково-практичної конференції

м. Львів, 22–23 лютого 2024 року

Упорядник
У. О. Цмоць,
старший науковий співробітник

Макетування *Галина Шушняк*

Формат 60×84/16.
Умовн. друк. арк. 63,01.
Зам №

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.